İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE

ZÂDU'L MEÂD

iklim

بسم الله الرحمن الرحيم

iklim yayınları: 25

özgün adı:

DAĞITIM:
SELAMET YAYIN-PAZARLAMA
Çatalçeşme sk. Üretmen Han. No: 9
34410 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 522 85 11

İbn Kayyim el-Cevziyye

ZÂDU'L-MEÂD

Rasûlullah'ın (s.a.) Yolunda

Cilt: 4

Notlar ekleyerek
Çevirenler:
Vecdi AKYÜZ
Ali Vasfi KURT
Salim ÖĞÜT

iklim
YAYINLARI
Çatalçeşme Sok. Üretmen Han. No: 207
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 528 14 97

Orijinal metinde 3.cildin 465-697 sayfaları arasına tekabül eden kısım Salim Öğüt; 4.cildin 5-105 sayfaları Ali Vasfi Kurt; 106-282 sayfaları Vecdi Akyüz tarafından tercüme edilmiştir.

Dizgi: Yücel Dizgi
Baskı: Gündoğdu Matbaası
İstanbul 1990

İÇİNDEKİLER

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

HUNEYN GAZASI

ON ALTINCI BÖLÜM

TÂİF GAZASI

ON YEDİNCİ BÖLÜM

HİCRETİN DOKUZUNCU YILI OLAYLARI

BEŞİNCİ KİTAP

TIBBU'N-NEBÎ

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) SAĞLIK KONUSUNDAKİ TUTUM VE ÖĞÜTLERİ

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) TEDAVİ OLMA KONUSUNDAKİ TUTUM VE ÖĞÜTLERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KORUYUCU HEKİMLİK

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

HUNEYN GAZASI

A) HUNEYN GAZASI

Bu gaza, Evtâs gazası diye de isimlendirilmiştir. Huneyn[1] ve Evtâs, Mekke ile Tâif arasında iki bölgenin adıdır. Bu gaza, cereyan ettiği yere nisbetle bu adlarla anıldığı gibi Rasûlullah (s.a.) ile savaşmak için gelen Hevâzin kabilesine nisbetle Hevâzin gazası diye de anılmaktadır.

1— Hevâzinlilerin Müslümanlara Karşı Hazırlanmaları:

İbn İshak der ki: Hevâzin kabilesi, Rasûlullah'a (s.a.) ait haberleri, özellikle Mekke'nin fethinin gerçekleştiğini duyunca Mâlik b. Avf en-Nasrî'nin[2] davetiyle bir toplantı yaptı. Sakîfliler de bu toplantıya katıldı. Bunlara Mudar ve Cüşem kabilelerinin tamamı, Sa'd b. Bekr oğulları ile Hilâloğullarından bir grup insan katıldı. Kays b. Aylân kabilesinden de ancak bir grup katılmıştı. Hevâzin'den olan Kâ'b ve Kilâboğulları ise toplantıya katılmamıştı. Cüşemliler arasında Düreyd b. es-Sımme adında çok yaşlı biri vardı, ama yaşlılığı sebebiyle, ancak görüş ve tecrübesinden istifade ediliyordu. Çok cesur ve tecrübeli birisiydi. Sakîflilerin iki komutanı vardı. Müttefiklerde ise, Kâ-

1. İbn Hişâm, 2/437,500; İbn Sa'd, 2/149, 157; Taberî, 3/125; İbn Seyyiddinnâs, 2/187; İbn Kesîr, 3/610, 651; *Şerhu'l-Mevâhibi'il-Ledüniyye,* 3/5, 28.
2. Büyük dedesi Nasr b. Muâviye'ye nisbetle bu adı almıştır. Tâif gazasından sonra müslüman olmuş, Kâdisiye muharebesinde bulunmuş ve Şam'ı fethedenler arasında yer almıştır.

rib b. el-Esved, Mâlikoğullarından Subey' b. el-Hâris ile kardeşi Ahmer b. el-Hâris vardı. Hepsinin komutanı Mâlik b. Avf en-Nasrî idi.

Mâlik b. Avf, Rasûlullah'ın (s.a.) üzerine yürümeye karar verince, savaşa katılanlara yanlarına mallarını çocuklarını ve hanımlarını da almalarını emretti. Evtâs denilen mevkiye gelince, aralarında Düreyd b. es-Sımme'nin bulunduğu topluluk bir araya geldi. Düreyd: "Siz hangi vadidesiniz?" diye sordu. "Evtâs'ta" dediler. Bunun üzerine Düreyd: "At koşturmaya ne kadar uygundur; ne keskin taşları olan bir tepelik, ne de toprağı yumuşak olan bir düzlüktür." dedi. Sonra: "Neler oluyor? Deve böğürmeleri, eşek anırmaları, çocuk ağlamaları ve kuzu melemeleri duyuyorum." diye sordu. Dediler ki:"Mâlik b. Avf herkesin karısını, hayvanını ve çocuğunu da yanında getirdi." Düreyd: "Mâlik nerede?" diye sordu. "İşte Mâlik!" denildi ve çağırıldı. Düreyd, Mâlik'e: "Ey Mâlik! Bugün sen kavminin reisi oldun. Bugünün yarınları da olacaktır. Neler oluyor ki deve böğürmeleri, eşek anırmaları, çocuk ağlamaları ve kuzu melemeleri duyuyorum?" dedi. Mâlik: "Herkesin karısını, çocuklarını ve hayvanlarını da beraber getirdim." dedi. Düreyd: "Niçin?" diye sordu. Mâlik: "Her bir adamın arkasında âilesi ve malı bulunsun ki, onları müdafaa için savaşsınlar." diye cevap verdi. Bunun üzerine Düreyd: "Davar çobanı! Bozguna uğrayan askeri ne durdurabilir? Şayet savaş lehinde cereyan edecekse bu, adamlarının kılıcı ve mızrağı sayesinde olacaktır, şayet aleyhine dönecekse malını ve âileni rezil edeceksin." dedi. Sonra da: "Kâ'boğulları ve Kilâboğulları ne yaptı?" diye sordu. "Hiç biri gelmedi." dediler. Düreyd: "Hareket, sürat ve ciddiyet kalmadı. Eğer bugün şeref ve yükseliş günü olsaydı, Kâ'bda Kilâb da geri durmazdı. İsterdim ki siz de Kâ'boğulları ile Kilâboğulları'nın yaptığını yapsaydınız." dedi ve: "Sizlerden kimler katılıyor?" diye sordu. "Amr b. Âmir ve Avf b. Âmir." diye cevap verdiler. Düreyd: "Âmir'in o iki yavrusunun ne faydası ne de zararı olur. Ey Mâlik! Sen, Hevâzin topluluğunu atların boyunlarına sürmekle iyi bir iş yapmadın. Onları beldelerinin sağlam sığınaklarına ve kavimlerinin yanlarına götür, sonra sâbiîleri (müslümanları)[3] at üzerinde karşıla. Şayet savaş lehinde cereyan ederse geride kalanlar sana ulaşır, eğer aleyhine dönecek olursa hiç değilse aileni ve malını korumuş olursun." dedi. Fakat Mâlik: "Vallahi dediklerini yapmayacağım! Sen yaşlandın, aklın da kocamış. Ey Hevâzin topluluğu! Vallahi, ya bana itaat edeceksiniz ya da şu kılıcın üzerine kapanacağım ve ucu sırtımdan çıkacak!" diyerek hiddetlendi. Düreyd'in sözüne ve görüşüne itibar edilmesini istemedi. Hevâzinliler, bu durum karşısın-

3. Müşrikler, cahiliyyeden çıkıp İslâm'a girdikleri için müslümanları Sâbiî diye adlandırıyorlardı.

da: "Sana itaat edeceğiz." dediler. Düreyd ise: "Bugün, hem içinde bulunduğum, hem de şahit olmadığım bir gündür." dedikten sonra şu şiiri söyledi:

يَالَيْتَنِي فِيهَا جَذَعْ أَخُبُّ فِيهَا وَأَضَعْ
أَقُودُ وَطْفَاءَ الزَّمَعْ كَأَنَّهَا شَاةٌ صَدَعْ

"Keşke genç ve dinç olsaydım da orada yürüseydim ve koşsaydım.

Sanki iri yarı olmayan, çok zayıf da sayılmayan bir dağ keçisini andıran uzun yeleli bir atı yediyorum."

Sonra Mâlik oradakilere: "Onları gördüğünüz zaman kılıçlarınızın kınlarını kırınız, sonra tek bir adamın saldırışı gibi yek vücut saldırınız." diye hitapta bulundu. Bu arada da etrafa gözcüler gönderdi. Bu gözcüler döndüklerinde uzuvları parçalanmış vaziyetteydi. Mâlik: "Yazıklar olsun size, bu haliniz ne?" dedi. Dediler ki: "Benekli atlara binmiş beyaz adamlar gördük. Allah'a yemin olsun ki onlara ilişir ilişmez gördüğün felâket başımıza geldi. Vallahi bu durum bile azmettiği niyeti üzere yürümekten onu döndüremedi."

2— Müslümanların Sefer Hazırlığı:

Allah'ın Peygamberi (s.a.), onların haberini duyunca Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî'yi onlara casus olarak gönderdi, aralarına girmesini, haklarında yeterli bilgi elde edinceye kadar orada kalmasını ve sonra haberlerini kendisine getirmesini emretti. İbn Ebî Hadred gitti, aralarına girdi. Rasûlullah (s.a.) ile harb etmek için ne gibi hazırlıklar yaptıklarını duydu ve öğrendi. Mâlik'in ve Hevâzin'in durumu hakkında konuşulanları işitti. Sonra döndü ve bütün haberleri Rasûlullah'a (s.a.) bildirdi.

Hz. Peygamber (s.a.) Hevâzin üzerine yürümeye karar verince, Safvan b. Ümeyye'nin yanında çok sayıda zırh ve silah bulunduğu bildirildi. Rasûlullah (s.a.) o gün müşrik olan Safvan'a adam gönderdi ve çağırttı. Gelince ona: "Ey Ebu Ümeyye! Şu silahlarını bize ödünç olarak ver, yarın düşmanımızla karşılacağız." dedi. Safvan: "Ey Muhammed! Gasb olarak mı?" diye sordu. O zaman Rasûlullah (s.a.): "Bilâkis onları sana geri verinceye kadar garanti edilmiş bir emanet olarak." buyurdu.[4] Safvan: "O halde bir beis

4. Hadis sahihtir. Hâkim, 3/48; Beyhakî, 6/89. İbn İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde-Abdurrahman b Câbir-babası Câbir b. Abdillah yoluyla rivayet etmiştir. Bu sened sahihtir. Ebu Davud (3562) aynı hadisi başka bir yoldan rivayet etmiştir. Ahmed, *Müsned,* 3/401, 6/465; Hâkim, 2/47; Beyhakî, 6/89. Hadisin şâhitleri hasendir.

yok, olabilir." dedi ve yüz zırh ve bu zırhlara yetecek kadar da silah verdi. İddiaya göre Rasûlullah (s.a.) ondan silahların taşınmasını istemiş, o da taşımıştır.

Sonra Rasûlullah (s.a.), iki bin kişi Mekkelilerden, on bin kişi de, Allah'ın Mekke'nin fethini ellerinde nasip ettiği ashabından olmak üzere toplam on iki bin kişiyle çıktı, Attâb b. Esîd'i Mekke'ye vali olarak tayin edip kendisi Hevâzinlilerle karşılaşmak üzere yola koyuldu.

3— Hevâzinlilerle Karşılaşma:

İbn İshak, Âsım b. Ömer b. Katâde—Abdurrahman b. Câbir—babası Câbir b. Abdillah yoluyla yaptığı bir nakilde der ki: Huneyn vadisine yönelince Tihâme vadilerinden birinin geniş çukurlarından durmadan iniyor, iniyorduk. Sabahın alaca karanlığı idi. Onlar bizden önce vadiye gitmişler ve vadinin çeşitli yerlerinde gizlenmişlerdi. Biz daha henüz yokuştan aşağı iniyorduk ki, vallahi iyice hazırlanmış olarak birlikler halinde yek vücut üzerimize saldırdılar. Kimse kimseyi beklemeden herkes dönerek kaçışıyordu. Rasûlullah (s.a.) sağ tarafa dönerek: "Ey insanlar! Nereye? Bana geliniz, ben Allah'ın elçisiyim, ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'im!" diyordu. Yanında Muhacirler'den, Ensar'dan ve ehl-i beytinden bir avuç insan kalmıştı. Muhacirlerden yanında kalan Ebu Bekir ve Ömer (r.a.), ehl-i beytinden Ali, Abbas, Ebu Süfyan b. el-Hâris ve oğlu, Fadl b. Abbas, Rabîa b. el-Hâris, Üsâme b. Zeyd ve Eymen b. Ümmü Eymen idi. Eymen, o gün öldürülmüştü.

Hevâzinlilerden bir adam kırmızı bir devenin üzerinde, elinde uzun bir mızrağın ucuna takılmış siyah bir bayrak olduğu halde Hevâzinlilerin önüne düşmüş, onlar da arkasında, birini yakalarsa mızrağı ile vuruyor, önünde kimse yoksa yürüyor, arkasındakiler de onu takip ediyorlardı. Adam bu şekilde ilerlerken, Hz. Ali ve Ensar'dan bir sahabî bu adama doğru fırladılar. Hz. Ali arkasından geldi ve devenin topukları üzerindeki sinirlere vurdu, deve arkası üzerine düştü. Ensar'dan olan sahabî adamın üzerine atlayıverdi ve ona öyle bir darbe indirdi ki, ayağı baldırının yarısıyla birlikte vücudundan ayrıldı ve devesinden yere yuvarlandı. Bu hâdise üzerine kaçanlar döndüler ve savaş başladı. Allah'a yemin olsun ki, hezimetlerinden kaçıp sonra dönenler, döndükleri zaman esirleri Rasûlullah'ın (s.a.) yanında elleri bağlı olarak buldular.[5]

5. İbn Hişâm, 2/442, 445. Senedi sahihtir.

İbn İshak der ki: Müslümanlar ilk hamlede hezimete uğrayınca, Rasûlullah'ın (s.a.) yanında bulunanlardan bu vaziyeti gören bazı Mekkeli şahıslar içlerinde olan kin ve nefreti gizleyemediler. Ebu Süfyan b. Harb: "Bu bozgunun sonu denize dayanmadan gelmez!" dedi. Ebu Süfyan, fal oklarını da okluğu içinde yanına almıştı. Cebele b. Hanbel de şöyle bağırıyordu: —İbn Hişâm bu kişinin Kelede olduğunu söyler— "Bugün sihir bozuldu!" Ana bir kardeşi olan ve o gün henüz İslâm'a girmemiş bulunan Safvan ona: "Sus, dili tutulasıca! Vallahi, Kureyş'ten bir zatın bana hükmetmesi, Hevazin'den birinin hükmüne girmekten daha güzeldir."[(6)] dedi.

İbn Sa'd, Şeybe b. Osman el-Hacebî'den şu nakli yapmaktadır: Mekke'nin fethedildiği sene Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye girdi. Kendi kendime dedim ki: Kureyşle birlikte Huneyn'de Hevâzinlilere giderim, belki o savaş karışıklığında bir fırsatını bulur, Muhammed'i ele geçirir ve O'ndan intikamımı alırım. Ve böylece bütün bir Kureyşin intikamını alan şahıs da ben olurum. Daha önceleri, "Arap ve Acemler'den Muhammed'e tâbi olmayan hiç kimse kalmasa da ben yine O'na tabi olmaz, dinini kabul etmezdim." derdim. Beni bu yola çıkaran maksat için fırsat kolluyordum ve bu halim de benim kuvvetimi arttırıyordu. Bozgun sonucu herşey karışmıştı. Rasûlullah (s.a.) katırından inmişti. Kılıcımı kınından sıyırdım, niyetimi gerçekleştirmek düşüncesiyle yaklaştım, kılıcımı kaldırdım, nerdeyse işini bitirdiğimi hisseder gibiydim ki yıldırımı andıran bir ateş yalımı peyda oldu, korkumdan elimle gözümü kapadım. Rasûlullah (s.a.) bana döndü ve bağırdı: "Ey Şeybe, bana yaklaş!" Ben de yaklaştım. Eliyle göğsümü sıvazladı ve: "Allah'ım! Sen onu şeytandan koru." dedi. Allah'a yemin olsun ki, o dakikada Rasûlullah (s.a.) bana gözümden, kulağımdan ve öz nefsimden daha sevimli geldi. Allah, kalbimdeki nefret duygularını giderdi. Sonra Rasûlullah (s.a.) bana: "Yaklaş ve savaş!" dedi. Önüne geldim, kılıcımı düşman üzerine sallamaya başladım. Allah biliyor ki O'nu, canım pahasına da olsa herşeye karşı korumak istiyordum. O anda hayatta olsa da babam karşıma çıksaydı, ona da kılıcımı indirirdim. Bozgun anında Rasûlullah (s.a.) ile birlikte kalanlar arasında ben de vardım. Sonra müslümanlar dönüp yek vücut halinde bir hücum yaptılar. Rasûlullah'a (s.a.) katırı getirildi, üzerine bindi, kaçanları takip için peşlerine düştü. Sonra ordugâhına döndü. Çardağına girdi, ben de yanına girdim. Yüzünü görmek ve bu sevinci, hissetmek istiyordum. Benden başka kimse yoktu. Bana dedi ki: "Ey Şeybe! Allah'ın, senin için dilediği şey, senin kendi nefsin için dilediğinden daha hayırlıdır." Sonra içimde sır olarak saklayıp tek kişiye bile söylemediğim bütün sırlarımı birer birer sayıp döktü. Dedim ki:

6. İbn Hişâm, 2/443, 444.

"Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve sen de Allah'ın Rasûlü'sün!" Sonra dedim ki: "Benim için Allah'tan mağfiret dile." Rasûlullah (s.a.) bunun üzerine: "Allah seni mağfiret etsin." buyurdu.[7]

4— Müslümanların Toparlanması:

İbn İshak der ki: Zührî—Kesîr b.el-Abbâs yoluyla gelen rivayete göre Kesîr'in babası Abbâs b. Abdülmuttalip şöyle anlatmıştır: Ben, Rasûlullah (s.a.) ile beraberdim ve beyaz katırının gemini tutuyordum. İri yapılı ve gür sesi olan birisiydim. Rasûlullah (s.a.), insanların bozgun sebebiyle kaçıştıklarını görünce: "Nereye ey insanlar!" diyordu. Kimsenin döndüğünü görmedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) bana: "Ey Abbas; 'Ey Ensar topluluğu! Ey Semüre ağacının altında bîat etmiş olanlar!' diye bağır." buyurdu. Ben böyle bağırınca herkes bir taraftan: "Buyur, buyur." diye cevap veriyor, devesinin yönünü çevirip geri dönmek istiyor, güç yetiremiyor, zırhlarını çıkarıp develerinin boyunlarına geçiriyorlar, kılıcını, kalkanını, okunu alan deveden inip sesin geldiği tarafa doğru koşuyor ve Rasûlullah'ın (s.a.) yanına varıyorlardı. Yüz kişi kadar insan toplanınca düşmana karşı savunmaya geçip, savaşmaya başladılar. İlk çağrı, "Ey Ensar topluluğu!" diye oldu, daha sonra da: "Ey Hazreç topluluğu!" şeklinde yapıldı. Bu kabileler, harp sırasında düşmana karşı çok dayanıklı ve sebatkâr idiler. Rasûlullah (s.a.) üzengilerinin üstünde savaşa tutuşanlara baktı ve: "İşte, şimdi tandır tutuştu, savaş kızıştı!" dedi.[8] Bazıları Rasûlullah'ın (s.a.) bu sözüne, şu ilâveyi de yapmışlardır:

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبْ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ

"Ben Peygamberim, yalan yok.
Ben Abdülmuttalib'in oğluyum."

Sahih-i Müslim'de şu rivayet vardır: Sonra Rasûlullah (s.a.) birkaç çakıl alarak kâfirlerin üzerine attı ve: "Muhammed'in Rabbine yemin olsun, bozguna uğradılar!" dedi. Çakılları onlara atar atmaz kuvvetlerinin zayıfladığını, işlerinin gerilediğini gördüm, durdum.[9]

7. *el-İsâbe*, 3940.
8. İbn Hişâm, 2/444, 445: İbn İshak'dan. Senedi sahihtir. Şiir Buharî'de (64/56) ve Müslim'de (1776) mevcuttur.
9. Müslim, 1775.

Müslim'in bir başka rivayeti şöyledir: Rasûlullah (s.a.) katırından indi, sonra yerden bir avuç toprak aldı ve yüzlerine karşı dönerek: "Bu yüzler kahrolsun!" buyurdu. Artık onlardan Allah'ın yarattığı hiç bir insan yoktu ki gözlerini toprak doldurmasın. Az sonra savuşup gittiler.[10]

İbn İshak, Cübeyr b. Mut'im'in şöyle dediğini nakleder: Hevâzin daha bozguna uğramamış, çarpışma devam ediyordu. Tam o sırada, bizimle Hevâzin arasına düşen siyah örtülü bir şey gördüm. Dikkatlice baktım. Bir de ne göreyim, bütün bir vadiyi simsiyah karıncalar sarmış. Hemen akabinde Hevâzin perişan oldu. O gelenlerin melekler olduğu hususunda hiç şüphe etmedim.

5— Evtâs Gazası:

İbn İshak der ki: Müşrikler yenilince bir kısmı doğruca Tâif'e geldiler. Mâlik b. Avf onlarla beraberdi. Bir diğer grup Evtâs'a, bir üçüncü grup da Nahle'ye yöneldi. Rasûlullah (s.a.), Evtâs'ta bulunanları takip etmek için Ebu Âmir el-Eş'arî'yi gönderdi. Ebû Âmir, bozgundan kaçanların bir grubuna yetişti ve savaşmaya başladılar. Kendisine isabet eden bir ok sonucu şehit oldu. Sancağı kardeşinin oğlu olan Ebu Musa el-Eş'arî aldı ve savaşmaya devam ettiler. Allah, Ebu Musa'ya zafer ihsan eyledi. Bu arada Ebu Âmir'in katili de öldürüldü. Rasûlullah (s.a.) "Allah'ım; Ubeyd Ebu Âmir ve ailesini mağfiret et. Onu kıyamet gününde bir çok mahlukatından daha üstün derecelere ulaştır." diye dua etti. Aynı zamanda Ebu Musa'ya da mağfiret diledi.[11]

Mâlik b. Avf, yoluna devam etti ve Sakîf kalesine sığındı.

6— Hevâzin Esirleri ve Ganimetleri:

Rasûlullah (s.a.) esirlerin ve ganimetlerin toplanmasını emretti, hepsi bir araya getirilerek toplandı. Esirleri ve ganimetleri Cirâne'ye doğru yönelttiler. Altı bin esir, yirmi dört bin deve, kırk binden fazla koyun ve dört bin okka da gümüş ganimet olarak alınmıştı. Hz. Peygamber (s.a.) on küsur gün ganimetleri taksim etmeden, belki Hevâzinliler gelir, müslüman olurlar ümidiyle bekledi.

10. Müslim, 1777.
11. İbn Hişâm, *es-Sîre* 2/454, 455; Buharî, 56/69; Müslim, 2498.

Sonra ganimetleri taksim etmeye başladı. İlk önce müellefe-i kulûba verdi. Ebu Süfyân b. Harb'e kırk okka gümüş ve yüz tane deve verdi. Ebu Süfyân, oğlu Yezîd için de pay istedi. Rasûlullah (s.a.): "Ona da kırk okka gümüş ve yüz adet deve veriniz." buyurdu. Diğer oğlu Muâviye için de istedi. Rasûlullah (s.a.): "Onun için de kırk okka gümüş ve yüz adet deve veriniz." buyurdu. Sonra Hakîm b. Hizâm'a yüz deve verdi, isteği üzerine ona yüz deve daha verdi. Nadr b. Hâris b. Kelede'ye yüz deve ve Alâ b. Hârise es-Sakafî'ye elli deve vermiş, bunlar 'yüzlükler' ve 'ellilikler' diye anılmışlardır. Abbas b. Mirdâs'a kırk deve verdi, ancak bu konuda söylediği bir şiir üzerine onun payını yüz deveye tamamladı.

Sonra Zeyd b. Sâbit'e, ganimetleri ve insanları saymasını emretti. Sayım işi bittikten sonra ganimetleri paylaştırdı. Kişi başına dört deve ve kırk koyun düşmüştü. Süvarilere on iki deve ve yüz yirmi koyun verildi.

7— Ganimet Paylaştırılmasında Hoşnutsuzluk:

İbn İshâk, Âsım b. Ömer b. Katâde—Mahmud b. Lebîd ve Ebu Saîd el-Hudrî yoluyla şu rivayeti zikretmektedir: Hz. Peygamber (s.a.), Kureyş'e ve diğer Arap kabilelerine ganimetlerden paylarını —yukarıda belirtildiği ölçüde— verince ve Ensar'a da pay ayırmayınca Ensar, nefislerinde bir hoşnutsuzluk hissetti. Bu konuda söylenenler çoğaldı. Hatta içlerinden biri: "Rasûlullah (s.a.) artık kavmine kavuşmuştur." dedi. Sa'd b. Ubâde Rasûlullah'ın (s.a.) yanına girerek: "Ya Rasûlallah! Ensar'ın bir kısmı, elde ettiğin ganimetlerdeki tasarrufundan dolayı hoşnutsuzluk hissediyorlar. Kendi kavmine pay ayırdın, Arap kabilelerine muazzam ihsanlarda bulundun, ama Ensar'ın bu kısmına hiçbir şey düşmedi." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Sen ne düşünüyorsun, ey Sa'd?" diye sorunca, o da: "Ya Rasûlallah! Ben de kavmimden bir kişiyim." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Bana şuradaki boş arsada kavmini topla." emrini verdi. Muhacirlerden bazıları da oraya geldiler ve girmelerine izin verildi, başkalarının girmesine engel olundu. Sonra Sa'd, Rasûlullah'a (s.a.) gelerek: "Ensar sizin için toplandı ya Rasûlallah!" diyerek haber verdi. Hz. Peygamber (s.a.) geldi, Allah'a hamdetti, O'nu lâyık olduğu şekilde övdü ve sonra: "Ey Ensar topluluğu! Nefislerinizdeki hoşnutsuzluk ve bunun sonucu söylediğiniz sözler bana ulaştı. Ben sizi dalâlette bulmadım mı? Allah sizi, benim vasıtamla hidayete erdirmedi mi? Fakir bulduğum halde Allah sizi benim vasıtamla zengin kılmadı mı? Birbirinize karşı düşmanlar idiniz de, Allah benim vasıtamla kalplerinizi birbirine kaynaştırmadı mı?" diye hitap etti. Ensar da: "Allah Rasûlü'nün ihsanı ve fazileti pek büyük-

tür." diyerek karşılık verdiler. Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti: "Ey Ensar topluluğu! Bana cevap vermeyecek misiniz?" Bunun üzerine Ensar: "Nasıl cevap verelim ya Rasûlallah? İhsan ve faziletler Allah ve Rasûlündendir." dediler. Rasûlullah (s.a.) da devamla: "Vallahi, siz isteseniz bana şu (aşağıdaki) sözleri söyler ve hem doğru söylemiş olursunuz, hem de sizi dinleyenler bu sözleri doğrularlar: Kavmin seni yalanlamış olarak bize geldin, biz seni tasdik ettik; perişandın, sana yardım ettik; kovulmuştun, seni aramızda barındırdık; fakir olarak geldin, malımızı seninle paylaştık. Ey Ensar topluluğu! Sizin müslümanlığınızdaki samimiyet ve ihlâsa güvenerek, yeni müslüman olanların kalplerini kazanmak için onlara vermiş olduğum geçici ve hükümsüz birkaç parça dünyalık için bana yakıştırmalarda bulundunuz. Ey Ensar topluluğu! Herkes develer ve koyunlarla buradan dönerken, sizler Rasûlullah ile dönmek istemez misiniz? Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki sizin beraberinizde götürdüğünüz şey, onların beraberinde bulunanlardan daha hayırlıdır. Hicret olmasaydı, mutlaka Ensar'dan bir nefer olurdum. Ensar bir vadiye girse, diğer insanlar da başka bir vadiye girseler, ben Ensar'ın girdiği vadiye ve mahalleye girerdim. Ensar bizzat cesede temas eden iç gömlek, diğer insanlar onun üzerine giyilen dış gömlektir. Ya Rabbi! Ensar'a, Ensar'ın evlatlarına ve Ensar'ın evlatlarının evlatlarına rahmet eyle." Bunun üzerine orada bulunan herkes sakalları ıslanıncaya kadar ağladılar ve "Nasip ve pay yönünden Allah ve Rasûlü'ne razı olduk." dediler. Daha sonra Rasûlullah (s.a.) orayı terketti ve herkes dağıldı.(12)

8— Hz. Peygamber'in (s.a.) Süt Kızkardeşi:

Şeymâ bt. Hâris b. Abdüluzzâ, Hz. Peygamber'in (s.a.) süt kızkardeşi idi. Rasûlullah'a (s.a.) geldi ve dedi ki: "Ya Rasûlallah! Ben senin süt kızkardeşinim." Rasûlullah (s.a.): "Bunun alâmeti, delili nedir?" diye sordu. O da: "Ben seni arkamda taşırken sırtımı ısırmıştın." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) alâmeti tanıdı, hemen ridasını serdi, üzerine oturttu ve: "İstersen benim yanımda izzet, ikram ve sevgi ile kalabilirsin; eğer istersen sana mal vereyim, kavmine dön." diyerek onu muhayyer bıraktı. O da: "Bana biraz mal ver ve kavmime gönder." diye tercihini bildirdi. Allah Rasûlü (s.a.) de öyle yaptı. Sa'doğullarının iddiasına göre, Rasûlullah (s.a.) Şeymâ'ya Mekhûl adında bir köle ve bir câriye vermiş, Şeymâ da bu köle ile câriyeyi evlendirmiş

12. İsnâdı sahihtir. İbn Hişâm, es-Sîre 2/498, 499; *Müsned*, 3/76; İbn İshak'dan. Buharî, 95/9; Müslim, 1016; Ahmed, *Müsned*, 4/42.

olup, hâlâ nesilleri devam etmektedir. Ebu Ömer (İbn Abdilber), Şeymâ'nın müslüman olduğunu, Rasûlullah'ın (s.a.) ona üç adet köle ve câriye, bunun dışında koyunlar ve başka mallar da verdiğini, adının Huzâfe, lakâbının Şeymâ olduğunu kaydetmektedir.[13]

9— Hevâzinlilerin Medine'ye Gelişi:

Hevâzin heyeti on dört kişi olarak Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Başlarında Züheyr b. Surad, içlerinde de Hz. Peygamber'in (s.a.) süt amcası Ebu Bürkân vardı. Rasûlullah'tan (s.a.), mallarını ve esirleri iade etmesini istediler. Rasûlullah (s.a.): "Benim yanımdakiler, işte şu gördüklerinizdir. Bana en sevimli gelen söz, en doğru olandır. Sizin için evlatlarınız ve karılarınız mı, yoksa mallarınız mı daha sevgili?" dedi. Onlar da: "Biz, hiçbir şeyi soyumuza eş tutmayız." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Ben öğle namazını kıldığım zaman kalkınız ve: 'Biz Rasûlullah'ı müslümanlara, müslümanları da Rasûlullah'a şefaatçı olarak esirlerimizin geri verilmesini istiyoruz,' deyiniz." dedi. Öğle namazını kılınca kalktılar, isteklerini böyle söylediler ve hemen Rasûlullah (s.a.): "Bana ve Abdülmuttaliboğulları'na düşen mallar ve esirler sizindir, diğerlerinden de sizin adınıza istekte bulunacağım." dedi. Muhacirler ve Ensar, Rasûlullah'ın (s.a.) bu isteğini: "Bizim malımız Rasûlullah'ın (s.a.) malıdır." diyerek olumlu bir şekilde karşıladılar. Akra' b. Hâbis: "Ben ve Temîmoğulları geri vermiyoruz." dedi. Uyeyne b. Hısn: "Ben ve Fezâreoğulları geri vermiyoruz." dedi. Abbas b. Mirdâs: "Ben ve Süleymoğulları geri vermiyoruz." dedi. Fakat Süleymoğulları: "Bizim malımız Rasûlullah'a (s.a.) aittir." dediler. Bunun üzerine Abbas b. Mirdâs, Süleymoğulları'na hitaben: "Beni ayağa düşürdünüz." dedi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.) "Bu kavim müslüman olarak bize geldi. Esirlerini paylaştırmadan önce beklemiştim. (Sonra bana geldiler) ben de onları, malları ile kadın ve çocukları arasında muhayyer bıraktım; karıları ve çocuklarıyla hiçbir şeyi değişmediler. Kimin yanında kadın ve çocuk varsa ve gönül hoşluğuyla geri verirse, buyursun. Kim de hissesini hakkı olarak elinde tutarsa, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından ona altı hisse vaadediyorum." dedi. Oradakiler: "Gönlümüzden koparak Rasûlü'nün (s.a.) hatırı için bağışlıyoruz." dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.): "Biz razı olanınızı ve olmayanınızı bilemeyiz. Gidiniz, temsilcileriniz gelip durumu bize bildirsin." buyurdu. Bu söz üzerine kadın-

13. İbn Hişâm, 2/458, İbn İshâk'tan: Yezîd b. Ubeyd es-Sa'dî bana rivayet etmiştir. Fakat munkatı'dır. *Üsdü'l-Gâbe*, 7049; *el-İsâbe*, 4/335.

larını ve çocuklarını iade ettiler.[14] Uyeyne b. Hısn'ın dışında herkes ellerindekini verdiler. Uyeyne b. Hısn ise payına düşen ihtiyar bir kadını iade etmemekte ısrar etti. Daha sonra o da iade etti. Rasûlullah (s.a.) esir kadınlara elbiseler satın alıp giydirmişti.

14. İbn Hişâm, 2/489. İbn İshak, Amr b. Şuayb —babası— dedesi yoluyla rivayet etmiştir. Bu sened sahihtir. Buharî, 64/56; Ahmed, *Müsned*, 4/326.

B) HUNEYN GAZASINDAKİ HİKMETLER VE FIKHÎ HÜKÜMLER

1— Huneyn Gazasındaki Hikmetler:

1— Allah Teâlâ Rasûlü'ne, Mekke'yi fethettiği zaman insanların gruplar halinde dinine gireceğini ve Arapların tamamının boyun eğeceğini vaadetmişti. —O, vaadini tutan, vaadinden dönmeyendir.— Mekke'nin fethi tamamlanınca Allah Teâlâ'nın hikmeti Hevâzin kabilesi ile o kabileye tâbi olanların kalbini İslâm'a yönelmekten alıkoydu. Allah Rasûlü'ne ve müslümanlara karşı harbetmeye azmettiler ki, Allah'ın Peygamberine ihsan ettiği nimeti tamamlansın, Peygamberinin izzet ve şerefi ve dinine olan yardımı, iyice açığa çıksın, elde ettikleri ganimetler Mekke fethine katılanlar için bir teşekkür mahiyetinde olsun. Bütün bunları Allah (c.c.), Rasulü'ne ve kullarına göstermek için, daha önce hiç karşılaşmadıkları ölçüde muazzam bir güçle karşılaşıp onları perişan ettikten sonra Araplar arasında daha hiç mukavemet yüzü görmemesi için bunlar ve bunların dışında, düşünüp akıl yoranların bilebileceği ve görebileceği engin hikmetler gereğince bu hâdiseler böyle gelişmiştir.

Allah Teâlâ'nın hikmeti, müslümanların sayılarının ve mühimmatlarının çokluğuna ve morallerinin yüksekliğine rağmen önce mağlubiyetin acısını tatmalarını gerektirmiştir. Tâ ki Mekke'yi fethetmekle yükselen başlar alçalsın ve Allah'ın haram beldesine o şekilde girmesinler. Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye girerken tevazudan ve Rabbına karşı duyduğu tevazu hissinden ötürü

atının üzerine o kadar eğilmişti ki, neredeyse çenesi eğerine değiyordu. Haram olan o beldeyi ilk ve son olarak, yalnızca kendisine helâl kılan Rabbının azamet ve izzeti karşısında bu hale gelmişti. Aynı zamanda Allah Teâlâ, "Bugün az değiliz, mağlup olmayız." diyenlere, yardımın ancak Allah katından olabileceğini, O'nun yardım ettiğini hiç kimsenin mağlup edemeyeceğini, O'nun perişanlığa mahkûm ettiğine de hiç kimsenin yardım edemeyeceğini açıklamak istemiştir. Onlara: "Peygamberi'nin ve dininin muzafferiyetini üstlenen, bizzat Allah Teâlâ'dır, sizin hoşunuza giden kalabalığınız değil. Kalabalık oluşunuz hiç işinize yaramamış, gerisin geri dönüp kaçmıştınız." nüktesini iyice hazmettirmek istemiştir. Artık kalpleri kırık olarak bu mânayı hakkıyla anlayınca da zafer müjdesini gönderdi: "Bozgundan sonra Allah, Peygamberine ve mü'minlere güvenlik verdi ve görmediğiniz askerler indirdi."[1] Allah'ın hikmeti gereği zafer müjdeleri ve mükâfatlar kalbi kırılmış, yıkılmış, perişan olmuş zümrelerin üzerine boşanır. "Biz memlekette güçsüz sayılanlara iyilikte bulunmak, onları önderler kılmak, onları varis yapmak, memlekete yerleştirmek, Firavun, Hâmân ve her ikisinin askerlerine çekinmekte oldukları şeyi göstermek istiyorduk."[2]

2— Allah Teâlâ, Mekke'yi fetheden askeri, Mekke'nin ganimetini almaktan menetmişti. Ebu Davud'un Vehb b. Münebbih'ten rivayet ettiği gibi altın, gümüş, mal, esir veya arazi olarak hiçbir ganimet almamışlardı.[3] Halbuki on bin kişilik bir ordu, atlı ve yaya Mekke'yi fethetmişlerdi. Onlar da bir ordunun ihtiyaç duyduğu herşeye muhtaç idiler. Allah (c.c.) müşriklerin kalbine, mallarını, develerini, koyunlarını, âile ve çocuklarını beraberlerinde savaş alanına getirmek ve müslümanlarla savaşmak fikrini attı. Böylece O, Allah askerlerine bir ikram ve bir ziyafet takdim etmiş ve Allah'ın hükmünün tamamlanması için onları zafer kazanmaya arzulu kılmak, gâlibiyetin prensiplerini göstermek suretiyle onlara verdiği değeri tamamlamış olsun. Peygamberine ve sevdiği kullarına zafer ihsan edince, ganimetler de sahiplerini bulup Allah ve Rasûlü'nün payları ayrılınca: "Sizin ne kanınıza, ne malınıza, ne de karılarınıza ihtiyacımız var." denildi. Allah (c.c.), Hevâzinliler'in kalbine tevbeyi ilham etti ve hepsi İslâm'ı kabullendiler. Onlara: "İslâm'ı kabul etmeniz ve buraya kadar gelmeniz adına, bir teşekkür olarak karılarınızı, çocuklarınızı ve esirlerinizi geri veriyoruz." dediler. "Allah kalplerinizde bir iyilik bulursa, size, sizden alınanın daha hayırlısını verir, sizi bağışlar. Allah bağış-

1. Tevbe, 9/26.
2. Kasas, 28/5-6.
3. Ebu Davud, 3023.

layandır, merhamet edendir." [4]

3— Allah Teâlâ, Araplarla yapılan savaşları Bedir harbiyle başlatmış ve Huneyn savaşıyla bitirmiştir. Bu sebepten bu iki savaşın adı beraber zikredilir; aralarında yedi sene gibi bir zaman bulunsa da "Bedir ve Huneyn" diye yanyana anılırlar. Bu savaşların her ikisinde de melekler harbe iştirak etmişler, Rasûlullah (s.a.) müşriklerin suratlarına toprak serpmiş ve her iki harpten sonra da Arapların Rasûlullah'a ve müslümanlara saldırma ateşleri sönmüş, birincisi onları korkutmuş, kuvve-i maneviyelerini sarsmış, ikincisi mevcut bütün kuvvetlerini dışarı dökmüş, herşeylerini tüketmiş, onları zillete düşürmüş ve artık Allah'ın dinine girmekten başka çare bulamamışlardır.

4— Allah Teâlâ bu savaş sebebiyle Mekke halkının gönlünü almış, elde ettikleri ganimet ve zaferle de onları sevindirmiştir. Bu zafer ve ganimetler onların kırılan haysiyetleri için bir ilâç yerini tutmuştur. Hevâzinliler'in şerrinin bertaraf edildiğini bilmeleri bu nimetin tamamlanması demekti. Çünkü onlara karşı koyacak güçleri yoktu. Müslümanlar sayesinde onlara gâlip geldiler. Şayet onlarla tek başlarına harbe kalkışsalardı, düşmanları onları yer, bitirirdi. Bu savaş için, bu ve benzeri —tamamını ancak Allah'ın bileceği— sayısız hikmetler sıralamak mümkündür.

2— Bu Olaydan Çıkan Fıkhî Hükümler:

Bu savaştaki fıkhî meselelere gelince:

1— Devlet başkanının savaş sırasında casuslarını düşman saflarının arasına sokup olup biteni haber alması gerekir. Düşmanının maksadını ve hazırlığını öğrenirse, karşı koyacak gücü de varsa oturup beklemez, bilakis Rasûlullah'ın (s.a.) Huneyn'de Hevâzinlilerle karşılaşıncaya kadar yürüdüğü gibi düşman üzerine yürür.

2— Devlet başkanı, düşmanlarıyla savaşmak için müşriklerden ödünç silah ve diğer techizatı alabilir. Rasûlullah (s.a.) o gün müşrik olan Safvan'dan çok sayıda zırhı ödünç almıştı.

3— Allah'a tevekkülün tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için, o konuda yapılması gereken her işi yapmak ve bütün sebeplere sarılmak lâzımdır. Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabı, tevekkül bakımından da insanların en mükemmeli oldukları halde, bütün silahlarla donatılmış olarak düşmanlarının kar-

4. Enfâl, 8/70.

şısına çıkıyorlardı. Rasûlullah (s.a.), "Allah, seni insanlardan koruyacaktır." şeklinde Allah Teâlâ'nın teminatına rağmen Mekke fethinde oraya girerken başına miğferini koymayı ihmal etmemiştir.

İslâmî ilimlerin künhüne vâkıf olamayan bazı sathî âlimler bu konuyu çeşitli yorumlara boğmuşlar; bazan Rasûlullah'ın bu davranışının yalnızca ümmetini eğitmeye yönelik olduğunu, bazan da yukarıda zikri geçen âyet-i kerimenin o zaman henüz nâzil olmadığını söylemişlerdir. Halbuki bir ülkede emîrlerden birinin sormuş olduğu bir meseleye cevap verilirken, Ebu Kasım b. Asâkir'in *et-Tarihu'l-Kebîr* adlı eserinde şu hadis zikredilmiştir: "Rasûlullah (s.a.) bir yahudi kadının kendisine zehirli koyun ikram etmesinden sonra, ev sahibi yemeğe başlamadan o yemekten yemezdi."

Bazı âlimler, bu hadiste, sultanlar için güzel bir örnek bulunduğunu söylemişlerdir.

Bu konuya şöyle bir itirazda bulunulmuştur: Allah Teâlâ'nın: "Allah, seni insanlardan koruyacaktır." âyetiyle sizin söylediklerinizi bir arada nasıl düşünebiliriz? Allah Teâlâ, O'nu korumayı garanti etmişse, O da kesinlikle bilir ki hiç kimse kılına bile dokunamaz.

Bu itiraza cevaplar aranırken bazıları yukarıdaki hadisin zayıf olduğunu, bazıları da bu âyet ininceye kadar Rasûlullah'ın (s.a.) öyle davrandığını, bu âyet-i kerimenin inmesinden sonra o âdetini terkettiğini söylemişlerdir. Halbuki onlar, Allah Teâlâ'nın teminat vermesi ile Rasûlullah'ın (s.a.) sebeplere sarılmasının birbirine zıt şeyler olmadığını düşünselerdi, zorlama sonucu yaptıkları açıklamalara hiç gerek kalmayacaktı. Allah Teâlâ, İslâm dinini bütün dinlere üstün kılacağını haber verdiği halde; Rasûlü'ne de savaşmayı, düşmanına karşı kuvvet ve mühimmat hazırlamayı, onlara karşı uyanık olmayı, harp sanatının gerektirdiği bütün tedbir, dikkat, ciddiyet ve gizlilik prensiplerine uygun hareket etmeyi emretmekten de geri durmamıştır. Çünkü bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın hangi sebeplere yapışılırsa hangi sonuçlara varılacağı hususunda haber vermesi demektir. Rasûlullah (s.a.) Rabbını en iyi bilen, O'nun emirlerine en sıkı sarılan bir kimse olarak, Allah Teâlâ'nın hikmeti icabı, zafer kazanmayı, dinini diğer dinlerin üzerine çıkarmayı ve düşmanına galip gelmeyi kendisine dayandırdığı sebeplere yapışmayı ihmal etmemiştir. Aynen bu konuda olduğu gibi Allah Teâlâ tebliğini tamamlayabilmesi ve dinini açığa çıkarmak için Rasûlü'nün hayatını garanti etmiştir. Ama Rasûlullah (s.a.) normal bir insanın hayatını sürdürebilmesi için muhtaç olduğu yemek, içmek, giyinmek ve barınmak gibi tedbirlerin hepsini almıştır.

Bu husus birçok kimseyi yanıltmaktadır. Hatta bazı kimseler duayı bile terketme noktasına gelmiştir. Çünkü onlara göre şayet istenen şey ezelde takdir edilmişse, zaten kendiliğinden olacaktır; yoksa dua etmek sonucu değiştirmeyecektir. "Öyleyse dua ile uğraşmanın faydası nedir?" diye bir soru yöneltmişler, sonra da âkılâne bir cevapla: "Dua etmek ibadettir." demişlerdir. O zaman yanlışı doğruya karıştıran bu adama denir ki: Bir kısım daha kaldı. O da şudur: Bir kimseye, belli bir sebebe yapışması sonucu isteğine ulaşması takdir edilmişse, bu demektir ki, sözkonusu sebebe yapışırsa arzusuna nâil olacak, yoksa olmayacaktır. Yanılgı içindeki bu adam aynen: "Karnımın doyması takdirde varsa, yemek yesem de yemesem de doyarım. Şayet doymam takdir edilmediyse, yemek yesem de yemesem de doyamam. O halde yemek yemenin ne faydası var?" diyen kimseye benzer. Bütün bunlar ve bunun gibi düşünceler, Allah'ın hikmetini ve şeriatının ruhunu yok etmektir. Başarı Allah'tandır.

4— Rasûlullah (s.a.), Safvân'dan ödünç mal alırken teminat vermiş ve: "Bilâkis garanti edilmiş bir ödünçtür." buyurmuştur. Acaba bu söz şeriatın, âriye (ödünç) hakkındaki hükmünü haber vermek, Allah'ın bu konudaki hükmünü belirtmek, gasbedilen eşyanın bedelinin ödenmesi gibi, âriyenin de bedelinin ödenmesinin mümkün olduğunu bildirmek için midir? Yoksa âriyede bedelin geçersiz olduğunu, ödünç alınan eşyanın bizzat kendisinin verilmesinin lüzumunu haber vermek için midir? Bu sözün mânası: "Ben bunu geri vermeyi garanti ediyorum. Bu malın aynını sana getireceğim." mi demektir? Fakihler bu konuda ihtilâf etmişlerdir:

İmam Şâfiî ve Ahmed, birinci görüşü benimsemişler ve: "Ödünç olarak alınan mal telef olursa tazmin edilir." demişlerdir. İmam Ebu Hanife ile Mâlik de ikinci görüşü benimsemişler ve: "Ödünç olarak alınan malın bizzat kendisini geri vermek gerekir." demişlerdir. Bu konuda Mâlikî mezhebinde şöyle bir tafsilat vardır: Ödünç alınan mal, hayvan veya akar gibi gizlenmesi mümkün olmayan cinsten ise, ödünç alan kimsenin yalan söylediği ortaya çıkmadıkça, telef olması sebebiyle tazmin edilmez. Altın, gümüş v.s. gibi saklanması mümkün olan cinsten ise, telef olduğu isbat edilmediği müddetçe tazmin edilmesi (bedelinin ödenmesi) mecburidir. Mâlikî mezhebinin konuya bakışı şöyledir: Âriye'nin —Ebu Hanife'nin dediği gibi— tazmini gerekmez. Ancak gerçeğe aykırı beyan da geçersizdir. Bu yüzden İmam Mâlik âriye'yi, saklanabilir ve saklanamaz olarak iki kısma ayırmıştır.

Bu meselenin esası Hz. Peygamber'in (s.a.) Safvân'a: "Bilâkis teminat altına alınmış, garanti edilmiş bir âriyedir." sözüdür. Acaba Rasûlullah (s.a.) bu sözüyle, yalnızca âriyenin aynısının geri verilmesinin mi, yoksa telef olur-

sa bedelinin de geri verilmesininin mi lüzumunu anlatmak istemiştir? Yani bu hadisin mânası: "Telef olursa bedelini öderim mi demektir, yoksa, aldığım bu ödüncü geri getirip iade etmeyi garanti ediyorum" mu demektir? Her iki şekilde de anlaşılması mümkün olan bu hadisin, şu üç sebepten dolayı alınan malı geri iade etme şeklinde anlaşılması daha doğrudur:

a) Sözkonusu hadisin bir başka rivayetinde: "Bilâkis geri verilen —verilecek olan— bir ödünçtür." denilmekte ve bu rivayetten de geri verilmesinin teminat altına alındığı anlaşılmaktadır.

b) Safvân, malının telef olması halinde ne olacağını sormamış, ancak bu malın kendisinden zorla mı gasbedileceğini, yani o vermek istemese de zorla mı elinden alınacağını sormuş ve Rasûlullah (s.a.) bu sorunun cevabı olarak: "Bilâkis geri vermek üzere aldığım bir ödünçtür." buyurmuştur. Şayet: "Telef olduğu zaman ne olacak, korkarım ki bu mal elimden çıkar?" diye sorsaydı, cevap olarak: "Telef olursa bedelini ödemeyi garanti ediyorum." demesi daha münasip olurdu.

c) Ödeme sıfatı, bizzat âriye (ödünç mal) için kullanılmıştır. Şayet telefin teminatı kastedilseydi; o durumda ödeme, âriye için değil, âriyenin bedeli için olurdu. Bu hadiste ödeme (teminat, garanti, tazmin etmek) âriyenin sıfatı olunca, mana da: "Âriyenin bizzat geri verilmesi." şeklinde olmuştur.

Soru: Bu hadisin devamında anlatıldığına göre bazı zırhlar kaybolmuş, Hz. Peygamber (s.a.) de bedelini ödemeyi teklif etmiş, fakat Safvân: "Ben bugün İslâm'ı daha çok istiyorum." diyerek bu teklifi geri çevirmiştir. Acaba Rasûlullah'ın (s.a.) bu teklifte bulunması vacip mi idi, yoksa yapılması daha evla olan müstehab bir iş, bir üstün ahlâk örneği ve İslâm şerîatının güzelliklerinden bir lütuf mu idi?

Cevap: Allah Rasûlü'nün (s.a.) tazminat ödemeyi teklif etmesi, yani ikinci şıkkı tercih etmek mümkün olabilir. Çünkü ödemesi vacip olsaydı, teklifte bulunmadan hemen gerekli meblağı öder ve: "Bu, senin hakkındır." derdi. Tıpkı ödünç aldığı mal telef olmasaydı, geri verip vermemeyi teklif etmeden doğrudan doğruya âriyeyi götürüp iade edeceği gibi. Bu noktayı iyi düşün.

5— Savaş halinde şayet lüzum görülürse, düşman askerinin bindiği at veya devenin ayaklarının kesilmesi caizdir. Hz. Ali'nin (r.a.) kâfirlerin bayrağını taşıyan askerin bindiği devenin ayaklarını kesmesi bu kabildendir. Zaruret hali sözkonusu olduğu için hayvana işkence etmek kabilinden —ki Allah Teâlâ bunu nehyetmiştir— sayılmaz.

6— Hz. Peygamber (s.a.), kendisini öldürmeye yeltenen kimseyi affetmiş, onu hemen cezalandırmamış, bilâkis ona dua edip göğsünü sıvazlamış ve çok yakın ve samimi bir dost gibi davranmıştır.

7— Bu gazada Hz. Peygamber'in (s.a.) Nebî ve Rasûl olduğuna dair birçok mucizeler ve alâmetler ortaya çıkmıştır. Şeybe'ye, kalbinden geçirdiklerini haber vermiş, bütün ordu bozguna uğrayıp kaçışırken Rasûlullah (s.a.) sebât gösterip hiç kımıldamamış, müşrik askerleri karşısında hücuma kalkarken şöyle demiştir:

"Ben Peygamberim, yalan yok,
Ben Abdülmuttalib'in oğluyum."

8— Attığı bir avuç toprak kâfirlerin gözlerine kadar ulaşmış ve bütün küffârın gözlerini dolduracak kadar da bereketlenmiştir. Bunların dışında mü'minlere yardımda bulunmak için melekler inmiş, kâfirler ve bazı müslümanlar bunu açıkça görmüşlerdir.

9— Devlet başkanı, kâfirlerin İslâm'a girerek itaatta bulunmasını beklemek maksadıyla ganimetlerin paylaştırılmasını geciktirebilir. Daha sonra da esirlerini ve ganimetlerini iâde edebilir. Huneyn gazasında cereyan eden bu olay, "Ganimete, paylaştırıldıktan sonra mâlik olunur, yalnızca istilâ edip ele geçirmekle değil." diyenlere delil teşkil etmiştir. Çünkü şayet yalnızca ele geçirmekle ganimete sahip olunsaydı Rasûlullah (s.a.), —İslâm'a girerlerse— onlara geri vermek için beklemezdi. Buna göre payına ganimet düşecek bir asker, ganimetin paylaştırılmasından önce vefat ederse, onun payı diğer askerlere verilir, ölenin mirasçılarına kalmaz. Ebu Hanife'nin mezhebi bu görüşü kabul etmiştir. Ganimet ele geçirilir, ama taksim edilmeden ölürse mirasçısı bir şey alamaz, taksimden sonra ölürse ona düşen pay mirasçısına kalır.

Hz. Peygamber'in (s.a.) Kureyşlilere ve müellefe-i kulûba (kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenenlere) vermiş olduğu mallar asıl ganimet malından mıydı, yoksa ganimetten çıkarılan beşte birlik paydan mı idi, yoksa sözkonusu beşte birin beşte biri miydi? İmam Şâfiî ve Mâlik (r.h.) demişlerdir ki: Beşte birlik kısmın beşte birindendir. Bu oran, Allah tarafından Rasûlü (s.a.) için ayrılan bir pay ve O'na tanınan bir haktır. Safiy (ganimet mallarından devlet başkanına verilen hususî pay) ve ganimetten alacağı pay bunun dışındadır. Çünkü Rasûlullah (s.a.) bu malları verirken, savaşa katılan ve ganimetten pay almaya hak kazananlardan izin istememiştir. Şayet verdiği mallar ganimetin aslından olsaydı, onlardan izin istemesi gerekirdi. Çünkü, artık bu malların mâliki durumundadırlar. Beşte birlik kısımdan olduğu da söy

lenemez, çünkü daha sonra ganimet beş hisseye taksim edilmiştir. O halde beşte birlik kısmın beşte birindendir. İmam Ahmed ganimetin, beşte dörtlük paydan verileceğini söylemiş, Kureyşlilere ve müellefe-i kulûb'a verilen malların bu paydan olduğunu belirtmiştir. Rasûlullah (s.a.) kabîle reislerini ve mensup oldukları kavimleri İslâm'a kazanmak için ihsanda bulunmuştur. Bunun böyle olması, ganimetin beşte biri çıkarıldıktan sonra onun üçte birinin veya dörtte birinin verilmesinden evlâdır. Çünkü bu ihsanda, İslâm'ın ve müslümanların kuvvetlenmesi ve düşmanlarının kendi saflarına çekilmesi gibi muazzam faydalar vardır. Nitekim bazılarının: "Rasûlullah (s.a.) yeryüzündeki insanlar içinde en çok nefret ettiğim bir insan iken, bana ihsanda bulundu ve bu ihsanı devam etti, sonunda benim için bütün insanların en sevimlisi oldu." şeklindeki sözleri bu hakikata işaret etmektedir. İslâm'a ve müslümanlara kuvvet ve ihsan kazandıran, küfrü ve kâfirleri zillete dûçâr eden, kızdıkları zaman bütün tebaalarının kızdığı, hoşnut oldukları zaman da tebâalarının hoşnut kaldığı, müslüman olduğu zaman kendisine tâbi olanların tamamının müslüman olduğu aşîret ve kabile reislerini İslâm safına çeken bir ihsanın makamı ve mevkii ne muazzamdır ve bu ihsan, İslâm ve ehl-i İslâm için ne kadar faydalı ve yararlıdır!

Şu husus herkesçe bilinmektedir: Ganimetler, Allah'a ve Rasûlü'ne âittir. Allah Rasûlü (s.a.) bu ganimetleri, Allah'ın emrettiği şekilde taksim eder, bu emrin dışına çıkmaz. Ganimetlerin tamamını söz konusu şahıslara verseydi bile adaletten, hikmete ve maslahata uygun hareket etmiş olmaktan uzaklaşmış sayılmazdı. Zül'l-Huveysıra et-Temîmî ve benzerlerinin gözleri körleşip bu maslahatı göremez hale gelince Rasûlullah'a (s.a.): "Adaletle hareket etmedin, âdil ol!", bir başkası: "Bu taksimde Allah'ın rızası gözetilmiş değil!" gibi sözler söyleyebilmişlerdir. Allah'a yemin olsun ki bu şahıslar, Rasûlullah'ı tanıma, O'nun Rabbını tanıması, Rabbına itaat etmesi, Allah için vermesi ya da vermemesi gibi konularda bütün yaratıkların en cahilleridirler. Ganimetleri dilediği gibi taksim etmek Allah'ın hakkıdır. Dilerse Mekke'nin fethinde olduğu gibi bütün mücahidleri ganimetten meneder, halbuki onlar süvari ve piyade olarak Mekke'ye girmiş ve orayı fethetmişlerdi. Dilerse gökten ateş yağdırarak bütün ganimetleri yok eder. O, bütün bu tasarruflarında adaletlilerin en âdili ve hikmet sahiplerinin en hakîmidir. Yaptığı bu işlerin hiçbiri boş ve abes değildir. Bilâkis bütün bu tasarruflar maslahat, hikmet, adalet ve rahmetin bizzat kendisidir. Kaynağı da ilminin, izzetinin, hikmet ve rahmetinin kemâlidir. O, kendilerini Rasûlullah'ın (s.a.) beraberliğinde ve önderliğinde yuvalarına döndürdüğü kavim (Ensâr) üzerine nimetini tamamlamıştır. Bu nimetin kıymetini takdir edemeyenleri de koyun ve deve ile hoşnut etmiştir. Bu tıpkı küçük bir çocuğa aklının ve bilgisinin erdiği kadarını

vermek, aklı başında olgun bir insana da durumuna göre ihsanda bulunmak gibidir. Bu durum Allah'ın fazlından ve kereminden dir. Allah (c.c.) mahlukâtından hiç kimsenin kontrolü ve baskısı altında değildir ki onlar akıllarına göre bazı şeyleri Allah'a vacip, bazı şeyleri de haram kılsınlar. Peygamber'i (s.a.) ise O'nun emirlerinin uygulayıcısıdır.

Soru: Bir vakit gelse ve devlet başkanı düşmanlarına karşı da böyle davranmak (ihsanda bulunmak) zorunda kalsa, bu onun için caiz olur mu?

Cevap: Devlet başkanı bütün müslümanların vekilidir, onların maslahatı ve dinin ayakta durması için çalışır. Şayet o, İslâm'ı ve İslâm beldelerini müdâfaa etmenin İslâm düşmanlarının başkanlarının gönlünü kazanarak müslümanları şerlerinden korumanın bu yolla mümkün olacağına kanaat getirirse böyle davranması caiz olur, hatta başka türlü davranamaz. Şeriat da bundan başkasına cevaz vermez. Çünkü onlara ihsanda bulunmamak bir fesada sebep olacaksa, başka türlü hareket etmek düşünülemez. İslâm şeriatında muhtemel bir fesat, düşmanın kalbinin ısındırılması fırsatının kaçırılmasından daha büyük bir şer olarak kabul edilir. Şeriat, küçük fesada tahammül göstererek daha büyüğünü defetmek ve küçük maslahatların elden çıkmasını göze alarak daha büyük maslahatlar temin etmek esaslarına dayanır. Hatta din ve dünya maslahatları bile bu iki temel üzerinedir. Başarı Allah'tandır.

10— Peygamberimiz (s.a.): "Kim gönül hoşluğu ile vermezse, bundan sonra Allah'ın bize ihsan edeceği ganimet malından altı hisse vaadediyorum." buyurmuştu. Rasûlullah'ın (s.a.) bu sözünde, köle ve hayvanların kendi cinsleri karşılığı satışlarında vâde ve fark uygulanmasının caiz olduğuna delil vardır.

Sünen'de Abdullah b. Amr hadisinde şöyle denilmektedir: Rasûlullah (s.a.) ona (Abdullah b. Amr'a) orduyu techizatlandırmasını emretti. Bu arada yeterli sayıda deve bulamadılar. Rasûlullah (s.a.) zekât develerinden ödenmek üzere deve temin etmesini emretti. (Bu emir üzerine) zekât mevsimi zekât olarak gelecek develerden iki deve vermek üzere bir deve alıyordu.(5)

Yine *Sünen*'de İbn Ömer'den, Rasûlullah'ın (s.a.) bir hayvanı diğer hayvan karşılığında vâdeli olarak satmaktan menettiği rivayet edilmiştir. Tirmi

---

5. Ahmed, *Müsned*, 7025; Ebu Davud, 3357; Hâkim, 2/56, 57. Senedinde cehalet ve ıztırab vardır. Fakat Dârakutnî (s.318), İbn Vehb-İbn Cüreyc-Amr b. Şuayb-babası-dedesi yoluyla rivayet etmiştir. Beyhakî, (5/287, 288) Dârakutnî'nin rivayet ettiği yoldan rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. İbn Hacer de *Fethu'l-Bârî*'de (4/347) buna işaret etmiştir.

zî bu hadisi, Hasan—Semüre yoluyla rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.[6]

Sünen-i Tirmizî'de Haccâc b. Ertât —Ebu'z-Zübeyr—Câbir yoluyla Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "Bir hayvanı iki hayvan karşılığında vâdeli olarak vermek uygun olmaz, peşin olursa beis yoktur." Tirmizî; "Bu hadis hasendir." demektedir.[7]

Bu hadislerde zikredilen konu hakkında İslâm âlimleri dört ayrı görüş belirtmişlerdir. Bu görüşlerin tamamı İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir:

1) Farklı veya eşit miktarda, vâdeli veya peşin, her halükârda bu alışveriş caizdir. Ebu Hanife ve Şâfiî'nin (r.h.) mezhebi budur.

2) Farklı miktarda ve vâdeli olursa caiz değildir.

3) Vâde ve miktar farkı aynı alışverişte yanyana gelirse haram olur. Sadece vâde farkı veya sadece miktar farkı bulunursa caizdir. Bu görüş İmam Mâlik'e (r.h.) aittir.

4) Aynı cinsten olduğu takdirde miktar farkı caiz, vâde farkı haramdır. Cinsler değiştiği zaman vâde farkı da miktar farkı da caiz olur.

Yukarıda zikredilen hadisler ve aralarını telif etme hususunda üç yol vardır:

Birinci yol: Hasan—Semüre yoluyla gelen hadis zayıftır. Çünkü ondan yalnızca iki hadis gelmiştir. Bu hadis o iki hadisten biri değildir. Haccâc b. Ertât hadisi de zayıftır.

İkinci yol: Hadislerden hangisinin önce hangisinin sonra vârid olduğu bilinmemekle beraber birinin diğerini neshettiği iddia edilmiştir.

Üçüncü yol: Hadisler muhtelif hallere hamledilmiş, bu da şöyle olmuştur: Bir hayvanı diğer bir hayvan karşılığı vâdeli olarak satmanın nehyedilmesi, vâdeli satıldığı zaman faize yol açacak mallarda da aynı uygulamaya

---

6. *Sünen* sahiplerinden hiçbiri İbn Ömer hadisini rivayet etmemiştir. Ancak Tirmizî: "Bu babda İbn Ömer'den de bir rivayet vardır" demektedir. Bu hadisi Tahâvî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*'da (2/229) rivayet etmektedir. Şahidlerdeki senedi hasendir. Hasan'ın Semüre yoluyla rivayet ettiği hadîsi Ebu Davud (3356), Nesâî (7/292), İbn Mâce (2270) nakletmişlerdir. Bu babda İbn Abbas'tan gelen bir rivayeti Abdürrezzak (14133), Dârakutnî (2/319) ve Tahâvî, (2/229) rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân (1113) bunun sahih olduğunu söylemiştir.
7. Tirmizî, 1238; İbn Mâce, 2271; Tirmizî der ki: Haccac b. Ertât ve Ebu'z-Zübeyr'in tedlîsine rağmen şahitler yoluyla telâfi olunan bu hadis, hasen-sahih bir hadistir.

gidilmesini önlemek içindir. Satıcı, bu çeşit satışta kâr gördüğü zaman sadece o cins malların satışıyla yetinmeyecek, kâr etme arzusu onu, vâdeli satıldığı zaman faiz kabul edilecek satışlara da yöneltecektir. Bu durumu önlemek için Hz. Peygamber (s.a.), ancak peşin satışa izin vermiş, vâdeli satışı menetmiştir. (Haram olduğu için değil de) harama vesîle olduğu için yasaklanan şeyler, tercih edilen bir maslahat sözkonusu olunca mübah olur. Tıpkı arâyâ satışında müzâbenenin[8] bu gerekçe ile mübah kılınması, bu sebeple ihtiyaç duyulan şeyin de mübah olması gibi. Yukarıda zikredilen kıssadaki bir hayvanın başka bir hayvan karşılığında vâdeli olarak satılmasının mübah kılınması da bu sebeptendir. İbn Ömer hadisi, savaş sırasında ve müslümanların asker techizatına ihtiyaç duydukları bir zamanda vârid olmuştur. Askerî techizatlandırmakdaki maslahatın, bir hayvanı diğer bir hayvan karşılığı vâdeli olarak satmadaki mefsedetten daha üstün olduğu bilinmektedir. İslâm şerîatı üstün bir menfaatı daha düşük derecedeki bir menfaat yüzünden menetmez. Savaşta iken ipek elbise giymenin ve mütekebbir bir tavır takınmanın caiz olması, hep aynı sebebe dayanmaktadır. Çünkü harbte bunların menfaatı daha üstündür. Hz. Peygamber'in (s.a.) Eyle kralı tarafından hediye edilen ipek cübbeyi bir müddet giyip, böylece hediye edenin gönlünü hoş edip ondan sonra çıkarması da bu kabîldendir. Bu hâdise ipek giymenin müslüman erkekler için yasaklanmasından sonradır. Biz bu soruyu, *et-Tahyîr fîma Yahillu ve Yahrumu min Libâsi'l-Harîr* adlı kitabımızda bütün tafsilatıyla açıklamış ve orada bu hâdisenin hicretin 9.yılı olan "elçiler senesi"nde vukûbulduğunu belirtmiştik. İpek elbise giymenin yasak edilmesi bu seneden önce idi. Rasûlullah'ın (s.a.) Hz. Ömer'e vermiş olduğu ipek elbiseyi giymesini yasaklaması, Hz. Ömer'in de o elbiseyi müşrik olan kardeşine giydirmesi belirttiğimiz hususun delilidir. Bu olay Mekke'nin fethinden önce idi. Rasûlullah'ın (s.a.) Eyle kralı tarafından hediye edilen ipek cübbeyi giymesi Mekke'nin fethinden sonra idi. Yine Hz. Peyamber'in (s.a.) güneş doğmadan önce (yani sabah namazından sonra) ve ikindi namazından sonra namaz kılmayı yasaklaması da kâfirlere benzeme yolunu tıkamak gibi bir sebebe dayanır. Ancak farz veya sünnet namazların kaza edilmesi, cenâze namazı ve tahiyyetü'l-mescid namazının kılınması gibi üstün maslahatların bulunduğu hallerde sözkonusu vakitlerde namaz kılmayı mübah kılması da aynı kabildendir. Çünkü bu durumlarda namaz kılmayı gerektiren maslahat, namaz kılınmasını engelleyen mefsedetten daha üstündür. En iyi bilen Allah'tır.

8. *Müzâbene:* Ağaç üzerindeki henüz olgunlaşmamış hurma veya bağdaki üzümü bir önceki sene toplanmış hurma veya kuru üzüm karşılığı ve tahmin üzere satmak demektir. Hanbelîler'e ve Zâhirîler'e göre Arâya yalnızca ağaç üzerindeki hurma karşılığında bir önceki seneye ait hurmanın satışı demektir.

11— Bu olay akidlerde, (alışverişte) her iki tarafın (satıcı ve müşterinin) karşılıklı ittifakları ve rızaları olduğu takdirde (malın bedelinin ödenmesi için) herhangi bir vakit belirlememelerinin caiz olduğuna delil teşkil etmektedir. İmam Ahmed b. Hanbel, kendisinden yapılan bir rivayette muhayyerlik müddetinin, sınırsız olmasının caiz olduğunu söylemiştir. Kesin kararlarını verinceye kadar bu müddetin devam etmesi caizdir. Tercih edilen görüş budur. Çünkü bunda bir mahzur yoktur. Alıcı ve satıcıdan herbiri bilerek ve sözleşmenin gereğini anlayarak karar vermişlerdir. Her iki tarafın bu konudaki bilgisi eşittir. Birinin diğerine üstünlüğü sözkonusu değildir, bu sebeple de ortada herhangi bir haksızlık yoktur.

12— Bu gazada Rasûlullah (s.a.): "Kim bir kâfiri öldürür, onu öldürdüğüne dair delil de getirirse; ölenin üzerinden çıkan eşyaya *(seleb)*sahip olur."[9] buyurmuştur. Bundan önceki gazada da aynısını söylemişti. Fakihler, bu hadisin ifade ettiği hüküm üzerinde ihtilâf etmişlerdir. Acaba bu eşya komutanın şartı ile mi, yoksa şeriatın hükmüyle mi ona ait olur? İmam Ahmed'in her iki şekilde de fetva verdiği rivayet edilmiştir.

Birincisi: Bu eşya şer'an kâfiri öldüren mücahidindir. Devlet başkanı ve komutanın şart koşup koşmaması önemli değildir. İmam Şâfiî de bu görüşü benimsemiştir.

İkincisi: O mücahid, komutanın şartı olmadan bu eşyaya sahip olamaz. İmam Ebu Hanîfe bu görüşü benimsemiştir. İmam Mâlik ise şöyle demiştir: Komutanın şart koşması ve bu şartın da savaştan sonra olması kaydıyla bu eşyayı almaya hak kazanır. Savaştan sonra şart koşsa caiz olmaz. İmam Mâlik der ki: Benim bildiğim, Rasûlullah'ın (s.a.) bu sözü sadece Huneyn gazasında söylediğidir. Hz. Peygamber (s.a.) ganimet taksimini savaş bittikten sonra yapmıştı.

Bu ihtilâfın kaynağı şudur: Rasûlullah (s.a.), devlet başkanı, hâkim, müftü ve peygamber idi. Bazan peygamber olarak hüküm veriyor ve bu hükümler, kıyamet gününe kadar yürürlükte kalacak umumî kanunlar oluyordu. Meselâ: "Her kim bizim şu dinimizde, ondan olmayan bir şey icad ederse, o (icad) reddolunmuştur.",[10] "Kim, başkalarının tarlasına sahiblerinin izni olmadan ekim yaparsa, o tarlanın mahsûlünden hiç bir şey alamaz. Ancak masrafları ödenir."[11] hadisleri bu kabildendir. Bir şâhit ve bir yeminle[12] hü-

9. Buharî ve Müslim ittifakla rivayet etmişlerdir.
10. Buharî, 53/5; Müslim, 1718.
11. Ahmed, *Müsned,* 3/415, 4/141; Ebu Davud, 3403; İbn Mâce, 2466; Râfi' b. Hadîc hadisinden. Senedinde Şüreyk vardır, hıfzı zayıftır.
12. Müslim, 1712.

küm vermesi ve taksim olunamayan şeylerde şüf'a hakkına[13] hükmetmesi yine bu kabildendir.

Bazan müftü olarak fetva veriyordu. Meselâ: Ebu Süfyan'ın karısı Hind bt. Utbe Rasûlullah'a (s.a.) kocasının cimriliğinden şikâyetçi olmuş, kendisine yetecek miktarı vermediğini söylemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Onun malından mâruf veçhile (zulme ve israfa kaçmadan) sana ve oğullarına yetecek kadar al!" buyurmuştur.[14] Bu bir fetvadır, bir hüküm değildir. Çünkü Allah Rasülü (s.a.) ne Ebu Süfyan'ı çağırmış, ne de hakkındaki iddiayı cevaplandırmasını istemiştir. Hind bt. Utbe'den de iddiasını isbatlamasını talep etmemiştir.

Bazan da devlet başkanı sıfatıyla o vakitte, o yerde ve o durumda İslâm ümmetinin maslahatı istikametinde konuşuyordu. Kendinden sonra gelen devlet başkanlarının zaman, mekân ve durum olarak Rasûlullah'ın (s.a.) maslahat gördüğü hususları gözetmeleri gerekmektedir. Rasûlullah'tan (s.a.) haber vârid olan bu tür konuların çoğunda imamların ihtilâfa düştüğünü görmekteyiz. Meselâ: "Kim bir kâfiri öldürürse, üzerindeki eşyası onundur." hadisini devlet başkanı sıfatıyla mı söylemiştir ki bu sözün hükmü devlet başkanları ile ilgili olsun? Yoksa Nebî ve Rasûl sıfatıyla mı söylemiştir ki o durumda umûmî bir kanun hükmüne geçsin? Aynı şekilde: "Kim, ölü bir araziyi ihyâ ederse (tarıma elverişli hale getirirse); orası onundur."[15] buyurması, devlet başkanının izni olsun olmasın herkes için bu hakkı isbat eden umumî bir kanun mu sayılmaktadır? Yoksa konu, devlet başkanına bırakılmış, onun izni olmadan kimse o araziye sahip olamaz mı? İmam Şâfiî ve Ahmed'in mezheplerinde birinci görüş daha çok kuvvet kazanmıştır.

İkinci görüşü Ebu Hanife (r.h.) benimsemiştir. İmam Mâlik ise ihyâ edilen araziyi, 1) Konumu itibariyle kimsenin ilgilenmediği ve yerleşme yerlerine çok uzak bölgeler, 2) Herkesin sahip olmak istediği yerler, olarak ikiye ayırmıştır. Bu bölgelerin ilki için devlet başkanının izninin gerekmediğini, ama ikincisi için bu iznin şart olduğunu söylemiştir.

13— Rasûlullah'ın (s.a.): "Onu öldürdüğüne dair delil getirirse..." sözü, iki meseleye işaret etmektedir:

Birincisi: Kâfiri öldüren kimsenin, yalnızca böyle bir iddiada bulunması onu maktûlün eşyası üzerinde hak sahibi kılmaz.

---

13. Buharî, 48/8; Ebu Davud, 3514. Câbir b. Abdillah hadisinden.
14. Buharî, 34/95; Müslim, 1714.
15. Buharî, 41/15.

İkincisi: Bu iddianın isbatı için bir şahit ve bir yemin yeterlidir. Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde, Ebu Katâde'den şöyle bir rivayet yer almaktadır: Huneyn (harbi) yılında Rasûllah (s.a.) ile birlikte (gazaya) çıktık. İki ordu karşılaşınca müslümanlarda bir bozulma oldu. Derken müşriklerden bir adam gördüm ki müslümanlardan birini alt etmişti. Hemen ona dönerek arkasından yanına geldim ve boynunu vurdum, ama bana dönerek beni öyle bir sıktı ki ölümün kokusunu duydum. Sonra can vererek beni bıraktı. Akabinde Ömer b. Hattâb'a yetiştim. O: "Bu insanlara ne oldu?" dedi. Ben de: "Allah'ın emri!" dedim. Sonra cemaat döndü. Rasûlullah (s.a.) da oturdu ve: "Bir kimse birini öldürür de onu öldürdüğüne dair delili de bulunursa, ölenin üzerindeki eşyası onun olur." dedi. Bunun üzerine ayağa kalktım ve: "Bana kim şahitlik eder?" dedim ve oturdum. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) aynı sözleri tekrarladı. Ben de tekrar ayağa kalktım ve: "Bana kim şahitlik edecek?" dedim. Rasûlullah (s.a.) üçüncü defa aynı sözleri söyledi, ben yine ayağa kalktım, fakat Rasûlullah (s.a.): "Sana ne oldu ey Ebu Katâde?" diye sordu. Ben de olanları kendisine anlattım. Bunun üzerine cemaattan bir adam: "Doğru söyledi yâ Rasûlallah! Onun öldürdüğü şahsın üzerindeki eşyası bendedir. Hakkından dolayı Ebu Katâde'yi razı ediver (de bende kalsın)." Ebu Bekir Sıddîk ise: "Hayır, vallahi bu olmaz. Hz. Peygamber (s.a.), Allah ve Rasûlü'nün yolunda cenk eden Allah arslanlarından bir arslanın hakkını çiğneyerek onun eşyasını sana vermez." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Doğru söyledi. Bunu ona ver." buyurdu ve bana verdi. Sonra zırhı sattım da onunla Selemeoğulları toprağında bir bahçe satın aldım. İşte İslâm'da ilk edindiğim mal budur.[16]

Bu meselede üç görüş vardır: Yukarıda zikredilen husus birincisidir ve İmam Ahmed'in mezhebinin bir açıklamasıdır. İkincisi: Mutlaka bir şahit ve yemin gerekir. İmam Ahmed'in bu görüşü de benimsediği rivayet edilmiştir. Üçüncüsü: —İmam Ahmed'e nisbeti en sağlam olan görüş budur— mutlaka iki şahit gerekir. Çünkü bu, bir öldürme iddiasıdır, iki şahit olmadıkça bu iddia kabul edilmez.

14— Bu olayda bir başka meseleye de delil bulunmaktadır. O da şâhitlikte, "şahitlik ederim ki" sözünün söylenmesinin şart olmadığıdır. Her ne kadar Hanbelî mezhebindeki âlimler nezdinde meşhur olan görüş bu sözün söylenmesinin şart koşulması ise de, İmam Ahmed'den gelen rivayetlerin en sahihine göre şart değildir. Mâlikî mezhebinde de böyledir. Üstâdımız (İbn-Teymiye) demiştir ki: "Sahabî veya tâbiînden şehadet sözünü şart koşan bir

16. Buharî, 57/18; Müslim, 1751.

kimse bilinmemektedir." İbn Abbas (r.a.) dedi ki: "Yanımda sözüne güvenilir bazı kimseler şahitlik yaptılar. Hz. Ömer (r.a.) de onlara muvafakat etti ki Rasûlullah (s.a.) ikindi ve sabah namazlarından sonra nafile namaz kılmayı yasakladı." Bu şahısların "şahitlik ederim" sözünü, yalnızca haber vermek manasında kullandıkları bilinmektedir. Mâiz hadisinde de: "Dört defa kendi aleyhinde şahitlik yapınca, onu recmetti." denilmiş ve buradaki şahitlikten, sadece haber verme mânası kastedilmiştir. Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın: "Allah'la beraber başka tanrılar bulunduğuna gerçekten siz mi şahitlik ediyorsunuz? de. Ben şahitlik etmem! de."[17], "Kendi aleyhimize şahitlik ederiz, derler. Dünya hayatı onları aldattı ve kendilerinin kâfir olduklarına yine kendileri şahitlik ettiler."[18], "Fakat Allah, sana indirdiğine şahitlik eder, onu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de şahitlik ederler. Ve şahit olarak Allah kâfidir."[19], "İkrar edip bu ahdi kabul ettiniz mi? Ve bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı? demişti. Kabul ettik! demişlerdi de: 'O halde şahit olun, ben de sizinle beraber şahitlerdenim.' demişti."[20], "Allah, kendisinden başka tanrı olmadığına şahitlik etti. Melekler ve adaleti yerine getiren ilim sahipleri de O'ndan başka tanrı olmadığına şahitlik ettiler."[21] âyetleri ile bunlardan başka birçok âyet ve hadis "şahitlik" sözünün haber vermek mânasında kullanıldığını göstermektedir.

İmam Ahmed ve Ali b. el-Medînî cennetle müjdelenen on kişi hakkında konuşuyorlardı. Ali b. el-Medînî: "Ben; 'Onlar cennettedir' derim. 'Şahitlik ederim ki onlar cennettedir' demem." dedi. Bunun üzerine İmam Ahmed: "Ne zaman onlar cennettedir, dersen —bu sözüne— şahitlik etmiş olursun." dedi. İmam Ahmed'in bu sözü, şahitlik sırasında "şahitlik ederim" lafzının kullanılmasının şart olmadığını açıklamaktadır. Ebu Katâde hadisi bu konudaki delillerin en açığıdır.

Şayet, "Eşyanın yanında olduğunu haber veren kimsenin bu sözü ikrar —ve itiraf— sayılır, şehadet sayılmaz" denirse, şöylece cevap verilir: "Doğru söyledi." demesiyle bu söz, ikrar ve şahitlik manalarının her ikisine de şamil olmuştur. O kâfiri öldürdüğüne şehadet ederken: "Eşyası yanımda" sözüyle de itirafta bulunmuş olmaktadır. Rasûlullah (s.a.) eşya hakkındaki hükmünü şahid (delil)den sonra vermiştir. O adamın Ebu Katâde'yi tasdik etmesi şahit (delil)tir.

---

17. En'âm, 6/19.
18. En'âm, 6/130.
19. Nisâ, 4/166.
20. Âl-i İmrân, 3/81.
21. Âl-i İmrân, 3/18.

15— Hz. Peygamber'in (s.a.): "Üzerinden çıkan eşya ona aittir." buyurması, bu eşyanın tamamının ona ait olduğuna delildir. Seleme b. Ekvâ' birini öldürünce, onun için: "Üzerinden çıkan eşyanın hepsi ona aittir." buyurmak suretiyle bu hususa tamamen açıklık getirmiştir.

Bu meselede üç görüş vardır ve yukarıda zikri geçen husus bu görüşlerden birincisidir.

İkincisi: Bu eşya da ganimet malı gibi beşte birinin çıkarılmasına tâbi tutulur. Evzaî ve Şamlı âlimler bu görüşü benimsemişlerdir. İbn Abbas da sözkonusu eşyanın, ganimet âyetinde beirtilen sınırlar içine girdiği gerekçesiyle bu görüştedir.

Üçüncüsü: Devlet başkanı eşyanın miktarını çok bulursa beşte birinin çıkarılmasına tâbi tutar, az bulursa tutmaz. İshak bu görüşü benimsemiş, Hz. Ömer de böyle yapmıştır. Saîd b. Mansûr, *Sünen*'inde İbn Sîrîn'den şu rivayeti zikretmektedir: Berâ b. Mâlik, Bahreyn'de, düşman ordusunun başkomutanıyla düelloya çıktı ve hasmını yaralayıp belini kırdı. Üzerindeki iki bileziği aldı. Hz. Ömer (r.a.), öğle namazını kılınca Berâ'nın evine geldi ve: "Biz selebi —ölenin üzerinden çıkan eşyayı— tahmîs etmiyorduk (beşte birini çıkarmıyorduk); fakat Berâ'nın selebi çok büyük bir meblağa ulaştı, ben onu tahmîs edeceğim." dedi. İslâm'da tahmîs edilen ilk seleb, Berâ'nınki oldu ve miktarı otuz bine ulaştı. (Bu üç görüş içerisinde) en sahîhi birincisidir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) selebi tahmîse tâbi tutmayıp "tamamı ona aittir." buyurmuştur. Rasûlullah'ın (s.a.) ve daha sonra Hz. Ebu Bekir Sıddîk'ın sünneti bu minvâl üzere devam etmiştir. Hz. Ömer'in (r.a.) uygulaması ise onun kendi ictihâdıdır.

Bu hadis, selebin ganimetin aslından sayıldığına delâlet etmektedir. Rasûlullah (s.a.) selebin, öldürene ait olduğuna hükmetmiş; miktarına, kıymetine ve beşte birlik kısmın beşte birinden çıkarıldığına itibar etmemiştir. İmam Mâlik ise selebi beşte birin beşte birinden saymıştır. Yine aynı hadis ganimet taksiminden pay almaya hak kazanan ya da kadın, çocuk, köle ve müşrik gibi ganimette pay hakkı olmayan herkesin, selebi almaya hakkı olduğunu göstermektedir. İmam Şâfiî, iki görüşünün birinde, ganimetten pay alamayanın selebi de alamayacağını söylemiştir. Çünkü ona göre köle, çocuk, kadın ve müşrik, üzerinde icmâ edilen gânimet payında hak sahibi olamazlarsa selebde de olmamaları daha evlâdır. Fakat hadisin lafzı, genel ifade olduğu için birinci görüş daha sahihtir. Çünkü seleb, devlet başkanının: "Kim şöyle şöyle yaparsa veya bir kaleye giden yolu gösterirse ya da bir kelle getirirse, ona şu mükâfat vardır." sözünün hükmüne göre geçerlilik kazanır ve bu sözde cihada teşvik vardır. Halbuki ganimet payı, hiçbir şey yapmasa bile sadece

savaşa katılmakla da hak edilir. Seleb ise yapılan bir iş mukabili hak edilir. Böyle olunca da ceâle (ödül)[22] gibi değerlendirilir.

Yine bu hadis, bir mücahidin, sayıları ne kadar olursa olsun öldürdüğü bütün kâfirlerin selebini üstündeki (eşyalarını) almaya hak sahibi olduğuna delâlet etmektedir. Ebu Davud, Huneyn savaşında Ebu Talha'nın yirmi kişiyi öldürdüğünü ve hepsinin eşyasını aldığını zikretmektedir.[23]

22. *Ceâle:* Elde edilmesi tahmin olunan bir maslahat mukabili ödenen ücrettir. Hayvanı kaybolan bir adamın onu bulana belli bir ücret ödemesi gibi.
23. Ebu Davud, 2718; Dârimî, 2/299. Senedi sahihtir. Ebu Davud: "Bu hadis hasendir." demiştir.

ON ALTINCI BÖLÜM

TÂİF GAZASI

A) TÂİF GAZASI

1— Tâiflilerin Putunun Yıktırılması:

Hicrî 8. senenin Şevval ayında vukubulmuştur. Bu konuda İbn Sa'd şu rivayeti nakleder: Hz. Peygamber (s.a.) Tâif üzerine yürümek isteyince Tufeyl b. Amr'ı, Amr b. Humeme ed-Devsî'nin putu Zü'l-Keffeyn'i yıkmaya gönderdi. Bu hususta kabilesinden yardım istemesini, onların da Tâif'e gelmelerini emretti. Tufeyl b. Amr, süratle kabilesine geldi ve akabinde Zü'l-Keffeyn'i yıkıp ateşe verdi. Putun yüzünü alevler sardığında şöyle diyordu:

يَاذَا الكَفَيْنِ لَسْتُ مِنْ عُبَّادِكا مِيلادُنَا أَقْدَمُ مِنْ مِيلاَدِكَا
إِنِي حَشَشْتُ النَّار فِي فُؤادِكَا

"Ey Zü'l-Keffeyn! Ben sana ibadet edenlerden değilim. Doğumumuz senin doğumundan öncedir. Ben senin —görüldüğü gibi yüzünü değil— kalbini ateşe verdim."

Tufeyl b. Amr ile beraber kabilesinden dört yüz kişi, Rasûlullah'ın (s.a.) Tâif'e gelişinden dört gün sonra oraya geldiler. Debbâbe[1] ve mancınık da getirilmişti.

---

1. Debbâbe: Ağaçtan yapılıp üzeri deri ile kaplanan bir çeşit harp aletidir. Askerler bu âletin içerisine girer, düşman oklarından korunmuş olarak surlara doğru yaklaşırlardı.

2— Tâif'in Kuşatılması:

İbn Sa'd der ki: Hz. Peygamber (s.a.), Huneyn'den Tâif'e doğru yola çıktığında Halid b. Velid ordunun başındaydı. Sakîf kabilesi kalelerini tamir etmişler, bir yıllık ihtiyaçlarını da depolamışlardı. Evtâs vadisinde hezimete uğrayınca, kalelerine girip kapıları kapatarak savaş için hazırlandılar. Daha sonra müslümanları ok yağmuruna tuttular. Çok sayıda müslüman yaralandı. Bunun yanısıra on iki kişi de şehit oldu. Hz. Peygamber (s.a.), bugün Tâif Mescidi'nin bulunduğu yere çıktı. Yanında hanımlarından Ümmü Seleme ve Zeynep vardı. Her ikisi için birer çardak kuruldu. Rasûlullah (s.a.) Tâif kuşatması boyunca namazını bu iki çardak arasında kılmaktaydı. Kuşatma on sekiz gün sürdü.[2] İbn İshak'a göre ise yirmi küsur gece devam etmiştir.

Kaleyi döğmek için mancınık kurulmuştu. İslâm tarihindeki ilk mancınık buydu.

İbn Sa'd der ki: Mekhûl'ün rivayetine göre Rasûlullah (s.a.), Tâifliler üzerine kırk gün mancınıkla atış yapmıştır.[3]

İbn İshak'ın rivayeti ise şöyledir: Tâif surlarının dibinde hücuma kalkıldığı gün, Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabından bir grup, Debbâbe altına siper alarak Tâif surlarından içeri girip surları yakmak istediler, ancak Sakîfliler kızgın demir parçaları atarak onları siperlerden çıkartıp ok atmaya başladılar ve bir çoğunu öldürdüler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Sakîf kabilesine ait üzümlerin kesilmesini emretti. Ordakiler de hemen kesime başladılar.

İbn Sa'd, olayın devamını şöyle nakleder: (Sakîfliler) Allah rızası ve akraba hatırı için kesimden vazgeçmelerini istediler. Hz. Peygamber (s.a.) "Allah rızası ve akraba hatırı için vazgeçtim." buyurdu ve görevlendirdiği biri şöyle bağırmaya başladı: "Hangi köle, kaleden çıkıp bize gelirse hürdür." Bunun üzerine on küsur kişi kaleden çıktı, aralarında Ebu Bekre de vardı. Rasûlullah (s.a.) bunların hepsini hürriyetine kavuşturup her birini bir müslümana vererek barınak ve yiyecek gibi zaruri ihtayaçlarını karşıladı. Bu durum Tâif halkına çok zor geldi.

---

2. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/158.
3. İbn Sa'd, 2/159. Râvileri güvenilirdir. Fakat hadis mürseldir. *Sahih-i Müslim*'de (1059-136) Enes b. Mâlik'ten gelen rivayette şöyle denilmektedir: "Sonra Tâif'e gittik ve kırk gün kuşattık."

Herşeye rağmen henüz Tâif'in fethi tamamlanmamıştı. Rasûlullah (s.a.) Nevfel b. Muâviye ed-Dîlî'ye görüşünü sordu. O da dedi ki: "Tilki inindedir, istersen yakalarsın, şayet terkedersen sana zararı dokunmaz." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Hz. Ömer'e yola çıkılacağının duyurulması emrini verdi. Bu emir ashab arasında gürültüye ve hoşnutsuzluğa sebep oldu. "Tâif fethedilmeden gidecek miyiz?" diye söylendiler. Rasûlullah (s.a.): "Öyleyse haydi savaşa!" buyurdu. Hücuma kalkıldı ve birçok müslüman yaralandı. Hz. Peygamber (s.a.): "Yarın inşâallah yola çıkıyoruz." buyurdu. Bu haberi herkes memnuniyetle karşılayıp yola koyulduğunda Rasûlullah (s.a.) gülüyordu. Ordan ayrıldıklarında şöyle demelerini emretmişti: "Dönüyoruz, tevbe ediyoruz, Rabbımıza ibadet ve hamdediyoruz." Bu arada, "Ya Rasûlallah! Sakîf kabilesine beddua ediniz." denildi. Allah Rasûlü de: "Ya Rabbi! Sakîf'e hidayet ver, onları bize getir." diye dua etti.[4]

Tâif'te Hz. Peygamber'in (s.a.) ordusundan bir grup sahabî şehit oldu. Sonra Rasûlullah (s.a.) Tâif'ten çıktı. Cirâne'ye geldi. Orada umre niyetiyle ihrama girip daha önce yapamadığı umreyi kazâ etti ve Medine'ye döndü.

3— Sakîflilerin Medine'ye Gelişi:

İbn İshak der ki: Hz. Peygamber (s.a.) Tebük'ten Medîne'ye Ramazan ayında geldi. Bu ay içinde Sakîf kabilesinden bir heyet O'nu ziyaret etti. Olay şöyle olmuştu: Rasûlullah (s.a.) Tâif'ten ayrılınca, Urve b. Mes'ud O'nu takip etmiş ve Medine'ye girmeden önce O'na yetişmişti. Müslüman olup, Hz. Peygamber'den (s.a.) kendisini kavmine göndermesini, onları İslâm'a davet etmek istediğini bildirdi. Rasûlullah (s.a.): "Onlar seni öldürürler." buyurdu. Zira Allah'ın elçisi, onların İslâm'a girmelerine engel olan bir tekebbür içinde olduklarını biliyordu. Bunun üzerine Urve dedi ki: "Ya Rasûlallah! Onlar beni evlatlarından çok severler." Gerçekten sevilen ve kendisine itaat edilen birisiydi. Bu durumundan dolayı karşı konulmayacağını ümid ederek

4. İbn Sa'd *Tabakât*, 2/159. Bu hadisin çoğunu Buharî (64/56) ve Müslim rivayet etmişlerdir. Müslim'in rivayeti iki yerdedir (1778,1344). İbn Ömer hadisi şöyledir: Rasûlullah (s.a.) gazadan, seriyyeden, hacdan veya umreden döndüğü zaman şöyle derdi: "Dönüyoruz, tevbe ediyoruz, Rabbımıza hamdediyoruz. Allah vaadinde sadık oldu, kuluna yardım etti, tek başına orduları hezimete uğrattı.", "Allah'ım! Sakîflileri hidayete ulaştır." sözünü Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir (3/343). Tirmizî de (3937) Câbir b. Abdillah'dan aynı sözü rivayet eder. Râvileri güvenilirdir. İbn Ebî Şeybe'deki İbn Zübeyr'in mürsel rivayetinde şöyle denilmektedir: Rasûlullah (s.a.) Tâif'i kuşatınca ashab-ı kiram dediler ki: Sakîfliler'in okları bizi yaktı, şunlara beddua ediniz. O da: "Allah'ım! Sakîflileri hidayete ulaştır." diye dua etti.

kavmini İslâm'a davet etmek için çıktı. Kendisine ait olan köşkün üzerinde bu daveti yaptı ve müslüman olduğunu açıkladı. Bunu duyar duymaz ok yağmuruna tuttular ve isabet eden oklardan biri ölümüne sebep oldu. Urve'ye: "İntikamını almamız için ne yapmamızı istersin?" diye sorulduğunda cevaben şöyle demişti: "Bu, Allah'ın bana ihsan ettiği bir şeref ve bana nasîp ettiği bir şehitliktir. Benim durumum Rasûlullah (s.a.) ile beraber savaşırken şehid olanlardan farklı değildir. Beni onlarla beraber defnediniz." Vasiyet yerine getirildi ve onlarla birlikte defnolundu. Rasûlullah'ın (s.a.) Urve hakkında: "Onun, kavmi ile arasındaki durumu, Yâsin sahibinin kavmi ile arasındaki gibidir."(5) buyurduğu ileri sürülmüştür.

4— Tâiflilerin Müslüman Oluşu:

Urve'nin ölümünden sonra birkaç ay daha dayanan Sakîf kabilesi, aralarında bir toplantı yaptı. Etrafındaki Araplarla savaşacak güçte olmadıklarını görüp, bîat ederek müslüman olmayı kararlaştırdılar. Daha önce Urve'yi gönderdikleri gibi birini Rasûlullah'a (s.a.) gönderme konusunda ittifak ettiler. Abdi Yâleyl b. Amr b. Umeyr'e meseleyi açtılar. Urve b. Mes'ûd'un yaşında olan bu zat Urve'ye yapılanın kendisine de yapılmasından korktuğu için ilk anda teklifi reddetti ve şöyle dedi: "Benimle beraber birkaç kişi daha göndermezseniz isteğinizi yerine getirmem." Bunun üzerine müttefiklerden iki ve Mâlikoğulları'ndan üç kişi gönderilmesi hususunda sözbirliği ettiler. Böylelikle altı kişilik bir heyet oluştu. Diğer beş kişi şunlardı: Hakem b. Amr b. Vehb, Şurahbil b. Gîlan, Mâlikoğulları kabilesinden Osman b. Ebi'l-Âs, Evs b. Avf ve Nümeyr b. Hareşe. Hep beraber yola çıktılar. Medine'ye yaklaştıklarında bir hendekte konaklarken Muğîre b. Şu'be ile karşılaştılar. Muğîre'ye, bu haberi müjdelemek çok zor geldi. Yolda Ebu Bekir (r.a.) ile karşılaşıp durumu ona bildirdi. Hz. Ebu Bekir, Muğîre'ye: "Allah aşkına, benden önce davranıp Rasûlullah'a (s.a.) bu konuyu ben açıncaya kadar sen bir şey söyleme." dedi. Muğîre de denileni yaptı. Hz. Ebu Bekir (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.) yanına girdi ve heyetin geliş haberini verdi. Sonra Muğîre yolda rastladığı arkadaşlarının yanına gelerek öğleyi beraber geçirdiler ve onlara Rasûlullah'ı (s.a.) nasıl selâmlayacaklarını öğretti. Onlar ise Cahiliye selâmında ısrar ettiler. Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına geldiler. Peygamberimizin, mescidin bir köşesinde onlar için bir çadır kurdurduğu söylenir.

5. Urve b. Mes'ûd'un kavmi içindeki durumu, Yâsîn sûresinde kıssası anlatılan Habîbu'n-Neccâr'ın durumuna benzemektedir. Tafsilat için Yâsîn sûresinin tefsirine bakınız

Halid b. Sâid b. el-Âs, Hz. Peygamber (s.a.) ile heyet arasında anlaşma metni yazılıncaya kadar gidip geldi. Metni yazan Halid idi. Rasûlullah (s.a.) tarafından gönderilen yemeği bile Halid'siz yemiyorlardı. Bu hal İslâm'ı kabul etmelerine kadar devam etti.

Rasûlullah'a (s.a.) yönelttikleri istekleri arasında büyük putları Lât'ın yıkılmasını üç sene sonraya bırakması da vardı. Hz. Peygamber (s.a.) bu tekliflerini reddetti. Hiç değilse iki sene, daha sonra bir seneliğine tehirinde ısrar ettiler. Kabul edilmeyince Tâif'e varışlarından itibaren bir aylığına tehirini istediler, ama Rasûlullah (s.a.) bu konuda hiçbir teklifi kabul etmedi. Bundan maksatları, putun yıkılmasının, kadınlar, ayak takımı ve çocuklar arasında sebep olabileceği taşkınlığın şerrinden korunmaktı. Aynı zamanda bu yıkım hadisesiyle kavimlerinin korkutulmalarını hoş görmüyorlar, bu yüzden müslümanlığı kabul etmelerine kadar tehirini istiyorlardı. Rasûlullah (s.a.) bu düşüncelerine rağmen tekliflerini reddetti ve Ebu Süfyan b. Harb ile Muğîre b. Şu'be'yi yıkımı gerçekleştirmesi için gönderdi.

Bir diğer teklifleri; kendilerinin namaz kılmaktan affolunması, bu hususta kendilerine bir istisnâ getirilmesi ve putlarını kendi elleriyle kırmamalarını istemeleriydi. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Sizi, putlarınızı ellerinizle kırmamanız konusunda mazur görebiliriz. Namaza gelince, biliniz ki namazın olmadığı bir dinde hayır yoktur."

Tâifliler müslüman olunca Rasûlullah (s.a.) onlara bir yazı yazdı. Osman b. Ebi'l-Âs'ı da onlara emîr olarak tayin etti. Yaşça en küçükleri olmasına rağmen İslâm'ı anlamaya ve Kur'an'ı öğrenmeye en azimlisi o idi.[6]

Heyetin elçilik görevi bitip beldelerine doğru yola çıkınca Rasûlullah (s.a.), Ebu Süfyan b. Harb ile Muğîre b. Şu'be'yi de onlarla birlikte, Lât'ı kırmaları için gönderdi. Tâif'e vardıklarında Muğîre b. Şu'be, Ebu Süfyan'ı öne geçirmek istedi. Ebu Süfyan bunu kabul etmedi ve ona: "Kavminin yanına önce sen gir." dedi. Ebu Süfyan, Zi'l-Harem'deki mülkünde kaldı. Muğîre b. Şu'be, geldiğinde putun üzerine çıkıp künkle vurmaya başladı. Muattiboğulları da yanlarında bekliyor, Urve'nin başına gelen bunların da başına gelmesin diye tedbir alıyorlardı. Sakîf kadınları çıkmışlar perişan bir halde ağlaşıyorlardı. Muğîre balyozu puta indirirken Ebu Süfyân: "Bravo sana, bravo sana" diyordu. Muğîre yıkımı bitirince putun üzerindeki eşyaları ve süsleri

6. Bu şahıs, "Beni kavmime imam olarak gönder." dediğinde, Hz. Peygamber'in: "Sen onların imamısın. En zayıflarına göre hareket et ve hizmeti karşılığında ücret almayacak bir müezzin tut." dediği şahıstır. Ebu Davud, 531; Nesâî, 2/23; Ahmed, *Müsned*, 4/217. İsnadı sahihtir.

aldı ve altın, gümüş, kolye ne varsa hepsini Ebu Süfyan'a gönderdi.

Ebu Müleyh b. Urve ve Kârib b. Esved, Urve öldürüldüğü zaman daha Sakîf kabilesinin heyeti gelmeden önce Rasûlullah'a (s.a.) gelip Sakîf'ten ayrılmak istediklerini, onlarla bir araya hiç gelmeyeceklerini söylediler ve müslüman oldular. Rasûlullah (s.a.) onlara: "Kimi isterseniz velî olarak tanıyınız." deyince onlar: "Allah ve Rasûlü'nü velî kabul ediyoruz." diye cevap verdiler. Sonra Rasûlullah (s.a.) onlara: "Dayınız Ebu Süfyan b. Harb, veliniz olsun" teklifinde bulundu, onlar da "Dayımız Ebu Süfyan" karşılığını verdiler.

Tâifliler müslüman olunca, Urve'nin oğlu Ebu Müleyh, babasına ait olan borcun kırılan puttan elde edilen maldan ödenmesini Hz. Peygamber'den (s.a.) istedi, O da muvafakat etti. Bunun üzerine Kârib b. Esved: "Esved'in borcunu da öde ya Rasûlallah." dedi. —Urve ve Esved, ana-baba bir öz kardeştir.— Rasûlullah (s.a.): "Esved, müşrik olarak öldü." diye cevap verdi. Kârib b. Esved: "Ya Rasûlallah; iyi ama borcun ucu ona yakın olan bir müslümana dayanıyor." diye karşılık verdi. Bu sözüyle kendisini kastediyordu. "Borç bana düşer, benden istenir." dedi. Rasûlullah (s.a.) Ebu Süfyan'a, Urve ve Esved'in borçlarının puttan temin edilen maldan ödenmesini emretti. O da bu emri yerine getirdi.

Rasûlullah'ın (s.a.) onlara hitaben yazmış olduğu mektupta şöyle deniliyordu: "Bismillahirrahmanirrahim, Allah'ın Peygamberi Muhammed'den mü'minlere: Vecc vadisinin ağacı kesilmez, av hayvanları avlanmaz, kim böyle bir şey yaparken görülürse, sopa ile cezalandırılır, elbisesi çıkarılır, ikinci defasında yakalanır, Peygamber Muhammed'e (s.a.) götürülür. Bu Allah'ın Nebîsi Muhammed'in (s.a.) emridir."

Halid b. Saîd, Allah'ın elçisi Muhammed b. Abdillah'ın (s.a.) emriyle yazdı: "Kimse bu emri çiğnemesin. Yoksa Allah'ın elçisi Muhammed'in (s.a.) emrettiği hususlarda kendi nefsine zulmetmiş olur."[7]

İşte Sakîf kabilesinin baştan sona kıssası bu. Onu olduğu gibi naklettik. Her ne kadar Tâif seferiyle Sakîf kabilesinin müslümanlığı kabul etmeleri arasında Tebük seferi ve başka seferler varsa da biz kıssayı kesmemeyi, bir bütün olarak nakletmeyi tercih ettik ki, kıssa ile ilgili fıkhî meseleler ve hükümler bir arada bulunabilsin.

7. Bk. İbn Hişâm, 2/537-543; Taberî, 3/140; İbn Seyyidinnâs, 2/228; İbn Kesîr, 3/562, 666.

B) TÂİF GAZASINDAKİ FIKHÎ HÜKÜMLER

1— Tâif Gazasındaki Fıkhî Hükümler:

Bu olayda fıkıhla ilgili olarak şu hükümler bulunmaktadır:

1— Haram aylarında savaşmak caizdir, önceden haram olan bu hüküm neshedilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.), Medine'den Mekke'ye doğru hareket ettiğinde Ramazan ayının sonlarıydı, yani Ramazan'dan on sekiz gün geçmişti. Bunun delili ise Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*inde İsmail—Halid el-Hazzâ'—Ebu Kılâbe—Ebu'l-Eş'as aracılığıyla Şeddâd b. Evs'ten naklettiği şu hadistir: Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte fetih yılında Bakî' denilen yerde Ramazan'ın on sekizinci günü hacamat yapan bir adama rastlamıştık. Rasûlullah (s.a.), elimi tutarak: "Hacamat yapan ve yaptıranın orucu bozulur." buyurdu.[1] Bu rivayet, Ramazanın onuncu günü çıkıldığını bildiren rivayetten daha sahihtir ve bu rivayetin isnâdı Müslim'in şartlarına göredir. Müslim bu isnadla rivayeti "Muhakkak ki Allah ihsanı herşeyde farz kılmıştır." hadisinde zikretmiştir.[2]

Peygamberimiz (s.a.) Mekke'de on dokuz gün kalmış ve namazlarını kısaltarak kılmıştır. Sonra Hevâzin üzerine yürümüş, daha sonra da Tâif üzerine yönelmiştir. İbn İshak'a göre yirmi küsur gün, İbn Sa'd'a göre ise onsekiz gün Tâif'i kuşatma altında tutmuştur. Mekhûl, kuşatma süresinin kırk

1. Ahmed, *Müsned*, 4/123-125; Ebu Davud, 2368, 2369. Senedi sahihtir.
2. Müslim, 1955.

gün olduğunu söyler.[3] Düşünüldüğünde görülecektir ki, kuşatmanın bir kısmının mutlaka Zilkâde ayında olması gerekir. Fakat şöyle de düşünülmesi mümkündür: Savaşa ancak Şevval ayında başlanmış, daha sonra haram ayı olan Zilkâde ayı girdiği halde savaş kesilmemiştir. Böyle de olması mümkün iken, savaşın haram ayında başladığını nereden biliyorsunuz? Bir konuya başlamakla, başlanmış bir işi devam ettirmek arasında fark vardır.

2— Mü'min bir erkek hanımıyla savaşa gidebilir. Zira Hz. Peygamber (s.a.), bu seferde hanımlarından Ümmü Seleme ile Zeyneb'i de yanına almıştı.

3— Savaşa fiilen iştirak etmeyen kadınların ve çocukların ölümüne sebebiyet verse bile, kâfirlere karşı mancınıkla atış yapmak caizdir.

4—Kâfirleri maddeten ve manen çökerteceği anlaşıldığı takdirde onlara ait ağaçları kesmek caizdir. Zira onları en çok kahreden bu davranıştır.

5— Müşriklerden kaçıp müslümanlara sığınan köle hürriyetine kavuşmuş sayılır. Saîd b. Mansûr, İbn Abbas'tan naklettiği bir hadiste şöyle demektedir: "Rasûlullah (s.a.) köleler efendilerinden önce geldikleri zaman onları azad ederdi."[4]

Yine Saîd b. Mansûr'dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.), köle ve efendisi hakkında iki şekilde hüküm vermiştir: Birincisi: Köle, efendisinden önce dârulharbden çıkmış ise, onu azad etmiştir. Sonradan efendisi dârulharbden çıkıp gelse de köleyi ona iade etmemiştir. İkincisi: Efendi önce çıkar, köle de daha sonra çıkarsa köle efendisine iade edilirdi.

Şâ'bî, Sakîf kabilesinden birinin şöyle dediğini nakleder: Hz. Peygamber'den (s.a.) Ebu Bekre'yi bize iade etmesini istedik. Ebu Bekre bizim kölemizdi ve Rasûlullah (s.a.) Taîf'i kuşatırken gelip müslüman olmuştu. Rasûlullah (s.a.) onu bize geri vermeyi reddetti ve dedi ki: "O, önce Allah'ın, sonra Rasûlü'nün azatlısıdır."[5]

İbn Münzir der ki: "İlim erbabının tamamı bu görüştedir."

6— İmam (kumandan) bir kaleyi kuşatıp fethine muvaffak olamazsa ve müslümanların maslahatını da geri çekilmekte görürse, çekilebilir, kuşatma-

3. Enes'in rivayetinde de böyledir. Müslim'deki rivayeti daha önce geçmişti. Bk. Tâif gazası, dipnot: 3.
4. Bu hadiste geçen el-Haccac, İbn Ertât'tır. Tedlis yapan bir râvidir. Mu'anan olarak rivayette bulunmuştur. Diğer râvileri güvenilirdir.
5. Ahmed, *Müsned*,4/168, 310. Râvileri güvenilirdir.

ya devam etmesi gerekmez. Ancak kuşatmanın devamında daha büyük maslahat söz konusuysa o durumda sabredip dayanmaları gerekir.

6— Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye girmek niyetinde olduğu için Cirâne'de umre niyetiyle ihrama girmiştir. Böylelikle Tâif'ten veya daha sonra gelen (Cirâne'den önceki) yerlerin birinden yola çıkan kimsenin Cirâne'de ihrama girmesi sünnet olmuştur. İlimden nasip almamış birçok kimsenin Mekke'den çıkıp Cirâne'de umre niyetiyle ihram giymesi konusuna gelince, bu durum Rasûlullah (s.a.) ve ashabından hiç birinin yapmadığı, ilim erbabından hiç kimsenin de hoş karşılamadığı bir husustur. Bunu ancak avam sınıfı yapmış ve bu hareketleriyle de Rasûlullah'a (s.a.) uyduklarını iddia etmişlerse de bu iddialarında yanılmışlardır. Zira O Tâif'ten Mekke'eye girerken ihrama girmiştir, yoksa ihrama girmek niyetiyle Mekke'den çıkıp Cirâne'ye gitmemiştir. Bu iki durum birbirinden tamamen farklıdır. Başarı Allah'tandır.

8— Allah (c.c.), Peygamberinin (s.a.) Sakîf kabilesini hidayete ulaştırması hususundaki duasını kabul buyurmuştur. Halbuki onlar Rasûlullah'a (s.a.) karşı savaşmışlar, ashabından bir grubu öldürmüşler, aynı zamanda onları Allah'ın dinine davet etmesi için gönderdiği elçisini de öldürmüşlerdi. Ama bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber (s.a.) onlara dua etmiş, beddua etmemiştir. Bu, tamamiyle O'nun sınırsız merhameti ve sonsuz muhabbetinin kemâlindendir.

9— Ebu Bekir Sıddîk'ın (r.a.) Rasûlullah'a (s.a.) duyduğu sevginin kemâli, her vesileyle O'na yakınlaşmayı hedef alması ve mümkün olan her yolla O'na duyduğu muhabbeti duyurması. Bu yüzdendir ki, Hz. Ebu Bekir, Muğîre'den Tâif'ten gelen heyetin geliş müjdesini Rasûlullah'a (s.a.) götürmeyi kendisine bırakmasını, böylece O'nu müjdeleyen ve dolayısıyla sevindirenin kendisi olmasını istemişti. Bu hâdise; bir kişinin mü'min kardeşinden, kişiyi Allah'a (c.c.) yaklaştıracak fiillerden birini yapma hususunda kendisine öncelik vermesini isteyebileceğini, kardeşinin de diğerini kendi nefsine tercih ederek önceliği ona vermesinin caiz olduğunu ortaya koyar. Bazı fakihlerin; "İtâat ve ibâdet kasdıyla yapılan işlerde başkalarını öne geçirmek, onları kendi nefsine tercih etmek caiz değildir." şeklindeki sözleri doğru değildir. Hz. Âişe (r.a.), evinde Rasûlullah'ın (s.a.) yanına defnedilmesi hususunda Ömer b. Hattâb'ı kendi nefsine tercih etmiştir. Hz. Ömer bunu istemiş ve ne onun istemesi, ne de Hz. Âişe'nin ikramda bulunarak hakkını ona vermesi mekruh görülmüştür. Bu duruma göre bir mü'min diğerinden mescidde birinci saftaki yerini kendisine vermesini isterse, ne onun istemesi, ne de diğerinin vermesi mekruhtur. Buna benzeyen diğer konularda da hüküm böyledir. Kim sahabe-i kiramın hayatını öğrenir ve üzerinde düşünürse, onların bu konuda hiçbir hoş-

nutsuzluk göstermediğini ve böyle bir teklif karşısında çekingen davranmadıklarını görecektir. Bu bir kerem ve bir cömertlikten, mü'min kardeşini sevindirmek, kadrini yüceltmek, kendinden isteneni vermek ve onu hayra teşvik etmek için nefsine en sevimli gelen konularda bile onu kendisine tercih etmekten başka ne olabilir? Muhtemeldir ki şu saydığımız güzel huylardan her birinin sevabı, işlenecek o taat ve ibadetin sevabından daha fazladır. Bu durumda başkasını kendisine tercih eden bir (mânevi) ticarette bulunmuş, tâat ve ibadet hakkını verip karşılığında kat kat fazlasını almıştır. Bu esasa göre yanında suyu bulunan bir kimsenin bu suyu abdest alması için arkadaşına verip, (ikisinden biri teyemmüm yapacaksa) kendisinin de teyemmüm yapmasında bir mâni yoktur. O, bu durumda kardeşini kendi nefsine tercih etmiş ve böylece hem o güzel davranışının sevabını kazanmış, hem de toprakla temizlik sağlamanın faziletini elde etmiştir. Bu durumu ne Kur'an, ne sünnet, ne de üstün ahlâk prensipleri men eder. Yine bu esasa göre, bir grup arasında susuzluk had safhaya gelmiş, ölümü yakînen hissetmeye başlamışken, bazılarının yanında bulunan bir parça suyu bir diğerine vererek kardeşini kendi nefsine tercih ederken kendisi vefat etmişse bunda bir beis yoktur ve o kimseye "nefsinin katili oldu, haram fiil işledi" denemez. bilakis bu davranış, cömertliğin ve lütufkârlığın zirvesidir. Cenab-ı Hakk'ın da buyurduğu gibi: "Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları öz canlarına tercih ederler."[6] Böyle bir olay bizzat ashabtan bir grubun, Şam'ın fethi sırasında başından geçmiş ve bu onların faziletlerinden sayılmıştır. Üzerinde ittifak edilmiş veya âlimler arasında ihtilâf olunmuş bir ibadetin sevabını ölüye hediye etmek, bağışlamak, sevabından istifade hususunda ona öncelik vermek, onu kendi nefsine tercih etmek değil midir? İşte bu, aynen tâat ve ibadette başkasını kendi nefsine tercih gibidir. Bir fiili yapmak hususunda başkasını kendisine tercih etmek ile, o fiili yapıp sevabını başkasına bağışlamak suretiyle onu kendi nefsine tercih etmek arasında ne fark vardır? Başarı Allah'tandır.

10— Yıkmaya ve ortadan kaldırmaya muktedir hale geldikten sonra şirkle ve tâğutlarla ilgili herhangi bir yeri bırakmak caiz değildir. Çünkü onlar küfrün şiârı, sembolü, İslâm'da hoş görülmeyen şeylerin en büyüğüdür. Böyle yerleri yıkmaya gücü yetecek birinin yıkmayıp öylece bırakması kesinlikle caiz değildir. Kabirlerin üzerine yapılan, insanların Allah'ı (c.c.) terkedip onları tapılacak putlar ve tâğutlar olarak kabul ettikleri yerlerin de hükmü budur. Tazimle ve bereket umarak yanına varılan, adak adanan, öpülen taşlardan da herhangi birini yıkmaya kudreti bulunduğu halde onu yeryüzünde bırak-

6. Haşr, 59/9.

mak caiz değildir. Bu çeşit taşların çoğu eski putlardan Lât, Menât ve üçüncüleri olan Uzzâ'nın yerini tutmuşlardır. Bunların sebep oldukları şirk ise daha büyüktür. Yardım Allah'tandır.

O günkü putlara tapanlardan hiç kimse, o putların yaratan, rızık veren, öldüren ve dirilten varlıklar olduklarına inanmıyorlardı. O putların yanında ve putlara karşı yaptıkları şey, bugünkü müşrik kardeşlerinin kendi putlarının yanında yaptıklarından ibaretti. Böyle yapanlar kendilerinden öncekilerin sünnetine tâbi olmuş, onların yolunu adım adım izlemiş ve her konuda karış karış, kulaç kulaç onlara uymuşlardır. İlmin ortadan kalkması, cehaletin açığa çıkması yüzünden şirk, bir çoklarına galip gelmiştir. Bunun sonucu maruf münker olarak, münker de mâruf olarak, sünnet bid'at diye, bid'at da sünnet diye kabul edilir olmuştur. Küçükler böyle bir ortamda büyüyor, büyüklerse aynı ortamda ihtiyarlıyorlar. İslâmî sembollerin nuru söndü ve İslâm'ın garipliği daha da arttı. Âlimlerin sayısı azaldı, sefîh ve âdi insanlar çoğaldı. Her türlü şer yeşerdi, sıkıntılar şiddetlendi. İnsanların elleriyle yaptıkları ve kazandıkları şeyler yüzünden karada ve denizde fitne-fesat açığa çıktı. Fakat herşeye rağmen Hakk'a tâbi olan Muhammedî bir cemaat da bugün hâlâ mevcuttur, bunlar kıyamete kadar şirk ve bid'ata karşı cihadlarını sürdüreceklerdir.

11— Devlet başkanının, putlara ve tâğutlara ait malları cihad için ve müslümanların menfaatı uğrunda sarfetmesi caiz, hatta kendisine getirilen bu malları alıp askerleri ve İslâmî maslahatlar için harcaması vaciptir. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.), Lât'ın mallarını almış, kalbini kazanmak maksadıyla Ebu Süfyan'a vermiş; Urve ve Esved'in borçlarını, o maldan ödemiştir. Kabirlerin üzerlerine yapılan türbelerin de yıkılıp yerlerinin ya ıktâ yoluyla mücahitlere verilmesi, ya da satılıp elde edilen meblağın müslümanların yararına harcanması gerekir.(7) O türbelere ait vakıfların hükmü de böyledir. Zira o vakıflar İslâm'a göre geçersizdir, malları yok hükmündedir, kamu yararına sarfedilmesi gerekir. Vakıf, ancak Allah'a ibadet ve Rasûlü'ne itaat kasdıyla tesis edildiği takdirde sahih olur. Türbe adına vakıf tesis etmek sahih değildir. Kabirlerin süslenmesi, onlara azamet ve ululuk izafe edilmesi, adak adanması, ziyaret kasdıyla gidilmesi, yegâne mabud terkedilerek ibadet olunması, tapılacak putların yerine konulması da sahih değildir. Bu konuda müslümanların imam olarak kabul ettikleri ilim adamları arasında ve onların yolundan giden âlimler arasında herhangi bir ihtilâf sözkonusu değildir.

7. Bu görüş, hanbelî-selefî âlimlerden biri olan İbn Kayyim'in şahsî görüşüdür.

12— Vecc vadisi (Tâif'te bulunan bir vadinin adıdır) haram bölgedir, o bölgede avlanmak ve ağaç kesmek haramdır. Ancak fakihler bu konuda ihtilâf etmişlerdir. Fakihlerin çoğu demişlerdir ki: Yeryüzünde Mekke ve Medine'nin dışında haram bölge yoktur. Ebu Hanîfe, Medine'nin haram bölge olması konusunda diğer fakihlere muhalefet etmiştir. Şâfiî'den ise bu konuda iki görüş nakledilmiştir. Bu görüşlerinden birinde: Vecc vadisi haram bölgedir, avlanmak ve ağacını kesmek haramdır, demiştir. Bu görüşüne delil olarak iki hadis zikretmiştir. Birincisi daha önce naklettiğimiz hadistir. İkincisi: Urve b. Zübeyr'in babasından naklettiği hadistir ki, orada şöyle buyurulmaktadır: "Hz. Peygamber (s.a.) buyurmuştur ki: Vecc vadisinin avını avlamak ve ağacını kesmek haramdır, Allah için haram kılınmıştır." Bu hadisi İmam Ahmed ve Ebu Davud rivayet etmişlerdir.[8] Bu hadis Muhammed b. İnsân yoluyla bilinmekte, o ise Urve'ye dayanan bu hadisi babasından nakletmektedir. Buharî, *Tarih*'inde, (bu şahıs hakkında): "Ona uyulmaz." demiştir.

Ben derim ki: Urve her ne kadar babasını görmüşse de ondan hadis dinlediği şüphelidir. Allah, en iyi bilendir.

2— Hz. Peygamber'in (s.a.) Zekât Tahsildarları Göndermesi:

Hz. Peygamber (s.a.) Medîne'ye geldiğinde ve hicretin 9. senesi girince, zekât toplamaları için zekât memurlarını Araplara gönderdi. İbn Sa'd der ki: Sonra Allah Rasûlü (s.a.) zekât memurlarını gönderdi. Diyorlar ki: Rasûlullah (s.a.) 9. sene Muharrem ayının hilâlini görünce,[9] Arapların zekâtlarını toplamak için memurlarını gönderdi. Bunlardan Uyeyne b. Hısn'ı Temîmoğullarına, Yezîd b. Husayn'ı Eslem ve Gıfâr kabilelerine, Abbâd b. Bişr el-Eşhelî'yi Süleym ve Müzeyne kabilelerine, Râfî' b. Mekîs'i Cüheyne kabilesine, Amr b. Âs'ı Fezâreoğullarına, Dahhâk b. Süfyân'ı Kilâboğullarına, Bişr b. Süfyan'ı Kâ'boğullarına, İbnü'l-Lutbiyye el-Ezdî'yi Zabyanoğullarına gönderdi. Rasûlullah (s.a.) zekât memurlarından, alacakları malın orta halli olmasına, sahibinin elindeki malların en iyilerini almamalarına dikkat etmelerini istedi.[10] Denilir ki: "İbnü'l-Lutbiyye görevini tamamlayıp geldiği zaman Peygamberimiz (s.a.) ondan hesap vermesini istedi."[11] Peygamberimizin

8. Ahmed, *Müsned*, 1416; Ebu Davud, 2032. Senedinde Muhammed b. Abdillah İnsân et-Tâifî bulunduğu için zayıftır.
9. Muharrem ayının hicrî senenin ilk ayı olduğu hatırlanmalıdır.
10. İbn Sa'd, 2/160.
11. Buharî (3/136) ve Müslim (1832) Ebu Humeyd es-Sâidî'den şöyle rivayet eder: "Rasûlul-

(s.a.) bu davranışında, memurlardan ve mûtemedlerden hesap vermelerini istemenin caiz olduğuna, şayet ihanet ettikleri açığa çıkarsa, onları azledip yerlerine daha güvenilir başka görevlileri tayin etmenin gerekli olacağına delil vardır.

İbn İshak der ki: Peygamberimiz (s.a.) Muhâcir b. Ebî Ümeyye'yi San'a'ya gönderdi. O oradayken el-Ansî (Hz. Peygamber'e) karşı isyan etmişti. Ziyâd b. Lebîd'i Hadramut'a, Adiy b. Hâtem'i Tayy ve Esedoğullarına, Mâlik b. Nüveyre'yi Hanzalaoğullarına gönderdi. Sa'doğullarının zekâtını toplama görevini iki kişiye verdi: Zibirkân b. Bedr'i kabilenin bir tarafına, Kays b. Âsım'ı öbür tarafına gönderdi. Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e, Hz. Ali'yi de —Allah hepsinden razı olsun— Necran'a göndererek o bölgelerin zekâtlarını ve cizyelerini toplamakla görevlendirdi.[12]

---

lah (s.a.) Ezd kabilesinden İbnü'l-Lütbiyye denilen bir adamı zekât toplamak için görevlendirdi. Görevden gelince dedi ki: "Bu sizin , bunlar da bana hediye edilenlerdir." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) kalktı, minbere çıktı. Allah'a hamd ve senâdan sonra dedi ki: "Benim gönderdiğim memura ne oluyor ki, 'Bu sizin, bu da bana hediye edilendir', diyor. Babasının ya da annesinin evinde otursaydı da baksaydı hediye ediliyor mu edilmiyor mu? Muhammed'in hayatı yed-i kudretinde olana yemin olsun ki, sizden biriniz o verilenlerden bir şey alırsa, kıyamet gününde onu boynuna taşıyarak böğüren bir deve veya inek ya da meleyen bir koyun gibi getirecektir." Sonra ellerini koltuk altları gözükecek kadar kaldırdı ve iki kere: "Tebliğ ettim ya Rabbî!" dedi.

12. İbn Hişâm, 2/600.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

HİCRETİN DOKUZUNCU YILI OLAYLARI

A) HİCRETİN DOKUZUNCU YILI SERİYYELERİ

1— Uyeyne b. Hısn Seriyyesi:

Uyeyne b. Hısn el-Fezârî komutasında bir seriyye bu senenin Muharrem ayında Temîmoğulları üzerine yola çıktı. Hz. Peygamber (s.a.) onu bu seriyye ile, içlerinde Muhacir ve Ensar'dan kimsenin bulunmadığı elli kişilik bir süvari birliğinin başında onlarla savaşmak için göndermişti. Askerî birlik gece yürüyor, gündüz gizleniyordu. Temîmoğullarına vardıklarında, bir grup insan sahrada hayvanlarını otlatırlarken onlara hücum ettiler. Çobanlar da gelen kalabalığı görünce bırakıp kaçtılar. Orada bulunan on bir erkek, yirmi bir kadın ve otuz çocuk tutuklanarak Medine'ye getirildi ve Remle bt. Hâris'in evine konuldular.

2— Temîmoğullarının Medine'ye Gelişi:

Bunların arkalarından Utârid b. Hâcib, Zibirkân b. Bedr, Kays b. Âsım, Akra' b. Hâbis, Kays b. Hâris, Nuaym b. Sa'd, Amr b. Ehtem ve Rebâh b. Hâris gibi Temîmoğullarının ileri gelenlerinden oluşan bir heyet Medine'ye geldi. Kadınlarını ve çocuklarını görünce ağladılar ve sabırsızlanarak Hz. Peygamber'in (s.a.) kapısına geldiler, "Ey Muhammed! Dışarı çık!" diye bağırdılar. Rasûlullah (s.a.) dışarı çıktı. Bilâl (r.a.) namaz için kâmet getirdi. Bu arada heyet üyeleri Rasûlullah (s.a.) ile konuşmak istiyorlardı. Peygamberi-

miz bir müddet onların yanında durdu, sonra geçip öğle namazını kıldırdı. Daha sonra mescidin avlusunda oturdu. Heyet üyeleri, Utârid b. Hâcib'i öne çıkardılar. Utârid, heyet adına bir konuşma yaptı. Allah Rasûlü (s.a.) de Sâbit b. Kays b. Şemmâs'a, cevaben bir konuşma yapmasını emretti. Allah (c.c.), heyeti teşkil edenler hakkında şu âyet-i kerimeleri indirdi: "(Rasûl'üm) Sana odaların arkasından bağıranların çoğu, aklı ermez kimselerdir. Eğer onlar, sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."[1] Hz. Peygamber (s.a.) esirleri geri verdi. Temîmoğullarının şairi Zibirkân kalktı ve övünerek şu şiiri söyledi:

نحن الكِرامُ فلا حَيٌّ يُعادِلُنا   مِنّا المُلوكُ، وفينا تُنْصَبُ البِيَعُ
وكم قَسَرْنا من الأحْياءِ كُلِّهِم   عند النِّهابِ وَفَضْلُ العِزِّ يُتَّبَعُ
وَنَحْنُ يُطْعِمُ عِنْدَ القَحْطِ مُطْعِمُنا   مِن الشِّواءِ إذا لم يُؤْنَس القَزَعُ
بِمَا تَرَى النَّاسَ تَأْتِينَا سَرَاتُهُمُ   مِنْ كُلِّ أَرْضٍ هُوِيًّا ثُمَّ نَصْطَنِعُ
فَنَنْحَرُ الكُومَ عُبْطًا فِي أَرُومَتِنَا   للنازلين إذا ما أُنْزِلُوا شَبِعُوا
فَلا تَرانا إلى حَيٍّ نفاخِرُهم   إلا اسْتَفادُوا فَكانُوا الرَّأسَ يُقْتَطَعُ
فَمَنْ يُفاخِرُنا في ذاكَ نَعْرِفُه   فَيَرْجِعُ القَوْمُ وَالأخْبارُ تُسْتَمَعُ
إنا أَبَيْنا وَلايَأْبى لَنا أَحَدٌ   إنّا كَذلِكَ عِنْدَ الفَخْرِ نَرْتَفِعُ

"Bizler kerim insanlarız, bize denk olacak bir kabile yoktur.
Krallar bizden çıkar, mabedler bizimle imar olunur.

Ganimet toplama sırasında kabilelerin çoğunu mağlup ettik.
İzzetin -ve kuvvetin- faziletine tâbi olunur.

Biz öyle kimseleriz ki kıtlık vakti, yağmur yağmadığı zaman,
İkramda bulunanlarımız -başkalarını- et kebabıyla doyurur.

Şu gördüğün şeylerle, insanların efendileri her bir yöreden bize süratle gelirler, biz de -getirilen şeyleri yemek olarak- hazırlayıp Allah yolunda infak ederiz.

1. Hucurât, 49/4-5.

Asâletimizden kaynaklanan bir cömertlikle gelenler için semiz, iri hörgüçlü, hastalıksız develeri keseriz ve yiyenlerin hepsi doyarlar.

Herhangi bir kabileye karşı övündüğümüzde, bu övünmeden yararlandıklarını, nasiplerini aldıklarını görürsün.

Bu konuda bize karşı övünenleri tanırız ve kavmimiz çeşitli haberler dinlerken geri dönerler.

Biz herkese karşı dururuz ama kimse bize karşı duramaz.
Aynı zamanda kendimizi överken yüceliriz."

İslâm şairi Hassân b. Sâbit kalktı ve irticâlî olarak cevaben şu şiiri söyledi:

إِنَّ الذَّوائِبَ مِنْ فِهْرٍ وَإِخْوَتِهِمْ قَدْ بَيَّنُوا سُنَّةً لِلنَّاسِ تُتَّبَعُ
يَرْضَى بِها كُلُّ مَنْ كَانَتْ سَرِيرَتُهُ تَقْوَى الإِلٰهِ وَكُلُّ الخَيْرِ مُصْطَنَعُ
قَوْمٌ إذا حَارَبُوا ضَرُّوا عَدُوَّهُم أَوْ حَاوَلُوا النَّفْعَ فِي أَشْيَاعِهِمْ نَفَعُوا
سَجِيَّةٌ تِلْكَ فِيهِمْ غَيْرُ مُحْدَثَةٍ إِنَّ الخَلاَئِقَ فَاعْلَم شَرُّهَا البِدَعُ
إِنْ كَانَ فِي النَّاسِ سَبَّاقُونَ بَعْدَهُمْ فَكُلُّ سَبْقٍ لأَدْنَى سَبْقِهِمْ تَبَعُ
لاَيَرْقَعُ النَّاسُ مَا أَوْهَتْ أَكُفُّهُمْ عِنْدَ الدِّفَاعِ وَلاَيُوهُونَ مَارَقَعُوا
إِنْ سَابَقُوا النَّاسَ يَوْماً فَازَ سَبْقُهُمْ أَوْ وَازَنُوا أَهْلَ مَجْدٍ بِالنَّدَى مَتَعُوا
أَعِفَّةٌ ذُكِرَتْ فِي الوَحْيِ عِفَّتُهُمْ لاَيَطْبَعُونَ ولا يُرْدِيهِمُ الطَّمَعُ
لاَيَبْخَلُونَ عَلَى جَارٍ بِفَضْلِهِمُ وَلاَيَمَسُّهُمُ مِنْ مَطْمَعٍ طَبَعُ
إِذَا نَصَبْنَا لِحَيٍّ لَمْ نَدِبَّ لَهُمْ كَمَا يَدِبُّ إِلى الوَحْشِيَّةِ الذُّرُعُ
نَسْمُوا إِذا الحَرْبُ نَالَتْنَا مَخَالِبُهَا إذا الزَّعَانِفُ مِنْ أَظْفَارِهَا خَشَعُوا
لاَيَفْخَرُونَ إِذَا نَالُوا عَدُوَّهُمُ وإِنْ أُصِيبُوا فَلاَ جَوْرٌ وَلاَ هَلَعُ
كَأَنَّهُمْ فِي الوَغَى وَالْمَوْتُ مُكْتَنِعٌ أُسْدٌ بِحلية فى أرسَاغِهَا فَدَع
خُذْ مِنْهُمْ مَاأَتَوا عَفْواً إِذَا غَضِبُوا وَلاَيَكُنْ هَمُّكَ الأَمْرَ الَّذِى مَنَعُوا
فَإِنَّ فِي حَرْبِهِمْ فَاتْرُكْ عَدَاوَتَهُمْ شَراً يُخَاضُ عَلَيْهِ السُّمُّ والسَّلَعُ
أَكْرِمْ بِقَوْمٍ رَسُولُ اللّهِ شِيعَتُهُمْ إِذَا تَفَاوَتَتِ الأَهْوَاءُ والشِّيَعُ

أَهْدَى لَهُمْ مِدْحَتِي قَلْبٌ يُوَازِرُهُ   فِيما أَحَبَّ لِسَانٌ حائِكٌ صَنَعُ
فَإِنَّهُمْ أَفْضَلُ الأَحْيَاءِ كُلِّهِـم   إِنْ جَدَّ بِالنَّاسِ جِدُّ القَوْلِ أَو شمعوا

"Fihr ve kardeşlerinin önde gelen kişileri, insanlara uyacakları bir âdeti açıkladılar.

Kalbinde Allah'a karşı takva duygusu bulunanlar ve her türlü hayrı işleyenler bu âdeti memnuniyetle kabul ederler.

O öyle bir kavimdir ki savaştıkları zaman düşmanlarını zarara sokar, taraftarlarına da faydalı olmaya çalışırlar ve olurlar da...

Bu onların cevherlerinde mevcut olan bir haslettir. Biliniz ki hasletlerin en kötüleri sonradan ortaya çıkanlardır.

Diğer insanlardan onların önüne geçenler olursa, onların bu geçişi o kavmin -yani bizim- en basit geçişimizin gerisinde kalır.

İnsanlar savunma sırasında ellerinin tahrip ettiği şeyleri tamir etmezler, tamir ettiklerini de tahrip etmezler.

Eğer başkalarıyla müsabakada bulunurlarsa onları geçerler. Ya da en şerefli kimselerle boy ölçüşürlerse onlara da galip gelirler.

Çok iffetlidirler. Onların bu iffeti hakkında vahy nazil oldu. Hiç bir pisliğe bulaşmazlar. Dünyaya düşkünlükleri de onları kirletmez.

Komşularına ikram ve ihsanda bulunmak hususunda cimrilik etmezler. Dünya hırsından bir pislik de onlara bulaşmaz.

Bir kabileye karşı düşmanlığımızı açığa vurduğumuz zaman, biz o kabileye doğru, yavrusunun yaban ineğine doğru yürüdüğü gibi yürümeyiz.

Harbin pençeleri bize ulaştığı ve karşımızdaki ödlekler bu pençelerin tırnaklarından irkildiği zaman biz yüceliriz.

Düşmanlarını kahrederlerse bundan dolayı böbürlenmezler. Kendileri bir felâkete uğrarlarsa bundan dolayı da zillete düşüp paniğe kapılmazlar.

Sanki onlar harpte, ölüm karşılarında çok cılız bir mahluk gibi âcizleşen, ayaklarının bağ yerlerinde eğrilik bulunan Hılye'deki (Yemen'de arslanlarıyla meşhur bir yer) arslanlar gibidirler.

Gazaplandıkları zaman kendiliğinden sana geleni al. Sakın vermek istemedikleri şeyi almaya kalkışma.

Onlara düşmanlığı terket. Çünkü onlarla savaşmakta üzeri zehir ve zehirli otlarla kaplanmış bir şer vardır.

Arzular ve taraftarlar farklılık arzettikleri zaman sen Rasûlullah'ın (s.a.) kendilerine taraftar olduğu kavme ikramda bulun.

Bu övgümü onlara, sevdiği şeyleri vasfetmede gergef işler gibi maharetli olan bir dilin kendisine yardımcı olduğu dil hediye etti.

Onlar bütün kabilelerin en faziletlisidirler, ister ciddi olarak konuşsunlar, isterse alay etsinler (bu hüküm değişmez.)"

Hassân şiirini bitirince Akra' b. Hâbis dedi ki: "Bu adam hakikaten başarılı birisi, konuşmacısı bizim konuşmacımızdan, şairi de şairimizden daha kudretli, sesleri de sesimizden gür çıkıyor." Daha sonra oradakilerin hepsi müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.) da en güzel hediyeler takdim ederek onları mükâfatlandırdı.

İbn İshak der ki: Temîmoğulları heyeti gelince mescide girdiler ve heyettekiler: "Dışarı çık ey Muhammed!" diye bağırdılar. Bu şekilde bağırmaları Rasûlullah'ı (s.a.) rahatsız etmişti, daha sonra yanlarına gelince de şöyle dediler: "Seninle övünme yarışı yapmaya geldik, şairimize ve konuşmacımıza izin ver." Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Evet, konuşmacınıza izin verdim, haydi kalksın." karşılığını verince, Utârid b. Hâcib kalktı ve şöyle bir konuşma yaptı: "Bizlere ihsanda bulunan ve bizleri kral yapan Allah'a hamdolsun. O bize hayır işlerde kullandığımız pek çok servet vermiştir. O bizi şark milletlerinin en azizi, en kalabalığı ve savaş için en kısa zamanda hazırlananı kılmıştır. İnsanlar arasında kim bizim gibidir? İnsanların reisleri ve fazilet sahibi olanları biz değil miyiz? Kim bizimle övünme yarışını göze alabilecekse bizim saydığımız meziyetlerin benzerlerini saysın bakalım! İsteseydik daha çok şeyler söyleyebilirdik fakat biz, bize ihsan olunan nimetler üzerine sözü uzatmaktan utanırız. Bu sözleri, bizimkine benzer bir sözünüz, işimizden üstün bir işiniz varsa getiresiniz diye söylüyorum." Böylece sözünü bitirip oturdu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.) Sâbit b. Kays b. Şemmâs'a: "Kalk ve cevap ver." diye emretti. O da kalktı ve şöyle dedi: "Gökleri ve yeri yaratan Allah'a hamdolsun. Göklerde ve yerde hükmünü yürüten O'dur. İlmi, kürsîsini kuşatmıştır. Herşey O'nun ihsânındandır. Sonra bizi hükümran kılması da O'nun kerem ve ihsânındandır. O, mahlukatın en hayırlısını Peygamber olarak seçmiştir. O Peygamber ki, baba tarafından insanların en şereflisi, insanların en doğru sözlüsü ve ana tarafından en üstünüdür. Allah (c.c.) O'na kitabını indirmiş ve kulları üzerine emîn kılmıştır. O, bütün âlemlerin en hayırlısıdır. Sonra O, bütün insanları Allah'a iman etmeye

çağırmış, ilk olarak bu davete karşılık vererek iman edenler Muhacirler olmuştur. Onlar kendi kavminden ve akrabasındandırlar, insanların soyca en şereflisi, simâca en güzeli, iş bakımından en hayırlısıdırlar. Daha sonra Allah'ın Rasûlü davet ettiği zaman, yaratıklar içinde bu davete ilk icâbet eden biz olduk. Bizler Allah'ın yardımcıları ve Rasûlü'nün her bakımdan destekçileri olduk, insanlar imana kavuşuncaya kadar onlarla harbe devam edeceğiz. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne iman ederse, malı ve kanı korunmuştur. Kim küfrüne devam ederse, onunla Allah yolunda sonuna kadar savaşırız. Öylelerini katletmek bize göre çok kolaydır. Bu sözümü söyler, erkek-kadın bütün müslümanlar için Allah'ın mağfiretini niyaz ederim. Size selâm olsun."

Daha sonra İbn İshak, Zibirkân'ın şiir okumasını ve Hassân'ın daha önce naklettiğimiz beyitlerle ona cevap vermesini zikreder. Hassân sözünü bitirince, Akra' b. Haâbis dedi ki: "Bu adamın konuşmacısı bizim konuşmacımızdan, şairi de bizim şairimizden daha kudretli, sözleri bizim sözlerimizden daha yüce." Daha sonra Rasûlullah (s.a.), herbirine en güzel şekilde ikramda bulundu.(2)

3— Kutbe b. Âmir b. Hadîde Seriyyesi:

Seriyyenin gidişi hicrî senenin Safer ayında idi. İbn Sa'd, bir rivayetinde der ki: Rasûlullah (s.a.), Kutbe b. Âmir'i yirmi kişilik bir birlikle Tebâle taraflarında Has'amlılar'ın bulunduğu bölgeye gönderdi ve onlara baskın yapmalarını emretti. Binmek için yanlarına on deve alıp yola çıktılar. Yolda birini yakaladılar ve sorguya çektiler, ama hiçbir bilgi alamadılar. Aynı adam, az sonra orada bulunanlara bağırıp uyarmak istedi, bu yüzden boynunu vurdular. Gecenin yaklaşıp oradakilerin uyumasını beklediler, sonra da baskın yapıp şiddetli bir çarpışmaya başladılar. Her iki tarafta da çok sayıda yaralı vardı. Kutbe b. Âmir, öldürebildiğini öldürdü. Ele geçirdikleri deve, davar ve kadın cinsinden ganimetleri, Medine'ye getirdiler. Bu rivayette şu bilgi de vardır: Has'amlılar toplanıp, hayvanlarına binip müslüman birliği takip etmek istedi. O sırada Allah (c.c.) büyük bir sel gönderdi ve bu sel Has'amlılar ile müslüman birliğin arasında öyle bir engel oluşturdu ki, müslümanlar deve, davar ve esirleri sürüp götürürken onlar bakıp duruyor, ama selden karşıya geçemiyorlardı. Müslüman birlik gözden kayboluncaya kadar bu hal böyle devam etti.(3)

---

2. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/652-657.
3. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/162.

4— Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî Seriyyesi:

Dahhâk b. Süfyân el-Kilâbî seriyyesinin, hicretin 9. senesi Rabîulevvel ayında Kilâboğullarına gönderilmesi.

Nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.) Kilâboğullarına bir askerî birlik gönderdi. Başlarında Dahhâk b. Süfyân b. Avf et-Tâî vardı. Beraberinde de Asyad b. Seleme bulunmaktaydı. Züccü Lâve denilen mevkîde kilâboğullarına rastladılar ve onları İslâm'a davet ettiler, reddetmeleri üzerine de onlarla savaşıp mağlup ettiler. Asyad, babası Seleme'yi yakaladı. Seleme o esnada Zücc'de bir nehirde atının üzerindeydi. Asyad onu İslâm'a davet edip kendisine eman verdi. Fakat o, hem oğluna hem de oğlunun dinine sövdü. Bunun üzerine Asyad babasının atının iki bacağını kılıçla vurdu. At arkası üstü düşünce Seleme de suya düştü ve oğlu mızrağıyla bastırarak onu suda tuttu ve bir başkası gelip öldürdü. Asyad (edebinden dolayı) babasını kendi eliyle öldürmemişti.[4]

5— Alkame b. Mücezziz Seriyyesi:

Alkame b. Mücezziz el-Müdlîcî seriyyesinin, hicretin 9. yılı Rabîulevvel ayında Habeşliler üzerine gönderilmesi.

Nakledildiğine göre, Hz. Paygamber'e (s.a.) bir grup Habeşlinin Ciddeliler tarafından görüldüğü haberi ulaştığında, Alkame b. Mücezziz'i üç yüz kişilik bir askerî birlikle üzerlerine gönderdi. Birlik denizde bir adaya varmıştı, ancak dalgaların kabarmasından korkup geri döndüler. Bu arada bazıları âilelerinin yanına dönmek için acele ediyorlardı. Bunun için Alkame'den izin istediler. Alkame de bunlara izin verdi ve aralarında bulunan Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi başlarına emîr olarak tayin etti. Abdullah, şakacı bir şahıstı. Bir aralık yolda konaklamış ve ısınmak için ateş yakmışlardı. Abdullah: "Şu ateşe atılmanızı kesinlikle emrediyorum." dedi. İçlerinden bir grup ayağa kalktı ve hazırlandı. Oradakiler ateşe atılacaklarını sandılar. Bu arada Abdullah: "Oturunuz, ben size şaka yaptım." dedi. Bu olayı Rasûlullah'a (s.a.) anlattıklarında buyurdular ki: "Kim size günah işlemenizi emrederse, ona itaat etmeyiniz."

4. İbn Sa'd, 2/162-163.

Ben derim ki: Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Hz. Ali'den şöyle bir rivayet nakledilmektedir: Hz. Peygamber (s.a.), bir askerî birlik gönderdi. Başlarına Ensar'dan birini komutan tayin etti. Birliktekilere de, başlarında bulunan şahsın sözünü dinlemelerini ve kendisine itaat etmelerini emretti. Bir ara komutanı kızdırdılar. O da: "Odun toplayıp bana getirin." dedi. Topladılar. "Ateş yakın." diye emrettikten sonra: "Rasûlullah (s.a.) size, beni dinlemenizi emretmedi mi?" diye sordu. Onlar da: "Evet, emretti." dediler. Bunun üzerine: "Öyleyse girin şu ateşe!" dedi. Oradakiler birbirlerine bakakaldılar ve dediler ki: "Biz Allah Rasûlüne (s.a.) ateşten kurtulmak için sığınmıştık." Sonunda öfkesi geçinceye kadar bu vaziyette kaldılar ve ateş söndürüldü. Medine'ye döndüklerinde bu olayı Allah Rasûlü'ne (s.a.) anlattılar. O da buyurdu ki: "Eğer ateşe girselerdi, bir daha ondan çıkamazlardı." Ve yine buyurdu ki: "Allah'a isyan sözkonusu olan hususlarda başkasına itaat edilmez; itaat ancak iyi olan, meşrû olan şeyler hususundadır."[5]

Hz. Ali'nin bu rivayeti, yukarıda bahsi geçen komutanın Ensar'dan olduğunu; Alkame tarafından değil, Hz. Peygamber (s.a.) tarafından tayin edildiğini ve öfkelenmesinin onu bu işe sevkettiğini açıklığa kavuşturmaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, "Ey inananlar! Allah'a itâat edin, Peygamber'e ve sizden olan buyruk sahiplerine itâat edin."[6] âyet-i kerimesi, Abdullah b. Huzâfe b. Kays b. Adiy hakkında nâzil olmuştur. Allah Rasûlü (s.a.) onu bir askerî birliğin başında göndermişti.[7] Bu duruma göre yukarıdaki rivayetler, iki ayrı olaydan bahsetmektedir. Şayet öyle değil de aynı olaya işaret ediyorlarsa Hz. Ali'nin (r.a.) rivayeti daha güvenilir gözükmektedir. Allah (c.c.) en doğrusunu bilendir.

6— Hz. Ali b. Ebî Tâlib Seriyyesi:

[Nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.), Ali b. Ebî Tâlib'i (r.a.) Ensar'dan toplanan ve yüz kişisi develi, ellisi atlı olmak üzere toplam yüz elli kişilik bir kuvvetle, yanlarına da siyah bir bayrak ve beyaz bir sancak vererek Tayy kabilesinin putu olan Füls'ü yıkmaya gönderdi. Fecir vakti Hâtim âilesinin konakladığı bölgeye baskın yaptılar. Putu yıktılar ve çok sayıda esir, davar ve deveyi ganimet olarak ele geçirdiler.] Esirler arasında Adiy b. Hâtim'in kızkardeşi de vardı. Adiy'in kendisi Şam'a kaçtı. Deposunda üç kılıç ve üç zırh

5. Buharî, 64/59, 93/4; Müslim, 1840; Ahmed b. Hanbel, 1/82,124.
6. Nisâ, 4/59.
7. Ahmed b. Hanbel, 3124; Buharî, 65/12; Müslim, 1834.

buldular. Hz. Ali, esirlerin başına Ebu Katâde'yi, deve ve davarlar ile diğer ganimet mallarının başına da Abdullah b. Atîk'i görevlendirdi. Yolda ganimetler taksim edildi. Hz. Peygamber'in (s.a.) hissesi ayrıldı. Hâtim âilesinden alınan esirler Medine'ye gelinceye kadar taksim dışı bırakıldı.[8]

7— Adiy b. Hâtim'in Medine'ye Gelişi:

İbn İshak, Adiy b. Hâtim'in şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah'ın (s.a.) adını duyduğum zaman, Araplar içinde O'na benden daha çok nefret duyan kimse yoktu. Ben hıristiyandım ve şerefli bir insandım. Kavmimde ganimetlerin dörtte birini alırdım. Dindar bir insandım. Kabilemin reisi idim. Hz. Peygamber'in (s.a.) haberini alınca nefret duydum. Develerimi otlatan Arap bir uşağım vardı. Ona dedim ki: "Develerimden semiz ve uysal olanları hazırla ve bana yakın bir yerde beklet. Muhammed'in askerlerinin bu beldeye ayak bastığını duyar duymaz bana haber ver." Dediklerimi yaptı. Daha sonra bir sabah bana geldi ve dedi ki: "Muhammed'in süvarileri seni kuşattığı zaman ne yapacak idiysen hemen onu yap! Ben bayraklar gördüm ve ne olduklarını sordum. Bunlar Muhammed'in askerleri, dediler." Uşağıma: "Develerimi yaklaştır." dedim, yaklaştırdı. Ailemi ve oğlumu bindirdim. Sonra dedim ki: "Şam'da hıristiyan dindaşlarımın yanına varırım." Hâtim'in kızını geride, kabilede bıraktım. Şam'a gelince orada kaldım. Benden sonra Rasûlullah'ın (s.a.) süvarileri gelmişler. Hâtim'in kızı da esirler arasındaydı ve Tayy kabilesinden esir alınanlar Allah Rasûlü'ne (s.a.) takdim edildi. Benim Şam'a kaçtığım haberi Hz. Peygamber'e (s.a.) ulaşmıştı. Rasûlullah (s.a.) bir gün Hâtim'in kızının yanına uğramıştı. Hâtim'in kızı Hz. Peygamber'e (s.a.) dedi ki: "Ya Rasûlallah! Ziyaretçi kalmadı, babam gitti, ben yaşlı bir kadınım. Benden herhangi bir hizmet de beklenmez. Sen bana bir iyilik yap. Allah da sana ikramda bulunsun." Rasûlullah (s.a.): " Ziyaretçin kim?" diye sordu. "Adiy b. Hâtim." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Allah ve Rasûlü'nden kaçan mı?" dedi. Hâtim'in kızı: "Bana iyilik yap." dedi. Rasûlullah (s.a.) geri döndüğünde yanında birinin olduğunu farketti ve bir de baktı ki, yanındaki Ali. Hz. Ali, Hâtim'in kızına: "O'ndan bir binek iste." dedi. Hâtim'in kızı der ki: "Ben de istedim". Hz. Peygamber (s.a.) ona bir binek verilmesini emretti.

Adiy der ki: Kızkardeşim bana geldi ve dedi ki: "O bana öyle bir iyilik yaptı ki, baban o yaptığını yapamaz. İstesen de istemesen de O'na gitmelisin. Falan ve falan O'na geldiler, şu şu ihsanları aldılar."

8. İbn Sa'd, 2/164.

Adiy der ki: Hz. Peygamber (s.a.) mescidde oturuyorken yanına vardım. Oradakiler: "İşte bu Adiy b. Hâtim'dir." dediler. Ne bir eman, ne bir mektup getirmiştim. Rasûlullah'ın (s.a.) yanına itildiğimde elimden tuttu. Daha önce O şöyle demişti: "Umarım ki Allah, ellerimizi tutuşturur." Benim için ayağa kalktı. Bu sırada yanında çocuğu olan bir kadın geldi ve: "Sana ihtiyacımız var." dediler. Rasûlullah (s.a.) kalktı, onlarla beraber gitti ve ihtiyaçlarını giderdi. Sonra elimden tutup beni evine götürdü. Bir çocuğun getirdiği mindere oturdu. Ben de önüne oturdum. Allah'a hamd ve senâda bulundu. Sonra: "Seni kaçmaya sevkeden sebep nedir, yoksa o sebep: Lâilâhe illallah demek midir? Sen Allah'tan başka bir ilâh tanıyor musun?" dedi. "Hayır" dedim. Sonra bir müddet konuştu ve dedi ki: "Sen yalnız Allahü Ekber denilmesinden kaçıyorsun, Allah'tan daha büyük bir şey biliyor musun?" "Hayır," dedim. Allah Rasûlü (s.a.): "Yahudiler Allah'ın gazabına uğramışlar, hıristiyanlar da sapıklığa düşmüşlerdir." buyurdu. Adiy devamla diyor ki: "Ben Hanîf dini üzere bir müslümanım." dedim.

Hâtim anlatmaya devam ediyor: Ben bu sözü söyleyince Hz. Peygamber'in (s.a.) yüzü sevinçli bir hal aldı. Sonra Ensar'dan birinin evinde misafir olmamı emretti. Sabah-akşam yanına gidip gelmeye başladım. Bir gün ben yanındayken, siyah-beyaz çizgili yün kıyafetler içinde bir grup geldi. Namaz kılıp ayağa kalktı, onları teşvik edici şeyler söyledi ve sonra dedi ki: "Ey insanlar! Bir ölçek vermek suretiyle de olsa iyilikte bulununuz. Hatta yarım ölçek, bir kabza, hatta daha azıyla da olsa iyilik yapınız. Sizden biriniz yüzünü cehennem ateşinden bir hurma tanesi, hatta yarısıyla koruyabilir. Bunu da bulamazsanız güzel bir sözle... Herhangi biriniz Allah'a kavuştuğunda, şu anda size söyleyeceklerimi söyleyecektir: "Sana mal ve çocuk vermedim mi?" O kimse: "Evet." diyecek. Allah: "Kendin için hazırlayıp gönderdiklerin nerede?" buyuracak. O kişi önüne bakacak, sonra arkasına, sağına, soluna bakacak ve cehennem ateşinden yüzünü koruyacak hiçbir şey bulamayacaktır. Sizden biriniz yüzünü cehennem ateşinden, yarım hurma tanesiyle de olsa korusun, onu da bulamazsa güzel bir sözle... Ben sizin adınıza fakirlikten korkmuyorum. Allah size, öylesine yardım edecek ve ihsanda bulunacaktır ki, devesinin hevdecinde bir kadın Medîne ile Hîre arasında (Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmadan) yolculuk yapacaktır. Devesi için hırsızlardan da korkmayacaktır." Adiy der ki: "Kendi kendime, 'Tayy'ın hırsızları nerdeler?' dedim."[9]

---

9. İbn Hişâm, 2/578, 581; Ahmed *Müsned*,4/378. Tirmizî (2596), Simâk b. Harb—Abbâd b. Hubeyş—Adiy b.Hâtim yoluyla rivayet etmiştir. İbn Hibbân, Abbâd b. Hubeyş'in sika bir râvi olduğunu söylemiştir. Diğer râvileri güvenilirdir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'in

de (4/257) Hişâm b. Hassan—İbn Sîrîn—Ebu Ubeyde b. Huzeyfe yoluyla bir adamın şöyle söylediği rivayet edilmektedir: Adiy b. Hâtim'e dedim ki: "Senin hakkında bir haber duydum, ama bizzat senden dinlemek istiyorum." O da şöyle anlattı: Evet, Rasûlullah'ın yola çıktığını duyunca çok nefret duydum ve ben de yola çıkıp Rum taraflarına -bir rivayette: Kayser'e kadar- gittim. Ama vardığım yere karşı duyduğum nefret, Rasûlullah'ın (s.a.) çıkış haberine duyduğum nefretten daha şiddetli idi. Sonra kendi kendime dedim ki: Bu adama gitsem, şayet yalancı biriyse bana zararı dokunmaz, şayet davasında sadık ise anlamış olurum. Yanına geldim. Ben gelince oradakiler: "Adiy b. Hâtim! Adiy b. Hâtim!" dediler. Rasûlullah'ın (s.a.) yanına girdim. Bana üç defa: "Adiy b. Hâtim müslüman ol!" dedi. Dedim ki: "Ben bir din üzereyim." Dedi ki: "Ben, senin dinini senden iyi biliyorum." Ben: "Sen benim dinimi benden iyi mi biliyorsun?" dedim. "Evet." dedi. Sonra şöyle devam etti: "Sen Rükûsiye fırkasından ve kavmine gelen ganimetlerin dörtte birini alan biri değil misin?" "Evet." dedim. Dedi ki: "Senin dinine göre bu, sana helâl değildir. Seni bu dine girmekten alıkoyan sebebi de biliyorum. Diyorsun ki, zayıf ve güçsüz insanlar O'na tâbi oluyor, Araplar onları yurtlarından çıkardılar. Sen böyle düşünüyorsun. Hîre'yi bilir misin?" Dedim ki: "Görmedim ama duydum." "Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, Allah bu dini tamamlayacak; öyle ki, Hîre'den bir kadın çıkıp tek başına hacca gidecek. Allah, Kisrâ'nın hazinelerinin fethini nasip edecek." dedi. "Kisrâ b. Hürmüz'ün mü?" dedim. "Evet Kisrâ b. Hürmüz. Mal, o kadar bol olacak ki -zekât olarak verildiğinde- onu kabul edecek kimse bulunmayacak." dedi. Adiy diyor ki: "İşte bu kadın Hîre'den çıkıyor ve tek başına hacca gidiyor. Kisrâ b. Hürmüz'ün hazinelerini fethedenler arasında ben de vardım. Nefsim kudret elinde bulunan (Allah)a yemin olsun ki, Rasûlullah'ın üçüncü olarak söylediği şey de mutlaka tahakkuk edecektir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) söyledi." Sonra İmam Ahmed *Müsned*'inde (4/379) Yûnus b. Ahmed—Hammad b. Zeyd—Eyyûb—Muhammed b. Sîrîn—Ebu Ubeyde b. Huzeyfe— bir adam yoluyla şöyle bir rivayette bulunmuştur: (Hammad ve Hişam: Muhammed ve Ebu Ubeyde yoluyla demişler, bir adamı zikretmemişlerdir) Adiy b. Hâtim, yanımda olduğu halde Onun hadisini kendisine değil, başkalarına sorardım. Sonra geldim, ona sordum. "Evet." dedi ve yukarıdaki hadisi zikretti. Buharî'de (61/25) şöyle bir rivayet bulunmaktadır: Adiy b. Hâtim demiştir ki: Ben Rasûlullah'ın (s.a.) yayındayken bir adam geldi ve fakirlikten şikâyet etti. Bir başka adam gelip yollardaki emniyetsizlikten şikâyet etti. Hz. Peygamber (s.a.): "Ey Adiy! Hîre'yi gördün mü?" buyurdu. "Görmedim, ama haberim var." dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Allah sana ömür verirse, bir kadının Hîre'den çıktığını, Allah'tan başka kimseden korkmadan Kâbe'yi tavaf ettiğini göreceksin." Kendi kendime: "Tayy kabilesinin, memleketi fesada veren serserileri nerde?' dedim. Sonra Rasûlullah (s.a.) dedi ki: "Allah sana ömür verirse, Kisrâ'nın hazinelerini fethedeceksin." "Kisrâ b. Hürmüz'ün mü?" dedim. "Kisrâ b. Hürmüz." dedi. Rasûlullah (s.a.) devamla şöyle buyurdu: "Allah sana ömür verirse, avucu altın veya gümüş dolu olarak çıkan ve o altını veya gümüşü kabul edecek birini arayan bir adam göreceksin, kimse ondan bir şey kabul etmeyecektir. Her biriniz Allah'a kavuştuğu zaman Allah, arada tercüman olmaksızın konuşacak ve diyecek ki: 'Sana peygamber göndermedim mi, tebliğde bulunmadı mı?' O kimse: 'Evet, ya Rabbî.' cevabını verecek. Diyecek ki: 'Sana mal vermedim mi, ihsanda bulunmadım mı?' Yine: 'Evet ya Rabbi.' cevabını verecek. Sonra sağına bakacak, cehennemden başka bir şey görmeyecek; soluna bakacak cehennemden başka bir şey görmeyecek." Adiy dedi ki: Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle dediğini duydum: "Yarım hurma tanesiyle de olsa ateşten korunun; yarım hurmayı da bulamayan güzel bir sözle ateşten korunsun." Adiy dedi ki: Hîre'den kalkıp, Allah'tan başka hiçbir şeyden kormadan Kâbe'yi tavaf eden kadını gördüm. Kisrâ b. Hürmüz'ün hazinelerini fethedenlerin arasındaydım. Allah sizlere ömür verirse, Peygamber Ebu'l-Kâsım'ın (s.a.): "Adam eli dolu olarak çıkacak..."sözünün tahakkuk ettiğini göreceksiniz.

B) KÂ'B b. ZÜHEYR, RASÛLULLAH'IN (S.A.) HUZURUNDA

Bu hâdise Hz. Peygamber'in (s.a.) Tâif'ten dönüşüyle Tebük gazvesi arasında cereyan etmiştir.

İbn İshak der ki:[1]Rasûlullah (s.a.) Tâif'ten geldiğinde Büceyr b. Züheyr kardeşi Kâ'b'a mektup yazarak, Rasûlullah'ın (s.a.) Mekke'de kendisini hicveden ve bu yolla kendisine eziyet eden birkaç kişiyi öldürttüğünü, geri kalan Kureyş şairlerinden İbn Ziba'râ ve Hübeyre b. Ebî Vehb'in de sağa-sola kaçtıklarını haber verdi. "Hayatına ihtiyacın varsa koş gel Allah Rasûlü'ne. (s.a.) O, tevbe edip müslüman olarak kendisine gelen hiç kimseyi öldürmüyor. Eğer bunu yapmazsan başının çaresine bak!" Kâ'b şöyle demişti:

أَلاَ أَبْلِغَا عَنِّي بُجَيْراً رِسَالَةً   فَهَلْ لَكَ فيما قُلْتَ وَيْحَكَ هَلْ لَكَا
فَبَيِّنْ لَنَا إِنْ كُنْتَ لَسْتَ بِفَاعِلٍ   عَلَى أَيِّ شَيْءٍ غَيْرِ ذٰلِكَ دَلَّكَا
عَلَى خُلُقٍ لَمْ تُلْفِ أُمًّا ولا أَباً   عَلَيْهِ وَلَمْ تُدْرِكْ عليه أَخاً لَكَا
فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ فَلَسْتُ بِآسِفٍ   وَلاَ قَائِلٍ إِمَّا عَثَرْتَ لَعاً لَكَا
سَقَاكَ بِهَا الْمَأْمُونُ كَأْساً رَوِيَّةً   فَأَنْهَلَكَ الْمَأْمُونُ مِنْهَا وَعَلَّكَا

1. İbn Hişâm, 2/501, 515.

Benden Büceyr'e bir mektup iletiniz, (ve orda deyiniz ki)
Dediğin şeye senin ihtiyacın yok mudur?

Eğer bunu yapacak değilsen bize bildir.
Seni bundan başkasına yönelten nedir?

Babanın ve annenin sahip olmadığı bir ahlâka (seni iten nedir?)
O hususta kendine bir kardeş de bulamazsın. Şayet sen dediğimi yapmazsan hiç üzülmem,
Ve de ayağın sürçerse, geçmiş olsun demem.

O Me'mun (Peygamberimiz'in Kureyş kabilesi içindeki lâkabı) sana kana kana bir kâse içirdi.
Sonra ikinci defa yine içirdi."

Bu mektubu kardeşi Büceyr'e gönderdi. Mektup kendisine ulaşınca onu Rasûlullah'tan (s.a.) gizlemeyi hoş bulmadı ve mektuptaki bu şiiri O'na okudu. Rasûlullah (s.a.): "Me'mun sana içirdi" mısraını duyunca: "O, her ne kadar çok büyük bir yalancıysa da bunu doğru söylemiş." buyurdu. "Babanın ve annenin sahip olmadığı bir ahlâk" sözünü duyunca da: "Evet, ne anası ne de babasını o ahlâk üzere buldu." dedi. Sonra Büceyr Kâ'b'a şu mısraları gönderdi:

مَنْ مُبْلِغٌ كَعْباً فَهَلْ لَكَ فِي الَّتِي   تَلُومُ عليها بَاطِلاً وهى أَحْزَمُ
إِلَى اللَّهِ لا الْعُزَّى ولا اللاَّتِ وَحْدَهُ   فَتَنْجُو إِذَا كَانَ النَّجَاءُ وَتَسْلَمُ
لَدَى يَوْمَ لايَنْجُو وليس بِمُفْلِتٍ   مِنَ النَّاسِ إلا طَاهِرُ القَلْبِ مُسْلِمُ
فَدِينُ زُهَيْرٍ وهو لاشَىْءَ دِينُهُ   ودِينُ أَبِى سُلْمى عَلَيَّ مُحَرَّمُ

"Kâ'b'a kim iletecek (ve soracaktır) ki,
Kınadığın şeyde bir bâtıl olan bir durum mu vardır, diye.

Senin o kınadığın şey sadece sımsıkı Allah'a bağlar. Lât'a, Uzza'ya değil!
Kurtuluş istiyorsan müslüman olur ve kurtulursun.

İnsanlardan hiç kimsenin kaçıp kurtulamayacağı bir günde
Yalnızca kalbi temiz olan müslüman kurtulacaktır.

Züheyr'in dini benim için hiçbir şey değildir.
Ebu Sülmâ'nın dini ise bana haram kılınmıştır."

Bu mektup Kâ'b'a ulaşınca, dünya kendisine dar gelmeye başladı. Hayatından endişe ediyordu. Kabilesindeki bazı düşmanları da onu korkuttular ve: "Kâ'b öldürülecektir." dediler. Başka çıkar yol kalmadığını görünce Al-

lah Rasûlü'nü (s.a.) öven kasidesini söyledi. Bu kasîdede, korkusunu ve iftiracı düşmanlarından duyduğu endişeyi dile getirdi. [Sonra yola çıktı ve Medine'ye geldi. Bana anlatıldığına göre, aralarında Cüheyne'den tanışıklık bulunan bir adamın yanına misafir oldu. O adam da Kâ'b'ı sabah namazını kılmak üzereyken alıp Rasûlullah'a (s.a.) götürdü. Adam Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte namazını kıldı. Sonra Kâ'b'a Allah Rasûlü'nü (s.a.) göstererek: "İşte bu Rasûlullah'tır (s.a.), kalk ve emân dile!" tavsiyesinde bulundu. Bana anlatıldığına göre Kâ'b kalktı, Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına oturdu, elini eline aldı. Rasûlullah (s.a.) kendisini tanıyordu. Sonra dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kâ'b b. Züheyr tevbe edip müslüman olarak senden eman diliyor, ben onu size getirirsem kabul eder misiniz?" Allah Rasûlü (s.a.): "Evet." dedi. Bunun üzerine: "Ben, Kâ'b b. Züheyr'im yâ Rasûlallah!" dedi.]

İbn İshak der ki: Âsım b. Ömer b. Katâde'nin bana anlattığına göre Ensar'dan bir kişi, o anda Kâ'b'ın üzerine atılmış ve: "Bırak şu Allah düşmanının boynunu vurayım!" demiş, fakat Hz. Peygamber (s.a.): "Bırak onu, tevbe etmiş ve eski halini terkederek gelmiştir." dedi. Kâ'b, bu davranış sebebiyle o adamın mensup olduğu Ensar kabilesine kızdı. Muhacirlerden hiç kimse Kâ'b hakkında hayırdan başka bir şey söylememiştir. Daha sonra devesini ve sevgilisini övdüğü Kasîde-i Lâmiyye'sini söylemiştir ki başlangıcı şöyledir:

بَانَتْ سُعَادُ فَقَلْبِي اليَوْمَ مَتْبُولُ   مُتَيَّمٌ إِثْرَهَا لَمْ يُفْدَ مَكْبُولُ

يَسْعَى الغُوَاةُ جَنَابَيْهَا وَقَوْلُهُمُ   إِنَّكَ يَا ابْنَ أَبِي سُلْمَى لَمَقْتُولُ

وَقَالَ كُلُّ صَدِيقٍ كُنْتُ آمُلُهُ   لا أُلْهِيَنَّكَ إِنِّي عَنْكَ مَشْغُولُ

فَقُلْتُ خَلُّوا طَرِيقِي لاَ أَبَالَكُمُ   فَكُلُّ ما قَدَّرَ الرَّحْمٰنُ مَفْعُولُ

كُلُّ ابنِ أُنْثَى وإِن طَالَتْ سَلاَمَتُهُ   يَوْماً عَلَى آلَةٍ حَدْبَاءَ مَحْمُولُ

نُبِّئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْعَدَنِي   والعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ مَأْمُولُ

مَهْلاً هَدَاكَ الَّذِي أَعْطَاكَ نَافِلَةَ الـ   ـقُرْآنِ فِيهَا مَوَاعِيظٌ وَتَفْصِيلُ

لاَتَأْخُذَنِّي بِأَقْوَالِ الوُشَاةِ وَلَمْ   أُذْنِبْ ولو كَثُرَتْ فِيَّ الأَقَاوِيلُ

لَقَدْ أَقُومُ مَقَاماً لَوْ يَقُومُ بِهِ   أَرَى وأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الفِيلُ

لَظَلَّ تُرْعَدُ مِنْ خَوْفٍ بَوادِرُهُ   إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ رَسُولِ اَللّٰهِ تَنْوِيلُ

حَتَّى وَضَعْتُ يَمِينِي مَا أُنَازِعُهَا   فِي كَفِّ ذِي نَقِمَاتٍ قَوْلُه القِيلُ

فَلَهُوَ أَخْوَفُ عندي إِذ أُكَلِّمُهُ   وقِيل إِنَّكَ منسوب ومسؤول

مِنْ ضَيْغَمٍ بِضَرَاءِ الأَرْضِ مُخْدَرُهُ ... فِى بَطْنِ عَثَّرَ غِيلٌ دُونَه غِيلُ
يَغْدُو فَيُلْحِمُ ضِرغَامَيْنِ عَيْشُهُمَا ... لَحْمٌ مِنَ النَّاسِ، مَعْفُورٌ خَرَادِيلُ
إِذَا يُسَاوِرُ قِرْناً لاَيَحِلُّ لَهُ ... أَنْ يَتْرُكَ القِرْنَ إِلاَّ وَهُوَ مَفْلُولُ
مِنْهُ تَظَلُّ سِبَاعُ الجَوِّ نَافِرَةً ... وَلاَ تَمَشَّى بِوَادِيهِ الأَرَاجِيلُ
وَلاَيَزَالُ بِوَادِيهِ أَخُو ثِقَةٍ ... مضَرَّجَ البَزِّ والدُّرْسَانِ مَأْكُولُ
إِنَّ الرَّسُولَ لَنُورٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ ... مُهَنَّدٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ مَسْلُولُ
فِى عُصْبَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ قَالَ قَائِلُهُمْ ... بِبَطْنِ مَكَّةَ لما أَسْلَمُوا زُولُوا
زَالُوا فَمَا زَالَ أَنْكَاسٌ ولاكُشُفٌ ... عِنْدَ اللِّقَاءِ وَلاَ مِيلٌ مَعَازِيلُ
يَمْشُونَ مَشْىَ الجمال الزُّهْرِ يَعْصِمُهُمْ ... ضَرْبٌ إِذَا عَرَّدَ السُّودُ التَّنَابِيلُ
شُمُّ العَرَانِينِ أَبْطَالٌ لَبُوسُهُمُ ... مِنْ نَسْجِ دَاوُدَ فِى الهَيْجَا سَرَابِيلُ
بِيضٌ سَوَابِغُ قَدْ شُكَّتْ لَهَا حَلَقٌ ... كَأَنَّهَا حَلَقُ القَفْعَاءِ مَجْدُولُ
لَيْسُوا مَفَارِيحَ إِنْ نَالَتْ رِمَاحُهُمُ ... قَوْماً وَلَيْسُوا مَجَازِيعاً إِذَا نِيلُوا
لاَيَقَعُ الطَّعْنُ إِلاَّ فِى نُحُورِهِمُ ... وَمَا لَهُمْ عَنْ حِيَاضِ الْمَوْتِ تَهْلِيلُ

"Suat benden uzaklaştı, bugün kalbim yaralıdır. O'nun peşinde esaretten kurtulamamış, zillete düşmüştür.

Fesatçılar etrafında koşuşturuyor ve: 'Ey Ebu Sülma'nın oğlu, sen öleceksin' diyorlar.

Böyle zamanlarda desteğini umduğum bütün dostlar: Seninle meşgul olacak vaktimiz yok, dediler.

Onlara: Yoluma durmayın, sizi önemsemiyorum. Rahman'ın takdir ettiği şey mutlaka gerçekleşecektir.

Sağlıklı ve huzuru demleri ister uzun, ister kısa olsun. Herkes birgün tabuta konulup taşınacaktır.

Bana haber verildiğine göre Rasûlullah (s.a.) beni tehdid etmiş, -buna rağmen- afvetmesi her zaman umulabilir.

Biraz mühlet ver. İçinde öğütler ve hak-batıl arasını ayıran (âyetler) bulunan Kur'ân'ı sana veren, hidayetini arttırmıştır.

Jurnalcilerin iftirasına bakarak beni cezalandırma, hakkımda çok şeyler söylendiyse de hakikatte günahsızım.

Öyle bir makamda bulunuyorum ki, bu makamda benim görüp işittiklerimi bir fil duysa,

Rasûlullah'tan (s.a.) bir teminat yoksa, korkar, titrerdi.

Sözü dinlenen, emri geçerli olan bir zatın eline elimi koydum ve hiçbir konuda onunla tartışmayı düşünmüyorum.

Kendi kendime konuştuğum zaman söylemediğim bir çok şeylerin bana nisbet edilmesi ve o sözlerden benim sorumlu tutulmam...

Sık ağaçlardan meydana gelmiş ve içinde yartıcı hayvanların bulunduğu bir ormandaki heybetli bir arslandan daha çok korku vericidir.

O arslan, sabah vakti avlanmaya çıkar ve parçalanmış insan etleriyle başka iki arslanın da karnını doyurur.

Dayanıklı bir arslana saldırdığı zaman onu yere sermeden bırakmaz.

Cev denilen bölgenin yırtıcı hayvanları ondan uzak durur ve onun vadisinde erkek cemaatler barınamazlar.

Onun vadisinde güvenilir kişiler eksik değildir. (Görülen), parçalanmış silahlar ve elbiseler o aslanın azığından arta kalanlardır.

Peygamber (s.a.) kendisiyle aydınlanılan bir nur, Allah'ın yalın kılıçlarından bir hint kılıcıdır.

Kureyş'ten bir cemaat sözcüsü, onlar müslüman olduğu zaman -Mekke'den Medine'ye- intikal ediniz dedi.

Onlar intikal ettiler ancak zayıflar, savaşta kalkanı olmayanlar, silahsızlar ve ata binemeyenler kaldılar.

Beyaz erkek develer gibi yürürler, kısa siyah adamlar firar ettikleri zaman bir darbe onları korur.

Onlar yüksek burunlu kahramanlardır, harpteki elbiseleri zırh ve zırh gibi gömleklerdir.

O zırhlar beyaz, parlak, halkaları diken gibi birbirine geçmiş vaziyette sağlam yapılıdırlar.

Süngüleri düşmanlarının göğsüne saplansa sevinmezler, kendileri de aynı duruma düşseler üzülmezler.

Onlar ancak boğazlarından yaralanabilirler ve de hiçbir zaman savaş meydanlarından uzak kalmazlar."

İbn İshak, Âsım b. Ömer b. Katâde'den şu rivayette bulunur: Kâ'b: "Kısa siyah adamlar firar ettikleri zaman" deyince, bu sözüyle Ensar topluluğunu kasdetti, çünkü onlar, Kâ'b'a ilk gelişinde hakaret etmişlerdi ve övgüsünü yalnızca Muhacirlere yöneltmişti. Bunun üzerine Ensar gazaplandı. Kâ'b, Müslüman olduktan sonra (bu hatasını telâfi için) Ensâr'ı medheden bir kasidesinde şöyle demişti:

مَنْ سَرَّهُ كَرَمُ الْحَيَاةِ فَلاَ يَزَلْ ... فِى مِقْنَبٍ مِنْ صَالِحِى الأَنْصَارِ
وَرِثُوا الْمَكَارِمَ كَابِراً عَنْ كَابِرٍ ... إِنَّ الْخِيَارَ هُمُ بَنُو الأَخْيَارِ
الْبَاذِلِينَ نُفُوسَهُمْ لِنَبِيِّهِمْ ... يَوْمَ الْهِيَاجِ وَسَطْوَةِ الْجَبَّارِ
وَالذَّائِدِينَ النَّاسَ عَنْ أَدْيَانِهِمْ ... بِالْمَشْرَفِىِّ وَبِالْقَنَا الْخَطَّارِ
وَالْبَائِعِينَ نُفُوسَهُمْ لِنَبِيِّهِمْ ... لِلْمَوْتِ يَوْمَ تَعَانُقٍ وَكِرَارِ
يَتَطَهَّرُونَ يَرَوْنَهُ نُسُكاً لَهُمْ ... بِدِمَاءِ مَنْ عَلِقُوا مِنَ الْكُفَّارِ
وَإِذَا حَلَلْتَ لِيَمْنَعُوكَ إِلَيْهِمِ ... أَصْبَحْتَ عِنْدَ مَعَاقِلِ الأَعْفَارِ
قَوْمٌ إِذَا خَوَتِ النُّجُومُ فَإِنَّهُمْ ... لِلطَّارِقِينَ النَّازِلِينَ مَقَارِى

"Kim şerefli bir hayat sürmek isterse, Ensar'ın salihlerinin oluşturduğu bir toplulukta yaşasın.

Onlar üstün ahlâkı atadan ve ecdattan miras aldılar ve onlar, hayırlı kimselerin evlatları olan hayırlı insanlardır.

Savaş günü saldırılar yapılırken canlarını Peygamberleri uğrunda feda edenlerdir.

Titreyen süngüler ve Meşârif kılıçlarıyla insanları dinlerinden tardedenlerdir.

Boğaz boğaza gelindiği gün ölmek için canlarını Peygamberlerine satan kimselerdir.

Kâfirlerin kanlarından bulaşan pislikleri temizler ve bunu da kendileri için bir ibadet sayarlar.

Seni korumaları için yanlarına gittiğin zaman kendini dağ keçisinin (ulaşılması imkânsız) yerinde gibi (emin olarak) sabahlarsın.

Onlar, yıldızların düştükleri gecede kendilerine gelenler için aşevi vazifesi gören bir kavimdir."

Kâ'b b. Züheyr, en büyük şairlerdendir. Kâ'b, babası, oğlu Ukbe, oğlunun oğlu Avvâm b. Ukbe, bunların hepsi büyük şairlerdir. Kâ'b'ın beğenilen bir şiiri şöyledir:

لَوْ كُنْتُ أَعْجَبُ مِنْ شَيْءٍ لَأَعْجَبَنِي   سَعْيُ الْفَتَى وهو مَخْبُوءٌ له الْقَدَرُ
يَسْعَى الْفَتَى لِأُمُورٍ لَيْسَ يُدْرِكُهَا   فَالنَّفْسُ وَاحِدَةٌ وَالْهَمُّ مُنْتَشِرُ
وَالْمَرْءُ مَا عَاشَ مَمْدُودٌ لَهُ أَمَلٌ   لَا تَنْتَهِي الْعَيْنُ حَتَّى يَنْتَهِي الْأَثَرُ

"Eğer bir şeye hayret edecek olsaydım, kaderi kendisine kapalı (geleceği hakkında hiçbir şey bilmeyen) bir gencin koşuşturmasına hayret ederdim.

O genç ulaşamadığı şeylerin peşinde koşup duruyor, kendisi tek bir fert ama her yana dağılmış bir yığın işi var.

Yaşadığı sürece insanın uzun boylu emelleri vardır. Ecel dolmadan gözün (herşeyde hevesi olması) bitmez."

Yine Kâ'b'ın, Hz. Peygamber (s.a.) hakkında söylediği, beğenilen beyitlerinden biri de şöyledir:

تُخْدَى بِهِ النَّاقَةُ الْأَدْمَاءُ مُعْتَجِراً   لِلبُرْدِ كَالْبَدْرِ جُلَّى لَيْلَةَ الظُّلَمِ
فَفِي عِطَافَيْهِ أَوْ أَثْنَاءِ بُرْدَتِهِ   مَا يَعْلَمُ اللَّهُ مِنْ دِينٍ وَمِنْ كَرَمِ

"O, cübbelere bürünülmüş olarak esmer develerin ışığı altında sürüldüğü bir ay gibidir.

Hırkasının ve cübbesinin altındaki takva ve cömertliğin ölçüsünü Allah bilir."

C) TEBÜK GAZASI

1— Kıtlık Yılı ve Savaş Hazırlıkları:

Hicretin 9. yılı, Recep ayında vuku bulmuştur.[1] İbn İshak der ki: Tebük gazvesi; insanların çok büyük bir sıkıntı içinde olduğu, beldelere kuraklığın hâkim olduğu bir zamanda vuku bulmuştur. Ürünler olgunlaşmış, insanlar ürününün başında ağaçlarının gölgesinde kalmayı arzu ediyorlar. Bu vaziyette bir yerden başka bir yere gitmeyi istemiyorlar. Hz. Peygamber (s.a.) bir sefere çıkacağı zaman genellikle onu gizlerdi, zamanın elverişsiz oluşu ve meşakkatlerin had safhada bulunuşu yüzünden bu seferde öyle yapmadı.

Rasûlullah (s.a.), hazırlıklarını sürdürürken, bir gün Selemeoğullarından Ced b. Kays'a dedi ki: "Ey Ced! Bu yıl Benî Asfar (Bizanslılar) ile savaşa gelmez misin?" Ced cevab olarak şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana izin versen de günaha sokmasan daha iyi olmaz mı? Allah'a yemin olsun ki, bütün kavmimin de bildiği gibi kadınlara benden daha çok düşkün kimse yoktur. Korkarım ki Benî Asfar'ın kadınlarını görürsem sabredemem, günaha girerim." Hz. Peygamber (s.a.) "Sana izin verdim" diyerek ondan yüz çevirdi.

Şu âyet-i kerime onun hakkında indi: "İçlerinden öylesi var ki: 'Bana izin ver, beni fitneye düşürme' der."[2]

---

1. Bk. İbn Hişâm, 2/515, 537; İbn Sa'd, 2/165, 167; Taberî, 3/142; İbn Seyyidinnâs, 2/215; İbn Kesîr, 4/3, 68; *Şerhu'l-Mevâhib* 3/62, 89.
2. Tevbe, 9/49.

Bir grup münafık birbirine dedi ki: "Bu sıcakta sefere çıkmayın." Cenâb-ı Hak onlar hakkında da şu âyet-i kerimeyi indirdi: "Sıcakta sefere çıkmayın, dediler."[3]

Daha sonra Rasûlullah (s.a.) sefer hazırlıklarını yoğunlaştırdı, ashab-ı kirama da hazırlanmalarını emretti. Zenginleri, Allah yolunda bağışta bulunmak için teşvik etti. İmkânı olanlar ellerinde avuçlarında olanları, sevabını Allah'tan umarak getirdiler. Bu seferde en büyük bağışı Hz. Osman b. Affan yaptı. Kimse onun yaptığı ölçüde bağışta bulunamadı.

Ben derim ki: Hz. Osman'ın bağış miktarı: Çulu ve semeriyle üç yüz deve ve bin dinardı.[4]

İbn Sa'd nakleder ki: Rasûlullah'a (s.a.) Şam'da büyük bir kalabalığın toplanmakta olduğu, onların yıllık ihtiyaçlarının Heraklius tarafından karşılandığı, Lahm, Cüzam, Âmile ve Gassân gibi kabileleri yanına aldığı ve öncü birliklerinin Belkâ'ya ulaştığı haberi geldi. Bu arada yedi kişi ağlayarak Hz. Peygamber'e (s.a.) geldiler ve O'ndan kendilerini teçhizatlandırıp savaşa göndermesini istediler. Allah Rasûlü (s.a.) de buna yetecek imkân bulunmadığını söyleyince, bağışta bulunmaya güç yetirememekten dolayı duydukları hüznün tesiriyle gözyaşı dökerek dönüp gittiler. Bu yedi kişi: Sâlim b. Umeyr, Ulbe b. Zeyd, Ebu Leylâ el-Mâzinî, Amr b. Aneme, Seleme b. Sahr ve İrbâz b. Sâriye idi. Bazı rivayetlere göre: Abdullah b. Mugaffel ve Ma'kıl b. Yesâr da bu zümrenin içindeydi. Bazılarına göre ise Tebük seferine katılamayacağı için ağlayanlar, Müzeyne kabilesinin Mukarrinoğullarından yedi kişiydi.[5] İbn İshak, Amr b. Humâm b. el-Cemûh'u da bu kişiler arasında saymaktadır.

---

3. Tevbe, 9/81
4. Ahmed, *Müsned*,5/63; Tirmizî, 3702. Abdurrahman b. Semüre'den (r.a.) naklen: Osman b. Affan, Hz. Peygamber (s.a.)Ceyşü'l-Usre'nin hazırlığı ile meşgulken, elbisesinde bin dinar getirdi, Hz. Peygamber'in (s.a.) kucağına döktü. Rasûlullah (s.a.) dinarları eli ile alırken şöyle diyordu: "Bugünden sonra Osman'a yaptığı hiçbir şey zarar vermez." Senedi hasendir. Yine Tirmizî (3701), Abdurrahman b. Habbâb'tan (r.a.) şu hadisi nakleder: Rasûlullah'ın (s.a.) Ceyşü'l-Usre'nin hazırlanması için müslümanları teşvik ettiğini gördüm. Osman b. Affan kalktı ve: "Benden silahı ve takımıyla iki yüz deve ya Rasûlullah!" dedi. Rasûlullah teşvikine devam etti. Hz. Osman tekrar kalktı ve: "Benden silahı ve takımıyla yüz deve yâ Rasûlallah!" dedi. Rasûlullah (s.a.) tekrar teşvik etmeye devam etti. Hz. Osman tekrar kalktı ve: "Benden silahı ve takımıyla üç yüz deve ya Rasûlallah!" dedi. Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle diyerek minberden indiğini gördüm: "Bundan sonra ne yapsa Osman'a zarar vermez. Bundan sonra ne yapsa Osman'a zarar vermez." Senedinde Ferkad Ebu Talha vardır ve meçhûldür, diğer râvileri güvenilirdir. Hâfız İbn Hacer, *el-İsâbe*'de (2/455) demiştir ki: Sahih birçok yoldan Hz. Osman için, birçok yerde böyle söylendiği rivayeti gelmiştir. Bu yerlerden biri: Ceyşü'l-Usre'nin hazırlanması, ikincisi: Şeceretü'r-Rıdvân altında Rasûlullah'a (s.a.) bîat etmesi ve Rasûlullah'ın onu Mekke'ye göndermesi, üçüncüsü: Rûme kuyusunu satın alması ve diğerleri.
5. İbn Sa'd, 2/165.

Arkadaşları, Ebu Musa'yı Hz. Peygamber'e (s.a.) göndererek, O'ndan kendilerine binit tedârik etmesini istediler. Bu arada Rasûlullah (s.a.) öfkeli olarak geldi ve: "Vallahi ben sizi bir şeye bindiremem, sizi bindirecek bir şey bulamıyorum." dedi. Daha sonra Allah Rasûlü'ne (s.a.) birkaç deve geldi ve onları Ebu Musa ve arkadaşlarına gönderdi ve şöyle dedi: "Sizi bindiren ben değilim. Fakat Allah sizleri bindirdi. Allah'a yemin ederim ki ben bir konuda yemin eder de aksini daha hayırlı görürsem, o hayırlı olanı yapar ve yeminimden dolayı keffâret veririm."[6]

Ulbe b. Zeyd, gece yarısı kalktı, namaz kıldı ve ağlayarak şöyle dua etti: "Allah'ım! Sen cihad etmeyi emrettin ve onu teşvik ettin, sonra bana Rasûlün ile birlikte cihada çıkacak gücü ve imkânı vermedin. Rasûlü'nün eline de beni techizatlandıracak imkân vermedin. Ben de malıma, bedenime ve iffetime dokunarak bana sıkıntı veren ve benim Allah katında mükâfatlandırılmama sebep olan her hâdisenin sevabını her bir müslümana bağışlıyor, tasadduk ediyorum." Herkesle birlikte sabahladı. Hz. Peygamber (s.a.): "Bu gece tasaddukta bulunan, Allah için sadaka veren nerde?" diye seslendi. Kimse kalkmadı. Sonra tekrar: "Nerede o sadaka veren, kalksın ayağa!" diye seslenince, Ulbe ayağa kalktı. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Müjdeler olsun, Muhammed'in nefsi kudret elinde bulunan (Allah)'a yemin olsun ki senin sadakan, Allah katında kabul edilen sadakalardan yazıldı."[7]

Araplardan bir grup sefere çıkmamak için mazeret ileri sürdüler ve kendilerine izin verilmesini istediler. Rasûlullah (s.a.) mazeretlerini kabul etmedi. İbn Sa'd, bunların seksen iki kişi olduklarını söyler. Abdullah b. Übey b. Selûl, yahudi ve münafık müttefikleriyle birlikte karargâhını Seniyyetü'l-Vedâ'da kurdu. Denildiğine göre askerlerinin sayısı diğerlerinden daha az değildi. Rasûlullah (s.a.) Medine'de, Ensar'dan Muhammed b. Mesleme'yi yerine vekil olarak tayin etti. İbn Hişâm, Sibâ' b. Urfuta'nın vekil tayin edildiğini söylerse de birinci rivayet daha kuvvetlidir.

2— Ordunun Yola Çıkışı ve Geri Kalanlar:

Rasûlullah (s.a.) yola çıkınca, Abdullah b. Übey ve bebarerindeki diğer münafıklar geri kaldılar. Bu arada müslümanlardan da bir grup geri kaldı.

---

6. Buharî, 64/78; Müslim, 1649.
7. Hadis sahihtir ve müsned-muttasıldır. Hafız İbn Hacer'in, *el-İsâbe*'de (2/493) dediği gibi Mecma' b. Hârise, Amr b. Avf, Ebu Abbâs b. Cebr, Ulbe b. Zeyd ve Kuteybe hadislerinde mevsûl-müsned olarak gelmiştir.

Bunlar arasında: Kâ'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye, Mürâre b. Rebî', Ebu Hayseme es-Sâlimî ve Ebu Zer de bulunmaktaydı. Ebu Hayseme ile Ebu Zer sonradan yola çıkıp Rasûlullah'a (s.a.) yetiştiler. Allah Rasûlü (s.a.) bu savaşa 30.000 asker ve 10.000 at ile hazırlandı. Yirmi gün boyunca namazlarını kısaltarak kıldı. Heraklius o günlerde Humus'ta idi.

3— Hz. Ali'yi Medine'de Bırakması:

İbn İshak der ki: Hz. Peygamber (s.a.) yola çıkarken Ali b. Ebî Tâlib'i ailesinin yanına bıraktı. Münafıklar bu durumu fırsat bilerek fitne uyandırmak istediler ve dediler ki: "Rasûlullah (s.a.) bu ağır sefer meşakkatini ona yüklememek, onun yükünü hafifletmek için geriye bıraktı." Bunun üzerine Ali (r.a.) silahını alıp yola çıktı ve Curf[8] denilen mevkide Allah Rasûlü'ne (s.a.) yetişti ve dedi ki: "Ey Allah'ın Peygamberi! Münafıklar beni koruduğun için geri bıraktığını iddia ettiler." Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Yalan söylüyorlar, ben seni, yalnızca geride bıraktıklarıma bakman için bırakıyorum. Geri dön, hem kendi ailen, hem benim ailem için bana vekâlet et. Bana nisbetle sen, Musa'ya nisbetle Harun gibi olmak istemez misin? Ancak benden sonra nebî gelmeyecektir."[9]Bunun üzerine Hz. Ali Medine'ye döndü.

4— Ebu Hayseme'nin Pişman Oluşu:

Hz. Peygamber (s.a.) yola çıkıp günlerce yürüdükten sonra idi. Ebu Hayseme, sıcak bir günde âilesinin yanına dönmüştü. İki hanımını da, bostanı içindeki çardaklarında, etrafı sulayarak serinletmiş olarak buldu. Kendisi için de su temin etmişler ve yemek hazırlamışlardı. Bostana girince çardağın kapısında durdu, hanımlarına ve kendisi için hazırladıkları şeylere baktı ve kendi kendine dedi ki: "Allah'ın Rasûlü güneş altında, fırtınalar ve sıcakla boğuşuyor. Ebu Hayseme serin gölgelikte, yemeği hazırlamış, güzel bir kadınla malının yanıbaşında oturuyor. Bu, insaf değil." Sonra şöyle dedi: "Allah'a

8. Curf: Medine'ye üç mil mesafede bir yer.
9. Buharî, 64/78; Müslim, 2404 (31). Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın rivayet ettiği hadiste, Rasûlullah'ın (s.a.) Tebük'e gitmek üzere çıktığı, yerine Hz. Ali'yi bıraktığı nakledilmektedir. Bunun üzerine Hz. Ali: "Beni çocukların ve kadınların yanına mı bırakıyorsun?" diye sorduğunda Rasûlullah (s.a.): "Benim yanımda Musa'ya göre Harun gibi olmak istemez misin, ancak benden sonra Peygamber yoktur." buyurmuştur.

yemin olsun ki, Rasûlullah'a (s.a.) yetişinceye kadar hiçbirinizin çardağına girmeyeceğim. Hemen yol azığımı hazırlayın." Kadınlar denileni yaptılar. Sonra devesine bindi ve Hz. Peygamber'i (s.a.) aramaya başladı ve O Tebük'e varıp ordugâhını kurduğunda O'na yetişti. Ebu Hayseme Rasûlullah'ı (s.a.) ararken yolda Umeyr b. Vehb b. el-Cumahî ile karşılaşmış, Tebük'e yaklaşıncaya kadar birbirlerine refakat etmişlerdi. Ebu Hayseme, Umeyr b. Vehb'e dedi ki: "Ben, günahkârım, Rasûlullah'ın (s.a.) yanına varıncaya kadar benden ayrılma." Allah Rasûlü (s.a.) Tebük'e inerken her ikisi de O'na yaklaşıyorlardı. Oradakiler dediler ki: "Yolda bu tarafa doğru gelen birisi var." Rasûlullah (s.a.) da bunun üzerine: "Ebu Hayseme olmalı." dedi ve oradakiler: "Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi o, Ebu Hayseme!" dediler. Devesini çökertip indi ve Hz. Peygamber'e (s.a.) selâm verdi. Rasûlullah (s.a.) da ona: "Bu, senin için daha hayırlı Ey Ebu Hayseme!" dedi. Ebu Hayseme, o ana kadar olanların hepsini anlattı. Rasûlullah (s.a.) onu dinledikten sonra hayırlar diledi ve hayır duada bulundu.[10]

5— Ordunun Hıcr'a Varışı:

Hz. Peygamber (s.a.), Semûd kavminin bulunduğu bölgedeki Hıcr mevkiinden geçerken dedi ki: "Buranın suyundan içmeyiniz, namaz için abdest almayınız, o su ile yoğurduğunuz hamurları develere yediriniz, siz o hamurdan yemeyiniz, arkadaşsız dışarı çıkmayınız." Herkes denileni yaptı, ancak Sâideoğullarından iki kişi, biri ihtiyaç dolayısıyla, diğeri de devesini aramak için dışarı çıkmışlardı. İhtiyacı için çıkan (cin tarafından) çarpıldı. Devesini aramak için çıkan da fırtınaya kapılıp Tayy kabilesinin dağlarına kadar sürüklendi. Bu durum Rasûlullah'a (s.a.) haber verildiği zaman: "Tek başınıza çıkmaktan sizi men etmedim mi?" buyurdu. Daha sonra dua etti ve çarpılan şahıs iyileşti; diğerini de, Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye döndükten sonra Tayylılar getirdiler.[11]

Ben derim ki: *Sahih-i Müslim*'de rivayet edilen Ebu Humeyd hadisi şöyledir: Hareket ettik ve Tebük'e kadar geldik. Rasûlullah (s.a.): "Bu gece şiddetli bir rüzgâr esecek, hiç biriniz kalkmayın, devesi olanlar devesinin dizini

10. İbn Hişâm, 2/520, 521. İbn İshak'tan senedsiz rivayet etmiştir. Buharî (64/79) ve Müslim'de (2769) Kâ'b b. Mâlik'ten rivayet edilen uzun bir hadiste: "O bu haldeyken, beyaz elbise giymiş ve seraptan tam seçilemeyen birini gördü. Rasûlullah (s.a.): "Ebu Hayseme olmalı." dedi. Bir de bakıldı ki o, Ebu Hayseme el-Ensarî! Münafıklar kendisini ayıpladıkları zaman bir sa' hurma tasadduk etmişti.

11. İbn Hişâm, 2/520.

bağlasın." buyurdu. Şiddetli bir rüzgâr esti. Bir kişi kalkmış (dışarı çıkmış)tı. Rüzgâr onu sürükleyip Tayy kabilesinin iki dağına götürdü.[12]

İbn Hişâm, Zührî'nin şöyle dediğini nakleder: Hz. Peygamber (s.a.) Hıcr'a vardığında elbisesini yüzüne örttü, devesini hızlandırdı ve sonra şöyle dedi: "Kendi nefislerine zulmedenlerin yurtlarına, ancak ağlayarak girin ki, onlara isabet eden musibet size de isabet etmesin.[13]

Ben derim ki: *Sahih-i Buharî* ve *Sahih-i Müslim*'de İbn Ömer'den şöyle bir rivayet vardır: Rasûlullah (s.a.) buyurmuştur ki: "Azaba uğrayan şu kavmin yurtlarına ancak ağlayarak giriniz. Ağlamıyorsanız, girmeyiniz ki onların uğradığı musibete uğramayasınız."[14]

Sahih-i Buharî'deki rivayette, Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashabına, yoğurdukları hamuru yemeyip atmalarını emrettiği kaydedilmektedir.[15]

Sahih-i Müslim'de de, Rasûlullah'ın (s.a.) onlara, hamuru develere yutturmalarını, suları dökmelerini ve onun yerine sularını develerin su içmek için geldikleri kuyudan almalarını emrettiği kaydedilmektedir.[16]Bu rivayet Buharî'de de vardır. Ancak bu hadisi nakledenler, Buharî'deki "hamurun atılması" hadisini nakledenlerin akıllarında tutamadıkları bir çok şeyi ezberleyip akıllarında tutmuşlardır.

Beyhakî ise ashabın arasında bir münâdînin bağırarak toplanmaları için uyarıda bulunduğunu, toplanınca da Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu zikreder: "Allah'ın gazap ettiği bir kavmin yurduna ne diye girersiniz!" Bir kişi bağırarak dedi ki: "Merak ediyoruz, Ey Allah'ın Rasûlü!" Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Size bundan daha çok merak edeceğiniz bir haber vereyim mi? İçinizden biri size, daha önceden olan ve daha sonra da olacak olayları haber veriyor. Dürüst olunuz ve istikamet üzere bulununuz. Şüphesiz Allah (c.c.) sizlere azab etmek için vesile aramaz. İlerde Allah öyle bir kavim yaratacak ki onlar Allah'ın azabına karşı korunmak için hiçbir şey yapmayacaklar."[17]

İbn İshak der ki: Müslümanlar susuz kaldılar ve bu durumdan Allah Ra-

12. Müslim, 1785. (11).
13. İbn Hişâm, 2/522; Ahmed, *Müsned*, 5224, 5343, 5404, 5441, 5645, 5705, 5735. İbn Ömer hadisidir.
14. Buharî, 65/3; Müslim, 2980.
15. Buharî, 60/17.
16. Müslim, 2981.
17. Ahmed *Müsned*, 4/231. Ebu Kebşe el-Enbarî hadisinden rivayet etmektedir. Senedinde Abdurrahman b. Abdullah el-Mes'ûdî vardır. Bu şahıs ihtilat ile ta'n edilmiştir.

sûlü'ne (s.a.) şikâyette bulundular. Hz. Peygamber (s.a.) dua etti. Allah Teâlâ bulut gönderdi, herkes kana kana içip yanlarındaki kapları da dolduruncaya kadar yağmur yağdı.[18]

Sonra Hz. Peygamber (s.a.) yürüdü, biraz yol aldıktan sonra, devesi kayboldu. Münafıklardan Zeyd b. Lusayt dedi ki: "Nebî olduğu iddiasında değil mi? Sizlere gökyüzünün haberlerini bildirmiyor mu? Nasıl olur da devesinin nerede olduğunu bilmez?" Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Bir adam şöyle şöyle söylemekte..." diyerek onun söylediği sözleri zikretti ve dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki ben, Allah'ın (c.c.) bana bildirdiğinden başkasını bilmem. Allah Teâlâ devenin nerede bulunduğunu da bana bildirmiştir. O falanca vadide ve falanca bölgede. Yularının takıldığı bir ağaç onu bırakmamakta, gidiniz ve onu getiriniz." Bu söz üzerine gittiler ve deveyi getirdiler.[19]

Yine bu yolda Hz. Peygamber (s.a.) bir kadının bahçesindeki hurmayı on vesk[20] olarak tahmin etti.[21]

Sonra Rasûlullah (s.a.) yoluna devam ediyor, bu arada bazıları geri kalıyor, sefere katılmıyorlar ve: "Filan geri kaldı, falan gelmedi" diyorlardı. Rasûlullah (s.a.) da bunlara diyordu ki: "Bırakın, eğer o kimsede bir hayır varsa, Allah onu size ulaştıracaktır, şayet öyle değilse Allah ondan (onun şerrinden) sizi rahata ve selâmete çıkarmıştır."

6— Ebu Zer'in Yalnız Yürüyüşü:

Ebu Zer'in (r.a.) devesi ayak diretip yavaşlayınca, Ebu Zer eşyasını sırtına aldı ve yürüyerek Hz. Peygamber'in (s.a.) izini takibe başladı. Rasûlullah (s.a.) bir ara konaklamıştı. Müslümanlardan biri "Ey Allah'ın Rasûlü! Şurda bir adam tek başına yürüyor." dedi. Rasûlullah (s.a.) da: "Ebu Zer olmalı." diye karşılık verdi. Biraz daha bakıp kim olduğunu anlayınca, oradakiler: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki o, Ebu Zer'dir." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Allah, Ebu Zer'e rah-

18. Heysemî, (*Mecmau'z-Zevâid*, 6/194-195) İbn Abbas hadisinden rivayet etmiş ve demiştir ki: Bezzâr ve Taberânî *el-Evsat*ta bu hadisi nakletmiştir. Râvileri güvenilirdir. İbn Kesîr (4/16), İbn Vehb—İbn Abbas yoluyla rivayet eder ve senedinin iyi olduğunu söyler.
19. İbn Hişâm (2/523), İbn İshak—Âsım b. Ömer b. Katâde—Mahmud b. Lebîd—Abdüleşheloğullarından bir grup yoluyla rivayet etmiş ve râvileri güvenilirdir, demiştir.
20. *Vesk:* Bir ölçü birimidir ve 60 sâ' (bir sâ', yaklaşık 3 kg.dır) karşılığı olarak kullanılır.
21. Buharî, 24/54; Müslim, 1392.

metiyle muamele etsin! O tek başına yürür, tek başına ölür ve yalnız olarak diriltilir."[22]]

İbn İshak, Abdullah b. Mes'ûd'dan şu rivayette bulunur: Hz. Osman, Ebu Zer'i Rabeze'ye sürünce, orada öldü. O esnada yanında, yalnızca hanımı ve uşağı vardı. Ölmeden önce hanımına ve uşağına kendisini yıkamalarını, kefenlemelerini sonra cesedini yolun ortasına bırakmalarını ve ilk geçecek kafileye: "Bu Rasûlullah'ın sahabesi Ebu Zer'dir, defni için bize yardım ediniz." demelerini vasiyet etti. Ölünce vasiyetini yerine getirdiler, onu yolun ortasına bıraktılar. Abdullah b. Mes'ûd, Iraklılara ait bir kafileyle umreye giderken çıkageldi. Yol üzerindeki cenaze onları korkuttu ve neredeyse deve, cesedini çiğneyecekti. Ebu Zer'in uşağı kalktı, yanlarına vardı ve dedi ki: "Bu cesed, Rasûlullah'ın (s.a.) sahabesi Ebu Zer'indir. Defnedilmesi için bana yardımcı olunuz." Abdullah b. Mes'ûd, ağlamaya ve şöyle konuşmaya başladı: Rasûlullah (s.a.) doğru söyledi. "O, tek başına yürür, tek başına ölür ve yalnız olarak diriltilir." Sonra Abdullah b. Mes'ûd ve kafiledeki arkadaşları inip Ebu Zer'i defnettiler. Daha sonra Abdullah b. Mes'ûd oradakilere, Tebük seferinde Hz. Peygamber'in (s.a.) Ebu Zer hakkında söylediği sözü nakletti.[23]

Ben derim ki: Bu kıssanın sıhhatinde şüphe vardır. Zira Ebu Hâtim İbn Hibbân, *Sahih*'inde ve diğer eserlerinde Ebu Zer'in vefatı olayını anlatmış ve Ümmü Zer'in şöyle söylediğini nakletmiştir: Ebu Zer'in vefatı yaklaşınca ben ağladım. Ebu Zer: "Niçin ağlıyorsun?" dedi. "Niçin ağlamayayım? Sen bu şekilde çöllerde vefat edeceksin, yanımda ne seni kefenleyecek bir kumaş parçası, ne de defnedebilecek bir imkân var." dedim. Bunun üzerine deki ki: "Ağlama sana bir müjdem var! Ben Rasûlullah'ın (s.a.) benim de içinde bulunduğum bir cemaata şöyle dediğini işitmiştim: 'Sizden biriniz çölde vefat edecek ve müslüman bir topluluk onun vefatında hazır bulunacaktır.' O cemaatta bulunanların her biri,ya bir köyde veya bir topluluk içinde vefat etti. Rasûllullah'ın (s.a.) işaret ettiği kimse benim. Allah'a yemin olsun ki ben, ne yalan söyledim, ne de söylediğim bir söz yalanlandı. Sen yolu gözetle." Dedim ki: "Nasıl olur? Hacılar gitti, yolcu kalmadı." Dedi ki: "Sen git ve gözetle." Daha sonra Ümmü Zer şöyle dedi: Bir kum yığınına yaslanmış ola-

22. İbn Kesîr (4/14), Yûnus b. Kesîr—Muhammed b. İshâk—Büreyde b. Süfyân—Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî—İbn Mes'ûd yoluyla rivayet etmiştir. Büreyde b. Süfyân el-Eslemî hadiste kuvvetli değildir. Bununla beraber İbn Kesîr, bu hadisin hasen olduğunu söylemektedir. Hâkim (3/50, 51) hadise sahih demiştir. Zehebî de ona katılır, fakat mürsel olduğunu ilâve eder.
23. İbn Hişâm, 2/524. Senedinde Büreyde b. Süfyan bulunduğu için zayıf kabul edilmiştir.

rak yolu gözetliyordum. Bazan da gelip Ebu Zer'in hastalığıyla ilgileniyordum. Biz bu vaziyette iken bineklerinin üzerinde kartallar gibi yükselen bir grup insan gördüm. Onlara işaret ettim, hızla bana gelip durdular ve dediler ki: "Hayrola, neyin var?" "Bir müslüman ölmekte, onu kefenlememiz gerekecek" dedim. "Kim o?" diye sordular. "Ebu Zer." dedim. "Rasûlullah'ın (s.a.) sahabesi mi?" dediler. "Evet" dedim. "Anamız babamız ona feda olsun!" diyerek süratle yanına geldiler. Ebu Zer onlara dedi ki: "Müjdeler olsun size! Ben Rasûlullah'ı (s.a.) benim de içinde bulunduğum bir topluluğa şöyle derken işittim: 'Sizden biriniz çölde vefat edecek ve mü'min bir topluluk onun vefatında hazır bulunacaktır.' O cemaatte bulunanlardan her biri, bir topluluk arasında (bir yerleşim merkezinde) ölmüştür. Allah'a yemin olsun ki ben ne yalan söyledim, ne de bir sözüm yalanlandı. Yanımızda bana ya da karıma ait bir kumaş parçası bulunsaydı ondan başkasıyla kefenlenmezdim. Allah aşkına sizden şunu istiyorum. İçinizden emîr, arîf (emir yardımcısı), berîd (posta tatarı) veya nakîb olarak görev yapan biri varsa beni kefenlemesin!" Ensar'dan bir genç dışında herkes buna benzer görevlerde bulunmuşlardı. O genç dedi ki: "O sözünü ettiğin kişi benim amcacığım. Seni, şu üzerimdeki örtü ve annemin dokuduğu heybemin kumaşlarıyla kefenleyeyim." Ebu Zer ona: "Beni, sen kefenle." dedi. Ensardan olan genç kefenledi, hep beraber namazını kıldılar ve defnettiler. Bu topluluğun tamamı Yemenli idi.[24]

7— Ordudaki Münafıklar:

Tekrar Tebük kıssasına dönelim.

Münafıkların grubunda Amr b. Avf oğullarının kardeşi Vedîa b. Sâbit ve Selemeoğullarının müttefiki Eşca' kabilesinden Mahşiy b. Humeyyir adında bir adam vardı. Birbirlerine şöyle diyorlardı: "Rumlarla savaşmayı Araplarla savaşmak gibi mi sanıyorsunuz? Vallahi biz sizi yarın mü'minleri korkutmak ve paniğe kaptırmak için iplere bağlanmış olarak görüyoruz." Mahşiy b. Humeyyir de dedi ki: "Vallahi şu sözlerinizden ötürü hakkımızda Kur'an âyeti inmesindense, her birimize yüzer sopa vurulmasına hükmedilmesini daha çok yeğlerdim." Rasûlullah (s.a.) Ammâr b. Yâsir'e dedi ki: "Şu kavme yetiş, mahvoldular. Sor bakalım ne şöylediler? Şayet inkâr ederlerse onlara de ki: İnkârınızın aksine şöyle şöyle sözler söylediniz." Ammâr yanlarına gitti, kendisinden isteneni yerine getirdi. Onlar da gelip Rasûlullah'tan (s.a.)

24. İbn Hibbân, *Sahîh*, 2260. Senedi hasendir. Bk. *Mecmau'z-Zevâid*, 9/331, 332.

özür dilediler. Vedîa b. Sâbit dedi ki: "Biz lâfa dalmış eğleniyorduk." Bunun üzerine Allah haklarında: "Eğer onlara soracak olursan 'Andolsun ki biz, sadece lâfa dalmış, şakalaşıyorduk!' derler."[25] âyetini indirdi. Mahşiy b. Humeyyir dedi ki: "Ya Rasûlallah! Beni adım ve babamın adı geriletti." Mahşiy, yukardaki âyette affolunduğu bildirilenlerdendi. Daha sonra Abdurrahman adını aldı ve Allah'a, şehid olarak ölmek ve yerinin bilinmemesi için dua etti. Yemâme savaşında şehid oldu ve izine rastlanmadı.

İbn Âiz, *Megazî* adlı eserinde şöyle bir hâdise nakleder: Rasûlullah (s.a.) Tebük'te su kaynağının azaldığı bir sırada oraya varmıştı. Kaynak suyundan bir avuç ağzına aldıktan sonra tekrar geri boşaltır boşaltmaz su kaynadı. Şu ana kadar da kaynamaya devam etmektedir.

Ben derim ki: *Sahih-i Müslim*'de, Rasûlullah'ın (s.a.) kaynağa gelmeden önce şöyle dediği nakledilmektedir: "İnşaallah siz, yarın Tebük suyu kaynağına varacaksınız. Kuşluk vaktine kadar oraya yanaşmayınız. Kim oraya varırsa, ben gelinceye kadar suyuna el sürmeyiniz." Dediler ki: "Kaynağa geldik, iki kişi daha önceden oraya gelmişti. Su, ayakkabı bağcığı gibi incecik akıyordu." Hz. Peygamber (s.a.) o iki kişiye: "Suya el sürdünüz mü?" diye sordu. Onlar da: "Evet," dediler. Rasûlullah (s.a.) onlara, biraz ağır konuştu. Sonra suyu avuçlarıyla bir yere topladılar. Allah Rasûlü (s.a.), o suyla yüzünü ve ellerini yıkadı, tekrar kaynağına boşalttı ve kaynaktan bol bir şekilde su akmaya başladı. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Ey Muaz, sana uzun bir hayat nasip olsaydı çok geçmeden buraların bahçelerle dolduğunu görürdün." [26]

8—Tebük'te Yapılan Anlaşmalar:

[Hz. Peygamber (s.a.) Tebük'e gelince, Eyle kralı yanına geldi. Sulh yaptılar. Eyleliler cizye verdi. Cerbâ ve Ezruh halkı da cizye ödediler. Rasûlullah (s.a.) da onlara emân verildiğini bildiren bir yazı yazdı.] Eyle kralına yazdığı yazı şöyle idi: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah'tan ve Allah'ın Peygamberi Muhammed'den Yuhanna b. Ru'be ve Eyle halkına verilen bir emandır. Karadaki ve denizdeki vasıtaları, (ve bu vasıtalardaki Eyleliler) Eylelilerle birlikte bulunan Şam ve Yemen halkıyla sahilde bulunanlar da Allah'ın ve Muhammed Peygamber'in himayesindedirler. Onlardan kim bir kötülük

25. Tevbe, 9/65.
26. Müslim 1784, *Muvatta*, 1/143. Rasûlullah (s.a.) öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı cem' etti.

işlerse, onun malı korunmayacaktır ve o mal alan kimseye aittir. Su almak isteyeni ve karada, denizde yolculuk etmek isteyeni engellemek helâl değildir."[27]

9— Halid b. Velid'in Dûmetü'l-Cendel'e Gönderilmesi:

İbn İshak der ki: Rasûlullah (s.a.) Halid b. Velid'i Dûmetü'l-Cendel'de Ükeydir b. Abdilmelik'e gönderdi. Ükeydir, Kindeliler'den olup hıristiyandı ve Dûmetü'l-Cendel'in kralı idi. Rasûlullah (s.a.) Halid b. Velid'e dedi ki: "Onu yaban sığırı avlarken bulacaksın." Halid (r.a.) yola çıktı. Mehtaplı ve berrak bir gecede Ükeydir'in kalesine gözle görülebilecek kadar yaklaştılar. Terasta karısıyla beraberdi. O sırada bir yaban öküzü gelip boynuzlarıyla sarayın kapısını tırmalamaya başladı. Karısı Ükeydir'e dedi ki: "Daha önce hiç böylesini görmüş müydün?" O da: "Hayır, vallahi görmedim." dedi. Karısı: "Kim bunu yakalamadan bırakır?" dedi. Ükeydir: "Hiç kimse." diye karşılık verdi. Sonra aşağı indi, atı eğerlendi. Ükeydir atına bindi, yanında aralarında Hassân adındaki kardeşinin de bulunduğu ailesinden bir grup vardı. Hep beraber atlarına binip yaban öküzünü kovalamaya başladılar. Hz. Peygamber'in (s.a.) süvarileri Ükeydir'i yakaladılar, kardeşini de öldürdüler. Üzerinde atlastan yapılmış ve altınla işlenmiş bir cübbe vardı. Halid, bu cübbeyi alıp kendisi gitmeden önce Rasûlullah'a (s.a.) gönderdi. Sonra Ükeydir'i Hz. Peygamber'e (s.a.) getirdi. Allah Rasûlü (s.a.) Ükeydir'in kanını bağışladı. Onunla cizye ödemesi şartıyla sulh yaptı ve sonra serbest bıraktı, o da ülkesine döndü.[28]

İbn Sa'd der ki: Rasûlullah (s.a.), Halid'i dört yüz atlıyla birlikte gönderdi. Sonra (İbn İshak'ın naklettiği) olayları zikrettikten sonra dedi ki: Halid b. Velid, Ükeydir'e, Dûmetü'l-Cendel'in kapısını açması şartıyla, Rasûlullah'a (s.a.) gelinceye kadar eman verdi. Ükeydir teklifi kabul etti ve iki bin deve, sekiz yüz at, dört yüz zırh ve dört yüz mızrak vermeyi kabul ederek barış anlaşması yaptılar. Ganimetten, Rasûlullah'ın (s.a.) hakkı ayrılıp, beşte biri de çıkarıldıktan sonra geri kalanı mücahidler arasında taksim edildi ve her bir mücahide beş hisse düştü.

İbn Âiz, bu habere şunu da ilâve eder: Ükeydir, yaban öküzü ile ilgili olarak dedi ki: "Vallahi bu hayvanın bize geldiğini dün geceye kadar hiç gör-

27. İbn Hişâm, 2/525-526.
28. İbn Hişâm, 2/526; İbn Kesîr, 4/30-31.

memiştim. İki üç gündür aklımdan geçiriyordum. Allah böyle takdir etmiş."

Musa b. Ukbe der ki: Yuhanna, Rasûlullah'ın (s.a.) yanındayken Ükeydir'le bir araya geldiler. Rasûlullah (s.a.), her ikisini de İslâm'a davet etti, fakat yanaşmadılar, cizye ödemeyi kabul ettiler. Rasûlullah (s.a.) bu iki kişiyle Dûmetü'l-Cendel, Tebük, Eyle ve Teymâ üzerine sulh anlaşması yaptı ve onlara bu konuda yazı yazdı.

10— Tebük'ten Ayrılış:

Tekrar Tebük kıssasına dönelim: İbn İshak der ki: Hz. Peygamber (s.a.) on küsur gün Tebük'te kaldı. Sonra Medine'ye doğru yola çıktı. Yolda Müsakkak vadisinde, kaya kovuğundan çıkan ve ancak bir, iki en çok üç kişinin susuzluğunu gideren bir kaynak vardı. Rasûlullah (s.a.): "Kim bizden önce suya varırsa, biz gelinceye kadar kimse ondan içmesin." dedi. Münafıklardan bir grup, önceden gidip sudan içtiler. Allah Rasûlü (s.a.) suyun başına geldiğinde sudan bir eser görmedi ve: "Bizden önce suya kim geldi?" diye sordu. "Filan filan gedi ya Rasûlallah!" denildi. Rasûlullah (s.a.): "Ben gelinceye kadar su içmelerini men etmemiş miydim?" dedi ve onları lânetleyip beddua etti. Sonra inip elini kaynağın ağzına koydu. Eline bir miktar su dökülmeye başladı, sonra o sudan kaynak yerine serpti ve elini oraya sürdü ve bir süre dua ve niyazda bulundu, akabinde öyle bir su fışkırdı ki —duyanların söylediğine göre— suyun sesi yıldırımların sesini andırıyordu. Herkes kana kana içti ve her türlü ihtiyaçlarını giderdiler. Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Şayet yaşarsanız, ya da sizden biriniz sağ kalacak olursa bu vadinin, kendinden önceki ve sonraki vadilerden daha münbit olduğunu duyacaksınız."

Ben derim ki: *Sahih-i Müslim*'de şöyle bir rivayet vardır: Rasûlullah (s.a.) onlara dedi ki: "İnşallah siz, yarın Tebük suyuna varacaksınız. Kuşluk vakti olmadan yanına yaklaşmayın, kim yanına varırsa suyuna el sürmesin." Bu hadis daha önce de geçmişti.

Şayet burada bir olay sözkonusuysa Müslim'in hadisi daha güvenilir sayılır, iki ayrı olay cereyan etmiş olması da mümkündür.

Muhammed b. İbrahim b. Hâris et-Teymî, Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle anlattığını nakletmektedir: Ben Tebük gazasında Rasûlullah (s.a.) ile beraberken bir gece yarısı kalktım ve ordugâh tarafında bir ateş yandığını gördüm ve ateşi izlemeye başladım. Baktım ki Rasûlullah (s.a.), Ebu Bekir ve Ömer oradalar ve duydum ki Abdullah Zü'lbicâdeyn el-Müzenî vefat etmiş, kabrini kazmışlar, Allah Rasûlü (s.a.) kabre inmiş. Ebu Bekir ve Ömer cese-

di O'na doğru gönderirken Rasûlullah (s.a.): "Kardeşinizi bana yanaştırınız." diyor, onlar da gönderiyorlardı. Yan üstü yatırmaya hazırlanırken de: "Ya Rabbi; ben bu kişiden razıyım, Sen de ondan razı ol." diye dua etti. Abdullah b. Mes'ûd dedi ki: "Keşke o kabrin sahibi ben olsaydım".[29]

Hz. Peygamber (s.a.), Tebük seferinden dönerken dedi ki: "Medine'de öyle kavimler vardır ki, yürüdüğünüz her yerde, aştığınız her vadide onlar sizlerle beraberlerdi." Oradakiler: "Onlar Medine'de bulundukları halde mi, bizimle beraberlerdi?" dediler. "Evet, mazêretleri sebebiyle kalmışlardı."[30] dedi.

11— Rasûlullah'ın (s.a.) Tebük'teki Hutbesi:

Hâkim ve *ed-Delâil*'de Beyhakî, Ukbe b. Âmir'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Rasûlullah (s.a.) ile birlikte Tebük seferine çıkmıştık. Hz. Peygamber (s.a.) bir gece uyumamış, ertesi gece istirahata çekilmişti. Güneş bir mızrak boyu yükselinceye kadar uyanamadı. Uyandıktan sonra: "Ey Bilâl! Ben sana, sabah namazını bekle demedim mi?" Bilâl dedi ki: "Ya Rasûlallah! Seni kendinden geçiren uyku beni de geçirdi." Daha sonra Rasûlullah (s.a.) bulundukları yerden fazlaca uzaklaşmadan namazını kıldı, günün geri kalan kısmında ve geceleyin, Tebük'e varıncaya kadar hiç durmadan yola devam etti. Tebük'te, Allah'a lâyık olduğu veçhile hamd ve senâda bulundu ve sonra dedi ki:

"Sözlerin en doğrusu, Allah'ın kitabıdır. Yapışılacak en sağlam kulp takvâdır. Dinlerin en hayırlısı İbrahim'in (a.s.) dini (İslâmiyet)dir, sünnetlerin en hayırlısı Muhammed'in sünnetidir. Sözlerin en şereflisi Allah'ı zikretmektir. Kıssaların en güzeli şu Kur'an'dır. İşlerin en hayırlısı Allah'ın farz kıldıkları, en şerlileri de sonradan ortaya çıkan, bid'at olanlarıdır. En güzel yol

29. İbn Hişâm, 2/526-528. İbn İshak'dan. Râvileri güvenilirdir, ancak Muhammed b. İbrahim, İbn Mes'ûd'dan hadis dinlememiştir. Hâfız İbn Hacer, *el-İsâbe*'de (2/330) Bağavî'ye nisbet etmiş, senedini inkita' ile illetlendirmiş ve demiştir ki: İbn Mende bu hadisin benzerini Saîd b. es-Salt—A'meş—Ebî Vâil—İbn Mes'ûd ve Kesîr b. Abdillah b. Amr b. Avf el-Müzenî—babası—dedesi yoluyla rivayet etmiştir. İbn Hişâm dedi ki: "Zülbicâdeyn" diye adlandırılmasının sebebi, İslâm'a girmek istiyor, kavmi de onu menediyordu. Sonunda onu, Bicâd denilen kalın bir elbiseyle terkettiler. O da onlardan kaçıp Hz. Peygamber'e (s.a.) sığındı ve Rasûlullah'a (s.a.) yaklaştığında bicâdını iki parçaya ayırıp bir parçasını izar olarak kullandı, diğer parçasına da büründü ve öylece Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Bu yüzden "Zülbicâdeyn" denildi.

30. Buharî 64/81: Enes'ten; Müslim, 1911: Câbir b. Abdillah'tan rivayet etmişlerdir.

peygamberlerin yolu, en şerefli ölüm şehitlerin ölümü, en koyu körlük hidayete erdikten sonra dalâlete düşmektir. Çalışmaların en hayırlısı faydalı olanı, doğru yolun hayırlısı uyulanı, körlüğün en şerlisi kalp gözünün kör olmasıdır. Veren el, alan elden üstündür. Yeterli miktardaki az mal, oyalayıcı ve aldatıcı çok maldan hayırlıdır. Mazeret ileri sürmelerin en şerlisi ölüm geldiğinde yapılandır. En kötü pişmanlık kıyamet günündekidir. Bazı insanlar cumaya en son geliyorlar ve Allah'ı çirkin bir şekilde zikrediyorlar. Hataların en büyüğü, dilin çok yalan söylemesidir. Zenginliğin en hayırlısı kalb zenginliği, azıkların en hayırlısı, takvâdır. Hikmetin (her hayrın) başı Allah'tan (c.c.) korkmaktır. Kalpte bulunan en hayırlı şey yakîn derecesindeki imandır. Şüphe küfür alâmetidir. Ölü için bağırarak ağlamak cahiliye âdetlerindendir. (Ganimet malları ve diğer hususlarda) hıyanet cehennem korlarındandır. Sarhoşluk cehennem ateşidir. Şiir İblisin işidir. İçki bütün kötülükleri bir araya toplar. En kötü yiyecek yetim malıdır. Mutlu kişi başkasının halinden ibret alandır. Şakî, anasının karnındayken şakî olandır. Her birinizin gidişi kabre doğrudur, işi âhirete kalır. Yapılan işlerde esas olan sonuçlardır. Düşüncelerin en kötüsü yalan düşüncelerdir. Her gelecek yakındır. Mü'mine sövmek fâsıklık, onu öldürmek küfürdür. Mü'minin etini yemek (dedikodusunu yapmak, hakkında gıybet etmek) Allah'ın emirlerine karşı gelmektir. Mü'minin malı da kanı gibi haramdır. Yalan yere Allah'a yemin eden kişiyi Allah yalancı çıkarır. Kim bağışlayıcı, affedici olursa Allah da onu bağışlar ve affeder. Kim öfkesini yenerse Allah onu mükafatlandırır. Kim herhangi bir zarara uğrar da sabrederse Allah o zararın karşılığını verir. Gösteriş yapmak isteyeni Allah cezalandırır. Sabırlı davranmaya çalışanı güçlü kılar ve Allah'a isyan edeni de azaba düçâr eder." Hutbesini bitirdikten sonra Hz. Peygamber (s.a.) üç defa istiğfarda bulundu.[31]

Ebu Davud, *Sünen*'inde İbn Vehb'den şu hadisi nakleder: Muâviye'nin Saîd b. Gazvân'dan naklettiğine göre, Saîd'in babası Gazvân, hacca giderken Tebük'e uğramıştı, kötürüm bir adam gördü ve ona ne olduğunu sordu. Adam dedi ki: Sana ne olduğunu anlatacağım, ama benim hayatta olduğumu bildiğin sürece kimseye bundan bahsetmeyeceksin: Rasûlullah (s.a.) Tebük'te bir hurma ağacının yanına geldi ve: "İşte bu ağaç bizim kıblemiz."

31. Beyhakî, bu hadisi Yakub b. Muhammed ez-Zührî—Abdülaziz b. İmrân—Mus'ab b. Abdillah—Manzûr b. Seyyâr—babası—Ukbe b. Âmir el-Cühenî yoluyla rivayet etmiştir ki, bu isnad çok zayıftır. Yakub b. Muhammed ez-Zührî vehm'i çok olan ve zayıflardan rivayette bulunan biridir. Abdülaziz b. İmrân, metrûktür ve kitapları yakılmıştır. Ezberinden naklettiği için çok fazla yanlışlık yapmıştır. Manzûr b. Seyyâr bilinmeyen biridir. Babası da öyledir. İbn Kesîr (4/25), bu hadis için "Garîb" demiş, isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.

dedi, sonra o ağaca doğru namaz kıldı. Ben de koşup oynayan bir çocuktum, koşarak O'na doğru gittim ve O'nunla ağacın arasından geçtim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Namazımızı kesti, Allah da onun izini (yani iz bırakan ayaklarını) kessin." dedi. Bu güne kadar bir daha ayaklarım üstünde duramadım.[32]

Sonra Ebu Davud, Vekî'—Saîd b. Abdülaziz—Yezîd b. Nimrân'ın kölesi senediyle Yezîd b. Nimrân'dan başka bir rivayet nakleder. O rivayete göre Yezîd b. Nimrân dedi ki: Tebük'te kötürüm bir adam gördüm. O adam dedi ki: Rasûlullah (s.a.) merkebinin üzerinde namaz kılarken önünden geçtim. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Ey Allah'ım, izini kes." dedi, ondan sonra iki ayağım üzerinde hiç yürüyemedim.[33] Bu ve bundan önceki iki isnad da zayıftır.

12— Rasûlullah'ın (s.a.), Tebük'te İki Namazı Bir Arada Kılması:

Ebu Davud, Kuteybe b. Saîd—Leys—Yezîd b. Ebî Habîb—Ebu't-Tufeyl—Âmir b. Vâsile kanalıyla Muaz b. Cebel'den şöyle bir hadis nakleder: "Hz. Peygamber (s.a.), Tebük gazasında güneşin zevalinden önce yola çıktığında öğle namazını, ikindi ile cem edip kılıncaya kadar tehir etti. Akşam namazı vaktinden önce yola çıktığı zaman, akşam namazını yatsı namazı ile beraber kılıncaya kadar tehir etti. Akşam namazından sonra yola çıktığı zaman yatsı namazını kılmakta acele etti ve akşam namazı ile beraber kıldı."

Tirmizî şöyle demektedir: "Zeval vaktinden sonra yola çıkarsa, ikindi namazını kılmakta acele eder, öğle ve ikindiyi öğle namazı vaktinde beraber kılardı."[34] Tirmizî bu hadis için: "Hadis hasendir." demiştir. Ebu Davud da: "Bu hadis münkerdir, vaktin öne alınması konusunda herhangi bir hadis yoktur." demektedir.

Ebu Muhammed İbn Hazm der ki: "Hiç bir hadisçi Ebu Davud hadisinde geçen Yezîd b. Ebî Habîb'in Ebu Tufeyl'i dinleyip ondan hadis aldığını bilmemektedir."

Hâkim ise bu Ebu Tufeyl hadisi ile ilgili olarak şöyle demektedir: Bu, râvileri güvenilir imamlar olan bir hadistir. İsnad ve metin yönünden şâzz-

32. Ebu Davud, 707; Muâviye, İbn Sâlih'tir. Sadûktur, fakat vehimleri vardır. Saîd b. Gazvân meçhul bir râvidir.
33. Ebu Davud, 705; Ahmed b. Hanbel, 4/64, 5/376, 377. Saîd b. Abdilaziz, hayatının sonlarına doğru karıştırmaya başlamıştır. Yezîd b. Nimre'nin kölesi meçhuldür.
34. Ebu Davud, 1220; Tirmizî, 553. Bu konunun tafsilatı için bk. *Fethu'l-Bârî*, 2/480-481.

dır. Sözkonusu hadis için söyleyebileceğimiz bir illet, eksiklik de bulamıyoruz. Bütün bunlardan sonra bir de baktık ki, hadis mevzû imiş. Buharî'den şöyle nakledilmiştir: Kuteybe b. Saîd'e: "Ebu Tufeyl'den Yezîd b. Habîb'ın rivayet ettiği hadisi Leys'ten yazarken kiminle beraberdin?" dedim. Dedi ki: "Halid el-Medâinî ile beraber yazdım." Halid el-Medâinî, hadis şeyhlerine söylemedikleri şeyleri isnad ederdi. Yine Ebu Davud, Yezîd b. Halid b. Yezîd b. Abdullah b. Muvehheb er-Remlî—Mufaddal b. Fudâle—Leys b. Sa'd—Hişâm b. Sa'd—Ebu Zübeyr—Ebu Tufeyl senediyle Muâz b. Cebel'den şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.) yola çıkmadan önce, güneşin zeval vakti geçtiğinde öğle ile ikindi namazlarını bir arada kılardı. Akşam namazı için ise şöyle yapardı: Yola çıkmadan önce güneş battıysa akşam ve yatsıyı beraber kılar, şayet güneş batmadan önce yola çıktıysa akşam namazını yatsının vaktine girinceye kadar tehir eder, sonra ikisini beraber kılardı."[35]

Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, Ebu Hâtim, Ebu Zür'a, Yahya b. Saîd, bu hadiste geçen Hişâm b. Sa'd'ı hadis rivayetinde zayıf bulmuşlardır. Ondan hadis rivayet edilmezdi. Nesâî de bu şahsı zayıf bulanlardandır. Ebu Bekir el-Bezzâr dedi ki: "Hişâm b. Sa'd'dan hadis rivayet etmekten çekinen, ya da çekinmeyi gerektirecek bir illet, bir eksiklik yönelten kimseye rastlamadım." Ebu Davud der ki: "Mufaddal ve Leys'in hadisi münker hadistir."

13— Münafıkların, Rasûlullah'a (s.a.)Tuzak Kurmaya Kalkışmaları:

[Ebu'l-Esved, *Meğazî*'sinde Urve'den şöyle bir nakilde bulunur: Hz. Peygamber (s.a.) Tebük'ten döndü. Medine'ye doğru yola çıktı. Bir müddet yol aldıktan sonra bir grup münafık Rasûlullah'a (s.a.) bir tuzak hazırladılar, yolda O'nu yüksek bir tepeden aşağı atmak hususunda aralarında anlaştılar. Tepeye yaklaşınca Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte yürümek istediler. Ashabı da oraya gelince, Rasûlullah (s.a.): "Kim vadiden gitmek isterse gitsin, orası sizin için daha müsait." dedi. Ashab-ı kiram vadi yolunu tutarken Hz. Peygamber (s.a.) ve O'na tuzak kurmak isteyen bir grup münafık tepeye doğru yürüdüler. Rasûlullah'ın (s.a.) ashabına söylediklerini duyunca (bu tam fırsattır deyip) başlarındaki örtüyle yüzlerini örterek çok mühim ve tehlikeli işe teşebbüs etmek için hazırlandılar.] Hz. Peygamber (s.a.), Huzeyfe b. el-Yemân ve Ammâr b. Yâsir'e, yanında yürümelerini emretmişti. Ayrıca Ammâr'a de-

35. Ebu Davud, 1208. Hişâm b. Sa'd hakkında ihtilaf olunmuştur. Zübeyr'in arkadaşlarından Mâlik, Sevrî, Kurra b. Halid gibiler, Hişâm b. Sa'd'a muhalefet etmişler ve rivayetlerinde cem'-i takdimi zikretmemişlerdir.

vesinin yularını tutmasını, Huzeyfe'ye de deveyi arkadan sürmesini emretmişti. Onlar bu şekilde yürürlerken, arkalarından kendilerine doğru gelenlerin gürültülerini duydular. Hz. Peygamber (s.a.) sinirlendi ve Huzeyfe'ye onları defetmesini emretti. Huzeyfe, Rasûlullah'ın (s.a.) sinirlendiğini gördü ve hemen geriye dönüp elindeki sopa ile bineklerinin önüne geçip vurmaya başladı. Onları yüzleri maskeli olarak gördü, fakat o bölgede her yolcunun tabii olarak yüzünü böylece örtmesi âdet olduğu için bu durumdan hiç şüphelenmedi. Huzeyfe'yi görünce, Allah onların kalblerine korku düşürdü ve hilelerinin açığa çıktığını, tuzaklarının anlaşıldığını zannettikleri için süratle kalabalığa karıştılar. Sonra Huzeyfe döndü. Rasûlullah'ın (s.a.) yanına gelince Rasûlullah (s.a.): "Ey Huzeyfe! Sür hayvanı, Ey Ammâr! Sen de acele et." dedi. Böylece süratlenip tepeden aşarak, vadi yolundan gelmekte olup henüz oraya ulaşamamış olanları beklemeye başladılar. Hz. Peygamber (s.a.) Huzeyfe'ye dedi ki: "O gruptan tanıyabildiğin oldu mu?" Huzeyfe: "Filanın, filanın bineğini tanıdım, gece karanlıktı ve yüzleri de maskeliydi." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Durumları ve ne istedikleri konusunda bir şey öğrenebildiniz mi?" diye sordu. Oradakiler: "Hayır vallahi, ya Rasûlallah" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Onlar, tepeye çıktığım zaman beni oradan aşağıya yuvarlamak için hile yapıp benimle birlikte yürümek istediler." dedi. "O halde bize emretmez misin, gidip boyunlarını vuralım?!" dediler. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "İnsanların, 'Muhammed ashabını öldürüyor' demelerini istemem." Daha sonra yanındaki iki kişiye onların adlarına söyledi ve kimseye söylememelerini emretti.[36]

İbn İshak, bu kıssa ile ilgili olarak şöyle ilâve bir rivayet nakletmektedir: Rasûlullah (s.a.) Huzeyfe'ye buyurdu ki: "Allah bana, onların ve babalarının adlarını bildirdi, ben de sana, yarın sabahleyin haber vereceğim. Şimdi git, sabah olunca onları toplarsın." Sabah olunca dedi ki: "Abdullah b.

36. Ahmed (*Müsned*,5/453), Velid b. Cümey' ve Ebu't-Tufeyl yoluyla gelen Yezid hadisinin bir benzerini rivayet etmiştir. Râvileri sikadır. Müslim (2779-11), bu kıssanın sahih olduğunu gösteren bir başka rivayeti, Züheyr b. Harb, Ebu Bekir el-Kûfî, Velid b. Cümey' yoluyla nakletmiş ve şöyle demiştir: Huzeyfe ile Akabeliler'den (buradaki Akabe'den maksat Tebük seferindeki mahaldir) bir adam arasında her iki insan arasında olabilecek bir durum vardı. O adam dedi ki: "Allah aşkına söyle, Akabeliler kaç kişiydiler?" Bunun üzerine oradakiler Huzeyfe'ye: "Mâdem sordu, söyle!" dediler. Huzeyfe de: "Bize on dört kişi oldukları haber verildi. Şayet sen de onlardan isen on beş kişi olurlar. Allah'a şehadet ederim ki, onlardan on ikisi hem dünya hayatında hem de şahitler dikildiği gün Allah'a ve Rasûlü'ne düşmandırlar. Üçünü mâzur görmüştür." Cemaat: "Biz Rasûlullah'ın (s.a.) tellâlını işitmedik, bu kavmin ne yapmak istediğini de bilmedik, taşlık bir yerde idi, yürüdü ve: "Gerçekten su azdır, benden önce kimse varmasın." buyurdu. Ama kendinden önce oraya varmış bir kavim buldu ve onlara lânet etti." dediler.

Übey, Sa'd b. Ebî Serh, Ebu Hâtır el-A'rabî, Âmir, Ebu Âmir ve Cülâs b. Süveyd b. es-Sâmit'i çağır." Bu sonuncusu: "Bu gece Muhammed'e tepeden aşağıya atmadan bırakmayacağız. Eğer Muhammed ve ashabı bizden hayırlı ise, biz koyunuz o çoban, bizim aklımız yok, o akıllı demektir." demişti. Sonra Huzeyfe'ye, Mecma' b. Hârise ve Müleyh et-Temîmî'yi çağırmasını emretti. Müleyh, Kâ'be'ye ait olan kokuyu çalmış, irtidad edip kaçmıştı ve nerede olduğu bilinmiyordu. Daha sonra Hısn b. Nümeyr'i çağırmasını emretti. Hısn, zekât olarak toplanan hurmadan çalmıştı. Rasûlullah (s.a.) kendisine: "Yazıklar olsun, niçin yaptın bunu?" demiş; o da: "Senin bu işten haberin olmayacağını zannettiğim için yaptım. Şu saata kadar sana hiç inanmamıştım." diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.) de hatasını hoş görüp kendisini affetti. Sonra, Tuayme b. Ubeyrık ve Abdullah b. Uyeyne'yi çağırmasını emretti. Abdullah arkadaşlarına şöyle demişti: "Bu gece uyanık kalın, sonra bütün bir ömür rahat edin. Allah'a yemin olsun ki bu adamı öldürmekten başka yapacak hiçbir işiniz yok." Allah Rasûlü (s.a.) onu çağırdı ve: "Yazıklar olsun sana! Ben ölseydim senin ne yararın olacaktı?" dedi. Abdullah: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah, seni düşmanlarına karşı muzaffer kıldığı sürece bir hayır üzereyiz, biz yalnız Allah'la ve seninleyiz." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) onu bıraktı. Sonra Mürre b. Rebî'i çağırmasını emretti. O da şöyle demişti: "Bir kişiyi öldürelim, bütün insanlar huzura ersin." Rasûlullah (s.a.) onu çağırıp şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! O söylediğin sözleri söylemene sebep neydi?" "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben böyle bir şey söylediysem sen onu bilirsin; ben bir şey söylemedim" dedi. Rasûlullah (s.a.) bunların hepsini bir araya topladı. Bunlar, Allah'a ve Rasûlü'ne harp ilan eden, Allah'ın Rasûlü'nü öldürmeye yeltenen on iki kişiydi. Rasûlullah (s.a.), onlara ne söylediler, ne düşündüler, gizli-açık neleri varsa hepsini haber verdi. Allah Teâlâ, Peygamberini bütün bu bilgilere muttalî kılmıştı. Bu on iki kişi, münafıklar ve Allah ve Rasûlü'ne harp açan kimseler olarak öldüler. Bunlar hakkında Allah Teâlâ'nın âyeti şöyledir: "Başaramayacakları bir şeye (Peygamber'e suikasde) yeltendiler."[37] Ebu Âmir, bunların reisi idi. Mescid-i Dırâr'ı onun için inşa etmişlerdi. Ona Rahib denilirdi, ama Rasûlullah (s.a.) 'Fâsık' diye isimlendirmişti. Cesedi melekler tarafından yıkanan Hanzala'nın babası idi. Hz. Peygamber'e (s.a.) Mescid-i Dırâr'a gelmesi için haber gönderdiler. O da geldi ve gelince Allah (c.c.), indirdiği âyetlerle münafıkları rezil etti ve Rasûlullah'ın emriyle mescid yakılarak yerle bir edildi.

Ben derim ki: İbn İshak'ın zikrettiği hususlarda birçok yönden yanlışlıklar var:

---

37. Tevbe, 9/74.

Birincisi: Hz. Peygamber (s.a.), Huzeyfe'ye münafıkların isimlerini bildirmiş başka hiç kimseye bildirmemişti. Bu yüzden Huzeyfe'ye: "O, başkasının bilmediği sırrın sahibidir." deniliyordu.[38] Birisi ölür de hakkında şüphelenilirse, Hz. Ömer derdi ki: "Bakınız, eğer Huzeyfe cenaze namazını kılıyorsa, mü'mindir, yoksa münafıklardandır."

İkincisi: İbn İshak'ın sözünden naklettiğimiz: "Abdullah b. Übey de aralarındaydı." rivayeti de yanlıştır. Çünkü bizzat İbn İshak'ın kendisi Abdullah b. Übey'in Tebük seferine katılmadığını zikretmiştir.

Üçüncüsü: "Ve Sa'd b. Ebî Serh." sözü de yanlıştır ve bariz bir hatadır. Zira Sa'd b. Ebî Serh hiç müslüman olmamıştır. Oğlu Abdullah ise İslâm'ı kabul etmiş ve hicret etmiş, ama sonradan irtidad edip Mekke'ye dönmüştür. Mekke'nin fethinde Hz. Osman, Rasûlullah'tan (s.a.) onun adına eman dilemiş, kendisine eman verilmiş ve tekrar müslüman olmuş, örnek müslümanlar arasında yerini almıştır. O günden sonra kendisinden herhangi bir kötülük sadır olmamış ve kesinlikle de o on iki kişilik münafık grubuyla bir arada bulunmamıştır. Bilmiyorum, bu fahiş hatanın sebebi nedir?

Dördüncüsü: "Ebu Âmir reisleriydi." sözü de İbn İshak derecesine ulaşamayanlara kapalı kalmayacak açık bir hatadır. Zira bizzat İbn İshak, Ebu Âmir'in kıssasını hicret kıssasında anlatmış ve Âsım b. Ömer b. Katâde'den naklen demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.) Medine'ye hicret edince Ebu Âmir on küsur kişiyle Mekke'ye gitmiş, Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethedince Tâif'e gitmiş, Tâif halkı müslüman olunca da Şam'a geçmiş, sonra orada garip, perişan ve kimsesiz bir vaziyette ölmüştür." O halde nerde bu fasık, nerde Tebük gazası!

14— Dırâr Mescidi ve Yıktırılması:

Hz. Peygamber (s.a.)Tebük'ten döndü ve Zî-Evan'a kadar geldi. Zî-Evan, Medine'ye bir saatlık mesafededir. Daha önce Dırar mescidini yapanlar, Rasûlullah (s.a.) Tebük'e giderken yanına gelip demişlerdi ki: "Ya Rasûlallah! Hasta ve özürlüler için, bir de yağmurlu kış gecelerinde sel geldiği zaman birlikte namazlarımızı eda etmek üzere bir mescid yaptık, gelip orada bize namaz kıldırmanı istiyoruz." Allah Rasûlü (s.a.): "Ben şimdi yolcuyum ve meşgulüm, inşaallah dönersek gelir namazınızı kıldırırım." dedi. Dönüşte Zî-

38. Buharî, 62/20; *Müsned*, 6/449, 451. Ebu'd-Derdâ, Alkame'ye dedi ki: "Aranızda başkasının bilmediği sırrı bilen yok mu?" Bu sözüyle Huzeyfe'yi kasdediyordu.

Evan'a geldiğinde, mescid hakkında vahiy nazil oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Benî Seleme b. Avf'ın kardeşi Mâlik b. Duhşum ile Ma'n b. Adiy el-Aclânî'yi çağırtıp onlara dedi ki: "Halkı zalim olan şu mescide gidiniz, yakıp yıkınız." Bu iki kişi süratle çıkıp Sâlim b. Avfoğulları mahallesine geldiler. Bunlar Mâlik b. Duhşum'un kabilesindendi. Mâlik, Ma'n'a dedi ki: "Beni bekle, bir ateş alıp geleyim." Âilesinin yanına gitti, yapraklı bir hurma dalını ateşleyip geldi. Sonra süratlice mescide girdiler ve -mescid halkı o sırada içerde olduğu halde- mescidi yaktılar ve yıktılar, içindeki münafık topluluk dağıldı.]Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk, bu konuda şu âyetleri indirdi: "Zarar vermek, inkâr etmek, mü'minlerin arasını ayırmak için bir mescid yapanlar da vardır." [39] Kıssayı sonuna kadar anlattı.[40]

İbn İshak mescidi yapan on iki kişinin adını zikretmiştir. Sa'lebe b. Hâtıb da onların arasındaydı.

Osman b. Saîd ed-Dârimî, Abdullah b. Salih[41]—Muâviye b. Salih—Ali b. Ebî Talha—İbn Abbas yoluyla şöyle rivayette bulunmuştur: "O kimseler ki müminlerin arasını ayırmak için, küfürlerini kuvvetlendirmek için... mescid edindiler." âyetinde mevzubahs edilenler Ensar'dan mescid yapan bir gruptu. Ebu Âmir onlara demişti ki: "Mescidinizi yapın, gücünüz yettiği kadar silah ve mühimmat hazırlayın. Ben Rum Kralı Kayser'e gidip oradan asker getireceğim ve Muhammed'le birlikte ashabını buradan çıkaracağım." Mescidi inşa edip bitirince Rasûlullah'a (s.a.) gelerek: "Mescidimizin inşasını tamamladık. Senin orada bize namaz kıldırıp, mübarek olması için dua etmeni arzu ediyoruz." dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi: "Ey Rasûlüm; orada aslâ namaza durma, tâ ilk gününden beri Allah'a karşı gelmekten sakınmak için kurulan mescid (Kuba mescidi), elbette içerisinde namaza durmana daha uygundur. Onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlandı. (Bundan maksat temelleridir.) Yaptıkları bina, kalblerinde bir şüphe ve ızdırap kaynağı olmakta -kalbleri parçalanıncaya kadar- devam edecektir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[42].

---

39. Tevbe, 9/107.
40. İbn Hişâm, 2/529-530.
41. Abdullah b. Sâlih, Leys'in kâtibidir ve zayıf bir râvidir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbas'a yetişmemiştir. İbn Cerîr et-Taberî (11/33), bu âyetin tefsirinde der ki: Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Onların yapmış bulundukları binaları, kalplerinde bir şüphe ve nifak düğümü olarak kalacaktır." Onlar o binayı yapmakla iyi bir şey yaptıklarını zannediyorlardı. "Meğer ki kalpleri ölmek suretiyle parçalanmış olsun." Allah, Dırâr Mescidi'ni yapan münafıkların hallerini, dindeki şüphelerini, mescidi niçin ve ne maksatla yaptıklarını ve ahiretteki durumlarını bilmektedir. Onların ve bütün mahlukatının işlerini düzenlemekte hikmet sahibidir.
42. Tevbe, 9/108-110.

15— Tebük'ten Medine'ye Dönüş:

Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye yaklaşınca kadın, kız, oğlan şöyle söylereyerek karşılamaya çıktılar:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا   مِنْ ثَنِيَّاتِ الْوَدَاعِ
وَجَبَ الشُّكْرُ عَلَيْنَا   مَادَعَا لِلَّهِ دَاعِ

"Seniyyetü'l-Vedâ sırtlarından üzerimize dolunay doğdu.
O davetçi Allah'a davet ettiği müddetçe şükretmek bize vacip oldu."

Bazı râviler bu konuda yanılmakta ve:"Bu olay Hz. Peygamber'in (s.a.) Mekke'den Medine'ye hicret etmesi sırasında cereyan etmiştir." demektedirler. Bu, açık bir hatadır. Çünkü Seniyyetü'l-Vedâ Şam tarafındadır; Mekke'den Medine'ye gelen birisi orayı göremez ve Şam istikametine yönelmedikçe oraya uğrayamaz. Rasûlullah (s.a.), uzaktan Medine'yi görünce: "İşte Tâbe! İşte Uhud! O öyle bir dağdır ki, biz onu severiz, o da bizi sever." buyurdu[43]

Medine'ye girince Abbas (r.a.) dedi ki: "Ya Rasûlallah! Bana izin ver de seni öveyim." Rasûlullah (s.a.) da: "Söyle, Allah ağzına sağlık versin." deyince Abbas şöyle söyledi:

مِنْ قَبْلِهَا طِبْتَ فِي الظِّلَالِ وَفِي   مُسْتَوْدَعٍ حَيْثُ يُخْصَفُ الْوَرَقُ
ثُمَّ هَبَطْتَ الْبِلَادَ لَابَشَرٌ   أَنْتَ وَلَا مُضْغَةٌ وَلَا عَلَقُ
بَلْ نُطْفَةٌ تَرْكَبُ السَّفِينَ وَقَدْ   أَلْجَمَ نَسْراً وَأَهْلَهُ الْغَرَقُ
تُنْقَلُ مِنْ صَالِبٍ إِلَى رَحِمٍ   إِذَا مَضَى عَالَمٌ بَدَا طَبَقُ
حَتَّى احْتَوَى بَيْتُكَ الْمُهَيْمِنُ مِن   خِنْدِفَ عَلْيَا تَحْتَهَا النُّطُقُ
وَأَنْتَ لَمَّا وُلِدْتَ أَشْرَقَتِ الْـ   أَرْضُ وَضَاءَتْ بِنُورِكَ الْأُفُقُ
فَنَحْنُ فِي ذَلِكَ الضِّيَاءِ وَفِي النْـ   ـنُورِ وَسُبُلَ الرَّشَادِ نَخْتَرِقُ

43. Buharî, 29/3; Müslim, 1392.

"Önceden de sen gölgeliklerde ve Âdem ile Havvâ'nın yaprakla örtünmüş olduğu cenette güzeldin.

Sonra yeryüzüne indin; ama sen ne bir beşerdin, ne bir çiğnem et idin, ne de bir kan pıhtısıydın.

Bilâkis sen, tufan, Nesr'i (44) ve Nesr'e tapanları boğarken gemilere binen bir nutfe idin.

Sulbden rahme geçersin ve âlem devredip zaman geçince örtü açığa çıkar.

Tâ ki şerefine şahit olan faziletin Hındif'in (45) nesebinden daha yüce bir yere sahip olur.

Ve sen doğunca yeryüzü parlar ve senin nurunla ufuk aydınlanır.

Biz de bu aydınlık içinde ve bu nur sayesinde yolumuzu açarız." (46)

16— Tebük Seferinden Geri Kalanlar:

Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye girince, ilk önce Mescide gidip orada iki rekât namaz kıldı. Sonra herkesle beraber oturdu. Tebük seferine gitmeyip geri kalan seksen küsur kişi Rasûlullah'a (s.a.) gelip mazeretlerini arzetmeye ve özürlerini yemin ederek teyide başladılar. Rasûlullah (s.a.), onların dış görünüşlerine bakarak özürlerini kabul etti, kendileri için istiğfarda bulunup kalplerindeki gerçek durumlarını Allah'a havale etti. O sırada Kâ'b b. Mâlik, Allah Rasûlü'ne (s.a.) geldi. Selâm verince Rasûlullah (s.a.) kızgın bir şekilde tebessüm edip: "Buraya gel!" dedi. Kâ'b şöyle anlatıyor: Gittim, önüne oturdum. Bana dedi ki: "Niçin geri kaldın?. Sen beni desteklemek üzere Akabe'de bîat etmemiş miydin?" "Evet. Allah'a yemin olsun ki ben, şu anda sen-

44. Nesr: Nûh'un (a.s.) kavminin taptığı putlardan biridir. İbn Cerîr et-Taberî'nin zikrettiğine göre Nesr, Vedd, Yaûk ve Yaûs; Seva' b. Şîs b. Âdem'in evlatlarıdır. Bu zat öldüğü zaman, duası kabul edilen bir kimse olduğu için resmi yapılmış, daha sonra evlatları ölünce, salih kimseler olmaları sebebiyle onların da resimleri yapılmış ve onları takip eden sonraki nesiller bu resmi yapılanların, rızıklandıran, fayda ve zarar veren kimseler olduklarına itikad ederek onlara tapmaya başlamışlardır.

45. Hindif; koşar adımlarla yürümek demektir. Sonra İlyas b. Mudar'ın karısına ait özel bir isim olmuştur. Adı Leylâ el-Kudâiyye'dir. Üç oğlu; Amr, Amir ve Ömer'in arkasından onları aramak için koşar adımlarla gitmiş, sonra onun bu yürüyüşü her asil ve şerefli kişi ve alay için darb-ı mesel olmuştur. Çünkü bu yeryüzünün sahibi olan o kadın soylu bir kadındı.

46. *Müstedrek*, 3/327. Hafız İbn Kesîr (4/51), Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve'de* naklettiğini kaydeder.

den başka kimin yanına otursam ileri süreceğim mazeretlerle onu ikna edip gazabından kurtulacağımı zannederim. Çünkü münakaşa etmeyi bilirim. Fakat ben -Allah'a yemin olsun ki- şunu çok iyi biliyorum: Bugün seni benden hoşnut edecek yalan sözler söylersem, çok geçmeden Allah yalanımı ortaya çıkarıp seni hakkımda gazaplandırır. Şayet seni hakkımda gazaplandıracak doğruyu söylersem, Allah'ın beni affedeceğini umarım. Vallahi hiç bir mazeretim yoktu. Vallahi hiç bir zaman da bu seferden geri kaldığım zamanki gibi güçlü ve varlıklı olmamıştım." dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "İşte bu, doğru söyledi." dedikten sonra: "Kalk, Allah senin hakkındaki hükmünü bildirinceye kadar bekle." dedi. Kâ'b anlatmaya devam ediyor: Kalktım, Selemeoğullarından bir grup adam da benimle beraber yürüyor ve bana diyorlardı ki: "Vallahi, bundan önce senin herhangi bir günah işlediğini görmedik. Ne çare ki diğer geride kalanlar gibi Hz. Peygamber'e (s.a.) özür beyan edemedin. Şayet öyle yapsaydın Rasûlullah'ın (s.a.)senin için de Allah'tan mağfiret dilemesi yeterdi." Beni bu şekilde kınama hususunda o kadar ısrar ettiler ki, geri dönüp kendimi yalanlayıp özür beyan etmeyi düşündüm. Sonra onlara: "Benim durumumda başka biri var mı?" dedim. "Evet, senin söylediğin gibi söyleyen iki kişi daha var, onlara da sana dendiği gibi denildi." dediler. "Onlar kim?" diye sordum. Mürâre b. er-Rebî el-Âmirî ve Hilâl b. Ümeyye el-Vâkıfî olduğunu söylediler. Bu iki şahıs da Bedir harbine katılmış örnek müslümanlardandı. Onların adını duyunca, geri dönmekten vazgeçip yoluma devam ettim.

Rasûlullah (s.a.), Tebük seferinden geri kalanlar arasından, müslümanların -üç kişi olarak- sadece bizimle konuşmasını men etti. Herkes bizden uzaklaştı ve bize karşı değiştiler, dünya bile eskiden bildiğim dünya değildi. Elli gün bu hal üzere devam ettik. Diğer iki arkadaşıma gelince evlerine kapandılar, ağlayıp durdular. Ben, içlerinde en güçlüsü ve en dayanıklısı idim. Dışarı çıkıyor, namaz için cemaate iştirak ediyor, çarşı-pazar dolaşabiliyordum, fakat hiç kimse benimle konuşmuyordu. Rasûlullah'a (s.a.) geliyor, namazdan sonra oturduğu meclise varıyor, selâm verip kendi kendime diyordum ki: "Acaba selâmımı almak için dudaklarını kıpırdattı mı, kıpırdatmadı mı?" Sonra O'na yakın bir yerde namazımı kılıyor, Rasûlullah'a (s.a.) göz atıyor, ben namaza yöneldiğimde bana doğru döndüğünü, ben O'na yönelince de yüz çevirdiğini görüyordum. Herkesin benden bu şekilde yüz çevirmesinin uzayıp gittiği bir sırada Ebu Katâde'nin bahçe duvarına tırmandım. Ebu Katâde, amcamın oğluydu ve çok sevdiğim biriydi. Selâm verdim, Allah'a yemin olsun ki selâmımı almadı. Dedim ki: "Ey Ebu Katâde! Allah aşkına soruyorum, benim Allah'ı ve Rasûlü'nü sevdiğimi biliyor musun?" Hiç cevap vermedi. Dönüp tekrar sordum, yine cevap vermedi. Tekrar sordum, bu defa dedi ki:

"Allah ve Rasûlü bilir." Bunun üzerine gözlerim yaşardı, ağladım ve tekrar dönüp duvara tırmandım ve gittim.

Bir aralık Medine çarşısında yürürken, Şam bölgesinden bir çiftçiye rastladım. Gıda maddesi getirmiş satıyor ve bana: "Kim Kâ'b b. Mâlik'i gösterir?" diye soruyordu. Sonunda bana geldi ve Gassân kralından bir mektup verdi. Mektupta şöyle deniliyordu:

"Haber aldığıma göre arkadaşın sana eziyet ediyormuş. Allah seni zelil ve zâyi olacak bir mevkide kılmamıştır. Hemen bize gel, lâyık olduğun gibi davranalım." Mektubu okuyunca dedim ki: "Bu da bir başka belâ!" Mektubu, tandırda yakmaya azmettim ve yaktım. Elli günün kırk günü dolduğunda Hz. Peygamber'in (s.a.) bir elçisi bana gelip: "Rasûlullah (s.a.) sana, ailenden ayrı kalmanı emrediyor." dedi. Diğer iki arkadaşıma da aynı emri gönderdi. "Boşayayım mı, yoksa nasıl bir ayrı kalma kastediliyor?" dedim. "Hayır, boşamayacaksın, yalnızca uzak duracaksın ve ona yaklaşmayacaksın." dedi. Bunun üzerine karıma dedim ki: "Ailenin yanına git. Allah bu konuda hükmünü bildirinceye kadar orada kal." Hilâl b. Ümeyye'nin karısı geldi ve: "Ya Rasûlallah! Hilâl b. Ümeyye çok ihtiyar, kendisine hizmet edecek kimsesi de yok, kendisine hizmet etmemi kötü görür müsünüz?" dedi. "Hayır, fakat sana yaklaşmasın." buyurdu. Karısı dedi ki: "Vallahi, o hiç yerinden kımıldamıyor. O günden şu ana kadar da durmadan ağlıyor." Kâ'b diyor ki: Bu olay üzerine ailemden bazıları bana: "Sen de Rasûlullah'tan (s.a.) Hilâl b. Ümeyye'nin hanımının ona hizmet etmek için izin aldığı gibi yapıp, izin isteseydin." dediler. Ben: "Vallahi, o konuda gidip izin istemem. Hem Rasûlullah'ın (s.a.) bana ne karşılık vereceğini nerden bileyim, çünkü ben genç bir adamım." dedim.

Bu şekilde on gün daha bekledim. Allah Rasûlü'nün (s.a.), başkalarını bizimle konuşmaktan men ettiği günden bu yana tam elli gün geçmiş oldu. Ellinci günü sabahı, evlerimizden birinin damında sabah namazını kılmış, Allah Teâlâ'nın zikrettiği hal üzere canım sıkılmış ve bütün genişliğine rağmen dünya başıma daralmış bir vaziyette otururken, Sel dağının tepesinde en yüksek sesle birinin, "Ey Kâ'b b. Mâlik!" diye bağırdığını duydum. Hemen secdeye kapandım; çünkü Allah'ın (c.c.) beni feraha çıkaracak hükmünü bildirdiğini anladım. Rasûlullah (s.a.) sabah namazını kılınca, Allah'ın, tevbelerimizi kabul ettiğini bildirdi. Bu haberden sonra herkes bizi müjdelemeye başladı. Bir grup müjdeci diğer iki arkadaşıma doğru giderken, atlı bir şahıs ile Eslem kabilesinden bir başka şahıs bana doğru koşuyorlardı. Eslem kabilesinden olan şahıs, bir tepeye çıkmış bana bağırıyordu. Onun beni müjdeleyen sesi, attan önce gelmişti. Hemen üzerimdeki elbiseleri çıkarıp müjdeciye giydirdim. Vallahi

bundan başka da hiç elbisem yoktu. Hemen ödünç elbise bulup giydim, süratle Rasûlullah'a (s.a.) gittim. İnsanlar grup grup beni karşılıyor, tevbemin kabulünden dolayı tebrik ediyor ve: "Allah'ın tevbeni kabul buyurması mübarek olsun!" diyorlardı.

Kâ'b diyor ki: Mescide girdiğim sırada Rasûlullah (s.a.) etrafındakilerle beraber oturuyordu. Talha b. Ubeydullah kalktı, bana doğru gelip, benimle tokalaşıp tebrik etti. Vallahi Talha'dan başka kalkıp yanıma gelen olmadı. Talha'nın bu ilgisini hiç unutmuyorum. Rasûlullah'a (s.a.) selâm verdiğimde, yüzü sevinçten parlayarak bana şöyle dedi: "Sana anandan doğduğun günden itibaren yaşamış olduğun en güzel bir günün hayırlı müjdesi var." Ben: "Bu müjde senden mi, yoksa Allah'tan mı, ya Rasûlallah?" diye sordum. "Bilakis Allah katından." diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.) bir şeye sevindiği zaman yüzü ay parçası gibi parlardı. O'nun bu halini biliyorduk. Gelip Rasûlullah'ın (s.a.) önüne oturunca: "Ey Allah'ın Rasûlü! Tevbemin kabulü dolayısıyla bütün malımı Allah ve Rasûlü'ne bağışlamak istiyorum." dedim. "Malının bir kısmını kendine sakla, bu senin için daha hayırlıdır." buyurdu. Ben de: "Hayber'deki hissemi alıkoyayım." dedim. Sonra dedim ki: "Ya Rasûlallah! Allah Teâlâ, beni doğruluğum sebebiyle kurtardı. Bundan böyle hayatta olduğum müddetçe doğrudan başka bir söz söylemeyeceğim." Allah'a yemin olsun ki, bunu Rasûlullah'a (s.a.) söylediğim günden bugüne kadar, doğru sözlülükten dolayı Allah'ın beni imtihan ettiği ölçüde imtihana tabi tuttuğu başka bir şahıs tanımıyorum. Vallahi, o günden itibaren hiç bilerek yalan söylemedim. Bundan sonrası için de Allah'ın beni yalandan koruyacağını umarım. Bunun üzerine Allah Teâlâ Rasûlü'ne: "Andolsun ki Allah, Peygamber'e uyan Muhacirler ile Ensar'ın ve Peygamber'in tevbelerini kabul etti."[47] âyetinden, "Ey inananlar, Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."[48] âyetine kadar inzal buyurdu. Allah'a yemin olsun ki, İslâm nimetine erdirdikten sonra Allah'ın bana lutfettiği en büyük nimeti, Hz. Peygamber'e (s.a.) karşı doğru sözlü olmak ve yalan söyleyip helâke düşmekten kurtulma nimetidir. Allah (c.c.) yalancılar hakkında vahyini inzal buyurduğu zaman, herhangi bir şahsa söylenecek en ağır sözü söyledi ve: "Siz yanlarına döndüğünüz zaman, kendilerinden yüz çeviresiniz diye size karşı Allah'a yemin edecekler."[49] âyetinden, "Allah, o fâsıklar topluluğundan aslâ razı olmaz."[50] âyetine kadar inzal buyurdu.

---

47. Tevbe, 9/117.
48. Tevbe, 9/119.
49. Tevbe, 9/95.
50. Tevbe, 9/96.

Kâ'b dedi ki: Allah Teâlâ'nın, "Savaştan geri kalmış üç kişinin tevbesini de..."[51] âyetiyle ifade ettiği geri kalıştan maksat, Tebük seferinden geri kalış değildir. Aksine Hz. Peygamber (s.a.) seferden döndükten sonra, geri kalanlar gelip özür beyan etmişler ve bunu da yeminle desteklemişlerdi. Rasûlullah (s.a.) da onların mazeretini kabul etmiş, kendileri adına mağfiret dilemişti. Fakat bu üç kişi, gelip mazeret beyan etmemişler, bu konuda geri kalmışlar; Rasûlullah (s.a.), haklarındaki Allah'ın hükmünü bildireceği ana kadar onları tehir etmişti. İşte âyet-i kerimedeki geri kalıştan maksat, bu mazeret beyanındaki geri kalıştır.[52]

Osman b. Saîd ed-Dârimî, Abdullah b. Sâlih—Muâviye b. Sâlih—Ali b. Ebî Talha—İbn Abbas yoluyla gelen bir rivayetinde, "Münafıklardan diğer bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler, iyi işle kötü işi (nifak) birbirine karıştırdılar."[53] âyet-i kerimesiyle ilgili olarak dedi ki: Tebük seferinde Rasûlullah (s.a.) seferden döndüğü zaman bunlardan yedisi kendilerini mescidin duvarına bağladılar. Mescid'den dönerken yanlarından geçen Rasûlullah (s.a.): "Kendilerini duvara bağlayan bu şahıslar kimler?" diye sordu. "Ebu Lübâbe ve arkadaşları. Sizden geri kalmışlardı da ey Allah'ın Rasûlü! Hz. Peygamber (s.a.) gelip bağlarını çözüp kendilerini mazur gördüğünü açıklayıncaya kadar bağlı kalacaklar." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Allah'a yemin ederim ki, Allah onları azad etmedikçe ben, ne bağlarını çözerim, ne de özürlerini kabul ederim. Çünkü onlar, benden yüz çevirdiler ve müslümanlarla birlikte sefere gitmediler." Hz. Peygamber'in (s.a.) bu cevabı onlara ulaşınca dediler ki: "Allah bizi azad etmedikçe biz kendi bağlarımızı çözmeyeceğiz." Bu olay üzerine: "Münafıklardan diğer bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler, (evvelce yapmış oldukları) iyi işle kötü işi birbirine karıştırdılar. Umulur ki Allah, onların tevbelerini kabul eder. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir." âyet-i kerimesi nazil oldu.[54] Âyetin son kıs-

51. Tevbe, 9/118.
52. Buharî, 64/81; Müslim, 2769. Âlimler bu hadisten birçok hüküm elde etmişlerdir: 1)Yemin teklif edilmeden yemin etmenin caiz olması. 2) Zaruret olduğu zaman amacın gizlenmesi. 3) Hayır işleyemeden kaçırdığı fırsatlara esef etmek. 4) Esef ettiği fırsatın tekrar eline geçmesini temenni etmek. 5) Gıybeti reddetmek. 6) Bid'atçılarla alâkayı kesmek. 7) Yoldan gelen kimsenin önce mescide girmesi ve namaz kılması. 8) Dış görünüşe göre hükmetmek. 9) Özürlerin, mazeretlerin kabul edilmesi. 10) Doğruluğun fazileti. 11) Allah ve Rasûlü'ne itaat etmeyi yakın bir dostun sevgisine tercih etmek. 12) Yeni bir nimete nail olan kimseyi müjdelemenin müstehap olması. 13) Yeminin niyetle tahsis olması. 14) İnsanın, yanına gelen birisiyle musafaha etmesi ve onun için ayağa kalkması. 15) Şükür secdesi yapmanın müstehap olması.
53. Tevbe, 9/102.
54. Tevbe, 9/102.

mındaki (عَسَى), "olur ki, umulur ki" mânasına gelen bir kelime olmasına rağmen, Allah için kullanıldığında kesinlik ifade eder. Âyet-i kerime nazil olunca Hz. Peygamber (s.a.), bağlarını çözmesi ve mazeretlerinin kabul edildiğini bildirmesi için bir şahıs gönderdi. Onlar da mallarıyla birlikte Rasûlullah'a (s.a.) gelip: "İşte bizim malımız, bunları sadaka olarak kabul et ve bizim için Allah'tan mağfiret dile." dediler. Allah Rasûlü (s.a.): "Mallarınızı almam hususunda bir emir gelmedi." buyurdu. Bunun üzerine: "Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, yüceltececeğin bir sadaka al ve onlara dua et."[55] (Yani onlar için mağfiret dile) âyeti ile: "Çünkü senin duan, onlara huzur verir." âyet-i kerimesi nazil oldu ve Rasûlullah (s.a.), sadakalarını kabul edip onlar için mağfiret diledi. Diğer üç kişi kendilerini mescid duvarına bağlamışlardı. Tevbeleri kabul edilecek mi, yoksa azaba mı dûçâr edilecekler, bunu bilmeden bekletildiler, tâ ki Allah (c.c.): "Andolsun ki Allah, o güçlük saatında Peygamber'e uyan Muhacirler'le Ensar'ın ve Peygamber'in tevbesini kabul etti."[56] âyetinden, "Savaştan geri kalmış üç kişinin de..." ve "Bundan sonra Allah, tevbe ettikleri için onların tevbelerini kabul etti."[57] âyetlerine kadar inzal buyurdu. Atıyye b. Sa'd da bu rivayeti desteklemiştir.[58]

55. Tevbe, 9/103.
56. Tevbe, 9/117.
57. Tevbe, 9/118.
58. Abdullah b. Sâlih zayıf bir râvi olduğu için bu hadisin isnadı zayıf kabul edilmiştir. Ali b. Ebî Talha'nın İbn Abbas'tan rivayeti mürseldir.

D) TEBÜK GAZASINDAKİ FIKHÎ HÜKÜMLER VE HİKMETLER

1— Bu seferde haram aylarda savaşmanın caiz olduğuna işaret vardır. Çünkü İbn İshak'ın sahih rivayetine göre Hz. Peygamber'in (s.a.) yola çıkışı Recep ayındadır. Ancak burada bir başka durum vardır, o da Arapların aksine ehl-i kitabın, haram ayı tanımamaları idi. Haram ayında savaşmanın haram oluşunun neshedilip edilmediği konusunda iki ayrı görüş vardır. Daha önce her iki görüş sahibinin delillerini zikretmiştik.

2— Devlet başkanının tebaasına, gizlenmesi zarar verecek hususları açıklaması ve böylece onların hazırlanmalarını sağlaması, böyle olmayan konuları da gizli tutması caizdir.

3— Devlet başkanı savaş ilan ettiği zaman herkesin bu savaşa katılması gerekir. Herkesin teker teker belirlenmesi gerekmez ve başkanın izni olmadıkça hiç kimse geri kalamaz. Bu durum cihadın farz-ı ayn olduğu üç durumdan birincisidir. İkincisi, düşmanın ülkeyi işgal etmesi; üçüncüsü ise, iki cephe arasında kalınmasıdır.

4— Beden ile savaşmanın vacip olması gibi mal ile savaşmak da vaciptir. Ahmed b. Hanbel'den gelen rivayetlerden biri böyledir. Bu hususun doğruluğunda hiç şüphe yoktur. Kur'an-ı Kerim'de mal ile cihad etmek beden ile cihad etmekle beraber, hatta bir yer müstesna, diğer yerlerde beden ile cihad etmekten daha önce zikredilmiştir. Nitekim Rasûlullah (s.a.): "Kim bir

askeri donatırsa, bizzat savaşmış gibi olur." buyurmuştur.[1] Nasıl beden ile cihad gücü yetenler için farz ise mal ile cihad da öyledir. Mal sarfetmeden beden ile cihad olmaz. Zafer, hem asker hem de mühimmat ile sağlanır. Bizzat katılamayan kimse askerin sayıca çoğalmasına yardımcı olamazsa, en azından mühimmatının daha fazla olmasına yardımcı olmalıdır. Zengin olup bizzat hacca gidemeyen kimseye bedel göndermek vacip olunca, fiilen cihada iştirak edemeyen kimseye bir başkasını donatıp göndermenin vacip olması daha evlâdır.

5— Hz. Osman b. Affân'ın (r.a.) büyük bir meblağı Allah rızası için infak etmesi ve bu davranışıyla diğer insanları geride bırakması. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Açık-gizli herşeyini Allah mağfiret eylesin Ey Osman!" Sonra buyurdu ki: "Bundan sonra ne yaparsa yapsın Osman'a zarar vermez." Hz. Osman, bin dinar ve bütün techizatıyla üç yüz deve infakta bulunmuştu.

6— Allah yolunda infak edecek malı olmayanlar, bu uğurda belki bir şey yapabilirler ümidiyle bütün gayretlerini göstermedikçe ve sonunda hakikaten hiçbir şey yapamayacakları açığa çıkmadıkça mâzur görülmezler. Hz. Peygamber'e (s.a.) gelip, kendilerini donatarak cihada hazırlamasını isteyenlere Allah Rasûlü: "Sizleri techiz edecek bir şey bulamıyorum." demiş, onlar da ağlayarak geri dönmüşlerdi. Bu durumda olanlar için herhangi bir günah yoktur.

7— Devlet başkanının (sefere çıkarken) tebaasından birini kadınlar, çocuklar, güçsüzler ve zayıfların başına vekil tayin etmesi. Bu vekil de bizzat cihada iştirak edenlerden sayılır. Çünkü o anda üstlendiği görev oradakiler için en büyük yardımdır. Rasûlullah (s.a.) genellikle İbn Ümm-i Mektûm'u vekil tayin ederdi. Onu on küsur defa vekil bıraktığı rivayet edilir. Tebük gazasında ise Ali b. Ebî Tâlib'i vekil bıraktığı bilinmektedir. Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın şöyle söylediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (s.a.) Tebük gazasında Ali'yi (r.a.) vekil bıraktı. Hz. Ali dedi ki: "Ya Rasûlallah! Beni, kadınlar ve çocuklarla mı bırakıyorsun?" Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Bana nisbetle sen, Musa'ya nisbetle Harun gibi olmayı istemez misin? Ancak benden sonra peygamber yoktur."[2] Fakat Hz. Ali'nin bu vekâleti yalnızca ailesi için olan hususî bir vekâletti. Umumî mânadaki vekâlet Muhammed b. Mesleme el-Ensârî'ye verilmişti. Bunun delili şudur: Münafıklar, Hz. Ali'yi tahrik etmek için, 'Muhammed onu ağır bul-

---

1. Buharî, 56/38; Müslim, 1895; Nesâî, 6/46; Tirmizî, 1628. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî hadisinden.
2. Buharî, 64/80; Müslim, 2404.

duğu için geri bıraktı' dediklerini duyunca silahını aldı, Hz. Peygamber'e (s.a.) yetişti ve söylenenleri haber verdi. Rasûlullah (s.a.): "Yalan söylüyorlar, ben seni, geride bıraktıklarım için vekil tayin ettim. Geri dön, aileme ve ailene benim adıma vekâlet et." buyurdu.

8— Hurma ağacındaki hurmaların miktarını tahminde bulunmanın caiz olması. Tahminde bulunan kimsenin sözüyle amel etmek meşrûdur. Bu konu Hayber gazasında geçmişti. Rasûlullah'ın (s.a.), o kadının bahçesindeki hurmaların miktarı konusunda tahminde bulunduğu gibi, bir devlet başkanının tek başına tahmin yürütmesi caizdir.

9— Semûd bölgesindeki kuyulardan içilmesi, yemekte kullanılması, o su ile hamur yoğurulması ve temizlik yapılması caiz değildir. Fakat Rasûlullah (s.a.) zamanına kadar kalan ve bilinen Nâka (deve) kuyusunun dışındaki kuyulardan hayvanları sulamak caizdir. Bu kuyu nesiller boyunca herkes tarafından bilinegelmiştir. Yolcular bu kuyudan başkasına gitmezlerdi. Kapalı, sağlam ve geniş yapılı olan bu kuyunun kalıntıları hâlâ görülebilmekte ve diğer kuyulara benzemediği anlaşılmaktadır.(3)

10— Kim Allah'ın gazabına veya azabına dûçâr kalmış bir kavmin diyarına uğrarsa, oraya girmemeli, orada kalmamalı, aksine oradan hızla geçmeli, geçinceye kadar elsibesiyle yüzünü örtmeli, girmek zorunda kalırsa ağlayarak ve ibretle bakarak girmelidir.

Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.) Arafat'la Mina arasındaki Muhassir vadisinden hızla geçerdi. Çünkü burası Allah'ın Fîl sûresinde naklettiği hâdisenin cereyan ettiği, Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe ve ordusunun helâk olduğu yerdir.

11— Hz. Peygamber (s.a.) yolculukta iki namazı birleştirir, bir arada kılardı. Daha önce geçtiği gibi cem'-i takdim ile ilgili rivayet, içinde bu kıssanın yer aldığı Muaz hadisinde nakledilmiştir. Bu hadisin illetini ve sahih olmadığını söyleyenleri zikretmiştik. Rasûlullah'ın (s.a.), bu seferden başka bir seferde cem'-i takdim yaptığı rivayet edilmemiştir. Ancak arefe günü Arafat bölgesine girmeden önce cem'-i takdim yaptığı sahihtir. Orada öğle ile ikindiyi bir arada öğlen namazı vaktinde kılmıştı. Ebu Hanîfe ve bir grup âlim cem'-i takdimi yalnız hacc ibadetine ait bir husûsiyet olarak kabul ederken, Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî gibi âlimler de uzun yolculuk yüzünden cem'-i takdim yapıldığını söylemişlerdir. Bir başka grup da; vakfe ile meşgul olduğu ve vakfenin güneşin batışına kadar aralıksız devam etmesi sebebiyle cem'-i

3. Müellifin bu tesbitlerinin kendi dönemi için geçerli olduğu hatırlanmalıdır.

takdim yapıldığı kanaatındadırlar. Ahmed b. Hanbel der ki: "Meşguliyet sebebiyle cem yapılabilir." Selef ve halef âlimlerinden bir grup âlimin bu görüşte olduğu daha önce geçmişti.

12— Kum ile teyemmüm yapmanın caiz olması. Rasûlullah (s.a.) ve ashabının, Tebük ile Medine arasındaki kumluk mesafeyi aşarken yanlarında toprak götürmediklerinde şüphe yoktur. Burası suyu kıt olan, hatta susuzluktan dolayı Rasûlullah'a (s.a.) şikâyetlerin yapıldığı bir bölgeydi. Konakladıkları yerlerde teyemmüm yaptıkları kesindir. Bu şüphe götürmeyen tesbitlerin yanısıra Hz. Peygamber'in (s.a.) şu hadisi de bilinmektedir: "Ümmetimden herhangi bir kimse nerede namaz vaktine erişirse, mescidi (namaz kılacağı yer) ve temizleneceği malzemesi (teyemmüm yapacağı kum veya toprak) yanındadır.[4]

13— Rasûlullah (s.a.) Tebük'te yirmi gün kalmış ve namazlarını kısaltarak kılmıştır. Ümmetine de: "Bu müddetten daha fazla kalınırsa namaz kısaltılmaz." diye bir şey söylememiştir. Bu kadar müddetle orada kalmıştır. Sefer halinde bu çeşit ikâmetler, bir insanı sefer hükmünden çıkarmaz. Yerleşme durumu olmadığı müddetçe; ikâmet süresinin uzaması ya da kısalması sonucu değiştirmez. O yerde ikâmete niyet eden kimse yoktu.

Selef ve halef âlimleri bu konuda çokça ihtilâf etmişlerdir. *Sahih-i Buharî*'de İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasûlullah (s.a.) bazı seferlerinde on dokuz gün ikâmet etti ve iki rekât kılardı. Biz de on dokuz gün ikâmet ettiğimiz zaman iki rekât kılardık. Bu müddetten fazla kalırsak tam kılardık."[5] Ahmed b. Hanbel'in sözünden anlaşıldığına göre, İbn Abbas bu sözüyle, Fetih senesi Mekke'de kalış müddetini kasdetmiştir. Çünkü Ahmed b. Hanbel demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.) fetih senesi Mekke'de on sekiz gün kalmıştır, zira Huneyn'e gitmeyi istiyordu. Orada ikâmet müddeti bölünmüştür. İbn Abbas'ın rivayet ettiği ikâmet budur." Ahmed b. Hanbel'in dışındaki âlimler de: "Bilakis İbn Abbas, bu rivayetiyle Tebük'teki ikâmetini kasdetmektedir." demişlerdir. Câbir b. Abdillah: "Rasûlullah (s.a.) Tebük'te yirmi gün namazlarını kısaltarak ikâmet etmiştir." demektedir. Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde rivayet etmiştir.[6]

Abdurrahman b. Misver b. Mahreme: "Sa'd ile beraber Şam'ın bazı köylerinde kırk gün kaldık. O namazlarını kısaltıyor, biz tam olarak kılıyorduk."demiştir.[7]

---

4. Ahmed, *Müsned*, 5/248. Ebu Ümâme hadisinden. Senedi sahihtir.
5. Buharî, 18/1.
6. Ahmed, *Müsned*, 3/295; *Musannef*, 4335; Beyhakî, *Sünen*, 2/152. Râvileri sikadır.
7. Abdürrezzâk, *Musannef*, 4350. Râvileri sikadır.

Nâfi: "İbn Ömer, Azerbeycan'da namazlarını iki rekât kılarak altı ay kalmıştır." demiştir.[8] O sene kar yağmış ve şehre girmeye mâni olmuştu.

Hafs b. Ubeydullah: "Enes b. Mâlik Şam'da iki sene yolcu namazı kılarak ikâmet etmiştir." demektedir.[9]

Enes: "Rasûlullah'ın (s.a.) ashabı Râmhürmüz'de yedi ay kalmışlar ve namazlarını kısaltarak kılmışlardır." demektedir.[10]

Hasan Basrî: "Kâbul'da Abdurrahman b. Semüre ile beraber iki sene ikâmet ettim. Namazlarını kısaltıyor ama cem etmiyordu." demektedir.[11]

İbrahim: "Rey'de bir sene, bazan daha fazla, Sicistan'da iki sene kalıyorlardı" demiştir.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'in ve ashabının sünneti böyledir ve doğrusu da budur.

Diğer mezheplere gelince: Ahmed b. Hanbel bir yerde dört gün kalmaya niyet eden kimsenin namazını tamamlaması gerektiği, daha az kalmaya niyet edenin ise kısaltacağı görüşündedir. Yukardaki rivayetler için Ahmed b. Hanbel'in değerlendirmesi şöyledir: "Rasûlullah (s.a.) ve ashabı kesin olarak ikâ-

---

8. Abdürrezzâk, *Musannef*'inde (4339) Abdullah b. Amr-Nâfi' yoluyla yaptığı rivayette İbn Ömer'in Azerbeycan'da altı ay namazı kısaltarak kıldığını ve şöyle dediğini rivayet eder: "İkâmete niyet ettinse tamamla..." Beyhakî (3/152) de, Ubeydullah b. Ömer—Nâfi'—İbn Ömer yoluyla yaptığı bir rivayette şöyle demiştir: "Bir gazada kış bastırınca kar yüzünden altı ay Azerbaycan'da kaldık." İbn Ömer der ki: "Hepimiz iki rekât kılıyorduk." Bu hadisin isnâdı sahihtir. Hâfız İbn Hacer, *Telhîs*'inde (2/47), sahih olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel (5552), Sümâme b. Şürahîl'in şöyle dediğini rivayet eder: İbn Ömer'in yanına gittim ve: "Yolcu namazı kaç rekâttır?" diye sordum. "iki rekât, iki rekât; yalnızca akşam namazı üç rekâttır." dedi. Bunun üzerine dedim ki: "Zilmecâz'da bulunursak ne dersin?" "Zilmecâz nedir?" dedi. Ben de: "Toplandığımız, alış-veriş yaptığımız, on beş veya yirmi gün kaldığımız bir yer." dedim. O da dedi ki: "Be adam! Azerbeycan'da idim, -Râvi diyor ki: Dört ay mı dedi, iki ay mı bilemiyorum- orada herkesin ikişer rekât kıldığını gördüm. Rasûlullah'ı (s.a.) iki rekât iki rekât kılıyorken gördüm. Sonra şu âyet nâzil oldu: "Rasûlullah'da (s.a.) size güzel örnekler vardır." ... âyetin tamamını okudu." Bu hadisin isnadı kuvvetlidir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (2/158) zikretmiş ve demiştir ki: "Ahmed b. Hanbel rivayet etti, râvileri sikadır."
9. Abdürrezzâk, *Musannef*'de (4354), Yahya b. Ebî Kesîr—Cafer b. Abdullah yoluyla yaptığı rivayette Enes b. Mâlik'in Şam'da iki ay Abdülmelik b. Mervan'la beraber kaldığını ve namazlarını iki rekât kıldığını rivâyet eder. İbn Ebî Şeybe (517) de Abdülalâ—Yûnus ve Hasan Basrî yoluyla yaptığı rivayette Enes b. Mâlik'in Sâbur'da -İran'da Bendecan şehrine bağlı bir köy- bir veya iki sene kaldığını, iki rekât kılıp selâm verdikten sonra tekrar iki rekât kıldığını zikreder.
10. Beyhakî, 3/152.
11. Abdürrezzâk, 4352.

mete karar vermemişler, bugün çıkarız, yarın çıkarız ümidi ve düşüncesiyle beklemişlerdir." Bu değerlendirmede açık bir isabetsizlik vardır. Zira Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethetti. Mekke aynı Mekke idi. Orada kalıp İslâm'ın esaslarını tesis ediyor, şirkin temellerini yıkıyor ve etrafında bulunan Arapların durumlarıyla ilgili olarak hazırlık yapıyordu. Herkesçe kesin olarak kabul edileceği gibi böyle bir durum günlerce ikâmeti gerektirir, bu işler bir-iki günde olmaz. Tebük'teki ikâmeti de böyledir. Orada da düşmanı beklemektedir ve kesinlikle bilinmektedir ki düşman ordusuyla aralarında, günlerce yürümekle ancak alınacak bir mesafe vardır. En azından dört günde o mesafenin alınamayacağını biliyordu. Aynı şekilde İbn Ömer'in, kar sebebiyle Azerbeycan'da altı ay kalması da böyledir. Yolları kapatacak çokluktaki kar kütlesinin dört gün içinde, yollar açılacak şekilde erimesinin imkânsız olduğu malumdur. Enes b. Mâlik'in Şam'da namazlarını kısaltarak iki sene kalması, sahabenin Râmhürmüz'de namazlarını kısaltarak yedi ay ikâmet etmesi de böyledir. Böylesine bir kuşatma ve cihad hareketinin dört gün içinde sona ermesinin imkânsızlığı malumdur. Ahmed b. Hanbel'in arkadaşları demişlerdir ki: "Düşman karşısında cihad, sultan tarafından hapis ve hastalık gibi sebeplerle ikâmet eden kimse, ister kısa, ister uzun müddet kalacağını zannetsin, namazını kısaltır." Doğrusu da budur. Ancak bu noktada Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerif, icmâ-i ümmet ve sahabe uygulamasında delili bulunmayan bir şart koştular ve dediler ki: "Yukarıda sayılan durumlarda namazın kısaltılabilmesi için, dört günden fazla sürmeyecek bir müddet içinde o halin biteceğinin zannedilmesi şarttır." Onlara şöyle demek lâzımdır: Bu şartı koşarken hangi esasa dayandınız? Hz. Peygamber (s.a.), Mekke'de ve Tebük'te dört günden fazla ikamet edip namazlarını kısaltırken ashabına bir şey söylemediği gibi dört günden fazla ikâmete niyet etmediğini de açıklamadı. Halbuki O biliyordu ki ashabı, namazlarını kısaltırken kendisine uyuyorlardı. Buna rağmen onlara: "Dört günden fazla ikâmet ederseniz namazı kısaltmayın" türünden tek bir harf bile söylemedi. Bu konuyu açıklamak O'nun için en mühim bir konuydu. Ashab-ı kiram da aynı şekilde davranmışlar, kendileriyle beraber namaz kılan kimselere böyle bir şeyden bahsetmemişlerdi.

Mâlik ve Şâfiî ise: "Dört günden fazla ikamete niyet eden kimse namazını tamamlar, bu müddetten daha az bir süre için niyet etmişse kısaltır." demişlerdir.

Ebu Hanîfe'ye gelince: "On beş günlük bir süre için ikâmete niyet eden kimse namazını tam kılar, daha az bir süre için niyetlenmişse kısaltır." demektedir. Leys b. Sa'd'ın mezhebi de bu şekildedir. Hz. Ömer, İbn Ömer ve Hz. İbn Abbas'ın da bu görüşte oldukları nakledilmiştir. Saîd b. el-

Müseyyeb: "Dört gün müddetle ikâmet edersen namazını dört rekât kıl." demiştir. Ebu Hanîfe gibi söylediği de rivayet edilmiştir.

Ali b. Ebî Tâlib: "On gün müddetle ikâmet eden kimse namazını tamamlar." demiştir. İbn Abbas'tan da böyle bir rivayet yapılmaktadır.

Hasan Basrî der ki: "Mısır denilen (şehir hükmündeki yere) varmadıkça namazlarını kısaltır."

Hz. Âişe: "Azığını ve azık torbasını bırakmadıkça (yani sefer hali bitmedikçe) kısaltır." demektedir.

Dört mezhebin imamı, ihtiyacının bugün veya yarın giderileceği ümidiyle bekleyen bir kimsenin bu durumu böyle devam ettiği müddetçe namazını kısaltacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak Şâfiî'den gelen bir rivayete göre, bu durumdaki bir insan en çok on yedi veya on sekiz gün kısaltabilir, ondan sonra kısaltamaz.

İbn Münzir, *İşrâf*'ında: "İkâmete niyet etmeyen bir kimsenin yolculuğu senelerce de devam etse namazını kısaltacağı hususunda âlimler icmâ' etmişlerdir." demektedir.

14— Yemin eden bir kimsenin yeminini bozmayı daha hayırlı görmesi halinde, bozmasının caiz, hatta müstehab olması, daha sonra keffâret verip hayırlı olduğuna inandığı gibi yapması. Bu durumda ister önce keffâretini verip sonra yeminini bozar, isterse önce yeminini bozup keffâretini sonra öder. Ebu Musa el-Eş'arî'den şöyle rivayet edilmiştir: "Yemini bozup hayırlı olanı yaptım ve keffâret ödedim." Bir başka metinde: "Keffâretini ödedim ve hayırlı olanı yaptım." Bir diğerinde ise: "Hayırlı olanı yaptım ve yeminimin keffâretini verdim." Bu rivayetlerin her biri *Sahih-i Buharî* ve *Sahih-i Müslim*'de yer almakta [12] ve yemini bozma ile keffâret verme arasında belli bir sıranın bulunmadığını göstermektedir.

Sünen'de, Abdurrahman b. Semüre, Hz. Peygamber'den (s.a.) şöyle bir hadis nakleder: "Bir konuda yemin eder, sonradan o yemini bozmayı daha hayırlı görürsen, yemininin keffâretini ver, sonra yeminini bozarak daha hayırlı gördüğün şeyi yap."[13] Bu hadisin aslı *Sahih-i Buharî* ve *Sahih-i Müslim*'dedir.

12. Buharî, 83/4; Müslim, 1649.
13. Ebu Davud, 3277, 3278; Nesâî, 7/10, 7/11; Buharî, 83/1; Müslim, 1652; Tirmizî, 1529.

Ahmed b. Hanbel, Mâlik ve Şâfiî, yemini bozmadan önce keffâret vermenin caiz olduğu görüşündedirler. Ancak Şâfiî, orucun keffâreti hususunda: "Orucu bozmadan keffaretini ödeyemez." demiştir. Ebu Hanife (r.h.) ise: "Hiç bir konuda, yemin bozulmadan önce keffâretin ödenmesi caiz değildir." demektedir.

15— Gazap halindeki yeminin geçerli olması; o kimsenin verdiği hükmün ve yaptığı sözleşmelerin de geçerli olması. Kendisini kaybedecek derecede sinirlenen kimsenin yemini de, talakı da geçersizdir. Ahmed b. Hanbel, Hz. Âişe'den nakletiği: Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle dediğini duydum: "Iğlâk halindeki bir kimsenin yemini de hanımını boşaması da geçersizdir."[14] hadisindeki "ığlak"ı, gazap ve öfke olarak açıklamıştır.[15]

16— Hz. Peygamber'in (s.a.): "Sizi ben donatmadım, bilâkis sizi Allah (c.c.) donatıp techizatlandırdı." hadisini, Cebriye mezhebine mensup olanlar, kendilerini destekleyen bir delil olarak öne sürebilirler. Bilmeleri gerekir ki, bu hadiste onların mezhebine delil olacak hiçbir taraf yoktur. Çünkü Rasûlullah'ın (s.a.) sözü, aynen şu sözü gibidir: "Vallahi, ben ne bir kimseye bir şey veriyor, ne de verilmesini menediyorum. Ben yalnızca taksim eden biriyim, bana emredildiği şekilde veririm."[16] O, Allah'ın kulu ve elçisidir. Her hareketi Allah'ın emriyledir. Rabbı O'na bir şey emrederse, O da o emri yerine getirir. Veren, meneden, yükleyip donatan yalnızca Allah'tır. Hz. Peygamber (s.a.), yalnızca emredileni yapandır. Allah Teâlâ: "Ey Rasûl'üm; düşmanların gözüne bir avuç toprak attığın zaman da sen atmadın, ancak Allah attı."[17] âyetinde de, Rasûlü'nün, müşriklerin yüzüne toprak attığını, bu atmanın O'na ait bir fiil olduğunu isbat ve ifâde etmiş, fakat atılan bu toprağın müşriklerin gözlerine ulaştırılması işinin O'na ait olmadığını, bunun ancak Allah'a ait bir fiil olduğunu, kulun buna gücünün yetmeyeceğini açıklamıştır. "Atmak" fiili, işin başlangıcı olan "fırlatmak" ve sonucu olan "ulaştırmak" mânalarının her ikisi için de kullanılır.

17— Apaçık küfürleri Hz. Peygamber'e (s.a.) ulaştığı halde Rasûlullah'ın (s.a.), münafıkları öldürmeyip bırakması. "Tevbesini açıklayan zındık öldürülmez." diyenler, bu hâdiseyi kendi görüşlerinin delili olarak ileri sürmüş-

14. Ahmed, *Müsned*, 6/276; Ebu Davud, 2193; İbn Mâce, 2046; Hâkim, 2/197. Hz. Âişe (r.a.) hadisinden. Senedinde Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Sâlih bulunmaktadır, zayıf bir râvidir.
15. *Tenkîh* adlı eserin müellifi der ki: Daha doğrusu bu kelimenin ikrah (zorlama), gazap ve cinnet hallerinin hepsine şâmil olmasıdır. Bilgi ve maksat açık olmadan yapılan her iş için bu kelime kullanılır.
16. Buharî, 75/7, Ebu Hureyre hadisinden.
17. Enfâl, 8/17.

lerdir. Çünkü o münafıklar, kendilerine nisbet edilen sözü söylemediklerine dair yemin etmişlerdir. Bu davranışları şayet söyledikleri bir sözü inkâr etmek değilse, tevbe etmek demektir. Mezhebimize mensup olan ve olmayan âlimler: "İrtidat ettiğine şahit olunan bir kimse kelime-i şehadeti söyleyerek, Allah'tan başka tanrı olmadığına ve Muhammed'in (s.a.) O'nun Rasûlü olduğuna şahitlik ederse, bundan sonra başka bir taraf araştırılmaz, mü'min olduğu kabul edilir." demişlerdir. Bazı fakihler de: "İrtidat ettiğini inkâr etmesi, bunu kabul etmesi yeterlidir." demişlerdir.

"Zındığın tevbesi geçersizdir." diyenlere gelince, onların bu hâdise ile ilgili değerlendirmeleri şöyledir: Münafıkların bu davranışları isbat edilememiştir. Rasûlullah (s.a.), bir konuda hüküm vereceği zaman yalnızca kendi bilgisine dayanarak hüküm vermezdi. Bu haberi Rasûlullah'a (s.a.) yalnızca bir kişi getirmiştir. Bu sayı da isbat için yeterli olmamıştır. Tıpkı Zeyd b. Erkam'ın Abdullah b. Übey'in aleyhinde şehadette bulunması ve bu şehadetin kabul edilmemesi ve başka şahısların da aynı şekilde tek başlarına şehadet edip şehadetlerinin geçerli olmaması gibi.

Bu değerlendirme hemen kabul edilemez. Çünkü Abdullah b. Übey'in münafıklığı ve bu durumuna delil olacak sözleri Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabı için tevâtür derecesinde sabitti. Yine onlardan bazıları bizzat kendileri nifaklarını itiraf etmişler ve Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle: "Biz ancak lafa dalmış, şakalaşıyorduk."[18] demişlerdi. Haricîlerden bazıları bizzat Peygamberimizin yüzüne karşı: "Sen adaletle hükmetmedin!" demişlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah'a (s.a.): "Onları öldürmüyor musun?" diye sorulduğu zaman: "Aleyhlerinde yeterli delil yok." demedi. Aksine: "İnsanlar, Muhammed ashabını öldürüyor demesinler (diye onları bırakıyorum)" dedi.[19]

O halde doğru değerlendirme şöyle yapılmalıydı: Rasûlullah'ın (s.a.), hayattayken onları öldürmemesinin sebebi, kalplerini Rasûlullah'a (s.a.) ısındırmak ve O'nun üzerinde ihtilâfı önleyip, ittifakı temin etmekti. Halbuki onları öldürmek, daha İslâm'ın gariplik dönemi son bulmadan, nefretin uyanmasına yol açmak demekti. Allah Rasûlü'nün (s.a.) en çok arzu ettiği husus kalpleri ısındırmak, en çok kaçındığı husus ise kendisine itaattan uzaklaştıracak davranışlardı. Bu durum, yalnızca Rasûlullah'ın (s.a.) hayatta olduğu devreye has idi. Aynı şekilde Zübeyr ve davacısı ile ilgili hâdisede Rasûlullah (s.a.): "Halanın oğlu olduğu için değil mi?"[20] diyerek hükmüne itiraz eden,

18. Tevbe, 9/65.
19. Buharî, 65/63; Müslim, 2584 (64); Tirmizî, 3312; Ahmed b. Hanbel, 3/393.
20. Buharî, 42/6. Müslim, 2357. Urve hadisinden yaptığı rivayette demiştir ki: Zübeyr'in En

"Bu taksimde Allah rızası gözetilmemiştir!" diyerek verdiği hükmü ayıplayan ve: "Sen adaletle hükmetmedin!" diyen kimselerin hiçbirini öldürmemiştir. Çünkü bütün bu konularda yegâne hak sahibi Rasûlullah (s.a.) idi. Bu hakkını almak ya da hakkından vazgeçerek affedip feragat etmek tamamen O'na ait bir hak idi. Ümmetine gelince, durum değişmekte, Hz. Peygamber'e (s.a.) ait bir haktan vazgeçmeye ümmetin yetkisi bulunmamakta ve bu hakkın yerine getirilmesi, ümmet için terkedilmesi mümkün olmayan bir görev olmaktadır. Bu meseleler başka bir yerde ele alınacaktır. Burada maksat yalnızca işaret ve uyarıdır.

18— Bir sözleşme (ahd) karşılığında İslâm ülkesinde ikâmete hak kazanan kimse, İslâm'a zararlı olacak bir hâdiseye sebebiyet verirse, kanının ve malının korunması hususunda yapılan anlaşma bozulmuş olur. Devlet başkanı kendi imkânıyla o şahsı ele geçiremezse kanı ve malı heder olur. Kim onun malına el koyarsa o malın sahibi olur. Rasûlullah (s.a.), Eyle halkıyla yapılan barış anlaşmasında: "Kim bir olay çıkarırsa (anlaşmanın şartlarına aykırı davranırsa) onu malı kurtaramaz ve malı alana ait olur." demiştir. Çünkü o şahıs bu hareketiyle, ehl-i ahd olmaktan çıkmış, muhârib (ehl-i harb) sınıfına geçmiştir. Onun hakkında da ehl-i harb hakkındaki hükümler uygulanır.

19— Geceleyin cenaze defnetmenin caiz olması. Hz. Peygamber (s.a.), Zülbicâdeyn'i geceleyin defnetti. Ahmed b. Hanbel'e bu konu sorulduğunda şöyle dedi: Bunda bir mahzur yoktur.[21] Ebu Bekir, geceleyin defnedildi. Hz. Ali, Hz. Fâtıma'yı geceleyin defnetti. Hz. Âişe: "Rasûlullah'ın (s.a.) defnedildiği gecenin sonunda küreklerin sesini işittim." demektedir. Hz. Osman, Âişe ve İbn Mes'ûd'un definleri hep geceleyin olmuştur.

Tirmizî'de İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet vardır: Rasûlullah (s.a.) bir gece kabristana girdi. O'na kandil yakıldı. Kıble tarafına geçti ve: "Allah sana rahmet eylesin, sen zikrederek sesini yükseltir ve çok çok Kur'an okur-

sar'dan bir adamla Hârre mevkiinde sulama kanalları yüzünden arası açılmış. Rasûlullah (s.a.) da: "Sulama işini bitir, sonra suyu komşuna gönder!" buyurmuş, fakat Ensar'dan olan o zat: "Ya Rasûlallah! Halanın oğlu olduğu için mi onu kayırıyorsun?" deyince Rasûlullah'ın (s.a.) yüzü değişmiş ve: "Ey Zübeyr! Hurmalığını sula, sonra suyu habset, hurma ağaçlarının köklerine erişinceye kadar bırakma." buyurmuştur. Zübeyr der ki: "Hayır Rabbine and olsun ki aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem tayin edip, sonra senin verdiğin hükmü içlerinde bir sıkıntı duymadan tamamen kabul etmedikçe inanmış olmazlar." (Nisâ, 65) âyeti bu hâdiseden dolayı nâzil oldu.

21. Merdâvî'nin *el-İnsâf fî Mesâili'l-Hilâf* adlı eserinde (2/547) Ahmed b. Hanbel'den şu rivayet vardır: "Ancak zaruret halinde yapılabilir." Bir başka rivayette, mekruh olduğunu söylemiştir.

dun." buyurdu.[22] Tirmizî der ki: "Bu hadis hasendir."

Buharî'de de şöyle bir hadis nakledilir. Rasûlullah (s.a.) bir adamı sordu ve: "Bu kimdir?" dedi. Dediler ki: "Bu filandır, dün gece defnolundu." (Bunun üzerine kalktı ve cenaze) namazını kıldı.[23]

Soru: Müslim'in *Sahih*'inde rivayet ettiği şu hadise ne dersiniz?: "Hz. Peygamber (s.a.)bir gün ashabına hitab etti. Vefat eden, yetersiz bir kefene sarılıp geceleyin defnolunan bir adamı andı ve mecbur kalınmadıkça bir kimsenin, namazı kılınmadan, geceleyin defnedilmesini menetti."[24] Ahmed b. Hanbel: "Benin görüşüm de budur." demiştir.

Cevap: Allah'a hamdederek, yukarıda zikredilen her iki hadisi de kabul eder, birini diğeri ile izaha kalkışmayız ve geceleyin cenazeyi defnetmenin mekruh olduğunu söyler, hatta bundan men ederiz. Ancak geceleyin yolculuk yapanlar arasından birinin vefat etmesi, yolcuların gündüzü beklemeleri halinde zarar görmelerinden veya ölünün şişip dağılmasından korkulması, bu ve benzeri gibi geceleyin defnedilmesini gerekli kılacak zaruri sebepler sözkonusu olursa o zaman buna izin veririz. Başarı Allah'tandır.

20— Devlet başkanı herhangi bir yere askerî birlik gönderir, bu birlik ganimet malı ve esir alır ya da kale fethederse, elde ettikleri herşeyden beşte bir pay ayrıldıktan sonra geri kalanı o birlikteki mücahidler arasında paylaştırılır. Rasûlullah (s.a.), Dûmetü'l-Cendel'in fethinde Ükeydir ile yapılan anlaşma sonucu elde edilen ganimetleri, Halid b. Velid komutasında gönderilen askerlerin arasında paylaştırmıştı. Tamamı dört yüz yirmi süvari idi. Elde edilen ganimetler ise; iki bin deve, sekiz yüz at idi. Her bir süvariye beş hisse düşmüştü. Ancak bu birlik savaşmakta olan bir ordunun içinden ayrılarak teşkil edilirse durum değişmekte, bu birliğin askerî gücü o ordunun gücüne dayanmakta olduğu için elde ettikleri ganimetler, beşte biri ayrıldıktan sonra, ordunun bütün neferleri arasında paylaştırılmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.) sünneti bu idi.

21— Rasûlullah'ın (s.a.) "Medine'de öyle kimseler vardı ki attığınız her adımda ve aştığınız her vadide sizinle beraber idiler." sözüyle ifade ettiği be-

22. Tirmizî, 1057; İbn Mâce, 1520. İbn Abbas hadisinden. Ebu Davud (3164), Hâkim (1/368) ve Beyhakî'nin (4/53) Câbir b. Abdillah'tan yaptıkları rivayetin şahitliğiyle Tirmizî, bu hadisi hasen kabul etmiştir. Hâkim, Ebu Zer'den bir başka rivayette bulunmuş, fakat orada râvilerden birinin ismi zikredilmemiştir. Diğer râvileri ise sikadır.
23. Buharî, 24/69. İbn Abbas der ki: Rasûlullah (s.a.) geceleyin defnedilen birisinin cenaze namazını kıldı. Bu namazda kendisi ve sahabîleri ayakta durdular. Hz. Peygamber (s.a.) "Bu kimdir?" deyince oradakiler: "Dün gece gömülen filandır" dediler ve hep beraber cenaze namazını kıldılar.
24. Müslim, 943.

raberlik, kalbî beraberlik idi, yoksa bazı cahillerin söylediği gibi bedenî beraberlik değildi. Çünkü bu dedikleri şey imkânsızdır. Zira bu söz üzerine Rasûlullah'a (s.a.): "Onlar Medine'de oldukları halde mi?" diye sorulmuş, O da: "Evet. Onlar mazeretleri yüzünden Medine'de kaldıkları halde." diye cevap vermişti. Onların bedenleri Medine'de, ruhları ise mücahid kardeşleriyle beraberdi. Bu cihadın kalp ile yapılanıdır ve dört mertebesinden biridir: Bu mertebeler; kalp ile, lisan ile, mal ile ve beden ile cihad etmektir. Hadiste: "Müşriklere karşı lisanlarınızla, kalplerinizle ve mallarınızla cihad ediniz." buyurulmuştur.[25]

22— Allah'a isyan edilen günah yuvalarının yakılıp yıkılması. Rasûlullah (s.a.), Mescid-i Dırâr'ın yakılmasını ve yıkılmasını emretmişti. Halbuki orası içinde namaz kılınan ve Allah'ın zikrolunduğu bir mekândı. Buna rağmen mü'minlere zarar vermek, aralarını bozmak ve münafıklara sığınaklık yapmak gibi maksatlar için kullanılınca Rasûlullah (s.a.) yıkılmasını emretti. Bu durumda olan bütün binalar için devlet başkanının ya yıkmak ve yakmak, ya da şeklini ve gayesini ıslah edecek tedbirleri almak gibi bir görevi vardır. Dırâr mescidi'nin durumu böyle olunca; apaçık şirk koşma maksadıyla yapılmış, içinde görev yapanların orada bulunan kimselere kulluk etmeye çağırdığı yerlerin yıkılması daha çok gereklidir. Fısk ve günah mahalleri olan meyhane, kumarhane ve her türlü batakhane hakkındaki hüküm de aynıdır. Hz. Ömer (r.a.), içki satılan bir köyü tamamen yakmış, Rüveyşid es-Sakafî'nin meyhanesini yakmış ve kendisini Rüveyşid yerine Füveysık diye adlandırmıştır. Sa'd'ın sarayını da halktan gizlendiği için yakmıştır. Rasûlullah (s.a.) cumayı ve cemaatı terkedenlerin evlerini yakmaya yeltenmiş,[26] içlerinde, kendilerine cuma ve cemaat farz olmayan kadınlar ve çocuklar bulunduğu için bırakmıştır.

23— Allah'a itâat ve ibadet durumunun bulunmadığı eşyanın vakfı sahih değildir. Bu kaideye göre: Kabir üzerine yapılan mescid yıkılır, mescide

---

25. Ebu Davud, 2504; Dârimî, 2/313; Ahmed, 3/124, 153; Nesâî, 6/7. İsnadı sahihtir. İbn Hibbân (1618) ve Hâkim (2/81) de, sahih olduğunu söylemişler, Zehebî de onlara katılmıştır.
26. *Muvatta'*, 1/129, 130; Buharî, 9/29, 34; Müslim, 651. Ebu Hureyre (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle dediğini rivayet eder: "Nefsim yed-i kudretinde olan (Allah)a yemin olsun ki birisine odun toplamasını emretmek, sonra bir başkasına namaz için ezan okumasını emretmek, sona birisine de imam olmasını emredip ben de namaza gelmeyenlerin evlerini başlarına yıkmak istedim." Bu hadisteki: "O'nu bu azminden o evlerde üzerlerine cemaata gitmek farz olmayan kadınların ve çocukların bulunması alıkoydu." ilâvesi *Muvatta*'da, Buharî'de ve Müslim'de yoktur. Ancak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (2/367) vardır. Senedinde Ebu Ma'şer el-Medenî vardır. Bu zatın adı Nüceyh b. Abdurrahman'dır ve zayıf bir râvidir.

defnolunan ölünün kabri oradan kaldırılır. Ahmed b. Hanbel ve diğer âlimler bu konuda kesin hükmün böyle olduğunu söylemişlerdir. İslâm'da; kabir ile mescid bir arada bulunmaz, bilakis hangisi diğerinden sonra yapılmak istenirse buna mâni olunur, bu konuda hüküm verirken öncelik esasına riayet edilir. Beraber yapılmış olsalar caiz olmaz. Böyle bir vakıf şer'an sahih ve caiz olmaz. Rasûlullah (s.a.) nehyettiği için, böyle bir mescidde kılınan namaz sahih olmaz. Hz. Peygamber (s.a.) aynı zamanda kabirleri mescid yapıp orada kandil yakanlara da lânet etmiştir. Allah'ın Peygamberi ve Rasûlü ile göndermiş olduğu İslâm dini böyle idi, ama bugün görüldüğü gibi, insanlar arasında garip kalmıştır.

24— Uzaktan gelen birisini karşılamak, sevinç ve mutluluğunu ifade etmek için ud, zurna vb. çalgı âletleri ve müstehcen nağmelerin eşliğinde olmamak kaydıyla şiir söylenmesi caizdir. Hiç kimse buna haram dememiştir. Bu hükme yapışarak günah olan mağmeleri dinlemenin de helâl olduğunu iddia edenlerin bu iddiası; şarabı üzüme ve sarhoş etmeyen üzüm suyuna kıyas ederek, madem ki üzüm ve suyu helâl, şarap da helâldir diyenlerin iddiası gibidir. Bu ve benzeri kıyaslar; "alışveriş de faiz gibidir" diyenlerin kıyasları gibidir.

25— Rasûlullah'ın (s.a.), kendisini övenleri dinlemesi, onları bu davranışlarından alıkoymaması başkaları için delil teşkil etmez. Çünkü övenlerle övülenler arasında çok farklar vardır ve Rasûlullah (s.a.): "Övgüde bulunanların yüzüne toprak serpiniz." buyurarak bu konudaki hükmü apaçık belirtmiştir.[27]

26— Seferden geri kalan üç kişinin kıssasında sayısız hikmetler ve ibretler vardır. Burada bazılarına işaret ediyoruz:

a)Bir kimsenin Allah ve Rasûlü'ne itaat hususundaki kusur ve eksiğini haber vermesi, bunun sebebini açıklaması, âkıbetinin ne olduğunu, durumundaki ibret verici hususları haber vermesi, hayrın ve şerrin yollarını açıklaması ve bu açıklamaya dayanan daha mühim meseleleri haber vermesi caizdir.

b) Kibir ve gurur maksadıyla olmadığı takdirde bir kimsenin hayra vesile olacak şekilde kendini övmesi caizdir.

c) Bir kimse gücünün yetmediği bir hayra karşı, gücünün yettiği başka bir hayırla kendi kendini teselli eder.

27. Müslim, 3002; Ahmed, *Müsned*, Ebu Davud, 4804; Buharî, *Edebu'l-Müfred*, 339; Tirmizî, 3395; İbn Mâce, 3742. İbn Hibbân (2008), Ebu Nuaym (6/127) ve Hatîb (7/338) İbn Ömer'den yukardakinin aynısını nakletmişlerdir.

27— Akabe bîatı, sahabenin şahit olduğu en faziletli işlerden biridir. O kadar ki Kâ'b, Akabe'deki bîatı Bedir'deki cihaddan daha aşağı derecede görmezdi.

28— Devlet başkanı, bazı hususları tebaasından gizlemekte fayda görürse, o hususları gizlemesi müstehaptır veya duruma göre hüküm değişir.

29— Bir şeyi gizlemekte zarar ve fesat sözkonusu olursa, onu gizlemek caiz değildir.

30— Hz. Peygamber'in (s.a.) hayatında orduya ait bir kayıt defteri yoktu. İlk olarak kayıt defteri uygulamasını başlatan Hz. Ömer'dir. Bu uygulama Rasûlullah'ın (s.a.) takip edilmesini emrettiği sünnetidir. Zamanla bu uygulamanın faydası açığa çıkmış ve müslümanların ona olan ihtiyacı hissedilmiştir.

31— Bir müslüman için ibadet ve tâatta bulunarak Allah'a yakınlaşma fırsatı doğduysa, hemen o fırsatı değerlendirmeye bakmalı ve bunun için gerekli teşebbüsü yapmalı, ileriki bir tarihe bırakmamalıdır. Çünkü azmetme ve gayrete gelme hisleri çoğunlukla geçici olur. İnsan, himmet ve gayret hislerini tahrik eden fırsatları hemen değerlendirmelidir. Allah Teâlâ kendisine böyle bir fırsat verip de, bu fırsatı değerlendiremeyen kulunu, kalbiyle iradesi arasına girerek ve bir daha ona iradesini kullanma imkânı vermeyerek cezalandırır. Allah ve Rasûlü'nün çağrısına cevap vermeyen kimsenin de kalbiyle iradesi arasına engel koyar da daha sonra hiçbir zaman cevap verme gücünü bulamaz. Allah (c.c.): "Ey inananlar! Allah ve Peygamber, sizi, hayat verecek şeylere çağırdıkları zaman icabet edin. Bilin ki, Allah, gerçekten kişi ile onun kalbi arasına girer."[28] Bu hakikati Allah Teâlâ şu âyetiyle açıklığa kavuşturmuştur: "Biz onların kalplerini ve gözlerini —ilkin ona inanmadıkları gibi— ters çeviririz; onları taşkınlıkları içinde şaşkın şaşkın bırakırız."[29] Yine Allah (c.c.) buyurdu ki: "Ama onlar yoldan sapınca, Allah da onların kalblerini saptırmıştı."[30] Yine buyurdu ki: "Allah, bir kavmi doğru yola eriştirdikten sonra sakınmaları gereken şeyleri kendilerine açıklamadıkça onları sapıklıkla sorumlu tutacak değildir."[31] Bu mânada, Kur'ân'da, çok âyet vardır.

32— Hz. Peygamber (s.a.) ile beraber gitmeyip geri kalanlar; ya tam ni-

28. Enfâl, 8/24
29. En'âm, 6/110.
30. Saf, 61/5.
31. Tevbe, 9/115

fak ehli olanlar, ya bir özürü ve mazereti bulunanlar, ya da Rasûlullah'ın (s.a.) bir maslahat sebebiyle veya Medine'de yerine vekil tayin ettiği için geride bıraktığı kimseler olmak üzere üç sınıfa ayrılıyorlardı.

33— Devlet başkanı ve herhangi bir makamda başkan durumunda olanların itaatsızlık gösterenleri ihmal etmemeleri, bilakis onları itaatkâr olmaya davet etmeleri gerekir. Rasûlullah (s.a.) Tebük'te: "Kâ'b ne yaptı?" diyerek yalnızca onu sormuş, münafıkları ihmâle terkettiği için onlardan hiç kimseyi zikretmemişti.

34—Allah ve Rasûlü'nü müdafaa kastıyla ve dinî hamâset ve hamiyyet sâikıyle bir başkasının kusurlarını söylemek caizdir. Bu noktadan hareketledir ki, hadis âlimleri, râvilerin durumunu araştırıp kusurlarını göstermişlerdir. Yine aynı noktadan hareketle peygamberlerin vârisleri durumundaki ehl-i sünnet âlimleri bid'adçıların kusurlarını göstermişlerdir. Yoksa bu ayıplamalar ve kusurları açığa çıkarmalar nefsî arzu ve istekleri tatmin etmek için değildir.

35— Ayıplanan ve kendisine bir kusur nisbet edilen kimsenin, ortada bir yanılma sözkonusu olursa, kendisini savunması da caizdir. Muaz (r.a.), Kâ'b'ı kötüleyen kimseye: "Ne kötü konuştun!" demiş, sonra da: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki, onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz." diyerek müdâfaada bulunmuştu. Rasûlullah (s.a.) da ne öyle konuşanı, ne de Kâ'b'ı bu sözlerinden men etmedi. Her ikisini de dinledi.

36— Yoldan gelen bir müslümanın memleketine girerken abdestli olması ve evine gitmeden önce mescide uğraması, iki rekât namazdan sonra çevresindeki müslümanlarla oturup hemhal olması, sonra âilesinin yanına gitmesi sünnettir.

37— Rasûlullah (s.a.), münafıklardan kendisini müslüman gibi gösterenlerin dış görünüşlerine göre davranıyor, kalplerindeki gerçek düşüncelerini Allah'a havale ediyor, hüküm verme zamanı dış görünüşlerine göre hükmediyor, bilinmeyen içyüzlerine göre cezalandırmıyordu.

38— Devlet başkanının ve hâkimin; hâdise çıkaran, huzur bozan kimselerin selâmlarını almayarak onları cezalandırması ve başkalarına da ibret olmalarını sağlaması caizdir. Rasûlullah'tan (s.a.) Kâ'b'ın selâmını aldığı nakledilmemiştir, bilâkis öfkeli bir şekilde karşıladığı rivayet edilmektedir.

39— Tebessüm, sevinme ve hoşlânmanın alâmeti olduğu gibi öfkenin de alâmeti olabilir. Zira gerek sevinme, gerekse öfkelenme hallerinin her ikisinde de kan basıncı yükselir, bu sebepten yüzde pembeleşme gözükür. Bu durumdan da sevinç ve öfke hâsıl olur ve arkasından tebessüm veya gülme ge-

lir. Bundan dolayı, özellikle nâhoş hallerde, kudretli insanların gülmesine aldanmamalıdır. Bu hususta denilmiştir ki:

إذا رأيت نيوب الليث بارزة فلا تظنن أن الليث مبتسم

"Arslanı, dişleri açığa çıkmış olarak görürsen,
Zannetme ki arslan gülümsemektedir."(32)

40— Devlet başkanı ve başkan durumundaki kimselerin, değer verdikleri kıymetli dostlarına sitem edip onları azarlamaları mümkündür. Rasûlullah (s.a.), Tebük seferinden geri kalanlar içerisinde yalnızca üç kişiye sitemde bulunmuştur. İnsanlar çok defa dosttan gelen sitemi övmüş, onun hazzını ve sevincini dile getirmişlerdir. Hal böyle olunca, Allah'ın yeryüzünde yarattıklarının en sevgili olanının sitemi nasıl olur? Allah'a yemin olsun ki, bu sitem en tatlı bir sitem, semeresi en büyük, faydası da en yüce olan bir sitemdir. O üç kişi kimbilir ne büyük bir sevince, hoşnutluğa ve mazhariyete nâil olmuşlardır.!

41— Allah Teâlâ, Kâ'b'ı ve iki arkadaşını, doğru sözlü olmaya ve bu durumlarında sebatkâr olmaya muvaffak kılmış, yalan söylemek ve gerçek dışı özürler beyan ederek onları rezil etmemiştir. Böyle yapsalardı, dünyada sıkıntı çekmezlerdi, ama ahiretleri tamamen perişan olurdu. Dürüst kimseler, işin başında biraz yorulurlar ama ardından devamlı bir kurtuluşa kavuşurlar. Dünya ve ahiret, bu prensip üzerine kuruludur. Başlangıçtaki acılıklar sonuçta tatlılığa, başlangıçtaki tatlılıklar da sonuçta acılığa dönüşürler. Rasûlullah'ın (s.a.) Kâ'b (r.a.) için: "Bu (Kâ'b) doğru söyledi." sözünde, zikredilen nesnenin veya kimsenin, özel olarak bir hükme tâbi olduğu hususunda karîne bulunduğu zaman, mefhûm-u lâkaptan yararlanılabileceğine açık delil vardır. Allah (c.c.): "Davud ve Süleyman'ı da an; hani onlar, milletin davarlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlardı. O vakit geceleyin bir kavmin davarı ekin tarlasına yayılmıştı (zarar vermişti). Biz de onların hükümlerine şahit idik. Biz o meselenin hükmünü Süleyman'a bildirmiştik."(33) buyurmaktadır. Rasûlullah (s.a.): "Bana yeryüzü mescid ve toprağı da temiz (teyemmüm edilebilecek vasıfta) kılındı." buyurmuştur.(34) Yukardaki hadiste de: "Bu doğru söyledi." buyurmuştur. Burada bu sözü duyan; sözü söyleyen kimsenin, o şahsı husûsî bir hükme tâbi tuttuğunda şüphe etmez.

32. Bu beyit Mütenebbî'ye aittir. Seyfüddevle'ye sitem ettiği bir kasideden alınmıştır. Bk. Mütenebbî, Divan, 4/85.
33. Enbiyâ, 21/78-79.
34. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/248. Bk. 1/184: Teyemmüm Konusundaki Tutumu.

42— Kâ'b'ın: "Benim durumumda olan başkası var mı?" diye sorması ve: "Evet, Mürâre b. Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye." diye cevap vermelerinde; bir musîbete uğrayan kimsenin, aynı musîbete uğrayan başka kimseleri örnek alma psikolojisiyle kendisini tesellî etmesinin caiz olduğuna örnek vardır. Allah (c.c.) bu konuda yol göstererek: "Düşman milleti takib etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz yaralanıp acı çekiyorsanız, muhakkak ki onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekiyorlar. Halbuki siz Allah'tan, onların ümit etmedikleri (ahiret ve cennet gibi) şeyleri ummaktasınız."[35] buyurmuştur. İşte Allah'ın, cehennemlikleri menettiği halet-i rûhiyye budur. Bu konuda Allah (c.c.): "Bu özlediğiniz şey bugün asla size fayda sağlamaz; çünkü zulmettiniz, hepiniz azabda ortaksınız." buyurmaktadır.[36]

Kâ'b'ın: "Bana Bedir harbine iştirak etmiş iki salih kimseden bahsettiler, benim onları örnek almam gerekir." sözü, Zührî'nin yanılarak ilâvede bulunduğu yerlerden biri sayılır. Çünkü siyer ve meğâzî kitaplarının hiç birinde bu iki kişinin Bedir harbine katıldığı kaydedilmemiştir. Ne İbn İshak, ne Musa b. Ukbe, ne Emevî, ne Vâkıdî ne de başka biri onları Bedir ehlinden saymışlardır. Vâkıa da gösteriyor ki, onların Bedir ehlinden olmamaları gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), Hâtıb casusluk yapmak gibi bir günah işlediği halde onu cezalandırmadı ve alâkasını kesmedi. Hz. Ömer (r.a.) onu öldürmeye kalkışınca da: "Allah'ın Bedir ehline bakıp:'Dilediğinizi yapın, bütün günahlarınızı bağışladım.' dediğini nereden bileceksin." buyurdu. Hiç casusluk suçu ile, savaştan geri kalmak birbiriyle kıyaslanır mı?

Ebu'l-Ferec İbn Cevzî der ki: Bu konunun hakikatını ortaya çıkarmayı çok arzu ediyorum. Ebu Bekr el-Esrem'e rastladım. Zührî'nin faziletini, hafızasının kuvvetini ve bu konudaki sağlamlığını anlattı. Bu konudan başka bir yerde yanıldığına rastlamadığını söyledi ve: "Mürâre b. Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye'nin Bedir harbine katıldıklarını söylemektedir. Halbuki bunu ondan başka kimse söylememektedir. Hata etmekten hiç kimse kurtulamaz." dedi.

43— Hz. Peygamber'in (s.a.) bu üç kişiyle görüşülüp konuşulmasını yasaklayıp diğerleri için böyle bir yasak getirmemesinde, bu üç kişinin doğru söylediklerine ve diğerlerinin yalancı olduklarına delil vardır. Bu yasakla onları, günahlarından dolayı tedip etmek istemiştir. Münafıklara gelince, onların günahları böyle bir yasaklama ile geçiştirilmekten daha büyüktü. O üç kişi için kullanılan ilaç diğerlerinin hastalığına çare olmaz, fayda vermezdi. Al-

35. Nisâ, 4/104.
36. Zuhruf, 43/39.

lah (c.c.) da kullarının günahları karşısında böyle muamele eder, mü'min kulunu sevdiği halde, en küçük bir hatasından dolayı tedip eder, o da daha dikkatli olmaya çalışır. Allah katında kıymetten düşmüş olan kula gelince, günah ile arasında hiçbir engel bırakmaz ve her günah işlemesinde ona nimetler ihsan eder; o da zenneder ki bu nimetler kendi fazilet ve kerametinden dolayıdır. Bütün bunların Allah tarafından horlanmanın bizzat kendisi olduğunu ve bu nimetlerden dolayı azabının daha şiddetli olacağını bilemez. Nitekim meşhur bir hadiste: "Allah bir kulu için hayır dilerse, cezasını dünyada iken peşin peşin verir. Bir kulu için de şer dilerse onu dünyada iken cezalandırmaz da, o kul kıyamet günü günahlarıyla birlikte gelir." buyurulmuştur.[37]

Rasûlullah'ın (s.a.) bu davranışında devlet başkanı, âlim ve başkan durumundaki kimselerin cezayı gerektiren bir davranışta bulunan kimse ile alâkayı kesmesinin caiz olduğuna da delil vardır. Yalnız bu alâka kesmenin ölçüsü iyi tesbit edilmeli ve o şahsa fayda sağlayacak dereceyi aşıp kemiyet ve keyfiyet açısından onu helâke sürükleyecek derecede olmamalıdır. Çünkü maksat ıslah etmektir, helâk etmek değildir.

44— Kâ'b'ın: "Öyle ki dünya bana karşı değişti. Nerdeyse o bildiğim dünya değildi." sözündeki bu değişiklik; korkan, hüzünlü ve kederli olan herkesin toprakta, ağaçta, bitkide, hatta halini bilmediği insanlarda bulacağı bir halin ifadesidir. Günahkâr bir âsî de günahının derecesine göre, hanımının ve çocuğunun ahlâkında, bineğinin ve hizmetçisinin huyunda hatta bizzat kendi nefsinde bu hali hisseder, kendisi bile kendine değişik gelir, sanki o kendisi değil, sanki ailesi ve arkadaşları onlar değiller. Zaten böyle bir değişme olmasa, bu korku da olmaz. Bu hal Allah'ın bir sırrıdır ve ancak kalbi ölü olmayanlara âşikârdır. Kalbinin canlılık derecesine göre de bu değişmeyi ve yalnızlığı idrak eder. Ölü bir beden yaralanmadan nasıl acı duymazsa, ölü bir kalp de bu durumdan hiçbir şey hissetmez.

Sözkonusu değişme ve yalnızlık hissinin, münafıklar için zirvede olduğu bilinmekte olduğu halde, onların kalpleri ölü olduğu için bu durumu hissetmezler. Bir kalpde hastalık müzminleşirse, günah ve isyan sebebiyle ıztırabı şiddetlenirse, bu değişmeyi ve yalnızlığı duymaz. İşte bu vaziyet "şekâvet" alâmetidir. Bu hastalığın iyileşeceğinden ümit kesilmiş, doktorlar da tedavisinden âciz kalmışlardır. Korku ve keder, şüpheyle; emniyet ve sürûr, gühan-

37. Tirmizî, 2398. Hâkim de Enes'ten rivayet etmiştir. Senedi hasen sayılmaya müsaittir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (4/87) Abdullah b. Mugaffel hadisinde şahidi vardır. Taberânî; Hâkim, 4/376, 377. Taberânî Ammâr b. Yâsir'den, İbn Adiy Ebu Hureyre'den rivayet etmişlerdir.

tan uzak durmakla beraber bulunurlar.

فَمَا فِي الأَرْضِ أَشْجَعُ مِنْ بَرِيءٍ وَلَا فِي الأَرْضِ أَخْوَفُ مِنْ مُرِيبِ

"Yeryüzünde suçsuz insandan daha cesuru yoktur.
Ve yeryüzünde şüpheciden daha korkağı da bulunmaz."

Basiret sahibi bir mü'min, bir imtihana tâbi tutulur, sonra kendine gelirse, anlattıklarımızın bu kadarından bile faydalanabilir. Hem öylesine çok yönlü faydalar sağlar ki, sınırlandırılması mümkün değildir. Hiçbir faydası olmasa Rasûlullah'ın(s.a.)peygamberlik alâmetlerini ve haber verdiği hâdiseleri görür, O'nun peygamberliğini tasdik etmesi zaruret derecesinde kuvvetlenir. O'na isyan etmekle şerre uğraması, itaat etmekle de hayra nâil olması Rasûlullah'ın (s.a.) peygamberliğine en kuvvetli delildir. Bu durum şuna benzer: Bir kimse size "şu yola girerseniz, orada şöyle şöyle tehlikeler var" diye tafsilatlıca anlatıyor. Siz de buna rağmen ona muhalefet ederek o yola giriyorsunuz ve size haber verdiği tehlikelerle karşılaşıyorsunuz. Bu durumda ona muhalefet etmekle beraber, doğru söylediğine şahit oluyorsunuz. Yalnızca tavsiye ettiği yola giren ve bu tehlikelerden hiçbiriyle karşılaşmayan kimse de onun doğru söylediğine şahit olur ve birçok hayra ve saadete nâil olursa da, bu konudaki bilgisi mücmel olur.

45— Hilâl b. Ümeyye ve Mürâre; evlerinde oturuyor ve namazlarını evlerinde kılıyorlar, cemaate gelmiyorlardı. Onların bu durumu, müslümanların alâkalarını kesmelerinin, cemaata gelmemeyi mübah kılan özürlerden sayıldığına delil olmaktadır. Yahut şöyle de denilebilir: Alâkayı kesmenin tam gerçekleşmesi, müslümanların cemaatına katılmamalarını gerektirmektedir. Fakat, şu akla gelebilir: Kâ'b cemaata geliyor, diğer ikisi gelmiyordu. Rasûlullah (s.a.) ise ne Kâ'b'ı men ediyor; ne de diğerlerini kınıyordu. Bu durumu açıklamak için şöyle denebilir: Müslümanlara onlarla alâkalarını kesmeleri emrolununca, kendi hallerine bırakıldılar. Yani cemaatla emrolunmadılar, cemaattan alıkonulmaları da sözkonusu olmadı ve kendileriyle de konuşulmadı. Bu durumda cemaata gelene mâni olunmadı. Terkedene de bir şey söylenmedi. Şöyle de denilebilir: Herhalde o iki kişi cemaata çıkamayacak kadar zayıf ve aciz idiler. Bu yüzden Kâ'b demişti ki: "Ben kavmin en genci ve kuvvetlisi idim, dışarı çıkıyor ve müslümanlarla birlikte cemaata iştirak ediyordum."

46— Kâ'b'ın: "Rasûlullah'a (s.a.) geliyor, namazdan sonra meclisinde otururken selâm veriyor ve kendi kendime diyordum ki: Acaba selâmımı almak için dudağını kıpırdattı mı kıpırdatmadı mı?" sözünde; alâka kesilmeye

müstahak olan kimseden selâm almanın vacip olmadığına delil vardır. Şayet vacip olsaydı, selâmını alırken sesini duyurması vacipti.

47— Kâ'b'ın: "Müddet uzayınca Ebu Katâde'nin bahçesinin duvarına tırmandım." sözünde; bir kimsenin, arkadaşının ve komşusunun rızası olduğunu bildiği zaman izin almadan onun bahçesine girmesinin caiz olduğuna delil vardır.

48— Ebu Katâde'nin Kâ'b'a: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir." sözünde; bu şekilde hitap etmenin, konuşma sayılmayacağına delil vardır. Bir kimse, bir başkasıyla konuşmamaya yemin etse ve ona, Ebu Katâde'nin söylediği gibi söylese yeminini bozmuş olmaz. Özellikle bu sözüyle konuşmaya niyet etmezse hiç konuşma sayılmaz. Ebu Katâde'nin halinin dış görünüşünden de onun konuşmak niyetiyle hitap etmediği anlaşılmaktadır.

"Bana kim Kâ'b'ı gösterir?" diye soran çiftçiye orada bulunanların hiç konuşmadan yalnızca işaret ederek yol göstermelerinde, alâka kesmenin tam anlamıyla gerçekleşmesi için takınılmış bir tavır vardır. Şayet açık açık: "Kâ'b şu adamdır." deselerdi, bu da bir konuşma olmaz ve yasağa muhalefet etmiş sayılmazlardı. Ancak bu konudaki titizliklerinden dolayı ismini söylemediler. Bu arada şu da söylenebilir: Onun önünde ve onun hakkında, duyabileceği şekilde başka biriyle konuşmak bile bir çeşit onunla konuşmak sayılır. Özellikle böyle bir davranış onunla konuşmak için bir vesile gibi kabul edilmişse bu apaçık bir hiledir. Bu durumdan menetmek, hileden ve kötülüğe ulaştıran yollardan menetmek gibidir. Bu meseleyi böyle anlamak daha güzel ve daha köklü bir anlayış olacaktır.

49— Gassân melikinin bir mektup yazıp onu davet etmesi; Kâ'b için Allah'ın bir başka ibtilâsı, Allah ve Rasûlü'nün sevgisi hakkındaki imanını denemesi, sonunda Hz. Peygamber (s.a.) ve müslümanlar kendisini terkettiği halde imanının zayıflamadığının sahabe arasında açığa çıkması, onun bu durumda bile dünya mülkünde ve mevkisinde gözünün olmadığı hususunun herkes tarafından görülmesi içindir. Yine bu olayda, Allah'ın onu nifak illetinden temize çıkarması, imanının kuvvetini ve Rasûlullah (s.a.) ile müslümanlara olan sadakatını açığa çıkarması vardır. Bütün bunlar, Allah'ın Kâ'b'a bir lutfu, hakkındaki nimetlerini tamamlaması ve kırılan kalbini tamir etmesi idi. Madenlerin eritildiği ateş misali, nasıl orada posa, hakiki madenden ayrılırsa, böyle bir imtihanda da kişinin içinde, kalbinde ne varsa açığa çıkar ve bu suretle gerçek yüzü görünmüş olur.

50— Kâ'b'ın: "Mektubu tandırda yakmaya azmettim." sözünde, din için fesada ve zarara yol açacak şeylerin hemen yok edilmesinin lüzumuna işaret

edilmekdedir. Hakiki mü'min, bu konuda tereddüt etmez ve beklemez. Üzüm suyu şaraba dönüştüğü veya bir mektup zarar ve fesada yol açtığı zaman hemen yok edilmesi gerekir.

Gassânîler o vakitler Rasûlullah'a (s.a.) karşı harp hazırlığı yapıyorlar, atlarını nallıyorlardı. Şüca' b. Vehb el-Esedî'yi Rasûlullah (s.a.) bir mektupla Gassânîların kralı Hâris b. Ebî Şemr el-Gassânî'ye gönderip onun İslâm'a davet ettiği için o da harbe hazırlanıyordu. Şüca' diyor ki: Gassan kralı Şam ovasında Humus'tan Eyle'ye gelen Kayser'e hediyeler hazırlamakla meşgulken ona vardım. İki veya üç gün kapısında bekledim. Kapıcısına: "Ben, Rasûlullah'ın (s.a.) ona gönderdiği elçisiyim." dedim. O da: "Filan gün dışarı çıkıncaya kadar onunla görüşemezsin." dedi ve ismi Meriy (?) olan bu Rum kapıcı bana Rasûlullah'ı (s.a.)sormaya başladı. Ben de Rasûlullah'tan (s.a.) ve davet ettiği dinden bahsediyorum. Beni dinlerken hassaslaşıyor ve ağlayarak şöyle diyordu: "İncil'i okumuştum. Bu peygamberin vasıflarını aynen orada görmüştüm. Ben O'na iman ediyor ve O'nu tasdik ediyorum. Fakat, şimdiye kadar bana ikramda ve ihsanda bulunan Hâris'in beni öldürmesinden korkuyorum." Ve bir gün Hâris çıktı, tahtına oturup tacını başına koydu ve bana yanına girmem için izin verdi. Ben de yanına varınca, Rasûlullah'ın (s.a.) mektubunu verdim. Mektubu okuyup yere fırlattı ve: "Kim benim mülkümü elimden alacakmış! Yemen'de bile olsa gidip onu bulacağım." dedi. Daha sonra etrafındakileri topladı, atların nallanmasını emretti ve bana da: "Git, gördüklerini arkadaşına haber ver!" dedi. Bu arada Kayser'e mektup yazarak benden ve hazırlandığı seferden onu haberdar etti. Kayser de ona cevaben bir mektup göndererek, bu sefere çıkmamasını, bu işten vazgeçmesini ve Eyle'de kendisine ulaşmasını istedi. Bu mektubu alınca beni çağırdı ve: "Ne zaman gidiyorsun?" dedi. Ben de: "Yarın" dedim. Bana yüz miskal altın verilmesini emretti. Kapıcısı da bana bir elbise verdi, daha başka ikramlarda bulundu ve: "Benden Rasûlullah'a (s.a.) selâm söyle." dedi. Rasûlullah'a (s.a.) geldim, bütün bu olanları haber verdim. Hz. Peygamber (s.a.): "Mülkü helâk olsun!" dedi. Sonra kapıcısının selâmını söyledim ve anlattığı şeyleri haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Doğru söylemiş." buyurdu. Hâris b. Ebî Şemr, Mekke'nin fethedildiği sene öldü. İşte bu müddet içinde Gassan kralı, Kâ'b'a mektup yazarak kendilerine iltihak etmesini istiyordu. Takdir-i ilâhi, Kâ'b'ın Rasûlullah'tan (s.a.) ve dininden yüz çevirmesine mani oldu.

51— Bu üç kişinin üzerinden kırk gün geçince Rasûlullah (s.a.) onlara hanımlarından uzak durmalarını emretti. Bu emretme hadisesinde iki bakımdan üç kişinin feraha kavuşacakları ânın müjdeleri vardı:

Birincisi: Hz. Peygamber (s.a.) onlarla ne konuşuyor, ne de elçi gönderiyordu. Şimdi ise hem konuşmuş, hem de elçi göndermişti.

İkincisi: Ailelerinden uzak durmalarını emretmesinde bir özellik vardır, o da şudur: Rasûlullah (s.a.) bu emriyle onlara, lezzet ve zevk unsurlarından tamamen uzaklaşarak ibadet ve tâata daha ciddi olarak kendilerini vermeleri, bütün vakitlerini Allah'a kullukla geçirmeleri hususunda yol göstermiştir. Böylece feraha kavuşacakları vaktin yaklaştığı, cezalarının bitmesine az bir şey kaldığı anlaşılmış oldu.

Bu olayın fıkhî izahı ise şöyledir: İhramlı olmak, oruçlu bulunmak ve itikâfta olmak gibi ibadet zamanlarında kadınlardan uzak durmak gerekir. Rasûlullah (s.a.) bu üç kişinin son zamanlarının ihramlı veya oruçlu kimseler gibi daha çok ibadetle geçmesini arzu etti. Onlara merhametinden dolayı ilk günden böyle bir emirde bulunmadı. Şayet tâ baştan beri hanımlarından uzak durmalarını emretseydi belki sabırları taşar, tahammül gösteremezlerdi. Bu emri yalnız son günler için vermesi tamamen onlara bir lütuf ve rahmettir. Hacılara, hacca gitmeye niyet eder etmez değil de, ihrama girdikten sonra hanımlarından uzak durmalarının emredilmesinde de aynı lütuf ve rahmet vardır.

Kâ'b'ın hanımına: "Ailenin yanına git." sözünde; bu ve benzeri sözlerle, talâka niyet edilmediği müddetçe, talâk vâkî olmayacağına delil vardır. Bu hususta doğru olan şudur: Talâk, ıtâk ve hürriyet kelimeleri bile, boşama veya köle azad olmasına sebep olmazlar. Allah'ın dininde doğru olan, bizim de doğruluğunda hiç şüphe etmediğimiz hüküm budur. Meselâ bir adama: "Kölen ahlâksız, cariyen zina ediyor." denilse de adam: "Olamaz, o köle iffet sahibi hür biridir veya o cariye iffetli hür biridir." dese, bu sözüyle azad etme hürriyetini kasdetmemiş, iffet hürriyetini kasdetmiştir. Dolayısıyla o adamın ne kölesi, ne de cariyesi bu sözüne binâen âzâd olmazlar. Aynı şekilde bir adama: "Kölen kaç yıldır senin yanında?" diye sorulsa, o da: "O benim yanımda eski (atîk)dir." diye cevap verse, bu sözüyle, onun eskiden beri yanında olduğunu kasdettiği için, kölenin azad olması sözkonusu değildir. Yine aynı şekilde bir adam, doğum sancısı çeken karısına vursa ve kendisine sorulduğunda da: "O tâlık (doğum sancısı çekiyor)." dese, bu sözü söylerken de karısını boşamak hiç aklına gelmemişse, karısı boş olmaz. Adam bu sözüyle, karısının durumunu ifade etmiştir. Bu ve benzeri lâfızlar, beraberlerindeki karînelerden dolayı sarih olmaktan çıkarlar ve kasdolundukları mânayı ifade ederler. Bu lâfızların talâk ve ıtak konusunda (köle azad etmek) sarih olduğunu, karînelerin hükme tesir etmediğini iddia etmek tamamen bâtıldır.

52— Kâ'b'ın, mutlu sonu müjdeleyen kimsenin sesini duyunca secde etmesi; bunun, sahabeye ait bir âdet olduğuna apaçık delildir. Bu secdeler, yenilenen nimetler ve defedilen musibetlerden dolayı yapılan şükür secdeleridir. Ebu Bekir Sıddîk (r.a.), Müseyleme'nin katledildiği haberi gelince,[38] Ali b. Ebî Tâlib (r.a.), Haricîlerden Zü's-Südiyye'yi ölü olarak bulunca[39] Rasûlullah (s.a.), Cebrâil (a.s.): "Kim Rasûlullah'a (s.a.) bir salâvat getirirse, Allah da o kuluna on salavat (rahmet) getirir." müjdesini getirince, üç defa ümmetine şefaat dileyip Allah'ın (c.c.), sonunda ümmetinin tamamı için şefaatının kabul edileceği bilgisini alınca secde etmişlerdir. Yine Hz. Peygamber (s.a.), bir askeri birliğinin düşmanlarına karşı zafer kazandığı müjdesini, başı Hz. Âişe'nin göğsünde iken almış ve hemen kalkıp secdeye kapanmıştı. Ebu Bekre der ki: "Ne zaman Rasûlullah'a (s.a.) sevindirici bir haber gelse, kalkar secdeye kapanırdı."[40] Bütün bu eserler (sahabe sözleri) sahihtir, sıhhatlerinde hiçbir şüphe yoktur.

53— Kâ'b'ı müjdelemek için ashabtan birinin atını mahmuzlamasında, bir diğerinin tepeye tırmanmasında; o topluluğun hayır uğrunda nasıl yarıştıklarına, birbirlerinin sevincine nasıl ortak olduklarına deliller vardır.

54— Kâ'b'ın, gelen müjdeciye iki elbisesini de (izar ve ridasını) birden vermesi, bu davranışın üstün bir ahlâk ve yüce bir haslet olduğuna işaret etmektedir. Abbas (r.a.) da kölesi gelip, Haccâc b. Ilât'tan, Rasûlullah (s.a.) hakkında kendisini sevindirecek bir haberi olduğunu müjdelemesi üzerine onu azad etmişti.

55— Kâ'b'ın davranışında; müjdeciye, elbisesinin tamamını vermenin caiz olduğuna delil vardır.

56— Yine bu hâdisede, hakkında dinî bir nimet yenilenen kimseyi tebrik etmenin, geldiği zaman onun için ayağa kalkmanın müstehap olduğuna delil vardır. Bu davranış, müstehap olan bir âdettir. Dünyevî bir nimete nâil olan kimseye de böyle davranmak caizdir. O kimseye şöyle demek evlâdır: "Allah'ın sana lütuf ve ihsan ettiği şey, hakkında mübarek olsun." İnsan böyle söylemekle nimeti, ihsan edene ait kılmış, o nimete kavuşana da dua etmiş olur.

57— Bu hâdisede, kulun yaşayabileceği en mutlu ve faziletli gününün, Allah'a tevbe ile yöneldiği ve tevbesinin kabul edildiği gün olduğuna delil vardır. Çünkü Rasûlullah (s.a.) Kâ'b'a: "Sana anandan doğduğun günden iti-

38. Beyhakî, 1/371.
39. Hasen bir hadistir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned, 848, 1254.*
40. *Ebu Davud, 2774; Tirmizî, 1578; İbn Mâce, 1394. Senedi hasendir.*

baren yaşamış olduğun en güzel günün hayırlı müjdesi var." demişti.

Şayet: Nasıl olur da o gün, müslümanlığı kabul ettiği günden daha hayırlı olabilir, denilirse cevap olarak şöyle söylenir: O gün, müslüman olduğu günün tamamlayıcısı mahiyetindedir. Müslüman olduğu gün saadetinin başlangıcı, tevbesinin kabul edildiği gün ise o saadetin tamamlanması ve kemâle ermesidir. Yardım istenen yalnızca Allah'tır.

58— Bu hâdise üzerine Rasûlullah'ın (s.a.) sevinmesi ve yüzünün bu sevinçle aydınlanmasında; Allah'ın, Peygamberini ümmetine karşı ne kadar şefkatli ve merhametli kıldığına işaret vardır. Öyle ki Rasûlullah'ın (s.a.) sevinci, nerdeyse Kâ'b'ın ve iki arkadaşının sevincinden daha fazla idi.

59— Kâ'b'ın: "Yâ Rasûlallah; tevbemin kabulünden dolayı malımın tamamını sadaka olarak vermek istiyorum." demesinde, tevbe ederken gücü yettiği kadar sadaka vermenin müstehap olduğuna delil vardır.

60— Rasûlullah'ın (s.a.) Kâ'b'a: "Malının bir kısmını kendine sakla. Bu, senin için daha hayırlıdır." demesinde; malının tamamını sadaka olarak vermeyi adayan kimsenin, tamamını vermesinin gerekmeyeceğine, bir kısmını kendine bırakmasının caiz olduğuna delil vardır. Bu konudaki rivayetlerde bazı ihtilâflar sözkonusu olmuştur. *Sahih-i Buharî* ve *Sahih-i Müslim*'de Rasûlullah'ın (s.a.) Kâ'b'a: "Malının bir kısmını kendine sakla" buyurduğu kaydedilmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, kendisine alıkoyacağı mal için herhangi bir takdirde bulunmamış, bu durumu tamamen Kâ'b'ın takdirine bırakmıştır. Bu konuda sahih olan da budur. Kendisine ve âilesine yetmeyecek kadar azalan bir malı, sadaka olarak vermek caiz değildir, bu maldan adakta bulunması da ibadet değildir. Adakta bulunsa bile yerine getirmesi gerekmez. İhtiyaçlarını karşıladıktan sonra arta kalan malını tasadduk etmesi daha faziletlidir. Bu durumda nezirde bulunursa, nezrini yerine getirmesi vaciptir. Bu hüküm, şer'î kâidelerin ve kıyasın sonucudur. Bu yüzden kişinin kendi ihtiyacı ile âilesinin ihtiyacını karşılaması, mali borçlarını ödemesinden önce gelir. Bu mali borçlar, ister keffâret ve hac gibi Allah'a ait haklar sınıfından olsun, ister kul borcu olsun hüküm değişmez. Biz iflas eden bir kimseye evini, hizmetçisini, elbiselerini, sanatkâr ise âlet ve edevâtını, değilse ticaret yapacağı eşyayı bırakır, geri kalan malını borçluların hakkı olarak kabul ederiz. Ahmed b. Hanbel, malının tamamını tasadduk etmeyi nezreden kimsenin, üçte birini vermesinin yeterli olabileceğini söylemiş, daha sonra mezhebini takip eden âlimler İmam Ahmed'in bu sözünü, Kâ'b kıssasındaki şu nakille delillendirmişlerdir: "Kâ'b dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah ve Rasûlü'ne tevbe etmemden dolayı malımın tamamını Allah ve Rasûlü için vereceğim. Rasûlullah (s.a.): Hayır, dedi. Dedim ki: Yarısı. O yine: Hayır, dedi.

O halde üçte birini, dedim. Bunun üzerine: Evet, dedi. Ben de: Hayber'deki hissemi alıkoyacağım, dedim." Bu hadisi Ebu Davud rivayet etmiştir.[41] Bu hadisin sabit oluşu biraz şüphelidir. Çünkü Kâ'b kıssasında sahih rivayet; *Sahih-i Buharî* ve *Sahih-i Müslim*'de Zührî hadisinden Kâ'b b. Mâlik'in oğlu yoluyla yapılan rivayettir. O da: "Malının bir kısmını alıkoy." şeklindedir ve miktar olarak bir sınırlama getirmemiştir. Bu isnaddakiler kıssa hakkında daha sağlam bilgiye sahiptirler. Çünkü rivayet bizzat oğlundan yapılmaktadır.

Soru: Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde rivayet ettiği: "Ebu Lübâbe b. Abdülmünzir, Allah'a tevbe edince dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Tevbemden dolayı kavmimin diyarını terkedip senin yakınında yerleşmek, Allah ve Rasûlü için malımın tamamını tasadduk etmek istiyorum. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: Üçte birini vermen yeter."[42] hadisi için ne dersiniz?

Cevap: Ahmed b. Hanbel'in yukarıdaki sözünün delili bu hadistir, Kâ'b hadisi değil. Sonra Ahmed b. Hanbel'in, oğlu Abdullah yoluyla gelen rivayette şöyle dediği nakledilmiştir: "Bir kimse malının tamamını veya bir kısmını tasadduk etmeyi nezretse, fakat malının tutarından çok borcu bulunsa, sahip olduğu malın üçte birini sadaka olarak vermesinin yeterli olacağı görüşündeyim. Çünkü Rasûlullah (s.a.) Ebu Lübâbe'ye, üçte birini vermesini emretmiştir." Ahmed b. Hanbel hadisten hüküm çıkarma konusunda daha çok bilgilidir. Bundan dolayı herhangi bir sınırlama bulunmayan Kâ'b hadisiyle değil, üçte birle sınırlama getirilen Lübâbe hadisiyle fetva vermiş ve sanki mutlak olan Kâ'b hadisini Ebu Lübâbe hadisiyle kayıt altına almak istemiştir.

Yine Ahmed b. Hanbel'in; "Sahip olduğu malından çok borcu bulunan bir kimsenin, malının tamamını veya bir kısmını tasadduk etmeyi nezretmesi halinde, malının üçte birini vermesinin yeterli olduğunu" söylemesi; malından çok borcu olsa bile o kimsenin nezrinin geçerli olduğuna delil teşkil etmektedir. Daha sonra mal sahibi olup borcunu ödemek istediği zaman, nezrettiği gün sahip olduğu mal miktarının üçte birini öder. Oğlu Abdullah'tan gelen bir başka rivayette ise şöyle demiştir: "Bir kimse hibede bulunmak ve borcunu ödemek suretiyle elindeki malı harcar, sonradan başka mal kazanırsa, yemin ettiği gün itibariyle malının üçte birini ödemesi vaciptir." Yemin ettiği günden maksat, nezrettiği gündür. O günkü malının üçte birini hesap eder ve borcunu ödedikten sonra bu miktarı nezri için ayırır.

---

41. Ebu Davud, 3321. İsnadı sahihtir.
42. Ahmed, *Müsned*, 3/453, 502; Dârimî, 1/390, 391. Râvileri sikadır. Ebu Davud'da (3319), Kâ'b b. Mâlik'ten şöyle bir rivayet vardır. Ebu Lübâbe veya bir başkası Rasûlullah'a (s.a.) şöyle söylemiştir: "Tevbemden dolayı..." Senedi sahihtir. Yine Ebu Davud (3320), İbn Kâ'b b. Mâlik'ten aynı manada bir başka rivayette bulunmuştur.

Ahmed b. Hanbel; "Veya bir kısmı" sözüyle, bir kimsenin malının belirli bir kısmını veya bin dinar gibi belirli bir miktarı tasadduk etmeyi nezretmesi halinde de üçte birini vermesi, malının tamamını nezrettiği zaman üçte birinin yeterli olması gibi yeterli olur, demek istemiştir. Mezhebinin sahih olan görüşüne göre belirlediği malın tamamını vermesi gerekir. Bu hususta başka bir rivayet daha vardır ki o da şöyledir: Şayet belirlediği miktar malının üçte biri veya daha azı ise, o miktarın tamamını vermesi gerekir. Şayet üçte birinden fazla ise, yalnızca üçte bir miktarınca vermesi gerekir. Ebu'l-Berekât'a[43] göre en sahih görüş budur.

Bütün bu nakillerden sonra deriz ki: Ne Kâ'b hadisinde, ne Ebu Lübâbe hadisinde, onların kesin olarak nezrettiklerine dair bir delil vardır. Yalnızca: "Tevbemizden dolayı malımızı bağışlamalıyız." dediler. Bu söz, nezirde bulunma hususunda açık değildir. Bu sözün mânası: Tevbelerinin kabulünden dolayı Allah'a şükretmek maksadıyla mallarını tasadduk etmeye azmetmektir. Rasûlullah (s.a.) da onlara, mallarının bir kısmını vermenin yeterli olacağını, tamamını vermelerine ihtiyaç bulunmadığını haber vermiştir. Bu aynen malının tamamını vasiyet etmek için izin isteyen Sa'd'a yalnızca üçte biri için izin vermesi gibidir.

Bu meseleye iki türlü itiraz edilebilir: Birincisi: Hz. Peygamber'in (s.a.) "Sana kâfidir" sözü, hükmü vacip olan meseleler için kullanılır. İkincisi: Üçte birinden fazlasını tasadduk etmekten menetmesi, o fazlalığı vermenin ibadet mânası taşımayacağına delâlet eder. Çünkü Allah ve Rasûlü, ibadet mânası taşıyan bir davranıştan menetmezler. İbadet mânası taşımayan bir nezirde bulunursa, o nezri yerine getirmek gerekmez.

Bu itirazlar şöyle cevaplandırılır: "Sana kâfidir" sözü, "sana yeter" mânasındadır. Bu kelime, dört harfli fiillerdendir. Sizin dediğiniz mâna, üç harfli fiilden yapılan şekil için söz konusudur. Rasûlullah'ın (s.a.) Ebu Bürde'ye kurban konusunda: "Senin için olur, senden başka hiç kimse için olmaz."[44] buyurması da bunun gibidir. Yeterlilik, vacip için kullanıldığı gibi, müstehap için de kullanılır.

---

43. Bu zat, İbn Teymiye adıyla bilinen Abdüsselâm b. Abdullah b. Ebî Kâsım el-Harranî'dir. Şeyhulislam Ahmed b. Teymiye'nin dedesidir. Hadis ezberlemekte ve mezhepleri kavramakta müthiş bir kabiliyete sahipti. Zehebî, nahivci İbn Mâlik'ten şöyle bir nakilde bulunur: "Davud (a.s.) için demirin yumuşak kılınması gibi Şeyh el-Mecd için de fıkıh öylesine yumuşatılmıştı." Hicrî 652'de vefat etmiştir. Ahkâm hadisleri hakkındaki eseri *el-Müntekâ*, hem tek olarak hem de Şevkânî'nin şerhi el-Muharrar (Neylu'l-Evtâr) ile birlikte basılmıştır. Bk. *Şezerâtü'z-Zeheb*, 5/257.
44. Buharî ve Müslim'de, Berâ hadisinden ittifakla rivayet edilmiş ve daha önce de geçmişti. Bk. Buharî, 73/1.

Üçte bir miktarı geçen sadakadan menetmesine gelince; burada onun daha çok faydasına olan, din ve dünya menfaatını elde etmesine yardımcı olacak noktaya işaret vardır. Şayet malının tamamını tasadduk etmeye izin verseydi, daha sonra içine düşeceği fakirliğe ve yokluğa sabredemezdi. Rasûlullah (s.a.) tasadduk etmek için bir kese getiren şahsa onunla vurmuş,[45] fakirliğe dûçâr kalacağından ve bu duruma sabredemeyeceğinden korktuğu için sadakasını kabul etmemiştir. Şöyle de cevap verilebilir —ki tercihe şayan olan görüş de inşaallah budur—: "Hz. Peygamber (s.a.), malını tasadduk etmek isteyen herkesin halini takdir etmiş ve ona göre davranmıştır. Meselâ, Hz. Ebu Bekir'in malının tamamını bağışlamasına mani olmamış, "Âilene ne bıraktın?" diye sorduğunda Hz. Ebu Bekir: "Onlara, Allah'ı ve Rasûlü'nü bıraktım."[46] dediği halde bir hoşnutsuzluk göstermemiştir. Hz. Ömer'den malının yarısını sadaka olarak kabul etmiştir. Kesenin sahibini ise tasadduk etmekten menetmiştir. Kâ'b'a da: "Malının bir kısmını kendine sakla." demiştir. Bu sözde üçte bir gibi bir belirleme mânası yoktur. Yine bu sözde elde tutulacak miktarın, tasadduk edilecek miktardan iki kat fazla olması gerektiği mânası da yoktur. Ebu Lübâbe'ye ise: "Üçte birini vermen sana yeter." buyurmuştur. Bu haberler arasında herhangi bir çelişki sözkonusu değildir. Bu duruma göre: Kim malının tamamını sadaka olarak vermeyi nezrederse, kendisinin ve ailesinin ihtiyacı olan, başkasına muhtaç olmadan, el açmadan yaşayabileceği miktarı alıkor, bu bir mal olabilir, akar olabilir veya ürünü kendi-

---

45. Ebu Davud, 1673. Câbir b. Abdillah hadisinden şöyle rivayet eder: Rasûlullah'ın (s.a.) yanında idik. Yumurta büyüklüğünde bir altınla bir adam geldi ve dedi ki: "Ya Rasûlallah! Bunu bir madenden temin ettim, bunu benim sadakam olarak kabul et. Başka hiçbir şeyim yok." Hz. Peygamber (s.a.) yüzünü çevirdi. Sonra sağ tarafından geldi ve aynı şekilde konuştu. Rasûlullah (s.a.) tekrar yüzünü çevirdi. Sonra sol tarafından yine geldi. Rasûlullah (s.a.) yine yüzünü çevirdi. Sonra arka tarafından geldi. Bu sefer Rasûlullah (s.a.) elindekini aldı ve fırlattı. Şayet adama gelse canını acıtırdı. Sonra buyurdu ki: "Herhangi biriniz elinde avucunda nesi varsa getiriyor ve: 'bu benim sadakam.' diyor, sonra da dileniyor. Sadakanın hayırlısı, zenginlikten (ihtiyaç fazlasından) verilendir." Bu hadisin râvileri sikadır. Bu konuda Ebu Hureyre'den de şu rivayet vardır: "Sadakanın hayırlısı, zenginlikten verilendir. Sadaka vermeye en yakınından başla." Bu hadisi Buharî *Sahih*'inde rivayet etmiştir.
46. Ebu Davud, 1678; Tirmizî, 3676; Dârimî, 1/391, 392. Zeyd b. Eslem babasından şu rivayette bulunmuştur: Ömer b. Hattâb'ın şöyle söylediğini işittim: Rasûlullah (s.a.) bize, tasaddukta bulunmamızı emretti. O günlerde malım da vardı, kendi kendime: 'Ebu Bekir'i geçeceksem bugün geçerim,' dedim ve bütün malımın yarısını Rasûlullah'a (s.a.) getirdim. Rasûlullah (s.a.): "Âilen için ne bıraktın?" diye sordu. "Size getirdiğim kadar." dedim. Daha sonra Ebu Bekir bütün malını getirip tasadduk etti. Rasûlullah (s.a.) ona da: "Âilene ne bıraktın ey Ebu Bekir?" dedi. O da: "Onlara Allah'ı ve Rasûlü'nü bıraktım." diye cevap verdi. Bunun üzerine dedim ki: "Ben onu hiçbir şeyde geçemem." Bu hadisin senedi hasendir. Tirmizî, hasen-sahih olduğunu söyler. Hâkim (1/414) de sahih olduğunu söylemiş, Zehebî aynı görüşü ifade etmiştir.

lerine yetecek bir toprak parçası olabilir, gerisini tasadduk eder. En doğrusunu Allah bilir.

Rabîa b. Ebî Abdurrahman: "Zekât miktarınca olan meblağı tasadduk eder, gerisini alıkor." demiştir. Câbir b. Zeyd: "Miktar iki bin ve daha fazla ise onda birini, bin ve daha az ise yedide birini, beş yüz ve daha az ise beşte birini tasadduk eder." demektedir. Ebu Hanife (r.h.): "Zekât düşen malının tamamını tasadduk eder." demektedir. Zekât düşmeyen malı hususunda ise ondan iki rivayet vardır: Birincisi: Tasadduk eder; ikincisi: Etmezse bir şey gerekmez, şeklindedir.

Şâfiî der ki: "Bütün malını sadaka olarak vermesi gerekir." Zührî ve Ahmed: "Malının üçte birini vermesi gerekir." derken, bir başka grup da: "Yalnızca yemin keffareti miktarınca vermesi kâfidir." demektedir.

61— Doğruluğun ne kadar muazzam bir ahlâk olduğu. Dünya ve ahiret saadetinin ona bağlı bulunması, Allah'ın doğruluk sayesinde kurtuluşa erdirmesi ve yalan sebebiyle de helâk eylemesi bu hususu açıklamaktadır. Allah Teâlâ mü'min kullarına, sadıklarla beraber bulunmalarını emretmiştir: "Ey inananlar, Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun."[47]

Allah Teâlâ, insanları iki kısma ayırmıştır: Saîdler (huzur ve mutluluğa erenler) ve şakîler (tam bir perişanlık içinde bulunanlar). Saîdler; doğru söyleyen ve Allah ve Rasûlü'nü tasdik edenler, şakîler ise yalan sözlü olup Allah katından gelen şeyleri de yalanlayanlardır.

Bu taksim dört başı mâmur tam bir taksimdir. Çünkü saadet, doğru sözlülük ve tasdik ehlinden olmakla; şekâvet ise yalancılık ve yalanlamakla beraber bulunurlar.

Allah sübhanehû ve teâlâ, kullarına, kıyamet gününde doğruluktan başka hiçbir şeyin fayda getirmeyeceğini haber vermiştir. Münafıkların, kendilerini başkalarından ayıran bilgilerinin ve ayıpladığımız hallerinin tamamının aslında, sözlerindeki ve davranışlarındaki yalancılık vardır. Doğruluk imanın rehberi, delili, bineği, sürücüsü, kıyafeti, zîneti hatta ve hatta özü ve ruhudur. Yalan ise küfrün ve nifakın rehberi, delili, bineği, sürücüsü, kıyafeti, zîneti ve özüdür. Yalanın imana karşı duruşu, şirkin tevhid inancına karşı duruşu gibidir. İmanla yalan yanyana gelirse biri diğerini kovar, onun yerine kendisi geçer ve kesinlikle bir arada bulunmazlar. Allah Teâlâ Tebük'e gitmeyen bu üç kişiyi, doğrulukları yüzünden kurtuluşa erdirirken, diğerlerini

47. Tevbe, 9/119.

de yalanları sebebiyle helâk etmiştir. Allah kuluna, İslâm nimetinden sonra İslâm'ın hayatı ve gıdası olan doğruluktan daha faziletli bir nimet ihsan etmemiş, İslâm'ın fesadı ve hastalığı olan yalandan daha büyük bir belâ ile de onu imtihan etmemiştir.

Allah Teâlâ'nın: "Andolsun ki Allah, Peygamber'i ve güçlük saatında ona uyan Muhacirler ile Ensar'ı affetti. O zaman içlerinden bir kısmının kalbleri kaymağa yüz tutmuş iken yine de onların tevbel rini kabul buyurdu. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir."[48] âyet-i kerimesi, tevbenin Allah katındaki kadrini ve faziletini en muazzam bir şekilde açıklamıştır. Tevbe, mü'minin kemale ermesinin son basamağıdır. Allah Teâlâ bu kemali, bütün savaşların en sonunda mallarını, canlarını Allah için feda edip, diyarlarını terk ettikten sonra onlara bahşetmiştir. Bütün maksatları Allah'ın tevbelerini kabul etmesiydi. Bu sebepten Rasûlullah (s.a.) Kâ'b'ın tevbesinin kabul edilmesini, anasından doğduğu günden o güne kadar yaşamış olduğu en hayırlı gün olarak ifade etmiştir. Ancak Allah'ı hakkıyla bilenler, O'nun hakkını tanıyanlar ve kulluk görevini lâyıkıyla bilenler, kendi nefsini, nefsinin sıfatlarını ve davranışlarını; Rabbının kulluğunu eda etme yönünde yaptıklarını, yapması gereken görevleri yanında denizde bir damla gibi bilenlerin dışında kimse bu mânayı hakkıyla kavrayamaz. Bu durum da, zâhirî ve bâtınî âfetlerden kendini kurtarabilenler içindir. Kulunu af ve mağfiretiyle kuşatan, onu mağfiret ve rahmet deryasına daldıran Allah'ı tesbih ederiz. Böyle olmasaydı, helâk olmaktan kurtulmak düşünülemezdi. Adâleti ile hükmetmeseydi, arz ve semâ ehline zalim olmadığı halde —günahlarından dolayı— azab ederdi. Rahmetiyle muamele etmesi, kulları için işledikleri amellerden daha hayırlıdır. Hiç kimseyi yalnızca kendi ameli kurtarmayacaktır.

Yukarıda geçen âyet-i kerimedeki (Tevbe, 117) Allah'ın (c.c.) kulları hakkındaki tevbesinin, âyetin hem başında hem de sonunda olmak üzere iki kere tekrar edilişini düşününüz. Önce kullarına tevbe etmeleri yönünde bir muvaffakiyet ihsan etmiş, daha sonra da tevbe ettkiklerinde tevbelerini kabul buyurma lütfunda bulunmuştur. Her hayır Allah'tandır, Allah iledir, Allah içindir ve Allah'ın elindedir. Dilediğine bir lütuf ve ihsan olarak bu hayırdan verirken, dilediğini de adalet ve hikmetinin bir sonucu olarak mahrum eder.

62—Allah Teâlâ'nın, "Savaştan geri kalmış üç kişinin tevbesini de..."[49] âyet-i kerimesini Kâ'b doğru tefsir etmiştir. Bu tefsire göre bu üç kişi, sefere katılmayan ve Rasûlullah'a (s.a.) yemin ederek mazeretler beyan eden grup-

48. Tevbe, 9/117.
49. Tevbe, 9/118.

la beraber bulunmamışlar, geri kalmışlardı. Yoksa âyet-i kerimede kastedilen "geri kalış", sefere gitmemek mânasında değildir. Şayet bu mâna kastedilseydi, "geri bırakıldılar." yerine "geri kaldılar" fiili kullanılırdı. Nitekim Allah (c.c.): "Medine halkına ve onun çevresinde bulunan bedevîlere, Allah'ın Peygamberinden geri kalmaları yakışmaz."[50] âyet-i kerimesinde bu fiil kullanılmıştır. Çünkü burada kendi iradeleriyle geri kalmışlar, diğerinde geri bırakılmışlar, onları geri bırakan da bizzat Cenab-ı Hak olmuştur, kendiliklerinden geri kalmış değillerdir. En iyi bilen Allah'tır.

50. Tevbe, 9/120.

E) HZ. EBU BEKİR'İN HAC EMÎRLİĞİ

1— Hz. Ebu Bekir'in Hac Emîrliği:

İbn İshak der ki: Rasûlullah (s.a.) Tebük'ten döndükten sonra Ramazan'ın geri kalanını, Şevval'i ve Zilkâde'yi Medine'de geçirdi. Sonra Ebu Bekir'i (r.a.) hicretin 9. senesinde, müslümanlarla birlikte hac ibadetini edâ etmek için emîr olarak tayin etti. Müşriklerin de hac yapmaya devam ettikleri bu senede müslümanlar Ebu Bekir (r.a.) ile birlikte yola çıktılar.[1]

İbn Sa'd der ki: Ebu Bekir (r.a.) üç yüz kişiyle Medine'den çıkmıştır. Rasûlullah (s.a.) onlarla birlikte kurbanlık olarak yirmi deve göndermiştir. Eliyle boyunlarına kurban olduklarını gösterir alâmetlerini takmış, develeri götürme işini de Nâciye b. Cündüb el-Eslemî'ye vermiştir. Hz. Ebu Bekir de beş deve götürmüştür.

2—Hz. Ali'nin, Berâe Sûresi Hükümlerini Bildirmekle Görevlendirilişi:

İbn İshak der ki: Berâe sûresi, Rasûlullah (s.a.) ile müşrikler arasındaki anlaşmanın bozulması hakkında nazil olmuştur. Bu sûrenin inmesinden sonra Hz. Ali, Rasûlullah'ın (s.a.) Adbâ adındaki devesiyle yola çıkmıştır.

---

1. İbn Hişâm, 2/543-548; İbn Sa'd, 2/168-196; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 3/89-94; İbn Kesîr, 4/68-75.

İbn Sa'd der ki: Arc denilen yerde —İbn Âiz'e göre Dacnân denilen yerde— Hz. Ali, Hz. Ebu Bekir'e yetişti. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali'yi görünce: "Emîr olarak mı, yoksa memur olarak mı geldin?" diye sordu. Hz. Ali de: "Memur olarak geldim." dedi ve beraber yürüdüler.]

Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali'ye: "Rasûlullah (s.a.) seni hac için mi görevlendirdi?" diye sorunca o da dedi ki: "Hayır, Berâe sûresini tebliğ etmem ve daha önceki anlaşmaların ibtalini bildirmem için gönderdi." Daha sonra Hz. Ebu Bekir mü'minlere haccını yaptırdı. Kurban kesme günü (kurban bayramı) Hz. Ali kalktı, anlaşmaların ibtal edildiğini bildirdi ve Rasûlullah'ın (s.a.) kendisine emrettiği hususları şu sözlerle tebliğ etti: "Ey inananlar! Kâfir cennete giremez. Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac yapamaz, Kâbe'yi çıplak olarak tavaf edemez. Rasûlullah (s.a.) kiminle bir anlaşma yapmışsa, o anlaşma, vakti doluncaya kadar geçerlidir."

Humeydî, Süfyân—Ebu İshâk Hemedânî—Zeyd b. Yüşey' yoluyla şu rivayette bulunmuştur: Ali'ye hangi görevle hacca gönderildiğini sorduk. Dedi ki: "Dört şeyle gönderildim: 1) Mü'min olmayan kimse cennete giremez. 2) Kâbe'yi çıplak olan kimse tavaf edemez. 3) Bu seneden sonra Mescid-i Haram'da müslümanla kâfir bir araya gelemez. 4) Kimin Rasûlullah (s.a.) ile bir anlaşması varsa, süresi doluncaya kadar geçerlidir. Rasûlullah (s.a.) ile anlaşması olmayanlara dört ay mühlet verilmiştir."[2]

Sahih-i Buharî ve *Sahih-i Müslim*'de Ebu Hureyre'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Hz. Ebu Bekir, o hacda kurban kesme günü, Mina'da beni de şu ilanı yapanlar arasında gönderdi: "Bu seneden sonra hiçbir müşrik hac edemez. Kâbe'yi çıplak olarak tavaf edemezler." Daha sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali'yi göndererek ona Berâe sûresini duyurmayı emretti. Ebu Hureyre der ki: Ali bizimle beraber kurban günü Mina'da Berâe sûresini duyurdu, bu yıldan sonra hiçbir müşrikin hac yapamıyacağını ve çıplak olarak Kâbe'yi tavaf edemeyeceğini ilan etti.[3]

Bu kıssada hacc-ı ekber'in, kurban kesme günü olduğuna delil vardır. Öbür yandan Hz. Ebu Bekir'in bu hacının farz olan hac sayılıp sayılamayacağı, üzerindeki hac borcunun bu hacla mı, yoksa bir sene sonra Rasûlullah (s.a.) ile beraber yaptığı vedâ haccıyla mı düştüğü konusunda iki görüş ileri sürülerek ihtilâf edilmiştir. Sahih olan görüş ikincisidir. (Yani bu borcun vedâ haccıyla düştüğüdür.) Sözkonusu iki görüş, iki esasa dayanmaktadır.

---

2. Humeydî *Müsned*, 48; Ahmed, *Müsned*, 1/79 (594); Tirmizî, 3091; Dârımî, 2/68. Hz. Ali'den rivayet edilmiştir. Senedi sağlamdır. Tirmizî, hasen olduğunu söylemektedir.
3. Buharî, 7/10; Müslim, 1347.

Birincisi: Acaba hac, vedâ haccı senesinden önce farz kılınmış mıydı? İkincisi: Hz. Ebu Bekir'in edâ ettiği hac Zilhicce ayında mı idi, yoksa cahiliyye devrinde Arapların ayları ileri-geri almaları yüzünden Zilkâde ayında mı olmuştu? Bu iki görüşten ikincisi, Mücâhid ve diğer âlimler tarafından benimsenmiştir. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.) hac ibadetini, farz olmasından bir yıl sonraya tehir etmemiştir. Aksine farz kılındığı sene hemen edâ etmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.) sünnetine ve hâline yakışan da budur. Haccın hicrî altıncı, yedinci, sekizinci veya dokuzuncu senesi farz kılındığını iddia edenlerin hiçbir delili yoktur. Bu konuda en çok şunu söyleyebilmişlerdir: "Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın."[4] âyeti hicretin altıncı senesi Hudeybiye'de nazil olduğu için hac da bu sene farz kılınmıştır. Halbuki bu âyette, haccın farz kılınışına bir işarette bulunulmamış, farz kılındığı zaman tamamlanması emredilmiştir. Bunların her biri ayrı ayrı durumlardır. Haccın farz kılınışını bildiren âyet-i kerime ise şudur: "Yoluna gücü yeten herkesin, Kâbe'yi haccetmesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır."[5] Bu âyet-i kerime de "elçiler yılı" olarak bilinen hicretin 9. senesinin sonlarında nâzil olmuştur.

4. Bakara, 2/196.
5. Âl-i İmrân, 3/97.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

İSLÂMİYET'İN ARABİSTAN'A YAYILMASI

A) ARAP HEYETLERİNİN MEDİNE'YE GELİŞİ

1— Sakîf Heyetinin Gelişi:

Sakîf kabilesinden bir heyetin Rasûlullah'a (s.a.) geldiğinden, Tâif seferi anlatılırken bahsedilmişti.

Musa b. Ukbe der ki: Ebu Bekir (r.a.) ashab-ı kirama haccını yaptırdı. Urve b. Mes'ûd es-Sakafî Rasûlullah'a (s.a.) gelmiş ve daha önce anlatıldığı gibi kavminin yanına dönmek için Rasûlullah'tan (s.a.) izin istemişti. Sonra onlardan bir heyet geldi. Aralarında o gün reisleri durumunda olan Kinâne b. Abdi Yâleyl ile heyettekilerin en küçüğü olan Osman b. Ebu'l-Âs da vardı. Muğîre b. Şu'be dedi ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kavmimi benim yanımda misafir et, onlara ikramda bulunayım. Çünkü aramızda cereyan eden olayın yarası çok yeni." Rasûlullah (s.a.): "Seni kavmine ikramda bulunmaktan menetmem. Ancak ben onları, Kur'an dinleyebilecekleri bir yerde misafir etmek istiyorum." buyurdu.

Muğîre ile kavmi arasındaki yara şu sebeptendi: Muğîre, Sakifliler'in yanında ücretli olarak çalışıyordu. Sakîfliler, Mudar'dan gelirken, yolda uykuda oldukları bir sırada onlara saldırmış ve öldürülmüş, sonra mallarını alarak Rasûlullah'a (s.a.) gelmişti. Rasûlullah (s.a.): "Müslüman olmanı kabul ederiz, ama bu malı kabul etmeyiz. Çünkü biz zulmetmeyiz." buyurmuş ve o malı ganimet sayıp beşte birini almayı reddetmişti.

Daha sonra Hz. Muhammed (s.a.) Sakîfliler'in temsilcilerini mescidde konaklattı. Kur'an-ı Kerim dinleyebilmeleri ve namaz kılanları görebilmeleri

için orada onlara çadır kurulmasını emretti. Allah'ın Rasûlü (s.a.) hutbe okurken kendi nefsini anmıyordu. Sakîfliler bunu görünce: "Bize kendisinin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmemizi emrediyor, ama kendisi hutbede bu şehadeti söylemiyor." dediler. Onların bu sözleri Rasûlullah'ın (s.a.) kulağına gelince buyurdu ki: "Ben, Allah'ın Rasûlü olduğuma ilk şehadet edenim."

a) Sakîflilerin İstekleri:

Temsilciler her gün Rasûlullah'ın (s.a.) yanına geliyor, en küçükleri olan Osman b. Ebu'l-Âs'ı bineklerinin yanında bırakıyorlardı. Osman ise onlar ne zaman dönüp öğle uykusuna yatsalar hemen Rasûlullah'a (s.a.) gidiyor, O'na din hakkında sorular soruyor ve Kur'an okutuyordu. Bu defalarca gidiş-geliş sonunda Osman, İslâm'ı öğrendi ve kavradı. Rasûlullah'ı (s.a.) uykuda görürse Ebu Bekir'e (r.a.) gider ve bu durumu da arkadaşlarından gizlerdi. Allah'ın Rasûlü (s.a.), Osman'ın bu halinden hoşlandı ve onu sevdi. Heyettekiler uzun bir müddet orada kaldılar ve devamlı Rasûlullah'a (s.a.) gidip geldiler. O da onları İslâm'a çağırıyordu. Sonunda müslüman oldular. Kinâne b. Abdi Yâleyl dedi ki: "Hakkımızda kararını bildirir misin ki biz de kavmimize dönelim?" Rasûlullah (s.a.): "Evet, İslâm'ı kabul ederseniz kararımı bildiririm. Yoksa ne karar, ne de aramızda sulh olur." buyurdu. Kinâne dedi ki: "Zina için ne dersin? Biz gurbette dolaşan kimseleriz ve bundan geri duramayız." Rasûlullah (s.a.): "Bu, size haramdır. Çünkü Allah Teâlâ: 'Zinaya yaklaşmayın, zira o bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur.'[1] buyurmuştur." dedi. Sonra dediler ki: "Faiz hakkında ne dersin? O bizim bütün servetimizdir." Rasûlullah (s.a.): "Ana mallarınız, sermayeleriniz sizindir. Allah Teâlâ: 'Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız faiz olarak artan miktarı almayın.'[2] buyuruyor." Dediler ki: "İçki için ne dersin? Bizim bölgemizin üzümlerinden elde ederiz ve onsuz edemeyiz." Hz. Peygamber (s.a.): "Allah onu haram kılmıştır." buyurdu. Sonra: "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."[3] âyetini okudu. Bunun üzerine hemen kalktılar ve bir köşede başbaşa kaldılar ve (kendi aralarında) dediler ki: "Yazıklar olsun size! Şayet dediklerine karşı durursak, Mekke'nin karşılaştığı bir gün ile karşılaşmamızdan korkuyoruz. Gidelim, isteklerimiz üzerinde yazışalım."

1. İsrâ, 17/32.
2. Bakara,2/278.
3. Mâide, 5/90.

Hz. Peygamber'e (s.a.) geldiler ve: "İstediğin her şeye evet, ama Rabbe (Lât) hakkında ne dersin?" dediler. Rasûlullah (s.a.): "Yıkın!" dedi. "Eyvah! Rabbe, senin onu yıkmak istediğini öğrenirse ahaliyi öldürür." dediler. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb dedi ki: "Ey İbn Abdi Yâleyl, yazıklar olsun sana! Rabbe'nin bir taş parçası olduğunu bilmiyor musun?" Onlar da: "Biz sana gelmedik ey İbn Hattâb." dediler. Sonra Rasûlullah'a (s.a.): "O halde yıkma işini sen üzerine al, biz katiyen yıkamayız." dediler. Rasûlullah (s.a.) da: "Size onu yıkmaya yetecek kadar adam göndereceğim." dedi ve aralarında yazışma tamamlandı.

Kinâne b. Abdi Yaleyl dedi ki: "Göndereceğin kimse yola çıkmadan bize izin ver, sonra elçini arkamızdan gönder. Biz kavmimizi çok iyi tanırız." Hz. Peygamber (s.a.) onlara ikramda bulundu, emniyetlerini sağladı ve izin verdi. Giderken dediler ki: "Ya Rasûlallah! Kavmimizden birini bize imamlık yapması için emîr tayin et." Rasûlullah (s.a.) İslâm'a olan düşkünlüğünü bildiği Osman b. Ebu'l-Âs'ı başlarına emîr tayin etti. Yola çıkmadan önce Kur'an'dan birkaç sûreyi öğrenmişti.

Kinâne b. Abdi Yaleyl arkadaşlarına dedi ki: "Ben Sakîflileri en iyi tanıyanınızım. Olanları gizleyiniz. Onları savaş ve ölümle tehdit ediniz. Onlara Muhammed'in (s.a.) bizden bazı şeyler istediğini, bizim de reddettiğimizi haber veriniz. Bizden Lât ve Uzza'yı yıkmamızı, içkiyi ve zinayı haram kılmamızı, mallarımızın faizini bırakmamızı istediğini haber veriniz."

b) Sakîflilerin Müslüman Oluşu:

Heyetteki temsilciler kabilelerine yaklaşınca, Sakîfliler onları karşılamaya çıktılar. Temsilcilerin başları önlerine düşmüş, develeri birbirine yaklaştırılmış, kendileri de elbiselerine bürünmüş vaziyette olduklarını görünce üzüldüler ve hayırlı bir haberle gelmediklerini düşünerek kaygılandılar. Birbirlerine: "Heyetiniz hayırlı bir haber getirmiyor." dediler. Daha sonra heyettekiler bineklerinden indiler. Âdetleri üzere Lât'a doğru yöneldiler ve yanına geldiler. —Lât, Tâif sırtlarında bulunan bir puttu. Beytullah'ta hedy kurbanı kesildiği gibi ona da kurban keserlerdi.— Heyet oraya gelince, Sakîflilerden bazıları: "Görünüşlerinde hiçbir hayır yok." dediler. Sonra temsilcilerin her biri âilelerinin yanına döndü. Temsilcilerin akrabasından olan Sakîfliler, eve dönenlerin yanlarına gelip ne getirdiklerini, nasıl bir haberle döndüklerini sordular. Onlar da dediler ki: "Biz, dilediğini yapan sert ve katı bir adamın yanından geliyoruz. Bu adam kılıçla ortaya çıkmış, Araplar ve diğer mil-

letler kendisine boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bize çok ağır tekliflerde bulundu. Lât ve Uzza'nın yıkılmasını ve sermayelerin dışındaki faiz olarak elde edilen malların alınmamasını teklif etti. Zinayı ve içkiyi haram kıldı."

Sakîfliler bu sözleri dinledikten sonra: "Vallahi bu denilenleri kesinlikle kabul etmeyiz!" dediler. Temsilciler de: "O halde silahlarınızın bakımını yapın, savaşa hazırlanın, yiyeceklerinizi depolayın, kalelerinizi onarın." diye karşılık verdiler. Sakîfliler iki-üç gün savaşmaya kararlı olarak beklediler. Sonra Allah Teâlâ, bunların kalbine korku saldı ve: "Vallahi, bizim bu adama karşı koyacak gücümüz yok. Bütün Araplar ona boyun eğdi. Ey temsilciler! Geri dönünüz, ne isterse kabul ediniz ve barış anlaşması yapınız." dediler. Temsilciler onlardaki bu değişikliği, sulh ve sükûnu, korku ve savaşa tercih ettiklerini görünce, dediler ki: "Biz O'nunla anlaşmamızı yaptık. Dilediğimizi verdik, istediğimizi şart koştuk. Biz O'nu insanların en vefalısı, en merhametlisi ve en doğrusu olarak gördük. Bizim bu gidişimizde ve yaptığımız anlaşmada bizim ve sizin için bereket vardır. Allah'ın size ihsan ettiği huzur ve âfiyeti kabul ediniz." Bunun üzerine Sâkifliler: "Bunu niçin bizden gizlediniz de bizi en ağır üzüntülere boğdunuz?" dediler. Onlar da: "Allah'ın, kalbinizdeki şeytanlık gururunu gidermesini istedik." dediler.

c) Lât Putunun Yıkılışı:

Birkaç gün sonra Hz. Peygamber'in (s.a.) elçileri geldiler. Başlarında Hâlid b. Velid vardı. Muğîre b. Şu'be de içlerindeydi. Gelir gelmez Lât putunu yıkmaya azmettiler. Bütün Sakîf halkı kadınlar, erkekler ve çocuklar hepsi olup bitenlere bakıyorlar, evlerden başlar uzanıyor, neler olduğunu görmeye çalışıyorlardı. Ve hiçbir Sakîfli, o putun yıkılabileceğine ihtimal vermiyor, bunu imkânsız görüyordu.

Muğîre b. Şu'be kalktı, eline kazma aldı ve arkadaşlarına: "Vallahi, sizi Sakîflilerin durumuna güldüreceğim." dedi. Sonra kazması ile puta vurdu ve yere yuvarlanıp debelenmeye başladı. Bütün bir Tâif halkı hep bir ağızdan çığlık attılar ve "Allah, Muğîre'yi rahmetinden uzak tutsun! Rabbe onu öldürdü!" dediler. Onu düşmüş vaziyette görünce: "Haydi, kimin gücü yeterse yaklaşsın, yıkmayı denesin! Vallahi bu yapılamayacak bir iştir!" dediler. Bu sözleri duyan Muğîre, fırlayıp kalktı ve: "Ey Sakîf topluluğu! Allah sizi çirkinleştirsin! Lât dediğiniz, taş ve kerpiç parçalarından ibaret bir şeydir. Allah'ın âfiyetine yöneliniz ve O'na kulluk ediniz!" dedi. Sonra kazmasıyla Lât'ın kapısını kırdı ve duvarlarına tırmandı. Onunla beraber başkaları da

tırmandı. Yerle bir edinceye kadar taş taş yıktılar. Putun bakıcısı: "Temele indiklerinde, temel onlara kızacak ve onları yerin dibine geçirecek!" dedi. Muğîre, bu sözleri duyunca Halid'e: "Bırak, temeli ben kazayım!" dedi ve elbiselerini, zînet eşyalarını ve toprağını çıkarıncaya kadar kazdı. Bütün bir Sakîf'in dili tutulmuş gibiydi. Ancak içlerinden bir ihtiyar kadın: "Alçaklar onu (müslümanlara) teslim ettiler, savaşıp onu savunmadılar." diyebildi.

Hz. Peygamber'in (s.a.) elçileri, görevlerini yerine getirip döndüler. Putun deposundan çıkan elbise ve zînet eşyalarıyla Rasûlullah'ın (s.a.) yanına girdiler. Rasûlullah (s.a.) da o malları hemen o gün taksim etti. Kullarına zafer ihsan edip dininin izzetini koruduğu için Allah'a hamdetti. Daha önce de bu malın Ebu Süfyan b. Harb'e verildiği zikredilmişti.

Buraya kadar anlatılanlar Musa b. Ukbe'den nakledilmiştir.

İbn İshak'ın iddiasına göre Hz. Peygamber (s.a.), Ramazan ayında Tebük'ten dönmüş, Sakîflilerin heyeti de bu ay içinde gelmiştir.

Ebu Davud'un *Sünen*'inde, Câbir'den (r.a.) şöyle bir rivayet vardır: Sakîfliler Rasûlullah'a (s.a.), kendilerinin cihad ve sadaka ile mükellef tutulmamalarını şart koştular. Hz. Peygamber (s.a.) bu şarttan sonra: "İslâm'ı kabul ettikleri zaman sadakalarını (zekâtlarını) da verecekler, cihada da gideceklerdir." buyurdu.[4]

Ebu Davud et-Tayâlisî'nin *Sünen*'inde, Osman b. Ebu'l-Âs'tan gelen rivayete göre Rasûlullah (s.a.) ona, Tâif mescidini, putlarının (tâğıye) olduğu yere yapmasını emretti.

Mu'temir b. Süleyman, *Meğâzî*'sinde der ki: Abdullah b. Abdurrahman et-Tâifî'nin, Osman b. Abdillah—amcası Amr b. Evs— Osman b. Ebi'l-Âs yoluyla şöyle bir nakilde bulunduğunu işittim: Osman b. Ebi'l-Âs dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.) Kur'an'dan Bakara sûresini okuduğum için, onların en küçüğü olduğum halde Sakîf'ten gelen altı kişilik heyet içinden beni görevlendirdi. Dedim ki: "Ya Rasûlallah! Ben Kur'an'ı unutuyorum." Elini göğsüme koydu ve: "Ey Şeytan; Osman'ın göğsünden çık!" buyurdu. Bundan sonra, ezberlemeyi istediğim hiçbir şeyi unutmadım.[5]

Sahih-i Müslim'de, Osman b. Ebi'l-Âs'tan gelen şu rivayet vardır: "Ya Rasûlallah! Şeytan beni namaz kılmaktan ve Kur'an okumaktan alıkoyu-

---

4. Ebu Davud, 3025; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/218.
5. Abdullah b. Abdurrahman'ı birçok hadisçi zayıf kabul etmiştir. *Takrîb*'de: "Sadûktur, fakat hata eder, vehmeder." denilmiştir. Diğer râvileri sikadır.

yor." dedim. "Bu hınzib denilen bir şeytandır. Onu hissettiğin zaman ondan Allah'a sığın ve üç defa sol tarafına tükür." buyurdu. Denileni yaptım ve Allah benden bu hali giderdi.[6]

d) Bu Olaydaki Fıkhî Hükümler:

Heyetle ilgili olarak zikredilen bu kıssadan çıkarılacak bazı fıkhî sonuçlar vardır. Bunları şöylece sıralıyabiliriz:

1— Harbî olan bir kişi, kavmi içerisinde zulüm ve cinayet işler, mallarını alır ve sonra da müslüman olarak gelirse, devlet başkanı onun zulmü ve getirdiği mallarla ilgili olarak hiçbir işlem yapmaz. Daha önceden telef ettiği mal ve can karşılığı olarak tazminat ödemez. Rasûlullah (s.a.), Muğîre'nin Sakîfliler'den aldığı mala dokunmamış, onlara verdiği zararı da tazmin etmemiş ve demişti ki: "Müslüman olmanı kabul ederim, getirdiğin mala gelince, ona hiç karışmam."

2— Müşrikleri mescidde konaklatmak caizdir. Özellikle müslüman olmaları umuluyorsa, Kur'an dinlemelerine, ehl-i İslâmı ve ibadetlerini müşahade etmelerine imkân verilir.

3— Heyetin güzel bir siyasetle hareket etmesi, getirdikleri haberi Sakîflilere iletmeye ve arzu ettikleri sonuca ulaşmaya imkân vermiştir. Bunu yaparken onlara hoşlanmayacakları bir tablo çizmişler, bunun sonucu Sakîfliler, İslâm'a boyun eğmekten başka bir çıkar yol olmadığını görünce heyettekiler herşeyin düşünüldüğü gibi kararlaştırıldığını haber vermişlerdir. Şayet gelir gelmez bu durumu söyleselerdi kabul etmezlerdi. Bu davranış davetin ve tebliğin en güzel şekillerindendir ve ancak akıllı ve zeki insanlar bu davranışı gösterebilirler.

4— Bir kavme emîr ve imam olmaya en lâyık kimse, Allah'ın kitabını en iyi bilen, en faziletli ve dini en iyi anlayandır.

5— Putlar için inşa edilen şirk yerlerinin yıkılması, meyhane ve diğer batakhanelerin yıkılmasından Allah'a ve Rasûlü'ne daha sevimli, İslâm dini ve müslümanlar için daha faydalıdır. Kabirlerin üzerine yapılan, Allah'tan başkasına ibadet edilen ve içindekilerle Allah'a ortak koşulan yerlerin hali de böyledir. Buraların bırakılması İslâm'a göre helâl olmaz, bilâkis yıkılması vaciptir. Vakfedilmesi ve buralara vakıfta bulunulması sahih olmaz. Devlet

6. Müslim, 2203.

başkanı böyle yerleri ve bu yerlere ait vakıfları, İslâm askerlerine bağışlayabilir. Müslümanların umumi menfaatları için kullanabilir. Oradaki âletlerin, eşyaların ve her türlü metaın hükmü böyledir. Oraya götürülen kurbanlar, Beytullah'a götürülen kurbanlara benzetilir. Devlet başkanının bunları almak ve İslâmî menfaatlar için sarfetme hakkı vardır. Sakîfliler de o putların önünde, bu yerlerde yapılması âdet olan adakta bulunmak, bereket ummak, meshetmek, öpmek ve istilâm etmek gibi şeyler yapıyorlardı. Onların şirki bundan ibaretti. Onlar, o putların yeri ve gökleri yarattığına inanmıyorlardı. Şirk koşmaları, bazılarının kabirler için gösterdikleri davranışın aynısı idi.

6— Putların ve puthanelerin yıkılmasından sonra, o yerlere mescid yapmak müstehabtır. Böylece daha önce Allah'a şirk koşulan yerlerde, yalnızca Allah'a ibadet edilecektir. Puthanelerden başka Allah'a ortak koşulmak için yapılan yerlerin de yıkılması ve müslümanların ihtiyacı varsa oraların mescid haline getirilmesi vaciptir. Şayet mescide ihtiyaç yoksa, devlet başkanı öyle yerleri ve o yerlere ait vakıfları mücahitlere ve uygun gördüğü diğer kimselere verir.

7— Kul, taşlanmış ve kovulmuş şeytandan Allah'a sığınır ve soluna tükürürse, şeytan ona zarar veremez. Bu davranışından dolayı namazı bozulmaz, aksine namazının daha tam ve eksiksiz olmasına vesile olur.[7]

En iyi bilen Allah'tır.

İbn İshak der ki: Rasûlullah (s.a.) Mekke'yi fethedip, Tebük seferinden dönünce Sakîfliler de İslâm'ı kabul ederek bîat edince, her taraftan Arap heyetleri gelmeye ve grup grup, bölük bölük Allah'ın dinine girmeye başladılar.

Temîmoğulları ile Tay kabilelerinden gelen heyetler daha önce anlatılmıştı.

2— Âmiroğulları Heyetinin Gelişi:

Âmiroğulları heyeti, Rasûlullah'ın (s.a.) Âmir b. Tufeyl'e bedduası, Allah Teâlâ'nın Rasûlü'nü onun ve Erbed b. Kays'ın şerrinden korumasıyla ilgili konular da daha önce zikredilmişti.

7. Kitabın müellifi İbnü'l-Kayyim'in hanbelî selefî mezhebinden olduğu dikkate alınmalıdır.

Beyhakî'nin *ed-Delâil* adlı eserinde, Yezîd b. Abdillah Ebi'l-Ulâ'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: Babam, Âmiroğulları heyeti içerisinde Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve: "Sen seyyidimizsin; bizden üstünsün ve güçlüsün." dediler. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Tamam tamam! Söyleyin sözünüzü, şeytan sizi âlet etmesin. Seyyid Allah'tır."[8]

İbn İshak, bir rivayetinde şöyle demiştir: Âmiroğulları heyeti Rasûlullah'a (s.a.) geldiğinde, aralarında Âmir b. Tufeyl, Erbed b. Kays b. Cez' b. Hâlid b. Câfer ve Cebbâr b. Selmâ b. Mâlik b. Câfer de vardı. Bu üç kişi kavimlerinin reisleri ve şeytanlarıydılar. Allah düşmanı Âmir b. Tufeyl, hâinlik ve hile yapmak düşüncesiyle Rasûlullah'ın (s.a.) yanına geldi. Kavmi ona: "Ey Âmir! Herkes müslüman oldu." demişti. O da: "Vallahi bütün Araplar benim arkamdan gelinceye kadar durmamaya karar verdim. Ben mi, bu Kureyşli gencin arkasından gideceğim?" dedi. Sonra Erbed'e demişti ki: "Adamın yanına (Rasûlullah'ı kastediyor) geldiğimiz zaman ben O'nu meşgul ederim; O'nu meşgul ettiğim zaman sen de kılıçla işini bitir." Rasûlullah'a (s.a.) geldikleri zaman Âmir: "Ey Muhammed! Gel, başbaşa kalalım." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Tek olan Allah'a iman etmedikçe olmaz vallahi!" dedi. Âmir

8. Ahmed b. Hanbel, 4/25; Ebu Davud, 4806. Mutarrif b. Abdullah ve babası yoluyla rivayet etmiştir. Senedi sahihtir. Ebu Davud'daki rivayet şöyledir: Babam dedi ki: Âmiroğulları heyetiyle Hz. Peygamber'e (s.a.) gittim. "Sen seyyidimiz (efendimiz)sin." dedik. O da: "Seyyid, Allah tebâreke ve teâlâ'dır." buyurdu. "En faziletlimiz ve en kudretlimizsin." dedik. "Sözünüzü söyleyiniz veya bir kısmını söyleyiniz. Şeytan sizi âlet etmesin." buyurdu. Hattabî der ki: "Seyyid, Allah'tır." sözüyle hakiki mânada seyyidliğin (efendiliğin), Allah'a âit olup bütün mahlûkatın onun kölesi olduğunu kasdetmiştir. Kanaatımıza göre, onları böyle söylemekten menetmesi yeni müslüman olmaları sebebiyledir. Yoksa Rasûlullah (s.a.): "Ben, âdemoğlunun seyyidiyim." buyurmuş, Hazrecliler'e de: "Seyyidiniz (efendiniz) için ayağa kalkınız." demiştir. Bu sözüyle de Sa'd b. Muaz'ı kasdetmiştir. Yeni müslüman olmaları sebebiyle peygamberlikteki efendiliği, dünya ölçüleriyle anladıkları efendilik gibi zannedebilirlerdi. Onların tâzim ettikleri, emirlerine boyun eğdikleri reisleri vardı ve onlara "sâdât = efendiler" diye isim veriyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.) onlara kendisini nasıl öveceklerini ve bu konudaki edebi öğretti ve dedi ki: "Dindaşlarınızın söylediği gibi söyleyiniz ve bana Allah'ın (c.c.): 'Ey nebî, Ey rasûl' diye hitap ettiği gibi siz de 'nebî' ve 'rasûl' diye hitap ediniz. Kendi reislerinize ve büyüklerinize hitap ettiğiniz gibi 'seyyid' diye hitap ederek beni onlara benzetmeyiniz. Ben onlardan herhangi biri gibi değilim. Çünkü onlar size, dünyalık sebeplerle efendi oluyorlar. Halbuki ben nebîlik ve rasûllük sebebiyle efendinizim. O halde beni, 'nebî' ve 'rasûl' diye isimlendiriniz." "Bir kısmını söyleyiniz." sözünde, kısaltma vardır. Bu duruma göre mânası: "Söyleyeceklerinizin bir kısmını terkediniz." demektir. Böyle demekle sözlerini kısa kesmelerini istemiştir. Şair şöyle demiştir:

"Bazı şeyleri söylemek bana yakışmaz, çünkü tecrübelerim ve nesebimi belirtmem beni o sözlerden müstağni kılar."

İbn Esîr der ki: Rasûlullah (s.a.): "Şeytan sizi âlet etmesin." sözüyle şunu kasdetmiştir: İçinizden geldiği gibi konuşunuz. Sanki şeytanın elçisiymişsiniz ve onun dilinden konuşuyormuşsunuz gibi kendinizi zorlamayınız.

tekrar: "Ey Muhammed! Gel başbaşa kalalım." dedi. Rasûlullah (s.a.) da yine: "Tek olan Allah'a iman edip başkasını O'na şirk koşmaktan vazgeçmedikçe olmaz vallahi!" dedi. Hz. Peygamber'in (s.a.) teklifini reddettiğini görünce -tehdit ederek-: "Vallahi, ben de burayı atlılarla ve piyade askerlerle dolduracağım!" dedi. O dönüp gidince Rasûlullah (s.a.): "Allah'ım! Beni, Âmir b. Tufeyl'den koru!" diye dua etti. Rasûlullah'ın (s.a.) yanından çıktıkları zaman Âmir, Erbed'e dedi ki: "Sana yazıklar olsun Ey Erbed! Nerde kaldı sana emrettiğim şey? Vallahi, yeryüzünde senden daha çok korktuğum kimse yoktu. Allah'a yemin olsun ki, bu günden sonra artık senden hiç korkmuyorum!" Erbed dedi ki: "Sana hiç aldırış etmiyorum. (Hakkımda karar vermek için) acele etme. Vallahi ne zaman bana emrettiğin şeyi yapmak istediysem sen, onunla benim arama girdin. Kılıçla sana mı vursaydım?"

Sonra beldelerine doğru yola çıktılar. Yolda Allah Teâlâ, Âmir b. Tufeyl'in boynuna tâun hastalığı musallat etti ve Selûloğullarından bir kadının evinde canını aldı. Arkadaşları yola çıkıp Âmiroğulları topraklarına kadar geldiler ve: "Ey Erbed, neler oldu?" diye sordular. Erbed dedi ki: "Beni bir şeye ibadet etmeye çağırdı. Keşke şimdi yanımda olsaydı da O'na (Rasûlullah'a) şu okumla atış yapıp öldürseydim!" Bu sözü söyledikten bir veya iki gün sonra devesiyle giderken, Allah (c.c.) onun ve devesinin üzerine yıldırım gönderdi, ikisini de yaktı. Erbed, Lebîd b. Rabîa ile ana bir kardeş idiler. Lebîd, kardeşi için ağladı ve ağıt söyledi.[9]

Sahih-i Buharî'de rivayete göre Âmir b. Tufeyl, Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve dedi ki: "Seni şu üç teklif arasında muhayyer bırakıyorum: 1) Ya şehirliler senin, köylerin ahalisi benim olur, 2) Yahud hepsi senin olur, ama ben sana halife olurum, 3) Yahut bunlardan hiçbirini kabul etmezsen, ben Gatafan ahalisinden bin tane al kısrak süvarisini önüme katarak sana hücum ederim." Akabinde bir kadının evinde iken tâun hastalığına tutuldu ve: "Deve tâununa benzer bir şişlik; hem de Selûl ailesinden bir kadının evinde! İşte bu hiç olmadı." diyerek hayıflandı. "Getirin atımı!" dedi, atının sırtında öldü.[10]

3— Abdülkays Heyetinin Gelişi:

Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde İbn Abbas'tan gelen bir rivayet şöyledir: Abdülkays heyeti Hz. Peygamber'e (s.a.) geldiler. Hz. Peygamber (s.a.):

---

9. İbn Hişâm, 2/568, 56 .
10. Buharî, 64/30; Ahmed b. Hanbel, 3/210. Enes b. Mâlik hadisinden rivayet etmiştir.

"Sizler kimlerdensiniz?" diye sordu. "Rabîa kabilesindeniz." dediler. Allah Rasûlü (s.a.): "Hoş geldiniz, Allah sizleri utandırmasın, pişman etmesin." buyurdu. Bunun üzerine: "Ya Rasûlallah! Biz sana, yalnız haram ayda gelebiliriz. Seninle aramızda kâfir olan Mudar kabilelerinden falan topluluk vardır. O halde bize kestirme bir şey emret de, geride kalanlarımıza haber verelim ve o sebeple de cennete girelim." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Size dört şeyi emrediyor ve sizi dört şeyden sakındırıyorum. Size yalnız Allah'a iman etmeyi emrediyorum. Allah'a iman etmek ne demek biliyor musunuz? Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek, Ramazan orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini vermenizdir. Sizi dört şeyden: Hantem, dubbâ, nakîr ve müzeffetten (denilen kaplara hurma, yahut üzüm şırası koymak) nehyediyorum. Bu emrettiklerimi iyice belleyiniz ve arkanızda bıraktığınız kimselere haber veriniz."[11]]

Sahih-i Müslim'de şöyle bir ilâve vardır: Dediler ki: Ya Rasûlallah! Nakîr hakkında malumatın var mı?" Hz. Peygamber (s.a.): "Evet, bir hurma kütüğüdür; onu oyar, içine ufak hurmalardan atarsınız, sonra içerisine su döker ve kaynatırsınız. Kaynaması bitip dinlenince içersiniz. —Sarhoş olması sebebiyle de— sizden biriniz amca oğlunu pekâlâ kılıçla vurabilir." Aralarında böyle bir darbeye maruz kalmış bir adam vardı, dedi ki: "Ben, Rasûlullah'-tan (s.a.) utandığım için bu yarayı gizliyordum." Daha sonra Rasûlullah'a (s.a.) "O halde biz ne içeceğiz Ya Rasûllallah!" dediler. O da: "Ağızları bağlanan deri su kaplarından." buyurdu. Bunun üzerine: "Ya Rasûlallah! Bizim bölgemizde çok fare var, orada deriden yapılan su kapları duramaz." dediler. Rasûlullah (s.a.) iki veya üç defa: "Onları fareler yese de" buyurdular. Sonra Abdülkayslılardan Eşecc'e dedi ki: "Sende, Allah'ın sevdiği iki haslet var: Vekâr ve teennî."

İbn İshâk der ki: Cârûd b. Bişr b. el-Muallâ, hıristiyan olarak Abdülkays heyeti ile birlikte Rasûlullah'a (s.a.) gelmişti. "Ya Rasûlallah! Borcum var ve senin dinin için dinimi terkediyorum. Benim için borcuma kefil olur musun?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Evet, ben tazmin ederim. Seni ça-

---

11. Buharî, 1/40; Müslim, 17. Bu sayılan kaplara üzüm veya hurma şırasının konulmasının nehyedilmesi, özellikle bu kaplarda şıranın daha çabuk alkole dönüşmesinden ve bazan insanın farkına varmadan alkole dönüşmüş bu şırayı içmesi ihtimalindendir. Daha sonra alkollü içmemek kaydıyla her türlü kaba şıranın konulabileceği hususunda ruhsat verildi. *Sahîh-i Müslim*'de (977), Büreyde'den merfû olarak şu rivayet gelmektedir: "Deri kapların dışındaki kaplara hurma şırası koymanızı nehyetmiştim. Bundan böyle bütün kaplardan içebilirsiniz, ancak alkollü içki içmeyiniz." Kitabın müellifi az sonra bu hadisi zikredecektir.

ğırdığım şey (din), senin üzerinde bulunduğun şeyden daha hayırlıdır." O, müslüman oldu, arkadaşları da İslâm'ı kabul ettiler. Sonra Cârûd: "Bize binek temin et ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Vallahi benim yanımda sizi üzerine bindirecek bir hayvan yok." dedi. Bunun üzerine: "Ya Rasûlallah! Bölgelerimizin arasında yitik binek hayvanları var, onlara binerek beldelerimize gidemez miyiz?" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Hayır, onlara binmek ateştir." buyurdu.[12]

Bu olayın işaret ettiği bazı hükümler:

1— Allah'a iman, bütün yüce hasletlerin esasıdır. Rasûlullah'ın (s.a.) ashabı, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn bu hal üzereydiler. Şâfiî, *el-Mebsût* adlı eserinde bu hususu zikretmiştir. Ayrıca Kur'an'dan ve hadisten bu konuyla ilgili yüz kadar delil vardır.

2— Heyet, hicretin dokuzuncu senesinde geldiği halde Hz. Peygamber (s.a.), yukarıda zikrettiği İslâmî hasletler içinde haccı saymadı. Haccın o sene henüz farz kılınmadığının delillerinden biri de budur. Hac, ancak onuncu senede farz kılınmıştı. Bir iki gün önce bile farz kılınmış olsaydı orucu, namazı ve zekâtı saydığı gibi iman edileceklerden biri olarak haccı da sayardı.

3— Bazı kimselerin mekruh kabul etmelerinin aksine Ramazan ayına yalnızca "Ramazan" demek mekruh değildir. Mekruh olduğunu iddia edenler "Ramazan ayı" dışında hiçbir ifadenin söylenemeyeceği kanaatındadırlar.

Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde: "Kim inanarak ve sevabını umarak Ramazan'da oruç tutarsa, geçmiş günahları affolunur."[13] buyurulurken, "Ramazan" kelimesi yalın halde gelmiştir.

4— Ganimet mallarının beşte birini vermek vaciptir ve bu da iman edilecek şeylerden biridir.

5— Yukarıda adı geçen kapların kullanılması yasaklanmıştı. "Bu haram oluş devam etmekte midir, yoksa mensuh mudur?" konusunda iki görüş vardır. Bu iki görüş de Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilmiştir. Âlimlerin çoğunluğu, Müslim'in rivayet ettiği Büreyde hadisiyle neshedildiği görüşündedirler. O hadiste: "Size bazı kapları yasak etmiştim. Bundan böyle bütün kap-

12. İbn Hişâm, 2/575; Ahmed b. Hanbel, 5/80; Dârimî, 2/266; Tirmizî, 1882. Cârûd el-Abdî, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Müslümanın yitiği ateştir, ona yanaşmayınız." İsnadı sahihtir. Bunu İbn Mâce, (2502) Abdullah b. Şehîr'den rivayet etmiştir, senedi sahihtir. İbn Hibbân (1171) ve Bûsırî (*ez-Zevâid*'de) hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Hadisin mânası: "İnsan o yitiği sahiplenmek kasdıyla alırsa onu cehennem ateşine sürükler" demektir.
13. Buharî, 1/28; Müslim, 760.

lardan şıra içebilirsiniz; yalnız, sarhoşluk veren içkileri içmeyin." buyurdu,[14] denilmektedir.

Bir grup âlim ise yasaklayıcı hadislerin muhkem olduğunu, mensuh olmadığını söylemişler ve demişlerdir ki: "Yasaklayıcı hadisler, gerek sayı gerekse rivayet yollarının çokluğu bakımından neredeyse tevâtür derecesine ulaşmıştır. Mübah olduğunu gösteren hadis ise tektir, diğer hadislere karşı koyacak durumda değildir."

Meselenin sırrına gelince: Adları geçen kapların kullanılmasının yasaklanması, sedd-i zerâî'[15] babındandır. Zira herhangi bir içecek bu kaplarda süratle sarhoş edici özellik kazanıyordu. Bir diğer görüşe göre bu kaplar çok sağlam oluyor ve alkollü içki elde etmekte kullanılıyordu. Müzeffet'in dışındakiler içki yapımına has kaplar olarak bilinmiyordu. Bu kaplardaki içecek ne zaman kaynatılır ve belli bir kıvama gelirse onun sarhoş edici olduğu bilinirdi. Bu illete göre taştan ve sarı madenden (tunçtan) yapılmış kapların haram olması daha evlâdır. Birinci illete göre haram olmaz, çünkü taştan ve sarıdan (tunçtan) yapılan kaplar, sayılan bu dört kap gibi, alkole dönüşümü hızlandırmaz. Her iki illete göre de haram kılınma durumu sedd-i zerâî' babındandır. Tıpkı şirke düşme endişesinin bulunduğu yıllarda kabir ziyaretinin yasaklanmasıyla, öyle bir tehlikeye götüren yola sed çekilmesi gibi. Daha sonra tevhid inancı kalplerde istikrar bulup imanlar kuvvetlenince kabir ziyaretine izin verilmişti, ama yine de hezeyana fırsat vermemek şart koşulmuştu. Aynı durum, bu kaplarda nebîz elde etme hususunda da söylenebilir. Rasûlullah (s.a.) onları, içkiden ve içki elde ettikleri kaplardan uzaklaştırmış, böylece içkiyi bırakmaları çok yeni olduğu için onları bu kötülüğe götüren yolları tıkamıştır. İçkinin haram oluş keyfiyeti kalplerinde istikrar bulup kalplerinde itminan hasıl olunca, bütün kapların kullanılması içki içmemeleri şartıyla mübah kılınmıştır. İşte bu meselenin fıkhî yönü ve hikmeti budur.

6— Hilm ve vekâr sıfatları övülmüş, Allah'ın bu sıfatları sevdiği haber verilmiştir. Bunların zıddı ise fevrîlik ve aceleciliktir. Her ikisi de ahlâkı ve yapılan işleri ifsad eden kötü huylardandır.

Bu övgü, kulunda yaratmış olduğu zekâ, kahramanlık-cesaret ve hilm gibi güzel hasletleri, Allah'ın sevdiğine delâlet etmektedir.

---

14. Daha önce geçti. Bk. Dipnot: 11.
15. *Zerîa*: İçinde fesat bulunan yasağa ulaştıran şeydir. Yabancı kadına bakmanın zinaya götürmesi gibi. Bu bakmanın yasaklanması "Seddü'z-Zerîa" diye adlandırılır.

Yine buradan anlaşıldığına göre bazı huylar, kulun kendi çabası ve gayretiyle elde edilebilir. Sözkonusu hadisteki: "Bu iki ahlâk benim kazandığım ahlâk mıdır, yoksa Allah mı beni bu iki ahlâk üzere yarattı?" sorusuna karşılık Rasûlullah'ın (s.a.): "Bilakis sen, bu iki ahlâk üzere yaratıldın." cevabı, bu duruma delâlet etmektedir.[16]

Allah Teâlâ, kulunun, şahsının ve özelliklerinin yaratıcısı olduğu gibi ahlâkının ve fiillerinin de yaratıcısıdır. Kulun şahsı, sıfatı ve ahlâkı, hülasa herşeyi mahluk (yaratılmış)tur. Kim, fiillerini Allah'ın yaratma dairesinin dışına çıkarırsa (yani fiilini yaratmayı kendi nefsine nisbet eder ve fiilimin yaratıcısı benim derse), Allah ile beraber bir başka hâlık (yaratıcı) bulunduğunu iddia etmiş olur. Bu yüzden Selef, Kaderiye'yi (kaderi inkâr edenleri) mecûsîlere benzetmişler ve: "Onlar bu ümmetin mecûsîleridir." demişlerdir. İbn Abbas'tan gelen bu rivayet sahihtir.

Burada sözkonusu olan, cebl (yaratma)'in Allah'a nisbet edilmesidir, yoksa cebr (zorlama)'in değil. O, kulunu dilediği gibi yaratır. Tıpkı el-Eşecc'i hilm ve vekâr ahlâkı üzere yaratması gibi. Bu iki haslet de insan nefsinde bulunan iki ahlâktan ortaya çıkan fiillerdir. Allah Teâlâ kulunu, üzerinde bulunduğu ahlâk ve ef'âl (fiiller, davranışlar) üzere yaratandır. Bu sebepten Evzaî ve diğer selef imamları demişlerdir ki: "Allah kulunu amelleri üzere yarattı, deriz de, o amelleri yapmaya zorladı, demeyiz." Bu ifade, selef imamlarının bilgisinin kemalinden, düşüncelerinin inceliğindendir. Çünkü cebr (zorlama), kulu iradesinin aksine sevketmek demektir, küçük bir kızı evlenmeye veya borçlu bir kimseyi hâkimin borcunu ödemeye zorlaması gibi. Allah Teâlâ, kulunu bu mânada cebretmeyecek güce sahiptir. O, kulunu, Allah'ın dilediğini kendi irade ve ihtiyarıyla yapacak bir cibilliyet üzere yaratır. Cebl ile cebr durumu ayrı ayrı şeylerdir.

7— Bu olayda, deve gibi alınması caiz olmayan buluntu bir nesneden yararlanmanın caiz olmadığına işaret vardır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) Cârûd'a, buluntu deveye binme izni vermedi ve: "Müslümanın kayıp eşyası (bulunan eşyası) yakan ateştir." buyurdu. Onun alınmamasını, olduğu yerde bırakılmasını emretmiş, böylece sahibi gelip buluncaya kadar korunmasını emretmiştir. Şayet binilmesine ve faydalanılmasına izin vermiş olsaydı, sahibinin gelip malını bulması imkânsız olurdu. Aynı zamanda nefis, o mala meyleder ve ona sahip olmayı arzulardı. Rasûlullah (s.a.) bundan men etmiştir.

16. Ahmed b. Hanbel, 4/205, 206; Buharî, *el-Edebü'l-Müfred*, 584; Eşecc'den. Senedi sahihtir.

4— Hanîfeoğulları Heyetinin Gelişi:

İbn İshak der ki: Hanîfeoğulları heyeti Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi. İçlerinde Müseylemetü'l-Kezzâb da vardı. Ensar'dan Neccaroğulları kabilesine mensup bir kadının evinde konaklamışlardı. Üzeri örtülü olarak Müseyleme'yi Rasûlullah'a (s.a.) getirdiler. Allah Rasûlü (s.a.) ashabı ile oturuyor ve elinde bir hurma dalı bulunuyordu. Müseyleme elbisesine bürünmüş olarak etrafındakilerle beraber Rasûlullah'ın (s.a.) yanına vardı. O'nunla konuştu ve bazı şeyler istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Şu elimdeki dal parçasını istesen sana onu bile vermem." buyurdu.

a) Müseyleme'nin İrtidat Edişi:

İbn İshak, Hanîfeoğullarından Yemâmeli bir ihtiyarın, bu olayı kendisine başka türlü anlattığını nakleder. Ona göre, Hanîfeoğulları heyeti Rasûlullah'a (s.a.) geldiler ve Müseyleme'yi bineklerinin yanında bıraktılar. Heyettekiler İslâm'ı kabul edince: "Ya Rasûlallah! Bizim bir arkadaşımız daha vardı, bineklerimizi ve eşyamızı koruması için geride bıraktık." dediler. Hz. Peygamber (s.a.), heyettekilere verilmesini emrettiği -beş ukiyye gümüş- şeyden ona da verilmesini emir buyurdu. Eşyaları ve binekleri koruduğuna göre, kötü bir insan olmamalı mânasında buyurdu ki: "O, sizin en şerliniz, en kötünüz değildir."

Sonra ellerindeki hediyelerle dönüp geldiler. [Yemâme'ye ulaşınca Allah düşmanı (Müseyleme) irtidat etti ve peygamberlik iddiasına kalkıştı ve: "Ben bu işte (peygamberlikte) O'na ortak oldum. O'na benden bahsettiğiniz zaman size: 'O, sizin en şerliniz değildir.' demedi mi? Benim kendisine ortak olduğumu bildiği için böyle söylemişti." dedi. Sonra secîli sözler söyleyerek, Kur'an'ın bir benzerini getirdiğini iddia ediyordu: "Allah gebe kadına ihsanda bulunmuş, ondan yürüyen bir yaratık çıkarmış. Karnı ile alt derinin arasından." gibi saçmalıklarla Kur'an'a nazîre yaptığını zannediyordu. Namazı kaldırdı, içki ve zinayı helâl kıldı. Bütün bunları yaparken de Rasûlullah'ın (s.a.) peygamber olduğuna şehadet etmeye devam ediyordu. Hanîfeoğulları bu konuda ona destek oldular.[17]]

17. İbn Hişâm, 2/576-577; İbn Sa'd, 1/316.

İbn İshak der ki: Rasûlullah'a (s.a.) yazdığı mektupta: "Allah'ın elçisi Müseyleme'den Allah'ın elçisi Muhammed'e... Peygamberlik işinde sana ortak kılındım. Bu işin yarısı bizim, yarısı da Kureyşlilerin nasibidir. Kureyş adaletli davranan bir kavim değildir." demişti. Elçisi bu mektubu getirince de Rasûlullah (s.a.) ona şu cevabı vermişti: "Bismillahirrahmanirrahîm, Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Yalancı Müseyleme'ye. Selâm, hidayete tâbi olanların üzerine olsun. Yeryüzü Allah'ındır, kullarından dilediğine verir. Âkıbet (ahiret saâdeti) takva sahiplerinindir." Bu hâdise, hicretin onuncu senesinin sonlarında vukûbulmuştu.

b) Müseyleme'nin Elçileri:

İbn İshak der ki: Sa'd b. Târık, Seleme b. Nuaym b. Mes'ûd—babası yoluyla bana şu rivayette bulundu: Hz. Peygamber'in (s.a.) Müseylemetü'l-Kezzâb'ın yazdığı mektubu getiren iki elçiye şöyle dediğini duydum: "Siz de mi onun dediğini diyorsunuz?" Onlar da: "Evet." dediler. Bunun üzerine buyurdu ki: "Allah'a yemin olsun ki, elçiler öldürülmez olmasaydı, ikinizin de boynunu vururdum."[18]

Ebu Davud et-Tayâlisî'nin *Müsned*'inde, Ebu Vâil ve Abdullah yoluyla şu rivayeti görmekteyiz: İbn Nevvâha ve İbn Üsâl, Müseylemetü'l-Kezzâb'ın elçileri olarak Rasûlullah'a (s.a.) geldiler. Hz. Peygamber (s.a.) onlara: "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şehadet ediyor musunuz?" dedi. Onlar da: "Müseyleme'nin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederiz." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Allah'a ve Rasûlü'ne iman ettim. Şayet elçi öldürecek olsaydım, sizin ikinizi öldürürdüm." buyurdu. Abdullah diyor ki: "Bundan sonra elçilerin öldürülmemesi sünnet oldu."[19]

Sahih-i Buharî'de Ebu Recâ el-Utâridî'den şöyle bir rivayet bulunmakdadır: Ebu Recâ der ki: "Rasûlullah (s.a.), (peygamber olarak) gönderilince haberini işitmiştik. Biz de Müseylemetü'l-Kezzâb'a iltihak ettik, yani ateşe sığınmış olduk. Cahiliye döneminde taşa tapardık. Daha güzel bir taş bulduğumuz zaman taptığımız taşı atar, o güzel taşı alırdık. Taş bulamadığımız zaman bir miktar toprak yığar, sonra davarı getirir, o toprak yığınının üzerine bir miktar süt sağar ve o yığını tavaf ederdik. Recep ayı geldiği zaman: 'Okların demirini çıkaralım.' derdik: Artık kendisinde demir bulunan hiçbir

18. Senedi sahihtir. Ahmed, *Müsned*, 3/487; Ebu Davud, 2761.
19. Tayâlisî, 1/283; Ebu Davud, 2772. Râvileri sıkadır. Bir önceki hadis de bu hadisi kuvvetlendiren bir şâhittir.

mızrak ve demir bulunan hiçbir ok bırakmaz, hepsini çıkarır bir tarafa atardık."[20]

Ben derim ki: Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde, Nâfi' b. Cübeyr hadisinde İbn Abbas'ın, şöyle dediği rivayet edilmektedir: Müseylemetü'l-Kezzâb, Rasûlullah'ın (s.a.) huzuruna geldiği zaman: "Eğer Muhammed, kendisinden sonra beni bu işe halef kılarsa, O'na uyarım." demeye başladı. Kendisi Medine'ye, kabilesi Hanîfeoğullarından kalabalık bir heyet içinde gelmişti. Rasûlullah (s.a.) Müseyleme'nin yanına yöneldi. Beraberinde (Ensar'ın hatibi) Sâbit b. Kays b. Şemmâs da vardı. Hz. Peygamber'in (s.a.) elinde hurma dalından bir değnek bulunuyordu. Nihayet Rasûlullah (s.a.), kabilesi içinde bulunan Müseyleme'nin karşısında durdu ve: "Eğer sen benden (peygamberlikten bir pay değil) elimdeki şu dal parçasını istesen, sana onu bile vermem. Sen, Allah'ın senin hakkındaki hüküm ve takdîrinden öteye aslâ geçemezsin. Eğer sen hakka sırt çevirirsen, Allah seni helâk eder. Ayrıca ben senin, rüyamda bana gösterilen o kişi olduğunu görmekteyim. İşte bu zat (hatibim) Sâbit'tir. Benim tarafımdan sana cevap verecektir." buyurdu. Sonra Müseyleme'nin yanından ayrıldı. İbn Abbas der ki: Ben Ebu Hureyre'ye, Rasûlullah'ın (s.a.) Müseyleme'ye söylediği "Sen, rüyamda bana gösterilen o kişisin." sözünün mahiyetini sordum. Ebu Hureyre bana şöyle haber verdi: Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Ben uyurken iki kolumda iki altın bilezik gördüm. (Bunlar kadın zîneti olduğu için) bunların hali beni kederlendirdi. Sonra rüyamda bana, bu bileziklere üflemem vahyedildi. Ben de bunlara üfledim, ikisi de uçtu. Ben de bu bilezikleri, benden sonra çıkacak iki yalancı peygamber ile te'vil ettim. Bunlardan birisi Esved el-Ansî'dir, öbürü de Müseyleme'dir."[21]

Bu rivayet, İbn İshak'ın rivayet ettiği hadisten daha sahihtir.

Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Ebu Hureyre'den şu rivayet vardır: Rasûlullah (s.a.) buyurmuştur ki: "Ben uyurken rüyamda bana, yerin hazineleri getirildi ve avucumun içine iki altın bilezik konuldu. Bu durum bana ağır geldi ve beni kederlendirdi. Sonra Allah bana, bunlara üflememi vahyetti, ben de üfledim, hemen ikisi de gitti. Akabinde ben bu iki bileziği, çok yalancı iki adam ile te'vil ettim ki onlar, aralarında bulunduğum San'alı (Esved el- Ansî) ile Yemâme'nin sahibi (Müseyleme)dir."[22]

20. Buharî, 64/72.
21. Buharî, 64/72; Müslim, 2273.
22. Buharî, 64/72; Müslim, 2274.

c) Bu Olaydaki Fıkhî Hükümler:

1— Devlet başkanının, irtidad eden kavim güçlü ise onlarla yazışması ve hem onlara hem de diğer kâfirlere mektup yazarken: "Selâm, hidayete tâbi olanlara olsun!" diye hitap etmesi caizdir.

2— Elçi, mürted olsa bile öldürülmez. Bu sünnettir.

3— Devlet başkanı, kâfirlerden kendisiyle görüşmek üzere gelenlerin yanına bizzat kendisi çıkar.

4— Devlet başkanı ihtiyaç halinde inatçı ve itirazcı kimselere gerekli cevabın verilmesi için âlimlerden istifade edebilir.

5— Bir âlimin, başkasını yerine vekil tayin etmesi, vekilin o âlimin yerine konuşması ve soruları cevaplandırması caizdir.

6— Bu hadis, Ebu Bekir Sıddîk'in faziletlerinin en büyüğüne işaret etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.) bileziklere ruhuyla üfledi ve uçtular. Müseyleme'ye üfleyen ve onu uçuran ruh ise Hz. Ebu Bekir Sıddîk idi.

Şair der ki:

فَقُلْتُ لَهُ ارْفَعْهَا إِلَيْكَ فَأَحْيِهَا بِرُوحِكَ واقْتَتْهُ لَهَا قِيتَةً قَدْرًا

"Ona dedim ki: Ateşi yükselt ve hafif hafif üfleyerek onu tekrar canlandır."

Bu beyitte de ateşi canlandırmak için üflemek, "ruh" kelimesiyle ifade edilmiştir.(23)

7— Bu hadis, zînet eşyası giymenin, erkeğe sıkıntı ve keder vereceğine delâlet etmektedir. Bana, eş-Şihâb el-Âbir diye tanınan, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdurrahman b. Abdülmün'im b. Ni'me b. Sürûr el Makdisî(24) şöyle an-

23. Bu beyit Zü'r-Rumme'nin *Dîvan*'ındadır. 3/1429-1430.

24. Nablus'ta, hicrî 13 Şaban 628 tarihinde dünyaya gelmiştir. Orada amcası Takıyyüddîn b. Yûsuf, es-Sâhıb Muhyiddîn b. el-Cevzî ve Sıbt es-Selefî'den dersler almıştır. Daha sonra Şam, Kahire ve İskenderiye'ye gitmiştir. Hanbelî mezhebinde yetişmiştir. Zehebî onun hakkında: "Fakîh, imam, âlim, rüyâ tabirinde kimse ona yetişemez. Bu sahada *el-Bedru'l-Münîr* adını verdiği büyük bir eseri vardır. 19 Zilkâde 697 tarihinde Şam'da vefat etmiş, Babu's-Sağîr'de, Ebu't-Tîb kabristanına defnedilmiştir." demektedir. *Şezerâtu'z-Zeheb*, (5/437) ve *el-Bidâye*'de (3/353) tercüme-i hâli zikredilmiştir.

lattı: Bir adam bana geldi ve: "Rüyamda, ayağımda halhal gördüm." dedi. Ona: "Ayağın hastalanacak." dedim. Nitekim öyle de oldu.

Bir başkası: "Burnumda altından bir halka gördüm, üzerinde kırmızı, güzel bir (taş) vardı." dedi. Ona da: "Şiddetli burun kanamasına maruz kalacaksın." dedim. Söylediğim, aynen oldu.

Bir diğeri: "Rüyamda, dudağıma mahmuz asılı olduğunu gördüm." dedi. "Bir hastalığa yakalanacaksın, tedavisi için dudağının yarılması gerekecek." dedim. Söylediğim aynen gerçekleşti.

Bir başkası bana: "Rüyamda, elimde bir bilezik gördüm, herkes ona bakıyordu." dedi. Ona: "İnsanların, elindekine bakması kötü bir şey." dedim. Çok kısa bir müddet sonra elinde (çıban gibi) bir şey çıktı. Diğer bir şahıs aynı rüyayı gördü, ama onun rüyasında elindeki bilezikleri kimse görmemişti. Ona da: "Güzel bir kadınla evleneceksin, bu kadın zayıf, ince biri olacak" dedim.

Ben derim ki: Bileziği kadınla tabir etti, çünkü ikisi de başkalarından korunur, gizlenir. Altının görünüşündeki güzellikten dolayı kadını da güzel olarak vasıflandırdı. Bileziğin şeklinden dolayı da ince olacağını söyledi.

Süs eşyasını rüyasında gören erkeğin bu rüyası çeşitli şekillerde yorumlanır. Evlenme esnasında kullanılan âletlerden olduğu için bekârların evleneceğine delâlet edebilir. Cariyelere, kölelere, zenginliğe, kızlara, hizmetçilere ve çeyiz v.s. sahip olunacağına da delâlet edebilir. Bütün bu farklı yorumlar, rüyayı görenin durumu ve haline en uygun olan tabirin seçiminden kaynaklanmaktadır.

Ebu'l-Abbas el-Âbir dedi ki: Bana bir adam: "Rüyamda sanki elimde şişirilmiş bir bilezik vardı ve başkaları da bunu görmüyordu." dedi. Ona dedim ki: "Senin bir hanımın var, onda istiskâ (vücudun su toplaması) hastalığı var." Düşününüz, bileziği nasıl kadınla tabir etti. Sonra bileziğin sarı olmasından dolayı kadının hastalığına hükmetti. Bu hastalık istiskâ hastalığı idi ki, o hastalığa yakalanan kimsenin karnı şişerdi.

Bir başka şahıs şöyle dedi: "Rüyamda, elimde bir halhal olduğunu gördüm. Ben onu tutarken bir başkası da ona yapışmış. Ona : Halhalımı bırak! diye bağırdım, o da bıraktı." Bunu anlatan o şahsa: "Halhalı elinde tutuşun gevşek mi idi?" dedim. "Çok sıkıydı; birkaç kere onu tutabilmek için acı çektim, etrafında da küçük halkacıklar vardı." dedi. Ona: "Annen ve dayın şerefli kimseler, ama sen şerefli bir insan değilsin. Adın Abdülkâhir. Dayının ağzı çok pis, senin namus ve haysiyetine dil uzatıyor ve elindekini alıyor."

dedim. Adam: "Evet" dedi. Sonra ona: "O, zalim birinin eline düşecek ve senden, kendisini himaye etmeni isteyecek, sen de onu çekecek ve: 'Dayımı bırak!' diyeceksin." dedim. Çok kısa bir süre sonra bunlar aynen gerçekleşti.

Ben derim ki: Halhâl kelimesinden dayı *(hâl)* mânasını çıkarmasını bir düşün. Sonra tekrar kelimenin tamamına döndü ve ondan, "dayımı bırak" *(halli hâlî)* mânasını çıkardı. Dayısının şerefli bir adam olduğu sonucunu, halhalın etrafındaki halkacıklardan *(şerârîf)* anladı. Dayısının şerefli olması, annesinin de şerefli bir kadın olduğunu gösterir, çünkü onun bacısıdır. Rüyayı gören adamın şerefli bir insan olmadığına hükmetti. Çünkü halhalın etrafında bulunan parçacıklar *(şerefât)* türeme yoluyla şerefe delâlet etmekte, ama bu parçacıklar halhalın bizzat kendinden değil, ona sonradan ilâve edilmiş ve onun dışında bulunan şeylerdir. Dayısının ağzının pis olduğuna, namus ve haysiyetine dil uzattığına, halhalı elinden çekerken duyduğu acı işaret etmektedir. Elindeki malın dayısı tarafından alındığına; yeğenine eziyet vermesi ve rüyasında elindekini kuvvetlice alması dolayısıyla hükmediyor. Yabancı bir adamın halhalı tutması ve rüyayı gören kimsenin de onu çekmesi; dayının mütecaviz bir zalimin eline düşeceğine, ondan kendisine ait olmayan şeyleri isteyeceğine delâlet ediyor. Halhalını çekene bağırmasını ve "halhalımı bırak" demesini; zalime karşı dayısına yardımcı olacağına yorumluyor. Halhalını çeken kimseye üstün gelmesi ve elinin, halhalın üzerinde olması sebebiyle adının Abdülkâhir olduğunu söylüyor.

İşte bu, bizim üstadımızın hali ve rüya tâbiri ilmindeki derin bilgisi idi. Böyle bazı parçalar dinledim, ama bu ilmi ondan okumak bana kısmet olmadı, çünkü yaşım küçüktü. Daha sonra da onun ömrü yetmedi. Allah Teâlâ ona rahmet eylesin.

5— Tayy Kabilesi Hayetinin Gelişi:

İbn İshak der ki: Tayy kabilesi heyeti Rasûlullah'a (s.a.) geldi. İçlerinde efendileri olan Zeyd el-Hayl da vardı. Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına vardıklarında, onlarla konuştu. İslâmiyet'i arz etti, onlar da müslüman oldular ve İslâmiyet'i güzel uyguladılar. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Araplardan kimin faziletleri bana anlatıldıysa, bana geldiği zaman onun, söylendiği kadar faziletli olmadığını gördüm; ancak Zeyd el-Hayl müstesna. Ondaki faziletlerin tamamı henüz bana ulaşmadı." Sonra ona Zeyd el-Hayr adını verdi ve Feyd'i[25] ve onun dışında iki arazi parçasını ona tahsis etti, bu konuda

25. Feyd: Tayy ülkesi dağlarından Sülmâ'nın doğusunda bir yer ismidir.

eline bir yazı verdi. Sonra Rasûlullah'ın yanından ayrıldı ve kavminin bulunduğu bölgeye doğru yola çıktı. Rasûlullah (s.a.): "Keşke Zeyd Medîne'nin sıtmasından kurtulsa." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) bu sözü söylerken sıtma mânasına gelen "humma" ve "ibn meldem" kelimelerinden başka bir kelime kullandı, ama onu hatırlayamıyorum. Necid bölgesindeki sulardan Ferde'ye vardığında sıtmaya yakalandı, öleceğini hissedince şu beyitleri söyledi:

أَمُرْتَحِلٌ قَوْمِى الْمَشَارِقَ غُدْوَةً   وَأُتْرَكُ فِى بَيْتٍ بِفَرْدَةَ مُنْجِد
أَلا رُبَّ يَوْمٍ لَوْ مَرِضْتُ لَعَادَنِى   عَوَائِدُ مَنْ لَمْ يُبْرَ مِنْهُنَّ يَجْهَدِ

"Kavmim erkenden doğu taraflarına mı gider,
Ben Ferde'de bir evde yardım bekleyerek terk edilmişken

Nice günler vardır ki, hastalansaydım,
Beni birçok ziyaretçi kadın ziyaret ederdi ve yolculuktan zayıflamayanlar (mesafenin uzaklığından) sıkıntı çekerdi."[26]

İbn Abdilber der ki: "Zeyd el-Hayr'ın, Hz. Ömer'in halifeliği sırasında öldüğü de söylenir. İki oğlu vardı. Adları Munkif ve Hureys idi. Her ikisi de müslüman oldu. Allah Rasûlü'nün ashabından oldular ve Halid b. Velid'le beraber gittikleri mürtedler savaşında şehit oldular."

6—Kindeliler'in Gelişi:

İbn İshak der ki: "Zührî bana şöyle nakletti: Eş'as b. Kays, seksen —veya altmış— atlıyla Rasûlullah'a (s.a.) geldi[27] ve mescidde iken yanına girdiler. Alınlarındaki uzun saçları iki yana salmışlar, silahlanmışlar, üzerlerine çizgili yemen kumaşından yapılmış, yakaları, etekleri, kolları ipekle ve altın sırmayla işlenmiş cübbeler giymişlerdi. İçeri girdiklerinde Rasûlullah (s.a.): "İslâm'a girmiyor musunuz?" dedi. Onlar da: "Evet, giriyoruz." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Boyunlarınızda bu ipek ne arıyor?" dedi. Hemen ipekleri ve sırmaları çıkarttılar, yırtıp attılar. Daha sonra Eş'as dedi ki: "Ya Rasûlallah! Biz Âkilü'l-Mürâr oğullarıyız. Sen de Âkilü'l-Mürâr oğlusun." Rasûlullah (s.a.) güldü ve sonra dedi ki: "Rabîa b. Hâris ve Abbas b. Abdülmuttalib, kendilerini bu soya nisbet ettiler."

Zührî ve İbn İshak derler ki: Bu iki şahıs da tüccardı. Arap beldelerinden geçerlerken, "Siz kimlerdensiniz?" diye sorulunca: "Biz Âkilü'l-Mürâr

26. İbn Hişâm, 2/577-578; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/25,27; İbn Sa'd, 1/321.
27. İbn Hişâm, 2/585; İbn Sa'd, 1/328.

oğullarındanız." derlerdi. Böylelikle kendilerini güçlü göstererek emniyete alırlardı. Çünkü Âkilü'l-Mürâr oğulları, Kinde kralları idiler. Rasûlullah (s.a.): "Biz, Nadr b. Kinâne oğullarıyız; ne anamızın soyuna bağlanır, ne de babamızın soyunu inkâr ederiz." buyurur.

Müsned'de Hammâd b. Seleme—Akîl b.Talha—Müslim b. Heydam yoluyla gelen bir hadiste, Eş'as b. Kays'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: Kinde heyeti olarak Rasûlullah'a (s.a.) geldik. İçlerinde beni en üstünleri olarak görüyorlardı. "Ey Allah'ın Rasûlü! Siz, bizden değil misiniz?" dedim. O da: "Hayır, biz Kinâne oğlu Nadr oğullarındanız. Anamıza bağlanmaz, babamızı da inkâr etmeyiz." dedi. Bunun üzerine Eş'as diyordu ki: "Kinâne oğlu Nadr'dan olan bir Kureyşli'nin böyle olmadığını (yani Âkilü'l-Mürâr oğullarından olduğunu) söyleyen bir adama rastlarsam ona seksen değnek vururum."[28]

Bu olaydaki fıkhî hükümler:

1— Kinâne b. Nadr oğullarından gelenler Kureyşlidir.

2— Erkeklerin ipek elbiseleri gibi, kullanılması haram olan eşyayı yok etmek caizdir, bu durum israf sayılmaz.

Mürâr: Çölde yetişen bir ağaçtır. Âkilü'l-Mürâr: Hâris b. Amr b. Hıcr b. Amr b. Muâviye b. Kinde'dir. Hz. Peygamber'in (s.a.) bu Kinde kabilesinden bir ninesi vardı. Kilâb b. Mürre'nin annesi idi. Eş'as yukarıdaki sözüyle bunu kasdetmişti.

3— Kim babasından başkasına bağlanırsa babasını reddetmiş ve anasına bağlanmış olur. Yani anasına iftira etmiş olur.

4— Kinde kabilesi, Kinâne oğlu Nadr soyundan değildir.

5— Kim bir başkasını bilinen nesebinin (soyunun) dışına çıkarırsa ona iffete iftira (kazf) haddi (seksen değnek) uygulanır.

7— Yemen Heyetlerinin Gelişi:

Yezîd b. Harun'un, Humeyd—Enes (r.a.) yoluyla gelen rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Kalbleri sizden daha ince olan bir kavim geliyor." Bu söz üzerine Eş'arîler geldiler ve şöyle demeye başladılar:

28. Ahmed *Müsned*, 5/211, 212; İbn Mâce, 2612. İsnâdı kuvvetlidir. Bûsırî, *ez-Zevâid*'de sahih olduğunu söylemiştir.

غداً نَلْقَى الأَحِبَّه مُحَمَّداً وحِزْبَه

"Yarın dostlarla karşılaşırız. Muhammed ve ashabıyla."(29)

Sahih-i Müslim'de Ebu Hureyre'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah'ı (s.a.) şöyle söylerken işittim: "Yemenliler geldi. Onlar yumuşak kalpli ve nâzik gönüllü zevattır. İman yemenli, hikmet de yemenlidir. Vakâr koyun sahiplerinde; kendini beğenme ve büyüklenme yaygaracı bedevîlerde, güneşin doğduğu taraftadır."(30)

Yezîd b. Hârun—İbn Ebî Zi'b—Hâris b. Abdurrahman—Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im—Mut'im'in babası yoluyla şu rivayette bulunur: Rasûlullah (s.a.) ile beraber bir seferde idik. Buyurdu ki: "Size Yemenliler geldi; sanki onlar bulut gibidir, yeryüzündeki insanların en hayırlıları onlardır." Ensar'dan bir kişi bu söz üzerine: "Ancak biz müstesna ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Hz. Peygamber sustu, cevap vermedi. Adam sonra tekrar: "Biz müstesna ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) yine sustu ve sonra: "Ancak siz" dedi, ama çok hafif bir şekilde söyledi.(31)

Sahih-i Buharî'de şu rivayet vardır: Temîmoğullarından bir grup Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Rasûlullah (s.a.): "Ey Temîmoğulları! Müjdeyi kabul edip sevinin." dedi. Onlar da: "Sen bize müjde verdin, biraz da dünyalık (atıyye) ver." dediler. Rasûlullah'ın (s.a.) yüzünün rengi değişti. Sonra Yemenliler geldiler. Hz. Peygamber (s.a.): "Ey Yemenliler! Müjdeyi sizler kabul edin. Çünkü onu Temîmoğulları kabul etmedi." buyurdu. Yemenliler: "Kabul ettik." dediler. Sonra: "Sana bu dini anlamak ve âlemin başlangıcı hakkında bir şeyler sormak için geldik." dediler. Rasûlullah (s.a.): "Ezelde Allah vardı ve Allah'tan başka hiç bir şey yoktu. Arş'ı su üzerinde bulunuyordu. Allah, her şeyi (kainatın tamamını) Zikir'de (mahfûz Levh'te) takdîr ve tesbit edip yazdı." buyurdu.(32)

---

29. Ahmed *Müsned*, 3/105, 155, 223, 262. İsnâdı sahihtir. Bk. İbn Sa'd, 1/348.
30. Müslim, 52.
31. Ahmed b. Hanbel, 4/84. İsnadı sahihtir.
32. Buharî, 59/1. Buharî'den gelen bir başka rivayette (Kitâbu't-Tevhîd): "O'ndan önce hiçbir şey yoktu." denilmektedir. Buharî'nin dışındakiler: "O'nunla beraber hiçbir şey yoktu." şeklinde rivayet etmektedirler. İbn Hacer der ki: Bütün rivayetlerde zikredilen kıssa birdir. Bu demektir ki râviler bu kıssayı, mânası ile rivayet etmişlerdir. Herhalde bu râviler rivayetlerini Rasûlullah'ın (s.a.) İbn Abbas hadisinde geçtiği gibi, gece namazı (teheccüd)ndaki şu duasından almışlardır: "Sen ilksin, senden önce hiçbir şey yoktur." Bu babdaki rivayet yokluk hususunda daha açıktır. Bu hadisten anlaşıldığına göre ne su, ne arş, ne de başka bir şey vardır. Çünkü bunların hepsi Allah'tan başka şeylerdir. Buna göre,

8— Ezdililerin Gelişi:

İbn İshak der ki: Surad b. Abdillah el-Ezdî Rasûlullah'a (s.a.) geldi, müslüman oldu ve Ezd'den gelen heyet[33] içerisinde İslâm'ı güzel yaşayanlardan biri oldu. Rasûlullah (s.a.) onu, kavminden müslüman olanlara emîr tayin etti ve diğer müslümanlarla birlikte Yemen kabilelerindeki müşriklere karşı cihad etmesini emretti. Surad, Rasûlullah'ın (s.a.) bu emriyle çıktı ve Curaş'a kadar geldi. Curaş, o zamanlar her tarafı kapalı sağlam bir şehirdi ve orada Yemen kabileleri bulunuyordu. Has'amlılar da müslümanların geldiğini duyunca diğer kabilelerle birlikte oraya girip sığınmışlardı. Surad onları bir ay kadar kuşattı, ama onlar direndiler. Daha sonra Surad kuşatmayı bırakarak döndü gitti. Şekere denilen dağa vardığı zaman Curaşlılar, Surad'ın yenilgiye uğradığı için kaçtığını zannederek şehirden çıkıp takib etmeye başladılar ve onlara yetişince Surad geri döndü. Aralarında şiddetli bir savaş cereyan etti.

Curaş halkı, otlak bakmak için aralarından iki kişiyi Rasûlullah'a (s.a.) göndermişlerdi. Bu iki kişi, bir ikindi namazı sonrası Rasûlullah'ın (s.a.) yanında bulundukları sırada Rasûlullah (s.a.): "Şekere, Allah'ın beldelerinden neresidir?" diye sordu. Curaşlılar kalktılar ve: "Beldemizde Keşer denilen bir dağ vardır ya Rasûlallah!" dediler. Curaşlılar bu dağı böyle de adlandırmışlardı. Rasûlullah (s.a.): "O dağ Keşer değil, Şeker'dir." buyurdu. "Dağın durumu nedir ya Rasûlallah?" dediler. Buyurdu ki: "Şu anda onun yanında Allah'ın develeri boğazlanmaktadır." O iki adam kalkıp Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman'ın yanına oturdular ve Rasûlullah'tan duyduklarını anlattılar. Onlar da: "Yazıklar olsun size! Demek Rasûlullah (s.a.) kavminizin başındaki felâketi haber vermiş. Hemen kalkınız ve O'ndan dua etmesini isteyiniz." dediler. Rasûlullah (s.a.), istekleri üzerine: "Allah'ım! Onlardan bu felâketi kaldır." diye dua etti. Daha sonra çıkıp kavimlerine gittiler ve Rasûlullah'ın o günde ve o saatte haber verdiği felâkete uğramış olduklarını öğrendiler. Curaşlıların heyeti Rasûlullah'a (s.a.) gelerek hemen müslüman oldular. Kendilerine, köylerinin çevresinde bir koruluk otlak olarak tahsis edildi.

9— Hâris b. Kâ'b Oğullarının Gelişi:

İbn İshak der ki: Sonra Rasûlullah (s.a.) hicretin 10. yılının Rabîulâhır ve Cûmadelûlâ ayında Hâlid b. Velid'i Necran bölgesindeki Hâris b. Kâ'b

---

"Arşı su üzerinde idi." sözünün mânası: "O Allah önce suyu yarattı, sonra da o suyun üzerinde arşı yarattı." demektir.

33. İbn Hişâm, 2/587-588; Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye, 4/32-33; İbn Sa'd, 1/337.

oğullarına gönderdi ve savaşa başlamadan önce üç kere onları İslâm'a davet etmesini emretti. "Şayet müslüman olurlarsa kabul et, reddederlerse harp et." dedi. Bunun üzerine Hâlid çıktı ve o bölgeye gitti. Her tarafa atlılar göndererek halkı İslâm'a davet ediyorlar ve: "Ey insanlar! Selâmete ermeniz için müslüman olunuz." diyorlardı. Herkes bu davete uyarak müslüman oldu ve Hâlid (r.a.) orada kalarak İslâm'ı öğretmeye başladı.] Bu durumu da bir mektupla Hz. Peygamber'e (s.a.) bildirdi. Rasûlullah (s.a.) da cevaben gönderdiği mektubunda onları temsil edecek bir heyetle gelmesini emretti. İçlerinde Kays b. Husayn Zî'l-Gadda, Yezîd b. Abdilmedân, Yezîd b. Muhaccel, Abdullah b. Kurâd ve Şeddâd b. Abdillah'ın bulunduğu bir heyetle birlikte Hâlid (r.a.) Rasûlullah'a geldi. Rasûlullah (s.a.) onlara: "Cahiliyye döneminde savaştığınız düşmanlarınıza ne ile galip geliyordunuz?" diye sordu. Onlar da: "Hiç kimseye galip gelmiş değildik." diye cevap verdiler. Rasûlullah (s.a.): "Evet, galip gelirdiniz." buyurdu. Bunun üzerine dediler ki: "Biz toplu olarak durur, dağılmazdık. Bir de hiç kimseye zulmetmeye teşebbüs etmezdik." Peygamberimiz (s.a.): "Doğru söylediniz." buyurdu. Daha sonra Kays b. Husayn'ı başlarına emîr tayin etti ve Şevval ayının sonunda veya Zilkâde ayında kavimlerine döndüler. Bu olaydan dört ay sonra da Rasûlullah (s.a.) vefat etti.(34)

10— Hemdânlıların Gelişi:

Hemdânlılar heyeti Hz. Peygamber'in (s.a.) Tebük seferi dönüşünde geldi. Heyette Mâlik b. Namat, Mâlik b. Eyfâ', Dımâm b. Mâlik ve Amr b. Mâlik bulunmakta idiler. Üzerlerinde Yemen kumaşından yapılmış çizgili elbiseler ve Aden sarıkları olduğu halde Mehriyye (35) ve Erhabiyye (36) denilen develer üzerindeydiler. Mâlik b. Namat, Rasûlullah'ın (s.a.) önünde şiir söylüyordu:

إِلَيْكَ جَاوَزْنَ سَوَادَ الرِّيفِ فِي هَبَوَاتِ الصَّيْفِ والخَرِيفِ
مُخَطَّمَاتٍ بِحِبَالِ اللِّيفِ

"Yaz ve bahar mevsimlerinin tozları içinde ağaçları çok olan köylerini ve liften yapılmış yularlarıyla beraber develeri sana terkettiler."

34. İbn Hişâm, 2/592-594; Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye, 4/33-34; İbn Sa'd, 1/339.
35. Mehriyye: Üstün vasıflı, asil develerdir. Yemen'de bir kabile olan Mehre'ye nisbet edilirler.
36. Erhabiyye: Hemedan'da bir kabile olan Erhab'a nisbet edilen develerdir, veya döl alınan erkek deve ya da iyi vasıflı develerin nisbet edildiği bir mekândır.

Ona güzel ve fasih karşılıkta bulundular. Daha sonra Rasûlullah (s.a.) onlara, bir yazı yazarak istedikleri araziyi verdi ve başlarına Mâlik b. Namat'ı emîr tayin etti ve Sakîfliler'le harbetmesini emretti. Ne zaman Sakîfliler'e ait bir hayvan görseler saldırıp yakalıyorlardı.

Beyhakî, sahih bir isnadla Ebu İshak yoluyla Berâ'dan şu rivayeti yapmaktadır: "Rasûlullah (s.a.), Yemenlileri İslâm'a davet etmek için Hâlid b. Velid'i gönderdi. Berâ der ki: Hâlid'le beraber gidenler arasındaydım. Orada altı ay müddetle kalıp Hâlid onları İslâm'a çağırdı, ama kimse olumlu karşılık vermedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.), Ali b. Ebî Tâlib'i gönderdi.Ona, Hâlid'i geri yollamasını emretti. Ancak onun adamlarından istediğini alıp yanında alıkoyabileceğini söyledi. Berâ der ki: Hz. Ali ile birlikte gidenler arasında idim. Yolda bir kavme yaklaşınca çıkıp yanımıza geldiler. Hz. Ali orada bize namaz kıldırdı, sonra bizi tek saf halinde dizip önümüze geçerek Rasûlullah'ın (s.a.) mektubunu okudu. Hemdânlılar'ın tamamı müslüman oldu. Hz. Ali (r.a.), onların İslâm'ı kabul ettiklerini Hz. Peygamber'e (s.a.) bir mektupla bildirdi. Rasûlullah (s.a.): "Selâm, Hemdânlılar üzerine olsun! Selâm, Hemdânlılar üzerine olsun!" buyurdu[37] buyurdu. Bu hadisin aslı Buharî'nin *Sahih*'indedir.[38]

Bu rivayet bir öncekinden daha sahihtir. Hemdânlılar'ın Sekîfliler ile savaşması ve hayvanlarına hücum etmesi sözkonusu olamaz. Çünkü Hemdânlılar Yemen'de, Sakîfliler Tâifte'dir.

11— Müzeynelilerin Gelişi:

Beyhakî, Numan b. Mukarrin yoluyla şu rivayeti yapmaktadır: Müzeyneliler'den dört yüz kişi olarak Rasûlullah'a (s.a.) gelmiştik. Ayrılmak isteyince Hz. Peygamber (s.a.): "Ey Ömer! Bu kavmin azığını hazırla." buyur-

37. Beyhakî (2/369) der ki: Buharî, bu hadisin baş tarafını Ahmed b. Osman—Şurayh b. Mesleme—İbrahim b. Yusuf yoluyla rivayet etmiş, ama tamamını zikretmemiştir. Hadisin devamında zikredilen şükür secdesi, Buharî'nin şartlarına göre sahihtir.
38. Buharî, 64/63. Berâ b. Âzib der ki: Rasûlullah (s.a.) bizi Hâlid b. Velid ile beraber Yemen'e gönderdi. Sonra da Ali b. Ebî Tâlib'i, Hâlid b. Velid'in yerine gönderdi ve Ali'ye şöyle emretti: "Evvelce Hâlid b. Velid'le beraber Yemen'e gidenlere şu emri ilan et: Onlardan seninle beraber düşman takibine gitmek isteyenler gidip takip etsinler, dileyenler de gitmeyip dönsünler." Berâ devamla: Ben, Ali (r.a.) ile beraber kalanlardandım. Pek çok ûkiyye (kırk dirhem) nakit ganîmet aldım, demiştir.
İbn Hacer der ki: Bu hadisi el-İsmâilî, Ebu Ubeyde b. Ebî Süfr—İbrahim b. Yusuf (Bu şahıs Buharî'nin kendisinden rivayet ettiği râvidir.) yoluyla nakletmiş ve ilâve rivayette bulunmuştur. Beyhakî'nin rivayetinin tamamını zikretmiştir.

du. Hz. Ömer de: "Hurmadan başka hiçbir şeyim yok. Onun da onlar için yeterli olacağını zannetmiyorum." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Yürü ve azıklarını hazırla." deyince, Ömer (r.a.) onlarla beraber gitti, onları evine aldı. Sonra yukarı çıktı. İçeri girince ne görelim, rengi beyazdan siyaha doğru kayan bir deve gibi hurma yığılmış. Herkes ihtiyacı olan hurmayı aldı. Numan der ki: "Dışarı en son çıkanlardandım. Baktım ki hurmadan hiçbir şey eksilmemiş."[39]

12— Devslilerin Gelişi ve Tufeyl b. Amr:

İbn İshak der ki: Tufeyl b. Amr ed-Devsî, Rasûlullah (s.a.) Mekke'de iken oraya gelişini anlatıyor. Bir grup Kureyşli Tufeyl'in yanına gitti. Tufeyl, şair, akıllı ve şerefli bir insandı. Ona dediler ki: "Sen bizim beldemize geldin. -Aramızda bulunan- şu adam bizim topluluğumuzu dağıttı, işimizi bozdu. Sözü sanki sihir gibi. Baba ile oğulu, kardeşi kardeşten karı ile kocayı birbirinden ayırıyor. Bizim başımıza gelen felâketin senin ve kavminin de başına gelmesinden korkuyoruz. O adamla sakın konuşma ve O'nu hiç dinleme!" Tufeyl diyor ki: Bu telkinlerine ısrarla devam ettiler, tâ ki ben O adamdan hiçbir şey duymamaya ve O'nunla konuşmamaya karar verdim. Hatta mescide giderken sesi kulağıma gelmesin diye kulağıma pamuk bile tıkamıştım. Bir gün mescide gittim. Rasûlullah (s.a.) Kâbe'nin yanında namaz kılıyordu. Biraz yakınına vardım Allah bana, O'nun bazı sözlerini duyurdu. Çok güzel bir söz duymuştum. Kendi kendime dedim ki: Anan öle! Allah'a yemin olsun ki ben, akıllı ve şair bir adamım. Sözünü iyisini de kötüsünü de anlarım. O halde bu adamın söylediklerini dinlememe mâni olacak sebep nedir? Güzel şeyler söylerse kabul ederim; yok, söylediği şeyler çirkinse terkederim. Rasûlullah (s.a.) evine dönünceye kadar orada bekledim. Evine giderken O'nu takip ettim ve eve girerken ben de beraber girdim. Dedim ki: "Ya Muhammed! Kavmin bana şöyle şöyle dediler. Hatta beni öyle korkuttular ki, senden hiçbir söz kulağıma gelmesin diye şu pamukları kulaklarıma tıkamıştım. Fakat Allah, sözlerini bana dinletti ve çok güzel bir söz duydum. Davetini bana takdim et." Rasûlullah (s.a.) bana, İslâm'ı arzetti ve Kur'an okudu. Vallahi daha önce bundan güzel hiçbir söz duymamış, bundan daha âdil hiçbir durumla karşılaşmamıştım. Hemen müslüman oldum ve şehadet getirdim. Dedim ki: "Ey Allah'ın Peygamberi! Ben kavmi içinde kendisine itaat edilen bir insanım. Şimdi onların yanına gidiyorum ve onları İslâm'a davet edece-

39. Ahmed b. Hanbel, 5/445. Râvileri sikadır. Senedi hasendir. Bk. İbn Sa'd, 1/291.

ğim. Allah'a dua et de, bu işimde bana destek olacak bir alâmet, bir işaret versin." Rasûlullah (s.a.): "Allah'ım! Sen ona bir alâmet ver." diye dua etti. Kavmimin yanına gitmek üzere yola çıktım. Beni görebilecekleri bir tepenin üzerine geldiğimde gözlerimin önünde kandil gibi bir nur peydâ oldu. Dedim ki: "Ya Rabbi! Bu nuru yüzümden başka bir yere naklet, çünkü bunu görenlerin, dinlerini terkettiğim için çarpıldığımı düşünmelerinden korkarım." Bunun üzerine o nur bir kandil gibi kırbacımın ucuna intikal etti. Ben de o sırada tepeden iniyor, yanlarına geliyordum. Nihayet geldim ve bineğimden inince, yaşlı bir insan olan babam geldi. "Benden uzak dur babacığım! Ne ben sendenim, ne de sen bendensin." dedim. "Niçin evladım?" dedi. "Müslüman oldum, Muhammed'in dinini kabul ettim." dedim. O da "Senin dinin, benim de dinimdir." deyince, "O halde git, guslet, elbiseni temizle. Sonra gel de sana öğrendiklerimi öğreteyim." dedim. Bunun üzerine gitti, gusletti, elbisesini temizledi, sonra geldi. Ben de kendisine İslâm'ı arzettim ve müslüman oldu. Sonra eşim geldi. Ona dedim ki: "Benden uzak dur! Ne ben sendenim, ne de sen bendensin!" Dedi ki: "Babam, anam sana fedâ olsun, bu niçin?" Ben de: "İslâm aramızı ayırdı; müslüman oldum ve Muhammed'in dinine girdim." dedim. O da: "Senin dinin, benim de dinimdir." dedi. "O halde git, guslet." dedim. Dediğimi yaptı ve geldi. Ben de ona İslâm'ı arzettim, müslüman oldu. Sonra Devs kabilesini İslâm'a davet ettim, fakat İslâm'a girmekte ağır davrandılar. Rasûlullah'a (s.a.) geldim ve dedim ki: "Ya Rasûlallah! Devs'in zinaya olan düşkünlüğü karşısında yenik düştüm. Onlara beddua et." Rasûlullah: "Allah'ım, Devs'i hidâyete erdir!" diye dua etti. Sonra bana: "Kavmine git, onları İslâm'a davet et ve onlara yumuşak davran." dedi. Ben de döndüm ve Devs'i İslâm'a çağırmaya devam ettim. Sonra Rasûlullah (s.a.) Hayber'de iken O'na geldim. Akabinde yetmiş veya seksen hâne ile beraber Medine'ye indim. Sonra Rasûlullah'a (s.a.) kavuştuk. Bize de diğer müslümanlarla beraber ganimetten pay verdi.[40]

İbn İshak der ki: Rasûlullah (s.a.) vefat edince, bazı Araplar irtidat etti. Tufeyl (r.a.), bir grup müslümanla çıkıp yalancı peygamberlerden Tuleyha'nın işini bitirdi. Sonra Yemâme'ye yürüdü. Yanında oğlu Amr b. Tufeyl vardı. Tufeyl, bir gün arkadaşlarına dedi ki: "Bir rüya gördüm, tâbir ediniz bakayım. Başımın tıraş edildiğini, ağzımdan bir kuş çıktığını ve benimle karşılaşan bir kadının beni fercine soktuğunu gördüm. Oğlum her yerde beni arıyordu, ama bana kavuşamadı." Dinleyenler: "Hayır gördün inşaallah!" dediler. Tufeyl: "Vallahi ben tabir ettim bile." dedi. "Nasıl tabir ettin?" dediler. "Başımın tıraş edilmesi, kopması demektir. Ağzımdan çıkan kuşa gelin-

40. Bk. *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/37-41; Buharî, 64/77; İbn Sa'd, 1/353.

ce, ruhumdur. Beni fercine sokan kadın ise kazılacak topraktır. Ben defnedilip orada kaybolacağım. Oğlumun beni arayıp bulamaması, kanaatıma göre benim şehid olduğum gibi, o da şehid olmak için çabalayacak." dedi. Tufeyl, gerçekten Yemâme'de şehid düştü. Oğlu Amr ise çok ağır şekilde yaralandı. Daha sonra Hz. Ömer (r.a.) zamanında Yermük savaşında şehid oldu.

Bu olaydan çıkarılan fıkhî hükümler:

1— Müslümanların âdeti, İslâm'a girmeden önce gusletmekti. Rasûlullah'ın (s.a.) bu konudaki emri sahihtir.[41] Bu husustaki görüşlerin en sahihi ise: Küfür halindeyken cünüp olan ve olmayan herkese gusletmenin vacip olduğudur.

2— Akıllı bir kimsenin övgü ve yergi hususunda başkalarını taklid etmesi, özellikle nefsânî duygularla öven ve yeren kimseyi taklid etmesi hoş değildir. Bu kör taklid nice kimselerin hidayetine engel olmuştur. Bundan ise ancak, Allah'ın haklarında hayır takdir ettiği kimseler kurtulmuşlardır.

3— Harp bitmeden önce destek kuvvetler gelirse, onlar da ganimetten paylarını alırlar.

4— Evliyâullahın kerâmetleri haktır. Bu kerâmetler ya dinî bir ihtiyaç veya İslâm'ı ve müslümanları ilgilendiren bir menfaat dolayısıyla vukubulurlar. Rahmânî haller işte bunlardır. Sebebi, Rasûlullah'ın (s.a.) yolundan gitmek; neticesi ise hakkı açığa çıkarıp bâtılı kahreylemektir. Şeytânî haller sebep ve netice olarak bunun zıddıdır.

5— Allah'ın dinine davette bulunurken sabır ve teennî ile hareket etmek, karşı duranlara bedduada bulunmakta aceleci davranmamak esastır.

Tufeyl'in; "başının tıraş edilmesini" kafasının kopması ile tâbir etmesine gelince, tıraştan sonra saç yere dökülür ve yalnızca tıraş olmak bu mânaya yorumlanamaz. Çünkü tıraş olmak kederden, hastalıktan veya duruma göre sıkıntıdan kurtulmaya, fakirlik ve zarûrete düşmeye ve yine duruma göre birinin makam ve mevkisini kaybedeceğine yorumlanabilir. Fakat Tufeyl'in rüyasında başının kopacağına dair karineler vardı. Bunlar: Cihad içinde olması ve güçlü bir düşmanla savaş halinde bulunmasıdır.

---

41. Ebu Davud, 355; Nesâî, 1/109; Ahmed, *Müsned*, 5161. Kays b. Âsım'dan şöyle dediği nakledilmiştir: "Müslüman olmak arzusuyla Hz. Peygamber'e (s.a.) geldim. Bana su ve (Arabistan kirazı denilen bir çeşit ağaçtan elde edilen) temizlik maddesi ile yıkanmamı emretti." Hadisin isnadı sahihtir. İbn Huzeyme (254) ve İbn Hibbân (234) hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

Rüyasında gördüğü, "kadının karnına girmesi"ne gelince; bu anası yerinde olan "toprak" ile yorumlanabilir. Aynı zamanda çıktığı yerden girdiğini görmüştür. Bu da toprağa geri verileceğini gösterir. Allah Teâlâ: "Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine oraya döneceksiniz ve bir kez daha ondan çıkaracağız." buyurmuştur.[42] "Kadın"ı yeryüzü olarak yorumladı, çünkü hem yeryüzü hem de kadın vat'[43] mahallidir. "Fercine girmeyi", kendisinden yaratıldığı toprağa dönüş olarak yorumlamıştır. "Ağzından çıkan kuşu" ise ruh olarak tâbir etmiştir. Zira ruh bedende hapsedilmiş bir kuş gibidir. Çıktığı zaman hapisten kurtulmuş kuş gibi olur ve dilediği yere gider. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.): "Mü'minin ruhu cennet ağaçları arasında yemlenir."[44] diye haber vermiştir. İşte İbn Abbas'ın kabrinde defnolunurken görülen kuş budur. Şu âyetleri okuduğu duyulmuştur: "Ey tatmine kavuşmuş ruh! Hoşnut etmiş ve hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön."[45] Ruh bu kuşun beyazlığı, siyahlığı, güzeliği ve çirkinliği üzere olur. Bunun için Firavun âilesinin ruhları, siyah kuşlar şeklinde sabah-akşam cehenneme geliyorlar. "Oğlunun kendisini araması", onun da kendisi gibi şehit olmak için çırpınması olarak yorumladı. "Babasını bulamaması" ise Yemâme ile Yermük savaşları arasındaki hayatıdır. Allah en iyisini bilir.

13— Necran Heyetinin Gelişi:

İbn İshak der ki: Rasûlullah'a (s.a.) Medine'de hıristiyan Necran heyeti geldi.[46] Muhammed b. Câfer b. Zübeyr bana şöyle anlattı: Necran heyeti Rasûlullah'a (s.a.) gelince, ikindi namazından sonra mescide girdiler. İbadet vakitleri yaklaşmıştı. Kalkıp Rasûlullah'ın (s.a.) mescidinde ibadetlerini edâya başladılar. Ashap onlara engel olmak istedi, fakat Rasûlullah (s.a.): "Onları bırakın." dedi. Bunun üzerine doğu istikametine yönelip ibadetlerini yaptılar.[47]

Yezîd b. Süfyân, İbn Beylemânî[48] ve Kürz b. Alkame yoluyla yaptığı

---

42. Tâhâ, 20/55.
43. Vat' kelimesi kadın için kullanıldığında cimâ mânasına, yeryüzü için kullanıldığında ayakla basma mânasına gelir. Böylelikle burada tevriye sanatı gerçekleşmiştir.
44. Ahmed, *Müsned*, 3/455, 456, 460; Nesâî, 4/108; *Muvatta*, 1/240. Kâ'b b. Mâlik'ten. İsnadı sahihtir.
45. Fecr, 89/27-28.
46. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/574-584; İbn Kesîr, *es-Sîre*, 4/100-108 ve *Tefsir*, 1/367, 371; İbn Sa'd, 1/357.
47. Râvileri sikadır, fakat hadis munkatı'dır.
48. Adı Muhammed b. Abdirrahman'dır. Zayıf bir râvidir. İbn Adiy ve İbn Hibbân itham etmişlerdir.

bir rivayette demiştir ki: Rasûlullah'a (s.a.) altmış kişilik hıristiyan Necran heyeti binekli olarak geldiler. Bunlardan yirmi dört kişi oranın eşrafındandı. Bunların içinde de üç kişi, onların işlerini çekip çevirenleri idi. Birisi: Abdülmesih adında, Âkıb dedikleri, Necranlıların reisi, söz ve görüş sahibi ve danışmanı idi, ancak onun görüşüne göre hareket edilirdi. Diğeri: Seyyid dedikleri, Eyhem adındaki şahıs olup onların her işlerinin danışmanı, seyahat ve toplantılarının idarecisi idi. Bekir b. Vâil oğullarının kardeşi Ebu Hârise b. Alkame, Necranlıların piskoposu, en büyük din bilgini, önderi ve bir çeşit eğitim bakanı idi.

Her bakımdan içlerinde en şerefli ve itibarlı olanları Ebu Hârise idi. Din kitaplarını okumuştu. Hıristiyan Rum kralları ona değer verir, malî destek sağlar, hizmetçiler hediye ederlerdi. Hıristiyanlık hakkındaki derin bilgi ve ictihadından dolayı ona bir kilise yaptırmışlar ve kendisini ikrama boğmuşlardı.

Necran'dan Rasûlullah'a (s.a.) gelmek üzere yola çıkınca, Ebu Hârise katırının üzerine binmiş yanında da kardeşi Kürz b. Alkame yürüyorlardı. O sırada Ebu Hârise'nin katırı tökezledi. Bunun üzerine Kürz, Rasûlullah'ı (s.a.) kastederek "Geberesice!" diye beddua etti. Ebu Hârise ona: "Sen geber!" diye cevap verdi. Kürz: "Niçin ey kardeşim?" dedi. Ebu Hârise: "Allah'a yemin olsun ki O, beklediğimiz Ümmî Peygamberdir!" dedi. Kürz: "Madem bunu biliyorsun da O'na tâbi olmaktan seni alıkoyan nedir?" diye sordu. O da: "Şu kavmin bize yaptığı şeyler: Bize değer verdiler, mal verdiler, ikramda bulundular ve O'na -Rasûlullah'a- karşı durmaktan başka şey de kabul etmediler. Şayet O'na iman edecek olsam gördüğün herşeyi elimizden alırlar." diye karşılık verdi. Ebu Hârise'nin bu sözü, Kürz b. Alkame'ye çok tesir etmişti. Bu tesir daha sonra gelip müslüman olmasına vesile oldu.

a) Hıristiyan ve Yahudi Âlimlerin Tartışması:

İbn İshak, Zeyd b. Sabit'in azatlısı Muhammed b. Ebî Muhammed [49]—Saîd b. Cübeyr—İkrime—Abbas (r.a.) yoluyla şu rivayeti nakleder: Necran hıristiyanları ve yahudî âlimleri, Rasûlullah'ın (s.a.) yanında bir araya geldiler ve tartışmaya başladılar. Yahudî âlimler, Hz. İbrahim'in (a.s.) sadece yahudî olduğunu; hıristiyanlar da yalnızca hıristiyan olduğunu iddia ediyorlardı. Bunun üzerine onlar hakkında Allah Teâlâ şu âyetleri inzâl buyurdu; "Ey ehl-i kitap! İbrahim hakkında niçin tartışırsınız? Halbuki Tevrat ve

49. Kimliği meçhuldür. Ondan sadece İbn İshak rivayet etmiştir.

İncil kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz? İşte siz böyle kimselersiniz! Çünkü az bir miktar bilginiz olan şey hakkında münakaşa ettiniz. (Doğru olan, bilginize göre hakkı kabul etmenizdi.) Hal böyle iken hiç bilginiz olmayan bir hususta niçin tartışırsınız? Oysa ki Allah herşeyi bilir, siz bilmezsiniz. İbrahim ne yahudî, ne de hıristiyan idi; fakat O, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslüman idi. Müşriklerden de değildi. İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve O'na iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur."[50]

Yahudi âlimlerinden birisi dedi ki: "Ey Muhammed! Bizden, hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya taptıkları gibi sana tapmamızı mı istiyorsun?" Necran hıristiyanlarından bir kişi de: "Bunu mu istiyorsun ey Muhammed? Bizi buna mı davet ediyorsun?" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Allah'tan başkasına ibadet etmekten ve O'ndan başkasına ibadet edilmesini emretmekten Allah'a sığınırım. Beni böyle bir şeyle göndermedi ve bana bunu (kendinden başkasına ibadeti) emretmedi." buyurdu. Bu hususta Allah Teâlâ şu âyet-i kerimeleri inzal buyurdu: 'Hiçbir beşerin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra (kalkıp) insanlara: 'Allah'ı bırakıp bana kul olun' demesi mümkün değildir. Bilâkis (şöyle demesi gerekir:) 'Okumakta ve öğretmekte olduğunuz kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz.' Ve size 'Melekleri ve peygamberleri ilâhlar edinin.' diye de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra hiç size kâfirliği emreder mi?"[51] Daha sonra: "Hani Allah peygamberlerden söz almış" ifâdesiyle başlayıp "şahitlik edenlerdenim."[52] şeklinde son bulan âyet-i kerimede de onlardan ve babalarından almış olduğu sözü ve bu sözlerini kabul edişlerini zikretmiştir.

Muhammed b. Sehl b. Ebî Ümâme bana şöyle söylemiştir: Necran heyeti Rasûlullah'a (s.a.) gelince O'na Meryem oğlu İsa'yı soruyorladı. Âl-i İmrân sûresinin başından sekseninci âyetinin başına kadar olan kısmı, o heyet -ve heyettekilerin soruları- hakkında nâzil olmuştur.

b) Hz. Peygamber'in (s.a.) Necranlılara Mektubu:

Ebu Abdillah el-Hâkim, Esam—Ahmed b. Abdilcebbâr—Yûnus b. Bekîr—Seleme b. Abdi Yesû'—babası—dedesi yoluyla bize gelen bir rivayete göre, Yunus -hıristiyan idi, sonradan müslüman oldu- dedi ki: Rasûlullah

50. Âl-i İmrân, 3/65-68.
51. Âl-i İmrân, 3/79-80.
52. Âl-i İmrân, 3/81.

(s.a.) İbrahim, İshak ve Yakub'un ilâhı adıyla Necran'a şöyle bir mektup yazdı: "Ben sizi kullara kulluk etmekten Allah'a kulluk etmeye çağırıyorum. Kulları velî ve sahip kabul etmekten, Allah'ı velî ve sahip kabul etmeye çağırıyorum. Reddederseniz, cizye ödemeniz gerektiğini, bunu da reddederseniz sizinle harbedeceğimi duyururum vesselâm." Mektup gelince piskopos alıp okudu ve son derece korkarak dehşete kapıldı. Bir adam göndererek Şurahbil b. Vedâa'yı yanına çağırdı. Bir müşkil ortaya çıkınca ne Eyhem'i, ne Seyyid'i ne de Âkıb'ı çağırırdı; öncelikle bunu çağırırdı. Piskopos mektubu ona verdi. Şurahbil aldı ve okudu. Sonra piskopos: "Ey Ebu Meryem! Fikrin nedir?" diye sordu. Şurahbil de şöyle cevap verdi: "Allah'ın İbrahim'e, İsmail'in zürriyetinden bir peygamber çıkacağını vaadettiğini biliyorsun. Bu adamın o olmayacağını nasıl söyleyebiliriz? Peygamberlik hususunda benim bir görüşüm yok. Eğer dünya işlerinden bir konu hakkında görüşümü alsaydın, o hususta sana açıklama yapar ve kanaatımı benimsemen için çabalardım." Bunun üzerine piskopos: "Şöyle kenara çekil ve otur." dedi. O da çekilip bir köşede oturdu. Sonra Abdullah b. Şurahbil adındaki Necranlı bir şahsa adam gönderdi. Himyerlilerin Zî-Ashab âilesinden olan bu şahsa da mektubu okuttu ve görüşünü sordu. O da Şuharbîl'in dediği gibi söyledi. Piskopos ona da: "Bir köşeye çekil ve otur." dedi. O da çekilip oturdu. Sonra Necranlıların Hâris b. Kâ'b oğulları kabilesinden Cebbâr b. Feyz'i çağırtıp mektubu okuttu ve fikrini sordu. O da Şurahbil ve Abdullah'ın söyledikleri gibi konuşunca, ona da bir kenara çekilmesini emretti. Hepsinin görüşü aynı nokta üzerinde toplanınca piskopos çan çalınmasını emretti. Çanlar çalındı, mabeddeki çullar kaldırıldı. Gündüzleri korkuya düştükleri vakit böyle yaparlardı. Şayet gece vakti korkuya kapılırlarsa çan çalıp mabedde ateş yakarlardı. Çanlar çalınıp çullar kaldırılınca, vadinin altında üstünde kim varsa hepsi toplandı. Vadinin uzunluğu hızlı bir suvari için bir günlük yoldu ve vadide yetmiş üç köy, yüz yirmi bin savaşacak adam vardı. Hepsi toplandıktan sonra Rasûlullah'ın (s.a.) mektubunu okudu ve düşüncelerini sordu. Hepsi ittifakla Şurahbil b. Vedâa el-Hemedânî, Abdullah b. Şurahbil ve Cebbâr b. Feyz el-Hârisî'yi Rasûlullah'a (s.a.) göndermek ve onların getireceği haberi beklemek yönünde karar verdiler.

c) Heyetin Medine'ye Gelişi:

Heyet yola çıktı. Medine'ye gelince sefer elbiselerini çıkarıp ipek elbiselerini giyip altın yüzüklerini taktıktan sonra Rasûlullah'ın (s.a.) yanına gelerek selâm verdiler. Rasûlullah (s.a.) selâmlarını almadı. Uzun bir gün boyu

konuşmasını beklediler, fakat üzerlerinde ipek elbiseler, parmaklarında altın yüzükler olduğu için onlarla hiç konuşmadı. Çıkıp Osman b. Affân ve Abdurrahman b. Avf'ı aramaya başladılar. Bu iki kişi cahiliyye döneminde Necran'a ticaret kervanı gönderirler, orada onlar için buğday ve diğer mahsuller satın alınırdı. Onları Muhacirlerin ve Ensar'ın bulundukları bir mecliste buldular ve: "Ey Osman ve ey Abdurrahman! Peygamberiniz bize mektup yazdı. Biz de mektubuna cevap olarak geldik. Kendisine selâm verdik, fakat selâmımızı almadı. Uzun bir gün boyu bizimle konuşmasını bekledik ama konuşmadı. Ne dersiniz, dönüp gidelim mi?" diye söylediler. Onlar da orada bulunan Ali b. Ebî Talib'e: "Bunlar hakkında fikrin nedir ey Ebu'l-Hasan?" diye sordular. Hz. Ali (r.a.), Osman ve Abdurrahman'a (r.a.) dedi ki: "Üzerlerindeki şu ipekli elbiseleri ve altın yüzükleri çıkarıp sefer elbiselerini giymelerini tavsiye ederim."

Bunun üzerine heyettekiler denileni yaptılar, üzerlerindeki elbiseleri ve yüzüklerini çıkardıktan sonra Rasûlullah'ın (s.a.) yanına gittiler, selâm verdiler. Rasûlullah (s.a.) selâmlarını aldı.

d) Hz. Peygamber'in (s.a.) Necranlıları Lânetleşmeye Daveti:

Karşılıklı olarak birbirlerine bazı sorular sordular. Onlar Rasûlullah'a (s.a.), "İsa aleyhisselâm hakkında ne dersin? Biz hıristiyanız, kavimimize döneceğiz. Şayet peygamber isen O'nun hakkındaki düşünceni bilmek bizi memnun eder." diye soruncaya kadar ortaya hiçbir mesele çıkmadı. Bu soru üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Bugün bu konuda söyleyecek bir şeyim yok. Burada kalınız. İsa aleyhisselâm hakkında bana söylenecek seyleri size bildireyim." Ertesi gün oldu ve Allah Teâlâ onun hakkında şu âyetleri inzâl buyurdu: "Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona 'Ol!' dedi ve oluverdi. (Bu) Rabbinden gelen bir gerçektir, öyle ise şüphecilerden olma. Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda tartışanlara: 'Geliniz sizler ve bizler de dahil olmak üzere karşılıklı olarak çocuklarımızı ve kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim.' de."[53]

Bu âyetlerde zikrolunan hususları heyettekiler kabul etmediler. Bu haberin Rasûlullah'a (s.a.) ulaşmasının ertesi sabahı, Rasûlullah (s.a.) Hz. Hasan ve Hüseyin yanında, Hz. Fâtıma arkasında ve bazı hanımları da beraberinde olduğu halde lânetleşme için yola çıktı.

53. Âl-i İmrân, 3/59-61.

Şurahbil arkadaşlarına dedi ki: "Ey Abdullah b. Şurahbil ve ey Cebbâr b. Feyz! Bilirsiniz ki bizim vadinin aşağısındakiler ve yukarısındakiler bir arada toplansalar benim fikrimden dışarı çıkmazlar. Vallahi ben üzerimize gelen bir durumu görmekteyim. Vallahi görüyorum ki bu adam bir kral olsaydı teklifi reddedildiği zaman, gözleri oyulan Arapların ilki biz olurduk. Biz onların himayesine hak kazanmak bakımından Arapların en yakını olduğumuz halde, ne O'nun ne de ashabının önünden helâk edilmedikçe geçirilmezdik. Şayet bu adam Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberse, biz de buna rağmen O'nunla lânetleşirsek bizden bir saç ve tırnak tanesi bile kalmaksızın helâk oluruz." Bunun üzerine arkadaşları şöyle dediler: "İşler seni böyle bir sonuca ulaştırmış. O halde görüşün nedir? Fikrini ortaya koy!" Dedi ki: "Görüşüm, O'nun hakemliğini kabul etmemizdir. Ben O'nu haksız yere hükmetmeyecek bir adam olarak görüyorum." Arkadaşları da: "Bu iş sana ait." dediler.

Şurahbil, Rasûlullah (s.a.) ile karşılaştı ve: "Benim, seninle lânetleşmekten daha hayırlı bir görüşüm var." dedi. Rasûlullah (s.a.): "O nedir?" diye sorunca Şurahbil: "Bugün akşama ve bu akşam sabaha kadar kararını ver, hakkımızda neye hükmedersen bizce geçerlidir." dedi.

Rasûlullah (s.a.): "Belki arkandakilerden biri seni kınamak, bu teklifinden dolayı yermek isteyebilir." dedi. Şurahbil ise: "Arkadaşlarıma sorabilirsin." dedi. Rasûlullah (s.a.) sordu. Onlar da: "Bütün bir vadiden hiç kimse Şurahbil'in sözünden dışarı çıkmaz." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) onun hakkında "Kâfir" veya "-Kavmi içinde- başarılı bir münkir." dedi.

e) Necranlılarla Yapılan Anlaşma:

Bu görüşmeden sonra Rasûlullah (s.a.) lânetleşmeden döndü. Ertesi gün Necran heyeti geldi ve Rasûlullah (s.a.) onlara şu yazıyı yazdı:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed'in Necran (halkına) yazısıdır. Onların bütün mahsulleri, sarı, beyaz, siyah her çeşit nakitleri ve köleleri hakkında Rasûlullah'ın hükmü, onlara ihsanda bulunmaktır. Bütün bunları aşağıda sayılacak mallara karşılık onlara bırakmıştır: Bin adet Recep, bin adet de Safer ayında olmak üzere iki bin adet elbise verecekler ve her bir elbise kırk dirhem (bir ûkıye) değerinde olacaktır. Elbiselerden harac vergisini aşan ve ûkıyelerden eksilen olursa hesaplanacaktır. Harac olarak ödedikleri zırhlar, atlar, binek hayvanları ve diğer eşyalar hesaplanarak onlardan alınacaktır. Necranlılar, elçilerimi yirmi gün ve daha az müd-

detle ağırlayacaklar ve hiçbir elçi otuz günden fazla tutulmayacaktır. Yemen'de bir savaş ve olay vukûbulursa otuz adet zırh, otuz adet at ve otuz adet deve ödünç olarak vereceklerdir. Vermiş oldukları zırh, at ve bineklerden telef olanlar, tazmin edilmek suretiyle Necranlılara geri verilinceye kadar elçimin kefaleti altındadır. Necranlıların canları, dinleri, vatanları, malları, burada bulunanları ve bulunmayanları, aşîretleri ve onlara bağlı olanlar Allah'ın himayesi ve Peygamber Muhammed'in emânı altındadırlar. Şu an üzerinde bulundukları hallerine müdahale edilmeyecek, dinlerinden ve haklarından hiçbir şey değiştirilmeyecektir. Ne bir piskopos bu görevinden, ne bir rahip rahipliğinden ne de bir kilise bakıcısı bu görevinden alınacaktır. Ellerinde bulunan az ya da çok herşeyleri kendilerinindir. Artık ne —geçmişten dolayı— bir töhmet, ne de kan davası vardır. Onlar savaş için çağrılmayacak, mahsullerinden de onda bir vergi alınmayacaktır. Yurtlarını başkalarının askerleri çiğnemeyecektir. Kim hakkını isterse zulmetmeden, zulme de uğramadan insaf ile hükmedilecektir. Bundan sonra, kim faiz alırsa benim emânımdan çıkmış demektir. Onlardan hiç kimse diğerinin yerine cezalandırılmaz. Necranlılar, üzerlerine aldıkları yükümlülükleri yerine getirip iyi hal üzere devam ettikleri müddetçe bu sahifede yazılı olan hususular Allah'ın emri gelinceye kadar Allah'ın himayesi ve Allah'ın Rasûlü Peygamber Muhammed'in emânı altındadır." Ebu Süfyan b. Harb, Gaylân b. Amr, Mâlik b. Avf, Akra' b. Hâbis Hanzalî ve Muğîre b. Şu'be şahitlikte bulundular. Muğîre, aynı zamanda yazıyı yazandı.

f) Necran Heyetinin Dönüşü:

Yazıyı alır almaz Necran'a döndüler. Piskopos ve Necran'ın ileri gelenleri bir günlük mesafede karşılamaya çıkmışlardı. Piskoposun yanında ana bir kardeşi vardı. Soy bakımından da amcasının oğluydu. Adı Bişr b. Muâviye, künyesi Ebu Alkame idi. Heyettekiler ellerindeki yazıyı piskoposa vermişlerdi. O da yazıyı okurken yanında yürüyen Bişr'in devesi tökezledi. Bunun üzerine Bişr, Rasûlullah'ı (s.a.) zikretmeden lânette bulundu. Fakat Piskopos o anda dedi ki: "Vallahi sen Allah tarafından gönderilmiş peygambere lânet ettin." Bunun üzerine Bişr: "O halde ben O'na varıncaya kadar hiçbir yerde konaklamayacağım." dedi ve devesini Medine'ye doğru çevirdi. Piskopos devesini tutarak ona dedi ki: "Beni anlasana, ben bu sözü Arapları, onların en kalabalığı ve kuvvetlisi olduğumuz halde hakkımızda aldatıldığımız ve ahmaklığımız sonucu başka Arapların kabul etmedikleri şartları kabul ettiğimiz gibi sözler söylemelerinden korktuğum için sana böyle söyledim."

Fakat Bişr: "Hayır vallahi! Senin kafanda olan şeyden caymana izin vermeyeceğim." diyerek sırtını piskoposa döndü ve şöyle diyerek devesini sürdü:

إِلَيْكَ تَعْدُو قَلِقاً وَضِينُهَا مُعْتَرِضاً فِى بَطْنِهَا جَنِينُهَا

مُخَالِفاً دِينَ النَّصَارى دِينُهَا

"Süratle sana koşuyor,
Karnında cenîni,
Ve dini hıristiyanlığa muhalif."

Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve şehid oluncaya kadar O'ndan ayrılmadı.

Heyet Necran'a girdi. Rahip İbn Ebî Şemr ez-Zebîdî'ye geldi. O da bu esnada mabedinin tepesinde idi. Dediler ki: "Tihâme bölgesinde bir peygamber çıktı, piskoposa mektup yazdı. Vadi halkı Şurahbil b. Vedâa, Abdullah b. Şurahbil ve Cebbâr b. Feyz'i O'na göndermeye ve O'ndan haber getirmelerine karar verdiler. Belirlenen heyet gitti. Peygamber onları lânetleşmeye davet etti. O da heyete hükmünü bildirip, bu konuda bir de yazı yazdı. Heyet bu yazıyla geldi ve onu piskoposa verdi. Piskopos yazıyı okurken yanında Bişr vardı ve o esnada devesi tökezlediği için Peygamber'e lânet etti. Bunun üzerine Piskopos O'nun Allah tarafından gönderilen peygamber olduğuna şehadet edince Ebu Alkame müslümanlığı kabul etmek arzusuyla O'na doğru yola çıktı."

Bu haberleri dinleyen rahip: "Beni buradan indiriniz, yoksa kendimi aşağıya atacağım." dedi. Onlar da tutup indirdiler. Rahip, hemen halifelerin de giymekte olduğu cübbe, gömlek ve asâ gibi bazı hediyeler alarak Rasûlullah'a (s.a.) gelmek için yola çıktı. Bir müddet Rasûlullah'ın (s.a.) yanında kaldı. Vahyin nasıl geldiğini, sünnetleri, farzları, hadleri (suçlulara uygulanan şer'î cezaları) gördü ve dinledi. Fakat İslâm'ı kabul etmesi kısmet olmadı. Daha sonra Rasûlullah'tan (s.a.) kavmine dönmek üzere izin istedi ve: "İnşaallahu teâlâ tekrar döneceğim." dedi. Fakat, Rasûlullah (s.a.) vefat edinceye kadar dönmek nasip olmadı.

Piskopos Ebu Hâris, Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Yanında Seyyid, Âkıb ve kavminin önde gelen zatları vardı. Bir müddet orada kalıp Allah'ın inzal buyurduğu âyetleri dinlediler. Rasûlullah (s.a.), piskopos ve ondan sonra gelecek piskoposlar için şu yazıyı yazdı: "Bismillahirrahmanirrahîm. Peygamber Muhammed'den piskopos Ebu Hâris'e ve Necrân'ın diğer piskoposları, kâhinleri, ruhbanları, mabedlerinde bulunanları, köleleri, dinleri ve halkı ve ellerinin altında bulunan az-çok bütün malları Allah ve Rasûlü'nün himayesindedir. Ne bir piskopos piskoposluğundan, ne bir rahip râhipliğinden, ne

bir kâhin kâhinliğinden alınmayacak; haklarından herhangi bir hak, yetki ve şu anda üzerinde bulundukları hiçbir şey değiştirilmeyecektir. Bu hususta ebedî olarak Allah ve Rasûlü'nün himayesi vardır. İyi davrandıkları, hayırhahlık gösterdikleri, zulme meyletmedikleri müddetçe bu himaye geçerlidir." Bu yazıyı Muğîre b. Şu'be yazdı. Piskopos yazıyı alınca, yanındakilerle beraber kavmine dönmek üzere izin istedi, izin verilince de yola koyuldular.(54)

g) Hz. Peygamber'in (s.a.) Necran'a Gönderdiği Görevliler:

Beyhakî, İbn Mes'ûd'a varan sahih bir isnadla şu rivayeti yapmaktadır: Seyyid ve Âkıb, Rasûlullah'a (s.a.) geldiler. Rasûlullah (s.a.) onlarla lânetleşmek istedi. Bunun üzerine biri diğerine: "O'nunla lânetleşme. Vallahi eğer o peygamberse, sen de O'nunla lânetleşirsen biz de kurtulamayız, bizden sonra gelenler de kurtulamazlar." dedi. Heyettekiler, Rasûlullah'a (s.a.) dediler ki: "Ne istersen vereceğiz. Yalnız bizimle beraber emîn bir adam gönder; göndereceğin adam mutlaka emîn olmalı." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Sizinle hakikaten çok emîn birini göndereceğim." Bu söz üzerine ashabın hepsi bu şerefli mevkie nâil olmak için kendisinin de orada bulunduğunu hissettiriyordular. Rasûlullah (s.a.): "Kalk ey Ebu Ubeyde b. Cerrâh!" buyurdu. Kalkınca da: "Bu (adam), bu ümmetin emînidir." buyurdu.

Buharî de *Sahîh*'inde, Huzeyfe'den bunun bir benzerini rivayet etmiştir.(55)

Sahîh-i Müslim'deki rivayette Muğîre b. Şu'be'nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (s.a.), beni Necran'a gönderdi. Onların bana söyledikleri sözler arasında şu da vardı: "Sizin 'Ey Harun'un kızkardeşi' diye okumanız hakkında ne dersin? Bildiğiniz gibi Musa ile İsa arasında şu kadar zaman vardı." Rasûlullah'a (s.a.) geldim ve bu sözü haber verdim. Dedi ki: "Onlara söylemedin mi ki onlar peygamberlerinin ve kendilerinden önceki salih kimselerin adlarını koyarlardı."(56)

Yunus b. Bekîr yoluyla İbn İshak'tan şu rivayet gelmiştir: "Rasûlullah (s.a.) Ali b. Ebî Tâlib'i zekâtlarını toplamak ve cizyelerini getirmek için Necran'a göndermiştir."

---

54. Seleme b. Yesû ve onun üstündekilerin meçhul olması sebebiyle bu hadisin senedi sayıftır. Bu şahısların tercüme-i hallerini bulamadık. İbn Kesîr, *es-Sîre*'de (4/101-106) ve *Tefsîr*'de (1/369-370) hadisi zikretmiş ve *Delâlü'n-Nübüvve*'de Beyhakî'ye nisbet etmiştir. Hadisde gariblik olduğunu da söylemiştir.
55. Buharî, 62/22; Müslim. 2420.
56. Müslim, 2135.

h) Bu Olaydan Çıkarılan Fıkhî Hükümler:

1— Ehl-i kitabın, müslümanların mescidlerine girmesi caizdir.

2— Geçici hallerde ehl-i kitabın müslümanların mescidlerinde ve müslümanların önünde ibadet etmelerine imkân verilebilir. Ancak devamlı surette olursa bu imkân verilmez.

3— Ehl-i kitaptan bir kâhinin Rasûlullah'ın (s.a.) peygamberliğini ikrâr etmesi, onun müslüman olması için yeterli değildir. Müslüman olabilmesi için Hz. Peygamber'e (s.a.) itaat etmesi ve O'na uyması şarttır. Bu ikrarından sonra kendi dininin icaplarını yerine getirmesi irtidat etmesi anlamına gelmez. Bu meselenin misali; iki yahudi âliminin, Rasûlullah'a (s.a.) üç soru sorup cevabını alınca: "Şehadet ederiz ki sen peygambersin." demeleri, bunun üzerine Rasûlullah'ın (s.a.) "O halde bana tâbi olmanıza mâni olan nedir?" diye sorması, buna karşılık ise: "Yahudilerin bizi öldürmesinden korkarız." demeleridir. Sadece şehadet etmeleri İslâm'ın emirlerini yerine getirmelerini gerektirmez. Meselâ, Rasûlullah'ın (s.a.) amcası Ebu Tâlib, O'nun davasında sadık olduğuna, dininin yeryüzü dinlerinin en hayırlısı olduğuna şehadet etmiştir, fakat bu şehadet onun İslâm ile müşerref olmasına yetmemiştir.

Rasûlullah'ın (s.a.) hayatında (siyerde) ve sahih haberlerde ehl-i kitabın ve müşriklerin çoğunun Rasûlullah'ın (s.a.) peygamber olduğuna ve bu davasında sadık olduğuna şehâdet ettikleri, buna rağmen İslâm'a giremedikleri hususundaki haberler üzerinde düşünenler, İslâm'ın bu durumun ötesinde bir şey olduğunu; onun sadece bilgi olmadığını, yalnızca bilgi ve ikrar (yani peygamber olduğunu bilip anlamak ve peygamberliğini kabul etmek) da olmadığını, bilakis İslâm denen müessesenin bilgi, ikrar, emir ve yasaklara inkıyad, zâhirî, ve bâtınî her konuda itaat demek olduğunu göreceklerdir.

Müctehid imamlar, "Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim." deyip başka bir şey söylemeyen bir kâfirin müslüman olduğuna hükmedilir mi konusunda üç ayrı görüş belirtmişlerdir. Şu görüşlerin üçü de İmam Ahmed'e nisbet edilmiş ve ona ait görüşler olarak rivayet edilmiştir: 1) Bu kadarıyla bile bu kâfirin müslüman olduğuna hükmedilir. 2) Allah'ın birliğine şehadet edinceye kadar müslüman olduğuna hükmedilemez. 3) Tevhid inancını kabul ederse müslüman olduğuna, kabul etmezse, edinceye kadar müslüman olmadığına hükmedilir. Aslında bu meselenin tam olarak ele alınacağı yer burası değildir. Biz ancak hafif bir işarette bulunduk. Bu işaretle şu noktayı açığa çıkarmak istedik: Tevrat ve İncil'e inananlar son zamanda bir

peygamberin geleceği hususunda görüş birliği içindeydiler ve O'nu bekliyorlardı. Âlimleri, o peygamberin Muhammed b. Abdillah b. Abdülmuttalib olduğunda hiç şüphe etmiyorlardı. Buna rağmen İslâm'a girmiyorlardı. Çünkü kavimleri üzerindeki reislikleri, o kavimlerin kendilerine boyun eğmeleri ve bulundukları makam sayesinde elde ettikleri servet ve menfaatları, müslüman oldukları takdirde bunları kaybetme korkusu, İslâm ile aralarında bir engel oluşturmuştu.

4— Ehl-i kitapla münazara ve mücadele etmek caiz, hatta müstehaptır. Bazılarının müslüman olma ihtimali belirir, onları ikna edecek deliller de mevcutsa, o durumda münazara etmek vaciptir. Delilleri serdetmekten aciz kalmayanlar böyle bir mücadeleden kaçamazlar, aciz olanların da bu işi ehline havale etmesi gerekir. At binicisine, ok atıcısına verilsin. Şayet uzatma endişemiz olmasaydı, kendi kitaplarına dayanarak yahudî ve hıristiyanları, Muhammed'in (s.a.) Allah'ın Rasûlü olduğunu ikrara mecbur bırakacak delilleri, yüzün üzerinde olmak üzere ayrı yoldan zikrederdik. Bu konuyu müstakil bir eser haline getirmeyi Allah'tan umuyorum.

Ehl-i kitabın âlimlerinden biriyle aramda bir münazara oldu. Konuşma sırasında onlara dedim ki: "Sizin, bizim Peygamberimiz'in (s.a.) peygamberliğine itiraz etmeniz ancak Allah Teâlâ'yı ayıplamanız, O'na itiraz etmeniz, O'nu zulmün, aptallığın ve fesadın en büyüğüne nisbet etmenizle mümkündür. Allah Teâlâ bütün bunlardan münezzeh ve yücedir." Dedi ki: "Bu nasıl olur?" Şöyle dedim: "Hatta ve hatta Allah'ın varlığını tümüyle inkâr etmediğiniz müddetçe bizim peygamberimize itiraz edemezsiniz."

Bu konunun açıklaması şöyledir: Muhammed size göre sâdık bir peygamber değildir. İddianıza göre O, zalim bir kraldır; Allah'a iftira etmekte, söylemediği şeyleri, söyledi diye O'na nisbet etmektedir. Buna rağmen iddiasını sonuna kadar götürecek helâlleri, haramları koyacak, farzları emredecek, kanunları vaz' edecek, dinleri nesh edecek, savaşıp diğer peygamberlerin hak üzere olan ümmetlerini öldürecek, kadınlarını ve çocuklarını esir edecek, ülkelerini ve mallarını ellerinden alacak, bütün bir yeryüzünü fethedinceye kadar bu halde devam edecek, bütün bu olanları Allah'a ve Allah'ın kendisine olan sevgisine bağlayacak; Allah Teâlâ da O'nu ve hak üzere olan diğer peygamberlerin kavimlerine neler yaptığını görecek. Sonra O, yirmi üç sene bu şekilde Allah'a iftira etmeye devam edecek, bütün bunlara rağmen Allah kendisini destekleyecek ve yardım edecek, makamını yüceltecek, beşer gücünün üstünde zaferler kazanmasına imkân verecek; hepsinden daha garibi de dua ettiği zaman duasına icabet edecek, elini kolunu kıpırdatmadan düşmanlarını helâk edecek, hatta bazan dua bile etmeden Allah Teâlâ onların

kökünü kazıyacak, daha sonra da her arzusunu yerine getirecek, O'na her güzel vaadle söz verecek ve bütün vaadlerini en mükemmel şekliyle yerine getirecek!.. İşte bütün bu olanlar size göre zulmün, iftiranın ve yalanın en son noktasıdır. Çünkü Allah'a yalan nisbet eden ve bu yalanında ısrarla devam eden kimseden daha büyük yalancı yoktur. Peygamberlerin ve Rasûllerin dinlerini bâtıl sayan, bu dinleri yeryüzünden silmek ve dilediği başka bir dinle değiştirmek isteyen, Allah dostlarını, bağlılarını ve peygamberlerini öldüren, bu hususta da zaferler elde eden, bütün yaptıkları Allah tarafından kabul edilen, Allah'ın kendisine vahiy gönderdiğini ve: "Allah'a karşı yalan uyduran-dan, yahut kendine hiçbir şey vahyedilmemişken 'Bana da vahyolundu.' diyenden, ve 'Ben de Allah'ın indirdiği âyetlerin benzerini indireceğim.' diye söyleyenden daha zalim kim vardır?"[57] diye haber verdiğini söyleyen kimseyi Allah kahretmiyorsa, bütün bunlar olup biterken o hâlâ yoluna devam ediyorsa, siz ey O'nu yalanlayanlar; şu iki şıktan birini kabul etmek zorundasınız:

Birincisi: Bu âlemin bir yaratıcısı ve idarecisi yoktur. Şayet âlemin kudret ve hikmet sahibi, herşeyi idare eden bir yaratıcısı olsaydı O'nun bu yaptıklarına izin vermez, karşılıksız bırakmaz ve O'nu diğer zalimlere ibret olacak şekilde cezalandırırdı. Çünkü dünyada sultanlara bundan başkası yakışmazsa, yerin ve göklerin sultanı, sahibi ve mâliki olan hâkimlerin hâkimine başka türlüsü yakışmaz.

İkincisi: Allah Teâlâ'yı, kendisine lâyık olmayan bir şekilde zulme, ahmaklığa, zalimliğe, mahlûkatı daima sapıklığa düşürmeye nisbet edecek, hatta bir yalancıya yardım ettiğini, O'nu yeryüzünde güçlü kıldığını, dualarını kabul ettiğini, kendisinden sonra da davasını devam ettirdiğini ve devamlı olarak yücelttiğini, asırlar boyunca her yerde O'nun peygamberliğine şehadeti ve O'nun davetini açığa çıkardığını söyleyeceklerdir. Hiç hâkimlerin hâkimi ve merhametlilerin en merhametlisi böyle yapar mı? Âlemlerin Rabbı olan Allah'a en büyük ayıbı ve en muazzam kusuru isnad ettiniz. O'nu külliyen inkâr ettiniz. Biz birçok yalancının ortaya çıktığını ve belli bir dereceye kadar güçlendiğini inkâr etmeyiz. Fakat hiçbirinin işi sonuna kadar sürmemiş, ömürleri uzun olmamış; Allah Teâlâ, öylelerinin üzerine peygamberlerini ve peygamberlerinin yolundan gidenleri musallat etmiş, köklerini kazımış, varlıklarından eser bırakmamıştır. Dünya yaratıldığından beri ilâhî sünnet böyledir, kıyamete kadar da böyle olacaktır.

Benden bu sözleri işitince dedi ki: "O'na (Rasûlullah'a) zalim ve yalancı

57. En'âm, 6/93.

demekten Allah'a sığınırız. Ehl-i kitaptan insaflı olan herkes O'na tâbi olanın, yolundan gidenin ahirette saadete ve kurtuluşa nail olacağını itiraf eder." Bunun üzerine dedim ki: "Bir yalancının yolundan giden, izini takib eden kimse, iddianıza göre nasıl saadet ve kurtuluşa erebilir?" Artık O'nun peygamberliğini itiraftan başka bir yol bulamadı; "Ancak kendilerine gönderilmediğini" söyledi. Dedim ki: "O'nu tasdik etmen gerekir. Âlemlerin Rabbi'nin, ümmî olsun, münevver olsun bütün insanlara göndermiş bulunduğu elçisi olduğu hususundaki haberler tevâtür derecesindedir. Ehl-i kitabı da dinine davet etmiş, girmeyenlerle zilleti kabul edip cizye verinceye kadar savaşmıştır." Kâfirin dili tutuldu, hemen kalkıp gitti.

Bundan maksat şudur: Rasûlullah (s.a.) vefat edinceye kadar, her çeşit din ve inanca sahip kâfirlerle mücadeleye devam etmiştir. Kendinden sonra ashabı da böyle yapmıştır. Allah Teâlâ, Peygamberine; hem Mekkî hem de Medenî sûrede kâfirlerle en güzel bir şekilde mücadele etmesini emretmiştir. Bütün delilller ortaya çıktıktan sonra da inkârda ısrar edenleri lânetleşmeye davet etmesini emretmiştir. Bu din böylece kâim olmuş, kılıç ancak delile bir yardımcı kılınmıştır. Kılıçların en âdili Allah'ın delillerine ve bürhanlarına yardımcı olan kılıçtır; o da Rasûlü'nün ve O'nun ümmetinin kılıcıdır.

5— Kim bir mahlûka lâyık olduğundan daha fazla tâzim göstererek onu kulluk makamının üstüne çıkarırsa Allah'a şirk koşmuş ve Allah ile beraber başkasına da kulluk etmiş olur. Bu ise bütün peygamberlerin davetine aykırıdır.

Rasûlullah'ın (s.a.) Necran'a yazdığı mektupta "İbrahim, İsmail ve Yakub'un ilâhı'nın adıyla" başladığı şeklindeki rivayetin sıhhatli olduğunu sanmıyorum. Herakl'e mektup yazdığında "Bismillahirrahmanirrahîm" ile başlamıştı. Krallara gönderdiği mektuplarda âdeti bu idi. Bu konu ilerde gelecektir inşaallah. Bu rivayette yukarıda zikredildiği gibi nakledilmiş ve bu olayın; "Tâ sîn. Bunlar, Kur'an'ın ve belagatlı kitabın âyetleridir."[58] âyetinin inmesinden önce olduğu söylenmiştir. Bu ise yanlış üstüne yanlıştır. Zira bu sûre ittifakla Mekkîdir. Peygamberimizin Necran'a mektup yazması ise Tebük seferinden sonradır.

6— Kâfirlerin elçilerinde bir tekebbür ve gurur alâmeti görülürse onları hor görerek, konuşmamak caizdir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) elçilerle, üzerlerindeki ipekli elbiseleri ve altınları çıkarıncaya kadar konuşmadı, selâmlarını almadı.

58. Neml, 27/1.

7— Bâtıl üzere bulunanlarla mücadelede sünnet olan şey, onlara her türlü delilleri zikrettikten sona yine hakka dönmezler, küfürlerinde inat ederlerse onları lânetleşmeye davet etmektir. Allah Teâlâ, Rasûlü'ne bunu emretmiş ve "Senden sonra ümmetin için bu caiz değildir." dememiştir. Rasûlullah'ın (s.a.) amca oğlu Abdullah b. Abbas, bazı fıkhî konuları inkâr eden kimseyi lânetleşmeye davet etmiş, ashabın hiçbiri bu duruma karşı çıkmamıştır. Süfyân es-Sevrî de, namaz içerisinde rükua giderken ellerin kaldırılması konusunda muhalifini lânetleşmeye davet etmiş ve zamanındaki âlimlerin hiçbiri bu davete karşı çıkmamıştır. Bu davet, münkirlerin önüne serilen delillerin kemâlindendir.

8— Devlet başkanının istemiş olduğu elbise ve mal karşılığında ehl-i kitab ile sulh yapmak caizdir. Bu eşyalar onlar için cizye yerine geçer. Her bir ferdi tek tek cizyeye mecbur etmeye gerek yoktur. Aksine onlardan istenen malın tamamı, hepsi adına cizye sayılır ve kendileri, ödeyecekleri malı aralarında istedikleri gibi bölüşebilirler. Rasûlullah (s.a.), Muaz'ı Yemen'e gönderince ona, büluğa eren herkesten bir dinar ve mukabilini almasını emretti. Bu iki mesele arasındaki fark şudur: Necran halkı arasında müslüman yoktu. Hepsi sulh ehliydi. Yemen ise dârülislâm'dı ve içlerinde yahudiler vardı. Rasûlullah (s.a.), o yahudilerin her birini cizye ödemeye tâbi tuttu. Fıkıhçılar, cizyeyi böyle bir duruma has olarak görürler, birinci mesele için görmezler.

9— Elbise, diyet olarak alındığı gibi zimmet sabit olması da caizdir. Bu duruma göre selem ve kefalet akdiyle ve telef halinde de zimmet sabit olur. Mehir ve hul' (kadının ödediği ücret mukabili boşanma çeşidi) ile de zimmet sabit olur.

10— Ödemeleri üzere anlaşma yapılan malların cinslerini daha sonra hesaplayarak başka cins mallarla değiştirmek caizdir.

11— Devlet başkanı, kâfirlere; elçilerini barındırmalarını, onlara ikramda bulunup sayılı günler içinde onları misafir etmelerini şart koşabilir.

12— Kâfirlere, müslümanların ihtiyaç duydukları silah, binek, eşya vs. ödünç olarak vermelerini şart koşabilir. Bu ödünç eşya teminat altındadır. Ancak, bu durum şart koşulması ile sabit mi olmuştur, yoksa ta baştan itibaren şeriatın koymuş olduğu hüküm gereği midir? Bu konu ihtimallidir. Bu mevzudaki açıklama Huneyn gazası bahsinde geçmişti. Orada, geri vermeyi garanti ettiği açıklanmış, telef olması haline hiç dokunulmamıştı.

13— İslâm devlet başkanı ehl-i kitabın faizle muamelede bulunmasına izin vermez. Çünkü onların dininde de haramdır. Aynı şekilde içki, livata ve zinaya da izin vermez. Bu suçları işleyenleri İslâm'ın emrettiği cezalarla cezalandırır.

14— Müslümanlar arasında bir kişinin diğerinin yerine cezalandırılması caiz olmadığı gibi kâfirler arasında da caiz değildir. Her iki durumda da bu zulümdür.

15— Kâfirlerle yapılan zimmîlik anlaşması onların huzur ve emniyeti ihlâl etmedikleri sürece geçerlidir. Müslümanlara tuzak kurdukları ve dinlerini ifsada kalkıştıkları zaman ne emân kalır, ne de zimmet. Biz ve başka âlimler, zimmîler, Şam'da büyük bir yangın çıkardıkları zaman —bu yangın merkez camiye kadar ilerlemişti—, emânlarının kalmadığı konusunda fetva vermiştik. Aynı zamanda herhangi bir şekilde onlara yardım eden, hatta yardımcı olmadığı halde bu durumu bilip de gizleyen, valiye bildirmeyen herkesin emân ve zimmetinin kaldırıldığına fetva vermiştik. Çünkü bu hadise İslâm ve müslümanlar için en büyük hile ve zararlardan sayılmıştı.

16— Devlet başkanı, sulh yaptığı millete İslâm'ın maslahatı için âlim bir müslüman gönderir. Bu zat gerçekten emîn olmalı, Allah ve Rasûlü'nün rızasından başka hiçbir gayesi ve arzusu bulunmamalıdır. İşte hakiki emîn kimse budur. Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın hali en güzel misaldir.

17— Ehl-i kitapla münazara etmek, sordukları şeylere cevap vermek, cevaplayamadığı soruları âlimlere arzetmek gerekmektedir.

18— Bir sözün, —aksine delil olmadıkça— zâhirî mânası kastedilir. Böyle olmasaydı Muğîre, âyet-i kerimedeki, "Ey Harun'un kızkardeşi" ifadesini kapalı bulmazdı. Diğer taraftan da bu âyette zikredilen Harun'un Harun b. İmrân olduğuna dair bir delil yoktu ki anlamayı güçleştirecek bir kapalılık bulunsun. Aksine, soruyu soran kimse bile ilâveyi getirmiş ve onun Harun b. İmrân olduğunu söylemiştir. Bununla da yetinmeyip Musa b. İmrân'ın kardeşi olduğunu da eklemiştir. Âyetteki lafzın bu ilâvelerden hiçbirine delâlet etmediği malumdur. Sorunun bu şekilde sorulması ya cehaletten veya kötü niyetten kaynaklanmaktadır.

ı) Hz. Ali ile Hâlid b. Velid'in Necran'a Gönderilişleri:

İbn İshâk'ın: "Hz. Peygamber (s.a.), Ali b. Ebî Talib'i Necran halkının zekâtlarını toplaması ve cizyelerini getirmesi için gönderdi." rivayetinde çelişki olduğu zannedilebilir. Çünkü zekât (müslümanlardan alınan bir vergi olduğu için) ile cizye (gayrimüslimlerin ödediği bir vergi olduğu için) bir araya gelmez. Bundan daha garibi, İbn İshâk ve diğerlerinin zikrettiği şu rivayettir: "Hz. Peygamber (s.a.), hicretin onuncu senesi Rebîulahır veya Cumâdelûlâ ayında Hâlid b. Velid'i Necran'da Hâris b. Kâ'b oğullarına gön-

derdi ve savaşmadan önce üç kere onları İslâm'a davet etmesini, müslüman olurlarsa kabul etmesini, reddederlerse savaşmasını emretti. Hâlid b. Velid çıktı ve o bölgeye vardı, her tarafa atlılar çıkarıp İsâm'a davete başladı. Onlar da bu davete uyarak müslüman oldular. Bunun üzerine, Hâlid b. Velid orada kalıp İslâm'ı öğretmeye başladı. Rasûlullah'a (s.a.) bir mektup yazıp durumu bildirdi. Rasûlullah (s.a.) da gönderdiği cevapta onlardan bir heyetle beraber gelmesini emretti. Daha önce de geçtiği gibi heyet geldi. Rasûlullah (s.a.) onlarla iki bin elbise vermeleri şartıyla sulh anlaşması yaptı; onlara bir emân yazısı yazarak dinlerine dokunulmayacağını, askere çağırılmayacaklarını, öşür istenmeyeceğini belirtti."

Bu rivayetteki çelişkinin cevabı şöyledir: Necran halkı iki sınıftı. Hıristiyanlar ve hıristiyan olmayan ümmîler. Hıristiyanlarla, daha önce geçtiği üzere sulh anlaşması yapılmıştır. Ümmîlere gelince; Hâlid b. Velid'i onlara göndermiş, onlar da İslâm'ı kabul etmişler ve heyetleri Rasûlullah'a (s.a.) gelmişti. Rasûlullah'ın (s.a.): "Cahiliye döneminde düşmanlarınıza ne ile galip geliyordunuz?" sorusunu sorduğu kimseler bunlardı. Onlar da: "Bir arada durur, dağılmaz ve de zulme ilk önce başlayan biz olmazdık." diye cevap verdiler. Rasûlullah (s.a.): "Doğru söylediniz." buyurdu. Başlarına Kays b. Husayn'ı emîr tayin etti. İşte onlar Hâris b. Kâ'b oğullarıydı.

Ali b. Ebî Tâlib'in Necran halkına gönderilip zekât ve cizyelerini getirmesini istemesi ile ilgili rivayete gelince; bu rivayetle her iki sınıf kastedilmiştir. Zekât müslüman olan sınıfa, cizye ise hıristiyanlara aittir.

14— Ferve b. Amr el-Cüzâmî'nin Elçisinin Gelişi:

İbn İshâk der ki: Ferve b. Amr el-Cüzâmî, Rasûlullah'a (s.a.) bir elçi göndererek müslüman olduğunu bildirdi. O'na beyaz bir katır hediye etti. Ferve, Rumların Araplar üzerine tayin ettiği vali idi. Maan ve Şam bölgeleri ona tâbi idi. Rumlar Ferve'nin müslüman olduğunu haber alınca yakalayıp hapsettiler. Rumlar onun Filistin'de Afrâ suyunun üzerinde çarmıha gerilmesine karar verince şu beyitleri söyledi:

أَلاَ هَلْ أَتَى سَلْمَىٰ بِأَنَّ حَلِيلها عَلٰى مَاءِ عَفْرَا فَوْقَ إِحْدَى الرَّوَاحِلِ
عَلٰى نَاقَةٍ لَم يَضْرِب الفَحْلُ أُمَّها مُشَذَّبَةً أَطْرَافُهَا بِالمَنَاجِلِ

"Acaba Selmâ'ya kocasının Afrâ suyunda bir ağacın üzerinde (çarmıha gerildiği) haberi geldi mi?

Bir deve ki, hiçbir erkek deve onun anasına çekilmedi ve bir ağaç ki dalları orakla kırpıldı."

İbn İshâk der ki: Zührî'nin iddiasına göre onu öldürmek için geldikleri zaman şöyle söylemiştir:

بَلِّغْ سَرَاةَ الْمُسْلِمِينَ بِأَنَّنِي سِلْمٌ لِرَبِّي أَعْظُمِي وَمَقَامِي

"Müslümanların efendisine bildir ki ben kemiklerim ve makamımla Rabbıma teslim oldum."

Sonra bu su üzerinde boynunu vurup çarmıha gerdiler. Allah Teâlâ rahmet eylesin.(59)

15— Sa'd b. Bekr Oğullarının Elçisi Dımâm b. Sa'lebe'nin Gelişi:

İbn İshâk, Muhammed b. Velîd b. Nüveyfî'—İbn Abbas'ın kölesi Küreyb—İbn Abbas yoluyla yapmış olduğu rivayette der ki: Sa'd b. Bekroğulları, Dımâm b. Sa'lebe'yi Rasûlullah'a (s.a.) temsilci olarak gönderdiler. Dımam geldi, devesini mescidin kapısında çökertti, ayağını bağladı. Sonra Rasûlullah (s.a.), mescidde ashabının arasında otururken yanına girdi ve: "Hanginiz Abdülmuttalib oğlusunuz?" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Ben Abdülmuttalib oğluyum." dedi. Bu sefer: "Muhammed mi?" sorusunu yöneltti. O da: "Evet" dedi. Bunun üzerine: "Ey Abdülmuttalib oğlu! Bana darılıp kırılmazsan sana ağır bir soru sormak istiyorum." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Ne istersen sor, katiyen kırılmam." diye cevap verince sordu:

— Senin, âilenin, senden önceki ve sonrakilerin ilâhının aşkına söyle, seni bize Rasûl olarak Allah mı gönderdi?

— Rabbım şahittir ki, evet.

— Senin, senden öncekilerin ve sonradan geleceklerin ilâhı olan Allah aşkına söyle. O'na ibadet edip başkasını O'na şirk koşmamamızı, babalarımızın taptığı bu putları terketmemizi sana Allah mı emretti?

— Rabbım şahittir ki, evet.

Dımâm, daha sonra teker teker İslâm'ın farzlarını (şartlarını) saymaya başladı. Namazı, zekâtı, orucu, haccı, İslâm'ın bütün farzlarını soruyor ve her bir farzda daha önce yaptığı gibi yemin veriyordu. Sorularının hepsini

59. En'âm, 6/93; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/592.

sorduktan sonra: "Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve Rasûlü'dür. Bu farzları edâ edip nehyettiklerinden de kaçınacağım. Bu dediklerine ne bir şey ilâve eder, ne de bir şey eksik bırakırım!" dedi ve dönüp devesine doğru gitti. O dönüp giderken Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Eğer bu saçları çift örgülü olan şahıs doğru söylediyse cennete girecektir." Dımâm, güçlü-kuvvetli ve gür saçlı bir adamdı; saçlarını örerek ikiye ayırırdı. Daha sonra devesinin yanına geldi, bağını çözdü, yola çıkıp kavminin yanına geldi. Kabile halkı gelip toplandılar. Ağzından ilk çıkan söz: "Lât ve Uzzâ ne kötüdür!" cümlesi oldu. Dediler ki: "Sus ey Dımâm! Alaca, cinnet ve cüzzam hastalıklarına yakalanmaktan kork!" Dedi ki: "Yazıklar olsun size! Onların ne bir faydası ne de bir zararı dokunur. Allah size bir peygamber gönderdi ve O'na bir kitap indirerek o kitapla sizi içinde bulunduğunuz durumdan kurtardı. Ben Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet ederim. Ben size O'nun emirlerini ve nehiylerini getirdim." Allah'a yemin olsun ki, o gün akşam olmadan bölgesinde bulunan kadın-erkek herkes müslüman oldu.

İbn İshâk der ki: "Dımâm b. Sa'lebe'den daha faziletli bir temsilci duymadık."[60]

Bu kıssanın benzeri, *Sahîh-i Buharî* ve *Müslim*'de de Enes (r.a.) rivayetiyle zikredilmiştir.[61]

Hac ibadetinin bu kıssada zikredilişi, Dımâm'ın hac farz olduktan sonra geldiğini göstermektedir ki bu ihtimal uzaktır. Herhalde bu cümle bazı râviler tarafından ilâve edilmiştir.[62]

Allah en iyi bilir.

16— Târık b. Abdillah ve Arkadaşlarının Gelişi:

Ebu Bekir el-Beyhakî, Câmi' b. Şeddâd yoluyla yaptığı rivayette Târık b. Abdillah denilen bir adamın şöyle söylediğini nakleder: Mecâz panayırın-

60. İbn Hişâm, 2/573-575; İbn Sa'd, 1/299; Ahmed *Müsned*, 2382; Hâkim, 3/54. Ebu Davud (487), Seleme b. el Fadl—Muhammed b. İshak—Seleme b. Küheyl—Muhammed b. el-Velîd b. Nüfey'—Küreyb—İbn Abbas yoluyla benzerini rivayet etmiştir. Senedi kuvvetlidir.
61. Buharî, 2/6; Müslim, 12.
62. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* (1/140)'de, bu lafzın, hadisin aslından olup sonradan eklenmediği görüşündedir.

da bulunuyordum. O sırada üzerinde cübbesi olan ve: "Ey insanlar! Lâ ilâhe illallâh deyiniz, kurtuluşa eriniz." diyen bir adam geldi. Arkasında da birisi O'nu takip ediyor, O'nu taşlıyor ve: "Ey insanlar! O'na inanmayınız, O yalancıdır!" diyordu. Dedim ki: "Bu kimdir?" Dediler ki: "Hâşimoğullarından, Allah'ın elçisi olduğunu iddia eden bir adam." "Peki arkasında onu taşlayan kim?" dedim. "Amcası Abdüluzzâ." dediler. Herkes müslüman olunca hicret etti. Biz de Rabeze'den çıktık, hurma almak için Medine'ye gitmek istiyorduk. Medine'nin hurmalıklarına yaklaştığımızda: "Burada mola verip elbiselerimizi değişelim." dedik. Karşımıza bir adam çıkıverdi. elbiseleri eskimişti. Bize selâm verip: "Nereden geliyorsunuz?" diye sordu. "Rabeze'den." dedik. "Pekiyi, nereye gidiyorsunuz?" dedi. "Bu şehre." dedik. "Orada ne yapacaksınız?" dedi. "Hurma alacağız." dedik. Yanımızda, hevdecte (deve çadırında) bulunan bir kadın ve boynunda yuları olan kırmızı bir devemiz vardı. "Devenizi satar mısınız?" dedi. "Şu kadar ölçek hurma karşılığında satarız." dedik. Söylediğimiz miktardan hiçbir indirim teklif etmedi. Devenin yularını tuttu ve çekip gitti. Medine hurmalıkları arasında gözden kaybolunca kendi kendimize dedik ki: "Biz ne yaptık, vallahi ne tanıdığımız bir adama sattık deveyi ne de ücretini aldık." Yanımızda bulunan kadın dedi ki: "Vallahi ben o adamın yüzünü dolunay halindeki bir ay parçası gibi gördüm, devenizin bedeline ben kefilim."

İbn İshâk'ın rivayetine göre kadın dedi ki: "Dövünüp durmayın. Onda size haksızlık yapmayacak bir adamın çehresini gördüm. Onun yüzünden daha çok dolunaya benzeyen başka bir şey görmedim." Onlar bu haldeyken bir adam geldi ve: "Rasûlullah'ın (s.a.) size gönderdiği elçisiyim. İşte hurmanız, yeyiniz, doyunuz ve tartıp hakkınızı da alınız." dedi.

Doyuncaya kadar yedik. Sonra tartarak hakkımızı aldık ve daha sonra şehre girdik, mescide geldik.

O da minberde ashaba hitap ediyordu. Hutbesinden şu sözleri duyabildik: "Sadaka veriniz, sadaka sizin için hayırlıdır. Veren el alan elden üstündür. (Vermeye de) anneniz, babanız, bacınız, kardeşiniz, daha sonraki yakınlarınız(dan başlayınız)." Bu sırada Yerbu' oğullarından veya Ensar'dan bir adam karşısına geldi ve dedi ki: "Ya Rasûlallah! Bizim bunlarla cahiliye döneminde bir kan davamız vardı." Rasûlullah (s.a.): "Ana evladına karşı cinayet işlemez." buyurdu ve bu sözü üç kere tekrarladı.(63)

63. Hâkim, *Müstedrek*, 2/611. Senedinin hasen kabul edilmesi mümkündür. Hâkim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bunu desteklemiştir.

17— Tüceyb Heyetinin Gelişi:

Tüceyb[64] heyeti Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Sekûnoğullarından[65] on üç kişi idiler ve Allah'ın üzerlerine farz kıldığı zekâtlarını getiriyorlardı. Rasûlullah (s.a.) gelişlerine sevindi, onlara izzet ve ikramda bulundu. Dediler ki: "Ya Rasûlallah! Allah'ın mallarımız üzerindeki hakkını sana getirdik." Rasûlullah (s.a.): "Geri götürüp fakirleriniz arasında paylaştırın." buyurdu. "Ya Rasûlallah! Biz sana fakirlerimizin ihtiyacını karşıladıktan sonra geri kalanı getirdik." dediler. Ebu Bekir (r.a.) buyurdu ki: "Ya Rasûlallah! Hiçbir arap kabilesi Tüceyb kabilesinin bu kolunun geldiği gibi gelmedi." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Hidayet Allah'ın (c.c.) elindedir. Kim için hayır dilerse onun göğsünü imana açar."

Tüceybliler, Rasûlullah'tan (s.a.) bazı şeyler istediler. O da istediklerini bir yazı ile tesbit edip verdi. Kur'an'dan ve sünnetten bazı şeyler sormaya başladılar. Rasûlullah'ın (s.a.) onlara olan muhabbeti daha arttı ve Bilâl'e (r.a.) onları ağırlamakta kusur etmemesini emretti.

Tüceybliler birkaç gün kaldılar, fazla durmadılar. "Niçin acele ediyorsunuz?" denildiğinde, dediler ki: "Geride bıraktıklarımıza döneceğiz. Onlara Rasûlullah'ı (s.a.) gördüğümüzü, O'nunla konuştuğumuzu ve bize verdiği cevapları haber vereceğiz." Sonra Rasûlullah'a (s.a.) gelerek vedalaştılar Rasûlullah (s.a.), Bilâl'i (r.a.) onlara gönderdi ve daha önce hiçbir heyete vermediği mükâfatlar verdi. Sonra: "Başka kimse kaldı mı?" diye sordu. "Evet, bineklerimizin yanında bekleyen bir delikanlı var. O bizim en küçüğümüzdür." dediler. "Onu bana gönderin." buyurdu. Bineklerinin yanına dönünce delikanlıya: "Rasûlullah'a (s.a.) git ve ihtiyacını gider. Biz ihtiyaçlarımızı temin edip vedalaştık." dediler.

Delikanlı Rasûlullah'a (s.a.) geldi ve: "Ya Rasûlallah! Ben Ebzâoğullarındanım, biraz önce sana gelen ve ihtiyaçlarını giderdiğin kafiledenim. Benim ihtiyacımı da karşıla ey Allah'ın Rasûlü." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Senin ihtiyacın nedir?" dedi. O da: "Arkadaşlarım her ne kadar İslâm'ı arzulayarak geldiler ve zekâtlarını da getirdilerse de, benim ihtiyacım onlarınkine benzemiyor. Allah'a yemin olsun ki beni beldemden buralara kadar getiren şey sadece, senin Allah'a benim için dua ederek beni bağışlamasını, bana mer-

64. Kinde'nin bir koludur.
65. Yemen'de Kinde'nin bir kolu ve Tüceyb kabilesinin boylarından biridir.

hamet etmesini ve gönül zenginliği vermesini istemendir." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) delikanlıya döndü ve: "Ey Allah'ım! Sen onu bağışla, ona merhamet eyle ve zenginliğini gönlünde kıl!" diye dua etti. Arkadaşlarından her birine ne verilmişse, ona da aynısının verilmesini emretti. Sonra heyettekiler dönüp kavimlerine gittiler.

Daha sonra hicretin 10. yılı hac mevsiminde Mina'da Rasûlullah'ın (s.a.) yanına geldiler ve: "Biz Ebzâoğullarındanız." dediler. Rasûlullah (s.a.): "Sizinle beraber bana gelen delikanlı ne yapıyor?" diye sordu. "Ya Rasûlallah! Onun gibisini daha önce hiç görmedik. Allah'ın verdiği rızka ondan daha çok kanaat gösteren kimse ile konuşmadık. İnsanlar dünyanın tamamını bölüşecek olsalar hiç dönüp bakmaz." dediler. Rasûlullah (s.a.) bunun üzerine: "Elhamdülillah, ben onun toptan, bütün uzuvlarıyla öleceğini umarım." buyurdu. İçlerinden birisi: "Her bir insan toptan ölmez mi ya Rasûlallah?" diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "İnsanın arzuları ve elemleri dünyanın çeşitli vadilerine dağılmıştır. Ölüm onu bu vadilerden birinde yakalayacak, bu esnada arzuları ve emelleri dolayısıyla herşeyiyle toptan ecelin kendisini yakaladığı vadide bulunamayacaktır. Kulun bu vadilerden hangisinde öldüğü Allah için önemli değildir."

Sonrasını şöyle anlattılar: Bu delikanlı aramızda en faziletli bir hal ile, en çok zühd üzere ve kendisine ayrılan rızka kanaat göstererek yaşadı. Rasûlullah (s.a.) vefat edince, Yemen halkından bazıları İslâm'dan çıktı. Bu adam kavmi arasında kalktı ve onlara Allah'ı ve İslâm'ı hatırlattı. Böylece onlardan hiç kimse İslâm'dan dönmedi. Hz. Ebu Bekir Sıddîk, onu hatırlar ve sorardı, sonunda durumunu ve yaptığı hizmetleri haber aldı ve Ziyâd b. Lebîd'e mektup yazarak onun hakkında tavsiyelerde bulundu.[66]

18— Kudâalılardan Sa'd Hüzeym Oğullarının Gelişi:

Vâkıdî, Ebu'n-Numan'dan, Sa'd Hüzeym oğullarından olan babasının şöyle anlattığını naklediyor: Kavmimizi temsil eden heyetten bir temsilci olarak Rasûlullah'a (s.a.) geldim. Allah Rasûlü (s.a.) bütün beldelere hükmetmiş ve Araplar O'na boyun eğmek zorunda kalmışlardı. İnsanlar iki sınıfa ayrılmıştı: Ya arzu ederek müslüman olanlar veya kılıçtan korkanlar. Medine'de bir köşede konakladık. Sonra mescide doğru yola çıktık, kapısına kadar geldik. Rasûlullah'ı (s.a.) cenaze namazı kılarken bulduk. Bir köşede bek-

66. *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/50-51; İbn Seyyiddinâs, 2/246, 248; İbn Sa'd, 1/323.

ledik, namaza iştirak etmeyip Rasûlullah (s.a.) ile karşılaşmak ve O'na bîat etmek istedik.

Sonra Rasûlullah (s.a.) dönüp bize baktı ve bizi çağırdı. "Siz kimlersiniz?" diye sordu. "Sa'd Hüzeym oğullarındanız." dedik. "Müslüman mısınız?" diye sordu. Biz de: "Evet" dedik. Bunun üzerine: "Kardeşinizin cenaze namazını kılmadınız mı?" diye sordu. Biz: "Sana bîat edinceye kadar bize caiz olmaz sanmıştık ey Allah'ın Rasûlü."dedik. Buyurdular ki: "Nerede müslüman olursanız sizler müslümansınız." Biz de: "İslâm'a girdik ve İslâm üzere Rasûlullah'a (s.a.) bîat ettik." dedik.

Sonra bineklerimizin yanına döndük. En küçüğümüzü eşyamızın yanında bırakmıştık. Rasûlullah (s.a.) bizi çağırması için bir adam göndermişti. O da bizimle geldi. Rasûlullah'ın (s.a.) yanına varıp İslâm'a bîat etti. "Ya Rasûlallah! O bizim en küçüğümüz ve hizmetçimizdir." dedik. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Bir kavmin en küçüğü onların hizmetine bakar. Allah bereketini onun üzerine kılsın." Vallahi o zat, Rasûlullah'ın (s.a.) duası sebebiyle, bizim en hayırlımız ve en çok Kur'an okuyanımız idi. Daha sonra Rasûlullah (s.a.) onu bize emîr tayin etti. Bize imamlık da yapıyordu. Yola çıkmayı istediğimizde Bilâl'e (r.a.) emredip bize ûkıyyelerle gümüşler ikram etti. Kavmimize döndük. Allah (c.c.) hepsine İslâm'ı nasip etti.[67]

19— Fezâreoğullarının Gelişi:

Ebu Rabî b. Sâlim,[68] *el-İktifâ* adlı eserinde der ki: Rasûlullah (s.a.) Tebük'ten dönünce on küsur kişilik Fezâreoğulları heyeti yanına geldi. İçlerinde Hârice b. Hısn ve Uyeyne b. Hısn'ın kardeşinin oğlu Hurr b. Kays vardı; heyettekilerin en küçükleri bu idi. Ramle bt. Hâris'in evinde konakladılar. İslâm'ı kabul ederek Rasûlullah'a (s.a.) geldiler. Beldelerinde kuraklık vardı, bu yüzden çok zayıf bineklerle gelmişlerdi. Rasûlullah (s.a.) beldelerinin halini sordu. İçlerinden birisi: "Ya Rasûlallah! Beldemize kuraklık çöktü, hayvanlarımız helâk oldu, bostanlarımız kurudu; evlatlarımız aç kaldı. Rabbına duâ et bize yağmur yağdırsın. Bizim için Rabbın katında şefaatta bulun. Rabbın da bizim için sana şefaatta bulunsun." dedi. Bu söz üzerine Rasûlullah (s.a.)

---

67. *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/51, İbn Seyyiddinnâs, *es-Sîre*, 2/248-249; İbn Sa'd, 1/329.
68. Hadis imamı ve hafızı, edîb, tarihçi, fıkıhçı ve Endülüs'ün hadisçisidir. Adı Ebu'r-Rabî' Süleyman b. Musa el-Himyerî, el-Kelâî, el-Belensî'dir. Hicrî 565'de doğmuş, 634'de şehit olmuştur. *el-İktifâ*, onun eserlerinden biridir ve dört cilttir. Kitabın tam adı: *el-İktifâ fî Mağâzi'l-Mustafâ ve's-Selâseti'l-Hulefâ*'dır.

buyurdu ki: "Sübhanallah, yazıklar olsun sana! Ben, ancak Rabbım katında tevessülde bulunurum, Rabbımız kime tevessülde bulunacak? O azamet sahibinden başka ilâh yoktur. O'nun kürsîsi, yeri ve gökleri kuşatmıştır. Gökler ve yer o kürsînin celâlinden ve azametinden yeni yapılmış bir semer gibi gıcırdar." Sonra Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Allah Teâlâ sizin sevginize, sıkıntınıza ve sıkıntınızın geçmesinin yaklaşmasına gülmektedir." Bedevî: "Ya Rasûlallah! Rabbımız azze ve celle güler mi?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.): "Evet." dedi. Bu söz üzerine bedevî: "Gülen Rabbın hayrından mahrum kalmayacağız!" dedi. Rasûlullah (s.a.), onun bu sözüne güldü ve minbere çıktı, bir konuşma yaptı. Yağmur duasından başka hiçbir duada ellerini kaldırmazdı. Ellerini koltuk altları gözükecek kadar kaldırdı. O'nun yaptığı duadan bir kısmı şöyle mahfuzdur: "Allah'ım! Beldelerini ve hayvanlarını suya kavuştur. Rahmetini yay, ölmüş olan beldeni canlandır! Allah'ım; bizi bolluğa, berekete, âfiyete sebep olacak, bütün beldeleri içine alacak, geciktirilmeyen, âcil olan, zarara sebep olmayıp faydalı olan bir yağmurla suya kavuştur! Allah'ım; Senden rahmet yağmurları istiyoruz; azaba, helâke, boğmaya ve felâkete sebep olacak tufan değil. Allah'ım! Bizi suya kavuştur ve düşmanlarımıza karşı bize yardım et!"(69)

20— Esedoğullarının Gelişi:

Esedoğullarından on kişilik bir heyet Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Aralarında Vâsıbe b. Ma'bed ve Talha b. Huveylid vardı. Geldiklerinde, Rasûlullah (s.a.) ashabıyla beraber mescidde oturuyordu. Konuşurlarken sözcüleri dedi ki: "Ya Rasûlallah! Biz, Allah'ın birliğine ve hiçbir ortağı olmadığına, senin de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet ettik. Sana geldik ey Allah'ın Rasûlü. Bize elçi göndermedin, biz kavmimizin temsilcileriyiz."

Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî dedi ki: Allah Teâlâ, Rasûlü'ne şu âyeti indirdi: "İslâm olmalarını senin başına kakıyorlar. De ki: Müslüman olma-

69. İbn Seyyiddinnâs, 2/249-250; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/52-54; İbn Sa'd, 1/297. Ebu Davud (1176), Amr b. Şuayb hadisinden, babası ve dedesi yoluyla şu rivayeti zikreder: Rasûlulah (s.a.) yağmur duasında şöyle derdi: "Allah'ım! kullarını ve hayvanlarını suya kavuştur, rahmetini yay ve ölü beldeni canlandır." Senedi hasendir. Ebu Davud (1169), Hâkim (1/327) ve Beyhakî (3/353), Câbir b. Abdillah'tan şu rivayeti yapmaktadırlar: Rasûlulah'ı (s.a.), ellerini iyice kaldırmış ve kendinden geçmiş bir vaziyette şöyle söylerken gördüm: "Allah'ım; bizi bolluğa, berekete, âfiyete sebep olacak, faydalı olan, zararlı olmayan, geciktirilmeyen, âcil olan suya kavuştur." Senedi sahihtir. Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de buna katılmıştır.

nızı benim başıma kakmayın. Hayır, eğer sâdık kimselerseniz, aksine sizi imana eriştirmekle Allah sizi minnet altında bırakır."[70]

O gün Rasûlullah'a (s.a.) sordukları sorular arasında, bazı şeyleri uğurlu ya da uğursuz sayarak hüküm vermek, kehânette bulunmak ve yine taş parçalarını kullanarak geleceğe ait hükümler vermek gibi hususlar vardı. Rasûlullah (s.a.) onları bunların hepsinden menetti. Bunun üzerine dediler ki: "Biz bu işlerin hepsini cahiliye döneminde yapıyorduk. Yaptığımız bir işimiz daha vardı, onun hakkında ne dersin?" Rasûlullah (s.a.): "Nedir o?" diye sordu. "Çizgi çizmek." dediler. Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Bu iş peygamberlerden birisine öğretilmişti. Kimin çizgisi onun çizgisine uygun düşerse öğrenmek istediği şeyi bilir."[71]

21— Behrâ Heyetinin Gelişi:

Vâkıdî, Kerime bt. Mikdâd'ın şöyle söylediğini rivayet eder: Annem Dubâa bt. Zübeyr b. Abdilmuttalib der ki: Behrâ heyeti, Yemen'den Rasûlullah'a (s.a.) geldi. On üç kişi idiler. Bineklerini yederek Mikdâd'ın kapısına kadar geldiler. Biz, Hudeyleoğulları yurdundaki evimizdeydik. Mikdâd onları karşılamaya çıktı. "Hoş geldiniz!" deyip eve aldı. Kendimiz için daha önceden hazırlamış olduğumuz hays yemeğini getirdi. Yemek hususunda çok cömertti. Susayıncaya kadar o yemekten yediler. Sonra yemek kabı bize gönderildi. İçinde biraz yemek vardı. Dibinde artan bu yiyecekleri topladık, küçük bir tabağa koyup azadlı cariyem Sidre ile Rasûlullah'a (s.a.) gönderdik. O'nu Ümmü Seleme'nin evinde buldu. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Bunu Dubâa mı gönderdi?" Sidre: "Evet ya Rasûlallah." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Bırak" dedi. Sonra: "Ebu Ma'bed'in misafirleri ne yaptı?" diye sordu. (Sidre diyor ki): "Yanımızdalar." dedim. Mikdâd'ın kızı diyor ki: Rasûlul-

---

70. Hucurât, 49/17.

71. İbn Seyyiddinnâs, 2/250; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/55-56; İbn Sa'd, 1/292. Müslim (537), Ahmed (*Müsned*, 5/447), Nesâî (3/16) ve Ebu Davud (930), Muâviye b. Hakem es-Sülemî'den şöyle bir rivayette bulunmuştur: "Yâ Rasûlallah! Bazı işler vardır ki, biz cahiliyye devrinde de onları yapardık. Kâhinlere giderdik." dedim. Rasûlulah (s.a.): "Kâhinlere gitmeyin." buyurdu. "Kuşların uçuşundan hükümler çıkarırdık." dedim. "Bu, sizin içinizden gelen bir şeydir, sakın sizi yoldan çıkarmasın." buyurdu. "Bizden bazıları çizgi çizerler." dedim. "Peygamberlerden biri çizgi çizerdi. Her kimin çizgisi ona uygun düşerse, isabet etmiş olur." buyurdu. Bu sözün mânası şudur: Kimin çizdiği çizgi o peygamberin çizdiği çizgiye denk düşerse, bu mübah olur. Fakat biz bu denkliği kesin olarak bilemeyiz. Bu yüzden de bize mübah olmaz. Çünkü bu iş, ancak kesin olarak denk düşmenin bilinmesiyle mübah olur. Bu da mümkün değildir. Bu sebepten âlimler ittifakla bu işi yasaklamışlar ve haram saymışlardır. Birçok imam bu hususu açıkça ifade etmiştir.

lah (s.a.) ve yanında bulunanların hepsi bu yemekten susuzluk hissedinceye kadar yediler. Sidre de onlarla beraber yedi. Rasûlullah (s.a.) Sidre'ye: "Kalan yemeği misafirinize götür." dedi. Sidre diyor ki: Çanakta kalan yemeği hanımefendime getirdim. Bizde kaldıkları müddetçe misafirler bu yemekten doyup susayıncaya kadar yediler. Biz aynı yemeği götürüp getirdiğimiz halde hiç eksilmiyordu. Bunun üzerine misafirler: "Ey Ebu Ma'bed! Sen bizi en çok sevdiğimiz yemekle doyurup duruyorsun. Biz böyle bir şeyi şu ana kadar hiç görmedik. Bize sizin yemeğinizin pıhtılaşmış kan ve benzeri azıcık şeyler olduğu söylenmişti. Halbuki biz senin yanında doyuyoruz." dediler. Bunun üzerine Ebu Ma'bed, Rasûlullah'ın (s.a.) bu yemekten yeyip geri gönderdiğini ve bu durumun O'nun parmaklarının bereketi olduğunu haber verdi. Misafirler bunu duyunca: "O'nun Allah ve Rasûlü olduğuna şehadet ederiz." dediler ve imanları kuvvetlendi. Rasûlullah'ın (s.a.) istediği de bu idi. Günlerce orada kalıp İslâm'ın şartlarını öğrendiler. Sonra Rasûlullah'a (s.a.) gelip veda ettiler. Rasûlullah (s.a.) da onlara hediyelerini verdi, dönüp kabilelerine gittiler.(72)

22— Uzre Heyetinin Gelişi:

Hicretin 9. yılında on iki kişilik Uzre heyeti Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi. İçlerinde Cemre b. Nûman da vardı. Rasûlullah (s.a.): "Bu kavim kimdir?" diye sorduğunda, sözcüleri: "Tanımadığın kimseler değillerdir. Biz Kusay'ın ana bir kardeşlerinden Uzreoğullarıyız. Biz Kusay'ı destekliyenleriz. Biz Huzâalılar'la Bekiroğullarını Mekke vadisinden uzaklaştıranlarız. Aramızda onlarla akrabalık ve hısımlık vardır." diye cevap verdiler. Allah Rasûlü (s.a.): "Hoş geldiniz. Beni size tanıtan nedir?" dedi. Daha sonra müslüman oldular. Rasûlullah (s.a.) onlara; Şam'ın fethedileceğini, Heraklius'un ülkesinden kaçıp bir yere sığınacağını müjdeledi ve onları kâhinlere soru sormakdan, putlar için kurban kesmekten menetti. Ancak Allah'ın adı zikredilerek kesim yapabileceklerini haber verdi. Remle'nin evinde birkaç gün kalıp hediyelerini almış olarak ayrıldılar.(73)

23— Beliyoğullarının Gelişi:

Hicretin 9. yılı Rebîulevvel ayında Beliyoğulları heyeti Rasûlullah'a (s.a.)

---

72. İbn Seyyiddinnâs, 2/251; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/56; İbn Sa'd, 1/331.
73. *İbn Seyyiddinnâs, 2/251-252; Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/56-57; İbn Sa'd, 1/331.

geldi.[74] Ruveyfi' b. Sâbit el-Belevî onları evinde ağırladı ve onlarla birlikte gelip dedi ki: "Bunlar benim kavmim." Rasûlullah (s.a.): "Sen ve kavmin hoş geldiniz!" dedi. Hepsi müslüman oldular. Rasûlullah (s.a.) onlara: "Sizi İslâm'a erdiren Allah'a hamdolsun! İslâm'dan başka bir din üzere ölen herkes cehennemdedir." dedi. Heyet başkanı Ebu'd-Dubeyb dedi ki: "Ya Rasûlallah! Ben ziyafet vermeyi, ikramda bulunmayı severim. Bana bundan bir sevap var mıdır?" Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Evet, zengin olsun fakir olsun kime bir iyilik yaparsan sadakadır." Ebu'd-Dubeyb: "Ya Rasûlallah! Misafirliğin müddeti ne kadardır?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.): "Üç gündür, ondan sonrası sadakadır. Misafirin (üç günden sonra) yanında kalıp seni sıkıntıya sokması helâl değildir." buyurdu. Bu sefer: "Ya Rasûlallah! Çöldeki yitik davar hakkında ne dersin?" diye sordu. O da: "O ya senindir, ya kardeşinindir veya kurdundur." buyurdu. Bunun üzerine: "Ya deve?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.) da: "Ne yapacaksın deveyi, bırak onu sahibi bulsun!" dedi. Ruveyfi' diyor ki: Sonra kalkıp evime geldiler. Bir de baktık ki, Rasûlullah (s.a.) hurma yüklenmiş olarak evime geliyor. Geldikten sonra bana dedi ki: "Konuklarına ikramda bulunurken bundan da yararlan." Konuklar bu hurmadan ve başka şeylerden yiyorlardı. Böylece üç gün kaldılar,sonra Allah Rasûlü'ne (s.a.) veda ettiler. Hz. Peygamber (s.a.) de onlara hediyelerini verdi, dönüp beldelerine gittiler.

Bu olaydan çıkarılacak bazı fıkhî hükümler:

1— Misafirin ev sahibi üzerinde hakkı vardır ve bu hak üç mertebedir: Vacip olan hak, müstehap olan hak ve sadaka sayılan hak. Vacip olan hak bir gün ve gecedir. Hz. Peygamber (s.a.) bu üç mertebeyi sahih olduğunda ittifak edilen Ebu Şurayh el-Huzâî hadisinde zikretmiştir. Bu hadiste Rasûlullah (s.a.) buyurmuştur ki: "Kim Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorsa, misafirine hediyesini ikram eylesin." "Hediyesi nedir ya Rasûlallah?" dediler. Buyurdu ki: "Onun bir günü ve gecesi. Misafirlik üç gündür, üç günden sonrası sadakadır. Bu müddetten fazla kalıp ev sahibine sıkıntı vermesi misafire helâl olmaz."[75]

2— Dağda, kırda yitik olarak rastlanan davarın alınması caizdir. Bu şekilde bulunan bir koyunun sahibi ortaya çıkmazsa o bulana ait olur. Arkadaşlarımızdan (Hanbelî âlimlerinden) bazıları bu hadis-i şerifi delil göstererek buluntu haldeki koyun ve benzerlerinin alınmasının caiz olduğu görüşün-

74. Beliy b. Ömer b. İlhâf b. Kudâa. Belevî şeklinde nisbet edilir. Bk. *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/57; İbn Seyyiddinnâs, 2/252; İbn Sa'd, 1/330.
75. Buharî, 78/31; Müslim, 48; Ebu Davud, 3748.

dedir. Bu durumda onu bulan, şu üç seçenek arasında muhayyerdir: 1) Ya hemen keser ve yer, bu durumda kıymetini öder, 2) Ya satar ve bedelini saklar, 3) Veya koyunu yanında alıkor ve cebinden onun yiyecek masraflarını karşılar. Bu masraf konusunda iki durum vardır. Çünkü sahibi ortaya çıkıncaya kadar Rasûlullah (s.a.) onu bulanın malı olarak kabul etti. Şayet onun malı olursa o zaman yukarda zikredilen üç durum arasında muhayyerdir. Sahibi ortaya çıkarsa koyunu veya kıymetini sahibine verir. Ahmed b. Hanbel'in önceki (mütekaddim) arkadaşlarına gelince bunun aksini söylemişlerdir. Ebu'l-Hüseyin dedi ki: "Koyunu (bulan kimse) üzerinden bir sene geçmeden koyun üzerinde hiçbir tasarrufta bulunamaz. (Yani ne satabilir, ne de kesip yiyebilir.) Bu konuda başka herhangi bir rivayet yoktur. Şayet dağda veya kırda (özellikle yırtıcı hayvanlara karşı kendisini koruyamayacak olan) davar cinsinden şeyleri alır dediysek, onu yemek vs. gibi hiçbir tasarrufta bulunmaması gerekir." İbn Akîl de böyle söylemiştir. Ebu Tâlib'in rivayetine göre İmam Ahmed koyun hakkında: "Onu bir yıl tutar ve sahibini arar, sahibi çıkar gelirse ona geri verir." demiştir. Şerîfân da demiştir ki: "Üzerinden bir sene geçmeden koyuna sahip olunmaz. Bu konudaki rivayet tektir." Ebu Bekir ise: "Kayıp davarı alan kimse bir sene boyunca onun sahibini aramak zorundadır. Bu vaciptir. Bir sene geçer, sahibi gelmezse bu durumda onun malı olur." der.

Birinci grubun görüşü, hem koyunu bulanın, hem de onun asıl sahibinin menfaatına uygunluğu açısından fıkhın ruhuna daha yakındır. Çünkü hayvanı bir sene boyunca yanında tutup onun için masraf yapacak olan kimse, şayet bu masrafları sahibinden alacak olsa, o kimse belki koyunun kıymetinin birkaç katı borçlanmış olacak. Şayet bu masrafları alamayacak olsa bu sefer de bulan kimse borçlu duruma düşecektir. Hayvanı kendi haline terkeder, almaz dersek, bu durumda da kurt parçalayacak ve telef olacaktır. Halbuki Allah Teâlâ malın ziyan olmasını emretmez.

Soru: Sizin tercih ettiğiniz bu görüş, İmam Ahmed'in ve arkadaşlarının görüşüne aykırı olduğu gibi bu konudaki delile de muhaliftir.

İmam Ahmed'in görüşüne aykırılığı, Ebu Tâlib'in ondan naklettiği görüşünde geçmişti. Yine Ebu Tâlib ondan, zaruret halinde bir ölü, bir de (usulüne uygun olarak) kesilmiş iki koyuna rastlayan kimse için şöyle dediğini nakletmiştir: "Ölü koyunun etinden yer, kesilmiş koyundan yiyemez, çünkü onun sahibi vardır." Bu sözüyle "onun sahibini araması gerekir." demek istemiştir. Kesilmiş haldeki koyunun olduğu gibi bırakılmasını, alınmamasını vacip görürse canlı haldeki koyun hakkında böyle hükmetmesi daha evlâdır. İmam Ahmed'in arkadaşlarının sözüne muhalif olma durumu yukarıda geç-

mişti. Delile muhalif olmasına gelince, Abdullah b. Amr hadisinde şöyle denilmektedir: "Ya Rasûlallah! Koyunun kayıp olanı hakkında ne dersin?" diye sorduklarında buyurdular ki: "O senin veya kardeşinin ya da kurdundur. Kardeşinin kaybını sakla." Bir başka metinde ise: "Kayıbını kardeşine iade et." buyurdu[76] Bu hadis kayıp koyunun kesilmesini ve satılmasını menetmektedir.

Cevap: İmam Ahmed'in görüşünde, tariften (koyunun sahibini bulma çabası) daha fazlası yoktur. Öte yandan: "Bulan kimse yemek, satmak ve saklamak durumları arasında muhayyerdir." diyenler ise, tarifin gerekmediğini söylemiyorlar. Bilâkis, kesip yese veya satsa bile alâmetleri ve işaretleriyle tarife devam etmelidir, diyorlar. Sonunda sahibi çıkıp gelirse kıymetini öder. İmam Ahmed'in: "Onu tarif eder (sahibini arar)" sözü; koyun canlı olarak tarif eder veya bir zimmette teminat altına alınmış ve hem sahibinin hem de bulanın menfaatına uygun olarak tarif eder şıklarından daha umûmidir. Özellikle yolculuk halinde böyle bir hayvan bulan kimseye bir sene boyunca hayvanı yanında tutarak tarifte bulunma mecburiyeti getirmekte Şâri'in rıza göstermeyeceği ölçüde güçlük ve meşakkat vardır. Onu almayıp terketmek ise o hayvanı helâk olmaya maruz bırakmaktır ki, bu da onun alınması emrine ve alınmadığı takdirde kurtların nasibi olacağının haber verilme keyfiyetine ters düşer. Bu durumda, şu iki şıktan birini tercih mecburiyeti vardır: Onu satıp parasını saklamak veya yemek, ya da benzerini veya kıymetini ödemek.

İmam Ahmed'in arkadaşlarına muhalif olmasına gelince, bu imamların en büyüklerinden, Hanbelî mezhebinin büyük şeyhleriyle kıyaslanabilecek diğer âlimi Ebu Muhammed el-Makdisî—kaddesallahu sırrahu—tahyîr'i (yukarda zikri geçen üç durum arasında muhayyer olma) tercih etmiş ve bu konuda en mükemmel şekilde ve en isabetli kararı vermiştir.

Delîle (yukarda zikredilen hadise) muhalif olmasına gelince, deriz ki: O şer'î delilde, yolculukta veya çölde bulunup alınan hayvanın satılmasını veya yenilmesini yasaklayan, bir sene boyunca onu alıkoyup sahibini aramayı ve —ister masraflarını alsın ister almasın— onun yem giderlerini karşılamayı vacip kılan hüküm nerede? Bırakın bu konuda delil bulunmasını, şerîatta bile böyle bir hüküm yoktur. Rasûlullah'ın (s.a.): "Kardeşinin kayıbını sakla" sözü, o hayvanı kendisi alıp sahibinin hakkını çiğnememesi gerektiği hususunu açıkça

76. Mevcut hadis kaynaklarında bu metne rastlayamadık. Ancak Ahmed b. Hanbel (*Müsned*'inde, 6683, 6746, 6891), Ebu Ubeyde (*el-Emvâl*, 858) ve Ebu Davud (1713), Amr b. Şuayb—babası—dedesi yoluyla, bu mânaya gelen bir rivayette bulunmuşlardır.

ifade etmektedir. O koyunu satmak ve parasını saklamak, onu bir sene boyunca yanında tutup sahibini aramaktan, bu arada da ona harcama yapıp kıymetinin birkaç katı sahibini borçlandırmaktan daha hayırlı olunca, onu alıkoyup sahibine geri verme hususu da muhayyerlik sınırı içindedir. Hadis-i şerif, mânası ve kuvvetiyle bunu gerektirmektedir. Bu durum apaçıktır. Başarı Allah'tandır.

3— Yitik devenin alınması caiz değildir. Ancak çok küçük bir yavru olur, kendisini kurt vb. yırtıcı hayvanlara karşı koruyamayacak durumda olursa, hadisin mânasındaki delâlet ve tenbih sebebiyle, onun hükmü de koyunun hükmü gibidir. (Yani alınmasında bir sakınca yoktur).

24— Zî Mürre Heyetinin Gelişi;

Zî Mürre heyeti, on üç kişi olarak, Hâris b. Avf'ın başkanlığında Rasûlullah'a (s.a.) geldiler[77] ve dediler ki: "Ya Rasûlallah! Biz senin kavmindeniz ve seninle akrabayız. Biz, Lüey b. Gâliboğulları kavmindeniz." Rasûlullah (s.a.) tebessüm buyurup Hâris'e dedi ki: "Âileni nerede bıraktın?" Hâris: "Selah[78] ve civarında." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Beldelerinizin durumu nasıl?" diye sordu. O da: "Valahi, kıtlık ve kuraklık içindeyiz, hayvanların ilikleri kurudu. Bizim için Allah'a dua et." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Ey Allah'ım, onları suya kavuştur!" diye dua etti. Daha sonra birkaç gün kalıp beldelerine dönmek istediler. Rasûlullah'a (s.a.) gelip vedalaştılar. Hz. Peygamber (s.a.), Bilâl'e (r.a.) hediyelerini vermesini emretti. Bilâl de onar ûkıyye gümüşle ikramda bulundu. Hâris b. Avf'a on iki ûkiyye verdi. Beldelerine döndüler ve yağmur yağmış olduğunu gördüler. Bunun üzerine ne zaman yağmur yağdığını sordular ve o günün Rasûlullah'ın (s.a.) dua ettiği gün olduğunu öğrendiler. Bundan sonra beldeleri yeşerdi.

25— Havlân Heyetinin Gelişi:

Hicretin 10. yılı Şaban ayında on kişilik Havlân heyeti Rasûlullah'a (s.a.) geldiler ve: "Ya Rasûlallah! Biz kavmimizin temsilcileriyiz. Allah Teâlâ'ya inanan ve Rasûlü'nü tasdik eden kimseleriz. Develerin böğürlerini yorarak dağları, ovaları aştık. Allah ve Rasûlü'nün üzerimizdeki nimeti sayesinde se-

---

77. İbn Sa'd, 1/297-298.
78. Selâh, Hayber'in alt tarafında bir yerdir. Burası Kilâboğullarına ait bir sudur.

ni ziyarete geldik." dediler. Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Bana gelmek için katettiğiniz mesafede, her birinizin devesinin attığı her adım için bir mükâfat vardır. 'Seni ziyaret için' sözünüze gelince, kim beni Medine'de ziyaret ederse, kıyamet gününde yanımda olacaktır." Dediler ki: "Ya Rasûlallah! Bu yolculukta bizim hiçbir kaybımız yoktur." Daha sonra Rasûlullah (s.a.): "Ammu Enes (Umyânis) ne yapıyor?" diye sordu. —Umyânis, Havlân kabilesinin taptığı bir puttu.— Dediler ki: "Müjdeler olsun ki Allah onun yerine senin getirdiğin dini koydu. Ancak birkaç ihtiyar kadın ve yaşlı erkek ona bağlı kaldı. İnşaallah döndüğümüzde onu yıkacağız. Biz büyük bir aldanış ve fitne içindeydik."

Rasûlullah (s.a.) onlara dedi ki: "Gördüğünüz en büyük fitnesi ne idi?" Dediler ki: "Bir yıl çürümüş kemikleri yiyecek kadar kuraklığa uğramıştık. Gücümüzün yettiği kadar mal toplayıp yüz tane öküz satın aldık ve bir sabah Ammu Enes için kurban olarak keserek yırtıcı kuşlara bıraktık. Halbuki biz o kuşlardan daha aç ve ihtiyaç içindeydik. O sırada yağmur yağdı. Otların adam boyunca büyüdüğünü gördük. Bizden birisi: Ammu Enes bize nimet verdi, diyordu." Bu putları için hayvanlarından ve ekinlerinden ayırmış oldukları payı Hz. Peygamber'e (s.a.) anlattılar. Onlar, mallarından bir kısmını putlarına, bir kısmını da kendi iddialarınca Allah'a adıyorlardı. Dediler ki: "Ekin ekerdik, ortasını Ammu Enes'e ayırırdık ve onun adını verirdik. Başka bir ekini de Allah'ın bölgesi olarak adlandırırdık. Rüzgâr dönerse (ekin iyi yetişirse) Allah'a ayırdığımız payı Ammu Enes'e verirdik, fakat aksi olursa Ammu Enes'in payını Allah'a vermezdik."

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), Allah'ın (c.c.) kendisine şu âyeti indirdiğini söyledi: "Allah'ın yarattığı ekinlerle hayvanlardan Allah'a pay ayırdılar."(79) Sonra: "Ona gider mahkeme olurduk, o da konuşurdu." dediler. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Sizinle konuşanlar şeytanlardır."

Daha sonra dindeki farzları sordular. Rasûlullah (s.a.) bunları teker teker haber verdi ve onlara, sözlerinde durmalarını, emânete riayet etmelerini, komşularına iyi davranmalarını ve hiç kimseye zulmetmemelerini emretti ve buyurdu ki: "Zulüm kıyamet gününde karanlıktır (sahibini karanlıklara boğar)." Birkaç gün sonra gelip vedalaştılar. Rasûlullah (s.a.) hediyelerini verdi ve dönüp kavimlerine gittiler. Oraya varır varmaz, daha yüklerinin düğümünü çözmeden Ammu Enes'i yıktılar.(80)

---

79. En'âm, 6/136.

80. Bk. İbn Seyyiddinnâs, 2/253-254; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/58-59; İbn Sa'd, 1/324.

26— Muhâriboğulları Heyetinin Gelişi:

Muhâriboğulları heyeti, Veda haccı yılında Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi. Rasûlullah (s.a.), hac mevsimlerinde kendisini diğer kabilelere tanıtıp onları İslâm'a davet ettiğinde Araplardan O'na en sert ve kaba davrananları bunlardı. On kişilik bir temsilci grubu Rasûlullah'a gelerek müslüman oldular. Bilâl (r.a.) sabah ve akşam yemeklerini getiriyordu. Tâ ki bir gün öğleden ikindiye kadar Rasûlullah (s.a.) ile birlikte oturdular. Rasûlullah (s.a.) içlerinden birini tanıdı ve ona uzun uzun baktı. Muhâriboğulları kabilesinden bu adam O'nun baktığını görünce dedi ki: "Ya Rasûlallah! Sanki beni tanımış gibisin." Rasûlullah (s.a.): "Seni görmüştüm." dedi. Adam dedi ki: "Evet vallahi, beni görmüş, benimle konuşmuştun. Ben de sana en çirkin sözlerle konuşmuş ve Ukaz'da sen insanlar arasında dolaşırken, sana en çirkin şekilde karşılık vermiştim." Rasûlullah (s.a.) bütün bunları hatırlayarak: "Evet." dedi. Sonra adam dedi ki: "Ya Rasûlallah! O gün sana benden daha çok düşman ve İslâm'a benden daha uzak hiç kimse yoktu. Beni hayatta bırakıp seni tasdik etmeme imkân veren Allah'a hamdolsun. O gün, benimle beraber olanlar hep dinleri üzere öldüler." Rasûlullah (s.a.): "Kalpler, Allah Teâlâ'nın elindedir." buyurdu. Adam: "Ya Rasûlallah! Benim için istiğfarda bulun." deyince, Rasûlullah (s.a.): "İslâmiyet kendinden önceki küfrün kökünü kazır." buyurdu. Sonra âilelerinin yanına döndüler.[81]

27— Sudâ Heyetinin Gelişi:

Hz. Peygamber (s.a.) Cirâne'den döndükten sonra (hicrî 8. yıl) Sudâ heyeti geldi.

Rasûlullah (s.a.) daha önce bir askerî birlik hazırlamış, başlarına da Kays b. Sa'd b. Ubâde'yi geçirmiş, ona beyaz bir sancak ile siyah bir bayrak vermişti. Kanât denilen yerde dört yüz kişi olarak toplanmışlardı. Rasûlullah (s.a.) bu birliğe, Yemen taraflarındaki Sudâlılar üzerine gitmelerini emretmişti. Bu sırada o kabileden bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) gelmişti. Üzerlerine asker gönderildiğini öğrenince, Allah Rasûlü'ne (s.a.) gelip dedi ki: "Ben kavmimin elçisi olarak geldim, askerlerini geri çek. Ben kavmimi sana getireceğim." Bu söz üzerine Rasûlullah (s.a.) Kays b. Sa'd'ı, Kanât denilen mevkiin başından geri çevirdi.

81. Bk. İbn Seyyiddinnâs, 2/254; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 5/59; İbn Sa'd, 1/299.

Sonra Sudâlı olan bu adam kavmine gitti ve yanında on beş kişilik bir heyetle Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Sa'd b. Ubâde: "İzin ver benim konuğum olsunlar ya Rasûlallah!" dedi. Bunun üzerine onun yanında konakladılar. Sa'd b. Ubâde onları, güzelce karşıladı ve kendilerine ikramda bulundu, hepsini giydirip kuşattı. Sonra hep beraber Rasûlullah'a (s.a.) gittiler. Müslüman olmak üzere bîatta bulunup dediler ki: "Biz geride kalan kavmimizi de temsil ediyoruz." Daha sonra kavimlerine döndüler. Aralarında İslâmiyet hızla yayıldı. Veda haccında yüz kişi olarak Rasûlullah'a (s.a.) geldiler. Vâkıdî bu bilgileri Mustalıkoğullarından birinden rivayet etmiştir.

Sudâlılara mensup Ziyâd b. Hâris'ten de şu rivayeti nakletmiştir: Ziyâd, Rasûlullah'a (s.a.) gelmiş ve: "Askerini geri çek, ben sana kavmimi getireceğim." demiş, Rasûlullah (s.a.) da geri çekmiştir. Ziyâd der ki: Kavmimden bir heyet geldi. Rasûlullah (s.a.) bana dedi ki: "Ey Sudâlı kardeş, sen kavmi içinde kendisine itaat edilen biri misin?" Dedim ki: "Allah ve Rasûlü'nün (s.a.) sayesinde evet ya Rasûlallah." İşte bu Ziyâd, Rasûlullah (s.a.) ile bazı seferlere katılmış ve demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) bir gece yürüyordu, biz de O'nunla beraber yürüyorduk. Ben kuvvetli bir adamdım. Ashabı dağılmaya başlamıştı. Ben hiç bineğinin yanından ayrılmadım. Seher vakti olunca bana: "Ey Sudâlı kardeş, ezan oku!" buyurdu. Ben de bineğimin üzerinde ezan okudum. Sonra yürüyüp gittik. Rasûlullah (s.a.) ihtiyacı için inmişti, sonra döndü ve dedi ki: "Ey Sudâlı kardeş, suyun var mı?" Mataramda birazcık bulunduğunu söyledim. "Getir." dedi. Ben de götürdüm. "Dök!" dedi. Mataradaki suyu bir çanağa boşalttım. Ashabı oraya üşüşmeye başladı. Sonra elini o çanağa daldırdı. Bir de gördüm ki, her iki parmağının arasından kaynak fışkırıyor. Sonra dedi ki: "Ey Sudâlı kardeş! Şayet ben Rabbim azze ve celle'den utanmasaydım, hepimizin susuzluğunu giderirdik ve hepimiz de kana kana içerdik." Sonra abdest aldı ve: "Ashabıma, kimin abdest alacak suya ihtiyacı varsa buraya gelmesini ilan et!" Hepsi geldiler. Sonra Bilâl kâmet getirmeye başlayınca Rasûlullah (s.a.): "Sudâlı kardeş ezan okudu; kim ezan okursa kâmeti de o getirir." buyurdu. Kalkıp kâmet getirdim. Sonra Rasûlullah (s.a.), öne geçip bize namaz kıldırdı.

Beni kavmime emîr tayin etmeden önce, bana bu hususta bir yazı yazmasını istemiştim, O da yazmıştı. Namazını bitirdikten sonra bir adam kalktı ve Peygamberimizin kendilerine tayin ettiği emîrinden şikâyette bulundu ve dedi ki: "Ya Rasûlallah! Cahiliyye devrinde aramızda bir düşmanlık vardı, bizi onunla cezalandırdı." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Müslüman bir adam için emîrlikte hayır yoktur." Sonra bir başka adam kalktı ve: "Ya Rasûlallah! Bana zekâttan pay ver." dedi. Rasûlullah (s.a.) ona da şöyle dedi:

"Allah Teâlâ zekâtın taksimini, ne bir büyük meleğine, ne de bir peygamberine bırakmıştır. (Bizzat kendisi) zekâtı sekiz sınıfa taksim etmiştir. Şayet sen, o sekiz sınıftan biri isen, vereyim; şayet değilsen, o zaman zekât, senin başında bir ağrı ve karnında bir derttir." Kendi kendime dedim ki: Bu iki haslet ha! Müslüman bir adam olarak emîr olmayı istemek, zengin bir adam olarak zekât istemek! Bu düşünce üzerine Rasûlullah'a (s.a.) dedim ki: "İşte bana yazdığın iki yazı, bunları benden geri al." Rasûlullah (s.a.): "Niçin?" dedi. Dedim ki: "Ya Rasûlullah! Ben müslüman bir adam olarak 'Müslüman bir adam için emîrlikte hayır yoktur' dediğini duydum. Ve zengin bir kimse olarak: 'Kim ihtiyacı olmadığı halde zekât isterse, başında bir ağrı ve karnında bir dert olur.' buyurduğunu duydum." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Söylediğim şeyler, aynen öyledir." Sonra yazıların iadesini kabul etti ve bana dedi ki: "Bana kavminden emîr tayin edebileceğim birini göster." Ben de birini tavsiye ettim, onu tayin etti. Dedim ki: "Ya Rasûlallah; bizim bir kuyumuz var, kış olunca suyu yetiyor, ama yazın az geliyor ve suya muhtaç hale geliyoruz. Aramızdaki müslümanların sayısı az ve biz korkuyoruz. Allah Teâlâ'ya bizim için kuyumuz hakkında dua et." Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Bana yedi küçük taş ver." dedi, ben de verdim. Taşları aldı, avucunda oğuşturup bana verdi ve: "Oraya vardığın zaman besmele çekerek bunları tane tane kuyuya at." dedi. Dediğini yaptım. Şu ana kadar hiç susuzluk çekmedik.(82)

Bu olaydan çıkarılacak fıkhî hükümler:

1— Askere bayrak ve sancak vermek müstehaptır. Sancağın beyaz olması müstehap, bayrağın siyah olması ise kerahatsiz caizdir.

2— Bir kişinin haberi kabul edilir. (Yani en az iki kişi olmaları şart koşulmaz.) Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), yalnızca Sudâlılardan bir kişinin haberi üzerine askeri geri çağırdı.

3— Bütün bir gece ezan vaktine kadar yol yürümek caizdir. Çünkü (إِعْتَشَى) kelimesi, gece yürümek demektir ve gece yarısından sonrası için kullanılmaz.

4— Binek üzerinde ezan okumak caizdir.

82. Bk. İbn Seyyiddinnâs, 2/255-256; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/59-61; İbn Sa'd, 1/326-327; İbn Abdilhakem, *Futûhu Mısr*, s. 212. "Ezanı kim okursa, kameti de o getirir." hadisini Ahmed b. Hanbel (*Müsned*, 4/169), Ebu Davud(514), Tirmizî (199) ve İbn Mâce (717) rivayet etmişlerdir. Senedinde Abdurrahman b. Ziyâd el-Ifrîkî vardır ve zayıftır.

5— Devlet başkanının abdest için tebaasından su istemesi caizdir, bu dilenmek sayılmaz.

6— Su temin etmek için çaba göstermeden teyemmüm yapılmaz.

7— Hz. Peygamber (s.a.) elini suya daldırır daldırmaz parmaklarının arasından su fışkırmıştır. Bu, apaçık bir mucizedir. Câhillerin zannına göre bu su, parmakları yarıyor ve kanı ile etinin arasından çıkıyordu. Halbuki öyle değildir. Elini kaba koyar koymaz, Allah'ın ihsan ettiği bereket ve inayet ile, parmaklarının arasından su fışkırıyordu. Bu hal, ashabının huzurunda defalarca vukûbulmuştur.

8— Sünnete göre kâmeti, ezanı okuyan kimsenin getirmesi gerekir. Bir kişinin ezan okuması, bir başkasının kâmet getirmesi de caizdir. Abdullâh b. Zeyd kıssasında anlatıldığı üzere Abdullah, rüyasında gördüğü ezanı Rasûlullah'a (s.a.) haber verince: "Bilâl'e öğret." dedi, o da ona öğretti. Sonra Bilâl (r.a.) kâmet getirmek istedi. Abdullah b. Zeyd dedi ki: "Ya Rasûlallah! (Bu rüyayı) ben gördüm ve kâmet getirmek istiyorum." O da: "Kâmet getir!" buyurdu. O kâmet getirdi. Bilâl (r.a.) ezan okudu. Bu hadisi İmam Ahmed (r.a.) kaydetmiştir.[83]

9— Devlet başkanının emîrliğe talip olan birisini lâyık gördüğü takdirde bu göreve tayin etmesi caizdir, o kimsenin bu görevi istemesi tayinine engel teşkil etmez. Bu durum, bir başka hadisteki: "Biz işimize, isteyeni tayin etmeyiz."[84] ifadesi ile çelişmez. Çünkü Sudâlı şahıs kavmine emîr olmayı istemişti ve kavmi içinde sevilen, itaat olunan bir kimseydi. Maksadı, kavmini ıslâh etmek, onları İslâm'a davet etmekti. Rasûlullah (s.a.) onu tayin etmeyi maslahata uygun gördü ve ona olumlu cevap verdi. Diğer şahsın ise şahsî menfaat ve çıkar duygularıyla bu göreve tâlip olduğunu görünce, onu bu görevden uzak tuttu.

10— Tebaanın, zalim vâlileri devlet başkanına şikâyet etmeleri ve onların bu davranışlarını ayıplamaları caizdir. Vâliliği (ve benzeri idarî görevleri)

83. Ahmed, *Müsned*, 4/42; Ebu Davud, 512. Sendinde Muhammed b. Amr el-Vakıfî el-Ensârî vardır. Hadiste zayıf sayılmıştır. Bu hadisin Muhammed b. Abdillah ve Abdullah b. Muhammed'den rivayet edildiği hususunda ihtilâf edilmiştir. Hâkim (*Müstedrek*), Hâzimî (*en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 24), Dârakutnî (s. 90) ve Tahâvî (s.85), Ebu'l-Umeys—Abdullah b. Muhammed b. Abdillah b. Zeyd—babası—dedesi yoluyla rivayet etmişlerdir. Abdullah b. Muhammed'i, İbn Hibbân'dan başkası sika kabul etmemiştir.

84. Buharî, 93/7; Müslim, 14; Ebu Musa el-Eşarî diyor ki: Ben ve amcamın oğullarından iki kişi Rasûlulah'ın (s.a.) yanına girdik. Birisi dedi ki: "Ya Rasûlullah; Allah'ın sana nasibettiği yerlerden birine beni emîr tayin et." Diğeri de aynı istekte bulundu. Bunun üzerine Rasûlulah (s.a.): "Biz, bu göreve tâlip harîs olan hiç kimseyi getirmiyoruz." buyurdu.

terketmek bir müslüman için o görevi yapmaktan daha hayırlıdır. Bir kişi zekât almaya muhtaç olduğunu söylerse, aksi ortaya çıkmadıkça, beyanına dayanılarak kendisine zekât verilir.

11— Bir kişi, tek başına zekât verilebilecek sekiz sınıftan bir sınıf olabilir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.): "Allah zekâtı sekiz kısma ayırmıştır, şayet o kısımlardan birisi isen veririm." buyurmuştur.

12— Devlet başkanının, tayin ettiği bir görevlinin istifasını kabul etmesi caizdir.

13— Devlet başkanı,yapacağı tayinlerde, o konuda görüşü olan arkadaşlarıyla istişarede bulunur.

14— Mübarek bir su ile abdest almak caizdir. Suyun mübarek olması onunla abdest alınmasının mekruh olmasını gerektirmez. Bu esasa göre, zemzem ile ve Kâbe'nin üzerinden akan su ile abdest almak da mekruh değildir.

28— Gassanlıların Gelişi:

Hicretin 10. yılı Ramazan ayında Gassanlılar'dan üç kişi gelip müslüman oldular ve: "Bilemiyoruz, kavmimiz bize uyar mı, uymaz mı?" dediler. Kayser'e yakın olarak durumlarını korumak istiyorlardı. Rasûlullah (s.a.), hediyeler vererek ikramda bulundu ve dönüp kavimlerine gittiler. Fakat kavimleri kendilerine uymadılar. Bunun üzerine Medine'den dönen elçiler müslümanlıklarını gizlediler. İki tanesi müslüman olarak vefat etti. Üçüncüsü ise, Yermük savaşında Hz. Ömer'e (r.a.) yetişti ve Ebu Ubeyde ile karşılaşıp müslüman olduğunu haber verdi. O da ona ikramda bulundu.(85)

29— Selâmân Heyetinin Gelişi:

Selâmân heyeti, yedi kişi olarak Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi. Aralarında Hubeyb b. Amr da vardı. Hepsi müslüman oldu. Hubeyb: "Ya Rasûlallah, amellerin en faziletlisi hangisidir?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.): "Vaktinde kılınan namazdır." buyurdu. Sonra uzun bir hadis zikretti. O gün, öğle ve ikindi namazını beraber kıldılar. İkindi namazı, öğle namazından daha hafifti. Sonra Rasûlullah'a (s.a.) beldelerindeki kuraklıktan şikâyet etti-

85. Bk. İbn Seyyiddinnâs, 2/257; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/61; İbn Sa'd, 1/330.

ler. Allah Rasûlü (s.a.) elini kaldırmadan: "Allah'ım; onları yurtlarında suya kavuştur." diye dua etti. Ben dedim ki: "Ya Rasûlallah! Elini kaldır, o daha bereketli ve daha güzel olur." Rasûlullah (s.a.) bu söz üzerine tebessüm buyurdu ve koltuk altları görülünceye kadar kollarını kaldırdı. Sonra O kalktı, biz de kalktık. Orada üç gün kaldık, ikramlar devam ediyordu. Sonra vedalaştık. Bu esnada bize hediyeler verilmesini emretti ve her birimize beş ûkıyye verdi ve buna rağmen Bilâl (r.a.), bizden özür dileyerek dedi ki: "Bugün yeterli malımız yok." Biz: "Bu verdikleriniz ne kadar çok ve ne kadar güzel." dedik. Sonra dönüp memleketimize gittik ve gördük ki Rasûlullah'ın (s.a.) dua ettiği gün ve saatta yağmur yağmış. Vâkıdî dedi ki: Heyetin gelmesi, hicretin 10. yılı Şevvâl ayında idi.[86]

30— Absoğullarının Gelişi:

Absoğulları heyeti gelip Rasûlullah'a (s.a.) dediler ki: "Ya Rasûlallah! Kârîlerimiz (yeni müslüman olanlara Kur'an öğretmekle görevlendirilenler) geldi ve hicret etmeyenin müslümanlığında hayır olmadığını haber verdiler. Bizim mallarımız, hayvanlarımız var, onlar bizim geçim kaynağımız. Eğer hicret etmeyenin müslümanlığında hayır yoksa, bizim mallarımızda hiç hayır yok demektir. Biz de bu durumda hepsini satar ve hepimiz hicret ederiz." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Nerede olursanız olunuz, Allah'tan korkunuz. Böyle olursanız Allah amellerinizden hiçbir şey eksiltmez." Sonra Rasûlullah (s.a.) onlara, Halid b. Sinan'ı ve neslinin olup olmadığını sordu. Neslinin kalmadığını, kendinden sonraya bir kızının kaldığını ve onun da neslinin kalmadığını haber verdiler. Rasûlullah (s.a.) ashabına, Halid b. Sinan'ı anlatmaya başladı ve: "Kavminin zâyi ettiği bir peygamber." dedi.[87]

31— Gâmidlilerin Gelişi:

Vâkıdî der ki: Hicretin 10. yılında on kişilik Gâmid heyeti Rasûlullah'a (s.a.) geldi. Bakîu'l-Garkad'da konakladılar. O zamanlar orası ağaçlık bir yerdi. Sonra Rasûlullah'a (s.a.) geldiler ve yaşça en küçük olanlarını bineklerinin yanında bıraktılar. O da uyudu. Bir aralık bir hırsız gelip içinde heyettekilerden birine ait elbiselerin bulunduğu bir torbayı çaldı.

86. Bk. İbn Seyyiddinnâs, 2/257; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/61-62; İbn Sa'd, 1/332.
87. Münker bir hadistir, sahih değildir. Bk. İbn Seyyiddinnâs, 2/257; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/62; İbn Sa'd, 1/295.

Temsilciler, Rasûlullah'ın (s.a.) yanına varıp selâm verdiler ve hepsi İslâm'ı kabul ettiler. Hz. Peygamber (s.a.) de onlara, İslâm'ın emir ve yasaklarını ihtiva eden bir yazı yazdı. Sonra onlara dedi ki: "Bineklerinizin yanına kimi bıraktınız?" Onlar da: "En gencimizi ya Rusûlallah!" dediler. İçlerinden birisi: "Benden başka kimsenin torbası yok ya Rasûlallah!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: " O torba oradan alındı, sonra geri yerine konuldu."

Temsilciler süratle bineklerinin yanına geldiler. Arkadaşlarını bulup Rasûlullah'ın (s.a.) haber verdiği hususu sordular. O da şunu anlattı: "Uykudan irkilerek uyandım. Torbayı kaybetmiştim, aramaya başladım. Bir de baktım ki, uzakta bir adam oturmaktaydı. Beni görür görmez koşmaya başladı. Bende onun oturduğu yere kadar gittim, bir de baktım ki bir çukur izi var, çukuru açınca kayıp torbayı buldum ve çıkardım." Temsilciler bütün bunları dinledikten sonra dediler ki: "O'nun, Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ederiz. O bize, bu torbanın hem alındığını hem de geri geldiğini haber vermişti." Bunun üzerine bineklerinin yanında bıraktıkları genç de gelip müslüman oldu. Rasûlullah (s.a.) Übey b. Kâ'b'dan, onlara Kur'an öğretmesini istedi. Daha sonra, herkese verdiği gibi onlara da hediyelerini verdi ve dönüp gittiler.[88]

32— Ezd Heyetinin Gelişi:

Ebu Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe* adlı eserinde, Hafız Ebu Musa da Ahmed b. Ebi'l-Havârî hadisinden şu rivayette bulunmaktadırlar: Ebu Süleyman ed-Dâranî, Alkame b. Yezîd b. Süveyd el-Ezdî—babası yoluyla dedesi Süveyd b. Hâris'in şöyle söylediğini nakletmektedir: "Kavmimi temsîlen Rasûlullah'a (s.a.) gelen yedi kişilik heyetin içinde yedinci kişi idim. Yanına girip konuştuğumuz zaman, halimiz ve vakarımız hoşuna gitti. Bize: "Siz, kimlersiniz?" dedi. "Mü'minleriz" dedik. Hz. Peygamber (s.a.) tebessüm etti ve: "Her sözün bir hakikatı vardır, sizin sözünüzün ve imanınızın hakikatı nedir?" diye sordu. Biz şöyle cevap verdik: "On beş haslettir. Bunlardan beşine inanmamızı senin elçilerin bize emretti. Beşini yapmamızı sen emrettin, beşini de cahiliyye devrinde ahlâk edinmiştik. Şu anda onları koruyoruz, ancak o beş ahlâk içinde senin hoşlanmayacaklarını terkederiz." Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Elçilerimin inanmanızı emrettiği beş şey nedir?" diye sordu. "Bize Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve öldükten

88. Bk. İbn Seyyiddinnâs, 2/257-258; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/63; İbn Sa'd, 1/345.

sonra dirilmeye inanmamızı emrettiler." dedik. "Yapmanızı emrettiğim beş şey nedir?" diye sordu. "Bize 'Lâ ilâhe ilallah = Allah'tan başka ilâh yoktur' dememizi, namaz kılmamızı, zekât vermemizi, Ramazan'da oruç tutmamızı, gücü yetenlerimizin hacca gitmesini emrettin." dedik. "Peki cahiliye devrinde kazandığınız beş ahlâk hangisidir?" diye sordu. "Bolluk anında şükretmek, belâ anında sabretmek, kazâya (Allah'ın takdiri sonucu olan şeylere) rıza göstermek, düşmanla karşılaşılan yerlerde sebat ve tahammülü elden bırakmamak, düşmanın hezimetine sevinmeyi veya galibiyetine üzülmeyi terketmek." dediler. Bu sözlerden sonra Rasûlullah (s.a.): "Hikmet ve ilim sahibi kimseler; derin ve ince anlayışları sebebiyle nerdeyse peygamber olacaklarmış." dedi ve sonra şöyle buyurdu: "Ben size beş haslet daha ilâve edeyim, şayet dediğiniz gibi (on beş haslete sahip) iseniz yirmiye tamamlansın: 1) Yiyemiyeceğiniz şeyi toplamayınız. 2) Oturamayacağınız meskenleri yapmayınız. 3) Yarın elinizden çıkacak şeyler uğrunda birbirinizle yarış etmeyiniz. 4) Kendisine döndürüleceğiniz ve arz edileceğiniz Allah'tan korkun. 5) Önünüzde bulunan ve içinde ebedî olarak kalacağınız cennete rağbet edin." Daha sonra Rasûlullah'ın (s.a.) yanından ayrıldılar bu tavsiyeleri ezberleyip gereğine göre yaşadılar.[89]

33— Müntefikoğulları Heyetinin Gelişi:

İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının *Müsned*'indeki rivayetinde dedi ki: İbrahim b. Hamza b. Muhammed b. Hamza b. Mus'ab b. ez-Zübeyr ez-Zübeyrî bana bir yazı yazdı —ve orada dedi ki—: Sana şu hadisi yazdım. Ben onu sana yazdığım şekliyle —hocamdan— dinlemiş ve ona dinletmiştim. Sen de benden almış olarak başkalarına rivayet et: Abdurrahman b. el-Muğîre el-Hızâmî, Abdurrahman b. Ayyâş es-Semaî el-Ensârî— Delhem b. Esved b. Abdillah b. Hâcib b. Âmir b. Müntefik el-Ukaylî— babası—amcası Lakıyt b.Âmir yoluyla ve yine Delhem, Ebu'l-Esved b. Abdillah ve Âsım b. Lakıyt yoluyla yaptığı rivayette şöyle demiştir: Lakıyt b. Âmir temsilci olarak Rasûlullah'a (s.a.) gitmek üzere yola çıktı. Yanında da

89. Senedi zayıftır. Çünkü Zehebî, *Mîzan*'da Alkame b. Yezid b. Suveyd hakkında şöyle der: "Pek bilinmez. Münker bir haber getirmiştir. Bununla delil ileri sürülmez." İbn Hacer, bunu *İsâbe*'de (3/151), Suveyd b. Hâris el-Ezdî'nin biyografisini verirken zikreder ve Ebu Ahmed el-Askeriye nisbet eder, şöyle der: "Bunu er-Reşâtî ve İbn Asâkir, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'den iki ayrı yoldan zikreder. Ebu Saîd en-Nisaburî, *Şerefu'l- Mustafâ*'da Ahmed b. Ebi'l-Havârî başka bir yoldan rivayet eder ve 'Alkame b. Suveyd b. Alkame b. Hâris' der. Ebu Musa, *Zeyl*'de bu sebeble Alkame b. Hâris diye verir. Birincisi daha meşhurdur.

Nehîk b. Âsım b. Mâlik b. el-Müntefik adında bir arkadaşı vardı. Lakıyt diyor ki: Ben ve arkadaşım yola çıktık ve Rasûlullah'a (s.a.) geldik. Sabah namazını yeni bitirmişken yanına vardık. O da ashabına hitap etmek için ayağa kalkmıştı, dedi ki: "Ey insanlar; dört günden beri sesimi çıkarmamıştım. Bu gün dinleyiniz. Hiç aranızda kavminin elçi olarak gönderdiği ve ona, 'Rasûlullah'ın (s.a.) dediklerini, bize bildir.' dediği kimse var mı? Orada birisi var, kendi kendine konuşması (veya arkadaşıyla konuşması)onu oyalıyor, ya da kaybolan bir şeyini düşünmek onu meşgul ediyor, ben o kayıptan mesulüm, tebliğ ettim mi? Dinleyiniz hayat bulunuz; oturunuz." Bu sözler üzerine herkes oturdu. Ben ve arkadaşım kalktık, Rasûlullah (s.a.) kalbi ve gözüyle bize yönelince dedim ki: "Ya Rasûlallah! Gayb ilminden bir şey bilir misin?" Rasûlullah (s.a.) güldü. Allah'a yemin olsun ki, kaybettiğim şeyi aradığımı bildi ve: "Rabbın, beş gaybın ilmini kendine alıkoydu, onları Allah'tan başka kimse bilmez." buyurdu. Bu esnada eliyle de işarette bulundu. "Onlar nelerdir, ya Rasûlallah?" diye sordum. Buyurdu ki: "1) Ölümün bilgisi. Sizden birinin ölümünün ne zaman olacağını O bilir, siz bilemezsiniz. 2) Ana rahmindeki meninin bilgisi. Onu Allah bilir, siz bilemezsiniz. 3) Yarın olacak şeylerin bilgisi. Allah ne yiyeceğini (yani yarınki rızkını) bilir, sen bilemezsin. 4) Yağmurun yağacağı günün bilgisi. Allah size bakar, siz korku ve susuzluk içindesinizdir. Yağmurunuzun yağmasının yakın olduğunu bilir ve halinize gülmeye devam eder." Lakıyt diyor ki: Bunun üzerine dedim ki: "Hayra gülen Rabdan ümidimizi kesmeyeceğiz." Hz. Peygamber (s.a.) devamla: "5) Kıyamet gününün bilgisi." dedi. "Ya Rasûlallah! Bildiğin ve insanlara öğrettiğin şeyleri bize de öğret. Biz, taşdik ettiğimizi kimsenin tasdik etmediği bir topluluktanız. Ne bizden daha kalabalık olan Mezhıc, ne bize tâbi olan Has'amlılar, ne de bizim kendi aşiretimiz, hiçbiri bizi tasdik etmez." dedik. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Yaşadığınız kadar yaşayınız, sonra peygamberiniz vefat eder, sonra yine bir müddet kalırsınız. Sonra kuvvetli bir ses gönderilir, Rabbına yemin olsun ki, yeryüzünde hiçbir şey bırakmaz. Rabbınla beraber olan melekler de vefat eder. Ve Rabbın azze ve celle arzda dolaşır, bütün beldeler boşalır, yalnız Rabbın kalır. Rabbın, arşının katından gökyüzünü gönderir de gökyüzü durmadan yağmur yağdırır. İlâhına yemin olsun ki, yeryüzünde ne düştüğü yerde bir maktûl (öldürülen kimse), ne de defnedildiği yerde bir meyyit bırakır, hepsinin kabirlerini yarar ve onları başlarının bulunduğu yerde oturur vaziyete getirir. Bunun üzerine Rabbın: Mehyem? (yani durumun nedir, işin nedir, nerede idin?) der. Kul da der ki: 'Ya Rabbi, dün-bugün. Kul bu sözüyle, dünya hayatıyla ve âilesiyle olan beraberliğinin çok yakın olduğunu (yani ölmesiyle dirilmesi arasında çok kısa bir müddet geçtiğini) kasdeder. "Ya Rasûlallah! Bizi, çürüdükten, rüzgâr ve yır-

tıcılar parçaladıktan sonra (Allah) nasıl toparlayacak?" dedim. Hz. Peygamber (s.a.): "Bunun misâlini Allah'ın nimetlerinden vereyim: Yeryüzüne bakıyorsun, çorak ve taşlık" dedi. "Artık orası aslâ hayat bulamaz." dedim. Allah Rasûlü (s.a.) devamla: "Sonra Allah oraya yağmur gönderiyor, birkaç gün sonra otlar bitmiş olarak görüyorsun. İlâhına yemin olsun ki O, yeryüzünün bitkisini bir araya getiren sudan, sizlerin parçalarınızı bir araya getirmeye daha çok muktedirdir ve (siz O'nun kudretiyle) kabirlerinizden ve cesetlerinizin bulunduğu her yerden çıkarsınız ve O'na bakarsınız. O da size bakar." buyurdu. "Ya Rasûlallah! O tek varlık, biz ise bütün yeryüzünü dolduruyoruz, bu vaziyette nasıl olur da O bize, biz de O'na bakarız?" dedim. Hz. Peygamber (s.a.): "Bunun misâlini Allah'ın nimetlerinden vereyim: Güneş ve ay Allah'ın küçük bir âyeti (O'nun varlığının delili)dir. Siz o ikisini de aynı zamanda görebiliyor ve onları görmekten dolayı bir zarara da uğramıyorsunuz. İlâhına yemin olsun ki O, güneşin ve ayın kendilerini göstermelerinden ve bunlardan dolayı da bir zarara uğramamanızdan, sizi görmeye ve sizin de O'nu görmenize daha çok muktedirdir." buyurdu. "Ya Rasûlallah! Rabbımıza kavuştuğumuz zaman bize ne yapacak?" dedim. "Hiçbir sırrınız O'na kapalı kalmamış olarak O'nun huzuruna çıkarılırsınız. Rabbın azze ve celle eliyle bir avuç su alacak ve sizin bulunduğunuz tarafa serpecek, İlâhına yemin olsun ki, o suyun hiçbir damlası hedefini şaşırmadan yüzlerine isabet edecek. Müslümanın yüzü bu suyla beyaz bir çarşaf gibi olacak. Kâfire gelince, onun da yüzüne su serpecek, onun yüzü de simsiyah kömür gibi olacak. Sonra Peygamberiniz oradan ayrılır ve sâlih kimseler O'nu takip ederler. Sonra ateşten bir köprüye doğru yürürler, sizden biriniz ateş parçasına basar ve acısından 'uff' der. Rabbın azze ve celle: 'Evet.' der. Daha sonra peygamberinizin havuzu başına, daha önce hiç görmediğim bir şekilde susamış olarak gelirsiniz. İlâhına yemin olsun ki, sizden biriniz elini uzatır uzatmaz eline bir bardak düşer; onu, yorgunluk, idrar ve her türlü sıkıntıdan kurtarır. Güneş ve ay gizlenir, onlardan hiçbirini görmezsiniz." buyurdu. "Ya Rasûlallah! (Bütün bunları) ne ile göreceğiz?" dedim. "Şu andaki görüşünün bir benzeriyle; güneşin doğması yeryüzünü aydınlatıp, dağlara vurması esnasında gördüğün gibi." buyurdu. "Ya Rasûlallah! Kötülüklerimizin ve iyiliklerimizin karşılığını ne ile göreceğiz?" dedim. Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "İyiliklerinizin karşılığını on katıyla göreceksiniz, kötülüklerinizin karşılığını da bir katıyla göreceksiniz, bu arada Allah tamamını da affedebilir." Dedim ki: "Ya Rasûlallah! Cennet ve Cehennem nedir?" Dedi ki: "İlâhına yemin olsun ki, Cehennemin yedi kapısı vardır, sadece iki kapısı arasındaki mesafeyi atlı bir kimse yetmiş yılda kateder. Cennetin sekiz kapısı vardır, onun da iki kapısı arasındaki mesafeyi bir atlı yetmiş senede kateder." Dedim ki: "Ya Rasûlallah!

Cenette neler göreceğiz?" Dedi ki: "Süzülmüş baldan nehirler, başağrısına ve pişmanlığa sebep olmayan şaraptan ırmaklar, tadı bozulmamış sütten ve özellikleri değişmemiş sudan ırmaklar ve meyveler göreceksiniz. İlâhına yemin olsun ki, burada bildiğiniz her şey ve onları benzerlerinden daha hayırlı her şeyi bulacaksınız, bunların yanı sıra tertemiz zevceler olacak." Dedim ki: "Ya Rasûlallah! Bize orada muslıha (Allah'ın rızasını kazanan) eşler mi olacak?" Dedi ki: "Saliha kadınlar sâlih olan erkeklere aittir." Bir diğer metinde: "Saliha kadınlar sâlih olan erkeklere aittir, aynen dünyada olduğu gibi birbirinizden zevk duyarsınız, ancak orada doğum yoktur." Dedim ki: "Ya Rasûlallah! En çok ulaşacağımız ve en son varacağımız nokta neresidir?" Hz. Peygamber (s.a.) bu soruya cevap vermedi. Dedim ki: "Ya Rasûlallah! Sana ne üzerine bîat edeyim.?" Hz. Peygamber (s.a.), elini uzattı ve dedi ki: "Namaz kılmak, zekât vermek, müşrikleri terketmek ve Allah'tan başkasını ilâh tanımamak ve O'na şirk koşmamak üzere." Dedim ki: "Ya Rasûlallah! Doğu ile batı arasındakiler bizimdir." Ben bu sözü söyleyince, bana veremeyeceği bir şeyi şart koşacağımı zannederek elini çekti, ben de sözüme devam ederek dedim ki: "Dilediğimiz yere konaklarız. Herkesin günahı kendi aleyhine işler." Bunun üzerine elini (tekrar) uzatıp: "Dilediğin yere konaklayabilirsin, senin aleyhine kendi nefsinden başkası günah işleyemez." Sonra Rasûlullah'ın (s.a.) yanından ayrıldık. Daha sonra Rasûlullah (s.a.), onun hakkında dedi ki: "Güzel, güzel. İlâhına yemin olsun ki, dünya ve âhirette insanların en takvâlısı." Bekr b. Kilâboğullarından Kâ'b b. el-Hudriyye dedi ki: "Kim onlar yâ Rasûlallah!" Buyurdu ki: "Müntefikoğulları, Müntefikoğulları, Müntefikoğulları. Bunun ehli onlardır." Lakıyt diyor ki: "Döndük, sonra ben Rasûlullah'a (s.a.) yöneldim ve dedim ki: "Yâ Rasûlallah! Geçip gidenlerden herhangi birinin cahiliye devrinde hayrı var mıdır?" Kureyş ahalisinden biri dedi ki: "Vallahi, baban el-Müntefık cehennemdedir." (Soruyu soran ve kendisine böyle cevap verilen adam) der ki: Herkesin içinde babama böyle söylemesinden dolayı sanki yüzümün eti ile derisi arasına bir ateş düştü ve hemen: Ya senin baban yâ Rasûlallah? demek istedim. Fakat başka türlü sormayı daha güzel gördüm ve dedim ki: "Ya Rasûlallah! Ya senin âilen?" Dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki benim âilem de öyledir. İster Âmirî, ister Kureyşli olsun, hangi kabrin başına gelirsen de ki: Beni sana Muhammed gönderdi. Seni üzen şeyi haber vereyim, yüzünün ve karnının üzerinde cehenneme sürükleniyorsun." Dedim ki: "Ya Rasûlallah! Onları bu duruma düşüren sebep nedir? Onlar en iyisini yaptıklarını zannettikleri işler yapıyorlar ve kendilerini, ıslâh için çalışan kimseler sanıyorlardı." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Bunun sebebi şudur: Allah, her yedi ümmetin (neslin) sonunda bir peygamber gönderir. Kim peygamberine isyan ederse sapıklığa düşenlerden olur;

kim de peygamberine itâat ederse hidayete erenlerden olur."[90]

Bu, büyük ve azametli bir hadistir. Hadisin azameti, celâleti ve yüceliği, onun peygamberlik çerağından çıktığını göstermektedir. Abdurrahman b. Muğîre b. Abdirrahman el-Medenî hadisinden başka yolla bilinmemektedir. Ondan İbrahim b. Hamza ez-Zübeyrî rivayet etmiştir. Bu şahısların her ikisi de Medine'deki âlimlerin büyüklerindendir ve *Sahih*'te hadisleriyle delil getirilen sika râvilerden sayılmışlardır. Ehl-i hadisin imamı Muhammed b. İsmail el-Buharî, bu iki şahısla da delil getirmiştir. Ehl-i sünnet imamları bu hadisi kitaplarında rivayet etmişler, kabul edip teslimiyetle önünde boyun eğmişler ve hiçbiri, ne hadisi ne de hadisin râvilerinden harhangi bir şahsı ta'n (hadisin sıhhatına zarar veren kusur isnad) etmişlerdir.

Hadisi rivayet edenler şunlardır:

1— İmam (Ahmed b. Hanbel)in oğlu İmam Ebu Abdirrahmân Abdillah b. Ahmed b. Hanbel babasının *Müsned*'inde ve *es-Sünne* adlı kitabında bu hadisi zikretmiş ve şöyle demiştir: İbrahim b. Hamza b. Muhammed b. Hamza b. Mus'ab b. ez-Zübeyr ez-Zübeyrî bana şunu yazdı: "Sana bu hadisi yazdım. Ben onu arz (hocasına dinletme metodu) ve sema' (hocası okurken onu dinleme) yoluyla sana yazdığım gibi öğrendim, sen de onu benden rivayet et."

2— Büyük hadis hafızı Ebu Bekir Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım en-Nebîl, *es-Sünne* adlı kitabında rivayet etmiştir.

3— Hadis hafızı Ebu Ahmed Muhammed b. Ahmed b. İbrahîm b. Süleyman el-Assâl, *el-Ma'rife* adlı kitabında.

4— Bulunduğu devrin hadis hafızı ve büyük muhaddisi Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Tebarânî birçok kitabında.

5— Hadis hafızı Ebu Muhammed b. Abdillah b. Muhammed b. Hayyân Ebu'ş-Şeyh el-Isbehânî, *es-Sünne* adlı eserinde.

6— Babası da kendisi gibi hadis hafızı olan Ebu Abdillah Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yahyâ b. Mende —ki bu şahıs da Isfahan hafızıdır—.

---

90. Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, '*Zevâidu'l-Müsned*'de (4/13, 14) rivayet etmiştir. Senedinde bulunan Abdurrahman b. Ayyaş es-Semî' ve Delhem b. el-Esved'in meçhul olmaları sebebiyle isnâdı zayıftır. Meçhulleri sika kabul etmek gibi bir âdeti olan İbn Hibbân'dan başkası bu şahısları sika kabul etmemiştir. Bu hadisi Heysemî de *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/338) rivayet etmiş ve hadisin nisbetini Taberanî'ye ulaştırmıştır. Müellif ve diğer bazı âlimlere şaşmamak elde değil, nasıl olur da böyle bir hadisi sahih kabul ederler. Çünkü bu hususta söylenecek çok şey vardır.

7— Hadis hafızı Ebu Bekir Ahmed b. Musa Merdûyeh.

8— Yaşadığı asrın hadis hafızı Ebu Nuaym Ahmed b. Abdillah b. İshâk el-İsbehânî.

Bunlar dışında teker teker sayılmaları uzayıp gidecek birçok hadis hafızı bu hadisi rivayet etmişlerdir.

İbn Mende der ki: "Bu hadisi Muhammed b. İshâk es-San'anî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve diğerleri rivayet etmişlerdir. Irak'ta ilim ve takva erbabının huzurunda Ebu Zür'a er-Râzî, Ebu Hâtim ve Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail gibi imamlar topluluğu bu hadisi rivayet etmiş, orada bulunanlardan kimse karşı çıkmamış ve isnadına itiraz etmemiş; aksine sıhhatını kabul ederek onlar da rivayet etmişlerdir. Bu hadisi münkir veya cahil ya da Kitap ve sünnet'e karşı olanlardan başkası inkâra kalkışmaz." Bu sözler Ebu Abdillah b. Mende'ye aittir.

Hadisin metninde geçen (تُهْضِبُ) "yağmur yağdırmak" anlamındadır. (الأصْوَاء) "kabirler" demektir. (الشَّرَبَة) —Râ harfi üstün harekeyle okunursa— suyun toplandığı havuz demektir. Râ harfi sâkin ve ondan sonraki de bâ yerine yâ olursa (الشَّرْيَة) hanzala (Ebu Cehil karpuzu) anlamındadır. Bundan maksat şudur: "Su çoğalmıştır. Nereden istersen içersin." Râ harfinin sâkin ve ondan sonraki harfin yâ olması halinde "yeryüzü yeşilliği ve düzgünlüğü ile hanzalaya" benzetilmiştir.[91]

(حس) lafzı, bir insanın farkına varmadan bir yerini yakması veya acıtması halinde söylediği bir kelimedir. Asmaî: "Aynen 'Âh!' gibidir." der.

"Rabbın azze ve celle: (أوَإنَّهُ) diyor" sözündeki (أوَإنَّهُ) lafzı hakkında İbn Kuteybe iki görüş bulunduğunu söylemektedir: Birincisi (إنَّهُ) nun (نعم =Evet) mânasına gelmesidir. Diğeri: Haberinin hazfedilmiş olmasıdır. Bu görüşe göre mânası: "Siz de böylesiniz." veya: "O dediği üzeredir." gibi olmaktadır. (الغَائِط) "Büyük abdest" demektir. Hadiste: "Herhangi biriniz büyük ve küçük abdesti sıkışmış olarak namaza durmasın." buyurulmuştur. (الجِسْر) "Sırat" anlamındadır. "Rabbın (مَهْيَمْ) der." sözündeki (مَهْيَمْ) lafzı: "Durumun ve işin ne haldedir, nerede idin?" gibi mânalara gelir. (يُشْرِفُ عليكم أزِلِين) sözündeki (الأزْل) lafzı, zâ harfinin sakin okunmasıyla harekelenir ve güçlük, sıkıntı mânasına gelir. (الأزِل), (كَتِف) vezninde olursa —yani zâ harfi kesreli okunursa— mâna: "Sı-

---

91. Yeryüzünün yeşerdiği ve bu yeşilliğin, Ebu Cehil karpuzuna benzediği ifade edilmek istenmiştir.

kıntıya düşen odur" ve: "Ümidini kesecek kadar sıkıntıya düştü." şeklinde olur.

(فَظَلَّ يَضْحَكُ) "Allah Teâlâ gülmeye devam eder." sözü ile, Allah Teâlâ'nın fiillerinin sıfatlarından biri ifade edilmiştir ki O'na zâtı ile ilgili sıfatlarda olduğu gibi fiilleriyle ilgili olan bu sıfatlarda da yaratıklardan hiçbir şey benzemez. Allah'ın bu sıfatı birçok hadiste geçmiştir, reddetmeye imkân yoktur. Tahrif etmek ve teşbihte bulunmak da imkânsızdır.

Aynı şekilde, (فَأَصْبَحَ رَبُّكَ يَطُوفُ فِي الأَرْضِ) "Rabbın yeryüzünde dolaşır" sözü ile de Allah'ın fiilî bir sıfatı ifade edilmiştir.

"Rabbın ve melekler geldi.",[92] "Hâlâ kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini mi bekliyorlar?"[93] gibi âyet-i kerimelerde ve: "Rabbımız her gece dünya semasına iner.", "Arafat gecesi yaklaşır, Arafat'ta vakfede duranlarla meleklere karşı övünür." gibi hadislerde aynı fiilî sıfatlar zikredilmiştir. Bütün bu âyetlerde ve hadislerde geçen sıfatlar için geçerli olacak bir tek doğru yol vardır, o da: "Hiçbir benzetmeye gitmeden bu sıfatları kabul etmek, tahrif ve ta'tîle (tevil yoluna giderek mahiyetlerini değiştirmek ve hakiki mânalarını geçersiz kılmaya) kaçmadan tenzîh etmektir.

"Ve Rabbının yanındaki melekler." sözüne gelince; bu hadis ile Sûr hadisi diye bilinen İsmail b. Râfi'in uzun hadisinin dışında, meleklerin ölümünü açıkça zikreden başka bir hadis bilmiyorum. Belki şu âyet-i kerime bu hususa delâlet edebilir: "Sûr'a üflenince Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde ve yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüş olacaktır."[94]

(فَلَعَمْرُ إِلَهِكَ) "İlâhının ömrüne yemin olsun ki"[95] sözü, Rab Teâlâ'nın hayatına yemin etmektir. Bu söz, Allah'ın sıfatlarına yemin etmenin caiz olduğunu ve böylece yapılacak bir yeminin geçerli sayıldığını göstermektedir. Yine bu söz, sıfatların kadîm olduğuna, mastarların Allah'a isnad edilebileceğine ve o isimlerle sıfatlanabileceğine de delâlet etmektedir. Bu durum, yalnızca isim olarak kullanılan kelimelere göre bir ziyadelik arzetmektedir. Esmâ-i hüsnâ (Allah'ın güzel isimleri) bu mastarlardan elde edilmiş ve onlara delâlet etmektedir.

"Sonra kuvvetli bir ses gönderilir." sözü, yeniden dirilmeye sebep olacak kuvvetli sese ve (Sûr'a) üfürmeye işaret etmektedir.

---

92. Fecr, 89/22.
93. En'âm, 6/168.
94. Zümer, 39/68.
95. Hadiste "İlâhına yemin olsun ki" şeklindeki tercümeler bu anlamd. ıır.

(حَتَّى تَخْلُفَهُ مِنْ عِنْدِ رَأْسِهِ) ifadesindeki (تَخْلُفَهُ) sözü (أَخْلَفَ الزَّرْعُ) tâbirinden alınmıştır. Başı kesilen veya budanan bir fidan ya da bitkinin yeniden yeşermesi anlamındadır. Ölümden sonraki diriliş bu yeşermeye benzetilmiştir. Bitkinin kesildiği yerden sürgün vermesi gibi bu diriliş de ölünün bulunduğu yerden olacaktır.

"Oturur vaziyete getirir." sözü, yaratılış ve hayatın tam olarak gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Oturur vaziyete getirildikten sonra ayağa kalkar. Sonra kıyamet mahalline ya binekli ya da yaya olarak sevkedilir.

"Ya Rabbi! Dün-bugün, der." sözü, yeryüzünde kalış müddetinin azlığını belirtir. Sanki o, orada bir gün kalmış ve: "Dün" demiş, veya yarım gün kalmış ve: "Bugün" demiştir. Ve onun zannına göre, âilesiyle çok yakın bir zamana kadar beraberdi de onlardan dün ya da bugün ayrıldı, demektir.

"Bizi, çürüdükten, rüzgâr ve yırtıcılar parçaladıktan sonra (Allah) nasıl toparlayacak?" sözü ve Rasûlullah'ın (s.a.) da bu sorunun sorulmasını kabul etmesi; ashabın ince meselelere ve hassas konulara dalmadığını, imanın hakikatlarını anlamadığını, bilâkis yalnızca ilmî konularla meşgul olduğunu, Kaderiye, Cebriye ve Cehmiye'den olan Mecûsî (ateşe tapan) ve Sâbie (yıldıza tapan) yavrularının ilmî konuları da onlardan çok bildiğini iddia edenlerin bu iddialarını çürüten bir cevaptır.

Bu söz onların, birçok sorularını ve şüphelerini Rasûlullah'a (s.a.) arzettiklerinin, O'nun da soranların gönüllerini ferahlatacak cevaplar verdiğinin delilidir. Hem ashâbı hem de düşmanları Rasûlullah'a (s.a.) birçok soru sormuşlardır. Düşmanları O'nu zor durumda bırakmak için sorarlarken ashabı da anlamak, aydınlanmak ve sonunda imanlarının artması için soruyorlardı. O da kıyametin ne zaman kopacağının sorulması gibi cevabı olmayan soruların dışındaki bütün sorulara cevap veriyordu. Yine bu sözde, Allah'ın, kulunu parça parça ettikten sonra tekrar bir araya toplayacağına, onu yeniden türetip Kur'an-ı Kerim'inde iki yerde vasfettiği gibi yeni bir yaratılışla yaratacağına delil vardır. (أُنَبِّئُكَ بِمِثْلِ ذَلِكَ فِي آلاءِ اللهِ) sözündeki (آلاء) lafzının mânası, O'nun nimetleri ve kendisini kullarına tanıttığı işaretleri demektir.

Bu sözde, tevhid ve ahiret ile ilgili konuların delilleri arasında kıyasın da yer aldığına delil vardır. Kur'an bunun örnekleriyle doludur.

Bu sözden anlaşıldığına göre bir şeyin hükmü onun benzerinin de hükmüdür. Allah Teâlâ bir şeyi yapmaya muktedirse, o şeyin benzerini yapmaktan nasıl aciz olur? Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'inde, âhiret âleminin delillerini en güzel, en açık ve en beliğ bir üslûbla beyan etmiş, insan aklına ve fıtratına yakınlaştırmıştır. Düşmanları olan münkirler O'nu tekzip ve tâciz et-

mek, hikmetlerini lekelemek çabasıyla bu apaçık hakikatları reddetmişlerdir. Allah, onların söyledikleri şeylerden çok çok yücedir.

Yeryüzüne bakıyorsun, çorak ve taşlık." sözü "Yeryüzünü ölümünden sonra O diriltir."[96] ve "Kupkuru gördüğün yeryüzünün, Biz ona su indirdiğimiz zaman harekete geçmesi, kabarması, Allah'ın âyetlerindendir. Ona can veren Allah, elbette ölüleri de diriltir. O, herşeye kâdirdir."[97] âyetlerindeki mânanın aynısını ifade etmektedir. Kur'an'da bu anlamda daha birçok âyet vardır.

"O'na bakarsınız, O da size bakar." sözü, Allah Teâlâ'nın bakma sıfatını ve âhirette de görüleceğini isbat etmektedir.

"O tek varlık, biz ise bütün yeryüzünü dolduruyoruz. Bu vaziyette nasıl olur da O bize bakar, biz de O'na bakarız?" sözü, bu hadiste geçmiştir. Bir başka hadiste: "Allah'tan daha kıskanç hiç bir şahıs yoktur."[98] buyurulmuştur. Bu sözün muhatapları, ne denilmek istendiğini bilen Araplardır. Onların kalbine Allah'ı mahlûkata benzetmek gibi bir duygu gelmemiştir. Bilâkis onların akılları böyle bir benzetmeye yönelmekten daha üstün, zihinleri daha saf, kalbleri daha selimdir.

Rasûlullah (s.a.), âhirette Allah'ın alenen görülmesinin güneş ve ayın görülmesi gibi hakikat olduğunu beyan etmiş ve bu hakikatı mecâzî mânaya çekenlerin vehmini çürütmüştür.

"Rabbın, eliyle bir avuç su alır ve sizin tarafınıza serper." sözünde, Allah'ın el sıfatının ve serpme fiilinin isbatı vardır.

(الرَّيطَة) "çarşaf" demektir. (الحُمَم), (حمة) kelimesinin çoğuludur ve kömür anlamındadır.

"Sonra peygamberiniz döner, gider." sözüyle kıyamet mahallinden cennete dönüş ve gidiş kasdedilmiştir. (وَيَفْرَقُ على أثره الصَّالحون) sözüyle, salih kimselerin O'nun (Hz. Peygamber'in) izini takib ederek gidecekleri anlatılmıştır.

"Peygamberinizin havuzunu görürsünüz." sözünde; havuzun, sırat köprüsünden sonra gelinen bir yerde olduğu açıktır. Sanki onlar bu köprüyü geçmeden ona ulaşamamaktadırlar. Bu ümmetin selefinin bu konuda iki değişik görüşü vardır. *et-Tezkire* adlı eserinde Kurtubî ile ayrıca Gazâlî bu iki görü-

---

96. Rûm, 30/19.
97. Fussilet, 41/39.
98. Müslim'de (1499), Sa'd b. Ubâde hadisinden rivayet edilmiştir.

şü de nakletmişler ve havuzun köprüden sonra olduğunu söyleyenlerin yanıldıklarını ifade etmişlerdir. Buharî, Ebu Hureyre'den Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ben havuz başında dikilip durduğum sırada bir zümre görürüm, nihayet onları tanıdığım zaman benimle onlar arasında bir adam (bir melek) ortaya çıktı ve onlara: Geliniz, dedi. Ben ona: Bunları nereye götürüyorsun? dedim. Melek: Vallahi cehenneme götürüyorum, dedi. Bunların hali, günahı nedir? dedim. Melek: Bunlar, Senin ardından kıçları üzerine dönüp (dinlerine) arka çevirerek irtidat ettiler! dedi. Ben bu havuza yaklaşıp da geriye çevrilenlerden hiç kimsenin cehennemden kurtulacağını sanmıyorum. Ancak çobansız, yolunu şaşıran deve sürüsünden yolunu bulanlar misali bunlardan da (tek tük) cehennemden kurtulanlar olabilir."[99]

(Kurtubî) der ki: "Bu hadis hem sahih, hem de havuzun Sırât'tan önce olacağına en kuvvetli delildir. Çünkü Sırât, cehennem üzerinde bulunan bir köprüdür, kim onu geçerse cehennemden kurtulmuş demektir."

Ben derim ki: Rasûlullah'ın (s.a.) hadisleri arasında tenâkuz, ihtilâf ve çelişki yoktur. Bütün hadisleri birbirini destekler. Hal böyle olunca, bu görüşü savunanlar, havuzun görülebilmesi ve yanına ulaşılabilmesi için Sırât'ı geçmenin şart olduğunu kastediyorlarsa, Ebu Hureyre ve diğerlerinin hadisleri, onların bu görüşünü geçersiz kılmaktadır. Bu sözleriyle mü'minlerin Sırât'ı geçmelerinden sonra havuzu göreceklerini ve oradan içeceklerini kastediyorlarsa, Lakıyt hadisi bu görüşe delâlet etmektedir. Bu durum, havuzun Sırât'tan önce olması imkânını çürütmez. Çünkü sözkonusu havuzun eninin ve boyunun birer aylık mesafe olduğunu söylemiştir. Eni ve boyu bu büyüklükte olunca Sırât'tan önce başlayıp sonrasına kadar uzanmasını ve mü'minlerin hem Sırât'tan önce, hem de sonra havuza gelmelerini imkânsız kılan şey nedir? Böyle olması imkân dahilinde bir hâdisedir. Şu kadar var ki, böyle olup olmadığını ancak Hz. Peygamber'ın (s.a.) haber vermesiyle bilebiliriz. En iyi Allah bilir.

(والله على أظمإ ناهلة قط) sözündeki (الناهلة) sözü, haddinden fazla susamış olarak suya gelen kimseleri ifade etmektedir. Tasavvur edilebilecek en şiddetli susuzluk haliyle havuza gelecekleri kastedilmiştir. Bu duruma göre havuzun, Sırât'tan sonra olması daha uygundur. Çünkü o, cehennem köprüsüdür. Herkes oradan yürür ve geçenlerin susuzluğu had safhaya varır da hemen kıyamet mahallinde nasıl Rasûlullah'ın (s.a.) havuzunun başına geldilerse yine oraya gelirler.

99. Buharî, 81/53.

(تَخْنُسُ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ) sözü, güneşin ve ayın gizlenmeleri ve görünmemeleri mânasındadır.(الاختنار) "gizlenme, örtünme" demektir. Ebu Hureyre bu anlamda (فانخنست منه) "Ondan gizlendim." demiştir.

"Her iki kapı arasında yetmiş yıllık bir mesafe vardır." sözü ile iki ayrı kapı arasındaki mesafe kastedilmiş olabileceği gibi bir kapının iki ayrı kanadı arasındaki mesafe de kastedilmiş olabilir. Bu haber bir başka rivayetteki: "kırk yıllık mesafe" bulunduğu haberiyle şu iki sebepten dolayı çelişmez: 1) Bu ikinci haberi rivayet eden, rivayetini Rasûlullah'a (s.a.)kadar iletmeyip: "Bize iki kanat arasında kırk yıllık bir mesafe bulunduğu zikredildi." şeklinde yapmıştır. 2) Mesafe denen kavram, yürümenin süratine ve yavaşlığına bağlı olarak uzayıp kısalabilir. En iyi bilen Allah'tır.

"Baş ağrısına ve pişmanlığa sebep olmayan şaraptan ırmaklar." sözüyle dünyadaki şaraba târizde bulunulmuş, onun baş ağrısına sebep olduğu, hem aklı hem de malı gidererek pişmanlığa sebep olduğu, aklın izâlesinin tabii sonucunun da şer olan herşeyin vukûbulması olduğu hususu vurgulanmak istenmiştir.

(والماء غير الآسن) "Uzun müddet beklemek sonucu özellikleri değişmeyen su" demektir.

Cennet ehlinin kadınları hakkında: "Ancak orada doğum yoktur." sözü üzerinde ihtilâf edilmiş ve onların doğurması konusunda iki görüş belirtilmiştir. Bir grup, orada hamilelik ve doğum olayının olmadığını söylemiş ve bu hadisi delil olarak göstermişlerdir. Bunun yanında *Müsned*'de olduğunu sandığım bir başka hadisi de delil getirmişlerdir. O hadiste: "Ancak orada meni ve ölüm yoktur." ifadesi vardır.(100) Selef âlimlerinden bir grup ise, cennette doğum olayının olacağını söylemiş ve bu konuda Tirmizî'nin *Câmi*'inde Ebu's-Sıddîk en-Nâcî ve Ebu Saîd yoluyla rivayet ettiği bir hadisi delil olarak zikretmişlerdir. O hadisde şöyle denilmektedir: "Rasûlullah (s.a.) dedi ki: Mü'min, cennette çocuk istediği zaman, hamileliği, doğumu ve büyümesi mü'minin istediği saatta oluverir." Tirmizî, bu hadis için "Hasen-garîb" hükmünü vermiştir. Hadisi İbn Mâce de rivayet etmiştir.(101)

---

100. Müellif'in *Hâdi'l-Ervâh* adlı eserinde (s. 179), Taberânî'nin Ebu Ümâme'den rivayet ettiği şu hadis naklediliyor: Rasûlulah'a (s.a.): "Cennet halkı cimâ eder mi?" diye sorulduğunda: "Tabii tabii, fakat meni (yani inzal) ve ölüm yoktur." buyurdu. Bu hadisin senedinde Hâlid b. Yezid b. Abdurrahman b. Ebî Mâlik vardır, zayıf bir râvidir. Yahya b. Maîn, onu itham etmiştir. Aynı hadisi Hasan b. Süfyan, *Müsned*'inde yine Ebu Ümâme'den rivayet etmiştir. Senedinde Ali b. Yezîd el-Elhânî vardır ve zayıf bir râvidir.
101. Tirmizî, 2566; İbn Mâce, 4338; Ahmed, *Müsned*, 3/9; Dârimî, 2/337. Senedi ceyyiddir. İbn Hibbân (2636), sahih olduğunu söylemiştir.

Birinci grup bu delile itiraz etmiş ve demiştir ki: Bu hadis cennette doğum olacağına delil sayılmaz, çünkü olay, "Şayet isterse" diye şarta bağlanmıştır. Fakat mü'min böyle bir istek duymayacaktır. (Çünkü başka deliller doğum olmayacağını göstermekte, aradaki çelişki böyle bir te'ville önlenmek istenmiştir.) Bu te'vil, İshak b. Râhûyeh'indir. Buharî de ondan nakletmiştir. Bu görüşün sahipleri demişlerdir ki: "Cennet, dünyada işlenen salih amellerin mükâfat yeridir. Orada doğacak olanlar bu mükâfatı hak etmemişlerdir. Sonra cennet hayatı ebedîdir. Şayet oradakiler devamlı doğuracak olsalar cennete sığamaz olurlar. Dünyada ise ölüm sözkonusu olduğu için insanlara yeterli olabilmektedir."

Diğer grup, bütün bu delillere cevap vermiş ve demiştir ki: Hadisteki (إذا) edatı, olması kesin olan olaylar için kullanılır. Bu edat kullanıldığı zaman şüphe ortadan kalkar. Sahih rivayetlerde Allah'ın cennete, salih amel işlemeden yerleştireceği kimseler yaratacağı haber verilmiştir. Mü'minlerin çocukları da (bülûğa ermeden ölenler) bu sınıftandır. Cennetin dar gelmesi konusuna gelince: Cennettekilerden herbirinin on bin çocuğu olsa yine de darlık sözkonusu olmaz. Çünkü cennette derecesi en düşük olan mü'mine ikram edilecek mülkün ölçüsü iki bin yıllık yürüyüşle ifade edilmiştir.

"Ya Rasûlallah! En çok ulaşacağımız ve en son varacağımız nokta neresidir?" sözüne Hz. Peygamber cevap vermemiştir. Çünkü soruyu soran bununla, dünyanın ömrünü ve sonunun ne zaman olacağını sormuştur. Bunun cevabını Allah'tan başkası bilemez. Bu soruyla: Biz cennet ve cehenneme girdikten sonra nereye varacağız, demek istemişse, hiçbir nefis burada en son varacağı hususu bilemez. Bilinen şey, varılacak sonun cennet ya da cehennem olduğudur. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber (s.a.) bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Bîat esnasında (وزيال المشرك) sözüyle, müşrikleri terketmeyi ve onları düşman kabul etmeyi ifade etmiştir. Müşriklere komşu olmaz, onları dost edinmez. *Sünen*'deki bir hadiste: (لاترايى ناراهما) buyurulmuştur. Yani müslümanlarla müşriklerin ahlâkları birbirine benzemez. (Haklarındaki hükümler de farklıdır. Bu yüzden Allah onların evlerini birbirlerinin ateşlerinin dumanını görmeyecek şekilde ayırmıştır.)[102]

102. Ebu Davud, 2645; Tirmizî, 1604; Nesâî, 8/36, Cerîr b. Abdillah'tan Rasûlulah'ın (s.a.) şöyle dediği nakledilir: "Ben kâfirler arasında ikâmet eden her müslümandan beriyim." "Niçin yâ Rasûlallah?" diye sordular. "Birbirlerinin ateşini göremezler." buyurdu. (Not: Yukarıdaki açıklama *Bezlü'l-Mechûd*'dan nakledilmiştir. Bk. 12/155.) Senedi hasendir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (4/365), Nesâî ve Beyhakî'de (9/13), başka bir yoldan ve sahih bir isnadla rivayet edilmiş ve: "Müşriklerden uzak durursun." lafzı zikredilmiştir.

"Nerede bir kâfirin kabrine uğrarsan, 'Beni sana Muhammed gönderdi.' de!" sözündeki gönderme, azarlamak içindir; yoksa bir emir ya da nehiy tebliğ etmek için değil. Bu sözde kabir ehlinin dünyadakilerin sözlerini duyduklarına ve müşrik olarak ölenlerin cehennemde olduklarına delil vardır. Şayet Hz. Peygamber (s.a.) efendimizin peygamberliğinden önce öldülerse, bunların müşrik olmaları; Hz. İbrahim'in (a.s.) dini olan Hanîfliği değiştirip onun yerine şirki koydukları ve bu konuda Allah'tan kendilerine hiçbir delil verilmediği içindir. Şirkin çirkin bir şey olduğu, cezasının cehennem olacağı ilk peygamberlerden son peygambere kadar bütün peygamberlerin dininde biliniyordu. Allah'ın müşrikleri nasıl cezalandırdığının haberleri nesilden nesile anlatılıyordu. Allah Teâlâ'nın her zaman müşriklere karşı öne süreceği çok kuvvetli delilleri vardır. Her ne kadar Allah sadece fıtratın icabına göre kuluna azab etmese de kullarını, ilâhlığını birlemeyi gerektiren Rablığını birleme fıtratı üzerine yaratması, bunun sonucunda da selim bir fıtratın ve aklın O'nunla beraber başka bir ilâhın bulunmasını imkânsız görmesi delil olarak kâfidir. Bunun yanısıra peygamberlerin devamlı olarak yeryüzünde Allah'ı bir tanımaya davet ettikleri de malumdur. Müşriklerin azaba çarptırılması, bu daveti reddetmeleri sebebiyle olacaktır. En iyi bilen Allah'tır.

34— Nah' Heyetinin Gelişi:

[Rasûlullah'a (s.a.) gelen heyetlerin sonuncusu olarak, hicretin 11. yılı Muharrem ayının yarısında Nah' heyeti geldi ve misafirhaneye konakladı. Sonra temsilciler İslâm'ı kabul etmiş olarak Rasûlullah'a (s.a.) geldiler. Daha önce Muaz b. Cebel'e bîat etmişlerdi.] İçlerinden Zürâre b. Amr adında bir adam dedi ki: "Ya Rasûlallah! ben bu yolculuğumda çok acâyib bir rüya gördüm." Rasûlullah (s.a.): "Ne gördün?" diye sordu. Adam: "Beldemde bıraktığım eşeği gördüm, kızıla çalan siyahlıkta bir keçi yavrusu doğurmuştu." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Doğum yapmak üzere olan bir cariyen var mıydı?" dedi. O da: "Evet." diye cevap verdi. Rasûlullah (s.a.): "O cariye bir erkek çocuk doğurdu, o da senin oğlundur." dedi. Adam: "Peki ya Rasûlallah; kızıla çalan siyahlık ne oluyor?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.): "Bana yaklaş!" dedi, adam yaklaşınca da: "Sende, herkesten sakladığın alaca hastalığı var mı?" dedi. Adam: "Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, şimdiye kadar bunu ne bir kişi bildi, ne de bir kişi gördü." dedi. Rasûlullah (s.a.): "İşte bu odur." buyurdu. Adam dedi ki: "Ya Rasûlallah! Nu'mân b. Münzir'i gördüm; üzerinde süslü, iki güzel küpe vardı." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "O şahıs Arapların kralıdır. En güzel kıyafetine ve parlak durumuna

kavuşmuş." Adam dedi ki: "Ya Rasûlallah! Yerden saçları ağarmış ihtiyar bir kadın çıktığını gördüm." Rasûlullah (s.a.): "İşte bu, dünyadan geriye arta kalan şeydir." dedi. Adam dedi ki: "Yerden bir ateş çıktığını gördüm, oğlum Amr ile benim arama girdi. Ateş şöyle diyordu: Alev, alev, gören ve görmeyen, beni yediriniz, sizi, âilenizi ve mallarınızı yerim." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "O ateş, dünyanın son zamanındaki fitnedir." Adam: "Ya Rasûlallah! Fitne nedir?" diye sordu. Buyurdu ki: "İnsanlar devlet başkanlarını öldürürler ve kafatasının kemikleri gibi birbirlerine girerler. —Bu esnada Rasûlullah (s.a.) parmaklarını birbirine geçirdi.— O hâdiselerde günaha girenler sevap işlediklerini zannederler. Bir mü'min için diğer mü'minin kanını dökmek, su içmekten daha tatlı gelecek. Şayet oğlun ölürse bu fitneyi sen göreceksin, sen ölürsen oğlun görecek." Adam dedi ki: "Ya Rasûlallah! Dua et de ben görmeyeyim." Rasûlullah (s.a.) onun için: "Allah'ım; ona bu fitneyi gösterme." diye dua etti. Daha sonra adam öldü, oğlu hayatta kaldı ve Hz. Osman'ı halifelikten indirenlerin arasında bulundu.[103]

103. İbn Seyyiddinnâs, 2/258, 259; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 4/67-69; İbn Sa'd, 1/346.

B) Hz. PEYGAMBER'İN (S.A.) İSLÂM'A DAVET MEKTUPLARI[1]

1— Heraklius'e Gönderdiği Mektup:

Hem *Sahîh-i Buhârî*'de hem de Müslim'de Rasûlullah'ın (s.a.) Heraklius'e şu şekilde mektup yazdığı rivayet etilmiştir.

بِسْمِ اَللّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اَللّهِ، إلى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلاَمٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الهُدى، أَمَّا بَعْدُ: فَإِنى اَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الإِسْلاَمِ، أَسْلِمْ تَسْلَمْ، يُؤْتِكَ اَللّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ، فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الأَرِيسِيِّينَ، ويَا أَهْلَ الكِتَابِ تَعَالَوا إِلى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُم، أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اَللّهَ، ولا نُشْرِكَ به شَيْئاً، ولا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّهِ، فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ.

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla: Allah'ın Rasûlü Muhammed'den, Romalıların büyüğü Heraklius'e. Selâm, hidayete tâbi olanlara olsun. Bundan sonra (bilesin ki); ben seni İslâm'a davet ediyorum; müslüman ol, selâmet bul, (müslüman ol da) Allah senin mükâfatını iki kat versin. Şayet yüz çevirirsen ırgat ve çiftçilerin vebali de senin üzerine olur. Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda eşit olan bir kelimeye geliniz. Allah'tan başkasına tap-

1. Ayrıca bk. Hükümdarlara Gönderdiği Mektupları ve Elçileri, 1/113-116.

mayalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp birbirimizi Rabblar kabul etmeyelim. Şayet yüz çevirirlerse siz deyiniz ki: Şahit olunuz ki, biz müslümanlarız."[2]

2— Kisrâ'ya Gönderdiği Mektup:

Kisrâ'ya şu mektubu yazdı:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ الله، إلى كِسْرَى عَظِيمِ فَارِسٍ، سَلَامٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى وآمَنَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ، وَشَهِدَ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ الله وَحْدَهُ لاشَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُه ورَسُولُهُ، أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ اللّٰهِ، فَإِني أَنا رَسُولُ اللّٰهِ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ القَوْلُ عَلَى الكَافِرِينَ، أَسْلِمْ تَسْلَمْ، فَإِنْ أَبَيْتَ فَعَلَيْكَ إِثْمُ الْمَجُوسِ.

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasûlü Muhammed'den İran'ın büyüğü Kisrâ'ya. Selâm hidayete tâbi olan, Allah'a ve Rasûlü'ne inananlara, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet edenlere olsun. Seni Allah'ın daveti ile davet ediyorum. Ben, hayatta olan herkesi inzâr etmek için (mutlak olarak gelecek cehennem azabıyla korkutmak için ve de inkâra devam eden) kâfirler üzerine azabın hak olması için bütün insanların hepsine gönderilmiş bir Allah elçisiyim. Müslüman ol, selâmet bul. Şayet bu daveti reddedersen, (tebaandaki bütün) mecûsîlerin vebâli senin üzerinedir."

Bu mektup kendisine okununca Kisrâ mektubu parçaladı. Bu durum Rasûlullah'a (s.a.) haber verilince: "Allah da O'nun mülkünü (saltanatını) parçalasın!" dedi.[3]

2. Buharî, 56/103; Müslim, 1773.
3. İbn Seyyiddinnâs, 2/262-264; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 3/340-342; *Nasbu'r-Râye*, 4/421. Buharî (64/84), Zührî—Ubeydullah b. Abdillah b. Abbas yoluyla şu rivayeti zikrediyor: Rasûlulah (s.a.) Kisrâ'ya mektubunu Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî ile gönderdi ve bu mektubu Bahreyn kralına vermesini emretti. Bahreyn kralı da Kisrâ'ya verdi. Kisrâ, mektubu okuyunca —hiddetlenip— parçaladı. Zannederim (bu söz Zührî'ye aittir) İbn el-Müseyyeb dedi ki: Rasûlulah (s.a.) onlara: "Parça parça olsunlar!" diye beddua etti.

3— Necâşî'ye Gönderdiği Mektup:

Necâşî'ye de şöyle yazdı:

بسم الله الرحمن الرحيم، من محمد رسول الله إلى النجاشي ملك الحبشة، أسلم
أنت، فإني أحمد إليك الله الذى لا إله إلا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن،
وأشهد أن عيسى ابن مريم روح الله وكلمته ألقاها إلى مريم البتول الطيبة الحصينة،
فحملت بعيسى، فخلقه الله من روحه ونفخه، كما خلق آدم بيده، وإنى أدعوك إلى
الله وحده لاشريك له، والموالاة على طاعته، وأن تتبعني، وتؤمن بالذى جاءنى، فإنى
رسول الله، وإنى أدعوك وجنودك إلى الله عز وجل، وقد بلغت ونصحت، فاقبلوا
نصيحتي، والسلام على من اتبع الهدى.

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Habeşistan kralı Necâşî'ye. Sen müslüman ol. Ben senden dolayı O'ndan başka ilâh olmayan, Melik, Kuddûs, Selâm ve Müheymin sıfatlarıyla muttasıf olan Allah'a hamdederim. Şehadet ederim ki İsa b. Meryem, Allah'ın çok iffetli ve temiz, dünyadan el-etek çekmiş Meryem'e ilkâ ettiği Rûhu ve kelimesidir ki Meryem bu ilkâ ile hamile kalmış ve Allah, Âdem'i eliyle yarattığı gibi O'nu da ruhundan üfleylip yaratmıştır. Ben seni hiçbir ortağı bulunmayan Allah'a, O'na itaat etmeye, bana tâbi olmaya ve bana gelen vahye iman etmeye davet ediyorum. Ben, Allah'ın elçisiyim. Ben, seni ve askerlerini Allah'a çağırıyorum. Ben sana tebliğimi yapmış ve gerekli nasihatta bulunmuş oldum. Selâm, doğru yola tâbi olanlara olsun."

Hz. Peygamber (s.a.) bu mektubu, Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile gönderdi.

İbn İshak der ki: Amr, Necâşî'ye şöyle dedi: "Ey Ashame! Benim görevim söylemek, seninki ise dinlemektir. Sen bize nezaketle davrandın, biz de sana güven duyduk. Çünkü senden görmeyi umduğumuz her iyiliğe kavuştuk, senden korkuğumuz her kötülükten de emîn olduk. Sana karşı kullandığımız delilimiz senin ağzından çıkanlardır. İncil seninle bizim aramızda reddedilmeyecek bir şâhit, zulmetmeyecek bir hâkim, bu konuda da davamızı halledici ve isabetli hüküm vericidir. Şayet bunu kabul etmezsen sen bu Ümmî Peygamber karşısında yahudilerin İsa b. Meryem karşısındaki durumuna

düşmüş olursun. Peygamber (s.a.) elçilerini bütün krallara gönderirken geçmişteki hayır ve iyiliklerinden dolayı başkalarından ummadığı iyilikleri senden umdu ve başkalarından korktuğu hususlarda sende emniyet buldu." Bu sözler üzerine Necâşî dedi ki: "Allah'a şehadet ederim ki O, ehl-i kitabın beklediği Ümmî Peygamberdir. Musa Peygamber'in 'merkebe biner' diyerek İsâ Peygamber'i müjdelemesi, İsa Peygamber'in, 'deveye biner' diyerek O'nu müjdelemesi gibidir. Bir şeyi gözle görmek, haberini duymaktan daha çok tatmin edici değildir."

Daha sonra Necâşî, Hz. Peygamber'e (s.a.) şöyle bir cevap yazdı:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Necâşî Ashame'den, Allah'ın elçisi Muhammed'e. Selâm senin üzerine olsun ey Allah'ın Nebîsi! Allah'ın fazlı, rahmeti ve bereketi sana olsun. Allah, kendinden başka ilâh olmayandır. Bundan sonra (bilesin ki) İsa'nın durumunu zikrettiğin mektubun bana ulaştı ey Allah'ın Rasûlü. Yerin ve göğün Rabbına yemin ederim ki, İsa da senin zikrettiğin konulara hiçbir ilâve yapmamıştır; aynen senin dediğin gibidir. Bize göndermiş olduğun şeyleri öğrenmiş, amcanın oğluna ve onun arkadaşlarına yakınlık göstermiş bulunuyoruz. Şehadet ederim ki sen, kendisi doğru söyleyen, kendinden önceki peygamberleri de doğrulayan Allah Rasûlü'sün. Ben hiç şüphe etmeden sana bîat ettim. (Senin adına) amcanın oğluna bîat edip onun elinde (müslüman olarak) âlemlerin Rabbı olan Allah'a teslim oldum."

Necâşî, hicretin 9. yılında vefat etti. Vefat haberi aynı gün Rasûlullah'a (s.a.) bildirildi. Bunun üzerine ashabıyla beraber musallâya çıkıp gıyâbında dört tekbir ile cenaze namazını kıldı.

Ben derim ki: —Allah daha iyi bilir— ama bu haberde râvinin bir yanlışı vardır. Çünkü râvi, Rasûlullah'ın (s.a.) cenazesini kıldığı iman eden ve Rasûlullah'ın (s.a.) ashabına ikramda bulunan Necâşî ile, Rasûlullah'ın (s.a.) mektup yazdığı Necâşî'yi birbirinden ayıramamıştır. Bunlar ayrı ayrı şahıslardır. Bu konu, *Sahih-i Müslim*'de açık bir şekilde nakledilmiş ve: "Rasûlullah (s.a.) Necâşî'ye mektup yazdı; fakat bu, cenazesini kıldığı Necâşî değildi." denmiştir.[4]

---

4. Müslim (1774), Enes'ten şu rivayeti zikreder: "Hz. Peygamber (s.a.) Kisrâ'ya, Kayser'e, Necâşî'ye ve her diktatöre mektup yazarak onları Allah Teâlâ'ya dâvet etmiştir. Bu Necâşî Hz. Peygamber'in (s.a.) cenaze namazını kaldığı Necâşî değildir."

4— Mukavkıs'a Gönderdiği Mektup:

Mısır ve İskenderiye kralı Mukavkıs'a yazdığı mektupta şöyle dedi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، مِن محمد عبدِ اللّٰهِ ورسُولِهِ، إلى المُقَوْقِس عَظِيمِ القِبْطِ،
سَلامٌ علٰى من اتَّبَعَ الهُدٰى، أمّا بَعْدُ: فإني أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الإسْلامِ، أَسْلِمْ تَسْلَمْ، وأَسْلِمْ
يُؤْتِكَ اللّٰهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فإنْ تَوَلَّيْتَ، فإنَّ عَلَيْكَ إثْمَ القِبْطِ (يا أَهْلَ الكِتَابِ تَعَالَوْا إلى
كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنا وَبَيْنَكُم أنْ لا نَعْبُدَ إلاَّ اللّٰهَ، ولا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً، ولا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ، فإن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأنَّا مُسْلِمُونَ).

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den Kıbt kavminin büyüğü Mukavkıs'a. Selâm hidayete tâbi olanlara olsun. Bundan sonra (bilesin ki); ben seni İslâm davetiyle davet ediyorum. Müslüman ol, selâmete er. Müslüman olursan Allah sana iki kat mükâfat verir. Şayet yüz çevirirsen bütün Kıptîlerin günahı sana aittir. Ey ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda anlamı eşit olan kelimeye gelin: Yalnız Allah'a tapalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar, yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun, biz müslümanlarız! deyin.[5]"

Hz. Peygamber (s.a.) mektubu Hâtıb b. Ebî Beltea ile gönderdi. Hâtıb, Mukavkıs'ın yanına girince dedi ki: "Senden önce, en yüce Rabb olduğunu iddia eden bir adam vardı. Allah onu dünya ve âhiret azabıyla cezalandırarak ondan intikam aldı. Sen başkalarından ibret al ki, başkalarına ibretlik olmayasın." Mukavkıs dedi ki: "Bizim bir dinimiz var, daha hayırlısı olmadıkça dinimizi terketmeyiz." Bunun üzerine Hâtıb: "Seni, Allah'ın dinine davet ediyoruz. O bütün dinlerin ortadan kalkmasına kâfi gelecek olan İslâm'dır. Bu peygamber herkesi (bu dine) davet etti. Kendisine en büyük bir şiddetle karşı çıkanlar Kureyşliler, en çok düşman olanlar da yahudiler; en yakın olanlar ise hıristiyanlardı. Yemin olsun ki Musa Peygamber'in İsa Peygamber'i müjdelemesi, İsa Peygamber'in Muhammed Peygamber'i müjdelemesi gibidir. Bizim seni Kur'an-ı Kerim'e davet etmemiz, senin Tevrat'a inananları İncil'e

5. Âl-i İmrân, 3/64.

davet etmen gıbidir. Her peygamberin yetiştiği kavim o peygamberin ümmetidir; O'na itaat etmeleri o peygamberin hakkıdır. Sen bu Peygamberin yetiştiği kimselerdensin. Biz seni İsa Mesîh'in dininden alıkoymuyor, bilâkis onu emrediyoruz." Mukavkıs dedi ki: "Ben bu Peygamberin durumuna baktım, gördüm ki ne işe yaramaz şeyleri emrediyor, ne makbul olan şeyleri yasaklıyor. O'nu ne sapık bir sihirbaz, ne de yalancı bir kâhin olarak görmedim. O'nda gizli şeyleri açığa vurma, kapalı şeyleri haber verme gibi peygamberlik alâmetleri gördüm. Bu konuyu biraz düşüneceğim."

Sonra Mukavkıs, Hz. Peygamber'in (s.a.) mektubunu aldı, fildişinden yapılmış bir kutuya koyup, kutuyu mühürledi ve bir cariyeye verdi. Sonra kâtiplerden Arapça yazabilen birini çağırtıp Rasûlullah'a (s.a.) cevaben şu mektubu yazdı:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Kıpt kavminin büyüğü Mukavkıs'dan Muhammed b. Abdillah'a. Selâm senin üzerine olsun. Bundan sonra (bilesin ki): Mektubunu okudum. Orada zikrettiğin konuları ve davet ettiğin hususu anladım. Ben, gelecek bir nebî'yi bekliyordum; fakat O'nun Şam'da ortaya çıkacağını zannediyordum. Elçine ikramda bulundum. Sana Kıptîler arasında büyük değeri olan iki cariye ve bir elbise gönderiyorum. Binmen için de bir katır gönderiyorum. Sana selâm olsun."

Mektup bu kadardı, müslüman olmamıştı.

Cariyelerin adı: Mâriye ve Sîrîn idi. Katırın adı Düldül idi. Muâviye (r.a.) zamanına kadar yaşamıştır. (6)

5— Münzir b. Sâvâ'ya Gönderdiği Mektup:

Münzir b. Sâvâ'ya bir mektup gönderdi. Vâkıdî, senediyle birlikte İkrime'den (r.a.) şu sözleri nakleder: Bu mektubu vefatından sonra İbn Abbas'ın kitapları arasında buldum ve istinsah ettim. Mektupta şunlar vardı: Rasûlullah (s.a.) Alâ b. el-Hadramî'yi, Münzir b. Sâvâ'ya gönderdi ve onu İslâm'a davet eden bir mektup yazdı. Münzir de cevaben Hz. Peygamber'e (s.a.) şu mektubu gönderdi: "Bundan sonra (bilesin ki) Ya Rasûlallah! Ben, gönderdiğin mektubu Bahreyn halkına okudum. Bazıları İslâm'ı beğendi, müslüman olmayı arzu etti ve oldu. Bazıları ise İslâm'ı kabul etmedi. Benim beldemde

6. İbn Seyyiddinnâs, 2/265-266; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 3/348-350; *Nasbu'r-Râye*, 4/421-422.

mecûsî ve yahudiler de var. Bu konuda bana emirlerini yaz.'' Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şu mektubu gönderdi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، من محمد رَسُولِ اللّٰهِ إلى الْمُنْذِرِ بن سَاوى، سَلامٌ عَلَيْكَ فَإِنّى احمد إِلَيْكَ الله الذى لا إله إلاّ هو، وأَشْهَدُ أَنْ لا إله إلاّ اللّٰهُ، وأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُه، أَمَّا بَعْدُ، فإنى أُذَكِّرُكَ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ، فإنَّه مَنْ يَنْصَحْ فَإِنَّمَا يَنْصَحُ لِنَفْسِهِ، وَإِنَّه مَنْ يُطِعْ رُسُلِى، وَيَتَّبِعْ أَمْرَهُمْ، فَقَدْ أَطَاعَنِى، وَمَنْ نَصَحَ لَهُمْ، فَقَدْ نَصَحَ لِى، وإِنَّ رُسُلِى قَدْ أَثْنَوْا عَلَيْكَ خيراً، وإنى قَدْ شَفَعْتُكَ فى قَوْمِكَ، فاتْرُكْ لِلْمُسْلِمِينَ مَاأَسْلَمُوا عَلَيْهِ، وَعَفَوْتُ عَنْ أَهْلِ الذُّنوبِ فاقْبَلْ مِنْهُمْ، وَإِنَّكَ مَهْمَا تَصْلُحْ، فلن نَعْزِلَكَ عن عَمَلِكَ، وَمَنْ أَقَامَ عَلَى يَهُودِيَّةٍ أَوْ مَجُوسِيَّةٍ فَعَلَيْهِ الْجِزْيَةُ.

''Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Münzir b. Sâvâ'ya. Selâm senin üzerine olsun. Ben senden dolayı kendinden başka ilâh olmayan (Allah)a hamdederim ve şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammed O'nun kulu ve Rasûlüdür. Bundan sonra (bilesin ki); ben sana Allah azze ve celleyi hatırlatıyorum. Kim ihlâs üzere olursa, kendi nefsine karşı ihlâslı davranmış olur. Kim elçilerime itaat eder, emirlerine tâbi olursa, bana itaat etmiş olur. Kim onlara ihlâslı ve samimi muamelede bulunursa, bana ihlâsla muamele etmiş olur. Elçilerim senden övgü ile bahsettiler. Senin, kavmin hakkındaki tavassutunu kabul ettim. Müslümanları, İslâm'ı kabul ettikleri hal üzere bırak. Günahkârları affettim, sen de onları kabul et. İtaatkâr olduğun müddetçe seni görevinden azletmeyeceğiz. Kim yahudi veya mecusî olarak kalırsa cizye vermesi gerekir.''[7]

6— Ummân Melikine Gönderdiği Mektup:

Hz. Peygamber (s.a.) Ummân kralına bir mektup yazdı ve Amr b. Âs ile gönderdi.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، مِن محمد بنِ عبد الله، إِلى جَيْفَرٍ، وَعَبْدٍ ابنِى الجُلَنْدِى، سَلاَمٌ على من اتَّبعَ الْهُدَى، أَمَّا بَعْدُ: فإِنِّى أَدْعُوكُمَا بِدِعَايَةِ الإِسْلاَمِ، أَسْلِمَا تَسْلَمَا،

7. İbn Seyyiddinnâs, 2/266-267; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 3/350-352; *el-İsâbe*, 8218.

فَإِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً لِأُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ، فَإِنَّكُمَا
إِنْ أَقْرَرْتُمَا بِالْإِسْلَامِ وَلَّيْتُكُمَا، وَإِنْ أَبَيْتُمَا أَنْ تُقِرَّا بِالْإِسْلَامِ، فَإِنَّ مُلْكَكُمَا زَائِلٌ عَنْكُمَا،
وَخَيْلِي تَحُلُّ بِسَاحَتِكُمَا، وَتَظْهَرُ نُبُوَّتِي عَلَى مُلْكِكُمَا.

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Muhammed b. Abdillah'tan. Cülendâ'nın iki oğlu Ceyfer ve Abd'a. Selâm hidayete tâbi olanlara olsun. Bundan sonra (bilesiniz ki); ben ikinizi de İslâm'ın davetiyle davet ediyorum. Müslüman olunuz, kurtuluşa eriniz. Ben bütün insanlığa gönderilen bir peygamberim, tâ ki hayatta olanları (Allah'ın azabıyla) korkutayım ve Allah'ın kâfirler üzerindeki hükmü gerçekleşsin. Şayet İslâm'ı kabul ederseniz sizi, beldenize emîr tayin ederim. İslâm'dan yüz çevirirseniz, mülkünüz elinizden çıkar ve atlılarım ülkenize girer ve böylece benim peygamberliğim sizin krallığınıza karşı açığa çıkmış olur." Mektubu Übey b. Kâ'b yazdı ve mühürledi.

Amr der ki: Yola çıktım ve Ummân'a kadar geldim. Oraya varınca Abd'ın yanına gitmek istedim. O, daha halim selim ve daha temiz ahlâklıydı. Dedim ki: "Ben, Allah Rasûlü'nün sana ve kardeşine gönderdiği elçisiyim." Dedi ki: "Kardeşim yaşça da, krallıktaki mevkisi itibariyle de benden önce gelir. Seni ona götüreyim, mektubunu okusun." Sonra "Neye davet ediyorsun?" dedi. "Seni eşi ortağı olmayan tek Allah'a, O'ndan başkasına ibadetten geri durmaya ve Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet etmeye çağırıyorum" dedim. "Ey Amr! Sen, kavminin efendisi olan bir adamın oğlusun. Baban bu konuda nasıl hareket etti? Bize söyle de onu örnek alalım." dedi. "Babam, Muhammed'e iman etmeden öldü. O'nu tasdik edip müslüman olmasını çok isterdim. Allah beni İslam'a erdirene kadar, ben de babam gibi düşünüyordum." dedim. "Peki, sen ne zaman O'na tâbi oldun?" dedi. "Yakında müslüman oldum." dedim. Bana: "Nerede müslüman oldun?" diye sordu. Ben de: "Necâşî'nin yanında." dedim ve ona, Necâşî'nin de müslüman olduğunu söyledim. Bunun üzerine: "Peki, halkı onun (müslüman olmasından sonra) krallığını nasıl karşıladı?" dedi. "Kabul edip ona tâbi oldular." dedim. "Rahipler, piskoposlar da tâbi oldu mu?" diye sordu. "Evet." dedim. "Bak ey Amr, sen ne diyorsun, bir erkek için yalandan daha çirkin bir ahlâk yoktur." dedi. "Yalan söylemedim, hem dinimizde de yalan söylemek helâl değildir." dedim. Sonra: "Sanmam ki Heraklius, Necâşî'nin müslüman olduğunu duymuş olsun." dedi. "O da duydu." dedim. "Nereden biliyorsun?" diye sordu. Dedim ki: "Necâşî ona haraç ödüyordu. İslâm'ı kabul edip Muhammed'i tasdik edince dedi ki: 'Hayır vallahi, (bundan sonra) benden bir dirhem bile istese vermem.' Bu söz Heraklius'a ulaştığında kar-

deşi Yennâk: 'Kulunu, böyle haracını ödemeden ve yeni bir dine girmiş olarak bırakacak mısın?' dedi. Heraklius: 'Bir adam kendisi için bir din seçmiş, ben ona ne yapayım. Vallahi, krallığımdan korkum olmasa, ben de aynen onun yaptığı gibi yapardım.' dedi.'' Bunun üzerine Abd: ''Ne dediğine dikkat et, ey Amr!'' dedi. Ben de: ''Vallahi doğru söyledim.'' dedim. ''O halde bana (peygamberin) neleri emrettiğini ve neleri yasakladığını haber ver.'' dedi. ''Allah azze ve celle'ye itâatı emrediyor. O'na isyan etmeyi yasaklıyor. İyilik yapmayı ve sıla-ı rahm'i (akrabayı gözetmeyi) emrediyor; zulmü, düşmanlığı, zinayı, içkiyi, taşa, puta ve haça tapmayı yasaklıyor.'' dedim. ''Bu davet ettiği şeyler ne güzel! Şayet kardeşim bana uysaydı; Muhammed'e iman eder ve O'nu tasdik ederdik. Fakat kardeşim krallığına çok düşkündür, onu bırakıp tâbi durumuna düşmek istemez.'' dedi. ''Eğer o müslüman olursa, Rasûlullah (s.a.) onu, memleketine kral olarak tayin eder, zenginlerinden zekât alır, fakirlere dağıtır.'' dedim. ''Şüphesiz bu çok güzel bir ahlâk. Zekât nedir?'' dedi. Ben de Rasûlullah'ın (s.a.), mallarda farz kıldığı zekâtı haber verdim, nihayet deve için konulan zekâttan bahsedince dedi ki: ''Ey Amr, otlaklarda yayılan, suya gidip suyunu içen hayvanlarımıza da zekât var mı?'' Ben de: ''Evet.'' dedim. Bunun üzerine dedi ki: ''Vallahi, bu uzaklıktaki ve bu çoğunluktaki kavmimin buna itaat edeceğini hiç sanmıyorum.''

Amr der ki: Günlerce Abd'ın kapısında bekledim. O da kardeşine gidiyor, benimle ilgili haberleri veriyordu. Sonra kardeşi bir gün beni çağırdı. Yanına girdim, hemen adamları kollarımdan beni yakaladı, fakat o da anında müdahale ederek: ''Bırakın onu!'' dedi. Beni bıraktılar. Serbest kalınca oturmak için ilerlerken bana engel olup oturtmadılar. O anda Ceyfer'e baktım. O da bana: ''Ne istediğini söyle.'' deyince mühürlü olarak mektubu verdim. Mühürünü açıp mektupu sonuna kadar okudu. Sonra kardeşine verdi. O da sonuna kadar okudu. Ancak kardeşinin daha yumuşak huylu ve nâzik olduğunu gördüm. Bana: ''Kureyş'in ne yaptığını bana haber verir misin?'' dedi. ''Bazıları isteyerek, bazıları da kılıç zoruyla O'na tâbi oldular.'' dedim. ''Yanında kimler var?'' diye sordu. ''Yanında kendi istekleriyle müslüman olanlar var dedim. Onlar, O'nu başkasına tercih ettiler, akılları ve Allah'ın kendilerine hidayeti sayesinde daha önce sapıklık içinde olduklarını anladılar. Bu topluluk içinde ise senden başka bu işe karar verecek kimse göremiyorum. Sen şayet bugün İslâm'ı kabul etmez ve O'na tâbi olmazsan, atlılar ülkeni basıp herşeyi alt üst ederler. İyisi mi, sen bir an önce müslüman ol ve kurtul, Allah Rasûlü de seni kavminin başına emîr tayin etsin ve ne atlı, ne piyade hiçbir asker ülkeni çiğnemesin.'' Dedi ki: ''Beni bugün bırak ve yarın yanıma gel.'' Ben de kardeşine gittim. Dedi ki: ''Ey Amr, şayet krallığından endişesi olmazsa İslâm'ı kabul edeceğini sanıyorum.''

Ertesi gün yanına gittim. Beni kabul etmedi. Ben de kardeşine gidip yanına girmem için bana izin vermediğini haber verdim. O benim için izin aldı ve girdim. Bu sefer dedi ki: "Beni davet ettiğin hususları düşündüm ve gördüm ki, elimdekileri bir adama verirsem, Arapların en zayıfı olacağım. (Onun için davetini reddediyorum.) Sonra, O'nun süvarileri buraya kadar gelemez. Şayet gelirse, şimdiye kadar hiç görmediği bir muharebe ile karşılaşır." Ben (bu sözleri duyunca): "O halde yarın yola çıkıyorum." dedim.

Onlar benim bu niyetimden emin olunca kardeşi, ağabeyi ile başbaşa kalıp dedi ki: "Biz senin O'na gösterdiğin kuvvete sahip değiliz. (Muhammed) kime elçi gönderdiyse hepsi olumlu cevap verdiler." Ertesi gün sabahleyin bana bir adam gönderdi ve her ikisi de —Abd ve Ceyfer— müslüman olup Hz. Peygamber'i (s.a.) tasdik ettiler. Zekât toplama ve aralarında hükmetme konusunda beni serbest bıraktılar. Bana karşı çıkanlar olunca da beni desteklediler.[8]

7— Yemâme Hükümdarı Hevze b. Ali'ye Gönderdiği Mektup:

Rasûlullah (s.a.), Yemâme kralı Hevze b. Ali'ye şu mektubu yazıp Selît b. Amr el-Âmirî ile gönderdi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، مِنْ محمد رَسُولِ اللّٰهِ إِلى هَوْذَةَ بن على، سَلَامٌ على من اتَّبَعَ الهُدٰى، واعْلَمْ انَّ دِينِى سَيَظْهَرُ إِلَى مُنْتَهٰى الخُفِّ والحافِرِ، فأَسْلِمْ تَسْلَمْ، وَأَجْعَلْ لَكَ مَا تحتَ يَدَيْكَ.

["Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Hevze b. Ali'ye. Selâm, hidayete tâbi olanlara olsun. Bilesin ki dinim her yere yayılacak. Müslüman ol, kurtuluşa er ve elinin altındaki mülkünü sana vereyim."]

Selît, Hz. Peygamber'in (s.a.) mektubunu mühürlü olarak getirince, Hevze onu karşılayarak ağırladı, mektubu okudu ve davetini raddetmeyen bir karşılık verdi. Rasûlullah'a (s.a.) şu mektubu yazdı: "Ne güzel ve ne iyi bir şeye davet ediyorsun. Araplar benim mevkiime saygı gösterirler, bu sebeple bana da bazı yetkiler verirsen sana tâbi olurum."

Selît'e hediyeler ikram etti. Hecer kumaşından bir de elbise giydirdi. Se-

8. İbn Seyyiddinnâs, 2/267-269; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 3/352-355; Nasbu'r-Râye, 4/423-424.

lît, bu hediyelerle birlikte Rasûlullah'a (s.a.) geldi ve (olup bitenleri) haber verdi. Allah Rasûlü (s.a.) mektubunu okuyunca dedi ki: "Benden hurma tanesi kadar bir yer istese vermem. Hem kendisi hem de mülkü helâk olsun."

Rasûlullah (s.a.), Fetihten dönünce Cebrâil (a.s.) gelip Hevze'nin öldüğünü haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Yemâme'de peygamberlik iddiasında bulunan bir yalancı çıkacak ve benden sonra öldürülecek." O esnada birisi dedi ki: "Ya Rasûlallah! Onu kim öldürecek?" Rasûlullah (s.a.) o şahsa: "Sen ve arkadaşların." dedi ve aynen öyle oldu.

Vâkıdî der ki: Hevze'nin yanında Erkevun Zemşak adında hıristiyan büyüklerinden biri vardı. Hevze'ye Rasûlullah'ı (s.a.) sordu. Hevze: "Beni İslâm'a davet eden mektubu geldi, ama olumlu cevap vermedim." dedi. Erkevun: "Niçin olumlu cevap vermiyorsun?" diye sordu. Hevze: "Ben kavmimin kralı olarak dinime düşkünüm. (Yani kral olmam beni buna mecbur ediyor.) Şayet O'na tâbi olursam kral olamam." Erkevun şöyle dedi: "Hayır vallahi. Şayet O'na tâbi olsaydın seni kral yapardı. O'na tâbi olman —her hâlükârda— senin için daha hayırlıdır. O şüphesiz ki İsa b. Meryem'in geleceğini haber verdiği, Arap soyundan olan peygamberdir. İncil'de, 'Muhammedun Rasûlullah= Muhammed Allah'ın elçisidir.' diye yazılıdır."[9]

8— Hâris b. Ebî Şimr el-Gassânî'ye Gönderdiği Mektup:

Bu şahıs Şam civarındaydı. Rasûlullah (s.a.), Hudeybiye'den döndükten sonra bu şahsa şu mektubu yazdı ve Şuca' b. Vehb ile gönderdi:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ، من محمد رَسُولِ الله، إلى الحارث ابن أَبى شِمْرٍ: سَلاَمٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الهُدَى، وآمَنَ بِاللّٰهِ وَصَدَّقَ، وإنى أَدْعُوكَ إِلى أن تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ، يبقى لَكَ مُلْكُكَ.

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Hâris b. Ebî Şimr'e. Selâm hidayete tâbi olanlara, iman ve tasdik edenlere olsun. Ben seni tek olan, eşi ve ortağı olmayan Allah'a iman etmeye davet ediyorum. (Şayet iman edersen) krallığın sana kalır."[10]

Bu mektup daha önce de nakledilmişti.

9. İbn Seyyiddinnâs, 2/269-270; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 3/355-356.
10. İbn Seyyiddinnâs, 2/270-271; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 3/356-357.

BEŞİNCİ KİTAP

TIBBU'N-NEBÎ

Hz. PEYGAMBERİN (S.A.) SAĞLIK KONUSUNDAKİ TUTUM VE ÖĞÜTLERİ

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

A) BEDENÎ HASTALIKLAR VE TEDAVİ

1— Hastalık Çeşitleri:

Daha önceki bölümlerde Hz. Peygamber'in (s.a.) meğâzî, siyer, elçiler, seriyyeler, hükümdarlara ve nâiblerine yazdırmış olduğu risale ve mektuplardaki tatbikatını ele almıştık.

Bu bölümde ise Rasûlullah'ın (s.a.) bir hekim sıfatıyla başkalarına tarif etmiş olduğu tıbbî mahiyetteki tavsiyelerini ve bu tavsiyelerde birçok doktorun anlamakta acze düştüğü hikmetleri açıklayacağız. Zira, doktorların tıbbı yanında Hz. Peygamber'in (s.a.) tıbbî tavsiyeleri, kocakarı ilaçları yanında doktorların tıbbı gibidir. Sadece Allah'tan yardım ister, güç ve kuvveti yalnız O'ndan dileriz.

Hastalıklar, kalp ve beden hastalıkları olarak ikiye ayrılır ki her ikisine de Kur'an'da işaret edilmektedir.

Kalbî hastalıklar, Kur'an'da da belirtildiği gibi; 1) Şüphe ve Şek, 2) şehvet ve azgınlık olarak ikiye ayrılırlar. Cenab-ı Hak, şüphe ile ilgili kalp hastalığına şöyle işaret etmektedir: "Kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır."[1], "Kalblerinde hastalık bulunanlarla kâfirler; Allah bu on dokuz cehennem zebânisini misal olarak vermekle neyi kasdetmiştir? dediler."[2] Yine Cenâb-ı Hak, Kur'an ve sünnetin hakemliğine da-

1. Bakara, 2/10.
2. Müddessir, 74/31.

vet edilip de, diretip yüz çeviren kişi hakkında şöyle buyuruyor: "Onlar, aralarında hükmetmesi için, Allah'ın Rasûlü'ne davet edildikleri vakit, bakarsın ki bir fırkası hemen yüz çevirip dönücüdürler. Eğer hak kendilerinin lehinde ise itaatla koşa koşa ona gelirler. Kalblerinde bir hastalık mı var bunların? Yoksa (onun hak peygamberliğinden) şüphe mi ettiler? Yahut Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır! Asıl zalimler (haksızlar) kendileridir."[3] İşte bu da şek ve şüphe hastalığının Kur'an'daki misâlidir.

Kalbî hastalıkların ikinci türü olan şehevî hastalıklar hakkında Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "Ey Peygamber kadınları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan korkuyorsanız, size yabancı olan erkeklerle kırıtarak konuşmayın. Zira kalbinde hastalık bulunanların şehvânî arzularına maruz kalırsınız."[4]

Bedenî hastalıklar hakkında Cenâb-ı Hak: "Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur."[5] buyurmuş ve Kur'an'ın azametini anlayacak ve anlayanı da başka her türlü kaynağa müracaattan müstağni kılacak şekilde hac, oruç ve abdest âyetlerinde ince bir sırla bu hastalıklardan bahsetmiştir.

Bedenî hastalıkların tedavisinde (*tıbbu'l-beden*) üç esas bulunmaktadır; 1) Hıfzısıhha (hastalıklardan korunma), 2) Perhiz, 3) Zararlı maddelerin dışarı atılması. Cenâb-ı Hak bu üç temel esasa da hac, oruç ve abdest âyetlerinde değinmiştir.

Oruç âyetinde: "İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar."[6] buyurulmaktadır. Bu durumda hasta olan kişiye hastalık mazeretiyle; yolcuya da sıhhatinin, gücünün korunması (*hıfzısıhha*) sebebiyle Ramazan ayında oruç tutmamalarına müsaade edilmiştir. Çünkü seferde daha fazla hareketli olunduğundan, oruçluluk rahat ve fazla harekete müsait değildir. Gıdasızlık da insanın gücünü azaltır ve zayıf düşürür. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak yolcuya, kendisini zaafa düşürecek şeylerden korunması için Ramazanda oruç tutmamasına izin vermiştir.

Hac âyetinde ise: "İçinizden hasta olan, ya da başından bir rahatsızlığı

---

3. Nûr, 24/48-49.
4. Ahzâb, 33/32.
5. Nûr, 24/61.
6. Bakara, 2/184.

bulunan, bundan ötürü tıraş olmak zorunda kalan kimsenin fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi ya da kurban kesmesi gerekir..."[7] buyurmuştur. Böylece hasta olan ve başında bit, kaşıntı vb. gibi eziyet veren şeyler olan kişiye; saç diplerinde tıkanması sebebiyle, başta eziyet meydana getiren pis (ter) buharlarının dışarı atılması için başını tıraş etmesine müsaade edilmiştir. İhramlı olan kişi bu durumda başını tıraş ettiğinde, saç diplerinde bulunan ter delikleri açılır ve tıkanmış (olan deliklerden) terler rahatça dışarı çıkar.

Dışarı atılması gereken diğer maddeler de buna kıyas edilirler. Hapsedilip, tıkalı kalması insana eziyet veren şeyler on tanedir: 1- Kan fazlalaşması, 2- Meninin çoğalması, 3- Sidik, 4- Dışkı, 5- Yellenme, 6- Kusuntu, 7- Aksırma, 8- Uyuma, 9- Açlık, 10- Susuzluk. İşte bu on şeyin dışarı verilmeyip tutulması halinde, her biri kendi cinsinde bir tür hastalığın meydana gelmesine sebep olur.

Cenâb-ı Hak bu on şeyin en düşüğü olanına işaret etmiştir ki, o da başta tıkanmış olan deliklerden buharların (ter) dışarı atılmasıdır. Diğerleri buna kıyas edilebilir. Nitekim Kur'anî uslûpta da esas olan; en düşüğü zikredilerek en üsttekine ikaz ve işaret edilmesidir.

Perhize gelince; Cenâb-ı Hak abdest âyetinde: "Eğer hasta veya yolculukta iseniz, yahut biriniz ayak yolundan gelmişse veya kadınlara yaklaşmışsanız ve bu durumlarda su bulamamışsanız, tertemiz bir toprağa teyemmüm edin..."[8] buyurmuştur. Burada Cenâb-ı Hak hasta olan kişiye, bedenine eziyet verecek olan şeylerden korunması için su ile abdest alma yerine toprakla teyemmüm etmesini emretmiştir. Bu, kişiye hem içerden, hem de dışardan eziyet verici herşeyden kendisini koruması (hımye, perhiz) gerektiğine bir tenbihtir.

Böylece Cenâb-ı Hak, kullarını tıbbın bu üç usulüne ve temel kaidelerinin toplandığı esaslara yöneltmiştir. Biz Rasûlullah'ın (s.a.) bu husustaki tutum, davranış ve sünnetlerine değinecek ve O'nun (s.a.) sünnetinin en uygun bir davranış biçimi olduğunu açıklayacağız.

Kalbî hastalıkların tedavisi ise ancak peygamberlerin (s.a.) tavsiye ettiği şeylerle olur ki bu tür tedavi yolları ancak onlar tarafından ve onların elleriyle bize ulaşmıştır. Çünkü kalplerin salâhı ancak, yaratıcısını ve Rabbini, O'nun isimlerini, sıfatlarını, fiillerini ve indirmiş olduğu ahkâmı bilmekle meydana gelir. Cenâb-ı Hakk'ın rıza ve muhabbeti olan şeylerin ardından gide-

7. Bakara, 2/169.
8. Nisâ, 4/43.

rek, yasakladığı ve razı olmadığı şeylerden kaçınmalıdır. Aksi halde kalbin ne sağlığı, ne de diriliği asla mümkün değildir. Kalbin salâhını ve diriliğini gerektiren şeyleri tesbit ancak peygamberlerin (s.a.) yardımıyla mümkündür. Peygamberlere (s.a.) uymaksızın kalbin salâhı olamaz. Böyle zanneden kişi yanılmıştır. Onun salâh ve diriliği aslında behimî, şehvânî nefsinin diriliği, kuvveti ve sıhhatıdır. Çünkü bu hal, kişinin kalbinin diriliği, sıhhatı ve kuvveti değildir. Bununla yukarıda anlatılan şey arasındaki farkı ayırd edemeyen kişi, diri zannettiği kalbinin bu durumuna ağlasın! Çünkü o ölüler gibidir. Kalbini nurlu zannetmesine de ağlasın! Çünkü kalbi aslında karanlık denizlerine batmıştır.

2— Bedenî Hastalıklar ve Tedavisi:

Bedenlerin tedavisi konusunda iki türlü tıb vardır:

a) Cenâb-ı Hakk'ın konuşan ve konuşmayan her türlü canlıyı yaratmış olduğu fıtrat ki, bu durumda sağlık ve sıhhatını devam ettirmesi için bir hekimin tedavisine gerek yoktur. Bunlar, zıtlarıyla izâlesi mümkün olan açlık, susuzluk, üşümek ve yorgunluk gibi şeylerdir.

b) Tedavisi ancak fikir ve düşünceyle (tıbbî müdahale ile) mümkün olabilen hastalıklar. Bunlar mizacta meydana gelen "müteşâbih (müfred) hastalıklar"dır. Bu hastalıkların gelmesiyle mizac itidalini kaybederek, (aslında kendisine mahsus) sıcaklığı, soğukluğu, rutubet ve kuruluğu olan her uzuvda iki keyfiyet birden belirir.

"Müteşâbih hastılaklar"da muvazenenin bozulması iki türlü olur: 1) Ya maddî olarak (ahlatta, hömürlerde) meydana gelir, 2) Veya keyfiyette bir değişiklik olur. Yani ya maddî olarak hömürlerde bir değişiklik olur veya (soğuktan maydana gelen hastalıklar gibi maddî bir değişikliğe uğramadan) keyfiyette bir etki meydana getirir.

Bu iki tür hastalık arasındaki en belirgin fark; keyfiyete dayalı hastalıklar, onları meydana getiren sebeplerin ortadan kalkmasıyla oluşur. Sebepler gittiği halde etkisi mizaçta keyfiyet olarak kalır.

Fakat maddî (hümörlere dayalı) hastalıklar ise sebepleriyle birlikte belirir ve devam eder. (Şayet hastalık böyle bir sebebe dayanıyorsa) önce o hıltın (hümor) bozulma sebebinin, sonra tezahür ve etkilerinin, daha sonra da ne şekilde tedavisi mümkün olacağının düşünülmesi gerekir.

(Kemik, adale, ilik ve sinirler gibi mürekkep) âlî organlarda meydana gelen hastalıklar (*emrâd âliyye*) da vardır ki, bunlar tabiî şeklinden farklı ol-

masından, âza boşluklarının geniş veya darlığından, mecraların çok dar, çok geniş veya kapalı olmasından, sertleşmesinden, sürtüşmesinden, miktarından, büyümesi veya daralmasından veya (mafsalda kemiklerin ayrılması, kemik suyunun mafsal çukurunda erimesi, uzuv yerinde olduğu halde iradî olmayarak kolun titremesi gibi) vaziyet bozukluklarından anlaşılır.

İşte mizacta ve âlî uzuvların terkibinde bozukluk olmayıp, uyum ve denge olursa bedenin bu haline "*ittisal*" denir. Şayet uyum ve denge bozulursa (ki bu durumda deri ve adalelerde yaralar oluşur ve cerahat toplayarak oraya gelen iyi hümörlerin fesadına sebep olur), bu hale "*teferruku'l-ittisal*" denilir.

Bir üçüncü hastalık tipi de vardır ki bunlar hem müteşabih uzuvları, hem de âlî uzuvları içine alırlar.

Böyle bir hastalık önce mizacın bozulmasıyla başlar, fakat hem terkibinde hem de şekilde bir bozukluk meydana geldiği gibi ittisalin açılması da olur ki şişler buna en güzel misaldir.

Mizacı itidalden çıkaran hastalıklara "müteşâbih hastalıklar" denir. Bu durum mizacda bilfiil hissedilebilen bir zarar meydana getirdiğinde "hastalık" adını alır.

Bunlar da sekiz kısımdır. Dördü basit (sade), dördü mürekkep (karışık)tır. Sade olanlar: Soğukluk, sıcaklık, nemlilik, kuruluktur. Karışık olanlar: Sıcaklık-nemlilik, sıcaklık-kuruluk, soğukluk-nemlilik, soğukluk-kuruluktur. İşte bedende ya maddî olarak hümörlerde değişiklikle veya hiçbir değişiklik olmadan hastalık meydana gelebilir. Şayet bu hastalık bedenin tabiî ve mutedil halini bozmayacak şekilde zararsız olursa bu duruma itidalden sıhhate çıkış, sağlığa kavuşma denir.

[Bedenin üç hali vardır: Tabiî hali, tabiîlikten çıkış hali ve her ikisi arasındaki orta hali. Üçüncü durumda kişi ne hasta ne de sağlıklıdır. Bu orta hal, iki zıd olan hastalık ve sıhhatin birbirlerine intikal etmesinde geçiş safhası olarak hizmet görür.]

Beden, (içinde mevcut olan uzuvların) sıcaklık, soğukluk, nemlilik ve kuruluktan mürekkep olduğundan, sağlığını kaybetmesi ya dahilî bir sebep veya haricî bir etkiyle olur. Bünyenin sıhhatini etkileyen dış sebep bazan mizacına uyumlu, bazan da uyumsuz olur.

İnsana ârız olan zarar, bazan itidalden çıkan mizacın bozulması, bazan bir uzuvda beliren değişiklik, bazan da kuvvetlerden veya o kuvvetleri taşıyan (sinirler, damarlar gibi) ruhlarda bir zafiyet şeklinde belirir. Bu dengenin bozulması; mutedil hali küçük olan bir uzvun büyümesi, mutedil halinde büyük olması gereken bir uzvun küçülmesi, mutedil hali (ahlatın) ittisalinde

(*mürekkep*) olan bir uzvun basit (*müfred*)leşerek ayrılması, mutedil hali basit olması gereken bir uzvun mürekkep halde (*ittisal*)olması, mutedil hali daralma olan bir uzvun genişlemesi ve herhangi bir vaziyet ve şekil içinde olan bir uzvun bu durumunun değişmesi ile olur.

Gerçek doktor; hastanın mizacına uygun olarak terkibi (birleştirilmesi) insana zararlı olan maddeleri birleştirmeden, ayrıştırılması zararlı olan şeyi terkip etmeden, çoğaltılması zararlı olan maddeyi çoğaltmadan ve azaltılması zararlı olan maddeyi azaltmadan hastayı tedavi eden kişidir. Doktor, bu tedavi yollarıyla hastayı kaybetmiş olduğu sıhhatine ve daha önceki mutedil haline kavuşturmuş olur. Mevcut olan hastalığı (hastanın mizacının hangi tarafa meylettiğini keşfederek) ya zıddı olan ilaçlarla veya perhizle ortadan kaldırır.[9] İşte bunların hepsinin Allah'ın gücü, kuvveti, lütfu ve yardımıyla, Rasûlullah'ın (s.a.) sünnetinde yeterli ve doyurucu ölçüde bulunduğunu göreceksin.

---

9. Müellifin, hastalık ve sıhhat hakkında yukarıdan beri izah edegeldiği tarifler İslâm tıbbında ahlat (hömürler, beden sıvıları) ve keyfiyetler (karışımlar) diye isimlendirilir. Makrokozmoz (büyük âlem, kâinat) ile mikrokozmoz (küçük âlem, insan) arasındaki tekabüle dayanan bu teoriyi kısaca şöyle özetleyebiliriz: Kâinat dört unsurdan (*anâsır-ı erbaa*), toprak, su, hava ve ateşten oluşur. İnsan vücûdunda ise aldığı gıdaların hazmından ileri gelen bu dört unsurun mukabilinde ahlat (hümörler) denilen, kan, balgam, sevda (kara safra), safra (sarı safra) vardır. Bu dört hılt'tan her biri kâinatta mevcut olan bir unsurla ilgili olup birbirlerinden farklı iki keyfiyete sahiptir. Unsur olarak ateşe mukabil kan, kalb ve damarlar vasıtasıyla bütün vücutta dolaşır. Keyfiyet olarak da, sıvı (*ratb*) ve sıcak (*hâr*)dır. Balgam, beyinde olup suya tekabül eder. Keyfiyet olarak da; sıvı (*ratb*) halinde olup soğuk (bârid)tur. Kara safra, dalak ve testislerde yerleşmiş olup toprağa tekabül eder. Keyfiyet olarak da; kuru (*yâbis*) ve soğuk (*bârid*)tur. Sarı safra karaciğerde olup havaya tekabül eder. Keyfiyet olarak da kuru (yâbis) ve sıcak (hâr)tır. Kişinin sağlıklı olup olmaması mizacına göre ahlatın vücuttaki dengesine bağlıdır. İnsanların mizacları bu dört hılttan birine meyillidir. Dolayısıyla bedende ahlattan birinin daha fazla olması halinde insanın mizacını da, demevî (sempatik, sıcakkanlı), sevdâvî (melankolik, karamsar, mahzun); safrâvî (öfkeli, tez canlı, girgin); balgamî (sakin, tenbel) sınıfına sokar. Mevsimlerde de ahlatın keyfiyetleri mevcut olduğundan mizacların değişmesine yol açar. İklimin ve o mevsimde yenen gıdaların etkisiyle ilkbaharda kanın, yazın sarı safranın, sonbaharda kara safranın, kışın balgamın oranı artar. İşte bu ahlat teorisine göre kişideki hastalığın mizacı, bulunduğu mevsim, yaşadığı yerin iklimi ve aldığı gıdalarla orantılı olduğundan hekim, hastasına yapacağı ilacı, bu unsurları gözönünde bulundurarak yapmak zorundadır. Aksi halde hastasının daha ileri oranda fenalaşmasına veya sağlıklı bir insanın ölümüne sebep olabilir. İslâm tıbbı, mizaclara dayalı bir tabâbet olduğundan hekim, hastaların mizaclarını ayrı ayrı incelemek durumundadır. Mizaclar ise coğrafi bölgelere, hayat seviyesine, mesleğe, kuvvetli ve zayıf olmaya, cinsiyete ve yaşa göre değişir. Bundan dolayı her hastaya mizacına göre basit ve mürekkep ilaçlar hazırlamak gerekir. İlaç terkiplerini hazırlarken de değişik memleketlerin iklimlerinde yetişen bitkilerin kuvvetlerini ve bu bölge halkının mizacları arasındaki uyum ve zıddiyeti tesbit edip ona göre reçete düzenlenmesi gerekir. Daha fazla bilgi almak için bak. Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm ve İlim*, Çev: İlhan Kutluer, s. 159-162, İstanbul, 1989; Nil Akdeniz, *Osmanlılarda Hekim ve Hekimlik Ahlâkı*, (doktora tezi) s. 73-74, 109-117, İstanbul, 1977; Dr. Âkil Muhtar Özden, *İbn Sina Tıbbına Bir Bakış*, s.6-10, 14-30; *Büyük Türk Filozofu ve Tıb Üstadı İbn Sina Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler*, İstanbul 1937; Tehanevî, *Keşşâf-ı Istılahâti'l-Fünûn*, 1/437, 2/1318-1322.

B) Hz. PEYGAMBER'İN (S.A.) HASTALIKLARI TEDAVİSİ

1— Rasûlullah'ın (s.a.) Hastalıkları Tedavisi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) bu hususlardaki tutumu; tedaviyi kendisine uygulaması, ehl-i beytten ve ashabtan hasta olanlara da bu şekilde kendilerini tedavi etmelerini emretmesiydi. Hekimlerin "akrabâdîn"[1] dedikleri mürekkep ilaçları kullanmaz, çoğunlukla basit/sâde (gıda cinsinden olan) ilaçları kullanırdı. Bu ilaçları da çoğunlukla (hastalığın nekâhet dönemini atlatmaya) yardımcı olacak veya (ateşinin) yükselmesine mani olacak zamanlarda kullanırdı.

Çok farklı cinslerde olmakla birlikte, Arap, Türk ve kırsal kesimde yerleşmiş olan bedevîlerin hepsinin tedavide kullandıkları usul genellikle bu basit ilaçların kullanımıdır. Mürekkep (karışık) olan ilaçlar ise Rumlar ve Yunanlılar tarafından kullanılmıştır. Hindlilerin ekserisinin tedavi şekli de basit ilaçlarladır.[2]

Hekimler; tedavisi tabiî gıda ile olabilecek bir hastalığı ilaçla tedavi etmemek, basit ilaçla tedavi edilebilecek bir hastalığı mürekkep ilaçlarla tedavi etmemek gerektiğinde ittifak etmişlerdir.

1. *Akrabâdîn*: İlaç listesi, kolleksiyonu ve karışımı anlamına gelen Grekçe bir kelimeden Arapçaya geçmiş olup bugünkü, la pharmacopée ve le codex kelimelerinin eş anlamlısıdır. Bk. İbn Sina Akrabâdîni, Dr. A. Süheyl Ünver, sh. 1-2. *İbn Sina Tıbbı*, 7. Risâle. *İbn Sina'nın Milliyeti Hayatı Felsefesi*, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, VII/1, İstanbul, 1937.
2. Basit ve mürekkep ilaçlar ve bu hususta İslâm âleminde yapılan çalışmalar hakkında bk. S.H. Nasr, *İslâm ve İlim*, s. 187-190. Tehânevî, *Keşşâf*, 1/505.

Derler ki: Herhangi bir hastalık tabiî gıda ve perhizle ortadan kaldırılabiliyorsa, başka bir ilaç terkibi yapıp, hastaya vermeye gerek yoktur.

Yine şöyle derler: Hekim, hastaya hemen ilaç içirmeye çalışmamalıdır. Çünkü, bedende o hastalığı çözecek bir zıd madde olmadığı, zıddı var fakat muvafık olmadığı, muvafık bir zıd madde var fakat kemiyyet ve keyfiyet olarak gereğinden fazla bulunduğu zaman hastayı sağlığına kavuşturmaya teşebbüs eder. Aksi halde boşuna uğraşmış olur. Tecrübeli hekimler genellikle önce basit ilaçlarla tedavi yolunu araştırmışlardır. Bu şekilde hareket eden hekimler tıbbın üç türlü tedavi yolundan birine mensup olanlardır.

Bu görüşlerin en doğrusu, tedavide ilaç olarak tabiî gıda cinsinden olanlarını kullanmaktır. Çoğunlukla tedavide basit ilaç kullanan milletlerin hastalıkları gerçekten azdır. Tedavileri de basit ilaçlarladır. Fakat, karışık gıdalarla beslenen şehirliler, daima mürekkep (karışık) ilaçlara muhtaçtırlar. Bunun sebebi, onların hastalıklarının genellikle mürekkep olmasıdır. Dolayısıyla da mürekkep ilaçlar onlar için daha faydalıdır. Çöllerde ve kırsal kesimlerde yerleşik olan insanların hastalıkları basit ve sade olduğundan, tedavilerinin sade ilaçlarla olması kâfi geliyor. Bunlar tıp san'atı açısından getirilen delillerdir.(3)

Ancak biz deriz ki: Rasûlullah'ın (s.a.) tedavi usulünde bir başka incelik vardır. Önde gelen ve mütehassıs hekimlerin de itiraf ettiği gibi; hekimlerin tedavi usullerinin Hz. Peygamber'in (s.a.) tedavi usulüne nisbeti, kâhinlerin ve kocakarı ilaçlarının hekimlerin tedavisine nisbeti gibidir. Nitekim hekimler, tıp ilmi hakkında; mukayese, tecrübe, ilham, rüya, isabetli görüş, hayvanların kendilerini tedavi ettiği usullere bakılarak elde edilmiş bir ilim olduğunu söylemişlerdir. Nitekim biz kedileri, zehirli bir şey yediğinde tedavi olmak için kandile tırmanıp (başını) kandilin yağına daldırdığını; yılanların deliklerinden çıktıklarında bazan gözleri görmez olduğunda, dere otu nevinden bir bitki olan râziyâne yaprağına gözlerini sürdüğünü; tabiatında bir daralma olan kuşun, deniz suyuyla içini boşalttığını hep müşahede ediyoruz. Bütün bunlar ve benzeri bilgiler tıbbın başlangıç konularında (tıbba giriş) ele alınmaktadır.(4)

---

3. Aynı zamanda pratisyen hekim olan müellif İbn Kayyim'in bu tavsiyeleri bugünün modern tıbbı açısından da önemlidir. Aşağı yukarı aynı ifadeleri İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinde de bulmaktayız. Bk. *Mukaddime* sh. 415-417, Beyrut, t.siz, 4. baskı.
4. Tıp san'atının hangi asıllara dayandığı hakkında bk. İshak İbn Huneyn, *Tarih'ul-Etıbbâ ve'l-Felâsife*, sh. 156-157, Tahkik, Fuad Seyyid. İbn Cülcül'ün *Tabakatü'l-Etıbbâ ve'l-Hükemâ*'sıyla birlikte, Beyrut, 1985/ 1405, 2. baskı.

Bu ve benzerlerinin, Allah'ın fayda ve zarar verecek şeyleri Peygamberi'ne bildirdiği vahyin yanında ne değeri olabilir ki? Hekimlerin bilgisi dahilinde olan tıb ilminin vahye olan nisbeti, peygamberlerin sünnet olarak getirmiş bulunduğu ilimlerin tabiblerinkine olan nisbeti gibidir. Belki de burada büyük hekimlerin dahi akıllarının eremiyeceği, ilim, tecrübe ve mukayeseleriyle tedavi edemiyecekleri hastalıkların ilaçları vardır. Bunlar kalbî, ruhanî ilaçlardır: Kalbin kuvvetlenmesi, Allah'a itimad etmesi, O'na tevekkül etmesi, O'na sığınması, O'nun huzurunda boynu bükük ve derli toplu olması, O'na karşı tevâzulu olması, sadakatli olması, dua, tevbe ve istiğfar etmesi, sıkıntılı kişinin sıkıntısını gidermesidir. Dinleri ve milletleri ayrı olmakla birlikte, her ümmet bunları tecrübe etmiş ve en bilgili hekimin tecrübesi ve mukayesesiyle ulaşamadığı ölçüde şifâya kavuşmuştur.

Biz ve başkaları bu manevî ilaçların çoğunu tecrübe ettik ve onların; hissî ilaçların yapamadığı etkiyi yaptığını gördük. Belki de ruhanî ilaçların hissî ilaçlara göre değeri, hekimlerin nezdinde kâhinlerin ilaçlarının değeri kadardır. Bu, ilâhî hikmet kanunu akışına uygun olup ondan ayrı değildir. Yalnız sebepler çeşit çeşittir. Kalb ne zaman âlemlerin Rabbi ile, hastalığı ve devâyı yaratan, insan tabiatı ve mizacında dilediği şekilde tedbir ve tasarrufta bulunan Allah ile olursa, Allah'tan uzak ve O'ndan yüz çevirmiş olan kalbinin bir türlü kabul edemediği daha başka ruhanî ilaçlara ulaşır. Bilindiği gibi; ruhlar güçlendiğinde, nefis (ruh) ve tabiat güçleri birbirlerine o hastalığı defetmek ve yenmek için yardımcı olurlar. Tabiatı (bedeni) ve nefsi (ruhu) güçlenen, yaradanına yaklaştığından dolayı ferahlayan, O'nunla ünsiyet kuran, O'nun için seven, zikriyle nimetlenmiş olan, bütün güçlerini O'na yöneltip O'nda toplayan, O'ndan yardım dileyen ve O'na tevekkül eden kişinin bu ruhanî ilaçlarının, ilaçların en büyüğü olduğunu, elem ve hastalığı yok etme gücünü kişiye verdiğini inkâr nasıl mümkün olur? Böyle bir inkâr ancak insanların en cahili, en perdelisi, en katı ruhlusu, Allah'tan ve insaniyetten en uzak olanından beklenir. İnşâallah ileride rukye (dua) olarak, bir yılan tarafından ısırılan kişiye Fâtiha-i şerife okunduğunda sanki hiç elemi yokmuş gibi ayağa kalkmasının hangi sebepten meydana geldiğini açıklayacağız.(5)

İşte bu iki tür tedavi Hz. Peygamber'in (s.a.) tıbbıdır. Biz, Allah'ın gücüyle, takatımız ve cehdimiz kadar bilgilerimiz, karışık irfanımız, değersiz malzememizle bu konuyu ele alacağız. Fakat yine de biz, hayrın tamamı elinde olan Allah'ın fazl ve keremini dileriz. Çünkü O Aziz (yegâne hükümran) ve Vahhâb (istemeden veren)dir.

5. Buraya kadar yapmış olduğu izahlarda müellif (r.h.), modern tıbbın yeni yeni yönelmeye başladığı, ruhanî yolla hissi hastalıkların tıbbı nebevî ile nasıl tedavi edildiğine işaret etmektedir.

2— Rasûlullah'ın (s.a.) Tedavi Emri:

Müslim, *Sahih*'inde Ebu'z-Zübeyr—Câbir b. Abdullah kanalıyla Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Her hastalığın bir tedavisi vardır. Tedavisi bulunan hastalık da ancak Allah'ın izniyle geçer."(6)

Sahihayn'da, Atâ—Ebu Hureyre kanalıyla Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Allah, şifasını vermediği hiçbir hastalığı yeryüzüne indirmemiştir."(7)

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde rivayet edildiğine göre Ziyad b. İlâka, Üsâme b. Şerîk'den şunları anlatıyor: Ben Hz. Peygamber'in (s.a.) huzurundaydım. Bedevîler geldi ve dediler ki: "Ya Rasûlallah! Tedavi olalım mı?" Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Evet ey Allah'ın kulları, tedavi olunuz. Zira Allah Azze ve Celle, bir hastalık hariç şifasını vermediği hiçbir hastalık bırakmamıştır." buyurdu. Bedevîler: "O nedir?" deyince Hz. Peygamber (s.a.): "İhtiyarlık." buyurdu.(8)

Hadisin diğer bir lâfızla rivayeti şöyledir: "Allah şifasını vermediği hiçbir hastalığı (yeryüzüne) indirmemiştir. O hastalığı (şifasını) bilen bildi, bilmeyen de bilmedi."(9)

Müsned'de İbn Mes'ûd'dan (r.a.) merfû olarak rivayet edildiğine göre şöyle buyurmuştur: "Allah Azze ve Celle, şifasını vermediği hiçbir hastalığı (yeryüzüne) indirmemiştir. O hastalığın şifasını bilen bildi, bilmeyen de bilmedi."(10)

Müsned'de ve *Sünen*'de rivayet edildiğine göre Ebu Hüzâme şöyle anlatıyor: Dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! (Hastalıklarımızı geçirmek için) rukye olarak yaptığımız duayı, tedavi olduğumuz ilacı, (hastalığa tutulmamak için) tedbir almamızı nasıl buluyorsunuz? Acaba bunlar Allah'ın (c.c.) takdirinden herhangi bir şeyi geri çevirebilir mi?" Bunun üzerine Hz. Peygam-

---

6. Müslim, 2204.
7. Buharî, 16/1. Müellif hadisi Müslim'e de isnad etmiştir, fakat hadis Müslim'de değil İbn Mâce'de (3439)dir.
8. Ahmed b. Hanbel, 4/278; İbn Mâce, 3436; Ebu Davud, 3855; Tirmizî, 2038. Tirmizî, hadisin hasen-sahih olduğunu ve bu konuda İbn Mes'ûd, Ebu Hureyre, Ebu Huzâme (babasından) ve İbn Abbas'tan hadis rivayet edildiğini söylemiştir. İbn Hibbân (1395, 1924) ile Bûsırî, (*Zevâid*'inde) hadise sahihtir demişlerdir.
9. Ahmed b. Hanbel, 4/278.
10. Ahmed b. Hanbel, 1/337, 443, 453; İbn Mâce, 343. Senedi sahihtir. Bûsırî, *Zevâid*'inde ve Hâkim (4/196-197) hadise sahihtir demiş, Zehebî de ona katılmıştır.

ber (s.a.): "O (saydığın şeyler de) Allah'ın takdiridir." buyurdu.[11]

Bu hadis-i şerifler; sebepler ve neticelerinin varlığını isbat etmekte, bunu inkâr edenlerin görüşlerinin yanlış ve bâtıl olduğunu belirtmektedir. Hadisdeki: "Her hastalığın mutlaka bir şifası, tedavi yolu vardır." cümlesi, öldürücü ve hekimlerin bile iyileştiremeyeceği hastalıkların tümünü içine alacak şekilde umumidir. O tür hastalıklardan kurtuluş ancak Allah Azze ve Celle'nin yaratacağı bir ilaç ile olur. Fakat Allah, bu bilgiyi insanlardan kaldırmış ve ona ulaşmağa da bir yol göstermemiştir. Zira mahlukatın bilgisi Allah'ın onlara öğrettiği kadardır. Bu sebepten dolayı Hz. Peygamber (s.a.), hastalıktan şifa bulma ölçüsünü, ilacın hastalığa uyması ile sınırlamıştır. Çünkü mahlukatta var olan herşeyin bir zıddı vardır ve her hastalığa karşı olarak da zıddıyla tedavi olunacak bir ilaç vardır. Hz. Peygamber (s.a.) hastalıktan kurtuluşu, ilacın hastalığa uygun olmasına bağlamıştır. Bunlar ilacın mücerred olarak bulunmasına bağlıdır. Aksi halde ilaç, keyfiyette hastalığın derecesini aştığında veya gereğinden fazla miktarda alındığında bir başka hastalığa sebep olur. Gereğinden az olduğu zaman ise, hastalığa mukavemet edemediğinden ilacın etkisi az olur. Tedavi, hastalığa uygun olmazsa şifa hasıl olmaz. Ayrıca, tedavi zamansız yapılırsa bir fayda vermez. Hastanın bedeni ilacı kabul etmediği yahut ilaç almaya kuvveti olmadığı veya ilacın tesirine mani bir sebep olduğunda da hastalıktan kurtulmak mümkün olmaz. İlaç ne zaman hastalığa uygun olursa, Allah'ın izniyle mutlaka şifaya kavuşulur. Hadislerin bu şekilde izahı, aşağıda gelecek ikinci izah tarzından daha güzeldir.

İkinci bir yorum şöyledir: Bu ifade, kendisiyle has murad edilebilen âm bir hüküm olmalıdır. Böylece özellikle, lâfzın kapsamına girenler, dışında kalanlardan kat kat fazladır. Her dilde bu tür ifadeler vardır. Bu durumda hadise şöyle mânâ vermek gerekir: Cenâb-ı Hak tedaviyi kabul edebilecek her hastalığın ilacını da mutlaka yaratmıştır. Böylece, tedaviyi kabul etmeyen hastalıklar bu hükme dahil değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Âd kavmine musallat ettiği rüzgâr hakkında: "O rüzgârın içinde, Rabbinin emriyle herşeyi yerle bir edecek can yakıcı bir azap vardır."[12] buyurmuştur ki, bu ifade yıkılabilecek bütün şeyler için geçerlidir. Nitekim âyetin devamında Âd kavminin evleri bu yerle bir olmadan istisna edilmiştir. Buna benzer misâller çoktur.

Bu âlemde yaratılmış olan zıtları, bir kısmının diğerlerine mukavemeti-

11. Ahmed b. Hanbel, 3/431; Tirmizî, 2065; Hâkim, 4/199; İbn Mâce, 3437. Senedinde -meçhul bir râvi hariç— sika râviler vardır. Bu konuda Hâkim (4/199), Hakîm b. Hizâm'dan bir hadis nakletmiş ve: "Sahihtir" demiş, Zehebî de ona katılmıştır.
12. Ahkâf, 46/25.

ni, muhalefetini ve tasallutunu düşünen kişiye; Rab Teâlâ'nın kudretinin kemâli, hikmeti, sun'undaki insicâmı, rububiyette, vahdâniyette, kahrda tek olduğu, bizâtihi Ganî olup kendi dışındakilerin O'na muhtaç olduğu gibi, O'ndan başka şeylerin O'nun zıddı ve mânii olduğu belirmiş olur.

Sahih hadislerde tedavî olmaya dair emir vardır. Açlık, susuzluk, hararet ve üşüme gibi hastalıkları zıdlarıyla gidermekte bir beis olmadığı gibi, tedavi de tevekküle mâni değildir. Aksine, Allah'ın şer'î bir ölçüde, neticeler için tayin etmiş olduğu sebeplere yapışmakla tevhidin hakikatı tamamlanmış olur. Zira sebeplerin ortadan kaldırılması, gerçekte ve hikmette olduğu gibi, tevekkülün kendisine mâni olur ve onu zayıflatır. Çünkü, sebepleri terketmenin tevekkülü daha kuvvetlendireceği zannedilir. Kişi, sebeplere acziyetinden dolayı yapışmamışsa, dininde ve dünyasında kulun faydasına olan şeyin elde edilmesi ve din ve dünyasına zarar verecek şeyi ortadan kaldırması hususunda kalbin Allah'a itimad etmesi demek olan tevekkülün hakikatına aykırı hareket etmiş olur. Bu şekildeki itimadın, sebeplere yapışmakla birlikte olması gerekir. Aksi halde hikmet ve şeriatı ortadan kaldıran kişi durumuna düşer. Dolayısıyla kul acziyetini tevekkül, tevekkülünü de acziyet olarak değerlendirmemelidir.]

Bu hadislerde, tedaviyi inkâr ederek; "Şayet şifa takdir olunmuşsa, tedavinin bir faydası yoktur, eğer şifa takdir olunmamışsa zaten bir faydası olmaz." diyenin görüşü reddedilmektedir. Aynı şekilde bu yanlış düşünceye şu da eklenebilir: "Hastalık Allah'ın takdiriyle tahakkuk eder. Halbuki Allah'ın takdiri reddolunamaz, defedilemez." Bu mânada soruları Hz. Peygamber'e (s.a.) bedevîler sormuştu. Sahâbinin büyükleri ise, Allah'ı, hikmetini ve sıfatlarını en fazla bilenlerden oldukları için böyle bir soruya gerek duymamışlardır. Gerçekten de Hz. Peygamber (s.a.) böyle sorular soranlara sadra şifa verecek şekilde cevap vermiştir: Bu ilaçlar, rukye (dua) ve hastalıktan sakınmalarınız da Allah'ın takdiridir. O'nun takdirinin dışına hiçbir şey çıkamaz. Bilâkis O, takdirini kendi takdiriyle geri çevirir. Bu geri çevrilme de O'nun takdiridir. Hiçbir şekilde O'nun takdirinin dışına çıkmak mümkün değildir. Bu aynen açlık, susuzluk, hararet ve üşümeyi zıdlarıyla gidermek gibidir. Düşmanla karşılaşma takdir kılındığında, onların savaşla bertaraf edilmesi de böyledir. Defeden, defedilen ve defetme, hepsi Allah'ın takdiriyledir.

Bu soruyu sorana denilir ki: Sana fayda getirecek bir şeyi elde etmek ve zararı gidermek için senin de hiçbir sebebe yapışmaman lâzım değil midir? Zira, fayda ve zarar şayet takdir edilmişse mutlaka vuku bulacaktır. Eğer takdir olunmamışsa onun meydana gelmesi mümkün değildir. Böyle bir mantık dinin ve dünyanın yıkımı, âlemin bozulması demektir. Bu sözü ancak, hakkı

reddeden, inatçı biri söyler. Müşriklerin: "Şayet Allah dileseydi ne biz, ne de babalarımız müşrik olurdu."[13], "Şayet Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız Allah'dan başka bir şeye ibadet ederdik."[14] diye; Allah'ın onlara peygamberleriyle hüccet getirmesine karşılık vermeleri gibi, kaderi (inandıklarından değil) sırf karşısında haklı olan kişinin delilini çürütmek için laf olsun diye ağızlarına alırlar.

Bu soruyu sorana şu şekilde cevap verilebilir: Şimdi senin hatırlayamadığın üçüncü bir konu daha var. O da şudur: Muhakkak ki Cenâb-ı Hak şunu ve bunu bu sebepten dolayı takdir etti. Ancak sebebini yerine getirdiğin takdirde netice meydana gelmiş olur. Aksi takdirde netice alınmaz.

Şayet şu şekilde itiraz ederse: Eğer sebep takdir olunmuşsa ben onu yaparım; takdir olunmamışsa benim onu yapmaya gücüm yetmez. Bu durumda ona denilir ki: Böyle bir savunmayı —sana muhalefet ederek— emrettiğin bir işi yapmayıp, nehyettiğin bir hareketi yaptıkları bir zamanda, kölen, çocuğun ve ücretle tuttuğun amelenden kabul eder misin? Eğer bunu mantıklı bularak kabul edersen, o zaman sana isyan edeni, malını çalanı, sonra iftira atanı ve haklarını vermeyeni, hiç kötülememen gerekir. Şayet böyle bir şeyi kabul etmezsen, o halde üzerinde Allah hakkı olarak gerekli şeyleri yapmamanı nasıl mantıklı bulabiliyorsun?

İsrâilî bir rivayete göre, Hz. İbrahim (a.s.) şöyle sordu: "Ya Rab! Hastalık kimdendir?" Cenâb-ı Hak: "Bendendir." dedi. Hz. İbrahim (a.s.): "Peki, şifası kimdendir?" diye sordu. Cenâb-ı Hak: "Bendendir." buyurdu. Hz. İbrahim: "Öyleyse tabibe ne gerek var?" diye sorunca, Cenâb-ı Hak: "Tabib, şifayı kendi eliyle yeryüzüne gönderdiğim adamdır." dedi.

Ayrıca, "Her hastalığın bir şifası vardır." hadisi hem hastaya, hem tabibe moral gücü vermektedir. Hastalıktan kurtulmanın yollarını araştırmaya teşvik etmektedir. Çünkü hasta, hastalığını geçirecek bir ilacın mutlaka var olduğuna inanırsa, kalbi umutlanır, karamsar olmaz, umut kapısı açılır. Ruhu bu sebeple kuvvetlendiğinde hastalıktan dolayı meydana gelen harareti ortadan kalkar. Bu hal hayvanî, nefsânî ve tabiî ruhların güçlenmesine sebep olur. Bu ruhlar kuvvetlendiğinde, bu ruhları taşıyan kuvvetler güçlenir. Böylece vücut hastalığı yener ve onu ortadan kaldırır.

Aynı durum tabip için de önemlidir. Zira, bu hastalığın mutlaka bir devasının, ilacının olabileceğine kanaat getirirse, onu bulmak için araştırmaya

13. En'âm, 6/148.
14. Nahl, 16/35.

koyulur. Nitekim bedenî hastalıklar kalbî hastalıklarla aynı ölçülere sahiptir. Cenâb-ı Hak herhangi bir kalbe bir hastalık verirse mutlaka onun tedavisini o hastalığına zıd bir şeyle vermiştir. Şayet hasta tedavi olacağı, zıd olan ilacı bilir de onu kullanır ve ilaç da o hastalığına tam uyum sağlarsa, Allah'ın izniyle hasta şifaya kavuşur.

3— Rasûlullah'ın (s.a.) Dengeli Beslenmesi:

Rasûlullah'ın (s.a.) mideyi bozacak şekilde ve ihtiyaç fazlası yemekten kaçınması, yeme ve içmede riâyeti gerekli ölçüler konusundaki tutumu şöyledir:

Müsned ve diğer hadis kitaplarında rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İnsanoğlu, midesinden daha kötü hiçbir kabı doldurmamıştır. Halbuki onlara, belini doğrultacak birkaç lokmacık kâfi gelir. Mutlaka midesini dolduracaksa, üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de hava için ayırsın."(15)

Hastalıklar iki çeşittir: Birinci türdeki maddî hastalıklar; bedende aşırı derecede çok olup da tabiî hareketlere dahi zarar veren hastalıklardır. Hastalıkların birçoğu bu türdendir. Sebebi ise; daha ilk yemek hazmedilmeksizin vücuda yeni yemekler doldurulması, ihtiyaçdan fazla miktarda, faydası az, hazmı zor gıdaların alınması, çeşitli terkiplerde karışık gıdaların çok alınmasıdır. İnsan bu tür gıdalarla karnını doldurur ve bunu alışkanlık haline getirirse türlü türlü hastalıkların meydana gelmesine sebep olur. Misâl olarak da hastalığın süratle gelip, zor bir şekilde ortadan kaldırılması verilebilir. Gıdada orta yolu turar, ihtiyaç miktarı alıp kemmiyet ve keyfiyyetinde mutedil olursa, vücud; fazla miktarda alınan gıdanın verdiği faydadan daha çok fayda elde etmiş olur.

Gıda üç türlü alınır: 1) Zaruret ölçüsünde, 2) Yeterli ölçüde, 3) Aşırı ölçüde. Hz. Peygamber (s.a.); kişiye belini doğrultacak, kuvvetinden düşürmeyecek ve zafiyet vermeyecek şekilde birkaç lokmacığın yeterli olduğunu; daha fazla yemek zorunda kaldığı takdirde, midesinin üçte birini yemekle, üçte birini suyla, son üçte birini de nefesle doldurmasını bildirmiştir. Bu şekilde yemek, hem vücuda, hem de kalbe en faydalı olan şekildir. Çünkü mide sırf yemekle dolarsa su içmekte zorlanır. Sırf su ile dolarsa nefes almakta zorlanır, ağır bir yük altında kalan kişi gibi yorulur ve sıkıntıya düşer. Bu vaziyet-

15. . Ahmed b. Hanbel, 4/132; Tirmizî, 2380; İbn Mâce, 3349. Tirmizî, hadise "hasen-sahih" demiştir.

te olan kişinin kalbi bozulur, âzaları ibadete karşı gevşer. Tokluğun gerektirdiği şekilde âzalar şehevî arzularla hareket ederler. Hâsılı, midenin yemekle doldurulması hem bedene hem de kalbe zararlıdır.

Çok yemek, daimi ve sürekli olursa bu sayılan olumsuz neticeler meydana gelir. Halbuki bazen çok yemekte bir sakınca yoktur. Nitekim, Ebu Hureyre (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.) huzurunda; "Seni hak olarak gönderen Allah'a yemin olsun ki, sütü mideme ulaştıracak hiçbir yol bulamıyorum!" diyene kadar süt içmiştir. Sahabîler Hz. Peygamber'in (s.a.) huzurunda defalarca, doyana kadar yemişlerdir.

Bereketli dahi olsa, aşırı derecede tokluk insanın bedenini ve kuvvetini zaafa uğratır. Zira bedeni, çok fazla gıda değil, ancak kabul edebileceği miktarda alınan gıda kuvvetlendirir.

İnsan topraktan, havadan ve sudan ibaret olduğundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.) yemek yemeği; yemek, su ve hava olarak üç kısma ayırmıştır.

Şöyle denilebilir: (Ahlat teorisine göre) insanda bulunması gereken (dördüncü unsur) ateşin vücutta bir yeri yok mudur?

Buna şöyle cevap verilir: Bu tabiplerin ileri sürdükleri bir teoridir. Onlar: "İnsanda bilfiil ateş unsurundan bir cüz vardır ve bu insanda mevcut olan dört rükun ve asıldan[17] birisidir." derler.

Filozof ve tabiplerden bazıları bu (ahlat) teorisini tenkid ederek, insanda bilfiil ateş unsurunun olmadığını şu delillerle ileri sürmüşlerdi:

1— İnsanda ateş unsurunun varlığı, ya etkisini terkederek nüzul eder ve vücutta bulunan su (mâî) ve toprak (arazî) unsurlarla karışır, veya vücutta doğar ve oluşur deniliyor.

Birincisi iki yönden yanlıştır. a) Ateş tabiatıyla yükselici bir vasfa sahiptir. Şayet nüzul ederse bulunduğu merkezden bu âleme inişi zor olur. b) Vücutta bulunduğu iddia edilen ateş unsurları, nüzul ederlerken son derece soğuk olan zemherîr küresi üzerinden geçmek zorundadırlar. Halbuki biz bu âlemde, büyük bir ateşin az bir su ile söndüğünü görüyoruz. İşte son derece soğuk olan zemherîr küresi üzerinden geçecek olan bu ateş unsurları daha çabuk sönerler.

---

16. Buharî, 11/346.
17. Yunanlılar, dört unsura (su, toprak, hava ve ateş) "asıl" demiştir. Çünkü, onlara göre bu unsurlar; canlılar, bitkiler ve madenlerden ibaret oluşumların aslıdır.

2— Vücutta meydana gelmesi görüşü ise çok çok uzak bir ihtimaldir. Çünkü bir cisim (ahlat teorisine göre) ateş olmadan evvel, ya toprak, ya su veya havadır. İlk defa ateş olan bu madde, diğer cisimlerden biriyle bitişik ve karışık olmuş olur. Ateş olmayan cisim ise büyük cisimlere karıştığında ne ateşdir, ne de onlardan herhangi biridir. Ateşe dönmeğe uygun bir istidat göstermez, çünkü bizâtihi ateş değildir. Karışık cisimler ise soğuktur. O halde ateşe dönüşmeye nasıl müsait olabilir?

Şöyle diyebilirsiniz: Vücutta, diğer cisimleri ateşe döndürecek ve onların arasına karıştığından dolayı onları ateşe dönüştürecek ateş unsurları niçin olmasın?

Biz de deriz ki:

a) Bu ateş unsurlarının vücutta oluşma imkânı —ilk sözümüzde de söylediğimiz gibi— yoktur. Şayet; "Biz, sönmüş kirecin üzerine su döküldüğünde, bir kristale güneş ışığı vurduğunda, taşı bir demire vurduğumuzda ateş çıktığını görmekteyiz." derseniz; işte bütün bu ateş unsurları karışım esnasında oluşuyor ki, bu da sizin birinci kısımda ileri sürdüğünüz görüşleri ibtal eder.

Bu görüşleri kabul etmeyenler diyorlar ki: Biz, taşın demire vurulmasında olduğu gibi şiddetli bir sürtüşmeden ve kristalde olduğu gibi güneşin kuvvetle ısıtmasıyla ateş meydana geldiğini inkâr etmiyoruz. Fakat biz, bitki ve hayvanların cisimlerinde bu hadisenin meydana gelmesini uzak buluyoruz. Çünkü onların yapılarında bu şekilde ateş maydana getirecek kadar şiddetli sürtüşme azdır ve kristal gibi bir parlaklık yoktur. Kaldı ki güneş ışınları kristalin üzerinde olduğunda elbette ateş meydana getirmezler. O halde içine ulaşan ışın nasıl ateş meydana getirir?

b) Meselenin aslında, tabipler; eski bir içeceğin tabiatında son derece sıcaklık olduğunda ittifak etmişlerdir. Şayet bu sıcaklığın ateş unsurlarından oluştuğu ileri sürülürse bu mümkün değildir. Çünkü, az bir su ile büyük bir ateşin söndüğünü gördüğümüz halde, sönmeden, uzun süre, suyu fazla olan unsurların arasında ateş unsurlarının az olarak kalabileceği nasıl düşünülebilir?

c) Şayet hayvan ve bitkilerde bilfiil ateş unsuru varsa, yine onlarda bulunan su unsurlarına mağlup olmaları gerekir. Zira ateş unsuru suyun etkisindedir. Bazı tabiat ve unsurların diğerlerine galip gelmesi mağlubun tabiatının gâlibin tabiatına dönmesini gerektirir. Bu durumda zaruri olarak ateşin zıddı olan su tabiatının galebesiyle az olan ateş unsurları suya inkilab etmiş olacaklardır.

d) Cenâb-ı Hak, Kitâb'ında, insanın yaradılış safhalarını çeşitli yerlerde zikretmiştir. Bu yerlerden bir kısmında, insanı sudan, bir başka yerde topraktan, bir diğerinde su ve toprak karışımı balçıktan (= *tîn*), bir başka yerde güneş ve rüzgârın etkisiyle, ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattığından bahsetmiştir. Bunların aksine hiçbir yerde insanı ateşten yarattığından bahsetmemiştir. Bilakis bu tabiri, iblisin bir özelliği olarak zikretmiştir.

Sahih-i Müslim'de sabit olduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Melekler nurdan, cinler halis ateşten, Âdem de size (Kur'an'da) tavsif olunduğu gibi (topraktan) yaratılmıştır.[18]

Bu hadiste de ifade edildiği gibi insanın Cenâb-ı Hakk'ın Kitab'ında belirtildiği şekilde yaratıldığı açıktır. Cenâb-ı Hak bize insanı ateşten yarattığını veya insanın aslında ateşten bir unsurun bulunduğunu anlatmamıştır.

e) Onların en güçlü delilleri, canlıların bedenlerinde müşahade etmiş oldukları hararettir ki; buna göre canlılarda ateş unsuru vardır. Bu bir delil olamaz. Çünkü hararetin sebepleri ateşten daha umumi unsurlarla da meydana gelir. Hararet bazan ateşten, bazan hareketten, bazen güneş ışınlarının aksetmesinden, bazen havanın sıcaklığından, bazan ateşe yakın olmaktan meydana gelir. Havanın sıcaklığı vasıtasıyla veya başka sebeplerle hararet meydana gelmesi, canlıda ateşin varlığını gerektirmez.

İnsanda ateş unsurunun varlığını iddia edenler derler ki: Şu bir gerçektir ki toprak ve su birbirlerine karıştıklarında, erimelerini ve birbirlerine katışmalarını gerektirecek bir hararet gerekmektedir. Aksi halde onlardan her biri diğerine katışmamış, birleşmemiş olur. Nitekim güneş ve havanın ulaşmadığı bir toprağa herhangi bir tohum attığımızda tohum bozulur. İşte bu sebepten dolayı ya karışık bir şeyde tabiî olarak pişmiş, erimiş bir cisim meydana gelmesi veya gelmemesi gerekir. Şayet meydana gelirse işte o ateş unsurudur. Meydana gelmezse mürekkep olan cisim tabii olarak sıcak olmaz. Sıcak olsa da bu onda arazî (geçici) olarak meydana gelir. Bu arazî sıcaklık zail olduğunda da o şeyin ne tabiatında ne de keyfiyyetinde hararet olmaz. Aksine mutlak soğuk olur. Fakat bazı gıda ve ilaçların tabiatında hararet vardır. Hararetin onların kendilerinde mevcut olduğunu anlarız. Çünkü hararet onlarda arazî değil, cevher-i nârî (temel ateş niteliği) olarak vardır.

Yine derler ki: Eğer vücutta sıcak bir unsur olmazsa, son derece soğuk olması gerekir. Çünkü tabiat soğuk olmayı gerektirecektir. Yardımcısı ve karşıtından mahrum olduğundan da soğukluğun derecesi en son noktaya ulaşa-

18. Müslim, 2996.

caktı. Şayet böyle olsaydı, insan tabiatında, soğuk sebebiyle ihsas (duyular) olmayacaktı. Çünkü son derece soğuk bir vücuda, soğuk bir şey ulaştığında benzeri bir şey olur. Bir şey de benzerinden ayrılmaz. Ayrılamayınca da onu hissedemez. Onu hissedemeyince de ondan elem duymaz. Şayet soğuktan başka bir şey olursa farkedilmemesi (ayrılmaması) daha uygundur. Şayet bedende tabiî olarak sıcak bir unsur yoksa, bu elbette soğuktan ayrılıp meydana gelmez.

Diyorlar ki: Sizin delilleriniz şu sözleri söyleyenlerin görüşlerini ibtal etmektedir: Ateş unsurları bu mürekkep (karışık) cisimlerde hali üzere ve ateş tabiatlarıyla bâki (kalıcı)dırlar! Halbuki biz böyle demiyoruz. Aksine; ateşin kendi türüne ait görüntüsünün karışma esnasında bozulduğunu söylüyoruz.

İnsanda ateş unsurunun olmadığını iddia eden diğerleri de şöyle diyorlar: Niçin, toprak, su ve hava birbirlerine karıştıklarında, bu karışma ve erimeden meydana gelen hararetin güneş ve diğer yıldızların harareti olduğu ileri sürülemesin? Daha sonra, karışık bir madde, karışımının kemaline ulaştığında, sıcaklık sebebiyle —bitki olsun, hayvan olsun, maden olsun— karışım vaziyetini kabule hazır haldedir. Bu karışık maddelerdeki sıcaklık ve hararetin, Allah Teâlâ'nın bu birleşme esnasında meydana getireceği hassa ve kuvetlerle olup, bilfiil ateş unsurundan olmamasına ne mâni olabilir? Bu şekilde yapılan izahı iptal etmeye elbette hiçbir yolunuz yoktur. Nitekim büyük tabiblerden bir grup da gerçeği itiraf etmişlerdir.

Bedenin soğuğu hissetmesi sözüne gelince; biz deriz ki, bizâtihi bu bedende bir hararet ve sıcaklığın var olduğunu gösterir. Bunu kim inkâr edebilir ki? Yalnız sıcak bir şeyin mutlaka ateşten oluştuğuna delil yoktur. Zira her ne kadar, her ateş sıcaksa da bu hüküm küllî bir hüküm olamaz. Aksine bazı sıcak şeyler ateştir denebilir.

Ateş türüne ait görüntünün bozulmasına dair olan sözünüze gelince, tabiplerin çoğu ateşin kendine ait görüntüsünün bekâsını benimser. Bozulmasına dair olan sözün kendisi bozuktur. Bu görüşün bozuk olduğunu tabiblerinizin müteahhirîn temsilcilerinin en efdali[19] *eş-Şifâ* adlı eserinde itiraf et-

19. Müellifin burada ismini açıkça vermediği zat, Ebu Ali Hüseyin b. Abdullah b. Sina'dır. Zira *eş-Şifâ*, İbn Sina'nın en meşhur eserlerinden olup, bu isimle daima onun eseri kastedilir. 371/981—428/1036 yılları arasında yaşamıştır. Beyrûnî ve İbn Heysem'in muasırıdır. Aslen Belh'li olup Buhara'da doğdu. On yaşına kadar Kur'an'ı ezberledi ve Arapçayı öğrendi. On yedi yaşına kadar şeriat, felsefe, tabiî ilimler, mantık, hendese ve diğer çeşitli ilimlerle uğraştı. Daha sonra kendi kendine tıb ve felsefe ile meşgul oldu. Hatta tıpta zamanında Calinus ve Hipokrat gibi meşhur oldu. Bağdat'ta meşhur hastahanenin başhekimiydi. Batılılarca *"Avicenne"* ismiyle anılan İbn Sina, kitaplarıyla ve keşifleriyle bugünün modern tıp ve felsefe dünyasına kendini kabul ettirmiş bir İslâm filozofudur. Elli se-

miş ve unsurların, karışık cisimlerde aslı ve tabiatlarıyla daha toplu bulunduklarını isbat etmiştir. Tevfik Allah'tandır.

4— Rasûlullah'ın (s.a.) Öğütlediği İlaçların Türleri:

Hz. Peygamber'in (s.a.) hastalık için tavsiye ettiği ilaçlar üç çeşittir: 1) Tabiî ilaçlar, 2) İlâhî ilaçlar, 3) Her ikisinin karışımı olan ilaçlar.

Biz Rasûlullah'ın (s.a.) tavsiye ettiği bu üç çeşit ilaçtan bahsedeceğiz. Önce tavsiye edip, bizzat kendisinin kullandığı tabiî ilaçları, daha sonra da ilâhî ilaçları ve nihayet her ikisinin karışımı olan ilaçları zikredeceğiz.

Bununla birlikte (önce) şuna işaret etmeliyiz ki; Hz. Peygamber (s.a.) ancak hidâyet etmek, Allah'a ve cennetine çağırmak, Allah'ı tanımak, ümmete Allah'ın rızasının bulunduğu şeyleri belirtip onları emretmek, Allah'ın gazap ettiği şeyleri belirtip onlardan sakındırmak, nebî ve rasûllerin ümmetleriyle ilgili haber ve ahvalini, âlemin yaradılışı, kâinatın başlangıç ve sonu ile ilgili haberleri, insanların nasıl şakî (mutsuz) ve saîd (mutlu) olacaklarını ve bunların sebeplerini bildirmek için gönderilmiştir.

Bedenî hastalıkların tedavisiyle ilgili Tıbbu'n-Nebî ise, şeriatının tamamlanması için olup, ihtiyaç anında kullanılması gayesiyledir. Buna ihtiyaç hissedilmediğinde ise bütün güç ve kuvveti, kalplerin ve ruhların tedavisine, sıhhatın muhafazasına, hastalıkların giderilmesine, fesâdı gerektirecek şeylerden korunmaya sarfetmek gerekir. Asıl gaye, ruhların ve kalplerin ıslah ve tedavisidir. Çünkü kalp ıslah olunmadan, bedenin ıslah edilmesinin bir faydası yoktur. Kalp ıslah edilmiş olduğu halde bedenin hastalanması, cidden fazla bir zarar meydana getirmez. Çünkü bu geçici bir zarar olup, arkasından devamlı ve sürekli olan fayda meydana gelir. Muvaffakiyet Allah'tandır.

---

kiz yaşları civarında vefat eden İbn Sina, son zamanlarında Kur'an ve tefsiriyle meşgul olmuş, hatta vefat edene kadar üç günde bir hatim yapmıştır. Dünya hayatından uzaklaşmış, kendini kitaplarında bulunan şeriat zâhirine aykırı sözlerinden dolayı özellikle Gazzalî tarafından *Tehâfüt*'te tekfir edilmiştir. Müellif ve hocası İbn Teymiyye de onun hakkında aynı kanaata sahiptirler. İbn Sina'nın son durumu hakkında Zehebî (*el-İber*, 2/258-259) ve İbn Kesîr (*el-Bidâye*, 12/42-43), tarihçi İbn Hallikân'dan şu cümleleri nakletmektedirler: "Vefatı yaklaştığında gusletti, tevbe etti, yanında bulunan malını fakirlere tasadduk etti. Kölelerini azad etti. Her üç günde bir hatim yapardı. Ramazan ayında bir cuma günü Hemadân'da vefat etmiştir. Küçük büyük yüze yakın kitabı vardır." En meşhur eseri *El-Kânun*'a on-on beş civarında şerh yazılmıştır. Tıbba dairdir. İkinci meşhur eseri de müellifin ismini zikrettiği *eş-Şifâ* ise felsefe, mantık, riyâziyyat ve tabiî ilimler konusundadır. Bu iki eseri de çeşitli batı dillerine terceme edilmiştir. (İslâm Ansiklopedisi, 5/807-824).

İKİNCİ BÖLÜM

Hz. PEYGAMBER'İN (S.A.) TEDAVİ OLMA KONUSUNDAKİ TUTUM VE ÖĞÜTLERİ

A) TABİÎ İLAÇLARLA TEDAVİ

1— Hummanın Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) humma hastalığının tedavi edilmesi hakkındaki tutumu şöyledir:

Sahihayn'da, Nâfi'—İbn Ömer kanalıyla Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu sabit olmuştur: "Humma veya humma hastalığının şiddeti, ancak cehennemin hararetinin şiddetinden bir parçadır. Dolayısıyla humma ateşini, su ile soğutun."[1]

Bu hadis-i şerif cahil tabiplerin bir çoğuna müşkil gelmiş ve hummanın tedavisi ve ilacına aykırı bir emir olduğunu zannetmişlerdir. Biz —Allah'ın güç ve kuvvetiyle— tefsirini ve fıkhını açıklayarak deriz ki:

Rasûlullah'ın (s.a.) hitabı iki nevidir: a) Tüm yeryüzünde yaşıyan insanları içine alacak şekilde umumî hitapları. b) Bir kısmına ait hitapları. Birincisine umumî hitapları dahildir. İkincisine ise şu hadis misâl olabilir: "Büyük veya küçük abdest yaparken önünüzü kıble tarafına dönmeyin, sırtınızı da dönmeyin. Fakat batıya ve doğuya doğru yönelin."[2] Bu hitap, doğu ve ba-

1. Buharî, 16/28; Müslim, 2209. Bazı doktorlar şöyle der: Ateşin artması durumunda, bütün humma halleri suyla iki şekilde tedavi edilir: 1) Ateşin derecesini düşürmek gayesiyle soğuk veya buzlu bez parçalarıyla dışarıdan, 2) Humma sırasında ağıza bol su verilmesi: Bu, bütün organlara, özellikle de böbreklere vücut için hayatî önemdeki görevlerini yerine getirmekte yardımcı olur.
2. Buharî, 8/29; Müslim, 264. Begavi (*Şerhu's-Sünne*, 1/359) şöyle der: "Doğuya veya batıya dönün" sözü, Medine'lilere ve kıblesi bu tarafta olanlar için kullanılmıştır. Kıblesi doğu veya batı tarafında olanlar, güneye veya kuzeye döner.

tıda bulunanlar ile Iraklılara ait olmayıp, Medineliler ve o hizada bulunan Şamlılara ve diğer yerlere mahsustur.

"Meşrık ile mağrip arası kıbledir."[3] hadisi de böyledir.

Burası anlaşıldığında; Hz. Peygamber'in (s.a.) bu (humma) hadisinde kasdetmiş olduğu kimselerin Hicazlılar ve Hicaz istikametindeki memleketlerde oturanlar olduğu da anlaşılır. Çünkü onlara ârız olan humma hastalığının ekserisi, güneşin hararetinin şiddetinden meydana gelen geçici, günlük humma hastalığıdır. Bu tür humma için hem içilerek, hem de serperek soğuk su kullanılması faydalıdır. Çünkü humma; etkisi önce kalpde beliren garib bir hararettir. Ruh ve kan yoluyla, atardamar ve diğer damarlarla bütün vücuda yayılır, tabiî hareketlerin yapılmasına engel olacak şekilde ateş meydana getirir.

Humma iki kısımdır:

1— Arazî (geçici) humma: Şişme (*verem*) ve hareketten veya güneş çarpmasından veya yaz mevsiminin şiddetli olmasından ve benzerlerinden meydana gelir.

2— Marazî humma: Üç nevidir; bu önce bir maddede oluşur, daha sonra bütün vücudu ateş sarar: a) Şayet başlangıcı ruh ile olursa buna günlük humma denir. Çünkü çoğunlukla bir günde geçer. En fazla üç gün sürer. b) Şayet başlangıcı ahlat ile olursa afenî humma denir. Dört sınıftır: Safravî, sevdâvî, balgamî, demevî. c) Şayet başlangıcı aslî ve sert organlar olursa ince humma (*hummâ dıkk*) denir. Bu neviler çerçevesinde daha başka bir çok nevî humma çeşidi vardır.

Bazı hummadan vücut o kadar fazla istifade eder ki, ilaçlardan o kadar fayda görülmez. Çoğunlukla günlük humma çeşidi yaygındır. Afenî humma büyük maddelerin birlikte pişmelerine sebep olur, ki başka bir yolla bu hadise oluşturulamaz. Bir takım çözücü-açıcı ilaçların ulaşamadığı engelleri (*sudde*) açmağa sebep olur.

Eski ve yeni remed'e gelince[4]; onun birçok çeşidi, garip ve süratli bir

---

3. Tirmizî, 344; İbn Mâce, 1011; Hâkim, 1/205, 206; Beyhakî, 2/9; Malik, *Muvatta*, 1/201; Tirmizî, hadisin hasen-sahih olduğunu söylemiştir.
4. *Remed*:Eski tabiplere göre kan hıltından, sıcak şişkinliğe verilen bir addır ki, kendi cinsinden olmayan bir başka uzuvla mürekkep uzuvda (mültehim) meydana gelir. Şayet bu sıcaklık kandan değil de başka bir hümörden olursa, bu hastalığa remed değil "*tekeddür*" denir. Daha sonra gelen tabibler ise bu durum ister sıcak ister soğuk hümörlerden meydana gelsin mültehim bir uzuvda meydana gelen her türlü şişkinliğe remed demişlerdir. Bk. Tehanevî, *Keşşâfu Istılahati'l-Fünûn*, 1/552.

şekilde birtakım hastalıkları tedavi eder. Felç, yüz felci (*lakve*), sinir bozulmasından meydana gelen adale buruşması (*teşennuc-i imtilaî*) ve faydası olmayan (az vitaminli) katı gıdaların etkisiyle meydana gelen birçok hastalığa çaredir.

Bazı faziletli doktorlar bana şunu anlattılar: Biz hastalıkların büyük bir kısmını, hasta kendi kendine şifaya kavuştuğu gibi, humma ile yeniyoruz. Bu hususta humma birçok açıdan ilaç içmekten daha faydalıdır. Çünkü humma, hümörleri (ahlat) ve bedene zararlı bazı maddeleri pişirir. Piştiği takdirde de ilaç, çıkmağa hazır halde olan fasid maddelere tesadüf eder ve onları dışarı atar. Böylece şifa hasıl olur.[5]

Bu kavranıldığında, hadisten kastın arazî hummaların bir kısmı olduğu anlaşılır. Çünkü bu tür hummalar, soğuk suya o hasta yer daldırıldığında veya buz gibi soğuk su içildiğinde sükunet bulur. Hasta bu durumda bir başka ilaç almağa gerek duymaz. Çünkü arazî hummalardaki hararet ruha taalluk eden mücerred sıcak bir keyfiyettir. Dolayısıyla onu gidermek için mücerred soğuk bir keyfiyeti o uzva ulaştırmak yeterlidir. Hümörlerin pişmesine, dolayısıyla da bir hıltın dışarı atılmasına ihtiyaç duymadan ateşi dindirmiş olur.

Hadis-i şerifte, hummaların her türünün kastedilmiş olması da mümkündür. Nitekim doktorların en büyüğü olan Calinus (Galen)[6], her türlü hummaya soğuk suyun faydalı olduğunu itiraf etmiştir.

5. Tıbbu'n-Nebî'nin müstakil neşirlerinden birinin tıbbî tahkiklerini yapan Dr. Adil Ezherî, bu hususta şunları da ilâve etmiştir: "Mafsal romatizması gibi bazı müzmin hastalıklar vardır ki, eklemler bu sebepten katılaşır ve hareket edemez hale gelirler veya sinir sisteminde meydana gelen müzmin çiçek hastalığı, bedenin hararet derecesi humma esnasında yükseldikçe bir hayli iyileşir. Bu sebepten de humma, tıbbî tedavî yollarından biri olarak sayılmıştır ki bu tür durumları oluşturmak için hastaya hukne yoluyla muayyen maddeler verilerek sunî hummalar meydana getirilir." (*Tıbbu'n-Nebî*, 2. baskı, Beyrut, 1982. Abdülgani Abdülhâlik tahkıkıyla.) Tıbbu'n-Nebî—nin diğer bir neşrini gerçekleştiren Abdülmutî Kal'acı bu yapma hummalara misal olarak, günümüzde daha yaygın kullanılan aşıyı misal verir ve İbn Kayyim'ın tıp sahasında ne kadar ileri görüşlü olduğuna işaret eder. Dr. Abdülmutî Emin Kal'acı, Kahire, 1982, 2. Baskı.
6. Cerrahî alanında önemli buluşları ve Arapların en önemli tıp kaynağı olan Calinus (Galen = Klaudios), Milâttan sonra yaklaşık olarak 130 tarihinde doğdu. Aslen Bergama'lıdır. Roma krallarından Antunius (138-161), Ürileyus (161-180), Kumudiyos (180-192), Pertinakus (193) devirlerinde yaşadı. Kitaplarında Antunius zamanında yetiştiği ve ona hizmet edip savaşlarında arkadaşlık yaptığını yazmaktadır. Daha 17 yaşındayken tıp, felsefe ve tüm rizayî ilimlerde üstad oldu. Ünlü tabib Hipokrat'ın kitablarını ele aldı ve onları şerhetti. Roma'da umûmî olarak kurduğu ilim meclislerinde ilm-i teşrih (cerrahlık) hakkında bilgiler verdi. Hz. İsâ'nın (a.s.) havarileri ile görüşme niyetiyle Roma'dan Kudüs'e hareket ettiği esnada, yolda Sıkılliye (Sicilya) şehrinde öldü ve oraya gömüldü. Seksen sekiz sene yaşadı. Kendisinden önce gelen tabiplerin eserlerini toplamış ve şerhetmiştir. Aşağı yukarı

Calinus, *Hîletü'l-Bür'* adlı kitabın onuncu bölümünde demiştir ki: Şayet etine dolgun, vücudu ferah genç bir kişi yazın tutulmuş olduğu hummanın sonunda ise ve iç uzuvlarında da bir şişlik (verem) yoksa, soğuk suyla banyo yapar veya soğuk suda yüzerse elbette bundan faydalanır.

Râzî,(7) (*Kitâbü'l-Hâvî* adlı) büyük kitabında der ki: "Şayet vücut kuvvetli, humma da ciddi bir şekilde kızışmış, pişme zahir, karında bir şişkinlik ve fıtık yoksa soğuk su içilmesi faydalıdır. Şayet hastanın bedeni ferah, mevsim sıcak ve dışardan soğuk su almaya alışkınsa, ona da müsaade edilir."

Hadis-i şerifteki: "Humma cehennemin kaynamasından (bir parça)dır." cümlesi, alevinin şiddeti ve ortaya yayılan sıcaklığı demektir. Buna benzer bir ifade: "Güneşin şiddeti cehennemin kaynamasından (bir parça)dır." hadisinde de vardır.

Hadisteki bu ifade iki türlü izah edilmiştir:

a) Bununla, cehennemden kaynaklanan bir ateşe ince bir misal verilmiş oluyor ki, kullar bundan hüküm çıkarsınlar ve ibret alsınlar. Çünkü Allah Teâlâ'nın böyle bir ateşin insanda zuhurunu takdir etmesi, bu neticeyi gerektirecek sebeplerin etkisiyledir. Aynı şekilde sevinç, ferah, huzur ve lezzeti, bu dünyada cennet nimetlerine delâlet etmesi ve ibret almak için ihsan etmiştir ki, bunları elde etmek, bir takım şartların, sebeplerin yerine getirilmesiyle olur.

b) Bu ifade ile teşbih (benzetme) yapılmıştır. Hummanın şiddeti ve alevinin cehennemin kaynamasına benzetilmesi, cehennem azabının şiddetine ruhların ikaz edilmesi içindir. Bu (hissedilen) büyük ateş cehennemin kaynamasının hararetidir ki, sadece sıcaklığına yaklaşana isabet eden zarardır.

---

eserlerinin tamamı Arapçaya terceme edilmiş ve İslâm tıbbına ve gelişmesine bir hayli etkide bulunmuştur. Bk. Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi*, Galien, Galenos maddesi, 2/183-187, İstanbul, 1975; İbn Cülcül, *Tabakâtu'l-Etıbbâ ve'l-Hükemâ*, 41-50, Tahkik: Fuad Seyyid, Beyrut, 1985.

7. Ebu Bekir Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî. Büyük İslâm tabibi ve filozofu olup, "Arapların Calinus'u" denmiştir. Rey şehrinde doğdu ve orada yetişti. Daha sonra Bağdat'a geldi. Bağdat'taki hastahaneye başhekim oldu. Tarihçiler ölüm tarihi hakkında hicrî 311 ile 320 tarihleri arasında değişik rakamlar vermektedirler. Hipokrat ve Calinus'un tıp konusunda yazmış olduğu eserleri şerhetmiştir. Kimya ilmine dair eserler telif etmiştir. Tarihçiler, Râzî'nin, küçüklü büyüklü iki yüz elliye ulaşan eserlerinin isimlerini sıralamaktadırlar. Müellif İbn Kayyim'in de nakiller yaptığı *el-Câmiu'l-Kebîr*'i; *el-Câmiu'l-Hâsır li-Sanâatı't-Tıb*'ı vardır. Bu son eser, aynı zamanda *Kitâbu'l-Hâvî olarak da tanınmaktadır ki, Râzî'nin en büyük kitaplarından olup, Batı dillerine de tercüme edilmiştir. Bk: İbn Cülcül, Tabakat* 77-80; Dr. Ali Abdullah ed-Deffâ, *A'lâmu'l-Arab ve'l-Müslimîn fi't-Tıb*, 83-104; *İslâm Ansiklopedisi*, 9/642-647; Doç. Dr. Mehmet Bayraktar, *İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, s.209-210, Ankara, 1985; *Siyeru A'lâmu'n-Nubelâ*, 9/232; *Uyûnu'l-Enbâ*, 1/309, 321; *Şezerâtu'z-Zeheb*, 2/263; *Vefeyâtu'l-A'yân*, 2/103, 104.

Hadis-i şerifteki "Soğutunuz" ifadesi iki şekilde rivayet edilmiştir:

a- Katı' hemzesiyle, if'al babından emir olarak rivayet edilmiştir ki, "ısınma" mânasına gelen "*sahane*" kelimesi if'al babına aktarıldığında "*eshane*=ısıttı" mânasına geldiği gibi, "*ebrede*" kelimesi emir kipinde, "soğutunuz" mânasına gelir.

b- Vasıl hemzesiyle rivayeti ki lugat ve kullanış bakımından daha yaygın şeklidir. (Su ile serinleyiniz mânasına gelmektedir.) Çünkü birinci şekildeki (rubai) kullanımı daha azdır ve değersizdir.

Şâir demiştir ki:[8]

إذا وَجَدْتُ لَهِيبَ الحُبِّ فِي كَبِدِي   أَقْبَلْتُ نَحْوَ سِقَاءِ القَوْمِ أَبْتَرِدُ
هَبْنِي بَرَدْتُ ببرد الماء ظَاهِرَه   فَمَنْ لِنَارٍ عَلَى الأَحْشَاءِ تَتَّقِدُ

"Aşkın alevini ciğerlerimde hissettiğimde,
Kavmin su kabına doğru serinlemek için yöneldim.

Beni bırak, suyun soğukluğu ile (aşkın) zahirini serinlettim.
İç organlardaki tutuşan ateşi (acaba) kim söndürür?"

Hadisteki; "su ile" kelimesi hakkında iki görüş vardır: Birincisi, her (yerde bulunan ve kullanılan) sudur. Diğer görüşe göre, sudan maksad zemzem suyudur.

Bu ikinci görüşü savunanlar, Buharî'nin *Sahih*'inde, Ebu Cemre Nasr b. İmran ed-Dubaî'den yaptığı şu aşağıdaki rivayeti ileri sürüyorlar. Ebu Cemre diyor ki: Mekke'de İbn Abbas'ın (r.a.) yanında oturuyordum. O esnada birden hummaya tutuldum. Bunun üzerine bana şöyle dedi: Zemzem suyu ile hummanı izale et, serinle! Zira Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Humma cehennemin kaynamasın (dan bir parça)dır. Dolayısıyla o ateşi su ile soğutunuz."(Veya şöyle buyurdu:) "Zemzem suyu ile soğutunuz."[9]

(Görüldüğü gibi) râvi, hadisi şüphe ifadesiyle rivayet etmiştir. Buna rağmen şüphe etmeden rivayet etseydi, bu emir ancak Mekkeliler için geçerli olurdu. Çünkü zemzem suyunu kolayca elde etmek onlar için mümkündür. Mekkeli olmayanlar ise bulabildikleri sudan yararlanabilirler.

Hadis-i şerifi genel kabul edenler, "acaba su ile serinletmekten kasıt su

8. Bu iki beyit Urve b. Uzeyne'nindir. *eş-Şi'r ve'ş-Şuarâ*, 580; *Zehru'l-Âdâb*, 1/167; *Vefeyâtu'l-Âyan*, 2/394.
9. Buharî, 59/10.

ile sadaka mı vermektir, yoksa suyu bizatihi kullanmak mıdır?" şeklinde iki görüş belirtmişlerdir. Sahih ve doğru olanı kullanılmasıdır. Zira bundan kasıd su ile sadaka vermektir diyen kişi, zannederim ki hummayı tedavide soğuk su kullanmaktan kaçınmaktadır. Hadis-i şerifin güzel bir izahı (başka bir açıdan) yapıldığı halde bunu anlamamıştır. O da şudur: Bir şeyin cezası o şeyin cinsinden olan bir başka (amel) şeyle olur. Nitekim, susuzluğu soğuk su nasıl söndürüyorsa, Cenâb-ı Hak da hummanın alevini böylece gideriyor. İşte bu şekildeki izah hadis-i şerifin fıkhından ve işaretinden anlaşılmaktadır. Neticede anlaşılan, suyun kullanılmasıdır.

Ebu Nuaym ve diğer hadisçiler, Enes'ten (r.a.) merfû olarak şunu zikretmektedirler: "Sizden biriniz hummaya tutulduğunda seher vaktinde olmak üzere, üç gece üzerine soğuk su serpsin."[10]

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Ebu Hureyre'den (r.a.) merfû olarak şöyle rivayet ediliyor: "Humma cehennem körüğünden bir körüktür. Şu halde hummayı soğuk su (kullanarak) kendinizden uzaklaştırınız."[11]

Müsned'de ve diğerlerinde, Hasan el- Basrî'nin (r.a.) Semüre'den (r.a.) merfû olarak yaptığı bir rivayet de şöyledir: "Humma cehennemden bir parçadır. Onu (üzerinizden) soğuk su ile soğutunuz." Rasûlullah (s.a.) hummaya tutulduğunda bir kırba su ister, daha sonra o suyu başından aşağı dökerek guslederdi.[12]

Sünen'de Ebu Hureyre'den (r.a.) yapılan bir rivayet şöyledir: Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzurunda hummadan söz açıldı. Adamın biri hemen (hummaya) küfretti. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu: "Hummaya sövmeyiniz. Çünkü humma, ateşin demirdeki pası gidermesi gibi insanın günahlarını silip süpürür."[13]

---

10. Hadisi Hâkim, *Müstedrek*'te (4/200) rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiş, Hafız Zehebî de ona katılmıştır. Hadis,her ikisinin dediği gibi sahihtir. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (10/144), hadisin senedinin güçlü olduğunu söylemiştir. Ziya el Makdisî, *Muhtâre*'de rivayet etmiştir. Ayrıca Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (5/94) hadisin Taberanî tarafından rivyet edildiğini ve râvilerinin sika olduğunu söylemiştir.
11. İbn Mâce, 3475. Bûsırî, İbn Mâce'ye olan *Zevâid*'inde; hadisin isnadı sahih, râvileri de sika demiştir.
12. Hadis, *Müsned*'de bulunmamakla beraber, Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (5/94), Taberanî ve Bezzâr'dan rivayet etmiştir. Râvileri arasında İsmail b. Müslim vardır ki metrûk bir râvidir.
13. Hadis İbn Mâce'de (3469) bulunmaktadır. Yalnız, senedinde zayıf râvilerden Musa b. Ubeyde vardır. Fakat Müslim, *Sahih*'inde Câbir'den (r.a.) şunları rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (s.a.) bir gün Ümmü's-Sâib veya Ümmü'l-Müseyyeb'in yanına geldi ve: "Ey Ümmü's-Sâib (veya Ümmü'l-Müseyyeb) (niçin) titriyorsun?" diye sordu. Kadın: "Allah bereketini

Humma ile birlikte, (vitamın değeri az olup da) fazlaca yenilen gıdalardan perhiz edilip faydası çok olan (vitaminli) gıdalar alındığında bedenin (diğer bilinmeyen hastalıklardan) temizlenmesinde, pislik ve fazlalıklarının atılmasında, değersiz hümörlerin tasfiye edilmesinde yardımcı bir etki oluşur. Bu şekildeki etki aynen körükte ateşe verilmiş demirin pisliklerinin (fazlalıklarının) giderilmesi, demir cevherinin tasfiye edilmesindeki etkiyi yapar. Zira demir cevherini tasfiyede en etkili şey ateş körüğüdür. Bu ölçü beden tedavisinin doktorlarınca da bilinmektedir.

Fakat hummanın (psikolojik olarak) kalp kirini tasfiye etmesi ve pisliklerini çıkarması ise, ancak kalp doktorlarının bilebileceği bir iştir. Bu husustaki inceliği ancak, Allah Rasûlü'nün (s.a.) onlara (doktorlara) haber verdiği gibi buluyorlar.

Fakat kalp hastalığının tedavisinden umut kesildiğinde, bu ilacın ona hiçbir faydası olmaz. Zira humma, hem kalbe hem de bedene faydalı bir hastalıktır. Faydası bu kadar çok olan bir vaziyete (düçar olmuş birisinin) küfretmesi zulüm ve düşmanlıktan başka bir şey değildir.

Bir keresinde, hummalı bir halde iken, hummaya küfreden bir şâirin şu beyitlerini hatırladım:

زَارَتْ مُكَفِّرَةُ الذُّنُوبِ وَوَدَّعَتْ   تَبًّا لَهَا مِنْ زَائِرٍ وَمُوَدِّعِ
قَالَتْ وَقَدْ عَزَمَتْ عَلَى تَرْحَالِهَا   مَاذَا تُرِيدُ فَقُلْتُ أَنْ لاَتَرْجِعِي

"Günahlara keffaret olan (humma) geldi ve gitti.
Gelene de gidene de lânet olsun.

Göç edip veda edeceği zaman sordu, ne istiyorsun?
Dedim ki: Bir daha geri dönme!"

Ben de, Allah Rasûlü'nün (s.a.) küfretmeyi yasakladığı hummaya küfreden kişiye lânet okuyarak, keşki şöyle deseydi daha iyi olurdu dedim ve ekledim:

زَارَتْ مُكَفِّرَةُ الذُّنُوبِ لِصَبِّهَا   أَهْلاً بِهَا مِنْ زَائِرٍ وَمُوَدِّعِ
قَالَتْ وَقَدْ عَزَمَتْ عَلَى تَرْحَالِهَا   مَاذَا تُرِيدُ فقلت : أن لا تُقْلِعِي

---

vermesin hummanın!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Hummaya söğme. Zira humma, körüğün demirdeki pası giderdiği gibi insanoğlunun hatalarını giderir." buyurdu.

"Günahlara keffaret olan (humma) geçti.
Dökülmesi için, selâm gelene ve veda edene.

Göçe niyetlenildiğinde sordu:
Ne istiyorsun? Ben de: Ziyaretini kesme! diye cevap verdim."

Elbette ben ondan koptum, sıyrıldım. O da hemen benden sökülüp gitti.

Sahih olup olmadığını bilemeyeceğim bir eser şöyledir: "Bir gün hummaya tutulmak; bir senelik günaha keffarettir."[14]

Bu hadisin iki şekilde izahı mümkündür:

a) Humma, vücutta bulunan tüm uzuvları ve eklemleri etkiler. İnsanda ise üç yüz altmış eklem mevcuttur. Böylece her eklem, sayısınca bir güne tekabül ederek o gün işlenen günahlara keffaret olmuş olur.

b) Humma, bedende öyle bir etki meydana getirir ki, bu etki ancak bir sene sonra tamamen ortadan kalkar. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) bir hadiste şöyle buyurmuşlardır: "İçki içen kişinin kırk gün namazı kabul olunmaz."[15] Çünkü içkinin etkisi, kişinin içinde, damarlarında ve uzuvlarında kırk gün devam eder.

Ebu Hureyre (r.a.) der ki: "Bana isabet eden hiçbir hastalık yoktur ki hummadan daha hoş ve sevimli gelsin. Çünkü vücudumun tüm uzuvlarına sirayet ediyor. Muhakkak ki Cenâb-ı Hak da her uzvun hummadan nasibi miktarınca ecrini, sevabını veriyor."

Tirmizî, *Câmi*'inde, Râfi' b. Hadîc'in (r.a.) merfû olarak rivayet ettiği şu hadisi naklediyor: "Sizden birine, —cehennemden bir parça olduğu halde— humma isabet ederse onu soğuk su ile söndürsün. Akan bir nehre girsin; fecirden sonra, güneşin doğumundan önce kendini suyun akışına doğru versin ve : 'Ey Allah'ım; kulunu şifaya kavuştur. Rasûlü'nün (humma hakkında bize vaadettiği sözünü) doğrula.' desin ve üçer kere üç gün üstüste suya dalsın. Üçüncü gün humma geçmezse beş gün, yine geçmezse yedi gün, yine geçmezse dokuz gün devam etsin. Zira Allah'ın izniyle humma vücutta etkisini do-

14. *Makâsıd*'da şöyle deniliyor: Bu hadisi Kudaî, *Müsned*'inde İbn Mes'ûd'dan (r.a.) merfû olarak şu lâfızlarla rivayet etmektedir: "Bir gece hummaya tutulmak, günahla geçirilmiş bir senenin hatalarına keffarettir." Ayrıca İbn Ebi'd-Dünyâ'nın, Ebu'd-Derdâ'dan (r.a.) mevkûf olarak rivayet ettiği: "Bir gece hummaya tutulmak bir senenin (içinde işlenen günahların) keffaretidir." hadisi de buna şahiddir. Yine aynı hadisi Temmâm, *Fevâid*'inde Ebu Hureyre'den (r.a.) merfû olarak rivayet etmektedir.

15. Hadis sahihtir. Ahmed b. Hanbel, 2/176; İbn Mâce, 3377. Sahih isnadla Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivayet etmişlerdir. Hâkim (4/146) sahihtir demiş, Zehebî de ona katılmıştır. Ayrıca hadisi Ahmed b. Hanbel (2/35) ve Tirmizî (1863) İbn Ömer'den, yine Ahmed b. Hanbel, (5/171) Ebu Zer'den rivayet etmişlerdir.

kuz günden fazla devam ettirmez."[16]

Ben derim ki: Bu tavsiye, ancak yazın, sıcak memleketlerde ve daha önce zikrettiğimiz şartlara uyulduğu takdirde fayda verir. Çünkü böyle bir zamanda (yazın) güneşin kendisine uzaklığınca suyun soğukluk oranı artar. Böyle bir anda kuvvetlerin gelişmesi, uyku, sükun (istirahat) ve havanın serinliğinin etkisiyle, insandaki kuvveler ile soğuk sudan ibaret olan ilacın kuvveti arazî hummanın hararetini veya gün aşırı olarak nöbet nöbet gelen hummayı da (*gibbü'l-hâlis*), karnında bir şişlik (*verem*), değersiz ve fasid maddeler olmadığı takdirde Allah'ın izniyle şifaya kavuşturur. Özellikle hadis-i şerifte belirtilen (üç, beş, yedi, dokuz) günlerde humma mutlaka tedavi edilir. Aynı zamanda bu zaman süreleri, birçok keskin hastalığın buhranının[17] vukubulduğu günlerdir. Aynı zamanda, ahalisinin hümörleri ince (rikkat) olan sıcak beldelerde de bu faydalı ilaçtan süratle etkilenmeleri mümkündür.

2— İshalin Tedavisi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) ishal (*istitlâkü'l-batn*) hastalığının tedavisi hususundaki tumumu şöyledir:

Sahihayn'da, Ebu'l-Mütevekkil'in Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayeti şu şekildedir: Bir adam Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzuruna geldi ve: "Kardeşimin karnı ağrıyor", diğer bir rivayette: "Karnı ishal oldu" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Ona bal (şerbeti) içir!" buyurdu. Adam gitti, bir zaman sonra iki veya üç kerre döndü ve: "Ona (bal şerbeti) içirdim. Fakat hiçbir faydası olmadı", diğer bir rivaette: "Bal şerbeti ancak kardeşimin ishalini arttırdı" dedi.

Adamın tekerrür eden her gidiş gelişinde Rasûlullah (s.a.): "Ona bal (şerbeti) içir!" buyurdu. Nihayet (adamın) üçüncü veya dördüncü müracaatında Allah Rasûlü (s.a.): "Allah (c.c.) doğru söyledi. Fakat kardeşinin karnı yalan söylemiştir." buyurdu.[18]

16. Hadisi Tirmizî (2085) ve Ahmed b. Hanbel, (5281), Sevbân'dan (r.a.) rivayet etmişlerdir. Müellifin dediği gibi Râfi' b. Hadîc'den rivayet edilmemiştir. Senedinde meçhul bir râvi vardır.
17. Buhran: Yunan asıllı bir kelime olup İslâm tıbbında; hastada, keskin (hâdde) humma esnasında meydana gelen bir değişmedir ki, peşinden birden ter boşanır ve süratli bir şekilde ateşte düşme görülür. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 1/40; Tehânevî, *Keşşâf*, 1/118.
18. Buharî, 76/4; Müslim, 2217.

Müslim'in *Sahih*'indeki lâfızda ise: "Kardeşimin midesi bozuldu." denilmiştir ki, midesi hazımsızlık yaptı ve hastalandı mânasına gelir. Nitekim, "ra"nın fethasıyla "*Arab*" ve "*Zereb*" kelimesi aynı mânada, mide fesadı ve bozulması demektir.

Bala gelince, onda büyük faydalar vardır. Çünkü bal (şerbeti) damarlarda, bağırsaklarda ve diğerlerinde (mide, böbrek v.s.) mevcut olan zararlı maddeleri (*evsah*)temizler. Bal yenilerek ve macun haline getirilerek (*tilâ*) alındığında (vücutta gereğinden fazla) rutubetli (olan hümörleri) açıcı bir etki gösterir.

İhtiyarlara, balgamı ağır basanlara ve mizacı soğuk ve rutubetli olanlara faydalıdır. Tabiata, mizaca gayet uygun bir gıdadır. Macunların[19] kuvvetlerini ve karışımında olan maddelerin koruyucusudur. Devaların (ilaçların) keyfiyetlerini koruyucudur. Sadrı ve ciğeri temizler. İdrarın rahat çıkmasını sağlar. Balgamın çoğalmasından meydana gelen öksürüğü keser. Gül yağı ile karıştırılarak sıcak bal şerbeti içildiğinde yılan sokmalarına, afyon içimi(nden meydana gelen hastalıklara) faydalıdır. Sadece su ile karıştırılıp bal şerbeti olarak içildiğinde kuduz bir köpeğin ısırmasında ve mantar zehirlenmesinde faydalıdır. Şayet balın içine taze et konulursa üç ay tazeliğini muhafaza eder. Yine bala, acur, hıyar, kabak, patlıcan ve bir çok meyveler konulduğunda, onları altı ay muhafaza eder. Bal, ölülerin bedenlerini (çürümekten) korur. Bala, emin muhafız da denilmiştir. Bitlenmiş olan vücuda ve saçlara bal sürüldüğünde, başta ve vücutta olan bitleri ve bit sirkelerini öldürür. Saçı uzatır, güzelleştirir ve besler. Şayet bal göze sürme olarak çekilirse gözün karasını parlatır.[20] Şayet dişler balla fırçalanırsa, dişleri beyazlatır, parlatır, diş (mine)lerinin ve diş etlerinin sıhhatli olmasını sağlar. Damarların ağızlarını açar. Hayız kanını (*tams*) inceltir. Bal, tükürükle yalandığında balgamı giderir. Midenin iç sathında olan lifleri yıkar, fuzuli maddeleri mideden siler ve onları mutedil bir vaziyette ısıtır, kapalı delikleri açar. Aynı etkileri ciğer, böbrek ve mesanede de yapar. Bal aynı zamanda ciğer ve dalaktaki kapalı delikler için, her türlü tatlı olan nesne arasından en az zararlı bir maddedir.

---

19. Macun: Yoğurularak ve karıştırılarak meydana getirilen mürekkep ilaçlara denir. Bk. Tehanevî, *Keşşâf*, 2/1071.
20. Gözlerinden alınan kültürde difteri basili görülen bir Amerikalı doktorun gözlerine her gün bal sürerek onları mikropsuz hale getirdiği söylenmektedir. Bk. Müjgan Üçer. "*İbn Sina'nın el-Kanun'unda Bal ve Kına İle Yapılan İlaçlar Üzerine*" *Uluslararası İbn Sina Sempozyumu.* (Ankara, 1984.) sh. 328.

Bütün bunlarla birlikte bal, her türlü tehlikeden emin olunan, zararı az, mizacında safranın ağır bastığı insanların hastalıklarına zararlıdır ama sirke ve benzeri şeylerle karıştırılarak alındığında gerçekten faydalı bir ilaç haline dönüşür.

Bal, gıdalarla bir gıda, ilaçlarla bir ilaç, içeceklerle bir içecek, tatlılarla bir tatlı, merhemlerle bir merhem, iştah açıcı nesnelerden biridir. Bizim için baldan daha efdal olan veya bala benzer ya da bala yakın hiçbir şey yaratılmamıştır. Eski tabipler dahi (her türlü hastalığı tedavide) balı tercih etmişlerdir. Eski tabiplerin kitaplarında balın sarhoşluk verdiğine dair hiçbir kayıt geçmemiştir. Onu da bilmiyorlardı. Çünkü bal(dan yapılan şarap) bize yakın dönemlerde ortaya çıkmış bir yeniliktir.[21]

Allah Rasûlü (s.a.) su ile karıştırarak bal ile yaptığı şerbetini tükrük (haline getirdikten sonra) yutardı. Burada hıfzısıhha bakımından, ancak zeki ve ihtisas sahibi bir tabibin anlayabileceği, ince bir sır vardır ki, inşaallah biz o sırrı Allah Rasûlü'nün (s.a.) hıfzısıhha konusundaki tutumu bölümünde açıklayacağız.

İbn Mâce'de Ebu Hureyre'den (r.a.) merfû olarak rivayet edilen hadis şöyledir: "Her ayda üç gün sabahları bal yalıyan kimseye belânın büyüğü isabet etmez."[22] Diğer bir eserde ise şöyledir: "Size iki şifa kâfidir: Bal ve Kur'an."[23]

Bu hadis-i şerifte beşerî tıb ile ilâhî tıb, bedenlerin tıbbı ile ruhların tıbbı, tabiî ilaç ile semavî ilaç bir araya getirilmiştir.

Bu anlaşıldı ise, kendisine Allah Rasûlü'nün (s.a.) bal tavsiye ettiği kişinin durumu da anlaşılmış olur. O sahabînin karnının bozulması (ishal olması)nın sebebi, midesini çok doldurmaktan vücutta meydana gelen ağırlıktır. İşte bu sebepten Rasûlullah (s.a.) ona bal şerbeti tavsiye etti ki, mide ve bağırsaklarda toplanmış olan fuzuli maddeleri izâle etsin.

---

21. İslâm tıbbında bal ve bal karışımıyla, içilmek üzere hazırlanan şuruplar, sıvı olarak içerden ve dışardan kullanılan preparatlar, haplar, macunlar, merhem ve lapalar halinde bir çok ilaç terkipleri verilmiş ve bunların hangi hastalıklara şifa olduğu da açıklanmıştır. Bu hususta, 1985 yılında yapılan *Uluslararası İbn Sina Sempozyumu Bildirileri* içerisinde, Müjgan Üçer'in (s.323-324) bir makalesi vardır (Ankara, 1984.).
22. İbn Mâce, 3450. Senedinde Zübeyr b. Saîd el-Hâşimî vardır ki, hadisleri leyyin olan bir râvidir. Abdurrahman b. Sâlim ise meçhul bir râvi olup Ebu Hureyre'den hadis işitmemiştir.
23. İbn Mâce, 3452; Hâkim, 4/200. Ebu İshak, Ebu'l-Ahvas ve İbn Abbas kanalıyla rivayet edilmiştir. Hâkim hadise sahihtir demiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hadis, Hâkim ve Zehebî'nin dediği gibi sahihtir. Ancak, sika olan bir râvi hadisi İbn Mes'ûd'dan mevkûf olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Beyhakî de *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde hadisi mevkûf olarak rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.

Zira bal, bu hususta ciladır ve fuzuli maddelerin izâlesi için bire birdir. Çünkü midede yapışkan kıvamda hümörler (*ahlat*) vardır. Yapışkan vasfından dolayı da midede gıdanın istikrarına mani olur. Zira midede, kadife kumaşta olduğu gibi saçak vardır. Yapışkan vasfından dolayı da midede gıdanın istikrarına mani olur. Zira midede, kadife kumaşta olduğu gibi saçak vardır. Yapışkan hümörler bu saçaklara yapıştıklarında mideyi ve mideye gelen gıdaları bozarlar. Bu durumun izâlesi ise ancak mideyi bu yapışkan hümörlerden temizlemekle mümkündür. Bal ise ciladır ve bu hastalığa terkib olarak yapılan ilaçların en güzeli baldır. Özellikle bal sıcak su ile karıştırılarak şerbet halinde içildiğinde (midedeki bu durumu izâle eder).

Bal şerbetini tekrar tekrar içirme tavsiyesinde de ince bir tıbbî mâna vardır. O da şudur: İlacın bir miktarı (ölçüsü), hastalığın haline göre kemmiyeti vardır. Şayet azalırsa hastalığı tamamen izâle edemez, çok alınırsa kuvvetleri zayıflatır ve başka zararlar meydana getirir.

Rasûlullah (s.a.) bal şerbeti içmesini tavsiye ettiği zaman, adamın içtiği bal bu hastalığını yenecek miktarda değildi. Bu sebepten netice alamadı. Gelip Allah Rasûlü'ne (s.a.) haber verince, anlaşıldı ki, bal yeteri kadar alınmamış. Bu şekilde Allah Rasûlü'ne müracaat tekerrür ettikçe, balın miktarı (ölçüsü) hastalığı yenene kadar aynı emri tekrarladılar. Bal şerbetlerinin miktarı, hastalık maddesini izâle edene kadar tekerrür edince, Allah'ın izniyle hasta şifaya kavuştu. Çünkü ilaçların miktarlarına, keyfiyetlerine, hastalığın ve hastanın kuvvetinin miktarına dikkat edilmesi tıp kaidelerinin en önemlilerindendir.

Hadisteki: "Allah (c.c.) doğru söyledi. Halbuki kardeşinin karnı yalan söylemiştir." cümlesinde bu ilacın faydasının kesin olduğuna bir işaret vardır. Çünkü tedavi esnasında hastalığın devam etmesi, gerçekte ilaçtaki kusurdan değildir. Çünkü midede bozuk hümörler çok fazla yemekten dolayı çoğalmıştır. Midede birçok fasid madde olduğundan dolayı Allah Rasûlü (s.a.) ilacın tekrar alınmasını tavsiye etmiştir.

Zira Rasûlullah'ın (s.a.) tıbbı (tedavideki tutumu) tabiplerinkine benzemez. Allah Rasûlü'nün (s.a.) tıbbı, yakinî, kat'î ve ilâhîdir. Vahiy yoluyla nübüvvet kandilinden ve kâmil akıl (tecrübesinden) sudur etmiştir. Tabiplerin tıbbının kaynağı ise, tahkik edilmeden söylenmiş söz ve zanlar, tecrübelerden ibarettir.

Buna rağmen hastaların çoğunun Tıbbu'n-Nebî (Peygamberî tıp)den faydalanamadıkları da inkâr edilemez. Çünkü Tıbbu'n-Nebî, ancak kabul ile telakki edenlere, kesin şifaya kavuşacağına itikad edenlere, iman ve iz'an ile kabul ve telakki edenlere fayda sağlar.

İşte, sadırlarda olanlara şifa olan Kur'an-ı Kerim, —şayet bu şekilde inanılmadığında— sadırlardaki hastalıklara şifa olmuyor. Bilâkis münafıkların pisliklerine pislik, hastalıklarına hastalık katıyor. Nerede kaldı ki bedenlerin tıbbına fayda getirsin.

Tıbbu'n-Nebî, ancak temiz bedenlere bir şifadır. Zira Kur'an-ı Kerim ancak temiz ruhlara ve diri kalblere şifa verir. İnsanların Tıbbu'n-Nebî'den yüz çevirmeleri, kesin faydalı şifa olan Kur'an ile şifa bulmaktan kaçınmaları gibidir. Burada şifaya kavuşamamanın sebebi ilacın kusuru değildir, bilâkis tabiatın habis (pis) olması, tedaviye alınan mahallin bozuk olması, tedaviyi kabul etmemesidir. Muvaffak kılan Allah'tır.

İnsanlar, bal hakkındaki şu âyet-i celileyi anlamakta ihtilâf etmişlerdir: "Arıların karınlarından, renkleri çeşit çeşit şuruplar çıkar ki onda insanlar için şifa vardır."[24] "Onda" mânasına gelen "*fîhi*" kelimesindeki zamir bal şurubuna mı, yoksa Kur'an'a mı aittir? Doğru olanı; bal şerbetine gitmesidir. Bu görüş aynı zamanda İbn Mes'ûd, İbn Abbas, Hasan, Katâde ve diğerlerinden rivayet edilmektedir. Çünkü konu baldır. Bu sebepten de kasıt baldır. Âyette Kur'an'dan bahis açılmamıştır. Bu mâna; "Allah doğru söyledi" sahih hadisinde de sarih bir şekilde belirlenmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

3— Tâunun Tedavisi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) tâun (veba) hastalığı hakkındaki tutumu, tedavisi ve ondan kaçınması şu şekildedir:

Sahihayn'da Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas—babası senediyle şu hadis vardır: Âmir, babasının Üsâme b. Zeyd'e (r.a.) veba hastalığı hakkında Allah Rasûlü'nden (s.a.) ne işittiğini sorduğunda, Üsâme, Allah Rasûlü'nün (s.a.) bu hususta şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Tâun (veba); İsrailoğullarından bir guruba ve sizden evvel yaşamış olanlara gönderilmiş bir azaptır. Bir yerde veba olduğunu işittiğiniz takdirde o yere gitmeyiniz. Şayet veba sizin de içinde bulunduğunuz bir yerde zuhur etmişse, vebadan kurtulalım diye oradan başka bir yere gitmeyiniz."[25]

24. Nahl, 16/69.
25. Buharî, 60/50; Müslim, 2218. Vebadan korunma konusunda şu âna kadar uyulan kural budur. Bir bölgede veba görüldüğünde, çevresi karantinaya alınır, doktor ve yardımcıları dışında kimsenin giriş-çıkışına izin verilmez. Böylelikle, hastalığın başka yerlerde yayılması engellenmiş olur.

Yine *Sahihayn*'da rivayet edildiğine göre, Hafsa bt. Sîrîn, Enes b. Mâlik'in (r.a.) Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğunu naklettiğini söylemiştir: "Tâun (vebadan ölmek) her bir müslüman için şehid olmak (demek)tir."(26)

Lugatçı Cevherî, *Sıhâh*'ında, tâunun, veba hastalığının bir türü olduğunu söylemiştir.(27)

Tıbba göre ise tâunun tarifi şöyledir: Öldürücü bir verem olup beraberinde şiddetli bir ateşlenme meydana gelir. İnsanın dayanma derecesini aşacak şekilde ciddi olarak eziyet verici bir ateş yapar . Hastalığın meydana geldiği uzvun etrafı çoğunlukla siyah, yeşil ve soluk olur ve süratle ufak kabarcık ve sivilceler çıkmağa başlar. Çoğunlukla da üç uzuvda; koltuk altı, kulak arkası, burun ucu gibi yumuşak ve gevşek etlerde meydana gelir.

Hz. Âişe'den (r. anha) rivayet edilen bir hadiste Allah Rasûlü'ne (s.a.): "Ya Rasûlullah ; yaralanmayı (*ta'n*) biliyoruz, bu tâun da nedir?" diye sorunca, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Deve vebası gibi (vücutta çıkan bir kese, gudde)dir ki burun, karın gibi yumuşak yerlerde ve koltuk altında çıkar."(28)

Hekimler derler ki: Yumuşak ve gevşek etlerde, koltuk altı ve uyluklarda, kulak arkasında ve burun uçlarında bozucu cinsten çıkan sivilceye tâun denir. Bunun sebebi ise; kokmağa ve çürümeğe meyilli, kendisine uygun bir cevhere dönüşmesi imkânsız olan fazla kandır. Uzvu ve meydana geldiği unsurları bozar. Çoğunlukla da kan ve irin sızdırır. Kalbde öldürücü bir keyfiyet oluşturur. Bu durum insanda kusuntu, uyku ve baygınlık meydana getirir. Bu tâun ismi veremi de içine alacak şekilde umumi de olsa, kalbte, kişiyi öldürene kadar, öldürücü bir keyfiyet oluşturur. Deve vebası salgınına uğramış ette meydana gelen hastalığa tâun denmesinin sebebi; öldürücü etkisinden dolayı yapısı itibariyla ancak en zayıf olan uzuvda ve uzuvlara yakınlığından kulak arkası ve koltuk altında başı iyice büyümüş olan şişiklerde be-

---

26. Buharî, 76/30; Müslim, 1961.
27. Tâun ve vebanın en önemli özelliği, bulaşıcı bir hastalık olmasıdır. Bu sebeple bulaşıcı özelliği olan her hastalığa veba denmiş, çoğunlukla da tâun ile aynı mânada kullanılmıştır. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 558, 1007; Tehanevî, *Keşşâf*, 2/1440.
28. Ahmed b. Hanbel, 6/145, 255. Hadisin senedi hasendir. Yalnız "Yumuşak yerlerde ve koltuk altında çıkar." ilâvesi *Müsned*'de yoktur. Elimizdeki Tıbbu'n-Nebî tahkiklerinin hiçbirinde buna işaret edilmemiştir. Hadisin tamamı şöyledir: Hz. Âişe'den (r. anha) rivayete göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu: "Ümmetimin yok oluşu ancak savaş ve tâunladır." Ben dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü; savaşla helak olmayı anlıyoruz ama bu tâun da nedir?" Allah Rasûlü (s.a.): "Deve vebası salgını gibi bir salgındır ki (tâunun zuhur ettiği yerden ayrılmayıp da ölen kişi) şehid gibi sevab alır. O yerden kaçanın cezası ise savaştan kaçan kişininki gibidir." diye cevap verdi.

lirir. Kırmızı ve sarı olanı tehlikeden en salim olanıdır. Siyah renge kaçan şişikten ise kimse ölmemiştir.

Vebanın çok olduğu bölgelerde tâun ismi veba olarak kullanıldığından, daima veba dendiğinde taûn hastalığı kastedilmiştir. Nitekim lügatçı İmam Halil: Veba taûndur, demiştir. Yine denilmiştir ki: Veba, her türlü hastalığı kapsamı içine alan bir hastalıktır. Doğrusu, veba ile taûn arasında umumhusus ilişkisi mevcuttur. Şöyle ki, her taûna veba denilebilir, fakat her türlü vebaya taûn denilmez. Nitekim taûnu da içine alan umumî hastalıklar hakkında da aynı şeyler söylenebilir. Çünkü taûn da bir hastalıktır. Tâun hastalığının çeşitlerine gelince, daha önce zikri geçen yerlerde; sivilce ve çıbanlar, yara ve uyuzlar, öldürücü şişikler şeklinde meydana gelir.

Ben derim ki: Bu yara ve uyuzlar, şişikler, sivilce ve çıbanlar taûnun etkileridir, bizatihi kendisi değildir. Fakat tabibler, bu şekilde ortaya çıkan emarelerinde hastalığı keşfettiklerinden, bunları taûnun kendisi olarak nitelendirmişlerdir.

Vücutta meydana gelen üç alâmete taûn denilir:

Birincisi: Daha önce geçen yerlerdeki açık belirtiler ki, tabiplerin söylediği budur.

İkincisi: Bundan dolayı meydana gelen ölüm ki; "Tâun her bir müslüman için şehitlik demektir." sahih hadisinde belirtilen husus budur.

Üçüncüsü: Bu hastalığın meydana gelmesine vesile olan etkili sebep. Bu hususta rivayet edilen sahih hadisler şöyledir: "Tâun, İsrailoğullarına gönderilen azabın bir kalıntısıdır."[29], "Tâun, cinlerin azabıdır."[30] Yine rivayet edildiğine göre: "Tâun, bir peygamberin bedduasıdır."

Bu hadislerde bildirilen illet ve sebepleri anlayacak ve onları tenkid edip çürütecek ilim, tabiplerde yoktur. Halbuki peygamberler gaib olan işleri haber verebilirler. Tabiplerin insan vücudunda gözlemledikleri bu emarelerin, ruhların aracılığıyla meydana gelebilmesi ihtimalini reddedecek bir delilleri de yoktur. Çünkü ruhların bedende, hastalıklarında ve bedenin helâk ve yok olmasındaki etkisini ancak, insanların içinde ruhları ve tesirlerini, cisimlere etkisini, tabiatlara etkisini bilmeyen cahiller inkâr ederler. Halbuki Allah Teâlâ bu ruhlara insanoğlunun cisimlerinde veba meydana geldiğinde ve hava bo-

---

29. Buharî, 60/54; Müslim, 2218. Üsâme b. Zeyd'den rivayet edilmiştir.
30. Ahmed b. Hanbel, 4/395, 413, 417; Taberanî, *Mucemu's-Sağîr*, s. 71. Senedi sahihtir. Hâkim hadise sahihtir demiş (1/50), Zehebî de ona katılmıştır.

zulduğunda tasarruf müsaadesi vermiştir. Nitekim bazı öldürücü maddeler (hümörler) bedenlerde öldürücü bir vaziyet aldığında Cenâb-ı Hak onlara tasarruf gücü verir. Özellikle kanın çoğalmasında, mirretüssevda'da[31] ve meninin çoğalmasında ruhların tasarrufu söz konusudur. Zira şeytanî ruhların bu tür arızaları olan insana bilfiil etki etmesi mümkündür. Dolayısıyla da bu sebeplerin içerisinde zikir, dua, yalvarıp yakarma, tazarru', sadaka ve Kur'an okumaktan daha kuvvetli bir müdafaa aracı yoktur. Çünkü bu tür yönelişlerle, habis ruhları kahredecek, kötülük ve tesirlerini def edecek melekî ruhların inmesi sağlanmış olur. Biz, sayısını Allah'tan başka kimsenin bilemiyeceği kadar bu tür tedaviyi kendimizde ve başkalarında tecrübe ettiğimizde, bu temiz ruhların indirilmesini, yakına celbettiğinde tabiatı takviyede öldürücü maddelerin (hümörler) def edilmesinde büyük etkilerini gördük. Sırf (ruhanî olarak yapılan duanın etkisi ile) bu öldürücü maddelerin def edilmesi, bedene yerleşip karar kılmadan ve neredeyse yenilemeyecek raddeye gelmezden öncedir. Cenâb-ı Hakk'ın kendisini bunu tesbite muvaffak kıldığı kişi, şer sebeplerin anlaşıldığı esnada hemen onları yok edecek manevî sebeplere sarılmalıdır. Zira başlangıç safhasında en faydalı ilaç budur. Şayet Cenâb-ı Hak, kazâ ve kaderini infaz etmek dilerse, kulun kalbini, onun bilgisinden, tasavvurundan ve idaresinden gafil kılar, şuurunu zayıflatarak onu taleb ettirmez. Buna en büyük delil, Allah'ın (c.c.) meydana gelmesi kesin olan bir emrinin (işinin takdir ve kazâsının) tahakkuk ve vuku bulmasıdır.

İnşaallah ileride rukye, (dua) Peygamberî rukyeler, zikirler, dualar, amel-i salihlerle tedavi bölümüne geldiğimizde bu hususta daha fazla izahlar verecek ve doktorların tıbbı ile tıbbu'n-nebî arasındaki farkın, müneccimlerle kocakarı tıbbının doktorlarınkine olan nisbeti gibi olduğunu belirteceğiz. Nitekim bu gerçeği doktorların ehil ve otorite olanları da itiraf etmiştir. Yine insan tabiatının etkilendiği en şiddetli gücün ruhî güçler olduğunu, rukye ve dualardaki güçlerin ilaçların gücünden daha etkili, hatta öldürücü zehirlerin gücünü iptal edici olduğunu belirteceğiz.

Netice olarak; taûn için etkili illet ve yeterli sebeplerden bir bölümü (insanda hümör-ahlat olarak mevcut olan) hava unsurunun bozulması sebebiyle meydana gelir. Zira hava unsurununun vebayı meydana getirecek veya or-

31. *Mirretüssevdâ*: Mirre, lûgatta kuvvet ve şiddet mânasına gelen bir kelimedir. Tıpta ise, kuvvetli olmasından safraya, şiddetli olmasından da sevdaya isim olmuştur ki her iki durumda da safra ve sevda gayrı tabii durumda olup, mirretüssafrâ denildiğinde ince balgam karışmış olan safra, mirretüssevdâ denildiğinde de yanık sevda anlaşılır. Özet olarak bedende mevcut olan ahlattan (hümörlerden) bir hıltın ismidir. Bk. *Mücemu'l-Vasît*, 862; Tehanevî, *Keşşâf*, 2/1328.

tadan kaldıracak şekilde bozulması, senenin içinde hangi mevsimde olursa olsun, çürüme, kokuşma ve zehirleyicilik gibi öldürücü keyfiyetlerden birinin galebe çalmasıyla hava cevheri (unsuru) öldürücü bir hale intikal eder. Bu durum daha çok yaz aylarının sonlarında oluşsa da, hastalık çoğunlukla sonbaharda meydana gelir. Çünkü yaz mevsiminde keskin bozulmuş safra ve sevda fazlalıkları (*fadalat el-mirâriyye*) ve diğerleri çoğalarak vücutta birikir ve yaz sonunda da bu maddelerde çözülme meydana gelmez. Sonbaharda meydana gelmesi ise havanın soğuk olması, buharların ve yazın çözülen fazlalıkların kokuşması sebebiyle daralır, ısınır, kokuşur ve böylece çürüme hastalıkları (*emraz-ı afine*) meydana gelir. Özellikle bu tür hastalıklar bedende, uygun, karşıt, gevşek, az hareketli ve hümörleri çok olduğunda belirir. Bu durum sebebiyle insanı kırgınlık ve bozukluğundan dolayı öldürebilir.

Bedene en yararlı mevsim ilkbahar mevsimidir. Hipokrat[32] der ki: Hastalıkların en şiddetlisi ve öldürücüsü sonbaharda meydana gelenleridir. İlkbahar ise vakitlerin en sağlıklısı ve ölümlerin en az olduğu zamandır. Eczacıların ve ölüleri techiz edenlerin âdetleri, ilkbahar ve yazın borç alıp sonbaharda ödemektir. Çünkü sonbahar onlar için ilkbahar gibidir. Onlara göre sonbahar; gelmesini en çok istedikleri ve memnun oldukları mevsimdir. Hadis-i şerifte varid olduğuna göre: "Necm doğduğunda her beldeden salgın hastalıklar kalkar."[33] denilmiştir. "Necm doğması" kelimesi; bir Süreyya yıldı-

---

32. Hipokrat (Bokrat veya Abokrat) Öl. m.ö: 357. Halep'te doğdu. Tıp sahasında konuşmuş, risale ve kitaplar yazmıştır. *Kitabu'l-Fusûl, Kitabu Takdimeti'l- Ma'rife, Kitabu Tabiati'l-İnsan, Kitabu Emradi'l-Hidde, Kitâbü'l-Ahlât*... vs. onun Arapçaya terceme edilmiş önemli kitapları arasındadır. Çok faziletli, ibadet ehli ve Allah rızası için hastalıkları tedavi eden biriydi. Çok yerleri gezmiş ve birçok talebe yetiştirmiştir. Onun eserlerinin çoğunu Calinos şerhetmiştir. Calinos, yazmış olduğu bir eserinde Hipokrat hakkında şunları söylemiştir: "Hipokrat'ın ilmini öğrenmek isteyen kişi fazilete rağbet etmede ve kötülükten kaçınmada onun yolunu takib etsin." Bk. İbn Cülcül, *Tabakat*, 16-20.

33. Muhammed b. Hasan, *el-Âsâr*, s. 151; Taberanî, *Mucemu's-Sağîr*, s. 20; Ebu Nuaym, *Tarih-i Isbahan*, 1/121. Ebu Hanife—Atâ—Ebu Hureyre senediyle merfû olarak: "Necm doğduğunda her beldeden hastalık kalkar." şeklinde rivayet edilmiştir. Senedi sahihtir. Necm, Süreyya yıldızı demektir. *Câmiu'l-Mesânîd*'de (2/14) aynı senedle: "Mahsuller Süreyya yıldızı doğana kadar (daha ağaç üzerinde tomurcuklanmadan) satılmaz." metniyle rivayet edilmiştir. Şâfiî (*el-Umm*, 2/167) ve Ahmed b. Hanbel (5012, 5135)'de ise Abdullah b. Ömer'den: "Rasûlullah (s.a.) hastalık kalkana kadar mahsul ağaçta iken satışından nehyetmiştir." şeklinde rivayet edilmiştir ki, hadisin râvisi Osman b. Abdillah b. Sürâka, İbn Ömer'e bunun zamanını sorduğunda, İbn ömer: "Süreyya yıldızının doğduğu zamandır." demiştir. Buharî'de ise (34/85) Ebu'z-Zinâd'ın rivayetine göre Süreyya yıldızı doğana kadar ve sarıları kırmızılarından ayırd edilene kadar arazisininin mahsullerini satmadığı Hârice b. Zeyd tarafından nakledilmiştir. Aynı hadis *Muvatta*'da (2/619): "Süreyya yıldızı doğana kadar mahsûlünü satmazdı." lafzıyla nakledilmiştir ki, bu deliller hadis-i şerifin, metinde biraz sonra gelecek olan üçüncü şekildeki yorumunu teyid etmektedir.

zının doğması, bir de ilkbaharda bitkilerin yeşermesi ile tefsir edilmiştir. Bu ikinci tefsiri, "Sapsız bitkiler (otlar) ve ağaçlar da hep secde ederler."[34] âyetinde de görüyoruz. Zira ağaçların ve otların tam mânası ile yeşermeleri ilkbahar mevsiminde olur ki bu mevsim aynı zamanda her türlü âfatın ortadan kalktığı bir mevsimdir.

Süreyya yıldızı olarak tefsir edilmesine gelince: Hastalıklar Süreyya yıldızının sabah vaktinde doğduğu ve battığı zamanlarda etkisini çoğaltır.

Temîmî,[35] *Mâddetü'l-Bekâ* adlı eserinde der ki: Senenin, vücutlara fesad ve hastalık bakımından en büyük ve şiddetli iki vakti vardır. Biri, fecrin tulûunda Süreyya yıldızının güneşin battığı yerde batması; diğeri ise, ayın doğma menzillerinden bir yerde, güneş daha doğmadan önce doğu tarafından doğma vaktidir. Bu vakit de ilkbaharın bittiği vakittir. Yalnız, Süreyya yıldızının doğuşu esnasında beden sıhhatında görülen bozukluklar, batışında mevcut olan bozukluklardan daha az zarar meydana getirir.

Ebu Muhammed b. Kuteybe[36] şöyle anlatır: Denilir ki: Süreyya yıldızı ancak insanlara ve develere bir hastalık, salgınla doğar. Fakat Süreyya yıldızının batışı ise doğuşundan daha şiddetli hastalıkların meydana gelme zamanıdır.

Hadis-i şerifin izahında üçüncü bir görüş daha ileri sürülmüştür ki, en uygun olan izah belki de budur: Necm kelimesinden kastedilen Süreyya yıldızı, salgın ve hastalık (*el-âhet*)dan da kastedilen, ekinlere ve mahsulata kışın ve ilkbahar mevsiminin başlangıcında ârız olan âfetlerdir. Zikredilen vakitte Süreyya yıldızının doğmasıyla da bir emniyet meydana gelir. Bu sebepten dolayı Allah Rasûlü (s.a.) olgunlaşmamış mahsulün satılmasını yasaklamıştır.

Konumuz, taûn salgınının meydana gelmesi halinde Rasûlullah'ın (s.a.) tutumu idi.

---

34. Rahmân, 54/6.
35. Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed et-Temimî (v. 360/970), Filistinli olup Mısır'da Fatımî veziri İbn Killîs'ın özel doktorudur. Mineraller, taşlar ve madenler hakkında kendinden sonra gelenlerin başvuru kitabı olarak kullandıkları *Kitabu'l-Mürşid'i yazmıştır. Kitabu'l-İtimâd fi'l-Edviye* adlı kitabı latinceye terceme edilmiştir. Bk. Brockelmann, *GAL*, I/272-273. Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm ve İlim*, s. 53, 179, 187.
36. İbn Kuteybe ed-Dineverî, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe (214-276). Bağdat'da doğdu. Nahiv ve lügat bilginidir. Hadis, tefsir ve tarihçiliği yanısıra astroloji sahasında da meşhur olmuştur. Yukarıda isimlerini saydığımız ilimlerle ilgili bir çok eser yazmıştır. *Kitabu'l-Maârif, Müşkilu'l-Kur'an ve'l-Hadis, Kitabu'l-Hayl, Kitabu'l-Envâr, Uyûnu'l-Ahbâr* ve *Kitabu'l-Envâ'* bunların en meşhurlarıdır. Altmış yaşında Bağdat'ta ölmüştür. Bk. İbn Kesîr, *Bidâye*, 11/48; Zehebî, *el-İber*, 1/397, Doç. Dr. Mehmet Bayraktar, *İslâm'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, s. 202; *İslâm Ansiklopedisi*, 5/762.

Rasûlullah (s.a.), taûn salgınına tutulmuş bir beldeye girmeyi, içinde iken salgın başlamış bulunan bir beldeden çıkmayı tüm ümmetine yasaklamakla, bu hastalıktan tüm yönleriyle korunmayı gözetmiştir. Çünkü taûn salgınının mevcut olduğu bir yere girmek; belânın içine atlamak, etki alanında o mikrobu kapmağa hazır olmak ve kendi nefsinin aleyhinde olmak demektir. Bu hem akla, hem de şeriata muhalif bir davranıştır. Belki de taûn salgınına uğramış bir yere girmekten kaçınmak, Cenâb-ı Hakk'ın tavsiye buyurmuş olduğu korunma (*himye*) konusuna riâyet demektir. Bu tür korunma, fazla yemek ve içmekten perhiz değil de, yerlerden, zararlı havalardan perhiz etmek demektir.

Taûn salgını olan bir beldeden çıkmanın yasaklanmasında iki mânaya işaret vardır:

1) Ruhları ve nefisleri Allah'a bağlanmaya, O'na tevekküle, O'nun hükümlerine sabır ve rıza ile karşılık vermeye ikaz ve teşvik vardır.

2) Tıb otoritelerinin tavsiyeleri şöyledir: Vebadan kaçınacak olan her insanın, vücudundan fazlalık sıvıları çıkarması, az gıda alması, her yönden yumuşak-kuru (*müceffef*) tedbirlere meyletmesi, spor ve ısınma hareketlerinden kaçınması gerekir. Spor ve ısınma hareketlerinden kaçınmak gerekir, çünkü beden, çoğunlukla yerleşmiş olan öldürücü fazlalık maddeler ihtiva eder. Bunlar spor ve ısınma hareketleriyle faaliyete geçer ve yeni keymus'a[37] karışır. Bu durumda daha büyük bir hastalık meydana gelir. Halbuki, taûn meydana geldiğinde istirahat ve sükûnet gereklidir. Ahlatın (hümörlerin) artışının teskin edilmesi gerekir. Veba salgını olan bir yerden başka bir yere sefer etmek şiddetli hareketleri gerektirdiğinden ciddi bir şekilde zararlıdır. Bu ifadeler daha sonra gelen tabiplerin en efdâlinin (İbn Sina) sözüdür. Böylece hadis-i

---

37. *Keymus:* Aslı yunanca olan bu kelime, tıpta hazmın dört safhasının ikinci kısmı olan ciğerlerde meydana gelen şekline verilen addır. Hazm ise, alınan gıdanın, vücuttaki tabiî sıcaklık vasıtasıyla pişerek, tavırdan tavıra geçip bilfiil bedenin bir uzvu olmasıdır. Hazm, dört safhada meydana gelir. İlk defa ağıza alınan gıda çiğnenmiş lokma haline gelir ve mideye ulaştığında orada asıl hazım başlar ve Keylus safhası meydana gelmiş olur. Bu keylus karaciğere geçer orada ikinci hazım başlar. Burada keylusun bir kısmı kan, bir kısmı safra, bir kısmı balgam ve bir kısmı da koyu sıvı olur. Arta kalan lüzumsuz maddelerin bir kısmı böbreklere geçerek idrar olur. Diğer bir kısmı bağırsaklara geçerek safra ile çıkar. İşte bu ciğerlerdeki safhada gıda, keymus adını alır. Üçüncü hazım ise ince kan damarlarında meydana gelir. Dördüncü hazım da uzuvlarda mevcud maddelerin içinde o maddelere tamamıyla benzemek için olur. Bu ince hazımların fazlaları gizli bir çözülme geçirirler. Artıklar, buhar olup menfezlerden, terle kirlenerek burun ve kulaktan, cerahatle, saç ve kıllara geçerek, onlarla birlikte düşerek, çıkarlar. Daha geniş bilgi için bak: İbn Haldun, *Mukaddime*, 415; Tehânevî, *Keşşâf*, 1/1098, 1537; Dr. Âkil Muhtar Özden, *İbn Sina Tıbbına Bir Bakış*, s. 8; *Mucemu'l-Vasît*, 808.

şerifteki tıbbî mâna ve aynı tavsiyede mevcut olan kalp, beden tedavisi ve sıhhatının korunması ortaya çıkmış oldu.]

Şöyle bir itiraz yapılabilir: Hadis-i şerifin diğer rivayetlerindeki; "Tâundan kaçmak için o beldeden çıkmayınız." cümlesi, sizin zikretmiş olduğunuz mânayı kasdettiğini ortaya koymadığı gibi, geçici bir sebeple çıkmağa ve yola çıkacak bir yolcunun yolculuğuna mani değildir.

Buna şu cevap verilir: Hiç kimse, ne bir tabip ve ne de başkası, taûn salgınları meydana geldiğinde insanlar hareket etmesinler ve cansızlar gibi olsunlar dememiştir. Yalnız, salgın esnasında mümkün olduğu kadar az hareket etmelidir. Tâundan kaçmak, hareketi icab ettirdiğinden değil, mücerred hastalıktan kaçmaktır. Halbuki istirahat ve sükûnet hastanın kalbine ve bedenine faydalı, Allah'a tevekküle ve O'nun kazâ ve kaderine teslim olmaya daha yakındır. Fakat hareketi gerektirecek işleri olan sanatkârlar, işçiler, yolcular, postacılar ve diğerlerine tüm hareketlerinizi bırakın denilmez. Yalnız lüzumsuz hareketlerden men edilebilirler. Meselâ, yolculuk yapan biri sırf taûndan kaçmak için yola çıkarsa buna mâni olunur. En doğrusunu Allah bilir.

Tâun salgınının yayılmış olduğu bir beldeye girmekten men edilmesinde çeşitli hikmetler vardır:

1— Eziyet verici sebeplerden kaçınmak ve onlardan uzaklaşmak.

2— Kokmuş ve bozulmuş olduğundan teneffüs edenlerin hasta olduğu havayı teneffüs etmemek.

3— Dünya ve ahiretin esası olan âfiyetin elde edilmesi.

4— Tâuna tutulmuş hastalara komşu olmamak dolayısıyla da birlikte olmaktan aynı hastalığa tutulmamak.

Ebu Davud'un *Sünen*'inde merfû olarak şu hadis rivayet edilmektedir: "Helâk olmak (*karaf*) hastalara yakın olmakladır."(38)

İbn Kuteybe diyor ki: Karaf, vebaya ve hastalara yaklaşmak demektir.

5— Nefisleri, hastalığın bulaşması ve uğursuzluk inancından korumaktır. Çünkü ruhlar bu iki şeyden etkilenirler. Bir şeyi uğursuz saymak, o şeyin sanıldığı şekilde, istenilmeyen bir biçimde meydana gelmesini sağlar.

Özetle, taûn salgınının meydana geldiği bir beldeye girmenin yasaklanmasında, koruma ve perhiz, telef olmayı hazırlayan sebeplerden uzak olmak

38. Ebu Davud, 3923; Ahmed b. Hanbel, 3/451. Senedinde meçhul bir râvi vardır.

vardır. Tâunlu beldeden kaçmamakta da tevekkül, teslim ve işin neticesini Allah'a (c.c.) bırakmak vardır.

Sahihayn'da[39] şunlar rivayet edilmektedir: Hz. Ömer Şam'a doğru yola çıktı. Serg denilen köye vardığı zaman Ebu Ubeyde b. Cerrâh ve arkadaşları kendisini karşıladılar ve Şam'da veba salgını olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Şam'a girip girmeme hususunda ihtilâfa düştüler. Hz. Ömer İbn Abbas'a; "Bana ilk muhacirleri çağır." dedi. İbn Abbas der ki: Onları çağırdım. Hz. Ömer, onlara Şam'da veba salgını olduğunu haber vererek istişare etti. Bir kısmı: "Yola bir iş için çıkmışsın, geri dönmeni doğru bulmuyoruz." dediler. Diğerleri ise: "Rasûlullah'ın ashabı ve diğer insanlardan kalanlar seninle birliktedirler. Onları bu veba salgınıyla karşı karşıya bırakmanı uygun görmüyoruz" dediler. Hz. Ömer onlara: "Artık yanımdan çekilebilirsiniz." dedikten sonra: "Bana Ensar'ı çağır." dedi, ben de çağırdım. onlar ile de istişare etti. Bunlar da Muhacirlerin ihtilâfı gibi bir yol takip edince onlara da: "Siz de yanımdan çekilebilirsiniz." dedi. Sonra: "Bana şu Mekke fethiyle birlikte hicret eden yaşlı Kureyşlileri çağır." dedi. Ben de onları çağırdım. Onlar, içlerinden iki kişi dahi ihtilâf etmeksizin dediler ki: "İnsanları geriye döndürmeni ve onları şu veba illetiyle boğuşmaya bırakmamanı doğru buluyoruz." Bunun üzerine Hz. Ömer insanlara şunun bildirilmesini emretti: "Ben sabahleyin bineğimin üstünde geri döneceğim. Böylece siz de sabaha göre hazırlıklarınızı yapın!" O zaman Ebu Ubeyde b. Cerrâh: "Ey mü'minlerin emîri! Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" deyince Hz. Ömer şöyle cevapladı: "Keşke bu lafı senden başkası söyleseydi Ey Ebu Ubeyde! Evet, Allah Teâlâ'nın kaderinden, yine Allah Teâlâ'nın kaderine kaçıyoruz! Şöyle bir düşünsene. Senin birçok deven olsa da, biri münbit diğeri çorak iki yamacı olan bir vadiye onları indirsen. Sen onları münbit yerde gütsen de Allah'ın kaderiyle, çorak yerde gütsen de Allah'ın kaderiyle gütmüş olmaz mısın?" İbn Abbas der ki: Tam bu sırada, birtakım işleri dolayısıyla ortalıkta görünmeyen Abdurrahman b. Avf çıkageldi ve dedi ki: Bu konuda bende bir bilgi vardır. Ben Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğunu işittim: "Siz bir beldede bulunuyorken bu hastalık yayılmışsa sakın ondan kaçmak için o yerden çıkmayınız. Eğer bu hastalığın bir yerde çıktığını duyarsanız oraya gitmeyiniz."

4— İstiskânın Tedavisi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) istiskâ hastalığı ve tedavisi hakkındaki tutumu şöyledir:

39. Buharî, 76/30; Müslim, 2219.

Sahihayn'da Enes b. Mâlik (r.a.) anlatıyor: Ureyne ve Ukl kabilesinden bir topluluk Allah Rasûlü'ne (s.a.) geldiler ve Medine'nin havasının kendilerine ağır geldiğinden şikâyette bulundular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Zekât develerinin yanına gitseydiniz de develerin sidiklerinden ve sütlerinden içseydiniz." buyurunca onlar da bunu yaptılar. Sıhhatlarına kavuştuklarında çobanları teslim alıp öldürdüler. Develeri önlerine katıp götürdüler. Böylece Allah ve Rasûlü'ne savaş açmış oldular. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) arkalarından bir askeri birlik gönderip onları yakalattı. Daha sonra (had olarak) onların ellerini, ayaklarını kestirdi, gözlerine mil çektirip kendi kendilerine ölene kadar onları güneş (in kızgın sıcaklığına) terkettirdi.[40]

Hadiste geçen bu hastalığın istiskâ olduğuna delil, Müslim'in rivâyetindeki şu ziyadedir: "Medine'nin havası bizi bozdu. Karınlarımız şişti. Uzuvlarımız gevşedi..."[41]

Cevâ: Karın hastalıklarındandır. (Göğüs ve ciğerde belirir).

İstiskâ: Hümörlerle ilgili bir hastalık olup sebebi, soğuk ve garip bir hümörün uzuvları bozmasıdır. Böylece ya tüm zahir uzuvlarda gelişir veya gıda ve hümörlerin içinde değişikliğe uğradığı (ikinci hazım keymus dönemi) boş bölgelerde gelişir. Üç kısmı vardır: a) Lahmî; bu en ağır türüdür, b) Zakî, c) Tablî.[42]

Bu hastalığın tedavisinde gerekli olan ilaçlar, içinde mutedil bir çözülme, ihtiyaç miktarı çoğalma olanlardır. Bu vasıflar develerin idrar ve sütlerinde mevcut olduğundan Rasûlullah (s.a.) içilmesini emretmiştir. Bol süt veren devenin sütünde parlaklık, yumuşaklık, akıcılık, letafet ve tıkalı yerleri açıcılık özelliği vardır. Çünkü develerin genellikle otladıkları şeyler istiskâ hastalığına faydalı olan, yavşan otu (*şih*), marsama otu (*kaysum*), sarı papatya (*babunc*), papatya (*akhuvan*), boya otu (*izhir*) ve diğer bitkilerdir.

---

40. Buharî, 4/66, 24/68, 56/156, 76/6, 86/17; Müslim, 1671; Ebu Davud, 4364; Nesâî, 7/93-94, 98; Tirmizî, 2114; İbn Mâce, 2578; Ahmed b. Hanbel, 3/107, 161, 177, 198, 205, 287, 290, 370.
41. Müellifin Müslim'den naklettiği bu ilâve Müslim'de yoktur. Nesâî'de ise sadece: "Renkleri sararana ve karınları şişene kadar" ziyadesi vardır.
42. *İstiskâ (la Hydropisie, Dropsy)*: Uzuvların arasına girip, uzuvlarla birlikte gelişen soğuk (barid) garib bir hümörün meydana getirdiği hastalıktır. Üç türü vardır: a) *Lahmî*: Zâhir uzuvlarda belirir, tüm vücudu sarar. Kan yoluyla toplanan su bütün vücuda, kasların aralarına girer ve görünüşte kişiyi şişman gibi gösterir. b) *Tablî* Karın boşluğunda kuru olarak bulunan gaz hümörü (rîhî madde) dür. Bununla birlikte bu bölgede az rutubetli gaz da bulunur. c) *Zakî*: Vücutta gıda ve ahlatın (hümörlerin) hazım safhalarından geçirildiği mide, ciğer ve bağırsaklar gibi boş bölgelerden başka, ağızdan ses tellerinin bulunduğu bölgelere kadar olan boşlukta meydana gelen su toplanmalarına verilen addır. Bk. Tehânevî, *Keşşâf*, 1/726.

Bu istiskâ hastalığı özellikle ciğerde meydana gelen bir âfetle veya ortak bir maddeyle birlikte olur. Çoğunlukla da ciğerdeki tıkanık yerlerde bulunur. Arap develerinin sütü, ondaki akıcılık ve zikredilen diğer faydalarından dolayı bu tıkanıklıkları giderir.

Râzî der ki: Deve sütü, ciğer ağrılarına ve mizac bozukluklarına şifadır. İsrailî demiştir ki: Deve sütü, sütlerin en incesi, akıcı ve keskinliği en çok, gıda olarak en az özelliği olanıdır. Bu sebepten vücuttaki faydasız (katı) maddeleri inceltir, karın (daki bağırsakların içindeki katı maddelerin) boşalmasını sağlar, tıkanıklıkları açar. Bu özelliğine delil, tabiî olarak hayvanî sıcaklığının çok olmasından dolayı deve sütünde az bir tuzluluk olmasıdır. Bu sebepten dolayı, ciğerin yumuşatılmasında, tıkanıklıklarının açılmasında, ilk safhada dalak sertliğini gidermede, istiskâ hastalığına özellikle anasından henüz ayrılmış deve yavrusunun sidiği ile devenin memesinden alındığındaki sıcaklığıyla içilen süt faydalıdır. Çünkü bu şekildeki karışım sütün tuzluluğunu arttırır. Faydasız maddelerin parçalanması, bağırsaklardaki katı maddelerin boşaltılmasında kullanılan süt cinslerinin en çok tercih edileni deve sütüdür. Şayet karında bulunan maddelerin inmesi ve boşaltılması bu şekilde mümkün olmuyorsa mutlaka ishal yapıcı başka bir ilaç kullanılması gerekir.

Kanun sahibi (İbn Sina) der ki: "İstiskâ hastalığının tedavisine sütün tabiatı zıddır denmesine aldırış etmemek gerekir."

Der ki: "Bil ki, dişi develerin sütü yumuşaklıkla birlikte parlaklığı ve bir hassasından dolayı faydalıdır. Ve bu sütün faydası çok fazladır. Şayet bir insan bu sütü su ve yemek yerine içse şifaya kavuşur. Nitekim bu husus Arap bedevîlerinin yaşadığı bölgelere gönderilen bir grup insanda denenmiştir. Onları bu duruma zaruret sevketmişti. Afiyete kavuştular. Sidiklerin en faydalı olanı bedevî devesinin sidiğidir ki o da en kıymetlidir."

Konunun başında zikredilen kıssa, tedavi olmaya, tıbbî müdahale yapmaya ve eti yenilen hayvanın sidiğinin temiz olduğuna delildir. Çünkü haram kılınan maddelerle tedavi caiz değildir. İslâm'ın intişarı zamanında olmalarına rağmen içtikleri zaman ağızlarını yıkamakla ve namaz için üzerlerine sıçrayan sidikleri yıkamakla emrolunmadılar. Bununla birlikte muhtemel bir yasaklamanın ihtiyaç ânında başka zamana tehir edilmesi caiz değildir.[43]

43. Ebu Davud şârihi Hattabî, müellifin aksine bu hadisten şu hükmü çıkarmıştır: "Hadis-i şerif zaruret esnasında, haram kılınmış bir şeyle tedavi olmanın mübah olduğuna delildir. Çünkü ister eti yenen hayvan olsun, ister eti yenmeyen hayvan olsun her türlü sidik necistir." Hattabî, *Ebu Davud Şerhi*, 4/532.

Cinayet işliyen kişiye, yaptığı şekilde mukabele (*kısas*) gerekir. Çünkü bu Ureyneliler çobanı öldürmüş ve gözlerini de oymuşlardı. Bu husus *Sahih-i Müslim*'de geçmiştir.

Bir kişiyi öldüren cemaatın hepsine aynıyla mukabele edilerek kısas yapılması gerektiğine de delildir.

Yine, şayet cinayet işleyen kişide hem had hem de kısas birleşirse her ikisi de birlikte tatbik edilir. Çünkü bu kıssada Allah Rasûlü (s.a.) önce onların isyanları karşılığında ellerini ve ayaklarını, Allah'ın bir haddi olarak, çaprazlama kesti. Daha sonra çobanı öldürmeleri dolayısıyla kısas olarak onları öldürdü.

İsyancı mal çaldığı ve adam öldürdüğünde aynı anda elleri, ayakları kesilir ve öldürülür.

Cinayetler çoğaldığında, cezası da büyür. Çünkü bu Ureyneliler İslâmdan irtidad ettiler, bir adam öldürdüler, daha sonra da maktûle işkence yaptılar ve malını elinden aldılar. Böylece açıkça isyan etmiş oldular.

İsyancılara destek vermek, isyana katılmak hükmündedir. Zira, şu bir gerçek ki onların her biri öldürdükleri çobanı teker teker öldürmüş değillerdir. Rasûlullah (s.a.) da onlara had ve kısas uygularken, çobanı hangisinin öldürdüğünü sormamıştır.

Birini aldatarak ansızın öldürmekte (*katl-i gayle*) had olarak câninin öldürülmesi vaciptir. Cânının, öldürülen kişinin velisi tarafından affedilmesi bu haddin uygulanmasına mâni değildir. Bu hususta kefâete de (kadın-erkek, köle-hür) itibar edilmez. Bu hüküm Medinelilerin mezhebidir. Ahmed b. Hanbel'in iki görüşünden birisi de budur. Şeyhimiz (İbn Teymiye) bu görüşü tercih eder ve bununla fetva verirdi.[44]

5— Yaraların Tedavisi:

Yaraların tedavisi konusunda Allah Rasûlü'nün (s.a.) tutumu şöyledir:

Sahihayn'da Ebu Hâzim'den rivayete göre Sehl b. Sa'd'ı, Uhud savaşında Rasûlullah'ın (s.a.) yarasının nasıl tedavi edildiği sorulduğunda şöyle

---

44. İbn Teymiye, *Siyâsetü's-Şer'iyye*, 69-75. Bu hususta da mezhepler arasında bir hayli ihtilâf mevcuttur. Burada bunun tafsilatına girmek konu dışında kalacağından sadece İbn Rüşd'ün *el-Bidâye* adlı eserinin cinâyetler bahsine (2/330-357) atıfta bulunmakla yetiniyoruz.

anlattığını işitmiştir: "Rasûlullah'ın (s.a.) yüzü yaralandı, küçük azı dişi kırıldı. Ve başındaki miğferi de yarıldı. Hz. Fâtıma (r. anha) kanı yıkıyor, Hz. Ali (r.a.) de kalkan ile su döküyordu. Hz. Fâtıma kanın durmadığını görünce, bir parça hasır aldı ve onu yaktı. Hasır kül haline gelince o külü yaraya yapıştırdı ve böylece kanı durdurmuş oldu."[45]

Bu kül berdîden[46] imal edilmiş hasırın külüdür. Bu bitkinin külünün kanı durdurma konusunda kuvvetli bir etkisi vardır. Çünkü kuruluğu çok, yanıcılığı azdır. Kuruluğu fazla olan ilaçlarda yanıcılık özelliği de bulunduğunda, kanı kurutur ve emer. İşte bu kül şayet burnu kanayan birinin burnuna yalnız olarak veya sirke ile birlikte püskürtüldüğünde burun kanamasını keser.

Kanun sahibi (İbn Sina) der ki: "Berdî, kanamalara faydalı olup kanı durdurur. Yumuşak yaralara püskürtülerek saçılır ve yara bununla (pansuman yapılarak) tedavi edilmiş olur. Mısır kağıdı eskiden bu bitkiden imal edilirdi. Mizacı soğuk-kurudur. Külü, ekletülfem[47] hastalığına faydalı olup kanın çıkmasına ve habis (pis) yaraların azmasına engel olur."

6— Hacamat ve Dağlama Yoluyla Tedavi:

a) Hacamat Yaptırma:

Rasûlullah'ın (s.a.) bal (şerbeti) içirerek, hacamat yaparak ve dağlama yoluyla tedavi husussundaki tutumu şöyledir:

Buharî'nin *Sahih*'inde, Saîd b. Cübeyr—İbn Abbas kanalıyla Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "Şifa üç şeydedir: Bal (şerbeti) içmek, kan alma (hacamat) aleti vurma ve ateşle dağlama. Fakat ben ümmetime dağlayarak tedavi olmayı yasaklıyorum."[48]

---

45. Buharî, 56/85; Müslim, 1790.
46. *Berdî (Papirüs)*: Kamış gibi suda yetişen bir bitki olup bir metre ve biraz fazla boyu vardır. Çoğunlukla yukarı Nil'de yetişir. Eski Mısırlılar yazı yazmak için bu bitkiden sahifeler yaparlardı. Hasır yapımında da kullanılmıştır. Bk. Mucemu'l-Vasît, 48.
47. *Ekletülfem*: Yara şeklinde görünen bir hastalıktır. Az bir zamanda bir çok yerde çıkar. Kokusu vardır. Nerede çıkarsa onun ismiyle anılır. Ağızda çıktığında da ekletülfem denir. Bk. Tehânevî, *Keşşâf*, 1/87.
48. Buharî, 76/3.

Ebu Abdillah el-Mâzerî der ki: "İmtilâî[49] hastalıklar; demevî, safravî, balgamî ve sevdavî türlerinde olur. Şayet imtilâ, demevî türünden olursa tedavisi vücuttan kan alınmasıyladır. Eğer diğer türlerinden olursa, her hümörü giderecek şekilde uygun bir ishal ilacı ile tedavi edilir. Sanki Allah Rasûlü (s.a.) bal şerbeti tavsiye ederek müshil ilaçlara, hacamatı tavsiye ederek de kan aldırmaya işaret etmiş olmaktadır. Bazı âlimler demişlerdir ki: Hadis-i şerifteki "kan alma aleti vurmakta" ifadesine kan aldırma konusu girmektedir. Tedavi mümkün olmadığında tıbbî müdahalede en son çare dağlamaktır. Nitekim Rasûlullah (s.a.) ilaç olarak dağlamayı da belirtmiştir. Çünkü dağlama, ilaçların kuvvetlerine tabiatlar galebe çaldığı, içilen ilacın fayda vermediği zaman kullanılır. Hadisteki: "Fakat ben ümmetime dağlama ile tedavi olmayı yasaklıyorum." ve diğer bir hadiste yer alan: "Dağlanarak tedaviden tedaviden hoşlanmam."[50] ifadelerinde, zaruret olmadıkça dağlama ile tedaviyi en son çare olarak değerlendirdiğine işaret vardır. Acele ederek tedaviye dağlamayla başlamayı hoş karşılamamıştır. Çünkü dağlama ile insanın duyacağı elem, hastalığından duyduğu elemden daha fazla olacaktır."

Doktorlardan bazısı demişlerdir ki: Mizacî hastalıklar, ya bir hümör sebebiyle veya başka bir sebeple olur. Hümörlere dayalı hastalıklar keyfiyet olarak, sıcak, soğuk, nemli veya kuru veya bunların ikisinin karışımıyla olur. Bu dört keyfiyetten ikisi etkili (fail) keyfiyettir ki onlar sıcaklık ve soğukluktur. Münfail (etkilenen) keyfiyet de nemlilik ve kuruluktur. İki etkili keyfiyetten birinin münfail bir keyfiyetle birlikte galebe çalması gerekir. Bu bedende mevcut hümörlerin her biri için geçerlidir. Diğer mürekkep hümörlerin de, fail ve münfail olarak iki keyfiyeti vardır.

Bu izahtan anlaşılan, mizacî hastalıkların sıcaklık ve soğukluk keyfiyetinde olan ahlatın kuvvelerine tâbi olduğudur.

Nübüvvet kelâmı, sıcak ve soğuk keyfiyetlerde olan hastalıkların tedavisinin aslına temsil yoluyla işaret ederek gelmiştir. Şayet hastalık sıcak bir keyfiyete sahipse, bu hastalığı kan aldırarak veya hacamatla kan akıtarak tedavi ederiz. Çünkü kan aldırmada bir hümörün dışarı atılması ve mizacın soğutulması sözkonusudur. Şayet hastalık soğuk bir keyfiyete sahipse ısıtarak tedavi ederiz. Bu özellik bal şerbetinde vardır. Bununla beraber soğuk maddelerin dışarı atılması sözkonusu olduğunda, bal şerbetinde bu vasıf da vardır.

49. *İmtilâ*: Bedende dört hümörden birisinin fazlalaşarak insanda hastalık meydana gelmesidir. Bazan hümörlerin keyfiyet bakımından değer kaybetmesine de bu isim verilir. Bk. Tehânevî, *Keşşaf* 2/1313.

50. Buharî, 76/17; Müslim, 2205.

Çünkü bal şerbetinde pişirme, kesme, inceltme, parlatma ve yumuşatma özellikleri vardır. Bu şekilde soğuk hümörün, kuvvetli müshillerin yenilgisinden emin olarak ve mülayim bir şekilde dışarı atılması sağlanmış olur.

Dağlamaya gelince: Hümörlere ait hastalıkların hepsi için geçerlidir. Hastalık keskin olup iki taraftan birine süratle yayılır. O zaman dağlamaya gerek kalmaz. Bazan da müzmin olur ki tedavisi hümör dışarı atıldıktan sonra, dağlama yapılması uygun olan uzuvlara dağlama yaparak olur. Çünkü bu hastalık ancak uzuvda yerleşmiş galiz ve soğuk hümörde olursa müzmin olur ki bedenin mizacını bozar. O uzva gelen tüm maddeleri de cevherine benzer bir şekle sokar. Böylece uzuvda ateş meydana gelir. Dağlama yapılarak oradan bu madde (hümör) çıkarılır. Dağlamada mevcut olan ateş unsuru bu soğuk maddeyi yok etmiş olur.

Bu hadisten, hümörlerle alâkalı tüm hastalıkların tedavisini öğreniyoruz. Nitekim, "Hummanın şiddeti cehennemin kaynamasından bir parçadır. Dolayısıyla onu su ile soğutunuz."[51] hadisinden de sıcak hastalıkların tedavisini daha önce öğrenmiştik.

Hacamata gelince; İbn Mâce'in *Sünen*'inde zayıf bir râvi olan Cübâre b. Mugallis'in Kesîr b. Süleym kanalıyla Enes b. Mâlik'in (r.a.) Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğunu naklettiği rivayet ediliyor: "Mîrac gecesinde yanlarından geçtiğim her topluluktan: Ya Muhammed! Ümmetine hacamat yapmayı emret, tavsiyesiyle karşılaştım."[52]

Bu hadis Tirmizî'nin *Câmi*'inde İbn Abbas'tan; "Sakın hacamattan vazgeçme, ya Muhammed!" şeklinde rivayet edilmiştir.[53]

Sahihayn'da Tâvus'un İbn Abbas'tan yaptığı rivayette: "Rasûlullah (s.a.) hacamat olmuş ve hacamatçıya ücretini vermiştir."[54] ifadesi vardır.

Yine *Sahihayn*'da, Humeyd et-Tavîl'in Enes'den rivayetine göre Ebu Taybe, Rasûlullah'a (s.a.) hacamat yaptı. Ona iki sa' yiyecek verilmesini emretti. Efendileriyle de Ebu Taybe'nin vergisini azaltmaları hususunda konuştu, daha sonra: "En hayırlı tedavi şekliniz hacamattır." buyurdu.[55]

---

51. Daha önce geçti. Bk. Dipnot: 1.
52. İbn Mâce, 1/3479. Senedi, Cübâre ve Kesîr'den dolayı zayıf olmakla birlikte, Tirmizî'de İbn Abbas (2053) ve İbn Mes'ûd (2052) kanalıyla gelen şahidleriyle birlikte hadis sahihtir.
53. Tirmizî, 2053. Senedinde Abbâd b. Mansûr vardır ki, hıfzının yetersizliği ve hafızasının dağılmasından dolayı zayıf bir râvidir. Tirmizî bu hadise Abbâd'dan dolayı, hasen-garib demiştir. Hal tercemesi için bk. Ukaylî, *Duafâ*, 3/134-137.
54. Buharî, 76/10; Müslim, 1202.
55. Buharî, 76/13; Müslim, 1577.

Tirmizî'nın *Câmi*'inde Abbâd b. Mansur'dan, İkrime'nin şöyle dediği nakledilmektedir: İbn Abbas'ın hacamatçı üç kölesi vardı. Bunlardan ikisi kendisine ve âilesine hizmet eder, kazanç sağlarlar, üçüncüsü ise kendisini ve âilesini hacamat yapardı. İbn Abbas, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Hacamatçı olan köle ne iyi bir insandır. Kan alıyor, dolayısıyla sırt omurgasını hafifletiyor ve görüşü güçlendiriyor." Rasûlullah (s.a.) mîraca çıktığında, meleklerden her bir topluluğa uğradığında, onlar: "Hacamat olmalısın." dediler. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Hacamat olmanız için en uygun günler on yedi, on dokuz ve yirmi birinci günlerdir." Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: "Tedavide kullandığınız ilaçların en hayırlısı, burundan alınan ilaç (*sevt*), ağıza konarak alınan ilaç (*ledûd*), hacamat ve müshildir." Rasûlullah'a (s.a.) —Abbas ve arkadaşları, rızası olmaksızın— ledûd içirdiler. Kendine geldiğinde: "Bana kim ledûd içirdi?" buyurdu. Hepsi sustu. Bunun üzerine Abbas (r.a.) hariç evde bulunanların hepsine ledûd içirildi." Tirmizî, bu hadis hasen-garib demiştir. Hadisi İbn Mâce de rivayet etmiştir.[56]

Hacamatın faydaları şunlardır: Hacamat, bedenin sathını fasddan (kan aldırma)damarı yararak daha fazla temizler. Fasd ise bedenin derinliklerindeki kanın temizlenmesinde daha uygundur. Çünkü hacamatla deri altlarında olan kan çıkarılır.

Ben derim ki: Hacamat ve fasdın hakikatı şudur: Her ikisi de zaman, mekân, yaşlar, mizaclar, sıcak bölgeler ve sıcak zamanlara göre değişir. Kanı son derece pişmiş olan sıcak mizaclı kişilere hacamat, birçok yönden fasddan daha faydalıdır. Çünkü kan hümörü pişer ve incelirse cesedin dahili sathına çıkar. Bu durumda olan kan, ancak hacamat yapılarak dışarı atılır. Bu sebepten de çocuklar için fasddan daha faydalıdır. Aynı şekilde fasda tahammülü olmayanlar için de faydalıdır. Doktorlar diyorlar ki: Sıcak beldelerde hacamat fasddan daha faydalıdır. Ayın ortasında, yine bu cümleden olarak ortasından sonra, dörtte üçünden sonra hacamat yapmak sünnettir. Çünkü kan bu vakitten önce çoğalmaz ve değişmez. Ay sonunda da sükûnet bulur. Ortasında ve az sonrasında ise son derece çoğalır.

Kanun sahibi (İbn Sina) der ki: Ay başında hacamat yapılması tavsiye edilmez. Çünkü hömürler ayın ne başında ne de sonunda çoğalıp harekete geçerler. Çünkü bu vakitlerde azalırlar. Halbuki ayın ortasında, ay dolunay şeklinde olduğundan ışığının çoğalması sebebiyle hümörlerin çoğalma seyri doruk noktasına ulaşır.

56. Hadis daha önce geçti. Bk. dipnot 53.

Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Tedavi olduğunuz şeylerin en hayırlısı hacamat ve fasddır."[57] Yine bir hadiste: "İlacın en hayırlısı hacamat ve fasddır." buyurulmaktadır.

Hadisteki: "Tedavilerinizin en hayırlısı hacamattır." ifadesi, Hicazlılar ve sıcak bölgelerde yaşıyanlar içindir. Çünkü onların kanları ince olduğundan dışardaki hararet kanı bedenlerin zahirine çabukça çıkarmağa ve deri altlarında toplamaya meyillidir. Yine sıcak bölge insanlarının beden gözenekleri geniş olup kuvvetleri yerinden oynar vaziyettedir. Onlara fasd yapmak tehlikelidir. Hacamat iradî olarak teferruk-i ittisaldir ki damarlardan külli bir boşalma onu takip eder. Özellikle de fasd yapılamayan damarlara faydalıdır ki, her birisinin fasd yapılmasında özel bir fayda vardır.

Fasd-ı Bâslîk:[58] Ciğer ve dalaktaki hararet, kan hümörünün çoğalmasından ciğer ve dalakta meydana gelen şişkinlik (verem)lere faydalıdır. Akciğer şişkinliklerine, şevsa,[59] zatülcenb ve dizin altından kalça kemiğine kadar arızî olarak kan hümöründen gelen her hastalığa faydalıdır.

Fasd-ı Ekhal:[60] Demevî mizaca sahip bir kişinin bütün bedeni arızî bir kan çoğalmasına maruz kaldığında, bu tür kan almakta fayda vardır. Yine tüm vücutta kan bozulması sözkonusu olduğunda da, bu yola başvurulur.

Fasd-ı Kîfâl:[61] Başta ve boyunda çok kan bulunması veya kanın bozulmasından dolayı arız olan hastalıklara faydalıdır.

Fasd-ı Vedecayn:[62] Dalak ağrısına, astıma, nefes darlığına, baş ağrılarına faydalıdır.

Kâhil hacamatı:[63] Omuz ve boğaz ağrılarına faydalıdır.

Ahda'ayn hacamatı:[64] Başta ve yüz, dişler, kulaklar, gözler, burun, boğaz gibi başın diğer uzuvlarında kan fazlalığından veya bozulmasından veya her ikisinin de birleşmesinden meydana gelen hastalıklara faydalıdır.

57. Hadis daha önce geçmekle birlikte "fasd" ziyadesi hadis kitaplarında bulunmamaktadır.
58*Bâslîk*: Gövde damarıdır ki dirsek içinde olan üç damarın aşağısında olandır. Şayet bu damardan kan alınırsa gövdeye faydalıdır.
59. *Şevsa*: İnsanı rahatsız edecek derecede, karındaki bir gaz sebebiyle meydana gelen ağrıdır.
60. *Ekhal*: Baş ve gövde damarına verilen addır.
61. *Kîfal*: Kolda bir damara verilen addır.
62. *Vedec*: Boyunda bulunan şah damarıdır.
63. *Kâhil*: İki omuz arasındaki yağlı kısma verilen addır.
64. *Ahdâ*: Boyun damarlarından bir damardır.

Enes b. Mâlik (r.a.) der ki: "Rasûlullah (s.a.), iki boyun damarından ve omuz arasından hacamat yaptırırdı."[65]

Sahihayn'da Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayete göre: "Rasûlullah (s.a.) üç defa hacamat olmuştur. Birini omuz arasına, ikisini boyun damarlarına yaptırmıştır."[66]

Sahih'te Enes'den (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.) ihramda iken başındaki ağrısından dolayı başından hacamat yaptırdığı rivayet edilmiştir.[67]

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Hz. Ali'den (r.a.) rivayete göre: "Rasûlullah'ın (s.a.) boyun damarlarından ve iki omuz arasından hacamat yaptırmasını söylemek için Cebrâil (yeryüzüne) inmiştir."[68]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde Câbir b. Abdullah'ın rivayetine göre; "Allah Rasûlü (s.a.) kaba yerinden, orada oluşmuş bir eziklik veya yaradan dolayı hacamat yaptırmıştır."[69]

Doktorlar hacamatın, kamahduve[70] de denilen, kafada bulunan nukra'dan[71] yapılıp yapılamayacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir. Ebu Nuaym, "*Tıbbu'n-Nebevî* adlı kitabında merfû olarak şöyle bir hadis rivayet etmiştir: "Sizin, kamahduvenin cevizinden hacamat yapmanız gerekir. Çünkü (buradan yapılan hacamat) beş hastalığa şifadır." Cüzzamı da bu hastalıkların arasında zikretmiştir.[72]

Diğer bir hadiste ise: "Kamahduvenin cevizinden hacamat yapınız. Çünkü (bu bölgeden yapılan hacamat) yetmiş iki hastalığa şifadır."[73] buyurulmuştur.

---

65. Tirmizî, *Sünen*, 2051, *Şemâil*, 2/223; Ebu Davud, 3860; İbn Mâce, 3483; Ahmed b. Hanbel, 3/119, 192. İsnadı sahih olup Hâkim hadise sahihtir demiş, Zehebî de Hâkim'e katılmıştır.
66. Hadisin *Sahihayn*a isnad edilmesi bir yanılma eseri olsa gerektir. Zira bu hadis *Sahihayn*'da mevcut değildir. Bir önceki dipnotta hadisin kaynakları gösterilmiştir.
67. Buharî, 76/14, 15. Abdullah b. Buhayne ve İbn Abbas'tan rivayet edilmiş olup Enes'den değildir.
68. İbn Mâce, 3482. Râvilerinden Asbağ b. Nübâte et-Teymî, zayıf râvilerden olduğundan hadisin senedi zayıftır. Bk. Ukaylî, *Duafâ*, 1/129-130.
69. Ebu Davud, 3863, Nesâî, 5/193,194.
70. *Kamahduve*: Başın bitiminde, kafanın üstünde bulunan açık büyüklüğe denir. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 758.
71. *Nukratülkafa*: Dimağın sonunda mevcut olan çukura denir. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 945.
72. Bu hadisi Süyutî, *Câmiu's-Sağîr*'de, Taberânî, İbnüssünnî ve Ebu Nuam'a isnad etmiş ve zayıf olduğunu belirtmiştir. Hadisi Suheyb rivayet etmiştir.
73. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (5/94), hadisi Suheyb'den Taberânî'nin rivayet ettiğini ve râvilerinin sika olduğunu söylemiştir.

Doktorlardan bir grup da bu bölgeden hacamat yapılmasını güzel bulmuşlar ve şöyle demişlerdir: Buradan yapılan hacamat, gözlerin yuvasından fırlamasına, arızî olarak gözde meydana gelen batmalara, göz hastalıklarının bir çoğuna, kaşların ve göz kapaklarının ağırlaşma ve kaşınmasına faydalıdır.

Rivayet edildiğine göre Ahmed b. Hanbel, bu tür bir hastalıktan dolayı kafasının her iki tarafını hacamat yaptırmış, fakat ense çukurundan hacamat yaptırmamıştı.

Kamahduveden yapılan hacamatı *Kanun* sahibi (İbn Sina) da hoş karşılamamış ve şöyle demiştir: "Oradan hacamat yaparak kan aldırmak hakiki olarak unutkanlık getirir. Nitekim efendimiz, velinimetimiz ve şeriatımızın sahibi Hz. Peygamber (s.a.) de aynı hakikata işaret etmiştir. Çünkü dimağın gerisi beyinde hafıza kuvvetinin merkezi olan yerdir. Orada yapılacak olan hacamat ise hafızayı siler süpürür."

Başkaları ise buna itiraz etmiş ve şöyle demişlerdir: Bunun hadis olduğu tesbit edilememiştir. Tesbit edilse bile, bu bölgede zaruret olmaksızın yapılacak hacamat ancak dimağın gerisini zaafa uğratır. Fakat kan fazlalığından dolayı hacamat yapılırsa hem tıbben hem de şer'an faydalıdır. Allah Rasûlü'nden (s.a.), halin gerektirdiği biçimde başının çeşitli yerlerinden hacamat yaptırdığı ve yine ihtiyaç olduğunca vücudunun diğer yerlerinden de hacamat yaptırdığı rivayet edilmiştir.

Çene altından yapılacak olan hacamat; zamanında kullanıldığında diş, yüz ve yutak ağrılarına faydalıdır. Baş ve damakları temizler. Ayağın üstünden yapılan hacamat fasd-ı sâfin[74] yerine geçer. Uyluk ve dizlerde olan yaralara, âdet kanının kesilmesine ve hayalarda meydana gelen kaşıntılara faydalıdır. Göğsün altından yapılacak hacamat; diz çıbanlarına, uyuz ve ufak sivilcelere, ayak ağrısına, basurlara, fîl[75] ve sırt kaşıntılarına faydalıdır.

b) Hacamatın Vakti:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) hacamat yapılan vakitler hakkındaki tutumu şöyledir:

---

74. Sâfin = Sâk (diz ile ayak arasındaki kısım) içinde topuğa yakın büyük bir damar olup uyluk damarına (verid-i fahzî) dahil olana kadar uzar. Bu damardan alınan kana fasd-ı sâfin denir. Bk. *Mucemu'l-Vasit*, 517.
75. *Fîl*: Cildde ve cild altında, ayak ve dizde çıkan bir hastalıktır ki ufak bir göbek büyüklüğünde tümsek meydana getirir. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 709.

Tirmizî'nin *Câmii*'nde İbn Abbas'tan merfû olarak rivayet ettiği hadiste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Hacamat olduğunuz günlerin uygun olanları (ayın) ya on yedi, ya on dokuz veya yirmi birinci günleridir."[76]

Yine Tirmizî'nin *Câmi*'inde Enes b. Mâlik'den, Rasûlullah'ın (s.a.) iki boyun damarından ve omuz arasından hacamat olduğu ve (ayın) on yedi, on dokuz ve yirmi birinci günlerinde hacamat yaptırdığı rivayet edilmiştir.[77]

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Enes'ten merfû olarak rivayet edilen hadis ise şöyledir: "Kim hacamat olmak isterse (kamerî ayın) ya on yedisini, ya on dokuzunu veya yirmi birinci gününü araştırsın. Hiç birinize kan galebe çalmasın. Zira vücutta gereğinden fazla kan bulunduğunda beden ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalır."[78]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde Ebu Hureyre'den merfû olarak yapılan rivayete göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kim (ayın) on yedisi veya on dokuzu ya da yirmi birinde hacamat olursa bu her türlü hastalığa şifadır."[79] "Her türlü hastalık"tan anlaşılan mâna, sebebi kan (hümörünün) çoğalması olan her türlü hastalık demektir.

Bu hadisler tabiplerin ittifak ettiği hususlara da uygundur. Çünkü ayın ikinci yarısında ve takip eden üçüncü çeyreğinde hacamat yapmak, başında ve sonunda hacamat yapmaktan daha faydalıdır. Fakat, bir zarurete mebni olarak yapılmak zorunda kalındığında, ayın başında veya sonunda olsun herhangi bir zamanda yapılmasında bir zarar sözkonusu değildir.

Hallâl diyor ki: "Bana İsmet b. Isâm'ın haber verdiğine göre Hanbel şöyle anlatmıştır: "Ebu Abdillah Ahmed b. Hanbel, hangi zamanda ve saatta kanı çoğalırsa hacamat yaptırırdı."

Kanun sahibi (İbn Sina) der ki: "Hacamat, gündüzün saat iki veya üç sıralarında yapılır. Yıkandıktan sonra hacamat yapmaktan sakınmak gerekir. Kanı kalın olan kişi müstesna olup, onun önce sıcak su ile gusletmesi, sonra istirahat etmesi, daha sonra da hacamat olması gerekir."

Tabipler tok karnına hacamat yapmayı hoş karşılamamışlardır. Çünkü bu vaziyette iken hacamat yapılırsa vücutta birtakım tıkaçlar (*süded*) ve öl-

76. Bk. Dipnot: 65.
77. Bk. Dipnot: 65.
78. İbn Mâce, 3486. Senedinde zayıf bir râvi olan Nehhâs b. Kahm vardır. Bununla birlikte, daha önce geçen İbn Abbas hadisi ile bundan sonra gelecek olan Ebu Hureyre hadisi (Ebu Davud, 3861) bu hadisin şahidleri arasındadır.
79. Ebu Davud, 3861. Aynı senedle Beyhakî, (9/340) de rivayet etmiştir. Senedi hasendir.

dürücü hastalıklar meydana getirir. Özellikle alınan gıda bozuk ve kaba olursa bu durum görülebilir.

Bir haberde nakledildiğine göre şöyle söylenmiştir: "Hacamat (ayın başında veya aç karnına veya hastalığın ilk nüksettiği zamanda) ilaç, tok karnına olursa hastalık, ayın on yedisinde olursa şifadır."

Hacamat için bu vakitlerin tercihinde aranan özellik, ihtiyat ve eziyetten kaçınma sözkonusu olması ve sıhhatın muhafazasıdır. Fakat hastalıkların tedavisinde ise, ne zaman gerekirse o zaman hacamat yapmak gerekir. Hadiste geçen: "Hiç birinize kan (hümörü) galebe çalmasın. Zira bu, kişinin ölümüne sebep olabilir." sözü de buna delâlet etmektedir. Yani kan vücutta galebe çalmasın diye bu zamanlarda hacamat yaptırınız demektir. "*En*" ile birlikte cer harfi "*beyğ*" fiilinden hazfedilmiştir. Bu takdirde fiil "*lien lâ yetebeyyağa*" şeklinde olur. Tebeyyuğ, çoğalma demek olup, "bağy" kelimesinden değiştirilerek elde edilmiştir ve aynı mânadadır. Çünkü burada da kanın azması ve çoğalması sözkonusudur. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in ayın ihtiyaç hissettiği herhangi bir zamanında hacamat olduğu daha önce geçmişti.

Hacamat için haftanın günlerinden tercih edilmesi uygun olan günlerin hangileri olduğuna gelince; Hallâl, *Câmi*'inde der ki: Harb b. İsmail, Ahmed b. Hanbel'e şöyle sorduğunu haber vermiştir: "Hangi gün hacamat olmayı mekruh görürsün?" Buna karşılık Ahmed b. Hanbel: "Çarşamba ve cumartesi günleri (hacamat yaptırmanın mekruh) olduğuna dair rivayet vardır." demiştir.

Yine (Hallâl'ın *Câmi*'inde) Hüseyin b. Hassan'ın Ebu Abdillah'a (Ahmed b. Hanbel): "Hacamat yapmak hangi gün mekruhtur?" diye sorduğunda: "Cumartesi ve çarşamba günlerinde mekruhtur. Ayrıca cuma gününde de mekruh olduğunu söylüyorlar." dediği nakledilmektedir.

Hallâl, Ebu Seleme ve Ebu Saîd el-Makburî kanalıyla Ebu Hureyre'den merfû olarak şöyle nakletmiştir: "Her kim çarşamba veya cumartesi günü hacamat yaptırır da, kendisine beyazlık veya baras (alaca) hastalığı gelirse sadece kendini kınasın."[80]

Hallâl, Muhammed b. Ali b. Câfer'den, Yakub b. Bahtan'ın kendisine şöyle anlattığını haber veriyor: Ahmed b. Hanbel'e, nevre (beyaz çiçek) ile cumartesi ve çarşamba günü hacamat yapılması sorulduğunda, her ikisini de mekruh gördü ve dedi ki: "Bana ulaştığına göre bir adam çarşamba günü

80. Hâkim, 4/409; Beyhakî, 9/340. Senedinde metruk bir râvi olan Süleyman b. Erkam vardır.

nevre ve hacamat olmuş. Bunun üzerine baras hastalığına tutulmuş." Dedim ki: "Sanki bu adam hadisle alay etmiş gibi tersine hareket etmiş değil mi?" Ahmed b. Hanbel: "Evet." dedi.

[Dârakutnî'nin, Kitâbu'l-Efrâd'ındaki rivayetine göre şöyle demiştir: Abdullah b. Ömer bana dedi ki: Kanım çoğaldı. Bana bir hacamatçı çağır. Ne çocuk ne de yaşlı bir ihtiyar olsun. Zira Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğunu işittim: "Hacamat, ezbercinin ezberlemesini, akıllının aklını arttırır. Besmele çekerek hacamata başlayın. Perşembe, cuma, cumartesi ve pazar günlerinde hacamat olmayınız. Pazartesi günleri hacamat olun. Cüzzam ve baras hastalıkları sadece çarşamba günleri gelir." Dârakutnî der ki: Bu hadisi sadece Ziyad b. Yahya rivayet etmiştir. Eyyûb'un, Nâfi'den yaptığı rivayette ise şu ziyade vardır: "Pazartesi ve salı günleri hacamat olunuz. Çarşamba günleri ise hacamat olmayınız."[81]]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde, Ebu Bekre'den yapılan rivayete göre, o salı günü hacamat yapmayı mekruh görürdü. Ebu Bekre, Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Salı günü kanın çoğaldığı bir gündür. Salı gününde öyle bir zaman vardır ki kan kesilmek bilmez."[82]

Bu hususta yukarıda daha önce geçmiş olan hadisler aynı zamanda tedavi olmanın, hacamat olmanın ve durumun gerektirdiği yerden hacamat yaptırmanın müstehablığını içermektedir. Bu hadisler, ihramlı iken hacamat olmanın ve şayet hacamat yapılacak yerden saçlar kesilecekse bu durumda ihramlı olunsa da bir şey gerekmeyip caiz olduğuna delâlet ediyorlar. Hacamat dolayısıyla ihramlı kişinin saçları kesildiğinde fidye vermenin vacip olması görüşü, bu husustaki delil vücup derecesinde olmadığından doğru değildir. [Oruçlu bir kişinin hacamat olması caizdir. Zira *Sahih-i Buharî*'de, Rasûlullah'ın (s.a.) oruçlu bulunduğu halde hacamat olduğu rivayet edilmiştir.[83] Yalnız bu, orucu bozar mı, yoksa bozmaz mı konusu ihtilâflıdır. Doğrusu, hacamatla orucun bozulmasıdır.] Çünkü, aykırı bir rivayet olmaksızın Rasûlullah'tan (s.a.) sahih kanalla (hacamat olanın orucunun bozulduğuna dair) rivayet gelmiştir. Bu hadise muarız olan en sahih hadis; Rasûlullah'ın (s.a.) oruçlu olduğu halde hacamat yaptırmasıdır. Dört ihtimal haricinde bu du-

81. Hadisi, İbn Mâce (3487-8) ve Hâkim (4/409) zayıf isnadlarla tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer Askalanî, bu hususta gelen hadislerin tamamının zayıf senedlerle geldiğini söylemektedir. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, 10/122.
82. Ebu Davud, 3862. İbn Hacer, Ebu Davud'un bu rivayetini hiçbir değerlendirme yapmadan *Fethu'l-Bâri*' de (10/122) nakletmiştir.
83. Buharî, 76/11.

rum orucun bozulmadığına delâlet etmez: a) Oruç farz oruç idi. b) Bu esnada mukîm idi. c) Hacamatı gerektirecek bir hastalığa da tutulmuş değildi. d) Rasûlullah'ın (s.a.) oruçlu iken hacamat yaptırması rivayeti; "Hacamat yapan da, hacamat yaptıran da orucunu bozmuştur."[84] hadisinden daha sonraki bir döneme aittir.

Bu dört öncül doğru olduğunda, Allah Rasûlü'nün (s.a.) fiilî tatbikatı ile hacamat yapıldığı halde orucun bozulmadığına istidlâl edilmesi mümkün olur. Aksi takdirde, orucun hacamat ve diğer bir şeyle rahatça bozulabileceği nafile oruç olmasına ne mâni vardır? Ramazan orucu olsa da seferde olamaz mı? Ramazanda ve mukim, fakat ârız olan bir hastalık sebebiyle oruç bozmada bir mahzur olmadığı gibi bir durum sözkonusu olamaz mı? Veya mukim iken (hacamata ihtiyaç olmadan) Ramazandan (kazaya kalmış) bir farz oruç olamaz mı? "Hacamat yapan da, hacamat yaptıran da orucunu bozmuştur." hadisi nakledilmiş olup daha sonra söylenmiştir. Böylece de bu hükümde karar kılmak gerekir. Bu dört öncülden herhangi birini isbat etmeğe hiç yol yoktur ki hepsi birden isbat edilebilsin.[85]

Hadis ayrıca iş görme akdi yapmaksızın, doktor ve diğerlerinin tutulmasının cevazına delâlet etmektedir. Emsaline göre bir fiat tesbit edilmesi veya onu memnun edecek bir fiat teklifi gerekmektedir.

Hadis, hacamatçılık yaparak geçinmenin caiz olduğuna da delâlet etmektedir. Hür olan bir kişi yaptığı hacamattan aldığı ücreti (haram olmamakla birlikte) yemesi hoş karşılanmasa dahi durum böyledir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) hacamatçıya ücretini vermiş, yemesine de mâni olmamıştır. Hacamattan alınan ücreti, pis olarak isimlendirmesi; sarımsak ve soğana pis demesi gibidir ki, bu hüküm adı geçen şeylerin haram olmasına asla delâlet etmez.

---

84. Şeddâd b. Evs'ten, Şâfiî, *el-Ümm*, 1/257; Ebu Davud, 2369; Dârimî, 2/14; Abdürrezzâk, 7520; İbn Mâce, 1681; Hâkim, 1/428; Tahâvî, 349; Beyhakî, 4/265 rivayet etmiş olup isnadı sahihtir. Diğer imamlar da hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda Râfi' b. Hadîc'den, Abdürrezzâk, 7528; Tirmizî, 774; Beyhakî, 4/265, İbn Hibbân, 902; Hâkim, 1/428; İbn Huzeyme, 1964; bir hadis rivayet edilmiştir ki, bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Sevbân'dan, Ebu Davud, 2367; İbn Mâce, 1680; Dârimî, 2/14-15; Tahavî, 349; İbn Cârûd, 198; Abdürrezzâk, 7522; İbn Huzeyme, 1962, 1963; İbn Hibbân, 899; Hâkim, 1/427; Buharî, 30/32; bir hadis rivayet etmişlerdir ve Ali b. el-Medinî ile Nevevî, hadisin sahih olduğu söylemişlerdir.

85. "Hacamat yapan da, yaptıran da orucunu bozmuştur." rivayeti ile veda haccındaki: "Allah Rasûlü (s.a.) ihramlı ve oruçlu iken hacamat yaptırdı." hadis-i şerifi Ebu Davud'un (2374): "Rasûlullah oruçluya hacamatı ve sahura kalkmadan devamlı orucu ashabına ebedî olarak yasaklamamıştır." rivayeti ile nesh edilmiştir. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 4/144; Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*, 2/472; İbn Hacer, *Telhîsü'l-Habîr*, 2/191-194; Tehanevî, *İ'lâü's-Sünen*, 9/114-116.

Yine bu hadis, kişinin kölesinden her gün için getirebileceği miktarda gelir (*harac*) talep etmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Yine kölenin, günlük gelir miktarından fazlasını istediği şekilde tasarruf edebileceğine delâlet etmektedir. Şayet köle tasarruftan menedilmiş olsaydı kazancının tamamının gelir olması gerekirdi. O halde köleye günlük gelir takdirinin hiçbir faydası olmaz. Belki de günlük gelirden artan kazancı, efendisinin kendisine istediği gibi tasarruf etmesi için temlik olarak bağışlaması sözkonusu olabilir. En doğrusunu Allah bilir.

c) Damarların Kesilmesi ve Dağlama:

Rasûlullah'ın (s.a.) damarların kesilmesi ve dağlama yapmak hususundaki tutumu şöyledir:

Sahih'te, Câbir b. Abdullah'tan (r.a.) Allah Rasûlü'nün (s.a.) Übey b. Kâ'b'a (r.a.) bir doktor yolladığı, doktorun Übey'in bir damarını kestiği ve daha sonra da orayı dağladığı rivayet edilmiştir.[86]

Sa'd b. Muaz, göğüs damarından (*ekhal*) yaralanınca Rasûlullah (s.a.) o yeri dağladı. Sonra yara şişince bir kere daha dağladı.[87] Hadisin metninde geçen "*el-hasm*" dağlama demektir.

Diğer bir rivayetine göre, Allah Rasûlü (s.a.) Sa'd b. Muaz'ı ekhalinden mişkas[88] ile dağladı. Sonra yine S a'd b. Muaz'ı ikinci defa ya kendisi veya ashabından biri dağladı.

Diğer bir lâfızla gelen rivayette ise: "Ensardan bir sahabî ekhalinden bir mişkas ile yaralanmıştı. Allah Rasûlü (s.a.) bu mişkas ile onun dağlanmasını emretmiştir." şeklindedir.

Ebu Ubeyd der ki: Rasûlullah'ın (s.a.) huzuruna, kendisine dağlama tavsiye edilen bir adam getirildiğinde buyurdu ki: "Dağlayın ve kızgın taş koyun."[89] Ebu Ubeyd der ki: Hadiste geçen "*radf*", bir taşı önce ateşle kızdırıp yaranın üzerine koymak demektir.

86. Müslim, 2207; Ebu Davud, 3864; İbn Mâce, 3493.
87. Müslim, 2208; Ahmed b. Hanbel, 3/386; Ebu Davud, 3866; İbn Mâce, 3494.
88. Mişkas: Ok gibi ince ve uzun bir demir parçası demektir.
89. Abdürrezzak, *Musannef*, 19517; Tahavî, *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, 2/385. İbn Mes'ud'dan (r.a.) rivayet edilen bu hadisin tamamı şöyledir: Bir grup, Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzuruna geldiler ve şöyle sordular: Ey Allah'ın Rasûlü! Bir arkadaşımız hastalandı. Onu dağlayabilir miyiz? Allah Rasûlü (s.a.) bir müddet sükût ettikten sonra şöyle buyurdu: "Dilerseniz dağ-

Fazl b. Dükeyn, Süfyan—Ebu'z-Zübeyr—Câbir kanalıyla, Allah Rasû-lü'nün (s.a.) (Sa'd'ı) ekhalinden dağladığını rivayet etmiştir.

Sahih-i Buharî'deki Enes hadisinden anlaşıldığına göre, Rasûlullah (s.a.) daha hayatta iken kendisi zâtülcenb hastalığından dolayı dağlanmıştı.[90]

Tirmizî'de Enes'ten yapılan rivayete göre, "Allah Rasûlü (s.a.) Es'ad b. Zürâre'yi şevket[91] hastalığından dolayı dağlamıştır."[92]

Daha önce müttefekun aleyh olarak geçen hadiste Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Dağlanmayı sevmiyorum." Diğer lafzında da: "Ben ümmetimi dağlama ile tedaviden men ediyorum." diye buyurmuştur.[93]

Tirmizî'nin *Câmi*'inde İmran b. Husayn'dan yaptığı rivayete göre Allah Rasûlü (s.a.) dağlama yoluyla tedavi olmaktan nehyetmiştir. İmran demiştir ki: "Başımıza bir hastalık geldi, biz de hemen dağladık. Fakat ne hastalıktan kurtulduk, ne de doğru bir tedavi olmayı başardık."

Diğer lâfızla olan rivayetinde ise: "Biz dağlamayla tedavi olmaktan nehyedildik. (Buna rağmen yapıldığında) ne hastalıktan kurtuldular, ne de başarılı bir tedavi oldular."[94] denilmektedir.

Hattabî der ki: Rasûlullah'ın (s.a.), Sa'd'ı dağlamaktaki maksadı, yarasından akmakta olan kanı kesmekti, onun kan kaybından ölmesi ihtimalinden korkmuştu. Bu durumda, eli veya ayağı kesilen bir kişinin dağlanması gerektiği gibi (son çare olarak) dağlamak lazımdır.

Dağlama ile tedaviyi yasaklamasına gelince; buna sebep, dağlamayla şifa bulmayı istemeleridir. Çünkü Arablar, dağlanmayan hastanın öleceğine inanırlardı. İşte bu tür inançlarından ötürü dağlama yoluyla tedaviyi yasaklamıştır.

Denildi ki: "İmran b. Husayn'ın dağlamaktan nehyedilmesi sadece ona hasdır. Çünkü o nâsûr[95] hastalığına tutulmuştur. Hastalığın bulunduğu mev-

---

layın! Dilerseniz yaraya kızdırılmış taş koyarak tedavi edin!" Yalnız bu hadis-i şerif, zâhiri emir, bâtını nehiy olan bir tehdid şeklinde anlaşılmıştır. Nitekim bu tür ifadeler: "İstediğiniz yapın", "İnsanlardan gücünün yettiğini ürküt" âyetlerinde de bu mânada kullanılmıştır.

90. Buharî, 76/26.
91. *Şevket*: Yüzde ve vücudun muhtelif yerlerinde hastalık olarak çıkan kızıllık.
92. Tirmizî, 2050; Tahavî, 2/385. Râvileri sikadır. Tirmizî, hadise, hasen-garîb demiştir.
93. Bk. Dipnot: 48 ve 50.
94. Tirmizî, 2049; Ebu Davud, 3865; İbn Mâce, 3490.
95. *Nâsûr:* Fistül, ülser, sinüs de denilen bir hastalık olup, vücut dokularında, dar, açık kanal şeklinde uzayan yaralara denir. Daha çok, göz pınarında, makat havalisinde ve diş etle-

ki tehlikeli olduğundan dağlanarak tedavi edilmesinden nehyetti. Bu durumda nehy sadece dağlamaktan korkulan mahalle ait olmuş oluyor. En doğrusunu Allah bilir."[96]

İbn Kuteybe der ki: "Dağlama iki şekilde yapılır: a) Sağlam ve sağlıklı biri hastalanmamak için kendini dağlar. Bu tür dağlama hakkında, kendini dağlıyan Allah'a tevekkül etmemiştir, denilmiştir ki, bu şekilde kendini dağlıyan kişi, üzerine gelecek olan ilahî takdiri geri çevirmeyi hedeflemektedir. b) Azmış olan yarayı, kesilmiş olan bir uzvu dağlamak ki, bu cinsi şifadır. Bir de, hastalıktan kurtulması da kurtulamaması da mümkün olan (şüpheli) bir tedavi için dağlama yapmak vardır ki; bunun caiz olsa bile mekruh olması da sözkonusudur."

Sahih'te rivayet edildiğine göre; "Cennete hesaba çekilmeden girecek yetmiş bin kişi, efsun yapmayan, (şifanın Allah'tan olup) dağlama(dan olmadığına inandıklarından) yapmayan ve eşyada uğursuzluk olduğuna inanmayanlardır."[97]

Dağlama hakkında gelen hadislerde dört husus göze çarpmaktadır: a) Dağlama yapması, b) Dağlamakla tedaviden hoşlanmaması, c) Dağlamakla tedaviden vazgeçeni övmesi, d) Dağlama ile tedaviden menetmesi. Allah'a hamdolsun ki bu dört unsurun hiçbirinde bir çelişki sözkonusu değildir. Çünkü, bizatihi kendisinin dağlayarak tedavi etmesi bunun cevazına; sevmemesi, yasaklamadığına; dağlamaktan vazgeçeni övmesi, son çare olmadıkça yapmamanın daha evlâ ve efdal olduğuna; dağlama ile tedavi olmaktan nehy etmesi, tercih gerektiğinde, hoş karşılamadığına veya bir hastalık çıkacak diye henüz gerekmeden dağlama yapmanın doğru olmadığına delâlet etmektedir. En doğrusunu Allah bilir.

7— Saranın Tedavisi:

Rasûlullah'ın (s.a.) sara hastalığının tedavisi konusundaki tutumu şöyledir:

Sahihayn'da, Atâ b. Rabah'tan yapılan rivayete göre İbn Abbas, kendisine şöyle bir soru sorar: (Ey Atâ) sana cennetlik bir kadın göstereyim mi?

---

rinde meydana gelir. Sürekli çıkan bir yaradır. Biri kurur, diğeri çıkar. Bundan dolayı da tedavisi mümkün olmayan hastalıklardan kabul edilir. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 917.

96. Hattabî'nin *Ebu Davud Şerhi*, 4/197, 199.

97. Buharî, 76/42; Müslim, 220.

Ben de: Evet, dedim. İbn Abbas şöyle devam etti: Şu (gördüğün) esmer kadın Allah Rasûlü'nün huzuruna geldi ve şöyle bir talepte bulundu: "Ben saralıyım ve beni sara tuttuğunda üstüm başım açılıyor. Benim için Allah'a dua et." Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "İstersen sabret, zira karşılığında senin için cennet var. Dilersen Allah'a seni afiyete kavuşturması için dua edeyim." dedi. Kadın: "Sabrederim, (yalnız) üzerimin açılması da var. Üzerimin açılmaması için Allah'a dua et." dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) onun için dua etti.[98]

Ben derim ki: Sara iki çeşittir: 1) Yeryüzünde mevcut pis ruhların etkisiyle meydana gelen sara, 2) Öldürücü hümörler sebebiyle meydana gelen sara. İkincisi tabiblerin, sebepleri ve tedavisi hakkında görüş ileri sürdükleri kısımdır.

Habis (pis) ruhların etkisiyle meydana gelen saranın varlığını tabiplerin imamları ve en akıllıları itiraf ediyor ve redde kalkışmıyorlar. Bu tür saranın tedavisinin, hayırlı, yüksek ve şerefli ruhların ancak bu şer ve habis ruhlara mukabele edebileceği, etkilerini giderebileceği, faaliyetlerini nakzedip iptal edebileceğini itiraf etmişlerdir. Hipokrat dahi bazı kitaplarında saranın birkaç tedavi şeklini tarif etmiştir. Hipokrat demiştir ki: "Bu ilaç, sebebi ahlat ve diğer hümörlerden olan saraya faydalıdır. Pis ruhlar vesilesiyle meydan gelen saraya ise bu ilaç fayda vermez."

Fakat doktorların, cahil, sakat ve sefihleri, zındıklığı fazilet zannedenleri (pis) ruhların etkisiyle meydana gelen sara cinsini inkâr ediyorlar ve saraya tutulan kişinin bedeninde (pis) ruhların etkisi olabileceğini kabul etmiyorlar. Bunu cahilliklerinden yapıyorlar. Halbuki tıp ilmi açısından bu savunulmuştur. His (duyular) ve mevcut olan etkisi de buna şahittir. Bu tür sarayı kabul etmemeleri bazı hümörlerin bu esnada fazlalaşmasıdır ki, gerçekten bir başka sara çeşidinde bu görülebilir, fakat hepsi için geçerli değildir.

Eski doktorlar bu cins saraya "ilâhî hastalık" ismini vermişler ve ruhların etkisiyle meydana geldiğini söylemişlerdir. Calinus ve diğer doktorlar, bu ismi biraz değişik mânada düşünmüş ve şöyle bir te'vil yapmışlardır: Bu cins saraya ilâhî hastalık denmesinin hikmeti, beyinde meydana gelmesi ve dimağın meskeni olan beyinin temiz ilâhî kısmına zarar vermesi sebebiyledir.

Onların bu şekilde te'vil yapmaları, bu ruhların hükümlerine ve tesirlerine vakıf olamamaktan neş'et etmektedir. Daha sonra da zındık doktorlar

98. Buharî, 75/6; Müslim, 2265.

geldi ve hümörlere dayalı olarak meydana gelen saradan başkasını kabul etmediler.

Kendisinde akıl olup, bu ruhlara ve tesirlerine dair bilgisi olan kimse bu tür doktorların cehaletlerine ve akılsızlıklarına güler.

Bu ikinci tür sara hastalığının tedavisi iki açıdan mümkündür: a) Saralı kişinin durumuna göre, b) Tedavi edecek kişinin durumuna göre.

Saralı kişinin durumuna göre olan tedavide esas; hastanın ruhunun güçlü olması, bu ruhların yaratıcısına sadıkane yönelmesi, dil ve kalbin tam uyum içinde olduğu halde sahih bir şekilde Allah'a sığınmasıdır. Çünkü bu hal bir nevi savaştır. Savaşlarda düşmana karşı silahla çıkmak için iki şeye dikkat edilmesi gerekir: a) Silahın sağlam ve kendi yapısı içinde iyi malzemelerden yapılmış ve yeni olması gerekir. b) Silahı taşıyacak olan kolun gayet sağlam ve güçlü olması gerekir. Bu iki unsurdan herhangi birinin eksilmesiyle silahın çok faydası olmaz. Şayet her ikisi de ortadan kalkarsa nasıl olur acaba? Kalb; tevhid, tevekkül, takva ve teveccüh eksikliğinden harabeye döner ve böylece silahsız kalmış olur.

İkincisi ise, tedavi eden kişi açısındandır. Burada da yukarıda verdiğimiz iki misal geçerlidir. Hatta tedavi edenlerden birinin: (أُخْرُجْ مِنْهُ) "İçinden çık!" sözüyle veya (بسم الله) "Allah'ın ismiyle çık!" sözüyle veya (لَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰه) "Güç ve kuvvet yalnız Allah'ındır." sözüyle iktifa etmesi de yeterlidir. Zira Rasûlullah (s.a.): (أُخْرُجْ عَدُوَّ الله أنا رسول الله) "Çık, ey Allah'ın düşmanı! Ben Allah Rasûlü'yüm!"[99] demiştir.

Ben şeyhimizin (İbn Teymiye), saralıya içinde bulunan ruha hitaben gönderdiği, "Şeyh sana der ki, çık! Çünkü bu sana helâl değildir." sözü sonunda hastanın açıldığını görmüşümdür. Birçok defa da bizzat kendisinin hitab ettiğini gördüm. Bazan da hastanın içine girmiş olan ruh inatçı olurdu. Şeyh bu sefer onu döverek çıkarırdı. Saralı hasta ayıldığında (yediği dayağın) acısını hiç hissetmezdi. Bunu şeyhimizden biz de, başkaları da defalarca gördük.

---

99. Ahmed b. Hanbel, 4/170-172. Ya'lâ b. Mürre'nin Allah Rasûlü'nden (s.a.) rivayetine göre, kadının biri, kendisinde hafif bir delilik olan çocuğunu Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzuruna götürür. Rasûlullah (s.a.) da: "Çık, ey Allah'ın düşmanı! Ben Allah'ın Rasûlüyüm!" diye çocuğa okur. Çocuk iyileşince kadın, Allah Rasûlü'ne iki koç, biraz keş, biraz da tereyağı verir. Allah Rasûlü de hadisin râvisi olan Ya'lâ'ya: "Ey Ya'lâ; bu keş ve yağı al! İki koçtan birini al, diğerini de kadına iade et!" diye buyurmuştur. Hadisin râvileri sikadır. Bu konuda ayrıca Osman b. Ebi'l-Âs'dan İbn Mâce'de (3548); Câbir'den de Dârimî'nin *Sünen*'inde (1/10) birer hadis vardır.

Çoğu kere de saralanmış kişinin kulağına; "Sizi boşuna yarattığımızı ve huzurumuza çıkarmayacağımızı mı sandınız?"[100] âyetini okurdu.

Bana (Şeyhim İbn Teymiye) şöyle anlattı: Bir keresinde bu âyeti saraya tutulmuş bir hastanın kulağına okumuştum. Saralının içindeki ruh, sesini yükselterek "Evet" diye cevap vermişti. Bunun üzerine ben bir sopa aldım. Sopayla hastanın boyun damarlarına elim yorulana kadar vurdum. Hatta yanımdakiler hastanın bu darbelerle ölmesi gerektiğinden hiç şüphe etmiyorlardı. Vururken, içindeki ruh: "Ben seni seviyorum." dedi. Ben de: "O seni sevmiyor." dedim. Ruh: "Ben onu protesto ediyorum." diye cevap verince ben: "Halbuki o seninle münakaşa etmek istemiyor." dedim. Ruh bunun üzerine: "Ben sırf sana ikram olsun diye onu terk ediyorum." dedi. Ben de onun bu sözünü reddederek: "Hayır, benim için değil. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat olarak çıkmalısın." dedim. Ruh: "Peki, o halde çıkıyorum." dedi. Daha sonra saralı hasta kalktı oturdu, sağına soluna bakınmağa başladı ve: "Şeyhin huzuruna ben niçin götürüldüm?" dedi. Yanındakiler: "Bu baştan sona dayak (yediğini biliyor mu)?" diye sorunca o da, yemiş olduğu dayağın hiç farkında olmadan: "Hiç günah işlemediğim halde şeyh beni niçin dövecek ki?" dedi.

Şeyh bazan âyetel-kürsî[101] ile de tedavi ederdi. Saraya tutulan hastaya da, tedavi yapacak kişiye de çokça âyetel-kürsî, muavvizeteyn[102] sûrelerini okumalarını emrederdi.

Özetle, sara hastalığının bu türünü ve tedavi şeklini ancak akıl, ilim ve marifetten nasibi az olanlar inkâr eder. Zaten bu pis ruhların bu hastalığa tutulanlara etki etmesinin sebebi, bu kimselerin dindarlıklarının az olması, kalblerinin ve dillerinin, zikrin, Allah'a sığınmanın, peygamberî ve imanî dualara sığınmanın hakikatlarından yoksunluktan harab olmasıdır. Bu habis (pis) ruh boş ve silahsız olan kişiye; çoğunlukla çıplak bulunduğu bir esnada girer ve bedeninde eziyet ederek etkide bulunur.

Eğer (senin gözlerinden) perde kaldırılmış olsa, elbette insan ruhlarının çoğunu bu pis ruhların saralı yaptığını görürdün. Onların esaretinde ve ellerinde olarak, istedikleri tarafa yönelttiklerini görürdün. Onlardan ne kaçmak mümkün, ne de onlara muhalefet etmek. Bunlar, hastasının ancak (ölüm esnasında) ruh bedenden ayrılırken ve (perde kalkıp) gördükten sonra ayıldığı

100. Mü'minûn, 23/115.
101. Bakara, 2/255.
102. Muavvizeteyn; Kur'an-ı Kerim'in en sonunda yer alan son iki sûreye birlikte verilen bir addır ki, Felak (113/1-5) ve Nas (114/1-6) sûreleridir. Şayet muavvizât denilirse bu iki süreye İhlâs (112/1-4) sûresi de dahil olmuş olur.

zaman anlaşılan büyük saraya sebep olanlardır. O zaman kesin olarak anlaşılır ki, gerçek saraya tutulmuş olan kendisidir. Ancak Allah'tan yardım dilenilir.

Bu son bahsedilen sara çeşidinin tedavisi sağlıklı bir aklın peygamberlerin getirmiş olduğu şeylere imana yanaşmasıyla mümkündür. Cennet ve cehennem onun gözünün önünde ve kalbinin kıblesi olmalıdır. Dünya ehlini, azaba düçar olmalarını, başlarına gelen âfetleri, yağmur yağan yerlerin belli olması gibi beldelerin içinde vuku bulmuş ilahî âfetleri gözönünde bulundurmalı ki, (farkına varmadıklarından) bir türlü ayılmayan sara hastaları gibidirler. Böyle bir saraya tutulmaktan daha müthiş bir şey olamaz. Fakat belâ, musibet her tarafa yayılacak şekilde çoğaldı mı, herkes saralı olacağından bu bir hastalık ve musibet olmaktan çıkar gibi olur ve inkâr edilmez olur. Belki de saraya tutulanlar çoğaldığı için bu hastalığın hastalık sayılmaması gibi bir tersyüz olma hadisesi meydana gelir.

Allah, bir kulunun hayrını dilerse onu bu tür saradan kurtarır. Böylece bu kişi dünyaya aldananlara bakar, onları çeşitli kısımlarıyla sağdan soldan saraya tutulmuş olarak görür. Bunların bir kısmı bir nevi delilikle başbaşadır. Bir kısmı da bazan uyanır, sonra yine aynı deliliğe döner. Bir kısmı bir defa uyanır, diğerinde delirir. Ayıldığında, akıllı ve ayık olanlar gibi (kendini toparlıyarak) salih amel işler. Sonra bu sara tuttuğunda aklını yitirir.

Hümörlere dayalı olarak meydana gelen sara hastalığı ise, nefsi uzuvları faaliyetten, hareketten, ayakta durmaktan tam bir şekilde alıkoyar. Sebebi ise kalın yapışkanlı bir hümör (*hılt*) dür. Dimağdaki boşlukları tam olmaksızın südde[103] ile tıkar. His ve hareketin dimağa ve uzuvlara külli bir kesinti meydana getirmeden tam olarak nüfuz etmesine mani olur. Bazan sara başka sebepler ile de olur: Ruh menfezlerini tıkayan galiz rüzgâr, bazı uzuvlardan yükselen öldürücü buhar, yanmış bir keyfiyet. Dimağ eziyet veren maddeyi atmak için daralır. Bunu tüm âzaları içine alan bir büzülme takip eder. Bu durumun ardından insanda ayakta dikilecek güç kalmaz, yere düşer ve çoğunlukla da ağzında köpük belirir.[104]

---

103. *Südde*: Pıhtılaşmış kan veya bakteri kütlesi veya diğer garip bir cisimdir ki kan menfezlerini tıkar. Bk. (*Mucemu'l-Vasît*, 423). Yapışkanlık (lüzucet) ve katılık özelliğine sahip ince damarlarda ve mecralarda meydana gelip gıda ve fuzuli maddelerin uzuvlara geçmesine mâni olan bir maddedir. (Tehanevî, *Keşşâf*, 1/640).

104. *Sara (Epilepsy)*: Sinir sisteminde meydana gelen bir hastalık olup, bu esnada kendinden geçme ile adalelerde bir büzülme, titreme meydana gelir. (Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 513). Dimağda, tam olmayan bir südde sebebiyle meydana gelen bir hastalık olup, nefsanî ruhun nüfuzuna mâni olarak bütün sinirleri titretmesi ve başlangıcını tıkaması sebebiyle; his,

Bu hastalık, meydana geldiği esnada elem vermesi sebebiyle emraz-ı hâddeden sayılmıştır. Uzun süreli olması sebebiyle de emraz-ı müzmineden sayılmıştır. Bu hastalıktan kurtulmak, özellikle yaş yirmi beşi geçtikten sonra zordur. Bu hastalık kişinin dimağında, özellikle de özündedir. Bunların saraları devamlıdır. Hipokrat der ki: "Sara, bunlarda ölene kadar devam eder."

Saranın bu türü bilindiğinde; hadiste geçen, saraya tutulup da üstü başı açılan kadının sarasının bu nevi sara olduğu anlaşılabilir. Hz. Peygamber (s.a.), ona bu hastalığa sabrettiğinde cenneti müjdelemiştir. Ayrıca (saraya tutulduğu esnada) üst başının açılmaması için de dua etmiş; ve onu, sabır dolayısıyla cennet ve dua dolayısıyla şifaya kavuşma arasında muhayyer bırakmıştır. Kadın da sabır ve cenneti tercih etmiştir.

Bu hadis, ilaç almayı ve tedavi olmayı terketmenin caiz olduğuna da delildir. Ruhların ilacı, tabiblerin ilaçlarıyla ulaşılamayan başarıyı sağlayan dualar ve Allah'a teveccühtür. Bu tür (manevî) ilacın tesiri, faaliyeti, insan tabiatının ondan etkilenip tesir altında kalması, bedenî hastalıklara en büyük tesir yapan tabiatın en çok tesir altında kaldığı tedavi şeklidir.

Biz ve başkaları bunu çok tecrübe ettik. Akıllı tabipler, nefsî kuvvetlerin faaliyeti ve hastalıkların tedavisindeki etkisinin acaipliklerini itiraf etmişlerdir. Tıp ilmine, içerisindeki zındıklar, aşağılıklar ve cahiller kadar hiçbir kimse zarar vermemiştir. Açıkcası, bu kadının tutulmuş olduğu sara hümörlere dayalı olarak meydana gelen sara cinsidir. Bununla birlikte pis ruhların etkisiyle meydana gelen sara cinsi de olabilir. Zira Rasûlullah (s.a.) kadını, sabredip karşılığında cennet vaad etmek ile dua ederek şifaya kavuşmak arasında serbest bırakmış, kadın da hastalık nüksettiğinde üst başının açılmaması şartıyla sabretmeyi tercih etmiştir. En doğrusunu Allah bilir.

8— Siyatiğin Tedavisi:

Rasûlullah'ın (s.a.) ırk-ı nesâ (siyatik) hastalığının tedavisindeki tutumu şöyledir:

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Muhammed b. Sîrîn—Enes b. Mâlik kanalıyla rivayet ettiğine göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Irk-ı nesâ has-

hareket ve ayakta durmağa mâni olur. Çocuklarda olursa bu hastalığa "ümmü sıbyan" denir. Tam olmayan bir südde denilmesi, tam olduğunda sekte meydana getirdiğindendir. Sara; süddenin balgamî ve sevdavî olmasına göre, "balgam sarası", "sevda sarası" adlarını alır. (Tehanevî, *Keşşâf*, 1/833).

talığının tedavisi (bedevî arabının) eritilmiş koyun kuyruğudur. Üç kısma ayrılarak aç karnına her gün bir kısmı içirilir.''[105]]

. [Irk-ı nesâ (Siyatik)[106]: Kalça kemiği ekleminden başlayıp, sırttan uyluğa ve çoğunlukla da topuğa kadar inen bir ağrıya verilen isimdir. Ağrı devam ettikçe inmesi de çoğalır ve aynı esnada ayak ve uyluk zayıflar.]

Bu hadiste, hem lugat , hem de tıp açısından bir incelik vardır. Lügat bakımından, bu hastalığı ırk-ı nesâ adıyla isimlendirmenin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Buna bu ismi vermek istemeyenler demişlerdir ki: Nesâ, damarın kendisidir. Böyle olunca da ırk-ı nesâ demek, bir şeyi kendisine izafe etmek demektir ki bu doğru değildir.

Bu itiraza iki yönden cevap verilebilir: a) Damar (*ırk*) nesâdan (sinir) daha umumîdir. Buna göre bu kullanış, umum ifade eden bir kelimeyi husus ifade eden bir kelimeye izafe etmektir. Meselâ, dirhemlerin hepsi veya bir kısmı denmesi gibi. b) Nesâ; damarla hulul eden bir hastalıktır. Bundan dolayı damara izafesi, bir şeyi mahalline ve yerine izafe etmek gibidir.

Deniliyor ki: Nesâ[107] şeklinde isimlendirilmesi, elem ve acısının başka ağrıları unutturacak şekilde olmasından dolayıdır. Bu (sinir) damarı, kalça kemiği ekleminden (başlayarak) bacak kemiği (*sâk*) ile veter[108] arasında sağ taraftan topuğun arkasında ayağın sonuna kadar uzanır.

Tıbbî mânasına gelince; daha önce de geçtiği gibi Allah Rasûlü'nün (s.a.) sözleri iki türlü değerlendirmeye tâbi tutulmuştur:

1— Zamanlar, mekânlar, şahıslar ve hallere göre vuku bulmuş umumi hadisler.

2— Birinci maddede zikredilenlerin hepsini veya bir kısmını esas alarak vuku bulmuş hadisler. Bu da bu ikinci kısımda değerlendirilmektedir. Çünkü, bu hitab Araplara, Hicazlılara, Hicaz civarında yaşayanlara, özellikle de bedevî Araplaradır. Çünkü bu ilaç onlar için en faydalı türden bir ilaçtır. Bu hastalık kuru mizaçlı olanlarda vuku bulur. Bazan da galiz yapışkan bir hümör sebebiyle olur. Bunun da tedavisi ishalle olur. Koyun kuyruğunda ise

---

105. İbn Mâce, 3463. Râvileri sikadır. *Zevâid*'de Bûsırî, hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir.
106. Tehanevî, *Keşşâf*, 1/1011.
107. *Nesâ*: Kalça sinirlerindendir. Kalçadan ayak topuğuna kadar uzanır. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 920.
108. *Veter*: Diz arkasındaki çukurdan başlayarak ökçe üzerine kadar uzanan iki sinir damarlarına verilen müşterek addır. Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 1010.

iki özellik vardır: Pişirme ve yumuşatma. İshalde de pişirme ve çıkarma vardır. Bu hastalığın tedavisinde bu iki duruma ihtiyaç vardır. Bedevîlerin yetiştirdiği koyunun bu hastalığa ilaç olarak tavsiye edilmesinin sebebi, fuzuli maddelerinin az, miktarının ufak ve cevherinin latîf olmasıdır. Otladığı meranın özelliği icabı, sıcak bölgenin şih (yavşan otu), kaysum (marsama otu) gibi otlarını yiyerek hayatlarını sürdürmeleridir. Bu bitkilerle gıdalanan hayvanın etinde tabiî olarak gıdalandığı şeylerden oluşan bir letafet belirir ve bu bitkilerden daha latîf bir mizac kazanmış olurlar. (Koyunda bu letafet) özellikle kuyruk kısmında bulunur. Bu bitkilerin, koyunun sütündeki etkisi etinden daha fazla olmakla beraber, kuyruğundaki pişirme ve yumuşatma özelliği sütünde bulunmaz.

Daha önce de geçtiği gibi ekseriyetle ümmî (Arap)ların ve bedevîlerin ilaçları müfred ilaçlardır. Hind tabibleri de bu şekilde hareket eder.

Rum ve Yunan tabibleri ise mürekkep ilaçlara da itina göstermişlerdir.

Tüm doktorlar tedavide şu sırayı takip etmekte müttefiktirler: Hastayı önce (tabiî) gıda ile, olmazsa müfred ilaçlarla, şayet yine tedavi gerçekleşmezse terkibi en az olan ilaçla tedaviye girişmek, doktorun ustalığındandır. Daha önce geçtiği üzere, Arapların ve bedevîlerin genellikle tutuldukları hastalıklar basittir. Onlara da uygun olan basit ilaçlardır. Bunun da sebebi genellikle aldıkları gıdaların basit olmasıdır. Fakat mürekkep hastalıklar, genellikle alınan gıdaların çeşitlilik ve karışıklığına göre meydana geldiğinden, onlar için mürekkep ilaçlar tercih edilmiştir.

9— Kabızlığın Tedavisi:

Rasûlullah'ın (s.a.) mizac kuruluğu (kabız) hastalığı ve bu hastalığın yumuşatılıp giderilmesi konusundaki tutumu şöyledir:

Tirmizî'nin *Câmi*'inde ve İbn Mâce'nin *Sünen*'indeki rivayete göre Esmâ bt. Umeys şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) Esmâ'ya: "Müshil olarak hangi ilacı kullanıyorsun?" diye sordu. Esmâ: "Şübrüm. (boğumluca)"[109] deyin-

109. *Şübrüm*: Sütleğengiller familyasından, bir zirâ' boyunda çok boğumlu bir bitki olup halk arasında boğumluca da denir. Ufacık yaprağı, kırmızı çiçeği ve mercimek gibi beyazımsı ve sarımtırak tohumu olur. Tirmizî şârihi Mübarekfurî, müshilin bu ağacın köklerinin kabuğundan yapıldığını ve çok sert olduğu için doktorların tavsiye etmediklerini söylüyor. Bk. *Tirmizî Tercemesi*, Osman Zeki Mollamehmetoğlu, 34/62.

ce Allah Rasûlü (s.a.): "O ateşli ishal yapar." diye karşılık verdi. Esmâ: "Sonra senâ[110] kullanmağa başladım." deyince Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: "Şayet ölüme karşı bir ilaç olsaydı, o elbette senâ olurdu."[111]

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde İbrahim b. Ebî Able, Rasûlullah (s.a.) ile birlikte iki kıbleye de namaz kılan Abdullah b. Ümmü Harâm'ın Rasûlullah'tan (s.a.) şunları işittiğini rivayet etmektedir: "Senâ ve sennût ile tedavi olunuz. Çünkü bunlarda 'sâm' hariç her türlü hastalığa şifa vardır." Sâm nedir ya Rasûlallah? diye sorduklarında, Allah Rasûlü (s.a.): "Ölüm demektir." diye cevap verdi.[112]

Hadiste geçen: "Müshil olarak ne alıyorsun?" sorusu, "Mizacın (kabızlığını) gidermek için yumuşatıcı olarak ne alıyorsun?" demektir. Karında kalarak içerideki pis maddenin sıkıştırmasıyla eziyet verici bir vaziyet almaz. Bu sebepten faîl veznindeki meşy kelimesine müshil ilacı denmiştir. Çünkü alınan müshil ilacı ishali çoğaltır. İhtilâf edilen husus ihtiyaç sınırıdır. Bir başka rivayette bu soru: "Ne ile tedavi oluyorsun?" şeklinde sorulmuş, Esmâ da: "Şübrüm ile." diye cevap vermiştir. Şübrüm, yetuî[113] ilaçlardan biridir. Ağacının kökünün kabuğudur. Dördüncü derecede, sıcak ve kurudur. En güzel cinsi rengi kırmızıya kaçanıdır. Hafif, ince olup büzülmüş deriye benzer. Özetle, tehlikeli ve çok ishal yaptırıcı özelliğinden dolayı (doktorların) pek tavsiye etmedikleri ilaçlardandır.

Hadiste geçen: (حَارٌّ جَارٌّ) yerine (حَارٌّ يَارٌّ) şekli de gelmiştir. Ebu Ubeyd der ki: "Çoğunlukla bu söz (يَارٌّ) olarak gelmiştir."

---

110. *Senâ*: Baklagiller familyasından iç sürdürücü (ishal yapıcı) bir otun adıdır. Müshil bu otun meyve ve yapraklarının karışımından meydana gelir. En iyise senâ-i mekkîdir ki, dilimizde buna "sinameki" denir. A.g.e., 3/462.

111. Tirmizî, 2081; İbn Mâce, 3461; Ahmed b. Hanbel, 6/369; Hâkim, 4/200-201. Senedinde meçhûl bir râvi olmakla birlikte bundan sonra gelecek olan hadisle kuvvetlenmiş oluyor.

112. İbn Mâce, 3457. Hadisin râvisi İbrahim b. Ebî Able, sennût'u izahı aşağıda gelecek olan, şibit mânasına tefsir etmiş, diğerleri ise bir şiirde de geçtiği üzere sennût'u, tereyağı tulumunda bulunan bal demektir demişlerdir. *Câmiu's-Sağîr* şârihi Azizî (3/326) bunlara tereyağı kaymağı, kimyon, kimyon-ı kirmanî ve kuru hurma mânalarını da eklemiştir. Mucemu'l-Vasît'ta ise (s. 453), sennût ve sunnût; kimyon olarak tefsir edilmiştir. Nitekim müellif, ileride bu kelimenin geniş izahını yapacaktır. Hâkim'in (4/201) rivayetinde ise, senedde zayıf râvilerden Amr b. Bekr es-Seksekî vardır. Hafız İbn Hacer, *Tehzîb*'de demiştir ki: "Bu râvinin hadisini aynı lâfızla Şeddâd b. Abdurrahman el-Ensarî rivayet etmiştir." Ayrıca yukarıdaki hadis de mâna olarak bu hadise şahid bir hadistir.

113. *el-Yetû*: Sütleğengiller familyasından olan akıcı (ve bol) süt ihtiva eden her bitkiyi içine alır. Bir çok çeşidi vardır ki, şubrum lâiye, hilbâb, mâhûtâne ve ferbiyun bunlardan birkaçıdır. (Bk. *Mucemu'l-Vasît*, 1062).

Ben derim ki: Bu konuda iki görüş vardır: 1) Cimli rivayeti ki: (حارٌّ جارٌّ) şeklindedir. "Şiddetli ishal yapıcı" demektir. Bu ifadelere göre bu ilaç, hararet (ateşlilik) ve şiddetli ishale sebep olur demektir ve gerçekten de öyledir. Bunu, Ebu Hanîfe ed-Dîneverî söylemiştir.

2) Bu ikinci (يارٌ) kelimesi ile önceki kelime tekid edilmiştir. Böylece de lafzî ve manevî tekid arasında kalmıştır. Bu sebepten dolayı hadisçiler, metni kelimesi kelimesine rivayet etmeğe gayret etmişlerdir. Örnek olarak (حَسَنٌ بَسَنٌ) kelimesi, "olgun güzellik" demektir. Araplar bu tabiri, kaf harfi ile: (حَسَنٌ قَسَنٌ) şeklinde de kullanmışlardır. (حَارٌّ جَارٌّ، شيطان لَيطان) demeleri de bunlara benzer. Bununla birlikte son kelime olan (جَارٌّ) kelimesinde bir başka mâna daha vardır ki şudur: Hararetinin şiddetinden kendisine isabet eden şeyi çeker, kendine cezbeder ki sanki onu önce çekiyor, daha sonra da bırakıyor gibidir. (يارٌ) kelimesi ise bir mânaya göre evvelki kelimenin bir başka lugat olarak mânasıdır. Meselâ, akraba mânasına: (صِهْرِي) ile büyük su havuzu, sarnıç mânasına: (صِهْرِج) kelimesi ve çoğulları: (صَهَارِج — صَهَارِي) gibi. Diğer bir mânaya göre; müstakil bir mânada ittiba, yani kelime uyumu demektir.

Senâya gelince, biri med ile diğeri kasır ile olan iki lûgatı vardır. Hicaz'da çıkan bir bitkidir. En iyisi Mekke'de yetişendir. Zararından emin olunan faydalı bir ilaçtır. İtidale yakındır. Birinci derecede, sıcak ve kurudur. Safra ve sevdâyı ishal yapar. Kalbi kuvvetlendirir. İşte bu onun üstün durumudur. Hassası ise sevda hümörünün çoğalmasıyla meydana gelen karasevda hastalığına faydasıdır. Soğuktan veya bir hastalıktan dolayı deride meydana gelen yarıklara faydalıdır. Kasları açar, saçların çıkmasını sağlar. Karınca kene, eski başağrısı (*sudâ-i kadîm*), uyuz, sivilce, kaşıntı ve saraya faydalıdır. Pişirilmiş suyunu içmek, öğütülmüş suyunu içmekten daha sıhhîdir. Üç dirhem miktarı içme ölçüsüdür. Suyundan içileceği zaman beş dirheme çıkarılır. Şayet onunla birlikte menekşe, Acemler gibi çekilmiş kırmızı kuru üzüm de kaynatılırsa daha sağlıklı olur.

Râzî der ki: Senâ ve şâhterc otu yakıcı hümörleri ishal yapar. Uyuz ve kaşıntıya birebirdir. Her birinden dört dirhemden yedi dirheme kadar çoğaltılarak alınır.

Sennût'a gelince, bu hususta sekiz ayrı görüş vardır:

1— Bal demektir.

2— Yağ tulumunda sıkılmış üzüm demektir ki yağın üzerine siyah çizgiler çıkarır. Bu izahı Amr b. Bekr es-Seksekî yapmıştır.

3— Kimyona benzer bir tohumdur. Bunu İbn el-Arabî[114] söylemiştir.

4— Kirmân'da çıkan kimyona bu ad verilir.

5— Râziyanc otunun bir başka adıdır. Bu görüşü, Ebu Hanîfe ed-Dîneverî bazı bedevîlerden nakletmiştir.

6— Şebet'tir.[115]

7— Hurmadır. Bu görüşü Hafız Ebu Bekir İbnü's-Sünnî ileri sürmüştür.

8— Yağ tulumlarında olan baldır. Bu görüşü Abdüllatif el-Bağdadî rivâyet etmiştir.

Bazı doktorlar der ki: Bu, mânaya daha yakın ve doğruya uygun olandır. Çünkü öğütülmüş senâ (sinameki) yağa karışmış bal ile karıştırıldıktan sonra yalanırsa; bu, yağ ile balın sinamekiyi daha iyi ıslah etmesi ve ishale yardımcı olması bakımından tek başına sinameki kullanmaktan daha sağlıklıdır. En doğrusunu Allah bilir.

Tirmizî ve diğer hadisçiler İbn Abbas'tan merfû olarak yapılan rivayette şu hadisi kaydetmişlerdir: "Tedavide kullandığınız ilaçların en iyisi, burun damlası (*seût*), şurup (*ledûd*), hacamat ve müshil (*meşy*)dir."[116] Hadiste geçen "*el-meşy*" tabiatın ve mizacın tıkanıklığını giderici, yumuşatıcı ve çıkarılacak olan fazla maddelerin kolayca çıkmasını sağlıyan bir ilaç demektir.

10— Kaşıntının Tedavisi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.), beden kaşıntısı ve bitlerden tevellüd eden kaşıntı konusundaki tutumu şöyledir:

Sahîhayn'da Katâde, Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini nakletmektedir:"Rasûlullah (s.a.), Abdrurrahman b. Avf ile Zübeyr b. Avvâm'a (r. anhümâ) vü-

---

114. İbn el-Arabî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ziyad el-Kûfî, (152/232-770/848) lügat bilginlerindendir. Edebiyatı Ebu Muâviye ed-Darîr ve Mufaddal ed-Dabbî'den aldı. Ondan da İbn Sikkît, Ebu'l-Abbas Sâleb ve diğerleri aldı. Arap kelamı ve lügatında reis idi. Birçok kitapları vardır. *Kitâbu'n-Nevâdir*, *Kitâbu'l-Envâ*, *Kitâbu'n-Nebât* ve *Kitâbu Sıfatı'l-Hayl ve'n-Nahl ve'z-Zer'* ve diğerleri, Halife Vasık b. el-Mutasım zamanında vefat etmiştir. Bk. Seâlîbî, *Kitâbu Fıkhu'l-Luga mukaddimesi*, s.13.

115. Şebet veya Şibit: Çadır yapımında kullanılan yeşil otlu bitkiler familyasındandır. Yaprakları ve tohumu yemek yapımında güzel koku vermesi için kullanılır. (*Mucemu'l-Vasît*, 470).

116. Tirmizî, 2047, 2048. Hadis hasen-garîbtir. Senedinde zayıf râvilerden Abbâd b. Mansûr vardır.

cutlarında olan bir kaşıntı sebebiyle ipek elbise giymelerine müsaade etmiştir."

Diğer bir rivayet de şöyledir: "Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvâm (r. anhümâ), Rasûlullah'a (s.a.) bir gazâda, vücutlarını saran bitlerden mütevellid kaşıntıdan şikâyet etmişlerdi. Rasûlullah (s.a.) da onların ipek giymelerine müsaade etmişti. Ben onların ipek giydiklerini görmüşümdür."(117)

Bu hadis, biri fıkhî, diğeri tıbbî iki inceliği içine almaktadır:

Fıkhî incelik şudur: Rasûlullah'ın (s.a.) kesinleşen sünnetinin, ipek (elbise) kullanmanın mutlak mânada kadınlara mübah, bir zaruret ve üstün bir yarar olmaksızın erkeklere mutlak mânada haram olmasıdır.

Erkeklerin zaruret icabı olarak ipek elbise giymelerini meşrû kılacak sebep, çok şiddetli bir soğukta giyilecek bir başka elbise bulunamadığı veya setr-i avret için giyilecek bir başka elbise olmadığı zamandır. Bu zaruretlerden birisi de vücutta bulunan uyuz, hastalık, kaşıntı ve Enes hadisinde görüldüğü gibi vücudu bitlerin sarmasından dolayı meydana gelen hastalıktır ki bu (rivayet) sahihtir.

İpek (elbise giymenin) cevazı; Ahmed b. Hanbel'den yapılan iki rivayetten en sahih olanı, Şâfiî'nin iki görüşünden en sahih olanıdır. Çünkü bir hükümde asıl olan tahsis olmamasıdır. Ümmetin bir kısmı hakkında bir ruhsatın sabit olması; bu durumun kendisinde mevcut olması halinde herkese şamil olmasını gerektirir. Çünkü umumî bir hüküm, sebebi umumî olduğundan umum bir mâna ifade eder.

İpek (elbise giymeyi) caiz görmeyenler demişlerdir ki: İpek (kullanımını) haram kılan hadisler umumîdır. Cevaz ifade eden hadis ise sadece Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr'e hâstır. Bununla birlikte başkalarına da aynı tahsisin geçerli kılınması da muhtemeldir. Fakat bir konuda iki ihtimal ortaya çıktığında, umumî olan hükmü almak daha uygundur. İşte bu sebepten dolayıdır ki, hadisin bazı râvileri bu hadis hakkında şunları söylemişlerdir: "Ben bu ruhsatın onlardan başkalarına caiz olup olmadığını bilemiyorum."

Doğru olan görüş, ruhsat ve cevazın umumî oluşudur. Çünkü şer'î hitap ifadelerindeki ıstılahî (mânadan anlaşılan) tahsisin kesin olarak belirtildiğinde, kendisine cevaz verilenlerden başkalarının bu hükme dahil olmamalarıdır. Nitekim sekiz dokuz aylık keçiyi kurban olarak kesen Ebu Bürde'ye Allah Rasûlü (s.a.): "Bu seferlik sana caiz olmuştur. Fakat senden sona hiç kimseye (bu yaştaki bir hayvanı kurban olarak kesmek) caiz değildir." buyur-

117. Buharî, 56/91; Müslim, 2076.

muştur.[118] Yine Allah Teâlâ, kendisini Allah Rasûlü'ne (hiç mehirsiz olarak) hibe eden biriyle evlenmesi konusunda: "Mü'minler hariç, sadece sana ait olmak üzere (onunla evlenebilirsin.)."[119] buyurmuştur.

İpek (elbise kullanımının erkeklere) haram kılınması, sedd-i zerîa (kötülüğe giden yolu kapamak) içindir. Bu sebepten dolayı kadınlara ve bir zaruret ve maslahat icabı da erkeklere mübah kılınmıştır. Bu sedd-i zerîa için haram kılınan bir şeyin kaidesidir. Çünkü böyle bir haram zaruret ve maslahat icabı mübah olabilir. Nitekim (kendisine helâl olmayan bir kadına) bakmak, bilfiil (zinaya) sebep olacağından haram kılınmış, fakat bir zaruret ve maslahat icabı olarak da mübah kılınmıştır. Yine mekruh vakitlerde nafile namaz kılmak, güneşe tapanlara sûreta benzemeye mani olmak için haram kılınmış, fakat bir maslahat icabı olduğunda mübah kılınmıştır. Yine riba'lfadl, ribennesîeye mâni olacağından haram kılınmış; fakat arâyâda[120] zaruretin gerektirdiği bir fazlalık mübah kılınmıştır. Biz, *et-Tahbîr limâ Yehıllu ve Yahrumu Min Libâsi'l-Harîr* adlı eserimizde, ipek elbiseyle ilgili olarak haram ve helâl hususları genişçe açıkladık.

Tıbbî incelik: İpek, hayvandan elde edilmiş ilaçlardandır. Bu sebepten de hayvanî ilaçlardan sayılmıştır. Çünkü (hammaddesinin) çıkış yeri hayvandır. Faydaları çok, değeri fazladır. Kalbi kuvvetlendirmesi, ferahlık vermesi, kalb hastalıklarından bir çoğuna faydalı olması, mirretussevda (adındaki zararlı hümörün) fazlalaşması ve bu sebepten meydana gelen hastalıklara faydalı olması onun (en önemli) özelliklerindendir. İpek (karışımıyla birlikte) göze çekilen sürme, görme gücünü kuvvetlendirir. Ham ipek —tıpta kullanılanı— birinci derecede sıcak ve kuru (bir mizaca sahib)dur. İpeğin, birinci derecede sıcak ve nemli olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, mutedil olduğunu söyleyenler de vardır.

Giyim olarak kullanıldığında mizacında mutedil bir hararete sahiptir ve bedeni ısıtır. Çoğunlukla (yağlı ve şişman olduğunda) bedende serin bir etki meydana getirir.

Râzî der ki: İbraysem (en kaliteli ipek) ketenden daha sıcak, pamuktan daha soğuk (bir mizaca sahip)tur. Eti ve kaba olan her elbiseyi besler. Çünkü ipek önce deriyi zayıflatır, sonra sertleştirir. Bazan tersi de olur.

---

118. Sahihtir. Buharî, 73/2; Müslim, 1961(7), 1963, 1965.
119. Ahzâb, 33/50.
120. *Arâyâ*: Âriye kelimesinin çoğuludur. Bu, sahibinin bir fakire bir sene içinde mevyesinden faydalanması için vermiş olduğu hurma ağacıdır. Bir zaruret onu, mahsulü daha olgunlaşmadan, hurma olarak almağa zorlar ki böyle bir durumda (alınan) fazlalık faiz olmaz.

Ben derim ki: Elbiseler üç türlü özellik gösterir. Bir kısmı vücudu ısıtır ve hararet verir. Bir kısmı hararet verir fakat ısıtmaz. Bir kısmı da ne ısıtır, ne de hararet verir. Hararet vermeyip de sıcaklık veren bir kumaş yoktur. Çünkü sıcaklık veren bir kumaşın öncelikle hararet vermesi gerekir. Deve veya tavşan tüylerinden yapılan yünlerden (veber) ve koyun yünlerinden yapılan elbiseler, hem ısıtır hem de hararet verir. Keten, ipek ve pamuk kumaşlar, hararet vermekle birlikte ısıtmaz. Keten kumaşta soğuk ve kuru bir mizac vardır. Koyun yünü sıcak ve kurudur. Pamuk kumaşın harareti mutedildir. İpek elbise ise pamuktan daha yumuşak ve hararet bakımından da daha az hararet vericidir.

Minhâc sahibi diyor ki: İpekten yapılan elbise pamuk elbise gibi sıcaklık vermez. Bilâkis o mutedildir. Her yumuşak olan elbise parlaktır. Vücuda en az sıcaklık veren kumaş ipektir. Vücutta meydana gelen (hümör ve maddelerin) çözülmesine en az yardımcı olan bir kumaştır. Daha çok yazın, sıcak bölgelerde giyilmesi uygundur.

İpek elbise, işte bu anlatıldığı şekilde olduğundan diğer kumaşlarda olan kuruluk ve kabalık unsurları onda yoktur. Kaşıntıya faydalıdır. Çünkü kaşıntı insan vücudunda ancak hararetten, kuruluktan ve (elbisenin) kaba ve sert olmasından kaynaklanır. İşte bu yüzdendir ki Allah Rasûlü (s.a.), Zübeyr ve Abdurrahman'a, kaşıntıyı geçirmesi için ipek elbise giyme müsaadesi vermiştir. İpek elbisede, vücutta bit türemesine engel olan bir özellik vardır. Çünkü ipekte, bit türemesine engel olan tam muhalif bir mizac vardır.

Elbiselerin hem hararet vermeyen, hem de ısıtmayan türü ise; demir, kurşun, odun, toprak ve benzeri şeylerden yapılan elbiselerdir.

Soru: Şayet ipek elbise kumaşların en mutedili ve vücuda en muvafık olanı ise; mükemmel ve değerli olan, temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılan şeriat, niçin ipek (elbise kullanımını erkeklere) haram kılmıştır?

Cevap: Bu soruya müslüman grupların hepsi kendine göre bir cevap vermiştir.

Öncelikle şer'î emir ve nehiyleri, hikmet ve illetlere bağlamayı reddedenlere göre böyle bir soruya cevap vermek gerekmez. Çünkü onlara göre bir asıldan illet yoluyla çıkarılacak bir kaide yoktur.

Ahkâmda illet ve hikmeti bir asıl olarak kabul eden ekserî âlimlere göre bu suale cevap verilebilir.

Onlardan bir kısmı diyor ki: Şeriat ipek kullanımını nefisler sabretsin ve Allah için terketsinler diye haram kılmıştır ki, öbür âlemde özellikle bunun karşılığında sevap kazanmış olsunlar.

Bu görüşte olanlardan bazıları da şöyle diyorlar: Aslında ipek kadınlar için yaratılmıştır. Altınla süslenmek de bunun gibidir. Bu, erkeklere, erkekleri.ı kadınlara benzemesi mefsedetinin olmasından dolayı haram kılınmıştır.

Bir kısmı ise şöyle diyor: İpek elbise giyiminde övünme, kendini büyük görme ve beğenme olduğundan dolayı haram kılınmıştır.

Şöyle diyenler de vardır: İpek elbise bedenle temasa geçtiğinde, erkekte kadınlık ve hünsâlaşma (eşcinsellik) alâmetleri belirmeye başlaması sebebiyle haram kılınmıştır. Bu aynı zamanda erkeklik, akıllılık ve zekiliğe zıd bir keyfiyettir. Çünkü ipek elbise giyimi kalpte kadınlık vasıflarının yerleşmesini sağlar. Bu sebepten de, çoğunlukla ipek elbise kullanan erkeklerin görünüşünde hünsâlık, kadınlık belirtileri, gözden kaçmayacak bir şekilde kadınlarda bulunan gevşeklik ve yumuşaklık görülür. Hatta kişi şayet halkın en akıllısı, erkeklik ve seçkinlik bakımından üstün biri ise onun ipek elbise giymekten mutlaka kaçınması gerekir. Şayet bu isteğini izale edemiyor, yoğun bir mizaca sahip ve bunu anlamakta zorluk çekiyorsa hakîm olan şâri' teâlâ'ya teslim olsun. Bu sebepten iki görüşün en sağlıklı olanı şudur: Velinin, çocuğunda kadınlık sıfatlarını meydana getirecek şeyleri giydirmesi haramdır.

Nesâî'nin naklettiğine göre Ebu Musa el-Eş'arî Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Muhakkak ki Allah, ipek ve altını ümmetimin kadınlarına helâl, erkeklerine haram kılmıştır." Diğer bir lâfız da şöyledir: "İpek elbise ve altın ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helâl kılınmıştır."[121]

Sahih-i Buharî'de, Huzeyfe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: Rasûlullah (s.a.), ipek ve halis ipek (*dîbâc*) elbise giyilmesini ve (sergi olarak serilip) üzerine oturulmasını yasakladı ve şöyle buyurdu: "Bu, dünyalık olarak müşriklere, ahirette ise sadece size helâl olacaktır."[122]

11— Zâtülcenbin Tedavisi:

Rasûlullah'ın (s.a.) zâtülcenb (pleurisy) hastalığının tedavisi hakkındaki tutumu şöyledir:

---

121. Nesâî, 8/161; Tirmizî, 1720: Abdürrezzâk, *Musannef, 19930. Tirmizî, bu hadisi aynı zamanda;* Ömer, Ali, Ukbe b. Âmir, enes, Huzeyfe, Ümmü Hâni, Abdullah b. Amr, İmran b. Husayn, Abdullah b. Zübeyr, Câbir, Ebu Reyhan, İbn Ömer ve Vâsile b. Eska'dan rivayet etmiş olup metinde geçen Ebu Musa hadisi için; hasen-sahih demiştir. Diğer rivayetlerin değerlendirmesi hakkında bk. Zeylâî, Nasbu'r-Raye, 4/222-225.

122. Buharî, 77/25.

Tirmizî, *Câmi*'inde Zeyd b. Erkam'dan Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu naklediyor: "Zâtülcenb hastalığını kust-ı bahrî[123] ve zeytinyağı ile tedavi ediniz."[124]

Doktorlara göre zâtülcenb: hakiki ve hakiki olmayan olarak ikiye ayrılır:

a) Hakiki zâtülcenb: Kaburga kemiklerinin iç zarında (*gişâ*), vücudun yan iç taraflarında meydana gelen sıcak vereme (iltihap, şişkinlik) bu ad verilir.

b) Hakiki olmayan zâtülcenb: (Kaburgaların bulunduğu) bedenin yan taraflarında hakikisine benzer ağrılar meydana gelir. Bunun sebebi, bir takım kalın ve eziyet verici gaz ve yellerin (*riyâh*), görülen cildin altında mevcut olan iç derilerin (*sıfâkât*) tıkanmasıdır. Bu durum insanda hakiki zâtülcenbin verdiği ağrılara yakın bir ağrı meydana getirir. Yalnız bu ağrı devamlıdır, hakiki zâtülcenbin ağrıları ise kesik kesik gelir.

Kanun sahibi (İbn Sina) der ki: Yan taraflarda, alt deride *(sıfâk)*, göğüs kaslarında, kaburga kemiklerinde ve çevrelerinde ciddi olarak eziyet ve sancı veren iltihaplanmalar (verem) ârız olur. Bunlara; şavsa, birsâm ve zâtülcenb ismi verilir.[125] Bazan bu sayılan uzuvlarda, iltihaplanmadan meydana gelmeyen ağrılar da olur. Bunların sebebi kalın gazlar ve yellerdir, fakat zâtülcenb olmadığı halde zâtülcenb olduğu zannedilir.

Devamla diyor ki: Bil ki, vücudun yan taraflarında (*cenb*) meydana gelen her türlü sancıya, ağrı bölgesinden dolayı zâtülcenb denmiştir. Çünkü zâtülcenb demek, yan(larında ağrı) olan kişi demektir. Bundan kasıt, yan(larda) hissedilen sancı ve ağrı demektir. Hangi sebepten olursa olsun yan tarafa ârız olan her ağrıya bu isim verilir. Hipokrat'ın şu sözü de bu mânadadır: "Zâtülcenb hastalığına tutulanlar yıkanma (hamam)dan faydalanırlar." Bundan kasıt, yanlarda herhangi bir sebepten oluşan sancı, mizac bozukluğu ve

---

123. *Kust-ı Bahrî*: Topalak denilen ottur. Hindistan'dan getirilip buhur ve ilaç yapılan havlan denilen ağaçtır. (*Mucemu'l-Vasît*, 734). Nitekim hadis-i şerifin Ahmed b. Hanbel tarafından yapılan rivayetinde "kust-ı bahrî" yerine "ûd-i hindî" tabiri geçmektedir. Türkçede "öd ağacı" da denilen bu ağaç yanarken etrafa güzel bir koku yayar. (*Kamus-ı Türkî*, 193).

124. Tirmizî, 2079; Ahmed b. Hanbel, 4/369; Hâkim, 4/202. Senedinde zayıf râvilerden Meymun Ebu Abdullah el-Basrî vardır. Tirmizî hadise; "hasen-garîb-sahih" demiştir.

125. Tehanevî, *Keşşâfu Istılahati'l-Fünûn*'unda, İbn Sina'ya göre bunların aynı mânada kullanıldığını belirttikten sonra Semerkandî ve Aksarâyî'den aralarındaki farkı şöyle nakletmektedir (1/524): "*Birsâm*; ciğer ile mide arasında olan zarda (hicab) meydana gelen "verem = iltihaplanma"dır. *Şavsa*; arka kaburga kemiklerinde meydana gelen iltihaplanmadır. *Zâtülcenb*; hakiki olanı, kaburga kemiklerinin iç zarında (gışâ) meydana gelen iltihaplanmadır."

kalın hıltlar sebebiyle akciğerde veya iltihaplanmadan ve hummadan olmayan bir incinmedir, diyenler de vardır.]

Bazı doktorlar demişlerdir ki: Yunancada zâtülcenb, sıcak-yan iltihabı mânasına gelmektedir. İç uzuvların her birindeki iltihaba da bu ad verilir. Sadece sıcak bir iltihap olduğundan bu uzvun iltihabına zâtülcenb denir.

Hakiki zâtülcenb hastalığında beş belirti vardır: Humma (sancı), öksürük, kesik kesik vurucu sancı, nefes darlığı ve nabzın minşarî olarak (destere dişi gibi inişli çıkışlı?) atışı.

Hadiste geçen ilaç tarifi bu kısma ait değil, fakat ikinci, hakiki olmayan, kalın gaz ve yellerden oluşan kısma aittir. Çünkü, hadisin diğer rivayetlerinde (Ahmed b. Hanbel) "ûd-i hindî" olarak da gelen kust-ı bahrî, topalak *(kust)* cinsinden bir bitkidir. Şayet yumuşak bir şekilde döğülür, ısıtılmış zeytinyağı karıştırılır da gaz ve yellerin bulunduğu mevki bunlarla ovulur veya macun halinde yalanırsa bu hastalığa muvafık, faydalı; zararlı hümörünü açıcı ve giderici, iç uzuvları kuvvetlendirici, süddeleri açıcı bir ilaç elde edilmiş olur. Yukarıda zikredilen ûd-i hindî de aynı etkiye sahiptir.

Müsebbihî[126] der ki: Ûd ağacı, sıcak ve kurudur. Karnı tutarak kabız yapar. İç uzuvlara kuvvet verir. Gaz ve yelleri çıkarır, süddeleri açar ve zâtülcenbe faydalıdır. Vücuttaki rutûbet fazlalığını giderir. Bu bitki ayrıca dimağ için de iyidir. Devamla der ki: Kust-ı bahrî aynı zamanda, sebebi balgam hümörü ise özellikle de hastalığın geçmeğe başladığı vakitte hakiki zâtülcenbe faydalıdır. En doğrusunu Allah bilir.

Zâtülcenb, tehlikeli hastalıklardandır. Sahih bir hadiste Ümmü Seleme (r. anha) şöyle anlatıyor: Rasûlullah'ın (s.a.) hastalığı, önce Meymûne'nin (r. anha) evinde başlamıştı. Hastalığı hafiflediği zamanlarda çıkar sahabîlere namaz kıldırırdı. Ağırlaştığı zamanlarda ise: "Ebu Bekr'e emredin de halka namaz kıldırsın." buyururdu. Rahatsızlığı, ağrı dolayısıyla şiddetlendiği bir sırada hanımları, amcası Abbas, Ümmü'l-Fazl bt. Hâris ve Esmâ bt. Umeys (r. anhum) Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanında toplanmışlardı. (Tedavi için) bir ilaç verme[127] hususunda istişare yaptılar ve baygın bir halde iken ilacı verdiler. Ayıldığında Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Bunu bana kim yaptı? Bu şuradan gelen kadınların işidir!" Hz. Peygamber (s.a.) eli ile Habeşistan'a

126. Ebu Sehl İsâ b. Yahya el-Cürcânî, Tabip ve filozoftur. Hicrî 390 yılında kırk yaşında iken vefat etmiştir. (*Uyûnu'l-Enbâ*, 327-328; Fuad Sezgin, *GAS*, 3/326-327).

127. Metinde "ledde" olarak geçen bu kelime, hastaya ağzının bir yanından huni şeklinde bir şeyle ilaç vermek mânasına gelir.

doğru işaret ediyordu. Rasûlullah'a Ümmü Seleme ile Esmâ ilaç içirmişlerdi. Bundan dolayı dediler ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Zâtülcenb hastalığına yakalanmış olmandan endişelendik." Allah Rasûlü (s.a.): "Bana ne ilacı verdiniz?" diye sorunca; "Ûd-i hindî, biraz vers[128] ve birkaç damla zeytinyağı.'"cevabını verdiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü: "Allah beni bu hastalığa bulaştırmamıştır!" buyurdu ve sonra şöyle ilave etti: "Amcam Abbas hariç, evde bulunanlardan aynı ilacı (ceza olarak) içmeyecek kimse kalmamasına azmettim."[129]

Sahîhayn'da, Hz. Âişe'nin (r. anha) şöyle anlattığı naklediliyor: "Rasûlullah'a (s.a.) ağzından ilaç vermiştik. Bana ilaç vermeyin diye işarette bulundu. Biz bunu, hastanın ilaçtan hoşlanmadığında yaptığı bir hareket gibi olduğunu düşündük. Ayıldığında (ilaç verdiğimizi anladı ve) şöyle buyurdu: "Sizi bana ilaç vermekten menetmedim mi? (Bana ilaç verdiğinizde) aranızda bulunmadığından dolayı amcam Abbas hariç hepiniz (bu) ilaçtan içeceksiniz."[130]

Ebu Ubeyd (Kasım b. Sellâm), Asmaî'den şunları nakletmiştir: (Hadiste geçen) "*ledûd*" kelimesi, ağzının her iki tarafının birinden bir insana bir şey içirme mânasına gelir. (أخذ في لديدي الوادي) demek, vadinin her iki tarafını tuttu demektir. "*Vecûr*"ise ağzın ortasından su içirmek demektir.

129. Hadisi İbn Sa'd (2/235), zayıf râviler kanalıyla Vâkıdî'den aktarmıştır. Bir benzerini Abdürrezzak, *Musannef*'inde (9754) Esmâ bt. Umeys'den sahih bir isnadla nakletmiş, Hâkim (4/202) hadise sahihtir demiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hafız İbn Hacer de hadisi Abdürrezzak'tan nakletmiş ve hadisin isnadının sahih olduğunu söylemiştir. (*Fethu'l-Bârî*, 8/121) Ayrıca Buharî (64/83), Âişe hadisini râvi Yahya'nın şu ilâvesiyle nakletmiştir: "Rasûlullah'ın (s.a.) hastalığı esnasında (kendisi baygın bulunuyorken) ağzından ilaç vermiştik. O da bize, "İlaç vermeyiniz!" diye işaret etmeye başlamıştı. Biz (bu hareketi genellikle) hasta, ilaçtan hoşlanmadığı için yapar, diyerek (ilaç vermeye devam ettik.) Fakat Allah Rasûlü (s.a.) ayılınca, "Ben sizi, ilaç vermemeniz için uyarmadım mı?" diye bizi azarladı. Biz yine; "Hasta ilaçtan hoşlanmadığı için azarlar." dedik. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Evde bulunan herkes bu ilaçtan (ceza olarak) alacaktır. İşte ben de bakıyorum. Yalnız Abbas hariç, çünkü (siz bana ilaç verirken) o yanınızda değildi." buyurdu. Buharî bu hadisi, İbn Ebi'z-Zinâd—Hişâm—babası (Urve)—Âişe senediyle Rasûlullah'tan (s.a.) rivayet etmiştir. Hafız İbn Hacer (*Fethu'l-Bârî*, 8/120) diyor ki: Bu hadisi Muhammed b. Sa'd, aynı isnadla muttasıl olarak şu lâfızlarla rivayet etmiştir: Rasûlullah'ın (s.a.) böğrü acıyordu. Ağrı çoğalınca bayıldı. Bunun üzerine biz ağızından ilaç verdik. Ayıldığında, Habeşistan'a işaret ederek şöyle buyurdu: "Bu şuradan gelen kadınların işidir. Şayet siz Allah'ın bana Zâtülcenb hastalığını musallat kıldığını zannediyorsanız (yanılıyorsunuz. Çünkü) Allah, o hastalığa, bana bulaşması için bir güç vermemiştir. Evin içinde bu ilaçtan içmeyen kimse kalmasın!" Bunun üzerine evde ilaç içmeyen kimse kalmadı. Meymûne'ye de oruçlu olduğu halde ilaç verdik.

130. Buharî, 76/21; Müslim, 2213.

Ben derim ki: Fetha ile "*ledûd*", ağıza konan ilaç, "*se'ût*" ise burundan verilen ilaç demektir.

Fıkhî bakımdan bu hadis, şu hükümleri içermektedir: Bir cinayet işleyen kişi eşit şartlarda aynı ile cezalandırılır. Bu, işlenen cürüm Allah hakkını da içine alan bir haram olmadığı takdirdedir. Bu hükmün, on küsür delil ile kesin doğru bir hüküm olduğunu bir başka yerde açıklamıştık. Aynı zamanda Ahmed b. Hanbel'in görüşü olup râşid halifelerden de nakli sâbittir. Bu kısas konusunun başlığı "Tokat ve yumruk vurmanın karşılığı" şeklindedir. Bu bahiste, kesin hiçbir muarızı olmayan birçok hadis nakledilmiştir. Böylece, bu görüşü savunmak kesinleşmiş oluyor.

12— Başağrısı ve Yarım Başağrısının Tedavisi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) sudâ[131] ve şakîka[132] hastalığının tedavisi konusundaki tutumu şöyledir:

İbn Mâce, *Sünen*'inde, sahihliğinde şüphe olan şu hadisi rivayet etmiştir: Allah Rasûlü (s.a.) başağrısına tutulduğunda başını kına otu ile kaplardı ve şöyle buyururdu:"Kına otu Allah'ın izniyle sudâ'a faydalıdır."[133]

Sudâ: Başın bir kısmı veya her tarafında hissedilen bir ağrıdır. Başın sadece bir tarafında bir ağrı hissedilirse buna "*şakîka*" denir. Şayet ağrı başın her tarafında olursa, başın her tarafını kaplayan miğfere benzetilerek "*beyda*" ve "*hûde*" denilir.[134] Bazan da ağrı başın arkasında veya önünde olur.

Çeşitleri çok, sebepleri ise başka başkadır. Başağrısının hakiki sebebi; baştan dışarı çıkmak isteyen buharın dolaşıp gidecek bir menfez bulamaması

131. *Suda*= Migraine: Baş ağrısı. Tehanevî, *Keşşâf*, 2/833.
132. *Şakîka*= (*Keşşâf*, 2/833) yarım başağrısı. Tehanevî, *Keşşâf*, 1/766.
133. İbn Mâce'nin (3502) rivayeti şöyledir: Rasûlullah'ın (s.a.) azadlı cariyelerinden Ümmü Râfi' Selmâ'dan yapılan bu rivayette şöyle denilmiştir: "Rasûlullah'ta (s.a.) herhangi bir çıban veya sivilce çıktığında veya O'na bir diken battığında, o yerin üzerine hemen kına (otu) koyardı." Bu, aynı zamanda Ebu Davud'un (3858) ve Ahmed b. Hanbel'in (6/462) rivayetidir ki, senedinde leyyin bir râvi olan Ubeydullah b. Ali b. Ebî Râfi' vardır. Heysemî'nin, *Mecmau'z-Zevâid*'de (5/95), Bezzâr'dan rivayet edilen Ebu Hureyre hadisi şöyledir: "Rasûlullah'a (s.a.) vahy indiğinde başağrısına tutulurdu. Bundan dolayı da başını kına otu ile kaplardı." Heysemî der ki: "Senedinde bazan sika kabul edilen Ahvas b. Hakîm vardır. Ayrıca senedde birçok zayıf râviler vardır. Ebu Avn ise, bana göre meçhul bir râvidir."
134. Beyda ve hûde'nin tarifi, sebepleri ve belirtileri hakkındaki ihtilâflar için bk. Tehanevî, *Keşşâf*, 1/125-126.

sebebiyle başın ısınması ve ateşlenmesidir. Ateşlendiğinde başağrısı yapan cerahat ve irin gibi başta ağrı oluşturur. Çünkü cerahatta da dışarı çıkma isteği ve irin vardır. Sıvı ve nemli olan herşey ateşlendiğinde içinde bulunduğu yerden daha geniş bir yer bulmak ister. Tüm beyine nüfuz etmek isteyen bu buhar dağılamıyor ve çözülemiyor da beyinde dolaşmağa başlarsa buna seder[135] (tansiyon düşüklüğü) denilir.]

Sudâ birçok sebeplerle oluşur. Bu sebeplerin dördü, dört tabiattan birinin çoğalmasıyla oluşmasıdır. 5. Midede olan cerahatlardan meydana gelir. Bu iltihaplanma sonucu başağrısı oluşmasının sebebi, beyinden mideye inen sinirlerin birleşmesidir. 6. Midede olan kalın gaz sebebiyle olur ki, beyine yükselir ve başağrısı yapar. 7. Mide damarlarında olabilecek bir iltihaplanma, yaptığı mide ağrısıyla birlikte başağrısı da oluşturur. Çünkü aralarında bir alâka vardır. 8. Mideye çok yemek doldurmaktan hasıl olan başağrısıdır. Zamanla azalır, daha sonra çiğ (hazmedilemeyen) şeyler kalır, başı ağırtır ve ağırlık verir. 9. Cinsî münasebette beden sarsıldığından dolayı başağrısı ârız olur. Bu sebepten bedende sıcak hava normalden fazla oluşur. 10. Kusma ve istifradan sonra başağrısı oluşur. Bu bazan kuruluğun galebesi, bazan da mideden beyine buharların yükselmesiyle olur. 11. Şiddetli sıcak ve havanın ısınmasından dolayı başağrısı olur. 12. Şiddetli soğuktan, beyinde buharların yoğunlaşması ve çözülmemesi sebebiyle başağrısı meydana gelir. 13. Uykusuzluk ve az uyku uyumaktan meydana gelir. 14. Kafanın sıkışması ve ağır bir şey taşıma sebebiyle meydana gelir. 15. Çok konuştuğunda dimağın kuvvetinin bu yüzden zayıflaması neticesinde meydana gelir. 16. Çok hareketlilik ve aşırı spor sebebiyle meydana gelir. 17. Gam, tasa, hüzün, vesvese, bozuk fikir ve düşünceler gibi psikolojik (*nefsânî*) sebeplerden meydana gelir. 18. Aşırı derecede aç kalma sebebiyle buharlar yapacak bir şey bulamazlar, böylece çoğalır ve dimağa yükselirler ve ağrı meydana getirirler. 19. Dimağdaki deride meydana gelen bir iltihaplanmadan dolayı kişi başına çekiçlerle vurulduğunu zanneder. 20. Harareti, başı da kapladığından humma hastalığının başağrısı yapması mümkündür. Allah, en doğrusunu bilendir.

[Yarım başağrısının sebebi ise şudur: Başta bulunan atardamarlarda tek başına meydana gelen veya buluşarak (kanda) gezen bir hümör başın iki tarafından zayıf olan tarafında bulunur. Bu hümör bazan buhar bazan da, sıcak veya soğuk hıltlardan biri olabilir. Hususî alâmeti, atardamarların atışı,

135. *Seder:* Kişi ayağa kalkmak istediğinde gözlerinde beliren kararma. Çoğu kere kulakta hissedilen çınlama ve başta hissedilen bir yük ve ağırlığa bu isim verilir. Çoğunlukla da şuursuzluk belirir. Bu durumun şiddetlisi saraya benzer. Yalnız sarada görüldüğü gibi bir büzülme meydana gelmez. (Tehanevî, *Keşşâf*, 1/653).

özellikle de kanlarda olanıdır. Şayet sinirlerden korunur ve kan içinde çalkalanmasına engel olunursa ağrı dindirilebilir.

Ebu Nuaym, *Tıbbu'n-Nebevî* adlı kitabında; bu tür bir ağrı (*şakîka*) Rasûlullah'a (s.a.) ârız olmuş ve geçmeyip bir iki gün devam etmiştir, diye nakletmiştir.

Yine aynı kitapta İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle dediği naklediliyor: "Allah Rasûlü (s.a.) başını bir sargı ile sarmış olduğu halde bize hutbe okumuştu."

Buharî'nin *Sahih*'inde Allah Rasûlü'nün (s.a.) vefatından önceki hastalığında: "Vay, başım!"(136) dediği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.), hastalığında başını sarardı. Başı sarmak, şakîka ve diğer başağrılarına faydalıdır.

Tedavisi, çeşitleri ve sebeplerine göre değişmektedir. Bir çeşidi istifra ile, diğeri yemek yeme ile, bir başkası istirahat ve dinlenme ile, daha başkası sargı sararak, diğeri başı soğutarak, bir çeşidi ısıtarak, bir başkası gürültüden ve aşırı hareketten kaçınarak tedavi edilir.

Bu anlaşıldığı takdirde, hadiste yer alan başağrısı tedavisinin kına otu ile yapılması, bu başağrısının cüzî (kısmî) olduğunu ve küllî olmadığını gösterir. Bu kına otu ile tedavi, başağrısı çeşitlerinden birinin tedavisidir. Çünkü, başağrısı alevli bir ateşlenmeden dolayı olup (zararlı) bir hümör sebebiyle değilse istifra gereklidir. Buna da kına otu belirgin bir fayda sağlar. Kına otu öğütülür, sirke ile karıştırılarak alna sargı yapılırsa başağrısını geçirir. Sargı yapılarak sarıldığında, ayrıca sinirlere uygun bir kuvvet de oluşur. Tüm ağrılar sakinleşir. Bu tür tedavi sadece başağrısına ait olmayıp tüm uzuvlar için geçerlidir. Uzuvların bağlandığı peklikte oluşur. Şayet ateşli iltihap bu ilaçla sarılırsa ateşi diner.

Buharî, *Tarih*'inde, Ebu Davud *Sünen*'inde rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü'ne her kim başağrısından dolayı müracaat etti ise ona: "Hacamat yap!"; her kim ayaklarında bir ağrıdan dolayı müracaat etti ise ona da: "Kı-

136. Buharî'de (75/16), Kasım b. Muhammed'den yapılan rivayette, Hz. Âişe (başı ağrıyınca): "Vay başım!" demişti. Rasûlullah da (s.a.): "Eğer sen ölür de ben sağ kalırsam senin için istiğfar ve dua ederim." dedi. Bunun üzerine Hz. Âişe: "Vay başıma gelen musîbete! Vallahi öyle sanıyorum ki, sen benim ölümümü istiyorsun! Eğer ben ölürsem, muhakkak sen o son günün gecesinde kadınlarından birisi ile gerdeğe girip yaşayacaksın!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "(Yâ Âişe! endişelenme!) Bilâkis ben, 'Vay başım!' demeliyim. (Çünkü senden önce öleceğim)." buyurdu.

na otu ile sargı yap!" emrini vermiştir.(137)

Tirmizî, Rasûlullah'ın (s.a.) hizmetçilerinden Ümmü Râfi' Selma'dan şunları rivayet etmiştir: "Rasûlullah'a (s.a.) herhangi bir yara, çıban veya diken yarası isabet ettiğinde mutlaka yaranın üzerine kına otu koyardı."(138)

13— Kına:

Kına otu, birinci derecede soğuk, ikinci derecede kuru mizaca sahip bir bitkidir. Kına ağacı ve dallarında açıcı bir kuvvetle karışık sıvı bir öz mevcuttur. Mutedil bir sıcaklıktadır. Topraktan soğuk bir öz ihtiva ettiği için, tutucu bir kuvvete sahiptir. Faydalarından bazısı şunlardır: Kına, ateş yanıklarına faydalı bir açıcıdır. Sarıldığında sinirlere uygun bir kuvvet ihtiva eder. Ağıza alınıp çiğnendiğinde ağız yaralarına dilde ve diş etlerinde çıkan sivilcelere (*sülâk*)(139) faydalıdır. Çocukların ağızlarında çıkan külâ'ı(140) geçirir. Kına ile sargı sarmak ateşli şişkinliklere faydalıdır. Cerahatlarda dem-i ehaveyn'in(141) etki ve tesirini yapar. Bu kınanın yaprağı süzülmüş mum ve gülyağı ile karıştırıldığında, yanlarda hissedilen ağrılara faydalıdır.

Özelliklerinden bazıları: Çocukta çiçek hastalığı başladığında, çocuğun ayak tabanları kına otu ile sarılırsa, çiçekten dolayı gözlerinde bir şey çıkmasından emin olunur. Bu tecrübe de edilmiş doğru bir hükümdür. Kınanın çiçeği yün elbisenin içine konulursa güzel koku yayar ve elbiseye güvenin girmesine mâni olur. Kına yaprağı tatlı bir suda bekletilirse suyu çokça emer. Daha sonra sıkılarak özünden elde edilen su, her gün on dirhem şeker ile birlikte yirmi dirhem olarak, kırk gün içilir, gıda olarak da, kuzu eti verilirse, kendisinde mevcut ilginç özellikten dolayı cüzzamın başlamasına engel olur.

Rivayet edildiğine göre, bir adamın el tırnaklarında çatlama başlamıştı. Bunun üzerine, hastalığını geçirecek olana ödül váad etmişti. Fakat kimseyi

137. Ebu Davud, 3858; Ahmed b. Hanbel, 6/462. Ebu Râfi'in hanımı Selmâ'dan rivayet edilen bu hadisin senedi, daha önce de geçtiği üzere zayıftır.
138. Tirmizî, 2054; İbn Mâce, 3502. Daha önce geçtiği üzere hadis zayıftır. Tirmizî hadise, hasen-garîbtir, demiştir.
139. *Sülâk*: Dilin dibinde çıkan bir sivilce ve diş diplerinde görülen kızıllaşma veya soyulmadır. (Tehanevî, *Keşşâf*, 1/684).
140. *Kulâ*: Ağız ve dilde çıkan sivilcelere bu isim verilir. Şayet çok yemekten meydana gelen imtilâdan ağızda yara oluşursa ekle denilir. (Tehanevî, *Keşşâf*, 2/1203).
141. *Demülehaveyn*: Aslı Hindistan'dan gelen, yaprakları zeytin yağrağı gibi olup sapı kırmızı olan bakkam ağacından ve diğer ağaçlardan elde edilen kırmızı bir boyadır. (*Mucemu'l-Vasît*, 9, 66).

bulamadı. Ona bir kadın, on gün kına (suyu) içmesini tavsiye etti, fakat adam netice elde edemedi. Bunun üzerine kına (yaprağını) bir suda bekleterek (özünü, sıktıktan sonra) içti. İyileşmeğe başladı ve tırnakları eski güzelliğine kavuştu.

Kına, macun hale getirilerek tırnaklara yakılırsa, tırnakları güzelleştirir ve sağlıklı olmasını sağlar. Şayet, eritilmiş sade yağ (*simn*) ile macun haline getirilir ve sarı su çıkaran iltihap ve cerahatların kalıntıları, bununla sargı yapılıp sarıldığında yaraların geçmesine ve müzmin yaraya dönüşmüş uyuza da açıkça faydalı olur. Kına, saçların bitmesi, kuvvetlenmesi ve güzelleşmesini sağlar. (Saça yakılan kına) başı kuvvetlendirir. Ayakta, baldırda ve tüm bedende çıkan sivilcelere ve içi cerahatlı sivilcelere faydalıdır.

14— Hastaların Beslenmesi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) hastalara, istemedikleri yiyecek ve içecekleri vermemekle ve onları yemeğe zorlamamakla tedavi konusundaki tutumu şöyledir:

Tirmizî *Câmi*'inde ve İbn Mâce (*Sünen*'inde), Ukbe b. Âmir el-Cühenî'nin Allah Rasûlü'nden şöyle buyurduğu rivayetini nakletmişlerdir: "Hastalarınızı yemeğe ve içmeğe zorlamayanız. Çünkü onlara Allah azze ve celle yediriyor ve içiriyor."[142]

Bazı faziletli doktorlar demişlerdir ki: Bu Peygamberî sözde, ilahî hikmetler, özellikle de doktorlar için ne kadar çok faydalar gizlidir. Çünkü, hastanın, yemek ve içmekten kesilmesi, tabiatın (vücudun) hastalıkla mücadele ile meşgul olması veya iştahı kesilmesi veya vücudun tabiî hararetinin azalması veya sönmesi sebebiyledir. Nasıl olursa olsun, bu durumda hastaya gıda vermek doğru değildir.

Bil ki, açlık; uzuvların gıda istemesi demektir. Kaybedilen gücün uzuvlara gelmesi içindir. Uzak olan uzuvlar, yakın olan uzuvları ta mideye varıncaya kadar etki altında bırakırlar. Bunun sonucunda insan açlığını hisseder ve gıda ister. Fakat hastalandığında; tabiat, hastalık meydana getiren madde (hümör) ile meşgul olup onu pişirip dışarı atmakla uğraştığından yemek ve içmekten uzaklaşır. Bu halde iken yemeğe zorlanırsa, tabiat yapmakta olduğu faaliyeti durdurmak zorunda kalır ve alınan yemeğin hazmı ve özümsen-

142. Tirmizî, 2040; İbn Mâce, 3444. Senedinde zayıf râvilerden Bekr b Yûnus b. Bükeyr olmakla birlikte güçlü bir hadistir. Çünkü, Hâkim'in (4/410) Abdurrahman b. Avf'tan ve Ebu Nuaym'ın *Hilye*'de (10/50-51) Câbir b. Abdillah'dan yaptıkları rivayetlerin şâhidliğiyle hadisin senedi hasen sayılır.

mesiyle uğraştığından, hastalık veren maddeyi (hümörü) pişirme ve dışarı atmaktan geri kalır. Bu hastanın özellikle buhran vakitlerinde veya tabii sıcaklığın zayıfladığı veya söndüğü vakitlerde zararına sebep olur. Musibetin çoğalması ve düşülen durumun daha fena etkisine yol açar. Bu sırada hastanın tabiatını rahatsız etmeden, sadece kuvvetini muhafaza edecek şeyler verilir. Bunlar da içileceklerden ve gıdaların kıvamı hoş olanlarından , leynufer,[143] elma, taze gülden imal edilen şurup gibi mutedil mizaçlı içeceklerdir. Gıdalardan da sadece, mutedil temiz tavuk çorbası verilir. Uygun kokularla, mutluluk veren haberlerle kuvvetlerinin canlanması sağlanır. Çünkü doktor, hastanın tabiatının hizmetçisi ve yardımcısıdır, alıkoyucusu ve geciktiricisi değildir.

Şunu bil ki, bedenin gıdası taze kandır. Balgam olgunlaşmamış kan olup kısmen pişmiştir. Bazı hastaların bedeninde balgam çoğalır, gıda da alınmazsa, tabiat balgama meyleder, balgamı pişirir ve kıvama getirir ve onu kana çevirir. Böylece uzuvlar da gıdalanmış olur. Başka bir şeye gerek kalmaz. Tabiat, Cenâb-ı Hakk'ın, bedeni yönetmesi, muhafazası ve sağlığını yaşadığı müddetçe koruması için görevlendirdiği bir kuvvettir.

Bil ki, nadiren de olsa bazan hastayı yemeğe ve içmeğe zorlamak gerekir. Bu genellikle beraberinde şuursuzluk ve hafıza zayıflığı da getiren hastalıklarda zaruridir. Bu son görüşe göre, hadis-i şerifi, ya husus ifade eden âm olarak veya bir delil ile kayıtlanabilen mutlak mânada anlamak gerekir. Hadis, bir hastanın, sağlam bir insanın tahammül edemeyeceği kadar, günlerce gıda almadan yaşayabilmesi nüktesini içermektedir.

"Allah onu yedirir ve içirir." denilmesinde doktorların dediklerinden daha başka latif bir incelik vardır ki, bunu ancak kalblere ve ruhlara âşina olanlar ve onların bedenin tabiatına olan tesiri, tabiatın onlardan etkilenmesi, çoğunlukla da tabiattan ruhların etkilenmesini bilenler anlayabilirler. Biz onlara da işaret ederek deriz ki: Nefsin (ruh) sevdiği ya da sevmediği veya korktuğu bir şeyle meşgul olacak bir hadise meydana geldiğinde, kişi yeme ve içmeden kesilir ve bu esnada ne açlık ne de susuzluk, hatta ne sıcaklık ne de soğukluk hisseder. Hatta şiddetli eziyet veren ağrıları da hissedemez hale gelir. Bu durumu veya bunun bir kısmını içinden hisseden herhangi bir kimse, şayet etki altında kaldıysa açlığın verdiği rahatsızlığı hissetmez. Eğer kişinin içine düştüğü durum, kuvvetli bir şekilde sevinç verecek bir şey ise, bu güç onun için gıda yerine geçer ve onunla doyar. Kuvvetler toparlanır, daha sonra da za-

143. *Leynufer (Nilüfer):* Farsça, kanatlı mânasına gelen, havuç gibi kökü olup düz gövdesiyle örtüsü suyun derinliklerine kadar uzanan bir bitkidir. Su yüzeyine eşit seviyeye ulaştığında yaprak ve çiçek açar.

yıflar. Cesedde kan hümörü çoğalır. Hatta yüzünde belli olur. Yüzü (nde kan) parlar. Kan fazlalığı tüm vücutta zahir olur. Çünkü sevinç, kalpdeki kanın çoğalmasını, böylece damarlara (hızlıca) gönderilmesini ve damarların da kanla dolmasını sağlar. Uzuvlar ise ihtiyacı olan kanı elde ettiğinden mutad olan gıdadan istifadeyi istemez. Tabiat da böyledir. İnsan tabiatı sevdiği bir şeyi elde ettiğinde başka şeylere ihtiyacı olsa da iltifat etmez.

Fakat içine düştüğü bu durum elem, hüzün ve korku veren bir hadise ise, kendisini onunla savaşmaya, onu mukavemet etmeye, ona karşı müdafaaya verdiğinden, gıda almaktan kesilir. Bu savaş halinde iken yeme ve içmeden uzaktır. Şayet bu savaşı kazanırsa kuvvetleri toparlanır, yeme ve içmeden uzaklaştığı için kaybetmiş olduğu enerjiyi elde edebilir. Fakat, bu savaşını kaybeder ve mağlub düşerse, tüm toparlamış olduğu gücünü yitirir. Eğer aralarındaki bu savaş nöbet nöbet birinin kazanması, diğerinin kaybetmesi şeklinde birinden ötekine değişip duruyorsa, kişinin gücü bir geliyordur, bir gidiyordur. Özetle; aralarındaki bu savaş, iki düşman savaşçının dışarıda yaptıkları savaş gibidir ki, galip olan kazanmış, mağlub olan ya ölmüş, ya yaralanmış veya esir düşmüştür.

Hastanın, Allah Teâlâ'dan umduğu bir yardım vardır ki bu, yukarıda doktorların izah etmiş olduğu kan ile gıdalanmadan çok başkadır. Bu yardımın ulaşması hastanın, Allah'ın huzurunda zafiyetini, aczini, kırık gönüllülüğünü ve uzaklığını hissetmesine bağlıdır. Bu duygu onu Allah'a yaklaştıracaktır. Çünkü bir kul, en çok kalbi kırık olduğu zamanlarda kendini Allah'a yakın hisseder. Bu esnada Rabbinin rahmeti ona daha yakındır. Şayet Allah'ın velî bir kulu ise, bu kalbî gıdalarla tabiatının ihtiyacı olan gıdaları elde etmiş, tabiatın kuvvetleri de daha güçlü bir şekilde toparlanmış olur. Her ne zaman Rabbine olan imanı, sevgisi, ünsiyeti ve sevinci kuvvetlenirse, Rabbine olan yakîni kuvvetlenmiş, O'na kavuşma şevki, O'ndan gelen her şeye razılığı artmış olursa; (bu hasta)nın nefsinde bulacağı gücün ne tarifi yapılabilir, ne bir doktor bunu açıklayabilir, ne de bir bilgi buna ulaşabilir!

Bu mânayı anlamakta ve tasdik etmekte kimin tabiatı katılaşıyor ve ruhu incelmiyorsa, maddî suretlere âşık olup da âşık olduğu resme, şöhrete, mala veya ilme olan sevgiyle kalpleri dolan birçok insanın haline baksın. Halk, bu kişilerdeki gariplikleri hem kendilerinde, hem de başkalarında çokça müşahade etmiştir.

Sahih'de rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber'in (s.a.), günleri bilinmeyecek sayıda hiç iftar etmeden oruç tuttuğu, fakat ashabını bu şekilde oruçtan sakındırdığı sabittir. Şöyle buyurmuştur: "Ben sizin gibi değilim. Mu-

hakkak ki ben; Rabbimin katında gecelerim ve, O beni yedirir ve içirir."[144]

Şu bir gerçek ki bu yeme ve içme, insanın ağzıyla yediği yemek değildir. Aksi halde devamlı olamaz. İkisi arasındaki fark tahakkuk etmez, üstelik oruçlu da olmamış olur. Çünkü "Rabbim beni yedirir ve içirir olduğu halde gecelerim." buyurmuştur.

Yine O'nun ile ashabın, yemek yemeden oruca devam etmeleri arasında fark vardır. Allah Rasûlü'nün (s.a.), onların güçlerinin yetmeyeceği (sürede orucu uzatmaya) gücü yeter. Şayet Allah Rasûlü (s.a.) ağzıyla yiyip içse idi; "Ben sizin gibi değilim." demezdi. Hadisteki bu inceliği; ruhların ve kalplerin gıdasından, tabiatın kuvvetlerine olan tesiri ve toparlanmasından, cismanî gıdanın tesirinden daha fazla gıdalanmasından nasibi az olan kişi de anlamıştır. Doğruyu bulmaya muvaffak kılan Allah'tır.

15— Anjinin Tedavisi ve Burundan İlaç Verme:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) uzra (anjin) hastalığının tedavisi ve seût (burundan ilaç verme) hakkındaki tutumu şöyledir:

Sahîhayn'da, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: "En sağlıklı tedavi yöntemi hacamat (kan aldırma) ve kust-ı bahrîdir. Anjinden dolayı, (bademciklerini) sıkarak çocuklarınıza azab etmeyiniz."[145]

Sünen ve *Müsned*'de, Câbir b. Abdullah'ın şöyle anlattığı rivayet edilir: Rasûlullah (s.a.), Hz. Âişe'nin (odasına) girdiğinde, Âişe'nin yanında, burun deliklerinden kan boşalmakta olan bir çocuk gördü. Allah Rasûlü (s.a.): "Bu nedir?" diye sorunca, onlar: "Anjini var veya başında bir ağrısı var." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Çok yazık! Çocuklarınızı (böyle bekleyerek) ölüme (terketmeyiniz!) Herhangi bir kadın, şayet çocuğu anjin olur veya başında bir ağrı olursa, hemen kust-ı hindî alsın ve onu su ile çitilesin, sonra da ilacı çocuğa burnundan (damlatarak) zerketsin." Bunun üzerine Hz. Âişe'nin isteğiyle, çoçuk için ilaç hazırlandı. Tarif edildiği şekilde çocuğa ilaç verilince, hasta çocuk iyileşti.[146]

144. Buharî, 30/48-49; Müslim, 1103. Bk. Visâl Orucu, 2/45-51.
145. Buharî, 76/13; Müslim, 1577.
146. Ahmed b. Hanbel, 3/315. İsnadı sahihtir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*'de (5/89) bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebu Ya'lâ ve Bezzâr'a nisbet etmiş ve râvilerinin Buharî ve Müslim râvilerinden olduğunu söylemiştir.

Ebu Ubeyd (Kâsım b. Sellâm), Ebu Ubeyde'den şunları nakletmiştir: [Uzra, boğazda, kandan dolayı meydana gelen bir hareketlenmedir. Devamlı olduğu takdirde bu böyledir. Deniliyor ki: Uzra, anjine tutulmuş kişi demektir. Uzra; boğaz ile kulak arasında çıkan bir cerahat, yaradır; çoğunlukla çocuklarda olur, diyenler de vardır.]

Uzra (anjin) tedavisinde burundan verilecek olan ilaç ufalanmış kust-ı bahrî ile faydalıdır. Çünkü uzranın maddesi, kendisine balgam galebe çalmış olan kan ihtiva etmektedir. Fakat ekseriyetle çocukların vücutlarında bu durum meydana gelir. Kust-ı bahrîde, küçük dili kuvvetlendirip yerine yerleşmesini sağlayacak şekilde kurutma özelliği vardır. Kust-ı bahrînin bu hastalığa olan faydası onun bir özelliğidir. Sıcak hastalıklara da faydalıdır. Sıcak hastalıklar ise bazan bizzat sıcak, bazan da ârızî olarak sıcaktır. *Kanun* sahibi (İbn Sina), küçük dil düşmesi hastalığının tedavisinde; şebb-i yemanî ve Merv(de yetişen bir kuru ot) tohumu ile karıştırılan kust-ı bahrî kullanılması gerektiğini belirtmiştir.

Hadiste zikredilen kust-ı bahrî, ûd-i hindî ile aynı şeydir. (Yalnız) kust-ı bahrî, ûd-i hindîden daha beyazdır ve tatlıdır. Çok çeşitli faydaları vardır. Araplar, çocuklarının küçük dillerini elleriyle ovarak ve ilacı yapıştırarak tedavi ederlerdi. Ûd-i hindî de çocukların (küçük dillerine) yapıştırdıkları bir şeydir. Bu şekilde tedavi etmeden Allah Rasûlü, Arapları nehyetti ve onlara, çocuklar için en faydalı ve en kolay olan (burundan ilaç verme şeklinde) bir tedaviyi tavsiye etti.

Seût, burundan ilaç vermek demektir. Bu yolla verilen ilaçlar, müfred ve mürekkep olarak öğütülen, elenen, macun yapılan ve kurutulan ilaçlardan yapılıp, kullanılmak gerektiğinde su ile açılır ve sırt üstü yatarak başını omuzları arasından geriye doğru bıraktığı halde kişinin burnundan verilir. Böylece burundan verilen ilaç dimağa ulaşır ve aksırma ile hastalığın dışarı çıkması sağlanır. Gerektiğinde burundan tedavi olmayı Rasûlullah (s.a.) tavsiye etmiştir. Ebu Davud'un *Sünen*'inde zikredildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.), burnundan ilaç almıştır.[147]

16— Kalp Rahatsızlığının Tedavisi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) kalp rahatsızlığının (mef'ûd) tedavisi hususundaki tutumu şöyledir:

---

147. Ebu Davud, 3867. İbn Abbas'tan rivayet edilen bu hadisin senedi kuvvetlidir.

Ebu Davud, *Sünen*'inde, Mücâhid kanalıyla Sa'd'ın şöyle dediğini nakletmiştir: Hastalanmıştım. Rasûlullah (s.a.) (hastalığım için) benim ziyaretime geldi ve serinliğini kalbimin üstünde hissedene kadar mübarek elini göğsüme koydu. Daha sonra bana şöyle bir tavsiyede bulundu: "Sen kalbinden rahatsız olan birisin. Sakîf kabilesinden olan Hâris b. Kelede'ye[148] (muayene olmak için) bir git. Çünkü o doktordur. Bununla birlikte iyi Medine hurmasından (*acve*) yedi adet al ve onları çekirdekleriyle birlikte öğüterek bulamaç yap. Daha sonra da onları ağızından alırsın."[149]

Mef'ûd: Kalbi rahatsız olan kişi demektir. Karnından rahatsız olan kişiye mabtûn dendiği gibi kalbinden şikayetçi olana da mef'ûd denir.

Ledûd: Ağzın bir yanından kişiye içirilen şeye denir.

Hurmada bu hastalığa karşı ilginç bir özellik vardır. Özellikle de Medine hurmasında. Medine hurmasının da acve cinsinde. Yedi adet olmasında ise ancak vahiyle bilinebilecek başka bir özellik vardır.

Sahîhayn'da, Âmir b. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın babasından yaptığı bir rivayette Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kim her gün sabahları (aç karnına) Âliye'de[150] yetişen hurmadan yedi tane yerse, o gün içinde o kimseye zehir ve sihir zarar vermez."

Hadisin diğer bir lâfzı ise şöyledir: "Her kim sabahladığında Medine'nin iki taşlığı arasında yetişen hurmalardan yedi tane yerse, akşama kadar o kişiye zehir zarar vermez."[151]

Hurma, ikinci derecede sıcak, birinci derecede kuru bir maddedir. Birinci derecede nemli bir madde olduğu da, mutedil olduğu da söylenmiştir. Kıymetli bir gıdadır. Özellikle devamlı yemeyi âdet haline getirenlerin sağlığını koruma özelliği vardır. Medine'de ve diğer bölgelerde yaşayanlarda böyledir. Hurma; sıcaklığı ikinci derecede olan sıcak ve soğuk bölgelerde yaşa-

148. Hâris b. Kelede, Hicrî 50 yıllarında vefat etmiştir. Meşhur Arap doktoru olup Tâif'in Sakîf kabilesine mensuptur. İran'a ve Yemen'e gitmiş, Cündişâpur şehrinde bulunan bir okulda tıp öğrenimi görmüştür. Musîki ile uğraşmıştır. Bir müddet İran'da doktorluk yaptıktan sonra memleketine dönmüştür. Muhtemelen Rasûlullah'ı (s.a.) da tedavi ettiği ve Hz. Peygamberin (s.a.) de ondan memnun olması nedeniyle Allah Rasûlü (s.a.) Sa'd b. Ebî Vakkas'a (r.a.) —hadiste geçtiği üzere— ona tedavi olmasını tavsiye etmiştir. Bk. M. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/868-869; İbn Cülcül, *Tabakat*, 54; Fuad Sezgin, *GAS*, 3/203; İbn Hacer, *İsâbe*, 1/288.
149. Ebu Davud, 3875. Senedi ceyyiddir.
150. Âliye: Arap yarımadasının yüksek kısımları. Necid'in üzerinden Tihâme'ye, Mekke'nin gerisine kadar olan kısımdır. (*Mucemu'l-Vasît*, 625).
151. Buharî, 70/43; Müslim, 2047.

yanlar için gıdaların en kıymetlisidir. Soğuk bölgelerde oturanların iç yapıları (batın) sıcak ve sıcak bölgelerde oturanların iç yapıları soğuk olması sebebiyle hurma, sıcak bölge insanına daha faydalı ve etkilidir. Bu sebepten dolayı, Hicaz, Yemen, Tâif ve bunların iklimine benzer iklimlerde yaşayanlar, hurma ve bala diğerlerinden daha fazla alışıktırlar. Nitekim biz onların yemeklerine, başkalarınınkinden on kat veya daha fazla karabiber (*fülfül*) ve zencefil kökü kattıklarını görüyoruz. Başkaları tatlı yedikleri gibi onlar zencefil kökünü yerler. Bu âdetin onların arasında bir rivayetin yayılmağa devam etmesi gibi yaşadığını gördüm. İç uzuvları soğuk tabiatta olması ve hararetin bedenlerinin dışına vurması sebebiyle, alışmış oldukları bu gıdalar onlara uygun ve zararsızdır. Bu aynen, yazın kuyu sularının soğuması kışın da ısınması gibidir. Aynı şekilde kışın alınan katı gıdalar sebebiyle midede, yazın oluşturulamayan hararet ve pişme meydana gelir.

Medine halkı için hurma, neredeyse başkalarının buğdayı kadar önemlidir. Hurma Medinelilerin azığı ve gıda maddesidir. Âliye'de yetişen hurma ise hurma cinslerinin en iyisidir. Çünkü bu hurmanın yapısı güçlü, tadı lezzetli ve gerçekten tatlıdır. Hurma; hem gıdalar, hem ilaçlar, hem de meyveler cinsine dahildir. Tüm bedenlere muvafık bir özelliğe sahiptir. Vücut sıcaklığını güçlendirir. Zararlı ve fuzuli maddeleri ihtiva eden diğer gıdalar ve meyveler gibi lüzumsuz fazlalıklar meydana getirmez. Aksine, alışkanlık haline getirdiğinden dolayı, vücutta mevcut hümörleri (ahlat) çürüme ve bozulma ile karşılaşan kimseye hurma yasaklanır.

Bu hadisteki hitab, kendisiyle husus kastedilen bir umum mâna ifade eder. Bu da Medine ve civarında yerleşmiş olanlar içindir. Şüphesiz, bölgelerin birçok değişik faydaları ihtiva eden ilaçları vardır ki bunlar, bir başka yerde kullanıldığında aynı faydayı temin etmez. Böylece bu bölgede yetişen ilaç bu bölgede (meydana gelen) hastalığa faydalıdır. Şayet ilaç başka bir bölgede yetişmişse, bu ilaca o bölgenin toprağı veya havası veya her ikisinin birlikte olan etkisi sözkonusu olduğundan, başka bölgedeki hastalığa şifa olamaz. Çünkü yeryüzünde insan tabiatının farklı olması gibi, çeşitli özellikler ve tabiatlar vardır. Bir kısım bölgelerde gıda ve yiyecek olan birçok bitki, bir başka yerde öldürücü zehir etkisi gösterir. Çünkü nice ilaçlar vardır ki diğer insanlar için gıdadır. Yine nice ilaçlar vardır ki birtakım insanların bir tür hastalığına, diğerlerinin ise bir başka hastalığına şifadır. Şehirlilerin ilaçları başkalarının ilaçlarına uyum sağlamadığı gibi, fayda da sağlamaz.

Hadiste yedi adet denmesindeki özellik hem sayı açısından hem de şer'i açıdan şöyledir: Allah Teâlâ gökleri yedi, yerleri yedi, günleri yedi olarak yaratmıştır. İnsanın yaradılışını yedi dönemde tamamlamıştır. Allah kullarına

(Kâbe'yi) yedi defa tavaf etmelerini, Safâ ile Merve arasında yedi defa sa'y yapmalarını, şeytan taşlamayı yedişer yedişer yapmayı, bayram namazlarının birinci rekâtlarında yedi tekbir getirilmesini meşrû kılmıştır. Rasûlullah (s.a.) buyurmuştur ki: "(Çocuklara) yedi yaşına bastıklarında namaz kılmalarını emredin!"[152] Yine şöyle buyurmuştur: "Annesi ile babası boşanan bir çocuk yedi yaşında ise, ikisi arasında muhayyer bırakılır." Diğer bir rivayette: "Babası, annesinden daha uygundur." Üçüncü bir rivayette ise; "Annesinde kalması daha uygundur." denilmiştir.[153] Rasûlullah (s.a.), vefat ettiği hastalığında, üzerine yedi kırba su dökülmesini emretmiştir.[154] Allah Teâlâ Âd kavmine yedi gece rüzgâr musallat etmiştir.[155] Allah Rasûlü (s.a.), müşrik Araplara karşı Allah'ın müslümanlara yardım etmesi için, Hz. Yusuf'un (a.s.) kavmine yedi sene (kıtlık vermesi gibi) kıtlık vermesi için beddua etmiştir.[156] Allah Teâlâ, sadaka veren kişinin verdiği bir sadakayı, her bir tohumundan yedi başak, her başağından da yüz tane veren bir bitkinin artışı gibi kat kat mükâfatlandıracağını belirtmiştir. Hz. Yusuf'un (a.s.) hükümdarı olan

152. Tirmizî, 407; Ebu Davud, 494. Sebre'den merfû olarak yapılan rivayette şöyle buyurulmuştur: "Çocuk, yedi yaşına bastığında namaz kılmasını emredin! On yaşına bastığında (şayet namaz kılmazsa) dövün!"Tirmizî hadise, "hasen-sahih" demiştir. Ebu Davud (495), benzeri bir hadisi Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan, hasen bir senedle rivayet etmiştir.

153. Şâfiî, *el-Ümm*, 2/422; Ahmed b. Hanbel, 2/246; Ebu Davud, 2277; Tirmizî, 1357; İbn Mâce, 2351. Ebu Hureyre kanalıyla Rasûlullah'tan (s.a.) sabit olan bu rivayet; Hz. Peygamber'in (s.a.) bir erkek çocuğu babası ile annesi arasında muhayyer bırakmasıdır ki; Tirmizî bu hadise, "hasen-sahih" demiştir. İbn Hibbân (1200), Hâkim ve İbn Kattân da hadise sahih demişlerdir. Allah Rasûlü'nden (s.a.) yaş tahdidi ile ilgili bir rivayet gelmemiştir. İmam Şâfiî, *el-Üm*'de (2/423), Umâre el-Ceremî'nin şöyle dediğini naklediyor: "Hz. Ali (r.a.), beni annem ile babam arasında muhayyer bıraktı. Daha sonra benim ufak kardeşim hakkında dedi ki: Bu da şayet diğerleri gibi büyük olsaydı, onu da muhayyer bırakırdım. Ben o zaman yedi veya sekiz yaşındaydım." *Muğnî*'de (9/142) şöyle denmiştir: Bir erkek çocuk yedi yaşına bastığında, annesi ile babası arasında muhayyer bırakılır. Şayet çocuk geri zekâlı (mâtuh) değilse ikisinden dilediğiyle birlikte kalabilir. Çocuğa sahiplenme konusunda ebeveyn tereddüt ederse, çocuğa bakılır, çocuk kimi tercih ederse onun yanında kalması daha uygun olur. Hz. Ömer, Hz. Ali, Kadı Şurayh, bu şekilde hüküm vermişlerdir. Aynı zamanda İmam Şâfiî'nin görüşü de böyledir. Ebu Hanife ve Mâlik, çocuğun muhayyer olmadığını savunmuşlardır. Ebu Hanife der ki: Çocuk kendi kendine müstakil hareket edebiliyor, elbisesini giyebiliyor ve tuvaletini yapabiliyorsa, bülûğa erene kadar babasının yanında kalması uygundur. Muhayyer bırakılması ise doğru değildir. Çünkü çocuk, görüş sahibi sayılacak bir çağda olmadığı gibi, nasıl mutlu olacağını da bilemez. Çoğunlukla da; terbiyesini ihmal edecek, eğlenecek, arzularını (daha fazla) yerine getirecek, dolayısıyla da bozulmasına sebep olacak birisinin yanında kalmayı tercih eder. Çünkü o daha bülûğa ermemiştir. Dolayısıyla yedi yaşına basmamış bir çocuk gibi o da muhayyer bırakılamaz. Daha sonra da (yukarıda tercemesini verdiğimiz) Ebu Hureyre ve Umâre rivayetlerini zikretmiştir.

154. Buharî, 64/83.

155. Hâkka, 69/7.

156. Buharî, 15/2, 80/58.

melikin rüyasında gördüğü başakların adedi yedidir.[157] Hz. Yusuf'un (a.s.) kavminin ard arda ekin ekecekleri senelerin adedi de yedidir.[158] Sadakanın (sevabı kişinin ihlâsına göre) yedi yüz katından daha fazla katlarına kadar, kat kat çoğalır. Bu ümmetten cennete sorgu sual olmaksızın girecek olan mü'minlerin adedi de yetmiş bindir.

Hiç şüphesiz bu (yedi sayısında) diğerlerinde bulunmayan bir özellik vardır. Çünkü yedi sayısı, sayıdaki tüm mânaları ve özellikleri ihtiva etmektedir. Şöyle ki, sayı ya çifttir veya tekdir. Çift, bir ve ikidir, tek de böyledir. Bu; bir çift-iki çift, bir tek-iki tek dört mertebedir. Bu dört mertebe yedi sayısından daha az bir rakamda birleşmez. Böylece yedi rakamı bu dört mertebeyi de içine alabilecek şekilde kâmil ve toplayıcıdır. Yani, çift ve tek, birler ve ikiler, birinci tekten kasdımız, üç; ikincisinden kastımız, beştir. Birinci çiftten, ikiyi, ikincisinden de dördü kastediyoruz.

Doktorlar da bu yedi rakamına çok itina göstermişlerdir. Özellikle de buhranların meydana geldiği hallerde.

Hipokrat der ki: "Bu âlemde mevcut olan her şey, yedi kısımda takdir edilmiştir. Yıldızlar yedidir. Günler yedidir. İnsanların yaş mertebeleri yedidir: Birincisi, yedi yaşına kadar olan çocukluk (*tıfl*) dönemi. Sonra, on dört yaşına kadar olan (*sabî*) dönem. Sonra erginlik çağı, (*mürâhik*). Sonra gençlik (*şâb*). Sonra otuz ile elli yaşı arası olan olgunluk çağı (*kühl*). Sonra elli yaşı çağı, yaşlılık (*şeyh*). En son ölene kadar olan kocama çağı (*herem*)." Bu şekilde yediyle tahdidlenmesindeki hikmet ve hükümdeki sebebi ancak Allah bilir. Acaba hadisteki yedi tabiri de bu mânada mı, yoksa değil mi?

Bu sayının, aynı bölgenin, aynı toprağın aynı hurmasının zehirlenme ve sihire faydalı olması konusunda, doğru olmadığı iddia edildiği noktada şayet bu tarifi, Hipokrat, Calinus ve diğer doktorlar söylemiş olsa, zamanın doktorları hemen bu söze kabul, iz'an ve inkıyad ile bakarlar. Halbuki bu gerçeği ileri süren doktor, bu hakikata ilhamla tahmin ile ve zan ile ulaşmıştır. O halde, sözlerinin hepsi yakîn ile, kesinlikle, delille ve vahiy ile olan bir Peygamber'in ileri sürdüğü şeylerin daha öncelikle kabul ve teslim ile telakki edilmesi ve itiraz edilmemesi gerekir. Zehirlenmelere karşı önerilen ilaçlar bazan keyfiyet ile bazan da birçok taş, cevher ve yakutlarda olan havas gibi bir özellikle elde edilir.

Hadiste zikredilen hurma, bir kısım zehirlenmelere karşı bir ilaç durumundadır. Bu görüşe göre hadisin, husus gösteren âm (genel) bir hüküm ifa-

157. Yûsuf, 12/43.
158. Yûsuf, 12/47.

de ettiği ortaya çıkar. Hurmadaki bu etki bu bölgenin bir özelliği olabilir. Bu özel toprak her türlü zehire etki edebilir. Fakat burada açıklanması zaruri bir konu vardır; bir hastanın ilaçtan faydalanmasının (ilk) şartı onu kabul etmesi ve faydasına inanmasıdır. Şayet böyle olursa tabiatı o ilacı kabul eder ve hastalığın giderilmesine yardım etmiş olur. Şu bir gerçek ki, birçok tedavi türü (kuvvetli) inançla ilacı kabullenme ile ve tedaviyi olgun ve uygun karşılamakla gerçekleştiriliyor. Bu hususta halk çok garip şeyleri müşâhede etmiştir. Zira tabiat, ilacı kabullenmekle güçlenir, ruh (nefis) onunla ferahlarsa, kuvvet gelir ve tabiatın gücü artar. Vücut sıcaklığı ortaya çıkar ve hastalığın yok edilmesine yardımcı olur. Aksi halde, bu hastalık için faydalı olabilecek birçok ilacın etkisi, hastanın inancı olmadığından kesilir. Tabiatın bu ilaçları kabullenmemesi halinde hiçbir şey fayda vermez. Bu konuda; ilaçların, şifaların en büyüğünü, kalblere ve bedenlere, dünyaya ve âhirete en faydalı olanını düşün! O da, her türlü hastalığa şifa olan Kur'ân'dır. Kur'ân'da şifa ve fayda görmeyen kalplere Kur'ân nasıl fayda verir; aksine onların hastalıklarına hastalık katar. Kalplerin şifası için asla Kur'ân'dan daha faydalı bir ilaç yoktur. Zira Kur'ân, tam ve kâmil bir şifa verme gücüne sahip olmasından ötürü hangi hastalığa uygulandı ise, mutlaka hastayı şifaya kavuşturmuş ve hastanın mutlaka sağlığını korumuştur. Her türlü zararlı, eziyet verici şeyden tam bir koruma ile himaye etmiştir. Bununla beraber kalplerin çoğunun Kur'ân'dan yüz çevirmeleri, şüphesiz ve kesin olan Kur'ân'a inançlarının olmaması, Kur'an'a başvurmamaları, Kur'ân'la şifaya kavuşma ile insanlar arasında perde olacak bir takım ilaçlara yönelmeleri, iyi (buluşların) çoğalmasıyla (Kur'an'dan) yüz çevirmelerinin şiddetlenmesi, böylece illet ve müzmin hastalıkların kalplerinde yerleşmesi, hastaların çoğalması ile doktorlar aynı türde ve sadece hocalarının büyüttüklerinin ve haklarında hüsn-i zan besledikletinin geliştirmiş olduğu tedavi şekillerini takib etmeleri, musibeti büyütmüş, hastalığın daha fazla yerleşmesini ve hatta tedavisinden âciz kalacakları başka hastalık ve illetlerin de eklenmesini sağlamışlardır. Bu (gâfil) doktorlar, bu yeni tedavi (usulleriyle) tedaviye her giriştikleri zaman hastalık çok daha ciddi boyutlara ulaşıyor ve kuvvetleniyor; (onlar bu şekilde uğraşırlarken) hâl dili onlara şöyle nida ediyor:

وَمِنَ العَجَائِبِ وَالعَجَائِبُ جَمَّةٌ   قُرْبُ الشِّفَاء وما إليه وصولُ
كالعِيسِ في البَيْدَاءِ يَقْتُلُهَا الظَّمَا   وَالمَاءُ فَوْقَ ظُهُورِهَا محمولُ

"Gariplikleıdendir. Gariplikler çoktur. Şifanın yakınlığı var fakat ona yol bulunamaz.

Bu aynen çölde olan develer gibidir. Su, onların sırtlarına yüklenilmiş olmasına rağmen, susuzluktan çölde ölürler."

17— Gıda ve Meyvelerin Temizliği:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) gıdaların ve meyvelerin zararlarını defetmede, zararlarını giderip faydalarını kuvvetlendirecek şekilde ıslah edilmeleri hususundaki tutumu şöyledir:

Sahihayn'da sâbit olduğuna göre Abdullah b. Câfer şöyle anlatıyor: "Ben Allah Rasûlü'nü (s.a.), olgunlaşmış taze hurmayı hıyarla yerken gördük."[159]

Rutab (taze hurma): Mizac olarak sıcak olup, ikinci derecede nemli bir maddedir. Soğuk mideyi kuvvetlendirir ve ona uyum sağlar. Şehveti (*bâh*) kuvvetlendirir. Fakat süratle bozulur. Susuzluk yapar ve kanda tortu oluşturur. Baş ağrısı yapar. Südde (tıkanıklık) meydana getirir. Sidik torbasında ağrı yapar. Dişlere zararı vardır.

Kıssâ (hıyar): Mizaç olarak soğuk olup ikinci derecede nemli bir maddedir. Susuzluğu teskin eder. Kendisinde itriyet özeliği (kokusu) olduğundan koklanmasıyla kuvvetlerde bir canlılık meydana gelir. İçinde yanıklık olan midenin hararetini söndürür. Şayet hıyarın çekirdekleri kurutulur, öğütülür ve su ile muhallebi yapılır ve içilirse susuzluğu sakinleştirir, (harareti giderir). Sidikte bir incelme meydana getirir. Mesâne ağrısına mani olur. Öğütülüp elendiğinde, dişler bu un ile ovulursa dişleri parlatır. Hıyar yaprağı öğütülür ve meybahtec[160] ile ilaç yapıldığı takdirde, kuduz köpeğin ısırmasına faydalıdır.

Özetle; hurma sıcak,hıyar soğuktur. Her birisi diğerinin salahıdır. (Yani birinin yan etkilerini diğeri gidermektedir.) Zararı çok olanı izale etmektedir. Her keyfiyette zıddı ile mukavemet edilmektedir. Birinin sert etkisi, diğeri ile ortadan kaldırılabilmektedir. Bu tüm tedavinin aslıdır. Aynı zamanda da hıfzıssıhhanın da aslıdır. Belki de tıp ilmi hep bu asıldan hareketle meydana gelmiştir. Bu ve benzeri gıda ve ilaçların kullanılmasında ıslah etme ve dengeleme vardır. Mukabilinde bulunan zararlı keyfiyetlere karşı müdafaa imkânı meydana gelmektedir. Bu tür (zıddı ile) tedavi şeklinde, bedenin sıhhatine, kuvvetine ve refahına yardım sözkonusudur. Âişe (r. anha) diyor ki: "Beni herşeyle şişmanlatmayı (denediler), fakat bir türlü şişmanlayamadım. Fakat bana, hıyar ve taze hurma verdiklerinde şişmanladım."

---

159. Buharî, 70/39; Müslim, 2043.
160. Meybahtec: Farsça bir kelime olup mânası; en aşağı derecede pişmiş ve üçte birinden azı gitmiş olan sıkılmış üzüm demektir.

Özetle; soğuk mizaclı bir gıdanın yan etkisini, sıcak mizaclı bir gıda ile; sıcak mizaclı bir gıdanın yan etkisini soğuk mizaclı bir gıda ile; mizacı nemli olan gıdanın yan etkisini, mizacı kuru olan gıda ile; mizacı kuru olan bir gıdanın yan etkisini, mizacı nemli olan bir gıda ile gidermek gerekir. Birinin etkisini vasat bir hale bir başka gıda ile getirmek en uygun tedavi şekillerinden ve hıfzıssıhha açısından en uygun yoldur. Bunun bir benzeri Allah Rasûlü'nün (s.a.), bir hadiste senâ ile sennûtu birlikte emretmesidir ki, daha önce geçmişti. Sennût, senânın (yan etkilerini giderici) ıslah görevi ve vasat bir etki yaptırıcısı olan, içinde biraz yağ bulunan bal demektir. Yüce Allah'ın salat ve selâmları, kalblerin ve bedenlerin imarı, dünya ve âhiretin maslahat icabı olan şeyler için gönderilen Rasûlullah'a (s.a.) olsun.

18— Perhizle Tedavi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) perhiz konusundaki tutumu şöyledir:

İlaçların tamamı iki noktada toplanır: Perhiz (*himye*) ve hıfzıssıhha. Bedende bozulma meydana geldiğinde gereken, bunun dışarı atılmasıdır. Böylece tıbbın hepsi bu üç kaide altında toplanmaktadır. Perhiz iki türlüdür: a) Hastalığı celbedecek şeyden perhiz, b) Hastalığı artıracak şeyden perhiz, ki haline bırakmak gerekir. Birincisi; sağlıklı olanların riâyet edeceği perhiz türüdür. İkincisi; hastaların yapması gereken perhiz türüdür. Çünkü hasta perhiz yaptığında, hastalığı artmaz ve bedeni, hastalığın giderilmesi için kuvvet kazanır. Perhiz hususunda asıl dayanak Allah Teâlâ'nın şu âyetidir: "Şayet siz hasta olur veya yolculuğa çıkarsanız, biriniz ayak yolundan gelmiş veya kadınlarınızla cinsî münasebet yapmışsanız da (gusül yapmak için) su bulamamışsanız temiz bir toprağa teyemmüm ediniz."[161] Böylece Allah Teâlâ, hastaya su zararlı olacağı için kullandırmamış ve onu korumuştur.

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ve diğer kitaplarda, Ümmü Münzir bt. Kays el-Ensarîye şöyle anlatmaktadır: Allah Rasûlü (s.a.) yanında Hz. Ali de bulunduğu halde benim yanıma geldi. Hz. Ali, bir hastalıktan henüz iyileşmeğe başlamıştı. Bizim de asılı hurma salkımlarımız vardı. Rasûlullah (s.a.) kalktı, yemeğe başladı. Ali (r.a.) de kalktı yemeğe başladı. Hemen Rasûlullah (s.a.) Hz. Ali'ye dedi ki: "Sen hastalığını yeni atlattın (O halde bunlardan yememelisin)!" Bu sebepten Hz. Ali yemeyi bıraktı. Râvi diyor ki: Sonra onlara pancar ve arpadan bir yemek pişirdim ve önlerine getirdim. Bunun üzerine

161. Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6.

Allah Rasûlü (s.a.) Ali'ye buyurdu ki: "(Ya Ali!) Bundan çekinmeden ye! Çünkü sana en faydalı olan bu yiyecektir." Hadisin diğer bir metninde ise: "Bundan ye! Çünkü senin için en uygun yiyecek budur." buyurdu.(162)

Yine İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Suheyb anlatıyor: Allah Rasûlü'nün huzuruna, önünde ekmek ve hurma olduğu bir sırada girdim. Buyurdu ki: "Yaklaş ve hemen ye!" Bir hurma aldım ve yedim. Buyurdu ki: "Gözünde hastalık bulunduğu halde (remed) hurma mı yiyorsun?" Dedim ki: "Ya Rasûlallah! Bir başka taraftan çiğnerim." Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) tebessüm etti.(163)

Yine Allah Rasûlü'nden (s.a.) rivayeti sabit olan bir hadise göre şöyle buyurmuştur: "Allah bir kulu sevdi mi, onu dünya(nın şerrinden), sizden birinin hastasını yeme ve içmeden muhafaza ettiği gibi korur." Diğer bir metinde ise: "Allah, mü'min kulunu dünya (nın şerrinden) muhafaza eder." buyurmuştur.(164)

Yalnız, insanların ağızında dolaşıp duran hadis (olarak rivayet edilen): "Perhiz, ilacın en başta geleni, mide ise hastalığın ocağıdır. Her vücuda (varlığa) alıştığı şeyleri verin." sözü, meşhur Arap tabibi Hâris b. Kelede'ye aittir. Rasûlullah'a (s.a.) dayandırılması sahih değildir. Bunu birçok hadis imamı söylemiştir. Bu hususta Rasûlullah'tan (s.a.) rivayet edilen hadis şudur: "Mide, bedenin havuzudur. Damarların mide ile irtibatı vardır. Şayet mide sağlıklı olursa damarlar (daki kan da sağlıklı) olur. Mide hasta olursa damarlar (daki kanda da) hastalık meydana gelir."(165)

Hâris (b. Kelede) der ki: Tıbbın başı perhizdir. Zararlı olması bakımından, sağlıklı bir insanın doktorlara göre perhiz yapması, hastanın ve hastalığın nekâhet dönemini yaşayan kişinin bozulması gibi bir şeydir. Perhiz, hastalıktan çok hastalığın nekâhet döneminde faydalıdır. Çünkü nekâhet döneminden sonra vücut eski kuvvetine ulaşamaz. Hazım kuvveti zayıflamıştır, tabiat kabule hazır, uzuvlar ise gelişme istidadındadır. Bu dönemde hastanın

162. İbn Mâce, 3442; Tirmizî, 2037; Ebu Davud, 3856; Ahmed b. Hanbel, 6/364. Tirmizî hadise, "hasen-garîb" demiştir.

163. İbn Mâce, 3443. *Zevaid*'inde Bûsırî (2/213), hadisin isnadının sahih ve râvilerinin de sika olduğunu söylemiştir.

164. Ahmed b. Hanbel, 5/427, 498; Tirmizî, 2036. Mahmud b. Lebîd'den rivayet edilmiştir. Tirmizî hadise, "hasen-garîb" demiştir. Hâkim (4/309) hadisi sahih bulmuş, Zehebî de ona katılmıştır. Ayrıca Hâkim (4/208), Ebu Saîd'den aynı mânada şahid bir hadis daha rivayet etmiştir.

165. Senedinde zayıf râvilerden Yahya el-Bâbültî vardır. *Mecmau'z-Zevâid*, 5/186.

bozulması, hastalığın ters bir dönüş yapmasını gerektirir ki, bu durum hastalığın ilk başlamasından daha ağırdır.

Bil ki, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hz. Ali'yi nekâhet döneminde hurma salkımlarını yemekten engellemesi, en uygun bir tedbirdir. Çünkü "*devâlî*", üzüm salkımları gibi, yenilmesi için evde asılı olarak muhafaza edilen taze hurma salkımları demektir. Meyve, hastalıktan yeni kurtulan kişi için, süratle istihale olduğundan zararlıdır. Tabiat ona mukavemet edemez. Çünkü tabiat, hastalığın bedendeki kalıntılarını defetmek ve bedenden atmakla meşgul iken kendi kuvvetini artık toparlayamaz.

Rutab'da (taze hurma) bir nevi, mideye ağırlık özelliği vardır. Mide, hastalığın kalıntı ve izlerini izale, ıslah ve tedavi ile meşgul olduğundan, ya bu kalıntı bedende kalır veya çoğalır. Fakat pancar ve arpadan yapılmış yemek önüne konulunca Allah Rasûlü (s.a.), Hz. Ali'ye yemesini emretmiştir. Çünkü bu yemek nekâhet dönemini yeni atlatan bir hasta için gıdaların en faydalısıdır. Çünkü arpa suyunda soğutuculuk, gıda, inceltme ve yumuşatma özelliği vardır. Tabiatın güçlendirilmesi nekâhet dönemini yeni atlatan için en uygun olan yoldur. Özellikle de arpa pancar kökleriyle pişirildiğinde. Midesinde zaaf olan için en uygun gıda budur. Ahlatta (hömürlerde) korkulacak nitelikte maddeler meydana gelmez.

Zeyd b. Eslem anlatıyor: Hz. Ömer (r.a.), bir hastalığından dolayı perhiz yapmıştı. Hatta sıkı perhizi dolayısıyla (hurma) çekirdeklerini dahi yalıyordu.

Özetle; perhiz, hastalıktan önce ilaçların en faydalısıdır ve hastalığın meydana gelmesine engel olur. Hastalık meydana gelince de perhiz, hastalığın çoğalması ve yayılmasına mani olur.

19— Beslenme Rejimi:

Bilinmesi gerekir ki, arzusu şiddetlenir ve tabiatı isterse, hastanın, iyileşmekte olanın ve sağlıklı kişinin menedildiği pek çok şeyin, tabiatın sindirebileceği ölçüde yemesi zarar vermez, hatta bazan faydalı da olabilir. Çünkü tabiat ve mide onu kabul ve sevgiyle karşılayıp endişe edilen zararı düzeltirler. Bazan böyle bir şeyin yenmesi, tabiatın arzulamadığını yemesinden ve ilacın iyileştirmesinden daha yararlıdır. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.), gözünden rahatsızken Suhayb'a birkaç hurma yeme izni verdi, ona bir zarar vermeyeceğini tahmin etti. Benzer bir olay da Hz. Peygamber'in (s.a.) huzuruna giren gözünden rahatsız Hz. Ali'nin durumudur. Bu sırada Rasûlullah'ın

(s.a.) yanında yemekte olduğu hurmalar vardı. Rasûlullah (s.a.), Hz. Ali'ye: "Ey Ali! Canın çekiyor mu?" deyip, bir hurma attı. Hurma atmaya devam ederek, tam yedi tane hurma attı. Sonra da: "Bu kadarı yeter, ey Ali!" dedi.

Yine, İbn Mâce'nin *Sünen*'inde İkrime—İbn Abbas senediyle rivayet ettiği şu olay da bunun örneğidir: Hz. Peygamber (s.a.) bir hastayı ziyaret etmişti. Rasûlullah ona: "Ne arzuluyorsun?" diye sorunca, "Buğday ekmeği —bir rivayette "kek"— arzuluyorum!" cevabını verdi. Bundan sonra Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Yanında buğday ekmeği olan, kardeşine göndersin." Sonra şöyle dedi: "Hasta olanınız bir şey isteyince, onu yedirin."(166)

Bu hadiste, ince bir tıbbî sır vardır. Çünkü hastanın, bir zararı olmakla birlikte, gerçek ve tabiî bir açlık dolayısıyla canının çektiğini yemesi, yararlı ve —gerçekte yararlıysa da— canının çekmediğinden daha az zararlı olur. Çünkü bu gerçek arzusu ve tabiatının hoşlanması, zararını kaldırır. Tabiatın yararlı şeyi sevmemesi, bazan zararlı olanı kendine çeker. Kısacası, tabiat lezzetli ve arzulanan şeye doğru, özellikle yönelir, onu en güzel şekilde sindirir, özellikle de nefis ona gerçek bir istekle yönelmişse. Allah en iyisini bilir.

20— Göz Ağrısının Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) göz ağrısını dinlenme, hareketsizlik ve azdıranlardan perhizle tedavisi şöyledir:

[Daha önce de geçtiği gibi, Rasûlullah (s.a.), gözü ağrıyan Suhayb'ın hurma yemesini engellemiş ve hoşgörmemiştir. Yine gözü ağrıyan Hz. Ali'nin yaş hurma yemesini de engellemiştir.

Ebu Nu'aym, *et-Tıbbu'n-Nebevî* adlı kitabında, "Eşlerinden birinin gözü ağrıyınca, iyileşinceye kadar onunla birleşmezdi." demektedir.]

[Göz ağrısı (*remed*), gözün iç kısmında, beyaz tarafta ortaya çıkıp şişme yapan bir hastalıktır. Sebebi, dört maddeden biri gaz veya başta ve bedende çok miktarda ortaya çıkan sıcaktır. Bunlardan bir kısmı gözün içine girer veya göze bir darbe isabet eder. Tabiat buraya kan ve canından çok miktarda gönderir. Ortaya çıkan durum dolayısıyla iyileşmesini arzular. Bu yüzden darbe yiyen kısım şişer. Kıyas yolu, bunun aksini gerektirir.]

166. İbn Mâce, 1439, 3440. İbn Abbas'tan rivayet edilir. Senedinde Safvân b. Hubeyre vardır, *Takrîb*'de geçtiği gibi "leyyinu'l hadis" tir.

Yerden göğe doğru biri sıcak-kuru, öteki sıcak-rutubetli iki buhar yükselip, bulut kümesini oluşturarak gökyüzünü görmemizi engellemeleri gibi, midenin de dibinden ağzına doğru buhar yükselir, görmeyi engeller ve bunlardan çeşitli hastalıklar doğar. Şayet tabiat buna galip gelir ve genize iterse, nezle olur. Küçük dil ve burun deliklerine iterse boğmaca olur. Yana iterse, diş ağrısı olur. Göğse iterse, inme olur. Kalbe indirirse, çarpma olur. Göze iterse, göz ağrısı olur. Karın boşluğuna iterse, ishal (*seyelân*) olur. Dimağa iterse, unutma olur. Baş sinirleri rutubetlenir ve mecrâlarına taşarsa felç olur. Şayet dimağın kapakları rutubetlenir ve damarları bununla dolarsa, derin bir uyku olur. Bu yüzden uyku rutubetli, uykusuzluk kurudur. Şayet buhar başa girmek ister de başaramazsa, baş dönmesi ve uykusuzluk olur. Şayet buhar, başın herhangi bir yanına eğilirse, yarım başağrısı olur. Şayet başın tepesine ve boynun ortasına hakim olursa, başağrısı ortaya çıkar. Dimağın perdesi üşür, ısınır, rutubetlenir veya buradan hava çıkarsa, aksırma meydana gelir. Oradaki balgam rutubetini hareketlendirir de bol sıcaklığa galip gelirse, bayılma ve durgunluk doğar. Siyah mizacı (maddeyi) hareketlendirir, dimağın havası karanlık olursa, vesvese ortaya çıkar. Sinir mecralarına taşarsa, tabiî sar'a olur. Şayet buhar iltihap ve dimağı engelleyen sarı maddeden doğuyorsa, zâtülcenb olur. Buna göğüs de katılırsa, humma (*sirsâm*)[167] olur. Bu konuyu iyi anlamak gerekir.

Kısacası, bedenin ve başın maddeleri göz ağrısı durumunda hareket halinde olur. Cinsel birleşme hareketini daha da arttıran bir durumdur. Çünkü bu, beden, ruh ve tabiat için küllî bir harekettir. Beden, şüphesiz ki hareketle ısınır. Nefsin hareketi bir lezzeti istemek ve tamamlamak için şiddetlenir. Ruh, beden ve nefsin hareketine bağlı olarak hareketlenir. Çünkü ruh, bedenin öncelikle kalb kısmıyla ilgilidir. Ruh bundan doğar ve organlara dağılır. Tabiatın hareketi ise, gönderilmesi gereken meniyi göndermesinden dolayıdır.

Özetle, cinsel birleşme, bedenin ve kuvvetlerinin, tabiatının ve maddelerinin, ruhun ve nefsin hareketlendiği küllî bir harekettir. Maddeleri harekete geçiren ve incelten her hareket, onu zayıf organlara iter ve akıtır. Ağrısı olduğu zaman göz, en zayıf durumdadır, ona en zararlı şey cinsel birleşmedir.

Hipokrat, *el-Fusûl* adlı kitabında şöyle der: "Gemilerin hareketi, hareketin bedeni de hareketlendirdiğini gösterir." Göz ağrısında her ne kadar bir takım faydalar varsa da, bazı durumlarda perhiz ve boşaltmayı, bedenin ve başın fazlalıklarını ve bozulan kısımlarını temizlemeyi, öfke, üzüntü ve keder, sert hareketler ve ağır işlerden nefis ve bedene acı vereni engellemeyi ge-

---

167. *Sirsâm*: Dimağ perdesinde humma ve zihin karışıklığı doğuran bir şişkinlik.

rektirir. Eskilere ait bir söz şöyle der: "Göz ağrısını sevmemezlik etmeyin. Çünkü o, körlük damarlarını keser."

Göz ağrısının tedavi yollarından birisi, sakin durma ve istirahat, göze dokunmamak ve onunla oynamamaktır. Çünkü bunların zıtları, maddelerin gözün üstüne dökülmesini gerektirir. Seleften biri şöyle der: "Muhammed'in ashabı göz gibidir." Gözün ilacı dokunmayı bırakmaktır. Merfû bir hadiste —Allah onu daha iyi bilir— şöyle denir: "Göz ağrısının ilacı, soğuk suyu göze çarpmaktır." Bu sıcak göz ağrısının en yararlı ilaçlarındandır. Çünkü su, göz ağrısı sıcak olduğunda, bu sıcaklığı söndürmek için yardım alınan soğuk bir ilaçtır. Bu yüzden Abdullah b. Mes'ûd, gözünden şikâyeti olan karısı Zeyneb'e şöyle demiştir: "Şayet Rasûlullah (s.a.) gibi yaparsan, bu senin için daha iyi ve şifa umman için daha faydalı olur. Gözüne su serpersin, sonra da şöyle dersin: "Ey insanların Rabbi! Sıkıntıyı gider, şifa ver, Sen şifa vericisin, Senin verdiğinden başka şifa yoktur, o hastalıktan iz bırakmayan bir şifadır."(168) Daha önce defalarca geçtiği gibi bu, bazı bölgeler ve bazı göz ağrıları için geçerlidir. Hz. Peygamber'in cüz'î ve özel bir sözü genel ve küllî kılınamaz, genel ve küllî sözü, özel ve cüz'î kılınamaz. Aksi halde olanlar, hatalı ve doğruya aykırı olur. Allah en iyisini bilir.

21—Uyuşmanın Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) bedeni kaskatı yapan vücuttaki uyuşmanın tedavisi konusundaki tutumu şöyledir:

Ebu Ubeyd, *Garîbu'l-Hadis* adlı kitabında, Ebu Osman en-Nehdî'den şunu rivayet eder: Bir topluluk, bir ağacın yanından geçerken meyvasından yediler. Sanki bir rüzgâr esip, onları dondurmuş gibi dondular. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Suyu, kaplarda soğutun ve iki ezan arasında üstlerine serpin." Ebu Ubeyd şu açıklamayı yapıyor: "Suyu soğutun" ifadesi, serinletin demektir. Nitekim Araplar "soğuk arttı" anlamında bu kelimeyi kullanırlar. "Kaplar", su kapları demektir. "Şinân" denilen bu kaplar, suyu daha çok serinletir. "İki ezan arasında", sabah ezanıyla kâmeti arasında demektir. Çünkü kâmete de ezan denir.

Bazı tabipler şöyle der: "Hz. Peygamber'in (s.a.) bu tedavi şekli, Hicaz'da vuku bulan hastalığın en iyi tedavi yollarındandır. Hicaz, sıcak ve kuru bir bölgedir. Vücut sıcaklığı, Hicaz sakinlerinin karınlarında pek fazla

168. Ebu Davud, 3883; İbn Mâce, 3530. Râvileri sikadır.

değildir. Sözü edilen vakitte —ki bu günün en serin vakitleridir— üstlerine soğuk su serpmek, vücutta yayılan sıcaklığın bütün kuvvetlere toplanmasını gerektirir. İtici kuvvet güçlenir ve vücudun çeşitli yerlerinden ağrının bulunduğu iç bölgede toplanır, kalan kuvvetle bu hastalığın defedilmesi için onu dış tarafa çıkarır, Allah'ın izniyle de defeder. Şayet Hipokrat, Calinus veya başkası bu hastalık için bu ilacı tavsiye etseydi, doktorlar onu kabul eder ve tam olarak bilemezlerdi.

22— Sinek Düşen Yemeğin Islahı:

Hz. Peygamber'in (s.a.) sinek düşen yemeği düzeltme ve zehirli hayvanların zararlarını panzehirle defetme konusundaki tutumu şöyledir

Sahihayn'da Ebu Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Birinizin kabına sinek düştüğünde, onu yemeğe iyice daldırın. Çünkü bir kanadında zehir, öbüründe ise panzehir vardır."(169)

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sineğin bir kanadı zehir, öteki ise panzehirdir. Yemeğe düşünce onu iyice daldırın. Çünkü o önce zehirini, sonra panzehirini bırakır."(170)

Bu hadiste iki durum sözkonusudur: a) Fıkhî durum, b) Tıbbî durum.

a) Fıkhî durum şudur: Bu hadis çok açık bir biçimde gösteriyor ki, sinek suda veya sulu bir nesnede öldüğünde, onu necis yapmaz. Bu, bilginlerin çoğunun görüşüdür, selef arasında buna aykırı görüşü olan bir kimse bilinmemektedir. Hükmün çıkarılış gerekçesi şöyledir: Rasûlullah (s.a.) sineğin daldırılmasını emretmiştir. Bu, onu batırmakla olur. Bilindiği üzere sinek bundan dolayı ölür; özellikle de yemek sıcak olursa. Şayet suyu necis yapsaydı, yemeğin bozulduğunu söylerdi, halbuki yemeğin düzeltilmesini emretmiştir. Sonradan bu hüküm, karınca, eşek arısı, örümcek vb. sıvı nefsi olmayan canlılara da taşınmıştır. Çünkü hüküm, illetinin genel oluşu dolayısıyla genel, sebebinin bulunmayışı dolayısıyla ise kaldırılmış olur. Necis yapmanın gerekçesi ölümüyle hayvandaki birikmiş kan dolayısıyla olduğuna ve akıcı kanı bulunmayanlarda böyle bir durum bulunmadığına göre, illeti bulunmaması dolayısıyla necis yapma hükmü de bulunmaz.

169. Buharî, 10/213; Ebu Davud, 3844, Ibn Mâce, 3505. Yazarın belirttiğinin aksine, Müslim'in *Sahih*'inde bu hadis yoktur.
170. İbn Mâce, 3504. İsnadı sahihtir.

Ölü kemiğinin necasetini benimsemeyen şöyle der: Madem ki bu, kendisinde rutubet, fazlalık ve yumuşaklık bulunmakla birlikte, tam bir hayvanda sabittir; öyleyse rutubetten, fazlalıklardan ve kan birikiminden uzak olan kemikte haydi haydi sabittir. Bu son derece kuvvetlidir, buna dönmek evlâdır.

İslâm'da bu şekilde "akıcı nefsi bulunmayan" sözünü söyleyen ilk kişi İbrahim en-Nehaî'dir, diğer fukaha ondan almıştır. Nefis, lügatte "kan" ile ifade edilir. "Kadın âdet gördü ve doğurdu" ifadesinin Arapça'sında da "nefis" kelimesi zikredilir.

b) Tıbbî duruma gelince, Ebu Ubeyd şöyle diyor: "Daldırın" sözünün anlamı; zehir gibi "panzehirin de çıkması için batırın" demektir. Suya batan iki adama "suya daldılar" denir.

Bil ki, Araplara göre sinekte, ısırmadan doğan ağrı ve şişmenin gösterdiği zehirli bir güç vardır, bu silah yerindedir. Kendisine acı veren bir şeye düşünce, kendisini silahıyla korur. Hz. Peygamber (s.a.) Allah'ın, sineğin öteki kanadına verdiği panzehirle karşılık vermeyi emretmiştir. Hepsi suya ve yemeğe batırılır. Zararlı ve yararlı madde karşılaşır, zararı ortadan kalkar. Bu, büyük tabiplerin ulaşamadığı bir tıptır. Hatta bu aslında nübüvvet nurunun dışındadır. Bununla birlikte bilgili, ârif ve başarılı tabip bu ilacı kabul eder ve bunu getirenin, yaratıkların en mükemmeli olduğunu ve beşerî kuvvetin dışında ilâhî vahiyle desteklendiğini ikrar eder.

Bir çok tıp adamı, eşek arısı ve akrebin soktuğu yere sinek sürülmesinin açık bir fayda verdiğini ve teskin ettiğini zikreder. Bu, kendisindeki panzehir bulunan madde dolayısıyladır. Kesilen sinek başları göz kirpiğinde çıkan şişliğe sürülünce onu iyileştirir.

23— Sivilcelerin Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) sivilcenin tedavisi konusuntaki tutumu şöyledir:

İbnü's-Sünnî kitabında, Hz. Peygamber'in (s.a.) eşlerinden birinin şöyle dediğini zikreder: Rasûlullah (s.a.) benim yanıma geldi, parmağında bir sivilce vardı. "Yanında zerîre (tutya) var mı?" diye sordu. "Evet" dedim. "Onu sivilcenin üstüne koy ve: 'Allah'ım! Sen büyüğü küçültür, küçüğü büyültürsün. Bende bulunanı küçült.' de." buyurdu.[171]

171. İbnüssünnî, (640), s. 237. Senedinde bir vehmi vardır. Ahmed (5/370) Revh—İbn Cüreyc—Amr b. Yahya b. Umâre b. Ebî Hasan—Meryem bt. İyâs b. el-Bükeyr senediyle Hz. Pey

Zerîre (tutya); zerîre kamışından elde edilen Hind ilacıdır. Sıcak ve kurudur. Mide, ciğer ve istiska şişliklerine fayda verir. Güzel kokusu dolayısıyla kalbe kuvvet verir. *Sahihayn*'da Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Veda haccında ihrama girmeden önce ihramdan çıkması için Rasûlullah'a (s.a.) kendi ellerimle tutya sürdüm."[172]

Sivilce, tabiatın attığı sıcak bir maddeden oluşan dışardaki küçük bir kısımdır. Vücudun dış kısmında çıkacağı bir yer edinir. Kendisini pişirecek ve çıkaracak şeye muhtaçtır. Zerîre, bunu sağlayan şeylerden biridir. Çünkü onda güzel kokusu yanında, bu maddedeki ateşi soğutacak özellik de vardır. *Kanun* sahibi İbn Sina şöyle der: "Gül yağı ve sirkeyle ateşi yakmak için zerîreden üstünü yoktur."

24— Açma ve Yarma Yoluyla Şişlik ve Çıbanların Tedavisi:

Hz. Peygamber'in açma ve yarma sonucunda iyileşen şişlik ve çıbanları tedavi konusundaki tutumu şöyledir:

Hz. Ali'den şöyle dediği rivayet edilir: Rasûlullah (s.a.) ile birlikte sırtında bir şişkinlik olan bir hastayı ziyaret ettik. Şöyle dediler: "Ey Allah'ın elçisi! Bunda irin var." Hz. Peygamber (s.a.): "Onu yarınız." dedi. Çok geçmedi ki Rasûlullah'ın (s.a.) gözü önünde açıldı.[173]

Ebu Hureyre'den zikredildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.) bir tabibe, karnında ağrı olan bir adamın karnını yarmasını emretti. "Ey Allah'ın elçisi! Tıb fayda verir mi?" dediklerinde, "Derdi indiren, dilediğine çaresini de indirir." buyurdu.

Şişkinlik (*verem*); üzerine yığılan tabiî olmayan maddenin fazlalığı dolayısıyla organın dışında oluşan bir durumdur. Bütün hastalık çeşitlerinde bulunur. Oluştuğu maddeler, vücuttaki dört madde ile sıvı ve havadır. Şişkinlik toplanınca "çıban" adını alır. Her sıcak şişkinliğin durumu üç şeye doğru

---

gamber'in (s.a.) eşlerinden birinden de rivayet eder. Hâfız *Emâli'l-Ezkâr*'da İbn Allân'dan naklen şöyle der (4/49): "Nesâî'nin *el-Yevm ve'l-Leyle*'de rivayet ettiği sahih bir hadistir." Hâkim de bu hadisi rivayet etmiş ve: "İsnadı sahihtir." demiştir. Onun dediği gibidir. Çünkü Ahmed'den sonuna kadar râvileri *Sahihayn*'ın râvileridir. Yalnızca Meryem bt. İyâs b. el-Bukeyr bunun dışındadır. Sahabi oluşu ihtilâflıdır. Babası ve amcaları büyük sahabedendir. Kardeşi Muhammed de Rasûlullah'ı (s.a.) görmüştür.

172. Buharî, 10/313; Müslim, 1189; Ahmed, 6/200, 244.

173. Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir. Senedinde Ebu'r-Rabî es-Semmân vardır, zayıftır (*Mecmau'z-Zevâid*, 5/99).

gelişir: Çözülme, irin toplanması veya sertliğe dönüşme. Şayet kuvvet güçlü ise, şişkinlik maddesini kaplar ve çözer. Bu, şişkinliğin vardığı en iyi durumdur. Bunun altında ise, madde pişer, onu beyaz irine dönüştürür, akacağı bir yer açar. Bundan da kötü ise, maddeyi pişmesi sağlam olmayan bir irine dönüştürür ve organda dışarı atacak bir yeri açamaz. Uzun süre kalırsa organın bozulmasından korkulur. Bu takdirde tabibin, yarma veya başka bir yolla organı bozan bu pis maddeyi dışarı atmasına ihtiyaç duyulur.

Yarmanın iki faydası vardır: 1) Bozucu pis maddenin dışarı çıkarılması, 2) Onu güçlendirecek başka bir maddenin toplanmasını engelleme.[174]

İkinci hadisteki, "Bir tabibe, karnında ağrı olan bir adamın karnını yarmasını emretti" ifadesinde "ağrı = *cevâ*" sözünün çeşitli anlamları vardır. Bunlardan biri, istiska hastalığının doğduğu karında oluşan bozulmuş sudur.

Bu maddenin çıkışı için yarılmasında tabipler görüş ayrılığına düşmüştür. Tehlikesi ve kurtulma şansının azlığı dolayısıyla bir grup buna izin vermemiştir. Bir grup ise izin verir ve şöyle der: Bundan başka tedavi yolu yoktur. Onlara göre bu, yalnızca tulum istiskasında sözkonusudur. Daha önce de geçtiği gibi istiska hastalığının üç çeşidi vardır: Davulumsu istiskada, karın havalı maddesiyle hava yapar, üstüne vurulunca davul sesi gibi bir ses duyulur. Etli istiska ise, kanla birlikte yayılan balgam maddesiyle bütün vücudun eti büyüyen istiskadır, bu birinciden daha zorludur. Tulum istiskası ise, karının alt kısmında hareket halinde tulumdaki su gibi ses duyulan pis maddenin toplandığı istiskadır. Doktorların çoğuna göre bu, istiskanın en kötüsüdür. Bir gruba göre, âfetinin genelliği dolayısıyla etli istiska en kötüsüdür.

Tulum istiskasının tedavi yollarından biri, yarma sonunda bunun çıkarılmasıdır. Bu, bozuk kanın çıkarılması için damarların yarılıp kan alınması yerindedir. Ancak daha önce de geçtiği gibi tehlikelidir. Şayet bu hadis sabitse, yarılmasının caiz olduğuna delildir. Allah en iyi bilendir.

25— Hastalara Moral Verilmesi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) gönüllerini genişletmek ve kalblerini güçlendirmek suretiyle hastaları tedavi konusundaki tutumu şöyledir:

---

174. Dr. Ezherî şöyle diyor: Bu, çıbanın ve vücudun ondan kurtulma yollarıyla ilgili ihtimallerin ince bir nitelenişidir. Çıban, içinde irinli bir madde bulunması yanında, vücudun herhangi bir parçasının iltihaplanmasıdır. En önemli ilacı, irinli maddenin çıkarılması için cerrahi bir operasyonla açılmasıdır.

İbn Mâce, *Sünen*'inde Ebu Saîd el-Hudrî'den Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Hastanın yanına girdiğinizde, ecel konusunda onu ferahlandırın. Çünkü bu hiçbir şeyi etkilemez. Hastanın gönlünü ferahlatır."[175]

Bu hadiste, en üstün tedavi çeşitlerinden önemli bir tür vardır. Bu da, tabiatı güçlendiren, kuvvetin arttığı ve bol sıcaklığın doğduğu o sözün hastayı ferahlatacağını göstermektedir. Hasta böylelikle, hastalığı defetmeye veya doktorun etkileme gayesi olan hafifletmeye yardım alır.

Hastanın gönlünü ferahlatmanın, kalbini iyiliklerle ve içini sevinçle doldurmanın, hastalığının iyileşmesinde ve zayıflamasında şaşılacak bir etkisi vardır. Çünkü ruhlar ve kuvvetler, bununla güçlenir. Tabiat sıkıntı vereni defetmeye yardım alır. İnsanlar, sevdiklerinin ve değer verdiklerinin ziyaret etmesinden, görmesinden, onlarla konuşmasından dolayı pek çok hastanın iyileştiğini görmüştür. Bu, kendilerini ilgilendiren hasta ziyaretlerinin faydalarından biridir. Çünkü bunda dört fayda vardır: Birincisi hastayla ilgili, ikincisi ziyaretçiyle ilgili, üçüncüsü hastanın ailesiyle ilgili, dördüncüsü ise toplumla ilgilidir.

Daha önce de geçtiği gibi, Hz. Peygamber (s.a.) hastaya şikâyetini, kendini nasıl gördüğü ve canının istediğini sorardı. Elini alnına, bazan da göğsüne koyar, ona dua eder ve hastalığına fayda veren şeyi söylerdi. Bazan abdest alır ve suyundan hastanın üzerine serperdi. Kimi zaman da hastaya: "Ziyanı yok, inşaallah temizdir." derdi.[176] Bu iyi davranma, tedavi ve davranış yollarındandır.

26— Hastalara Alışkın Oldukları İlaç ve Gıdalar Verilmesi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) bedenleri alışkın oldukları ilaç ve gıdalarla tedavisi konusundaki tutumu şöyledir:

Bu, tedavi yollarından önemli bir esas ve bu konuda yararlı şeylerdendir. Doktor bunda hata ederse, fayda verdiğini sanarak hastaya zarar verir. Bu yoldan, tıp kitaplarında gördüğü ilaca yalnızca cahil doktor döner. Çünkü ilaç ve gıdaların bedene elverişliliği, istidat ve kabulüne göredir. Bozkır halkı ve çiftçiler ve başkalarına nilüfer, taze veya kaynatılmış gül içmek fay-

175. İbn Mâce, 1438; Tirmizî, 2087. Senedinde Musa b. Muhammed b. İbrahim et-Teymî vardır, münkeru'l-hadis'tir.
176. Buharî, 10/103. İbn Abbas'tan.

da vermez, tabiatlarını etkilemez. Hatta şehirlilerin ve müreffeh halkın ilaçlarının çoğu bozkır halkına uygun gelmez. Tecrübe bunu göstermektedir. Zikrettiğimiz peygamberî ilacı inceleyen, hepsinin hastanın alışkanlığına, toprağına ve büyüdüğü yere uygun olduğunu görür. Bu, özenle uyulması gereken tedavi yollarının önemli bir esasıdır. Bunu büyük tıpçılar da açıklamıştır. Arapların tabîbi, hatta en üstün doktoru, kavmi içinde Hipokrat yerindeki Hâris b. Kelede şöyle demiştir: "Perhiz, ilacın başıdır. Mide, hastalığın yuvasıdır. Her bedeni, alışkın olduğuna bakarak tedavi edin." Ondan nakledilen başka bir söz şöyledir: "Perhiz ilaçtır." Perhiz, vücudu yemekten alıkoymaktır, bununla açlığı kastediyor. Bütün toklukla ilgili hastalıkların tedavisinde en önemli ilaçlardandır. Tokluğun çokluğundan, maddelerin harekete geçmesinde hiddet ve şiddetinden endişe edilmezse, bu hastalıkların tedavisi konusunda boşaltıcı nesnelerden daha üstündür.

"Mide, hastalığın yuvasıdır." diyor. Mide, kabak şeklinde içi boş sinirle kaplı bir organdır, üç tabakadan oluşmuştur, etrafı etle lif diye isimlendirilen ince sinir uçlarından meydana gelmiştir. Tabakalardan birinin lifi boyuna, diğeri enine, üçüncüsü ise boşluktur. Midenin ağzı çoğunlukla sinir, dibi çoğunlukla etle kaplıdır, iç kısmı sünger gibidir. Karnın ortasında yer alır. Azıcık sağa meyillidir. Allah'ın ince bir hikmeti dolayısıyla bu şekilde yaratılmıştır. Mide, hastalığın yuvasıdır. Birinci sindirimin yeridir. Gıda burada pişer, daha sonra ciğere ve bağırsaklara iner, gıdanın çokluğu, kötülüğü, alınışındaki düzensizlik veya hepsinin birden bulunması dolayısıyla midede hazmedici kuvvetin tam sindiremediği fazlalıklar kalır. Bunların bir kısmından insan çoğunlukla kurtulamaz. Mide, işte bu yüzden hastalığın yuvasıdır. Hâris b. Kelede, bu sözüyle, âdeta az yemeye, arzularına uymaktan nefsi alıkoymaya ve fazlalıklardan korunmaya teşvik eder gibidir.

Alışkanlığa gelince; alışkanlık, insanın tabiatı gibidir. Bunun için şöyle denir: Âdet, ikinci tabiattır. O, bedendeki önemli bir kuvvettir. Bir durum, başka başka alışkanlıkları olan bedenlere kıyas edilince, her birine göre durumu —diğer yönlerde birlikleri olsa bile— farklıdır. Bunun örneği, gençlik çağında sıcak mizaçlı üç bedendir. Birincisi sıcak şeylere alıştırılmış, ikincisi soğuk şeylere alıştırılmış, üçüncüsü ise orta seviyede şeylere alıştırılmıştır. Birincisi bal kullandığında ona zarar vermez. İkincisi ne zaman kullanırsa kullansın, ona zarar verir. Üçüncüsü ise pek az zarar görür. Âdet, sağlığın korunmasında ve hastalıkların tedavisinde önemli bir esastır. Bu yüzden, peygamberî tedavi, gıda ve ilaçların vb. nin kullanımında her bedene âdetine göre davranmak şeklinde gelmiştir.

27— Hastalara En İyi Gıdanın Verilmesi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) hastayı alışkın olduğu gıdaların en iyisiyle besleme konusundaki tutumu şöyledir:

Sahihayn'da Urve —Hz. Âişe senediyle şu rivayet vardır: Hz. Âişe, ailesinden biri ölür ve kadınlar başsağlığı için toplanırlar, sonra ailelerine dağılınca, bir çömlek içinde telbîne bulamacı getirilmesini emrederdi. Bu pişirilirdi. Sonra tirid yapılır, üstüne bu bulamaç dökülürdü. Bundan sonra Hz. Âişe şöyle söylerdi: Ondan yeyin. Çünkü Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle dediğini işittim: "Telbîne (un kepeği ile süt veya balın karıştırılması), hastanın kalbine ferahlık verir, bir kısım hüzün ve kederi giderir."[(177)]

Sünen kitaplarında yine Hz. Âişe'den Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Size bu sevimsiz, ama yararlı telbîneyi tavsiye ederim." Hz. Âişe şöyle demiştir: "Ailesinden birinin şikâyeti olunca, ateşte telbîne çömleği hasta kurtuluncaya veya ölünceye kadar kaynardı."[(178)]

Yine Hz. Âişe'den şu rivayet edilir: Rasûlullah'a (s.a.): "Filanın ağrısı var, yemek yiyemiyor" denilince, "Size telbîneyi tavsiye ederim. Ona bundan yedirin." derdi. Ayrıca "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a and olsun ki, telbîne, birinizin yüzündeki kiri yıkaması gibi karnınızı yıkar." buyururdu.[(179)]

Telbîne, süt kıvamında bir bulamaçtır. Adı da buradan gelir. Herevî şöyle der: "Beyazlığı ve inceliği dolayısıyla süte benzediğinden telbîne (sütümsü) adını almıştır." Bu gıda, hastaya yarar sağlar. İnce ve pişkindir, kalın ve çiğ değildir. Telbînenin üstünlüğünü bilmek istersen, arpa suyuna benzetebilirsin, hatta telbîne onlar için arpa suyudur. Çünkü telbîne, kepekli arpa unundan edinilmiş bir bulamaçtır. Telbîne ile arpa suyu arasındaki fark, arpa suyunun öğütülmeden, telbînenin öğütülerek pişirilmesidir. Telbîne öğütmekle arpa özelliğinin çıkması dolayısıyla ondan daha üstündür. Daha önce de geçtiği gibi, âdetlerin ilaç ve gıdalardan yararlanmada etkisi vardır. Kavmin âdeti, arpa suyunu öğütülmeden değil, öğütülerek edinmeleriydi. Bu daha besleyici, etkileyici ve yarayışlıdır. Çeşitli şehirlerin doktorları bunu, ince ve yumuşak olması, hastanın tabiatına ağır gelmemesi için öğütülmeden elde etmişlerdir.

177. Buharî, 9/479; Müslim, 22.
178. İbn Mâce, 3446; Ahmed, 6/242; Hâkim, 4/205. Senedinde meçhullük vardır.
179. Ahmed, 6/79. Senedinde mechullük vardır.

Bu, şehir halklarının tabiatlarına, bolluklarına, öğütülmüş arpa suyunun onlara ağır gelişine göredir. Kısacası, öğütülmeden pişirilmiş arpa suyu çabucak nüfuz eder, ince bir gıda verir. Sıcak olarak içilince daha yarayışlı ve nüfûzlu olur, vücut sıcaklığını artırması daha fazladır, midenin etrafına yayılması daha uygun olur.

Hadisin Arapçasındaki "mecemme" ifadesi, "micemme" şeklinde de okunmuştur. Birincisi daha meşhurdur. Anlamı; ferahlatıcı, sakinleştirici demektir. "Bir kısım hüznü giderir." ifadesi, —Allah bilir— gam ve kederin mizacı soğutması, taşıyan ruhun menşei olan kalbe doğru meyletmesi dolayısıyla vücut sıcaklığını zayıflatması yüzünden söylenmiş olmalıdır. Bu bulamaç, maddesindeki artış dolayısıyla vücut sıcaklığını güçlendirir, ortaya çıkan pek çok gam ve kederi giderir.

Şöyle denir —ki doğruya yakını budur—: Ferahlık verici gıdalar cinsinden bir özelliği dolayısıyla bir kısım hüzünleri giderir. Çünkü gıdaların özelliği dolayısıyla ferahlatanı vardır. Allah en iyisini bilendir.

Şöyle de denir: Üzüntü duyanın kuvvetleri, organlarını saran kuruluk dolayısıyla zayıflar. Midesinin üstünde gıdayı azaltmak için bir özellik vardır. Bu bulamaç, onu rutubetlendirir, güçlendirir ve gıdalandırır. Aynısını hastanın gönlüne de yapar. Ancak hastanın midesinde çoğu kez acılı, balgamlı veya irinli bir madde vardır. Bu bulamaç, bu maddeyi mideden temizler, onu sürer, eritir ve şeklini değiştirir, onu ferahlatır, özellikle de arpa ekmeği yeme alışkanlığı olanları. Bu, o zamanki Medine halkının âdetidir. En çok kullandıkları azık odur. Buğdayı çok severlerdi. En iyisini bilen Allah'tır.

28— Zehirlenmenin Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.), Hayber'de yahudilerden isabet eden zehiri tedavi konusundaki tumumu şöyledir:

Abdürrezzak, Ma'mer—Zührî—Abdurrahman b. Kâ'b b. Mâlik senediyle şu rivayeti verir: Yahudi bir kadın Hayber'de kızartılmış bir koyunu Rasûlullah'a (s.a.) hediye etti. Rasûlullah (s.a.): "Bu nedir?" diye sorunca, "Hediyedir." cevabını verdi. Zekât koyunu olduğunu söylemekten çekindi, bu takdirde yemezdi. Hz. Peygamber (s.a.) ve sahâbe bu koyundan yedi. Rasûlullah (s.a.) "Durun." dedi; kadına dönerek: "Bu koyuna zehir mi koydun?" deyince kadın, "Bunu kim söyledi?" cevabını verdi. Rasûlullah eline alarak "Bu kemik, uyluk kemiği mi?" diye sorunca, "Evet" cevabını verdi. Rasûlullah (s.a.): "Niçin yaptın?" diye sordu. Kadın: "Yalancıysan insanla-

rın senden kurtulmasını istedim, Peygambersen bu sana zarar vermez." diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.) omuzundan üç kez kan aldırdı. Ashâbına da kan aldırmalarını emretti. Kan aldırdılar. Bir kısmı vefat etti.[180]

Başka bir yoldan rivayete göre koyundan yemesi dolayısıyla hacamat yaptırdı. Ensâr'dan, Beyâdaoğullarının mevlâsı Ebu Hind, Rasûlullah'a boynuz ve bıçakla hacamat yaptı. Bundan sonra üç yıl yaşadı, vefat ettiğindeki ağrısı da bu oldu. Şöyle buyurdu: "Son nefesimi verinceye kadar Hayber'de yediğim koyunun bu acısını hep hissettim." Musa b. Ukbe'nin belirttiğine göre, Rasûlullah (s.a.) şehid olarak vefat etmiştir.[181]

Zehirin tedavisi, ya boşaltma veya nitelikleri ya da özellikleri dolayısıyla zehiri kaldıran ve iptal eden ilaçlarla olur. İlaç bulamayan, hemen küllî bir boşaltma yapsın.[182] En yararlısı da, hacamattır. Özellikle de bölge ve mevsim sıcak olursa, çünkü zehirli kuvvet kana karışır, damarlara ve kılcal damarlara girerek kalbe ulaşır. Bunun sonunda kişi yok olur. Kan, zehiri kalbe ve organlara ulaştıran nesnedir. Zehirlenen acele eder ve kanı çıkarırsa, karı-

---

180. Râvileri sikadır. *Musannef*, 19814. Buharî, *Sahih*'inde (6/195, 10/208), Ebu Hureyre'den şu rivayeti verir: Hayber fethedilince, Rasûlullah'a (s.a.) zehirli bir koyun hediye edildi. Rasûlullah : "Burada bulunan bütün yahudileri toplayın." dedi. Yahudiler toplandı. Onlara şöyle dedi: "Bir şey sorduğumda doğruyu söyleyecek misiniz?" "Evet" dediklerinde, "Bunu yapmaya sizi iten nedir?" diye sordu. Yahudiler şu cevabı verdi: "İstedik ki, yalancıysan senden kurtulalım, peygambersen bu sana zarar vermez." Bk. Dârimî, 1/32, 33.
181. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* (8/99)'de, Musa b. ukbe'nin bunu Zührî'den naklen, ama mürsel olarak *Megazî*'de rivayet ettiğini belirtir. Buharî (8/99) ta'likan şöyle rivayet eder: Yûnus b. Yezîd el-Eylî—Zührî—Urve'den: Hz. Âişe şöyle demiştir: Vefat ettiği hastalığında Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Ey Âişe! Hayber'de yediğim yemeğin acısını hâlâ duyuyorum. Bu anlar, son nefesimi işte bu zehir dolayısıyla verdiğim anlardır." İbn Hacer şöyle diyor: Bezzâr, Hâkim ve İsmailî bu hadisi Anbese b. Halid—Yûnus senediyle muttasıl yapmıştır. Ahmed (6/18), Zührî—Abdurrahman b. Abdillah b. Kâ'b b. Mâlik—annesi senediyle şunu rivayet eder: Ümmü Mübeşşir, ölüm hastalığında Rasûlullah'ın (s.a.) yanına girdi ve şöyle dedi: "Anam babam feda olsun, ey Allah'ın elçisi! Kendini niye itham ediyorsun? Ben, seninle beraber yediği yemeği itham ediyorum." Oğlu Rasûlullah'tan (s.a.) önce vefat etmişti. Şöyle buyurdu: "Ben de başka birini itham etmiyorum. Bu, son nefesimi verdiğim anlardır." Abdürrezzak (19815) bunu, Zührî—İbn Kâ'b b. Mâlik senediyle rivayet eder. Hâkim (3/219) ise, Ma'mer—Zührî—Abdurrahman b. Kâ'b b. Mâlik—babasından—Ümmü Mübeşşir'den rivayet eder ve sahih görür, Zehebî de ona katılır.
182. Gıda zehirlenmesi ve her çeşit zehirlenmenin en önemli belirtisi sürekli kusmadır. En önemli tedavi yolu, midedeki zehirli maddenin yıkanmasıdır. Bunu, biraz yemek tuzlarının eritildiği çok miktarda sıcak su kullanmak ve ikinci kez boşaltmakla da yapmak mümkündür. Bu işlem su asıl şekline dönünceye kadar birkaç kez yapılır. Böylece mide, zehirli maddeden temizlenmiş olur. Bundan sonra zehirli maddeden aldığını dışarı çıkarmak için müshil verilir.

şan bu zehirli nesne de onunla birlikte dışarı çıkar. Tam bir boşaltma olursa, gitmesi veya zayıflaması dolayısıyla zehir zarar vermez, tabiat ona karşı güçlenir, yaptığını iptal eder veya zayıflatır.

Rasûlullah (s.a.) hacamat yaptırdığında, bunu omuzundan yaptırdı. Çünkü kalbe en yakın hacamat yeri orasıdır. Zehirli madde kanla birlikte tam olarak dışarıya çıkmaz, bilakis Allah'ın bütün üstünlük mertebelerini tamamlamasını murad etmesi dolayısıyla kanın zayıflığına rağmen zehirin eseri kalır. Allah şehidliği ona ikram etmek isteyince, Allah'ın yapılmasını kararlaştırdığı işin gerçekleşmesi için zehirin gizli tesiri açığa çıkar. Yüce Allah'ın yahudi düşmanlarıyla ilgili sözlerinin sırrı da ortaya çıkar: "Size bir peygamber nefsinizin hoşlanmadığı bir şey getirdikçe, büyüklük taslayarak, bir kısmını yalancı sayıp, bir kısmını öldürür müsünüz?"[183] "Yalancı sayıp" şeklinde, olmuş ve gerçekleşmiş durumu anlatan geçmiş zaman sözüyle ifade edilmiştir. "Öldürür müsünüz?" ise, olması beklenen gelecek zaman sözüyledir. Allah en iyisini bilir.

29— Büyü ve Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) yahudilerin yaptığı büyülerin tedavisi konusundaki tutumu şöyledir:

Bir grup, bunu kabul etmemiş ve "O'na karşı böyle bir şey caiz değildir." demişlerdir. Bunu eksiklik ve kusur saymışlardır. Durum onların sandığı gibi değildir. Bilâkis bu, Rasûlullah'ın (s.a.) karşılaştığı ağrı ve hastalıklardan biridir. Bununla, Rasûlullah'ın (s.a.) zehirlenmesi arasında bir fark yoktur. *Sahihayn*'da Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Rasûlullah'a öyle bir sihir yapıldı ki, yapmadığı halde kendisine kadınlarla birleştiği hayali gelirdi. Bu, sihrin en kötü şeklidir."[184]

Kadı Iyâz der ki: "Sihir, Hz. Peygamber'in (s.a.) de tutulduğu bir hastalık ve ârızadır. Tıpkı reddedilemeyen diğer hastalıklar gibi. Bu, onun peygamberliğine bir zarar vermez. Yapmadığı halde bir şeyi yapar gösterilmesine gelince, korunduğuna dair delil ve icmâ bulunduğundan dolayı doğruluğunu zedeleyecek bir şey yoktur. Bu, kendisi sebebiyle gönderilmediği ve bu yüzden üstün kılınmadığı dünya işiyle ilgili olarak caizdir. Peygamber, diğer

183. Bakara 2/87.
184. Buharî, 1/199; Müslim, 2189.

insanlar gibi âfete uğrayabilir. Peygamberlikle ilgili bir işte gerçeği olmayan bir durumun hayali gelmesi, sonra düzelmesi imkânsızdır."

Maksat, bu hastalığın tedavisi konusundaki tutumunu göstermemizdir. Bu konuda O'nun iki çeşit tedavisi vardır:

1) Çıkarması ve iptali. Bu daha üstünüdür. Nitekim Rasûlullah (s.a.) bu konuda Rabbına dilekte bulunmuş, Allah da ona yolu göstermiştir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), bu sihri kuyudan çıkarmıştır. Sihir, bir tarak, saç veya sakal kılı, erkek hurma çiçeği örtüsü idi.[185] Sihiri çıkarınca, büyüsü gitti, sanki bağından kurtulmuş gibi oldu.[186] Bu, hastanın en iyi tedavi yollarından biridir. Tıpkı, pis maddenin vücuttan giderilmesi ve atılması gibidir.

2) Sihir eziyetinin ulaştığı yeri boşaltma. Çünkü sihirin tabiatta, maddelerinin hareketinde ve mizacının bozulmasında etkisi vardır. Bir organda etkisi görülür ve pis maddenin bu organdan boşaltılması mümkünse, gerçekten fayda verir.

Ebu Ubeyd, *Garîbu'l-Hadîs*'te Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan şu rivayeti verir: "Rasûlullah (s.a.) büyü yapılınca başından boynuzla hacamat yaptırdı."[187]

Bilgisi az olanlara bu biraz karışık gelmiş ve şöyle demişlerdir: "Hacamat nerede, sihir nerede; bu hastalıkla, bu ilaç arasında ne gibi bir alâka var?" Şayet bu ilacı Hipokrat, İbn Sina veya başkaları söyleseydi, kabul ve teslimiyetle benimserdiler. Halbuki bu ilacı, bilgisi ve faziletinden şüphe bulunmayan söylemiştir.

Bil ki, Rasûlullah'a (s.a.) yapılan sihir, kafasının bir kuvvetine, bir şeyi yapmadığı halde yaptığı hayali gelecek şekilde ulaştı. Bu, büyü yapanın tabiatta ve kan maddesindeki bir tasarrufudur ki bu madde kanına galip gelip, mizacının aslî tabiatını değiştirir.

Büyü, pis ruhların etkileri ile tabiî kuvvetlerin tepkisinden oluşur. Bu, en şiddetli büyülerdendir, özellikle de büyünün ulaştığı yerde. Büyünün fiillerinden zarar gören bu yere hacamat yapılması, uygun şekilde olursa en yararlı tedavi çeşitlerindendir.

185. Bu, daha önce geçen Hz. Âişe hadisinin bir parçasıdır: "Tarak, malımdır. Kıl (muşâta), baştan veya saçtan düşen kıldır." Hurma çiçeği örtüsü ise, üzerindeki örtüdür. Dişi ve erkeğe kullanılır. Bu yüzden hadiste "erkek çiçek" olarak geçmiştir.
186. *Fethu'l-Barî*, 10/200.
187. Sahih değildir.

Hipokrat der ki: "Boşaltılması gereken şeyler, meyili olduğu yerlerden, boşaltılmasına uygun şeylerle çıkartılmalıdır."

Bir grup insan şöyle der: Rasûlullah (s.a.) bu hastalığa tutulunca —ki bir şeyi yapmadığı halde yaptığı hayali gelirdi—, bunu dimağ tarafına meyletmiş, karnına galip gelip mizacının tabiî durumunu kaldırmış kan meddesinden veya başkasından sanırdı. Bu sırada hacamat yapılması, en iyi ilaçlardan ve tedavi yollarındandır. O da hacamat yaptırdı. Bu, hastalığının sihir olduğunun vahyedilmesinden öncedir. Yüce Allah'tan O'na vahiy gelince ve büyü yapıldığı haber verilince, gerçek ilaca başvurdu, ki bu da sihirin çıkartılması ve iptalidir. Allah'tan dilekte bulundu, Allah O'na yerini gösterdi, büyüyü çıkardı, sanki bağından kurtulmuş gibi oldu. Bu büyü, vücudunda ve dış organlarındaydı, aklında ve kalbinde değildi. Bu yüzden, kadınlarla birleşme yaptığı hayalinin doğruluğuna inanmazdı. Bilakis, bunun gerçeği olmayan bir hayal olduğunu bilirdi. Böylesi, bazı hastalıklardan da ortaya çıkabilir. Allah en iyisini bilir.

Büyünün en etkili tedavi yollarından biri, ilâhî ilaçlardır. Hatta bizzat yararlı ilaçları bunlardır. Çünkü büyü, pis ve süflî ruhların etkilerindendir. Etkisinin defedilmesi, kendisine zıt ve aykırı zikir, âyet, fiil ve etkisini iptal eden dualarla olur, çok güçlü ve şiddetli olursa, etkili bir okuma (*nuşre*) olur.[188] Bu, malzemesi ve silahı bulunan iki ordunun karşılaşması gibidir. Galip gelen, ötekini kahreder ve hakimiyeti alır. Kalb, Allah'ın zikriyle doluysa, yakarış, dua, zikir ve sığınmaları vird edinip özü sözüne uygunsa, bu, sihirin etkisini engelleyen en önemli sebeplerden ve başa geldikten sonra da en iyi tedavi yollarındandır.

Büyücülere göre, büyülerinin etkisi, ancak zayıf tepkili kalblerde ve süfliyâta bağlı şehvânî nefislerde tam olur. Bu yüzden çoğunlukla kadınlarda, çocuklarda, cahillerde, göçebelerde ve dinden, tevekkülden, tevhidden nasibi zayıf olanlar ile ilâhî virdler, dualar ve nebevî sığınmalardan nasibi olmayanlarda etkisini gösterir.

Kısacası büyünün etkisi, süfliyâta meyilli zayıf tepkili kalblerde daha fazladır. Şöyle denilir: Büyülü, kendisine nazar değdirendir. Çünkü kalbinin kendisine çok fazla yönelmiş bir şeye bağlı olduğunu görürüz. Kalbine meyil ve yönelişi olan tasallut eder. Habis ruhlar, ancak bu habis ruhlara meyli olması, ve ilâhî kuvveti bulunmaması ve ona karşı savaşacak hazırlığı olmaması

188. *Nuşre*: Cin çarptığını zannedenin tedavi edildiği okuma ve ilaçtır. Hasta bununla canlılık kazandığından, böyle bir isim almıştır.

dolayısıyla tasallut için hazır bulduğu ruhlara tasallut eder. Onları hazırlıksız ve uygun düşene meyli bulunmuş olarak yakalar, tasallut eder, sihir ve başkasıyla etkisine imkân bulur. Allah en iyisini bilir.

30— Kusarak Boşaltma:

Hz. Peygamber'in (s.a.) kusarak boşaltma konusundaki tutumu şöyledir:

Tirmizî, *Câmi*'inde Mi'dân b. Ebî Talha— Ebu'd-Derdâ senediyle, şunu rivayet eder: Hz. Peygamber (s.a.) kustu ve hemen sonra abdest aldı. Sevbân'ı Dımaşk camiinde gördüm. Bunu ona anlattım. Dedi ki: "Doğru söyledin. Abdest suyunu ben dökmüştüm." Tirmizî şöyle der: "Bu, konuyla ilgili en sahih rivayettir."[189]

Kusma, boşaltmanın temeli olan beş boşaltmadan biridir. Bunlar; ishal, kusma, kan çıkarma, buhar ve terin çıkması. Hepsi de sünnette geçmiştir.

İshal, "Tedavi olduğunuz en iyi şey müshildir." hadisinde yer alır. Başka bir hadiste "sinamekidir" ifadesi bulunmaktadır.

Kanın çıkarılması, hacamat hadislerinde geçti.

Buharların boşaltılmasını, inşaallah bu fasıldan sonra zikredeceğim.

Terin boşaltılması, çoğunlukla kasden olur, hatta tabiatın onu vücudun dış kısmına itmesi, deri deliklerini açık bularak oradan çıkmasıyla olur.

Kusma, midenin üst kısmından, hukne (lavman) ise alt kısmından boşaltmadır. İlaç, midenin üst ve alt kısmındandır. Kusma iki çeşittir: 1) Zoraki olan, 2) İsteyerek olan. Birincisinin tutulması ve defedilmesi ancak az olduğunda ve teleften korkulduğunda mümkündür; önleyen şeylerle kesilebilir. İkincisi, zamanı ve zikredilen şartları gözetildiğinde ihtiyaç durumunda en yararlısıdır.

Kusmanın on sebebi vardır:

1) Sarı acılı suyun üstün gelmesi ve midenin tepesine çıkıp yükselmeyi gerektirmesi.

---

189. Ahmed, 6/443; Tirmizî, 87; Ebu Davud, 4831; Dârakutnî, 1/57, 238; Tahâvî, 1/347, 348; Hâkim, 1/426. Tirmizî dışında hepsi de: "Kustu ve orucunu bozdu." şeklinde verirken, Tirmizî, "Kustu ve abdest aldı." olarak verir. Ahmed'in (6/449) Ebu'd-Derdâ'dan bir rivayetinde şöyle bir olay vardır: Rasûlullah (s.a.) kustu ve orucunu bozdu. Su getirildi ve abdest aldı." Hâkim, İbn Mende ve Tirmizî bunu sahih görmüştür.

2) Midede hareket eden ve dışarı çıkma ihtiyacı duyan yapışkan balgamın galip gelmesi.

3) Bizzat midenin zaafından olması; yemeği hazmedemez, onu üst tarafa atar.

4) Hazmını kötüleştiren ve yaptığını zayıflatan kötü bir maddenin karışması.

5) Midenin tahammül edebileceği yiyecek ve içeceğin aşılması, bunu tutamayıp, defetme ve atmayı gerektirmesi.

6) Yenilen ve içilenin mideye uygun olmayışı, ondan hoşlanmayışı, defetme ve atmayı gerektirmesi.

. 7) Yemeğin şeklini ve tabiatını etkileyen bir şeyin meydana gelmesi ve onu atması.

8) Bulantı; iç bulantısı ve kusmayı doğurur.

9) Şiddetli üzüntü, gam, keder, tabiatın ve tabiî güçlerin çoğunlukla bunlarla meşgul olması gibi psikolojik ârızalar. Bunlar sonucunda tabiat bedeni idareye, gıdayı düzeltmeye, olgunlaştırmaya ve hazmetmeye çalışır, mide onu dışarı atar. Bazan da iç sıkıntısı durumunda maddelerin hareketinden dolayı olur. Çünkü beden ve nefis, sahibine tepki gösterir ve şekline etki eder.

10) Tabiatın kusan birini görerek kusacağı gelmesi. İstemeksizin kusma durumu galip gelir. Çünkü tabiat dışarıdaki durumu hemen kendine taşıyıcı bir özelliğe sahiptir.

Uzman tabiplerden biri bana şunu anlattı: Sürme çekmekte uzmanlaşmış bir yeğenim (kızkardeşimin oğlu) vardı. Sürme için oturduğunda, adamın gözünü açıp, göz ağrısını gördüğünde ve sürme yaptığında, onun da gözü ağrıdı; bu defalarca tekrar etti. Bunun üzerine sürmeciliği bıraktı. "Bunun sebebi nedir?" diye sorduğumda, "Tabiatın taşıyıcılığı, çünkü o taşıcıdır." cevabını verdi. Başka bir tanıdığım ise, bir adamın herhangi bir yerindeki sivilceyi kaşıdığını görünce, o da aynı yeri kaşır ve içinden bir şeyler çıkardı. Ben derim ki: Bütün bunlar için tabiatın böyle bir durumu kabule hazır olması gerekir. Bu durumda madde hareketsiz ve sakin olur, belirttiğimiz bu sebeplerden biri dolayısıyla harekete geçer. Ama bunlar, ârızanın gerektiricisi değil, maddenin haraketine sebeptirler.

Maddeler sıcak bölgelerde ve sıcak zamanlarda inceldiğine ve yukarıya çekildiğine göre, bunlarda kusma daha yararlıdır.

Soğuk bölgelerde ve soğuk zamanlarda kalınlaşır ve yukarıya çekilmesi zorlaştığına göre, ishal yoluyla boşaltılması daha yararlıdır.

Maddelerin giderilmesi ve defedilmesi çekme ve boşaltma yoluyla olur. Çekme en uzak, boşaltma en yakın yoldur. İkisi arasındaki fark şudur: Madde, dökülme veya yükselmeye henüz istikrar bulmamış biçimde bir etken olduğunda, çekilmeye muhtaçtır. Şayet yükselmekteyse aşağıdan, dökülmüşse yukarıdan çekilir. Ama yerinde istikrar bulursa, en yakın yoldan boşaltılır. Madde üst organlara zarar verince aşağıdan, alt organlara zarar verince yukarıdan çekilir. İstikrar bulursa, en yakın yerden boşaltılır. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.) bazan omuzundan, bazan başından, bazan da ayağının dışından hacamat yaptırdı. Sıkıntı veren kan maddesini en yakın yerden boşaltırdı. Allah en iyisini bilir.

Kusma, mideyi temizler ve güçlendirir, görmeyi keskinleştirir, baş ağırlığını giderir, böbrek yaralarına, mesaneye, cüzzam ve istiskaya, felç ve titreme gibi müzmin hastalıklara faydalı olur, hayvanların dışkı bozukluğuna fayda verir.

Sağlıklıların bunu, birincinin eksik yaptığını, ikincinin telafi etmesi ve bu sebeple toplanan fazlalıkları temizlemek için, sıra gözetmeksizin ayda peşpeşe iki kere yapması gerekir. Çok kusma, mideye zarar verir ve fazlalıkları kabul etmesini sağlar, dişlere, göze ve kulağa zararlı olur, bazan damar çatlamasına sebep olur. Boğazında şişliği, göğsünde zaafı, boynu ince, kanamaya hazır olanın veya hemen kusamayanın bundan kaçınması gerekir.

Birçokları kusmayı, kötü bir şekilde yapar. Bu şekilde, yani mideyi yemekle doldurup sonra dışarı atmakta birçok âfet vardır. İhtiyarlığı çabuklaştırır, kötü hastalıklara sebep olur, kusma alışkanlığı yaratır. Rutubetli iç organlar ve karın zayıflığı veya kusanın zayıf oluşunda kusmak tehlikelidir.

En iyi vakti kış ve sonbahar değil, yaz ve ilkbahardır. Kusma durumunda, gözleri yummak, karnı bağlamak ve boşalınca yüzü soğuk suyla yıkamak, hemen ardından biraz mustakâ (çam sakızı) suyuyla birlikte elma suyu içmek gerekir. Gül suyu çok fayda verir.

Kusma, midenin üst tarafından boşaltır, alt tarafından çeker. İshal ise tam tersidir.

Hipokrat der ki: "Boşaltma, ilaçla olmaktan çok, yazın üst taraftan, kışın alt taraftan olmalıdır."

31— Doktor Seçimi ve Ehliyet:

a) En İyi Doktora Tedavi Olmak:

Hz. Peygamber (s.a.) daha iyi doktorun tedavisini tavsiye ederdi.

Mâlik, *Muvatta'*ında Zeyd b. Eslem'den şunu rivayet eder: Rasûlullah (s.a.) zamanında bir adamın yarası çıkmıştı. Yara kan toplamıştı. Adam Enmâroğullarından iki kişiyi çağırdı. Yaraya baktılar. Rasûlullah'ın (s.a.) kendilerine şöyle buyurduğu ileri sürülmüştür: "Hanginiz daha iyi doktor?" Adamın biri dedi ki: "Tıpta hayır var mı, ey Allah'ın elçisi?" Rasûlullah (s.a.) şu cevabı verdi: "Derdi indiren, devasını da indirmiştir."[190]

Bu hadise göre, her ilim ve sanatta o konudaki en iyiden yardım istemek gerekir. Çünkü isabetli davranışa bu daha yakındır.

Fetva isteyenler de daha bilgililerden yardım almalıdır. Çünkü böyleleri daha alt mertebede olanlara göre isabet etmeye daha yakındır.

Kıbleyi belirleyemeyen de, kendisinden daha iyi bileni taklit eder. Allah kullarını bu şekilde yaratmıştır. Kara veya denizde yolculuk yapan da, delillerin en iyi ve doğrusuna göre sükûn ve emniyet bulur, ona yönelir ve dayanır. Şeriat, fıtrat ve akıl bu konularda ittifak etmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.), "Derdi indiren, devasını da indirmiştir." sözü gibi pek çok hadisi vardır. Amr b. Dînâr—Hilâl b. Yesâf senediyle rivayet edilen hadis böyledir: Rasûlullah (s.a.) bir hasta ziyaretine gitti. "Bir doktoru çağırın." buyurdu. İçlerinden biri: "Bunu sen mi söylüyorsun, ey Allah'ın elçisi?" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Evet, Allah indirdiği her derde, deva da indirmiştir." buyurdu.

Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Ebu Hureyre'den merfû olarak şu hadis vardır: "Allah her indirdiği derde, deva da vermiştir." Bu ve başka hadisler daha önce geçti.

"Derdi ve devayı indirdi" sözünün anlamında ihtilâf edilmiştir. Bir grup şöyle der: İndirilmesi, kullara haber verilmesidir. Bu da bir şey değildir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) "indirdi" diyerek, umumî biçimde derdi ve devayı haber

---

190. Bk. Dipnot: Giriş 7, 8, 9, 10.

vermiştir. İnsanların çoğu bunu bilmez. Bunun için şöyle denmiştir: "Bunu bilen bilir, bilmeyen bilmez."

Bir grup şöyle diyor: Dert ve devanın indirilmesi, yaratılması ve yeryüzüne konulmasıdır. Nitekim başka bir hadis şöyledir: "Hiçbir dert yoktur ki Allah onun devasını koymasın." Bu her ne kadar birinciden daha yakınsa da, "indirme" sözü, "yaratma" ve "koyma"dan daha özeldir. Gerektiren bir durum olmaksızın sözün özel oluşunu gözardı etmemek gerekir.

Bir grup şöyle der: Dert ve devanın indirilmesi, derdi, devayı vs. yi yaratma işinde görevli melekler vasıtasıyladır. Çünkü melekler bu dünyanın işiyle, ana rahmine düşüşünden ölümüne kadar insan türünün işiyle görevlidir. Dert ve deva, meleklerle indirilir. Bu, diğer iki yaklaşımdan daha iyidir.

Bir grup şöyle der: Dert ve devaların çoğu, gıdaların, azıkların, ilaçların ve hastalıkların (bütün bunların araçları, sebepleri ve tamamlayıcılarının) doğduğu gökyüzünden inen yağmur vasıtasıyla elde edilir. Üstün madenlerden olanlar, dağlardan iner. Vadilerden, nehirlerden ve meyvalardan inenler de tağlîb (üstün olana göre hüküm verme) ve iki fiil yerine, ikisini de içeren bir fiille yetinme kaidesince bu söze dahildir. Bu Arapça'da, hatta diğer milletlerde bilinen bir husustur. Nitekim şair şöyle der:

عَلَفْتُهَا تِبْناً وماءً بَارِداً حَتَّى غَدَتْ هَمَّالَةً عَيْنَاهَا

"Onu saman ve soğuk suyla besledim, gözleri çökük oldu."(191)

Başka biri şöyle der:

وَرَأَيْتُ زَوْجَكِ قَدْ غَدَا مُتَقَلِّداً سَيْفاً ورُمْحاً

"Kocanın kılıcını ve okunu kuşandığını gördüm."(192)

Bir diğeri şöyle der:

إذا مَا الغَانِيَاتُ بَرَزْنَ يَوْماً وَزَجَّجْنَ الحَوَاجِبَ وَالعُيُونَا

191. Bu "Rumme"dir. *Muktadab*, 4/223; *Hasâis*, 2/431; *Emâli'l-Murtadâ*, 2/259; *Emâli İbni'ş-Şecerî*2/321; *İnsâf*, 613; *Şerhu'l-Mufassal*, 2/8; *Hizâne*, 1/499.

192. Abdullah b. Zi'barâ'nındır. *Kâmil*, 189, 209; *Muktadab*, 2/51; *Hasâis*, 2/43; *Emâli İbni'ş-Şecerî*, 2/321; *Emâli'l-Murtadâ*, 1/54, 260, 375.

"Şarkıcılar bir gün görüldüklerinde ve kaşlarını ve gözlerini hilâl gibi yapınca..."(193)

Bu, diğer açıklama biçimlerinden daha iyidir. Allah en iyisini bilir.

Bu, Yüce Allah'ın hikmeti ve rablığının tamamındandır. Çünkü O, kullarını dertlerle sınadığı gibi, sevindirdiği devalarıyla da onlara yardım eder. Günahlarla, onları sınadığı gibi tevbe, yokedici iyilikler ve keffaret olan musibetler ile onlara yardım eder. Şeytanların habis ruhlarıyla sınadığı gibi, iyi ruhlardan bin orduyla, meleklerle onlara yardım eder. Arzu ve şehvetlerle sınadığı gibi, faydalı ve leziz nesnelerden şer'an ve miktar olarak sevindirecek olanlarla giderilmesine de yardım eder. Hiçbir sınama yoktur ki Allah bu belâya karşı yardım alacakları bir şeyi vermesin. Bunu bilme konusundaki farklılık devam eder. Bilgi, meydana gelmesi ve ona ulaşmakla olur. Allah en iyisini bilir.

b) Doktorların Sorumluluğu:

Ebu Davud, Nesâî ve İbn Mâce, Amr b. Şu'ayb—babası—dedesi senediyle şunu rivayet ederler: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Daha önce tıbbı bilmediği halde doktorluk yapan, tazminatını öder."(194)

Bu hadiste üç durum bulunmaktadır: 1) Sözlükle ilgili durum, 2) Fıkhî durum, 3) Tıbbî durum.

Sözlükle ilgili durum şudur: Arap dilinde "tıb" çeşitli mânalara gelir. Düzeltme anlamı vardır: Bir şeyi düzelttim anlamına: "*Tabbebtuhu*", iyi ve siyasî davrandı anlamına: "*Lehu tıbbun bi'l-umûr*" denir. Şair şöyle diyor:

وإذا تَغَيَّرَ مِنْ تَمِيمٍ أَمْرُهـا   كُنْتَ الطَّبِيبَ لَهَا بِرَأْيٍ ثَاقِبِ

"Temîm'in durumu değişince, isabetli görüşünle onların iyi idarecisi olursun."

"Tıb"bın bir başka anlamı, "uzmanlık"tır. Cevherî şöyle diyor: "Araplara göre her uzman kişi, tabiptir." Ebu Ubeyd ise şöyle diyor: "Tıbbın aslı, eşyayı iyi bilmek ve maharettir. Böyle olan kişiye 'tıbb' ve 'tabîb' denir; has-

193. er-Raî en-Nemîrî'nindir. (*Divan*, 156); *Te'vil Müşkili'l-Kur'ân*, 165; *Hasâis*, 2/432; *İnsaf*, 610.
194. Ebu Davud, 4586; Nesâî, 8/53; İbn Mâce, 3466. Senedi hasendir.

tanın tedavisi dışında da olsa bu böyledir." Başkası der ki: "Tabîb adam", yani mâhir kişi demektir. Mahareti ve bilgisi dolayısıyla "tabib" diye isimlendirilmiştir. Alkame şöyle diyor:

فإنْ تسْألوني بالنِّسَاءِ فإنَّنِي خبيرٌ بأدْوَاءِ النِّسَاءِ طَبيبُ
إذا شَابَ رَأسُ المَرْءِ أوْ قَلَّ مَالُه فَلَيْسَ لَهُ مِنْ وُدِّهِنَّ نَصِيبُ

"Bana kadınları sorarlarsa, ben kadınların dertlerini en iyi bilenim.

Kişinin saçları ağarınca veya malı azalınca, kadın sevgisinden nasibi kalmaz."(195)

Antere şöyle diyor:

إنْ تُغْدِ فِي دُونِي القِناعَ فَإنَّنِي طَبٌّ بِأخْذِ الفَارِسِ المُسْتَلْئِمِ

"Zırhlı atlıları avlamaktan aciz değilken, senin gibi yüzünü kapatmışı avlamaktan nasıl âciz olurum?!"(196)

"Tıb"bın bir başka anlamı "âdet"tir. "Bu benim tıbbım (âdetim) değildir." denir. Ferve b. Museyk şöyle diyor:(197)

فَمَا إنْ طِبُّنَا جُبْنٌ وَلَكِنْ مَنَايَانَا ودولة آخَرِينَا

"Âdetimiz korkaklık değildir. Bilakis, hülyalarımız ve başkalarının felâketidir."

---

195. İlk iki beyit, Hâris b. Cebele b. Ebî Şimr el-Gassânî'yi övmek için söylediği nefis mufaddaliye kasıdesindendir. Bk. *Mufaddaliyyât*, 290; Alkame, *Divan*, 131; *Muhtâru'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, 1/418; Tebrîzî, *Şerhu'l-Mufaddaliyyât*, 3/1582. *Bu tıpkı İmru'u'l-Kays'ın şu beyti gibidir:*

"Onların malı azalanı ve saçları ağaranı sevmediğini görüyorum."

Alkame b. Abede, cahiliye devrinin iyi şairlerindendir. İslâm ile arasında yaklaşık seksen yıl olan İmru'u'l-Kays ile çağdaştır.

196. Beyit, Şerhu'l-Kasâidi's-Seb'i't-Tıvâl (335)'deki muallakasındandır. Bk. *Muhtaru'ş-Şi'ri'l-Câhilî*, 374.

197. Ferve b. Museyk b. Hâris b. Seleme el-Muradî el-Gatîfî. Dokuz veya onuncu yılda Rasûlullah'ın (s.a.) yanına geldi ve müslüman oldu, Sa'd b. Ubâde'nin konuğu oldu. Kur'an'ı ve İslâm'ın esaslarını öğrendi. Rasûlullah (s.a.) ona icazet verdi ve Murad, Mezhıc ve Zebîd kabilelerinin başına tayin etti. Rasûlullah'ın (s.a.) vefatından sonra ridde savaşlarına katıldı. Hz. Ömer devrine kadar yaşadı. Bk. *İsâbe*, 6983. Bu beytini Muberred (*Kâmil*, 295) ve T-b-b maddesinde *Lisânu'l-Arab* kaydeder.

Ahmed b. Huseyn el-Mütenebbî şöyle diyor:

وما التِّيهُ طِبِّي فِيهِمْ غَيْرَ اِنَّنِي بَغِيضٌ إلَيَّ الجَاهِلُ المتعاقِلُ

"Büyüklük âdetim değil, ama cahili ve akıllılık taslayanı sevmem."(198)

"Tıb"bın bir anlamı da "büyü"dür. "Matbûb (büyülü) adam" denir. *Sahih*'te Âişe (r. anha) hadisinde şu yer alır: Yahudiler Rasûlullah'a (s.a.) büyü yapınca ve biri başına, diğeri ayaklarına iki melek oturunca biri diğerine şöyle dedi: "Adamın durumu nedir?" Diğeri: "Büyülü (matbûb)" dedi. "Kim büyülemiş?" diye sorunca, "Filan yahudi" cevabını verdi.

Ebu Ubeyd şöyle diyor: Büyülü kişiye "matbûb" demeleri, "tıb"bı sihirden kinaye yapmalarıdır; tıpkı sokulmadan kinaye yapmaları gibi. İyiliğini umarak "selîm = sağlam" derler. Aynı şekilde su bulunmayan helâk edici çölle de kinaye yaparlar. Bizzat dert için de "tıb" denir. İbn Ebi'l-Eslet der ki:

ألاَ مَنْ مُبْلِغٌ حَسَّانَ عَنِّي أسِحْرٌ كَانَ طِبُّكَ أَمْ جُنُونُ

"Hassân'a benim durumumu kim haber verecek,
Derdin büyü müdür, akıl hastalığı mıdır?"

Hamaset şiiri ise şöyledir:

فَإنْ كُنْتَ مَطْبُوباً فَلاَ زِلْتَ هٰكَذَا وَإنْ كُنْتَ مَسْحُوراً فَلاَ بَرِىء السِّحْرُ

"Şayet büyülüysen, böylece kalırsın. Hastaysan iyileşen yoktur."(199)

Kullandığı "matbûb" kelimesiyle büyülü kişiyi, "meshûr" kelimesiyle de "hastalığa yakalanmış" kişiyi kasteder.

Cevherî şöyle diyor: Hastaya "meshur" denir. Sonra beyti verir. Mânası şudur: Şayet senden ve sevginden başıma bir şey gelirse, Allah'tan devamını isterim, zevalini istemem, bu ister büyü, isterse hastalık olsun.

"Tıb" kelimesi üç şekilde okunur. Üstünlü (tab) olursa, işleri iyi bilen demektir, tabîb için "tabb" da denir. "Tıb", tabibin işidir. "Tub", bir yer ismidir. İbnü's-Seyyid böyle demiştir. Şu beyti verir:

---

198. Divan (Berkukî'nin şerhiyle), 3/237.
199. Beyit, *Hamâse*'de (Merzukî şerhiyle, 3/1267) yer alır.

فَقُلْتُ هَلْ انْهَلْتُمْ بِطِبِّ رِكَابَكُمْ بِجَائِزَةِ الْمَاءِ الَّتِى طَابَ طِينُهَا

"Dedim ki: Kervanınızla suyu güzel Tub'ta mı konakladınız?"

Hz. Peygamber (s.a.) "Kim doktorluk taslarsa" sözünü kullanmış, "doktorluk yaparsa" dememiştir. Çünkü "tefâ'ul" bâbında bir şeyi zorlamak ve onu güçlük ve ve zorlukla yapmak, ehli olmamak anlamı vardır. Zorlanmayı bu vezinle kurmuşlardır. Şair şöyle der:

وَقَيْسَ عَيْلاَنَ وَمَنْ تَقَيَّسَا

"Kays Aylan'a ve Kays'lılık taslayana."(200)

Şer'î durum, cahil doktorun tazminat ödemesi gerektiğidir. Tıb ilmine ve uygulamasına önceden bir bilgisi olmadan girişirse, bilgisizliğiyle canları telef etmeye girişmiş, ihmalkârlığıyla bilmediğine atılmıştır. Böylelikle hastayı aldatmış olur. Bu yüzden de tazminat ödemesi gerekir. Bu hüküm, ilim ehlinin bir icmaıdır.

Hattâbî şöyle diyor: Tedavi eden kimse kusurlu davranır da hasta telef olursa, tazminat ödeyeceğinde ihtilâf bilmiyorum. Bilinmeyen her hangi bir ilim veya uygulamayı yapan, kusurlu davranmıştır. Fiilinden dolayı telef durumu ortaya çıkarsa, diyeti öder, kısas yapılmaz. Çünkü, hastanın izni olmaksızın tek başına bu işi yapmamaktadır. Doktor taslağının diyeti, fukahanın çoğunluğuna göre âkılesine (akrabasına) aittir.

Ben derim ki: Bu durum beş kısımdır:

1) Sanatının hakkını veren ve eliyle suç işlemeyen uzman doktor: Şâri' veya tedavi ettiği kişi tarafından izinli fiilinden dolayı bir organın veya canın telef olması, yahut sıfatının kaybolması durumunda, ittifakla tazminat ödemesi gerekmez. Çünkü bu bir kusurlu davranıştır, ama bu konuda izinlidir. Bu tıpkı, yaşı sünnete uygun bir çocuğu zamanında sünnet edip, hakkını verdikten sonra, organ veya çocuk yok olunca tazminat ödememesi gibidir. Tıpkı, insana veya bir başkasına gerektiğinde uygun şekilde ve vaktinde operasyon yapınca, bundan dolayı yok olursa tazminat ödememesi gibi. Sebebinde failin kusurlu davranmadığı her izinli kuşurlu davranış (*sirayet*) böyledir. Haddin ittifakla sirayeti, tazminat gerekmesinde Ebu Hanife'nin aksine cumhûra göre kısasın sirayeti, Ebu Hanife ve Şâfiî'nin aksine ta'zîrin, kocanın karı-

200. Accâc'ındır, recezdir.

sını, öğretmenin öğrenciyi, kiracının hayvanı dövmesinin sirayeti gibidir. Şâfiî, hayvanı dövmeyi istisna etmiştir.

Bu konudaki ittifaklı ve ihtilâflı kaide şudur: Suçun sirayeti, ittifakla tazminat konusudur. Vâcibin sirayeti, ittifakla düşürülmüştür. İkisi arasındakiler ihtilâflıdır. Ebu Hanife, mutlak olarak tazminatı vacip kılmış; Ahmed ve Mâlik tazminatı düşürmüş, Şâfiî mukadder olandan tazminatı düşürmüş, gayru'l-mukadderde vacip kılmıştır. Ebu Hanife, fiilde iznin, selâmetle şartlı olduğuna, Ahmed ve Mâlik, iznin tazminatı düşürdüğüne, Şâfiî ise mukadderde noksanın olmayacağına, bunun nas yerinde olduğuna, ta'zîr, te'dîb gibi gayru'l-mukadder'in ictihadî olduğuna, bunun sonucu telef olursa tazminat ödeyeceğine, çünkü bunun kusurlu olduğu zannı verdiğine bakmıştır.

2)Tedavi ettiğini doğrudan tedavi eden ve bunun sonucu telefe sebep olan bilgisiz doktor taslağı: Bu durumda, ölen, doktor taslağının bilgisiz bir cahil olduğunu bilip de tedavisine izin vermişse tazminat ödemez. Bu şekil, hadisin zâhirine aykırı değildir. Çünkü siyâk ve sözün gücü, doktor taslağının hastayı aldattığını ve öyle olmadığı halde ona tabip olduğu vehmini verdiğini gösterir. Hasta onun doktor olduğunu sanır ve bu bilgisi dolayısıyla tedavisine izin verirse, tabip elinin işlediği cinayeti tazmin eder. Kullanacağı bir ilacı öğütleyince de durum böyledir. Hasta onun bu ilacı bilerek öğütlediğini sanır ve telef olursa, tazminatını öder. Hadis bu konuda zâhir veya sarihtir.

3) İzin verilmiş ve sanatın hakkını veren, ama eli hata yapan ve sağlam bir organın telef olması kusurunu işleyen uzman doktor: Sünnetçinin eli kertiğe kadar giderse, tazminat öder. Çünkü hataen işlenmiş bir cinayettir. Şayet üçte bir veya daha fazla ise, âkılesine aittir. Âkile yoksa, diyet kendi malından mı, beytülmalden mi ödenir konusunda iki görüş vardır. Bunların her ikisi de Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilir. Şöyle denir: Tabip zimmî ise malından ödenir. Müslüman ise, bu konuda iki rivayet vardır. Şayet beytülmal yoksa veya yüklenmesi imkânsızsa, diyet düşer mi, yoksa cinayeti işleyenin malına mı gerekir konusunda iki açıklama şekli vardır. Daha meşhuru, düşeceğidir.

4) Sanatını iyi bilen uzman doktor: Konuyu inceler, hastaya bir ilaç öğütler ve yanlış bir karar vererek, hasta ölürse, bu konuda iki görüş çıkarılabilir: a) Hastanın diyeti beytülmal tarafından ödenir. b) Diyet doktorun âkilesine attir. İmam Ahmed b. Hanbel, imamın ve hâkimin hatası konusunda her ikisini de belirtmiştir.

5) Sanatının hakkını veren uzman doktor: Bir adam veya çocuğun izni olmaksızın veya velisinin izniyle delinin vücudundan fazlalık bir parçayı ke-

ser ya da velisinin izni olmaksızın bir çocuğu sünnet eder, bunun sonucunda telef olursa, Hanbelî mezhebimize mensup olanlar tazminatını ödeyeceği görüşünü benimser. Çünkü izinsiz bir fiilden ortaya çıkmıştır. Bülûğa ermiş biri veya çocuk ve delinin velisi izin vermişse, tazminat ödemez. Mutlak olarak tazminat ödememesi ihtimali vardır, çünkü iyilik yapmıştır, iyilik yapmanın da bir tek yolu yoktur. Aynı şekilde, eğer, kusurluysa, tazminatı düşürme konusunda velinin izninin bir etkisi yoktur. Kusurlu değilse, tazminatının açıklaması yoktur. Şöyle bir itiraz yapılabilir: İznin olmadığında kusurlu, izin olduğunda kusursuzdur. Buna şu cevap verilir: Kusur veya kusursuzluk, fiilinin bizzat kendisiyle ilgilidir. İznin varlığının veya yokluğunun bu konuda bir etkisi yoktur. Bu düşünmeye değer bir konudur.

c) Tabib Terimi:

Bu hadiste geçen "*tabib*" terimi —tedavi ettiği ister hayvan, ister insan olsun—; doktoru (*tabâî*), sürmeciyi (*kahhâl*), operatörü (*cerra'ihi*), sünnetçiyi (*hâtin*), kan alıcıyı (*fâsıd*), hacamatçıyı (*haccâm*), sargıcıyı (*mucebbir*), dağlayıcıyı (*kevvâl*), lavmancıyı (*hâkın*) içerir. "Tabîb" terimi, daha önce geçtiği gibi, sözlük açısından tümü için kullanılır. İnsanların, bazılarına özel isim vermesi sonraki bir âdettir. Sözgelimi, "hayvan" (*dâbbe*) terimini her kavmin belli bir tür için kullanması gibi.

d) Doktorun Ehliyeti:

Uzman doktor (*tabîb-i hâzık*), tedavisinde yirmi durumu gözeten doktordur:

1— Hastalığın türüne bakıp, hangi sınıfa girdiğini incelemek.

2— Sebebine bakıp, neden ortaya çıktığını, etkili sebebini belirlemek.

3— Hastanın gücünü incelemek, hastalığa dirençli olup olmadığını belirlemek. Şayet dirençli ve yenebilecek durumda ise, hastalığıyla mücadele etmek üzere ikisini başbaşa bırakır. Sâkin durumda olanı ilaçla tahrik etmez.

4— Vücudun tabiî mizacını belirlemek.

5— Tabiî olmayan bir şekilde ortaya çıkan mizacını belirlemek.

6— Hastanın yaşı.

7— Hastanın alışkanlığı.

8— Mevsimin şu andaki durumu ve uyulması gerekli özellikleri.

9— Hastanın memleketi ve yaşadığı toprak parçası.

10— Hastalık sırasında havanın durumu.

11— Sözkonusu hastalığa panzehir ilacı belirlemek.

12— İlacın kuvveti ve derecesini incelemek, bu durumla hastanın gücünü mukayese etmek.

13— Bütün hedefinin sadece bu illeti gidermek olmayıp, daha zorlusundan emin olunacak biçimde gidermeye çalışmak. Daha zorlu başka bir illetin doğmasından emin olunmazsa, olduğu gibi bırakır. İlleti uygun bir şekilde gidermek vaciptir. Tıpkı damar ağzı hastalıklarında olduğu gibi. Çünkü kesmek veya menetmekle daha zorlusunun doğmasından korkulur.

14— En kolayıyla tedavi etmek. Beslenme yoluyla tedaviden ilaç yoluyla tedaviye ancak imkânsızlık durumunda geçebilir. Karmaşık ilacı ancak basit ilacın yetersizliğinden sonra kullanabilir. İlaç yerine beslenme, karmaşık ilaçlar yerine sade ilaçlar yoluyla tedavi etmek doktorun ehliyetindendir.

15—Hastalığın tedavisinin mümkün olup olmadığına bakmak. Şayet tedavisi mümkün değilse, sanatını ve saygınlığını korur, tamahkârlığı onu hiçbir faydası olmayan ilaçla tedaviye itmez. Şayet tedavisi mümkünse, giderilip giderilemeyeceğine bakar. Giderilmesi mümkün değilse, hafifletilmesi ve azaltılmasının mümkün olup olmadığına bakar. Azaltılması mümkün değilse ve en iyi imkânı durdurulması ve ilerleyişini engellemesi olarak görürse, tedavide bunu hedef alır, hastanın kuvvetlenmesine yardım eder, hastalığın zayıflatılmasına bakar.

16— Boşaltma yoluyla olgunlaştırmazdan önce karıştırmaya girişmeyip, bilakis olgunlaştırmak, olgunlaşması tamamlandıktan sonra hemen boşaltmaya girişmek.

17— Kalblerin ve ruhların hastalanması ve ilaçları konusunda tecrübe ve uzmanlığı olmak. Bu, bedenlerin tedavisinde önemli bir esastır. Çünkü bedenin ve tabiatının nefse ve kalbe tepki gösterdiği, gözlemlenen bir durumdur. Doktor, kalb ve ruh hastalıklarını ve tedavisini bildiğinde, gerçek bir doktor demektir. Bu konuda tecrübesi olmayan —tabiatın ve beden durumlarının tedavisinde ehil olsa bile— yarım doktordur. Doğruluk, iyilik, güzel davranış, Allah'a ve ahiret yurduna yönelişle hastanın kalbini ve iyileşmesini, ruhunun ve kuvvetlerinin güçlenmesini gözeterek tedavisini yapamayan

her doktor, doktor değil, kusurlu bir doktor taslağı (*mutetabbîb*)dir. Hastalığın en önemli tedavi yollarından birisi de, iyilik yapmak, iyi davranmak, zikir ve dua, Allah'a yakarış, niyaz ve tevbedir. Bu durumların, hastalıkların defedilmesinde etkisi vardır. Şifanın sağlanması, tabiî ilaçlardan daha önemlidir. Ancak bu, vücudun yapısı, kabulü ve bu konuda ve yararıyla ilgili olarak taşıdığı inanca göre etkilidir.

18— Hastaya, çocuğa davranır gibi, iyilikle ve yumuşaklıkla davranmak.

19— Tabiî, ilâhî ve moral ilaçlarını kullanmak. Çünkü ehil doktorların moral verme (*tahyîl*) konusunda ilacın sağlamadığı müthiş durumları vardır. Ehil doktor, hastalığa karşı yardımcı olan herşeyden yardım alır.

20— Tedavi ve tedbirini altı esası gözeterek yürütmek. —Bu doktorluk mesleğinin temelidir—: Mevcut sağlığı korumak, imkânlar ölçüsünde kaybedilen sağlığı geri getirmek, imkânlar ölçüsünde hastalığı gidermek veya azaltmak, daha büyüklerini gidermek için iki kötülükten daha az zararlısına katlanmak, daha büyüklerini sağlamak için iki yarardan daha küçüğünü gözardı etmek. Tedavi, işte bu altı esas çerçevesinde olur. Bağlandığı esaslar bunlar olmayan her doktor, doktor değildir. Allah en iyisini bilir.

Hastalığın başlangıç, ilerleme, bitme ve sona erme dönemleri olduğuna göre, doktorun, hastalığın bir durumuna uygun ve lâyık olanı gözetmesi gerekir. Her durumda kullanılması gerekeni kullanır. Hastalığın başlangıç safhasında tabiatın fazlalıkları hareket ettirmeye ve olgunlaşması için boşaltmaya muhtaç olduğunu görürse, hemen buna girişir. Şayet, önleyen her engel, boşaltmak için kuvvetin zayıflaması ve tahammülsüzlük, mevsimin soğukluğu veya ortaya çıkan bir eksiklik dolayısıyla, hastalığın başlangıç safhasında tabiatın hareket ettirilme fırsatı kaçırılırsa, hastalığın ilerleme safhasında bunu yapmaktan mutlak bir şekilde sakınılmalıdır. Çünkü, eğer bunu yaparsa, ilaçla ilgilenmesi dolayısıyla tabiat şaşırır ve hastalığı düzeltmek ve tam olarak direnmekten vazgeçer. Bu, tıpkı düşmanıyla savaşmakta olan süvariye gelinip, başka bir işle oyalanması gibidir. Bu durumda gerekli olan, mümkün olduğunca tabiata kuvvetini korumakta yardım etmektir.

Hastalık biter, durur ve sakinleşirse, boşaltmaya ve sebeplerinin kökünü kazımaya başlar. Hastalık sona ermeye başlayınca, bu haydi haydi uygulanır. Bu, tıpkı şuna benzer: Düşmanın kuvveti biter ve silahı tükenirse, yakalanması kolay olur. Döner ve kaçmaya yönelirse, çok daha kolay teslim alınır. Hiddeti ve gücü, işin başlangıcında, boşaltılması ve kuvvetinin artması sırasındadır. Böylece hastalık ve ilaç eşittir.

Doktorun ehliyetinden birisi de, daha kolay yolla tedavi imkânı varken, daha zoruna başvurmaması, zayıftan kuvvetliye doğru gitmesidir. Ancak, kuvvetin gitmesinden endişe edilmesi durumunda, daha kuvvetliyle işe başlanmalıdır. Tedavide bir tek yolda ısrar etmez, böylelikle tabiatın alışması ve tepkisinin azalması sonucunu doğurmaz. Kuvvetli mevsimlerde, kuvvetli ilaçlara cesaret etmez. Daha önce de geçtiği gibi, beslenme yoluyla tedavi imkânı varken, ilaç yoluyla tedavi yoluna başvurmaz. Hastalığın sıcak mı, soğuk mu olduğunu kestiremezse, durum iyice belirinceye kadar bir işe girişmez ve sonucundan endişe edileni denemeye girişmez. Sonucu zararlı olmayanın denenmesinde bir sakınca yoktur.

Birkaç hastalık birden varsa, şu üç durumdan birini taşıyandan başlar:

1) Birinin iyileşmesi ötekine bağlı olmak: Çıban ve yara gibi. Bu durumda çıbandan başlanır.

2) Birinin, diğerinin sebebi olması: Bakteri kütlesi ve sıtma (humma afine) gibi. Bu durumda sebebi gidermeye başlar.

3) Birinin diğerinden daha önemli olması. Geçici ve müzmin hastalık gibi. Geçici olandan başlar. Bununla birlikte ötekinden de geri durmaz. Hastalık ve belirti birlikte göründüğünde hastalıktan başlar. Ancak belirti —kulançta[201] olduğu gibi— daha kuvvetli olursa, önce acı teskin edilir, sonra bakteri tedavi edilir. İlaç yolu yerine, açlık, oruç ve uyku gibi boşaltma yolları mümkünse, ilaçla boşaltma yapmaz. Korumayı hedeflediği her sağlığı, benzer ve aynısıyla korur. Şayet daha iyisine geçebiliyorsa, panzehirle ona geçer.

32— Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma:

Hz. Peygamber'in (s.a.) bulaşıcı hastalıklardan korunma ve sağlıklıların bulaşıcı hastalığa yakalananlardan uzaklaşmasını tavsiye konusundaki tutumu şöyledir:

Müslim'in *Sahih*'inde yer alan Câbir b. Abdillah'ın rivayet ettiği hadiste sabit olduğuna göre, Sakîf kabilesi heyetinde cüzzamlı biri vardı. Hz. Peygamber (s.a.) ona haber gönderip şöyle dedi: "Dön, sana bîat ettik."[202]

201. Kulanc: Acı veren salgı hastalığıdır, dışkı ve yellenmeyi güçleştirir.
202. Müslim, 2231.

Buharî, *Sahih*'inde Ebu Hureyre'den rivayet edilen hadis üzerine açıklama yaparken, Hz. Peygamber'den (s.a.) şu hadisi rivayet eder: "Cüzzamlıdan, arslandan kaçar gibi uzak dur."(203)

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde İbn Abbas'tan Hz. Peygamber'in (s.a.): "Cüzzamlıya çok bakmayın." buyurduğu rivayet edilir.(204)

Buharî ve Müslim'de yer alan Ebu Hureyre'den rivayet edilen hadise göre Hz. Peygamber (s.a.): "Hasta devesi olan onu sağlıklı devesi olana getirmesin." buyurmuştur.(205)

Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Cüzzamlıyla, aranızdaki bir veya iki mızrak boyu mesafeden konuş."(206)

Cüzzam, bütün vücuda yayılan siyah salgıdan ortaya çıkan kötü bir hastalıktır. Bütün organların yapısını, şeklini ve görüntüsünü bozar. Hastalığın ileri derecesinde organlar dökülüp düşecek şekilde bozulabilir. Cüzzama "arslan hastalığı" da denir.(207)

Bu isimlendirmede doktorların üç görüşü vardır: 1) Bu hastalık arslanın çok yakalandığı bir hastalıktır. 2) Bu hastalık, hastayı asık yüzlü yapar, arslan görüntüsünü kazandırır. 3) Cüzzamlıya yaklaşanı arslan gibi yakalar.

Doktorlara göre bu hastalık, bulaşıcı ve nesilden nesile geçen bir hastalıktır. Cüzzamlıya yaklaşan ve veremli hastası bulunan, mikrobu hava yo-

---

203. Buharî, 10/32. Affân—Selim b. Hayyân—Saîd b. Meynâ senediyle. Saîd b. Meynâ şöyle demiştir: Ebu Hureyre'yi, "Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu" derken işittim: "Hastalık (sahibinden bir başkasına) kendi kendine bulaşmaz, eşyada uğursuzluk yoktur. Ükey ve baykuş (ötmesinin tesiri ve kötülüğü) de yoktur. Safer ayında uğursuzluk yoktur. Cüzzamlıdan arslandan kaçar gibi uzak dur." İbn Hacer şöyle diyor: Affân, İbn Müslim es-Saffâr'dır, Buharî'nin şeyhlerindendir, fakat ondan rivayet ettiklerinin çoğu başkası vasıtasıyladır, bunlar da başka bir yerde bulamadığı ta'liklerdir." Ebu Nuaym'e göre, ondan râviyi belirtmeksizin rivayette bulunur. İbnü's-Salâh'ın metoduna göre mevsûl olur. Ebu Naîm bunu Ebu Davud et-Tayalisî ve Kuteybe b. Müslim b. Kuteybe yoluyla bağlamıştır. Her ikisi de Affân'ın hocası Selim b. Hayyân'dan rivayet ederler. Ayrıca Amr b. Merzuk—Selim yoluyla da, ama mevkûf olarak bağlamıştır. İbn Huzeyme de bu hadisi muttasıl yapmıştır.
204. İbn Mâce, 3543. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, no: 2072. Senedi kuvvetlidir.
205. Buharî, 10/206; Müslim, 2221.
206. İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah rivayet etmiştir (1/78). Ayrıca Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (5/101) bu hadise yer vermiştir.
207. Dr. Ezherî şöyle diyor: Bu hastalık, arslan hastalığı diye isimlendirilmiştir. Çünkü yüzdeki çöküntü ve buruşmalar hastanın yüzünü arslan yüzü gibi yapar. Bu hastalığın tehlikeli yanı, uç sinirlerini bozmasıdır. Bunun sonucunda hasta öncelikle parmak ucu hassasiyetini kaybeder, sonra parmaklar zamanla düşer. Uzun süre birlikte bulunmaktan dolayı solunum yoluyla bulaşan hastalıklardan biridir. Zamanımızda hastalığın yayılmasını önlemek için cüzzamlıların hepsi özel ortamlara alınır.

luyla kapar. Hz. Peygamber (s.a.), ümmetine olan büyük sevgisi ve içtenliği dolayısıyla, bedenlerine ve gönüllerine bir kusur ve bozukluk getiren sebeplerden uzaklaşmalarını istemiştir. Hiç şüphesiz, bu hastalığa yakalanmak için vücutta gizli bir kabiliyet ve potansiyel olabilir, vücut çok çabuk cevap verici ve yakınında ve ilişki içinde bulunduğu taşıyıcı kişilerden hastalığı kapan bir yapıda olabilir. Bu hastalıktan korkmak ve vehim içinde olmak, bulaşmasının en önemli sebeplerindendir. Çünkü evham çok aktiftir ve bütün organlara ve fonksiyonlara hâkim olur. Hastanın nefesi, sağlıklıya ulaşıp, mikrobu ona aşılayabilir. Bu durum, bir takım hastalıklarda görülmektedir. Hava, hastalığın bulaşma sebeplerinden birisidir. Bütün bunlara rağmen, hastalanmak için vücudun bu hastalığı kapabilecek yapıda olması zorunludur. Hz. Peygamber (s.a.) bir kadınla evlenmişti. Gerdeğe girmek istediğinde, kalçasında bir beyazlık gördü ve kadına: "Âilene dön." dedi.[208]

Bazıları, bu hadisler ile onları iptal eden ve aykırılığı bulunan başka bazı hadislerin çatıştığını zannetmiştir. Bu hadislerden birisi, Tirmizî'nin[209] Câbir b. Abdillah'tan rivayet ettiği şu hadistir: Rasûlullah (s.a.) cüzzamlı bir adamın elini tuttu. Sahanın içine sokarak "Allah'a güvenerek ve O'na dayanarak bismillah deyip ye!" buyurdu.

Yine *Sahih*'te Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Hastalığın kendiliğinden sirâyeti ve eşyada uğursuzluk yoktur."

Hadislerin çatıştığı iddiasına karşı biz şunları belirtiriz: Allah'a hamd olsun ki Hz. Peygamber'in (s.a.) sahih hadisleri arasında çatışma yoktur. Çatışma olduğu sanılıyorsa bunun sebebi, ya iki hadisten birisi O'na ait olmayıp güvenilir râviler de yanılabileceğinden güvenilirliğine rağmen bazı râviler hata etmiştir, ya da nesih sözkonusu olabilen türden ise iki hadisten birini neshetmiştir, veyahut da çatışma bizzat Hz. Peygamber'in sözünde değil de bu sözü duyanın anlayışındadır. Çatışma iddiası işte bu üç durumdan birisidir.

Her ikisi de her yönden sahih, açık ve çelişkili görünüp de biri diğerini neshetmeyen hadis asla yoktur. Dudaklarından yalnızca gerçekler çıkan, doğru sözlü olan ve böyle kabul edilen birinin sözünde çelişme bulunmasından Allah korusun. Yanlışlık, nakledilenin bilinmemesi ve sahih olan ile olmayanın ayırd edilememesindeki eksiklikten veya Hz. Peygamber'ın (s.a.) muradını anlamak ve kasdetmediği bir şekilde yorumlamaktaki kusurdan, yahut da ikisi-

208. Ahmed b. Hanbel, 3/493.
209. Tirmizî, 1818. Ayrıca bk. Ebu Davud, 3925; İbn Mâce, 3542.

nin birden bulunmasından ortaya çıkar. İşte görüş ayrılıkları ve fesat da bunlardan doğmuştur. Başarıya Allah'ın yardımıyla ulaşılır.

İbn Kuteybe, *İhtilâfu'l-Hadis* adlı eserinde, hadis düşmanları ile hadis ehlinin bu konudaki görüşlerini şöyle anlatır: Derler ki: Hz. Peygamber'den (s.a.) birbiriyle çelişen iki hadis rivayet ediyorsunuz. Birinde: "Hastalığın kendiliğinden bulaşması ve eşyada uğursuzluk yoktur."; Hz. Peygamber'e (s.a.): Uyuz, devenin dudağında yer eder ve bulaşır denilince, "Birincisi ne kadar bulaştırıcıymış!" buyurdu.[210] Yine, "Hasta devesi olan, onu sağlıklı devesi olana getirmesin. Cüzzamlıdan arslandan kaçar gibi uzaklaş." hadisini rivayet edersiniz. Bir de şunu rivayet edersiniz: Müslüman olduğuna dair bîat etmek üzere Hz. Peygamber'e (s.a.) cüzzamlı biri geldi. Hz. Peygamber ona bîat ettiğini bildirdi ve ayrılmasını emretti. Ona izin vermedi ve şöyle buyurdu: "Uğursuzluk kadında, evde ve hayvanda olur."[211] İşte bütün bunlar birbiriyle çelişkilidir, tutarlı değildir.

Ebu Muhammed der ki: Bizce bunlarda bir çelişki yoktur. Her birinin ayrı yeri ve zamanı vardır. Şayet bu yer ve zaman iyi ayarlanırsa, çelişki de ortadan kalkar.

Bulaşıcı hastalık iki çeşittir:

1) Cüzzamın bulaşıcılığı: Cüzzamlının nefesi çok etkili olur, yanında uzun süre oturan ve konuşana mikrobu bulaştırır. Cüzzamlının karısı da bunlar arasındadır, onunla evde birlikte yatar, hasta ona mikrobu verir, hatta kadın da cüzzama yakalanabilir. Böylece çocukları da büyüyünce babalarına benzer. Verem, sıtma ve uyuz da böyledir. Doktorlar veremli ve cüzzamlıyla birlikte olmamayı öğütler. Bununla uğursuzluğu değil, havanın değişmesini ve

---

210. Ahmed, 2/327. İsnadı sahihtir.

211. Mâlik, 2/972; Buharî, 9/118; Müslim, 2225; Tirmizî, 2825: Abdullah b. Ömer'den. Buharî de İbn Ömer'den şu sözlerle rivayet eder: "Şayet herhangi bir şeyde uğursuzluk varsa bu evde, kadında ve attadır." Yine Buharî (9/118), Mâlik (2/972) ve Müslim (2226), Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den şu sözlerle naklederler: "Herhangi bir şeyde uğursuzluk varsa, bu atta, kadında ve evdedir." Ayrıca Müslim (2227), Câbir'den şu sözlerle nakleder: "Şayet herhangi bir şeyde uğursuzluk varsa, bu evde, hizmetçi ve attadır." İbnü'l-Cevzî şöyle diyor: "Hadisin anlamı şudur: Şayet bir şeyin kötülük ve uğursuzluk sebebi olmasından korkulursa, bu şeyler câhiliye devrinde sanıldığı şekilde uğur veya uğursuzluk değildir. Sebeplere tesir bahşeden sadece kaderdir." Hattâbî ise şöyle diyor: "İnsan barınacağı bir evsiz, birlikte yaşayacağı eşsiz ve işini göreceği atsız olamayacağına göre, başına hoşlanmadığı bir iş gelmesi de kaçınılmazdır. Her ne kadar Allah'ın takdiri sonucu ortaya çıkmaşlarsa da, uğur ve uğursuzluk işte bu eşyalara bağlanmıştır."

Abdürrezzak, *Musannef*'inde Ma'mer'den şunu nakleder: "Bu hadisi şu şekilde yorumlayanı gördüm: Kadının uğursuzluğu kısırlığıdır; atın uğursuzluğu, üstünde savaşılmamasıdır; evin uğursuzluğu da kötü komşudur." Bk. *Fethu'l-Bârî*, 6/45-47.

uzun süre onu teneffüs edene mikrobun geçeceğini belirtmek isterler. Doktorlar, uğura ve uğursuzluğa en az inanan kişilerdir. Develerde sulu uyuz da böyledir. Develer birlikte olur, karışır veya aynı yerde barınırsa, içtiği sudan veya yaradan mikrobu kapar. Hz. Peygamber (s.a.): "Hasta devesi olan, onu sağlıklı devesi olana getirmesin." buyururken işte bunu kasdetmektedir. Böylelikle O, yaradan bir şey kapmaması için hastanın, sağlıklıyla karıştırılmasını iyi görmemiştir.

2) Diğer bulaşıcı hastalık ise, herhangi bir bölgedeki tâun hastalığıdır. Bulaşmaması için insanlar tâunlu bölgeden kaçar. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: "Bulunduğunuz bölgede tâun olursa, oradan çıkmayın. Tâun olan bölgeye de girmeyin." "Çıkmayın" sözüyle şunu demek istiyor: Tâunlu bölgeden çıkmayın. Siz Allah'ın takdirinden kaçmayı, sizi Allah'ın takdirinden kurtarır sanırsınız. "Girmeyin" sözüyle ise tâunsuz bölgede kalmanız gönüllerinizi daha yatıştırıcı, hayatınızı daha sevdiricidir. Kadın veya evin uğursuzluğu işte bundan bilinir. Erkeğin başına bir sıkıntı gelince veya açlık olunca, "Uğursuzluğu sen getirdin." der. Hz. Peygamber'in (s.a.): "Uğursuzluk yoktur." dediği şey işte budur.[212]

Başka bir grup şöyle der: Cüzzamlıdan uzaklaşma ve kaçma emri, tavsiye ve yönlendirme niteliğindedir. Onunla birlikte yemesi ise, beraberce yemenin caiz olup haram olmadığını göstermek içindir.

Başka bir grup ise şöyle diyor: Bu iki açıklama, genel değil, özeldir. Hz. Peygamber (s.a.) her bir açıklamayı durumuna uygun düşecek şekilde yapmıştır. Bazı insanlar kuvvetli iman ve tevekkül sahibidir ve bu tevekkül kuvveti tıpkı güçlü tabiatın hastalığı defedip yok etmesi gibi uğursuzluk kuvvetini defeder. Bazıları ise buna güç yetiremez. Böylesine de ihtiyatı ve korunmayı söylemiştir. Yine Hz. Peygamber (s.a.), ümmetinin her ikisine de uyması için, iki durumu birlikte uygulamıştır ki gücü yeten, Allah'a tevekkül ve O'na güvenme yolunu, güç yetiremeyen de korunma ve ihtiyat yolunu seçebilsin. Bunların her ikisi de doğru yoldur. Biri kuvvetli mü'min için, diğeri ise zayıf mü'min için. Böylece her bir grubun durumlarına uygun bir dayanak ve model vardır. Bu olaylara benzer şekilde, Hz. Peygamber (s.a.) dağlama yapmış ve fakat dağlama yapmayanı övmüş, yapmamayı tevekküle benzetmiş, uğursuzluğu terketmiştir. Bunun benzerleri çoktur. İşte bu gerçekten güzel ve ince bir yoldur. Hakkını veren ve özünü kavrayan için birçok çatışma durumu ortadan kalkar.

---

212. İbn Kuteybe, *Tevîlu Muhtelefi'l-Hadis*, 102-104.

Bir başka grup ise, cüzzamlıdan kaçma ve uzaklaşma emrinin tabiî bir durum dolayısıyla olduğunu benimsemiştir. Bu tabiî durum, hastadaki mikrobun dokunma, birlikte olma ve teneffüs yoluyla sağlıklı kişiye geçmesidir; bu, beraberlik ve dokunmanın yenilenmesiyle olur. Cüzzamlıyla üstün bir yarar dolayısıyla birlikte yemesinin bir sakıncası yoktur. Bir defada ve kısa bir sürede hastalık bulaşmaz. Birincisinde kötülüğü önlemek ve sağlığı korumak maksadıyla beraberliği yasaklamış, ikincisinde ihtiyaç ve yarar ölçüsünde beraber olmuştur. Aralarında bir çelişki yoktur.

Başka bir grup da şöyle diyor: Birlikte yediği cüzzamlı henüz ilerlememiş bulaşıcı olmayan bir cüzzama tutulmuş olabilir. Bütün cüzzamlılar aynı değildir, hepsinden de hastalık bulaşmaz. Bilakis bazı cüzzamlılarla birlikte olmak zarar vermez ve hastalık bulaştırmaz. Bu hastalar, hastalık biraz bulaşıp,durumu ilerlemeyip bu şekilde devam eden ve vücudunun diğer kısımlarına bulaşmayan hastalardır ki, onların hastalığının başkasına bulaşmaması daha çok beklenir.

Başka bir grup şöyle diyor: Cahiliye insanı bulaşıcı hastalıkların, Allah'a nisbeti sözkonusu olmaksızın doğrudan hastalığın kendi özelliğinden bulaşıcı olduğuna inanırdı. Hz. Peygamber (s.a.) onların bu inançlarını iptal etti. Hastalık ve şifa verenin yüce Allah olduğunu belirtmek için cüzzamlıyla birlikte yedi. Bunun Allah'ın sebepleri ve sonuçlarına götürücü şekilde yarattığından olduğunu anlamaları için cüzzamlıya yaklaşmalarını yasakladı. Yasaklamasında bu sebepleri ortaya koyması sözkonusu iken fiilinde bu sebeplerin kendiliğinden doğmadığını, bilakis, dilediği takdirde yüce Allah'ın onların kuvvetini alıp tesirini önlediğini, dilerse de olduğu gibi bırakıp tesir ettiğini açıklaması sözkonusudur.

Bir başka grup ise şöyle diyor: Bu hadisler içinde nâsih vardır, mensûh vardır. Tarihlerine bakılır. Daha sonra olanı bilinirse, nâsih olduğuna hükmedilir, aksi takdirde bir değerlendirmeye girişmekten kaçınılır.

Başka bir grup da şöyle diyor: Bunların bir kısmı tam olarak tesbit edilmiş, bir kısmı ise tesbit edilememiştir. Bir grup, "uğursuzluk yoktur" hadisi hakkında şunu söylemektedir: Ebu Hureyre, önce bu hadisi rivayet ederdi, sonra şüphelendi ve bıraktı. Kendisine başvurup, "Bunu rivayet ettiğini duyduk" dediklerinde, rivayet etmedi.

Ebu Seleme şöyle diyor: "Ebu Hureyre bu hadisi unuttu mu, yoksa hadislerden biri diğerini nesh mi etti, bilemiyorum?"

Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği: "Hz. Peygamber (s.a.), bir cüzzamlının elini tutup sahana soktu." şeklindeki hadis, sabit ve sahih bir hadis de-

ğildir. Tirmizî'nin bu hadisle ilgili değerlendirmesi, garib bir hadis olduğu şeklindedir, bu hadisi sahih veya hasen olarak da görmemiştir. Şu'be ve başkaları; "Bu çeşit garîb hadislerden sakının" derler. Tirmizî de diyor ki: "Bu, Hz. Ömer'in bir fiili olarak da rivayet edilir ki bu gerçektir." Yasaklama hadisleriyle çatıştırılan iki hadisin durumu işte budur: Birincisini Ebu Hureyre rivayet etmekten vazgeçmiş ve inkâr etmiş, ikincisi ise Rasûlullah'a ait değildir. Allah en iyisini bilir.

Bu konuyu *Miftâhu Dâri's-Sa'âde* adlı eserimizde buradakinden daha geniş bir şekilde ele aldık.(213) Başarıyı Allah'tan isteriz.

33— Haram Nesnelerle Tedavi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) haram nesnelerle tedaviyi yasaklama konusundaki tutumu şöyledir:

Ebu Davud, *Sünen*'inde Ebu'd-Derdâ'dan Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Allah hastalığı ve ilacını yaratmıştır. Her hastalığın ilacını yaratmıştır. Tedavi olunuz. Haram nesnelerle tedavi olmayınız."(214)

Buharî, *Sahih*'inde İbn Mes'ûd'dan şunu nakleder: "Allah şifanızı size haram kıldığına vermemiştir."(215)

Sünen'de Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.) haram ilaçları yasaklamıştır.(216)

Müslim'in *Sahih*'inde Târık b. Suveyd el-Cu'fî'den rivayet edildiğine göre, Târık, Hz. Peygamber'e (s.a.) şarabı sormuş, Hz. Peygamber de onu yasaklamış veya yapılmasını hoş görmemiştir. Bunun üzerine Târık: "İlaç için yapacağım" deyince Hz. Peygamber de: "O ilaç değil, fakat hastalıktır." buyurmuştur.(217)

---

213. *Miftâhu Dâris-Sa'âde*, 2/264, 273.
214. Ebu Davud, 3874.
215. Buharî, 10/68. İbn Mes'ud'un sarhoş edicilerle ilgili sözü şöyledir: "Allah, şifanızı size haram kıldığına vermemiştir." Hafız İbn Hacer şöyle diyor: Aynı eser, Ali b. Harb et-Tâî'nin *Fevâid*'inde şöyle rivayet edilir: "Haysem b. el-İdâ, karın ağrısından şikâyet etti. Şarap içmesi önerildi. İbn Mes'ûd'a danışıp durumu sordu. İbn Mes'ûd da yukarıdaki cevabı verdi." Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Kitabu'l-Eşribe*, no: 130; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Ebu Vâil vb. tarikıyla.
216. Ebu Davud, 3870; Tirmizî, 2046; İbn Mâce, 3459; Ahmed b. Hanbel, 2/305, 446, 478. Senedi kuvvetlidir.
217. Müslim, 1984.

Sünen'de ilaç olarak yapılan şarap sorulunca, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu rivayet edilir: " O, hastalıktır, ilaç değil."[218]

Müslim'in *Sahih*'inde Târık b. Suveyd el-Hadramî'den rivayete göre, Hz. Peygamber'e şunu anlatmıştır: "Ey Allah'ın elçisi! Bizim bölgemizde üzümler var, onları sıkıp içecek yapar ve içeriz." Hz. Peygamber: "Hayır, olmaz." cevabını verdi. Bunun üzerine yeniden şunu söyledim: "Hastalar için şifa arıyoruz." Hz. Peygamber: "Bu şifa değil, hastalıktır." cevabını verdi.[219]

Nesâî'nin *Sünen*'inde yer aldığına göre, doktorun biri, bir hastalığın ilacı konusunda kurbağadan söz açınca, Hz. Peygamber (s.a.), onun kurbağayı öldürmesini yasaklamıştır.[220]

Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Şarapla tedavi olana Allah şifa vermez."[221]

Haram nesnelerle tedavi olmak, aklen ve şer'an kötüdür. Şer'an kötü oluşunun dayanağı, zikrettiğimiz bu hadisler ve diğerleridir. Aklen kötü oluşunun gerekçesine gelince; Yüce Allah onları pis oluşları yüzünden haram kılmıştır. Çünkü, güzel nesneleri Allah bu ümmete ceza olsun diye haram kılmamıştır. Halbuki İsrailoğullarına bunları da haram kılmıştır: "Yahudilerin yaptıkları zulüm dolayısıyla, helâl kılınan güzel nesneleri onlara haram kıldık."[222] Yüce Allah bu ümmete haram kıldığını, pis oluşu dolayısıyla haram kılmıştır, böylesinin haram kılınması onları korumak ve kullanımından sakındırmak içindir. Mikrop ve hastalık sebeplerinden şifa aranması uygun düşmez. Çünkü, her ne kadar hastalığın gitmesinde etkisi varsa da, kendisindeki pislik dolayısıyla kalbe daha büyük bir mikrop bırakır. Bunun sonunda da tedavi gören, beden hastalığını giderme uğrunda kalb hastalığını kapmış olur.

Ayrıca, haram kılınması, her yolla ondan kaçınmayı ve uzak durmayı gerektirir. İlaç olarak kullanımında, arzu ve isteği kamçılama sözkonusudur. Bu ise şeriatın maksadına aykırıdır. Bunun yanısıra, şeriat sahibinin ortaya koyduğu gibi, o bir hastalıktır, ilaç olarak kullanılması caiz değildir.

---

218. Ebu Davud, 3873; Tirmizî, 2047. Senedi hasendir. Tirmizî der ki: Bu, hasen-sahih bir hadistir. İbn Hibbân (1377) da bu hadisi sahih görmüştür.
219. Yazar, hadisin bu sözlerle, Müslim'de olduğunu sanıyorsa da, hadis onda olmayıp, Ahmed b. Hanbel (*Müsned*, 4/311) ve İbn Mâce (3500)'dedir.
220. Nesaî, 210; Ahmed, 3/353, 499. Senedi sahihtir.
221. Süyutî, bu hadisi *el-Câmiu's-Sağîr*'de: "Şarap gibi haram bir nesneyle tedavi olana Allah şifa vermez." şeklinde verir. Ebu Nu'aym, *Tıbb*'da bu hadisi Ebu Hureyre'ye nisbet eder ve zayıf olduğunu belirtir.
222. Nisâ, 4/160.

Haramın kullanılması, bedene ve ruha pislik niteliğini nakşeder. Çünkü beden, ilaçtan açık bir şekilde etkilenir. Şayet ilaçta pislik varsa, beden bu ilaçtan pislik alır, hele hele bizzat kendisi pis olan ilaçlarda durum daha da kötüdür. Bu yüzden yüce Allah, nefse pislik şekil ve niteliğini vermesi dolayısıyla, kullarına pis gıda, içecek ve giyecekleri haram kılmıştır.

Ayrıca, haram nesneyle tedavinin mübah kılınması —özellikle şehvet ve lezzet için kullanmaya yol arayan, onun yararlı olduğunu, mikropları öldürüp şifa sağladığını sanan— nefisler için bulunmaz bir nimet olur. Şârî', mümkün olan her şekilde kullanımına yol vermemiştir. Hiç şüphesiz haramın kullanılmasına yolu kapatmakla açmak arasında çatışma ve çelişme vardır.

Bunun yanısıra, haram ilaçlarda varolduğu sanılan şifadan daha fazlası vardır. Sözümüzü Allah'ın bize asla şifa vermediği kötülüklerin anasına getirelim. O, doktorlar, hukukçular ve kelâmcılara göre aklın merkezi olan dimağa şiddetli bir şekilde zarar verir. Hipokrat, ondan şöyle söz eder: "Şarabın başa zararı çoktur. Çünkü şarap hızla oraya yükselir. Onun yükselişiyle bedene hakim maddeler de yükselir. Böylece zihne zarar verir."

Kâmil'in yazarı şöyle diyor: "Şarabın ayırdedici özelliği, dimağa ve sinirlere zarar vermesidir."

Şarap dışındaki haram ilaçlar iki çeşittir:

1— Nefsin hoşlanmadığı ve tabiatın hastalığı onunla tedavisine yönelmediği nesneler: Zehirler, zehirli yılan etleri vb. pis nesneler. Her biri tabiatın hoşlanmadığı şeylerdir. Bu yüzden ilaç değil, hastalığa dönüşür.

2— Nefsin hoşlandığı nesneler: Bunun zararı, yararından çoktur. Akıl haram kılınmasını gerektirir. Akıl ve fıtrat bu konuda şeriatle uygunluk gösterir.

Burada, haram nesnelerin ilaç olarak kullanılmaması konusunda ince bir sır vardır. İlaçla şifa bulmanın şartı, onu benimseyerek ve yararına inanarak kullanmaktır. Allah haram nesneye şifa bereketi vermemiştir. Çünkü, yararlı olan bereketlidir. Nesnelerin en yararlısı, en bereketli olanıdır. İnsanların mübarek olanı, nerede olursa olsun helâlden yararlananıdır. Bilindiği gibi müslümanın bu nesnenin haram olduğuna inanması, bereketine ve yararına inanmasına, onun hakkında iyi niyet beslemesine ve tabiatının onu kabul etmesine engeldir. Hatta kulun imanı arttıkça, ondan daha hoşlanmaz, ona inanmaz ve tabiatı onu arzulamaz. Bu durumda onu kullandığında, haramlığına inancı, iyi niyet beslemeyişi ve hoşlanmayışı ortadan kalkmadığı sürece, kendisi için ilaç değil, hastalık olur. İnancı, iyi niyet beslemeyişi ve hoşlanmayı-

şının ortadan kalkması ise imana aykırıdır. Mü'min ise onu sadece ve sadece hastalık olarak kullanır. Allah en iyi bilendir.

34— Bitin Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) baştaki biti tedavisi ve gidermesindeki tutumu şöyledir:

Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Kâ'b b. Ucre'den şu olay rivayet edilir: Başımda bir ağrı vardı. Rasûlullah'ın (s.a.) yanına getirildim. Bitler yüzümde sıçrayıp duruyordu. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Meşakkatin sende bu dereceye vardığını zannetmezdim." Bir rivayete göre Hz. Peygamber, başını tıraş etmesini ve altı fakiri doyurmasını ya da bir koyun kesmesini veyahut üç gün oruç tutmasını emretti.[223]

Bit, başta ve vücutta iki şeyden ortaya çıkar: Bedenin dışından ve içinden. Dışından olan, vücutta biriken kir ve pisliktir. İkincisi ise, kokuşmuş vücut pisliğidir ki vücut onu deri ile et arasına atar, deriden çıktıktan sonra terle kokuşur, bit de işte bundan olur. Bu çoğu kez, mikroptan, hastalıklardan ve kirler sebebiyle olur. Çocukların başlarında, çoğu kez terli oluşları ve bitin doğmasını sağlayan sebeplerin taşıyıcılığını yapmaları dolayısıyla daha çok olur. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.), Câfer'in oğullarını tıraş etmiştir.

Bitin en önemli ilacı, deri gözeneklerinin açılması için başın tıraş edilmesidir. Bunun sonucunda pis salgılar dışarı atılır ve karışım maddesi zayıflar. Tıraş olduktan sonra başa biti öldüren ve üremesini engelleyen ilaç bağlanması gerekir.

Başın tıraş edilmesi üç çeşittir:1) İbadet ve Allah'a yaklaştırıcı olan, 2) Bid'at ve şirk olan, 3) İhtiyaçtan ve ilaç olarak yapılan. Birincisi, hac veya umrede yapılan tıraştır. İkincisi; başın Allah'tan başkası için tıraş edilmesidir. Nitekim bazı müridler, şeyhleri için tıraş olurlar. "Başımı filan için tıraş ettim", "Sen başını filan için tıraş ettin" derler ki, bu "filana secde ettim" demek gibidir. Çünkü başın tıraş edilmesi itaat, ibadet ve bağlılık sembolüdür. Bu yüzden de hac ibadetinin bir unsuru olmuştur; hatta İmam Şâfiî'ye göre, haccın onsuz tamam olmayacağı bir rüknüdür. Çünkü, başın tıraş edilmesi, azametine boyun eğmek ve izzetine saygı göstermek için alınların Rab huzuruna konmasıdır. Bu da ibadet şekillerinin en ileri derecesidir. Bunun

223. Buharî, 4/10, 13; Müslim, 1201.

için Araplar, esiri aşağılamak veya salıvermek istediklerinde, başını tıraş edip salıverirlerdi. Sapık şeyhler ve şeyhlikleri şirk ve bid'ate dayalı olup Rablığa özenenler ortaya çıkınca, müridlerinden kendilerine ibadet etmelerini istediler, başlarını da kendileri için tıraş etmelerini telkin ettiler, kendilerine secde edilmesini de telkin ettiler, ama buna başka bir isim vererek, "Bu, başın şeyh huzuruna konmasıdır." dediler. Allah'a yemin olsun ki, Allah için secde, başın O'nun huzuruna konmasıdır. Yine bu şeyhler, müridlerinin onlar adına adak yapmalarını, onlara tevbe etmelerini ve onların adıyla yemin etmelerini telkin ettiler. Bu ise, Allah'tan başka Rablar ve tanrılar edinmeleri demektir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Allah'ın, kendisine kitâbı, hükmü ve peygamberliği verdiği insanoğluna, 'Allah'ı bırakıp bana kulluk edin' demek yaraşmaz. Fakat 'Kitab'ı öğrettiğinize, okuduğunuza göre Rabbe kul olun' demek yaraşır. Size melekleri, peygamberleri Rab olarak benimsemenizi emretmesi de yaraşmaz. Siz müslüman olduktan sonra size inkâr etmeyi mi emredecek?"(224)

İbadetlerin en üstünü, namaz ibadetidir. Şeyhler ile bilginler ve ceberut taslakları namazın unsurlarını aralarında bölüşmüşlerdir. Şeyhler namazın en üstün unsurunu, secdeyi almışlardır. Bilginlere benzemek isteyenler ise rükû'u almışlardır. Birbirleriyle karşılaşınca, namaz kılanın Rabbına rükû için eğilmesi gibi eğilirler. Ceberûtlar ise kıyâmı almışlardır; hürler ve köleler, onlar otururken huzurlarında ayakta dururlar. Hz. Peygamber (s.a.) bu üç durumun her birini tek tek yasaklamıştır. Bu şekilde hareket etmek bu yasağa açıktan muhalefet demektir. Hz. Peygamber, Allah'tan başkasına secde edilmesini yasaklamış, şöyle buyurmuştur: "Hiç kimsenin bir başkasına secde etmesi yaraşmaz." Muaz b. Cebel'in secde etmesi teklifini reddederek: "Sakın duymayayım!" demiştir.(225) Bunun haram oluşu, zarurât-ı diniyyedendir. Buna Allah'tan başkası için izin verenin bu tutumu, Allah'a ve Peygamberine karşı çıkmak demektir.

---

224. Âl-i İmrân, 3/79-80.

225. Ahmed b. Hanbel, (5/227, 228) bu hadisi Muaz b. Cebel'den rivayet etmiştir: Muaz, Yemen'den dönünce, Rasûlullah'a (s.a.) şöyle demiştir: "Ey Allah'ın elçisi! Yemen'de birbirlerine secde eden adamlar gördüm. Biz de sana secde edelim mi?" Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Şayet insanın insanoğluna secde etmesini emretseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim." Râvileri güvenilirse de, hadis munkatı'dır.Ahmed (4/381) ve İbn Mâce (1853) de bu hadisi, Abdullah b. Ebî Evfâ yoluyla rivayet ederler: Muaz, Yemen'e (veya Suriye'ye) geldi. Hıristiyanların papaz ve rahiplere secde ettiklerini gördü. Kendi kendine Rasûlullah'ın (s.a.) secde edilmeye daha lâyık olduğunu düşündü. Dönünce, Rasûlullah'a şöyle dedi: "Ey Allah'ın elçisi! Hıristiyanların papaz ve rahiplere secde ettiğini gördüm. Kendi kendime, senin secde edilmeye daha lâyık olduğunu düşündüm." Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Şayet birinin diğerine secde etmesini emretsey-

Secde ibadet çeşitlerinin en ileri derecesinde olanıdır. Bu müşrik, bu türe beşer için izin verince, Allah'tan başkasına kulluk etmeye izin vermiş olur. Hz. Peygamber'den (s.a.) şu olay sabittir: Rasûlullah'a: "İnsan başka biriyle karşılaşınca ona eğilebilir mi?" diye sorulunca, "Hayır" cevabını vermiş, "Kucaklayabilir ve öpebilir mi?" denilince, yine "Hayır." demiş, "Musâfaha yapabilir mi?" denilince: "Evet" cevabını vermiştir.[226]

Ayrıca saygı sırasında eğilmek secdedir. Nitekim yüce Allah: "Secde ederek kapısından girin."[227] buyurur ki, buradaki "secde ederek", "eğilerek" anlamındadır. Yoksa, alınların girişi mümkün değildir. Hz. Peygamber'in (s.a.), acemlerin birbirine yaptığı gibi, kendisi otururken ayakta durmayı yasakladığı sâbittir, hatta namazda bu şekilde durmayı bile yasaklamış, ayakta durmaları Allah için olmasına rağmen kendisi otururken başı ucunda ayakta durmamaları için özürleri bulunmayıp sağlam oldukları halde etrafındakilerin de oturarak namaz kılmalarını emretmiştir. Bu böyle olunca, ayakta durmanın ve ibadetin Allah'tan başkası için olmasını bir düşünün!

Kısacası, câhil ve sapık nefisler, yüce Allah'a ibadeti ortadan kaldırmış, yaratıklardan yüce bildiğini O'na ortak etmiş, böylelikle Allah'tan başkasına secde etmiş, ona rükû yapmış, tıpkı namazda durur gibi huzurunda durmuş, başkasıyla yemin etmiş, başkasına adak yapmış, başkası için tıraş olmuş, başkası için kurban kesmiş, başkasının evini dolaşmış, sevgi, korku, ümit ve itaatle onu ululamıştır. Tıpkı yaratıcı'yı ulular gibi, hatta ondan daha ileri derecede, taptığı yaratık ile âlemlerin Rabb'ını eşit tutmuştur. İşte böyleleri, peygamberlerin davetine karşı çıkanlar, Allah'a ortak koşanlar, —cehennem

---

dim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim." buyurdu. İbn Hibbân (1390) bu hadisi sahih görmüştür. Kays b. Sa'd'ın hadîsi de, onu desteklemektedir: Kays şunu anlatır: Hîre'ye geldim. Onların, merzübân denilen yöneticilerine secde ettiklerini gördüm. Kendi kendime, Rasûlullah secde edilmeye daha lâyık dedim. Hz. Peygamber'e geldim ve şöyle dedim: "Ben Hire'ye gittim, onların merzübanlarına secde ettiklerini gördüm. Ya Rasûlulah! Sen secde etmemize daha lâyıksın." Rasûlullah şunu sordu: "Şayet kabrime uğrasaydın ona secde eder miydin?" Ben de "Hayır." dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Yapma! Şayet birinin diğerine secde etmesini emretseydim, kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim. Çünkü Allah, kadınlara kocalarına karşı borçlar yüklemiştir." Aynı konuda Tirmizî'de (1159) hasen senedle, İbn Hibbân'ın (1291) sahih gördüğü bir hadis yanında, Hz. Âişe'den rivayet edilip, Ahmed (6/76) ve İbn Mâce'de (1852) yer alan başka bir hadis daha vardır.

226. Tirmizî, 2729; İbn Mâce, 3702; Ahmed, 3/198. Enes b. Mâlik'ten. Senedinde Hanzala b. Abdillah es-Sedûsî vardır, zayıftır. Ancak *Muntekâ* (1/23, 87)deki Şu'ayb b. el-Habbâb—Kesîr b. Abdillah ve Mühelleb b. Ebî Sufre'nin rivayet ettiği hadis buna paraleldir; ayrıca İbn Şâhin (*Rubaiyât*, 2/72)'de de vardır. Tirmizî'nin belirttiği gibi hadis, hasendir.

227. Bakara, 2/58.

ateşinde tanrılarıyla çekişirken— "Sizi âlemlerin Rabb'ına denk tuttuğumuzda apaçık bir sapıklık içindeymişiz."[228] diyenlerdir. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurur: "İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp, O'na koştukları eşleri tanrı olarak benimseyenler ve onları Allah'ı severcesine sevenler vardır. Mü'minlerin sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir."[229] Bütün bunlar şirk unsurlarıdır. Allah, kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bu açıklama başın tıraş edilmesi konusu içinde yapılan önemli bir açıklamadır. Başarıya ulaştıran Allah'tır.

228. Şuarâ, 26/98.
229. Bakara, 2/165.

B) RUHANÎ VE TABİÎ İLAÇLARLA TEDAVİ

Hz. Peygamber'in (s.a.) basit veya karmaşık ilâhî ruhânî ve tabiî ilaçlarla tedavi konusundaki tutumu şöyledir:

1— Nazarın Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) nazar değeni tedavi konusundaki tutumu şöyledir:

Müslim, *Sahih*'inde İbn Abbas'tan Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Nazar, gerçektir. Şayet kaderle yarışacak bir şey olsaydı, nazar onunla yarışırdı."[1]

Yine Müslim, *Sahih*'inde Enes b. Mâlik'ten rivayeten, Hz. Peygamber'in (s.a.) zehirli hayvanlar, nazar ve ısırgı (yan tarafta çıkan yara) için dua okunmasına (*rukye*) izin vermiştir.[2]

Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.): "Nazar değmesi, gerçektir." buyurmuştur.[3]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Nazar değdiren abdest alır, sonra bundan nazar değen yıkanırdı."[4]

1. Müslim, 2188.
2. Müslim, 2196.
3. Buharî, 10/173.
4. Ebu davud, 3880. Râvileri güvenilir, senedi sahihtir.

Buharî ve Müslim'de Hz. Âişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Rasûlullah bana nazar değmesi için dua okumamı emretti."[5]

Tirmizî, Süfyân b. Uyeyne—Amr b. Dinâr—Urve b. Âmir—Ubeydullah b. Rifâ'a ez-Zurakî senediyle Esmâ bt. Umeys'in: "Ey Allah'ın elçisi! Benî Câfer'e nazar değer. Onlara dua okuyayım mı?" diye sorduğunu, Hz. Peygamber'in (s.a.): "Evet, şayet Allah'ın takdirini geçecek bir şey olsaydı, nazar değmesi onu geçerdi." buyurduğunu zikreder. Hadis, hasen-sahihtir.[6]

İmam Mâlik'in, İbn Şihâb—Ebu Umâme b. Sehl b. Huneyf senediyle rivayetine göre, Âmir b. Rebîa, Sehl b. Huneyf'i yıkanırken gördüğünde: "Hiç güneş görmeyen ciltler bile bugünkü gördüğüm gibi değildir." dedi. Bunun üzerine Sehl yere yıkılıverdi. Rasûlullah (s.a.), Âmir'e gelerek ona kızdı ve şöyle buyurdu: "Sizden biri kardeşini neden (gözle) öldürüyor? Ona bereket duası yapsaydın ya! Haydi şimdi onun için yıkan." Âmir de onun için yüzünü, ellerini, dirseklerini ve dizlerini, ayak topuklarını ve böğürlerini bir kap içerisine yıkadı. Sonra bu su Sehl'in üzerine döküldü. Sehl iyileşerek insanlarla yoluna gitti.[7]

Yine İmam Mâlik, bu hadisi Muhammed b. Ebî Ümâme b. Sehl—Sehl b. Huneyf senediyle de rivayet eder. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.): "Nazar değmesi gerçektir, onun için abdest al." buyurdu. Bundan sonra, nazar değmesi dolayısıyla abdest aldı.[8]

Abdürezzak, Ma'mer—Tâvûs—Tâvûs'un babası senediyle merfû olarak şunu rivâyet eder: "Nazar, gerçektir. Şayet kaderi geçecek bir şey olsaydı, nazar onu geçerdi. Birinizin yıkanması istendiğinde, bu kişi yıkansın."[9] Senedi kesintisiz bir şekilde Rasûlullah'a ulaştırılmıştır.

Zührî der ki: "Nazar değdiren kişiye bir kap getirmesi emredilir. Ellerini bu kaba sokar ve ağzını yıkayıp suyu kaba boşaltır, su alıp yüzünü kapta yıkar. Sonra sol elini daldırıp, sağ dizine, sağ elini daldırıp, sol dizine su döker. Daha sonra böğürlerini yıkar, kap toprağın üstüne konulmaz. Kaptaki bu su, nazar değen kimsenin kafasının arka tarafına bir defada dökülür."[10]

5. Buharî, 10/169; Müslim, 2195.
6. Tirmizî, 2059. Ayrıca bk. Ahmed, 6/438; İbn Mâce, 3510; Senedi ceyyidir.
7. Mâlik, Muvattta, 2/928. Râvileri güvenilirdir.
8. Mâlik, Muvatta, 2/938. Ayrıca bk. İbn Mâce, 3509; Ahmed, 3/486, 487. Zuhrî—Ebu Ümâme b. Sehl b. Huneyf yoluyla rivayet eder; râvileri güvenilir, senedi sahihtir. İbn Hibban (1324) da bu hadisi sahih kabul eder.
9. Abdürrezzak, *Musannef*, 19770. Senedi sahihtir. Ama mürsel'dir. Müslim, *Sahih*'inde (2188), Vuheyb—İbn Tâvûs—İbn Tâvûs'un babası—İbn Abbas yoluyla senedini kesintisiz bir şekilde Rasûlullah'a (s.a.) kadar uzatmıştır.
10. Beyhakî bunu *Sünen*'de (9/352), Sehl'in rivayet ettiği hadisin peşinden verir.

Nazar, iki çeşittir: 1) İnsan nazarı, 2) Cin nazarı. Ümmü Seleme'den sahih olarak rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) Ümmü Seleme'nin evinde, yüzünde sarılık izi bulunan bir kız çocuğu gördü ve şöyle buyurdu: "Ona dua okuyun. Çünkü, nazar değmiş."[11]

Hüseyn b. Mes'ûd el-Ferrâ şöyle diyor: "Bu hadiste geçen 'sarılık' nazar, yani cin nazarı demektir. O kız çocuğunda cinden ortaya çıkan, ok ucundan daha keskin nazar değmesi vardır."[12]

Câbir'den merfû olarak şu zikredilir: "Nazar, kişiyi kabre, deveyi tencereye sokar."[13]

Ebu Saîd'den rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.), cin ve insanların nazarından dolayı Allah'a sığınırdı.[14]

Hadisten veya aklî ilimlerden fazla nasibi olmayanlardan bir grup, nazar değmesini kabul etmez ve, "O, gerçeği olmayan kuruntudan ibarettir." derler. Bunlar, insanların hadisi ve aklî ilimleri en az bileni, en arsızı, en karaktersizi, ruh ve nefis, onların nitelikleri, fonksiyonları ve etkileri hakkında en bilgisizidir. Din ve inançlarının farklı olmasına rağmen, milletlerin aklı başında kişileri, sebebi ve nazarın etki yönü konusunda değişik düşünceleri olsa bile, nazar değmesini red ve inkâr etmez.

Bir grup da şöyle der: Nazar değdirenin nefsinde kötü bir oluşum meydana geldiğinde, gözünden zehirli bir güç doğup nazar değene ulaşır, böylece zarar görür. Şöyle derler: İşte bu inkâr edilemez. Tıpkı, beyaz benekli zehirli yılanlardan doğup insanlara ulaşıp onları telef eden zehirli gücün doğuşu gibi. Bu durum, bu çeşit yılanların bir grubundan yaygın bir şekilde olur; insana bir göz attığında, insan yok olur, tıpkı nazar değdiren gibi.

Başka bir grup ise şöyle der: Bazı insanların bakışından nazar değene ulaşıp, onun vücuduna girerek zarar doğuran görülmez ince özler çıkması uzak bir ihtimal değildir.

11. Buharî, 10/171; Müslim, 2197.
12. Bk. *Şehru's-Sünne* 13/163.
13. Bu, Ebu Nuaym'ın *Hilye*'de (7/90) İbn Adî'nin ve Hatîb el-Bağdâdî'nin *Tarih*'inde (9/244) Câbir b. Abdillah'tan yukarıdaki sözlerle rivayet ettikleri zayıf bir hadistir. Hatîb, Şu'ayb—Eyyûb—Muaviye—Hişâm senediyle de rivayet eder. Sabunî der ki: "Ona şöyle dendiğini öğrendim: 'Bu rivayeti bırakmalısın.' O da bu rivayeti bırakmıştır." Zehebî, *Mîzân*'da şöyle der: "Şu'ayb b. Eyyûb'un münker bir hadisi vardır ki Hatîb onu Tarih'inde kaydeder." Kasdettiği işte bu hadistir.
14. Tirmizî, 2059; Nesâî, 8/271; İbn Mâce, 3511. Tirmizî onu hasen görmüştür. Tamamı şöyledir: "Mu'avvizeteyn (Felak ve Nâs sûreleri) inince, onlarla dua etmiş, diğerlerini bırakmıştır."

Başka bir grup şöyle der: "Nazar değdirenden asla bir güç sebep veya tesir olmaksızın, nazar değdirenin nazar değenle karşılaşması sırasında dilediği bir zararı yaratmak suretiyle Allah, kanununu yürütmüştür." Bunlar, dünyadaki sebepleri, güçleri ve tesirleri kabul etmeyenlerin düşünceleridir. Onlar, sebep tesir ve sonuçları kendilerine kapatmışlar ve bütün aklı başındakilere karşı çıkmışlardır.

Hiç şüphesiz, yüce Allah beden ve ruhlarda, çeşitli güç ve tabiatlar yaratmış, bir çoğuna özellikler ve etkili şekiller vermiştir. Akıllı bir kimsenin, ruhun bedene etkisini kabul etmemesi mümkün değildir. Çünkü bu, hissedilen ve gözle görülen bir durumdur. Sözgelimi, saygı gösterdiği ve çekindiği birisi kendine baktığında insanın yüzünün nasıl müthiş bir şekilde kızardığını, korktuğu biri baktığında da sapsarı kesildiğini görürsünüz. İnsanlar nazar değmesinden hastalanan ve gücü zayıflayanları görmüşlerdir. İşte bütün bunlar, ruhun tesiri sonunda olur. Gözle yakın ilişkisi dolayısıyla, fiil de ona nisbet edilmiştir, yoksa işi yapan gerçek nesne göz değildir. Etki, doğrudan ruha aittir. Ruhlar; tabiatı, gücü, nitelikleri ve özellikleri açısından birbirinden farklıdır. Hased kişinin ruhu, hased edilen kişiye açık bir biçimde eziyet verir. Bu yüzden Yüce Allah, hased edenin şerrinden kendisine sığınmasını Peygamber'inden istemiştir. Hased edenin, hased edilene eziyet vermesi, insanlık gerçeğinden uzaklaşanlar dışında kimsenin inkâr etmediği bir durumdur. İşte, nazar değmesinin esası da budur. Çünkü hased eden habis nefiste, habis bir oluşum meydana gelir ve hased edilenle karşılaşır, bu özellik dolayısıyla ona tesir eder. Varlıkların buna en çok benzeyeni, beyaz benekli yılanlardır. Çünkü onun zehiri, kuvvetli bir şekilde kendisinde saklıdır. Düşmanıyla karşılaşınca, ondan öfke dolu bir güç doğar, eziyet verici bir biçimde şekillenir. Bu oluşumun, öylesine şiddetli ve güçlüsü vardır ki, cenini düşürür, göze dokunur. Nitekim, Rasûlullah (s.a.), kuyruksuz engerek ve iki beyaz benekli yılanlar hakkında şöyle buyurur: "Bu ikisi gözün nurunu giderir ve cenini düşürür."[15]

Habis oluşumların öylesi vardır ki, bu nefsin kötülüğünün şiddeti ve etkili habis şekli dolayısıyla insana yalnızca görmekle etki eder. Etkileme, bedenî yakınlaşmaya bağlı değildir. Nitekim tabiatı ve şeriatı fazla tanımayanlar bunu böyle sanır. Etki bazan yakınlaşma, bazan karşılaşma, bazan gör-

15. Buharî, 6/248; Müslim, 2233. "Gözün nurunu giderirler." cümlesinin açıklaması konusunda Hattabî şunları söylüyor: "Bu konuda iki yorum vardır: 1) Allah'ın, gözlerine verdiği bir özellik dolayısıyla insana sadece baktıklarında onun gözünü alır ve nurunu giderir. 2) Sokmak ve ısırmak için gözü hedef alırlar. Birincisi, daha doğru ve meşhurdur."

me, bazan ruhun etkileyeceği kişiye doğru yönelişi, bazan dualar, muska ve Allah'a sığınmalar, bazan da vehim ve hayallerle olur. Nazar değdirenin nefsinin etkisi, görmeye bağlı değildir, hatta gözü kör olur da kendisine o nesne tarif edilirse, gözü görmese bile nefsi o nesneyi etkileyebilir. Nazar değdirenlerin bir çoğu, nazar değeni görmeksizin sadece anlatmakla etki eder. Nitekim yüce Allah, Peygamberine şöyle buyurur: "Doğrusu inkâr edenler, Kur'an'ı dinlediklerinde nerdeyse seni gözleriyle yıkıp devireceklerdi."[16] "Ey Muhammed! de ki: Yaratıkların şerrinden, bastırdığı zaman karanlığın şerrinden, düğümlere nefes eden büyücülerin şerrinden, haset ettiği zaman hasetçilerin şerrinden, tan yerini ağartan Rabbime sığınırım."[17] Her nazar değdiren hasetçidir, ama her hasetçi nazar değdirmez. Madem ki hasetçi nazar değdirenden daha geneldir, öyleyse hasetçiden Allah'a sığınma, nazar değdirenden de Allah'a sığınma demektir. Hasetçi ve nazar değdirenin nefsinden hased edilen ve nazar değene doğru oklar çıkar. Bazan isabet eder, bazan etmezler. Şayet doğrudan ve korumasız bir şekilde isabet ederse, hiç şüphesiz ona etki eder. Ama korkarak veya hazırlıklı bir şekilde isabet ederse, etki etmez. Hatta bu oklar bazan sahibine geri dönerler. Bu hissi, ok atma gibidir. Biri nefis ve ruhlardan, öteki vücut ve bedenlerden. Bunun esası, nazar değdirenin bir şeyi beğenmesi ve bu beğeniyi habis nefsinin oluşumunun izlemesi, sonra nazar değene bakışıyla zehirini kusmaya yardım etmesidir. İnsan bazan bizzat kendisi nazar değdirir, bazan da iradesi olmaksızın, tabiatıyla nazar değdirir. Bu, insan türünden doğan nazarın en aşağılık olanıdır. Bizim mezhebimize mensup olan ve olmayan fukahâ şöyle demiştir: "Böyle bir özelliği bulunduğu bilinen kişiyi, devlet başkanı hapseder ve ölünceye kadar nafakasını sağlar." Bu, kesin olarak doğrudur.

Bu hastalığın giderilmesi için yapılacak olan, Hz. Peygamber'in (s.a.) tedavi yolunu izlemektir. Bu da çeşit çeşittir. Ebu Davud *Sünen*'inde, Sehl b. Huneyf'den şu olayı nakleder: Bir sel geldi. Bu sele girdim ve yıkandım. Ateşli olarak çıktım. Bu olay Rasûlullah'a (s.a.) iletildi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Ebu Sâbit'e söyleyin. Allah'a sığınsın." Dedim ki: "Efendim! Dua okumak uygun mudur?" Şöyle buyurdu: "Dua okumak, yalnızca nazar değmesi, zehirli varlıklar ve sokma durumunda olur."[18]

Bu hadiste geçen "nefis" kelimesi nazar değmesidir. Araplar, "filancaya nefis isabet etti" derler. "Nazar değdi" demektir. "Nâfis", nazar değdiren kişidir. "Sokma" akrep vb.nin sokmasıdır.

16. Kalem, 68/51.
17. Felak, 113/1-5.
18. Ebu Davud, 3888. Senedinde Osman b. Hakîm'in ninesi Rebâb vardır ki, onu yalnızca İbn Hibbân güvenilir kabul etmiştir, seneddeki diğer râviler güvenilirdir.

Sığınma ve dualardan bir kısmı, bol bol Felak ve Nâs sûrelerini, Fâtiha sûresini, Âyetu'l-Kursî'yi okumaktır. Başka bir kısmı ise, Hz. Peygamber'in dualarıdır; sözgelimi şu dualar:

أَعُوذُ بكلمات اللّٰهِ التَّامَّاتِ من شرٍّ ما خلق

"Yaratıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım."

أعوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ مِن كلِّ شيطان وهَامَّةٍ، ومِن كُلِّ عينٍ لامَّةٍ

"Şeytanın ve haşeratın şerrinden, her türlü nazar değmesinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım."

أعوذ بِكَلِمَاتِ اَللّٰهِ التَّامَّاتِ التى لايُجاوِزُهُنَّ بَرٌّ ولا فَاجِرٌ، مِن شرٍّ ماخلق وذَرَأَ وَبَرَأَ، ومِن شرِّ ماينزلُ مِن السماء، وَمِن شر مايَعْرُجُ فيها، ومِن شرِّ ماذرأ في الأرض، ومِن شرِّ مايخرُج منها، ومِن شرِّ فِتنِ الليل، والنهار، ومِن شرِّ طوارِقِ الليلِ إلا طارقاً يطرُق بخير يارحمٰن.

"İyi ve kötünün vazgeçemeyeceği, Allah'ın tam kelimelerine, her türlü yaratıkların, gökten inenin göğe çıkanın, yeryüzüne ekilenin ve ondan çıkarılanın, gece ve gündüz fitnelerinin, —ey Rahman Allah'ım— iyilikle doğan yıldız dışındaki yıldızların şerrinden Allah'a sığınırım."

أعوذُ بكلمات اللّٰهِ التَّامَّةِ مِنْ غضبه وعِقابه، ومِن شرِّ عِباده، ومن همَزَات الشياطين وأن يحضُرونِ

"Öfkesinden, cezasından, kullarının kötülüğünden, şeytanların fısıldaşmalarından ve bana gelmelerinden, Allah'ın tam kelimelerine sığınırım."

اللّهم إني أعُوذُ بِوَجْهِكَ الكريم، وكلماتِكَ التامَّاتِ مِن شرِّ ما أنتَ آخِذٌ بناصيته، اللهم أنتَ تكشِفُ المأثم والمغرَمَ، اللهم إنه لا يُهْزَمُ جُنْدُكَ، ولايُخلَفُ وعدُك، سبحانَك وبحمدِك.

"Alllah'ım! Alnından yakaladığının şerrinden yüce rızana ve tam kelimelerine sığınırım. Allah'ım! Günah ve isyanı açığa çıkarırsın. Allah'ım! Senin ordun yenilmez, sözünün aksi çıkmaz; bütün hamd ve tesbihler Sanadır."

أعوذ بوجه اللهِ العظيمِ الذي لاشيءَ أعظمُ منه، وبكلماتِه التامَّات التى لايُجاوِزُهن برٌّ ولا فاجر، وأسماءِ اللَّه الحسنى، ماعلمتُ منها وما لم أعلم، مِن شرِّ ماخلق وذَرأ وبرأ، ومِن شرِّ كلِّ ذي شر لاأطيق شرَّه، ومِن شر كُلِّ ذي شر أنتَ آخِذٌ بناصيته، إنَّ ربي على صراط مستقيم.

"Kendinden daha büyüğü olmayan Allah'ın rızası, iyi ve kötünün vazgeçemeyeceği tam kelimeleri, bildiğim ve bilmediğim güzel isimleriyle, yaratıkların, ekilenlerin ve çoğalanların, kötülüğünü engelleyemediklerimin şerrinden ve alnından yakaladıklarının şerrinden O'na sığınırım. Şüphesiz Rabbim, doğru yoldadır."

اللهم أنتَ ربِّى لا إله الا أنتَ، عليكَ توكلتُ، وأنتَ ربُّ العرشِ العظيمِ، ماشاء اللَّهُ كان، وما لم يشأ يَكُن، لاحولَ ولا قوة إلا باللَّهِ، أعلم أنَّ اَللَّهَ على كُلِّ شيءٍ قدير، وأن الله قد أحاطَ بكل شيءٍ علماً، وأحصَى كُلَّ شَيءٍ عدداً، اللهم إني أعوذُ بِكَ مِن شرِّ نفسي، وشرِّ الشيطانِ وشِرْكِهِ، ومِنْ شرِّ كُلِّ دابة أنتَ آخذٌ بناصيتها، إن ربِّى على صِرَاط مستقيم.

"Allah'ım! Sen Rabbimsin. Senden başka ilâh yok. Sana güvendim. Sen büyük Arş'ın Rabbisin. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Güç ve kudret Allah'tandır. Biliyorum ki Allah herşeye kâdirdir, bilgisi herşeyi kuşatmıştır ve herşeyi tek tek saymıştır. Allah'ım! Nefsimin kötülüklerinden, şeytanın ve ortaklarının kötülüklerinden, alnından yakaladığın her canlının şerrinden Sana sığınırım. Rabbim şüphesiz doğru yoldadır."

Nazar değen kimse, dilerse şöyle de dua edebilir:

تَحصنتُ بِالله الَّذِي لا إله إلا هُوَ، إلٰهي وإلٰه كل شيء، واعتصمتُ بربي وربِّ
كُلِّ شيء، وتوكلتُ على الحيِّ الذي لا يموتُ، واستدفعتُ الشرَّ بلا حول
ولاقوة إلا بالله، حسبيَ الله ونِعْمَ الوكيلُ، حسبيَ الربُّ مِن العباد، حسبيَ
الخَالِقُ مِن المخلوق، حسبي الرازقُ مِن المرزوق، حسبي الذي هو حسبي،
حسبيَ الذي بيده ملكوتُ كُلِّ شيء، وهو يُجيرُ ولايُجارُ عليه، حسبيَ اللّهُ
وَكَفَى، سَمِعَ الله لمن دعا، ليس وَرَاءَ اللّهِ مرمى، حسبيَ الله لا إله إلا هُوَ،
عليه توكلتُ، وهُوَ ربُّ العرشِ العظيم.

"Kendisinden başka ilah olmayan, benim ve herşeyin ilâhı olan Allah'a sığınırım. Benim ve herşeyin Rabbine sarılırım. Ölmeyen Diri'ye güvenirim. Kötülüğü "Lâ Havle ve lâ kuvvete illâ billah" diyerek defederim. Bana Allah yeter, O ne güzel vekildir. Kulların kötülüklerine karşı Allah bana yeter, yaratıklara karşı Allah yeter. Rızık verilenlere karşı gerçek rızık verici yeter. Sadece kendisine güvendiğim bana yeter. Herşeyin yönetimi elinde olan bana yeter. O'na sığınılır, başkasına sığınılmaz. Allah bana yeter. Allah dua edeni işitir. Allah'tan başka dua edecek yoktur. Kendisinden başka ilah olmayan Allah bana yeter. O'na güvenirim. O yüce Arş'ın Rabbidir."

Bu dua ve sığınma niyazlarını deneyenler, yararının ne kadar değerli olduğunu ve onlara duyulan ihtiyacı bilirler. Bunlar nazar değdirenin etkisini engeller, etkiledikten sonra ise söyleyenin iman gücü, nefis gücü, kapasitesi, tevekkül ve dayanma gücü ölçüsünde bu etkiyi defeder. Çünkü bunlar silahtır, silahın etkisi de kullanana göredir.

Nazar değdiren, gözünün zararından ve nazar değene isabet etmesinden endişe duyuyorsa, şu duayı yapar: "Allah'ım! Ona bereket ver." Nitekim Rasûlullah (s.a.) da, Sehl b. Huneyf'e nazarı değdiğinde Âmir b. Rebîa'ya: "Ona bereket duası yapsaydın ya!" buyurmuştur. Yani, "Allah'ım! Ona bereket ver." demesini istemiştir.

Nazar değmesinden kurtulma dualarından birisi de, "Bu Allah'ın dileğidir. Kuvvet yalnızca O'ndandır."şeklindedir. Nitekim Hişâm b. Urve, babasının, beğendiği bir şey görünce veya bir bahçeye girince bu duayı yaptığını nakleder.

Başka bir dua, Cebrail'in (a.s.), Hz. Peygamber'e (s.a.) yaptığı duadır (rukye) ki Müslim, *Sahih*'inde bu duayı nakleder:

بِاسْمِ اللّٰهِ أَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ
اللّٰهُ يَشْفِيكَ، بِاسْمِ اللّٰهِ أَرْقِيكَ

"Allah'ın adıyla; sana eziyet veren her kötülükten, her nefis veya hasetçi gözün şerrinden Allah'a sığınırım. Allah sana şifa versin. Seni koruması için Allah'ın adıyla O'na sığınırım."[19]

Seleften bir grup, nazar değene Kur'an'ın bazı âyetlerinin yazılmasını ve sonra bunu içmesini uygun görürdü. Mücâhid şöyle diyor: "Hastanın âyetleri yazıp yıkaması ve içmesinde bir sakınca yoktur." Aynı görüş Ebu Kılâbe'den de nakledilir. İbn Abbas'ın, doğurma güçlüğü çeken bir kadına bazı Kur'an âyetlerinin yazılmasını, sonra yıkanıp içirilmesini emrettiği rivayet edilir. Eyyûb der ki: "Ebu Kılâbe'nin Kur'an'dan bazı âyetleri yazdığını, sonra onu suyla yıkayıp ağrısı olan bir adama içirdiğini gördüm."

Nazar değmesinin tedavi yollarından bir başkası, nazar değdirenin koltuk altını, yanlarını ve böğrünü yıkamasının emredilmesidir. Bu böğür konusunda iki görüş vardır: 1) Bu, iki bacak arasıdır, 2) Vücudunun sağ böğrüdür. Bundan sonra su, nazar değenin arkasından ansızın başına dökülür. Bu doktorların kabul etmediği, inkâr, alay ve şüphe edenler ile fayda vereceğine inanmayanın ve deneme için yapanların yararını göremediği bir tedavi yoludur.

Tabiatta, tıpçıların sebeplerini kesin olarak bilmedikleri bir takım özellikler vardır; hatta onlara göre bu özellikler düzenlilikten uzaktır, işlevlerini doğrudan kendileri yürütürler. Onlar bunun bile cahiliyken, şer'î özellikleri inkâr eden zındık ve bilgisizlerine ne demeli? Ayrıca bu yıkanmayla tedavi olma konusunda, aklı selîm sahipleri lehte şahitlik yapmakta ve ikisi arasındaki ilişkiyi kabul etmektedir. Bil ki, yılanın zehirine panzehir kendi etindedir, öfkeli nefsin etkisinin ilacı öfkesinin sakinleştirilmesinde, elini üstüne koyup sıvazlayarak ateşini söndürmekte ve öfkesinin sakinleştirilmesindedir. Bunun durumu, yanında bir ateş parçası olan adam gibidir. O ateş parçasını sana atmak ister de, sen bu ateş onun elindeyken üstüne su döküp onu söndürürsün. Bu yüzden nazar değdirenin şöyle demesi emredilmiştir: "Allah'ım! Ona bereket ver." Böylelikle nazar değene iyilik anlamındaki duayla, bu habis oluşum defedilsin. Çünkü bir şeyin ilacı, onun panzehirindedir. Nüfuz etmek istediğinden dolayı, bu habis oluşum, vücudun ince yerlerinde kendini

19. Müslim, 2185.

gösterdiğine göre, koltuk altı ve böğürlerinden daha incesini göremezsin; böğür yerine, avret mahalli de söylenir. Suyla yıkanınca bu oluşumun etkisi ve işlevi ortadan kalkar. Aynı şekilde, şeytanî ruhların bu yerlerde bir takım özellikleri vardır.

Kısacası, suyla yıkanması bu ateşliliği söndürür ve bu zehirliliği giderir.

Burada başka bir durum daha var. Bu, yıkamanın etkisinin vücudun en ince ve hızlı girilecek yerlerinden kalbe ulaşıp, suyla bu ateşliliği ve zehirliliği söndürmesi, böylelikle nazar değeni iyileştirmesidir. Tıpkı, zehirli varlıklar soktuktan hemen sonra öldürülünce, sokma etkisinin sokulandan hafiflemesi ve bir rahata ermesi gibi. Çünkü kendileri, soktuktan sonra sızıyı sokulana aşılar. Ama öldürülürse, acı hafifler. Sokulanın ferahlaması ve düşmanını öldürmekle nefsine şifa arayan tabiatın acıya karşı güçlenerek onu defetmesi, bu acının azalma sebeplerinden olsa bile, bunlar yapılmış bir takım gözlemlerdir.

Kısacası, nazar değdirenin yıkanması kendisinden ortaya çıkan durumu giderir. Yıkanması, nefsinin bu oluşumla şekillenmesi durumunda ancak fayda verir.

Şöyle bir itiraz yapılabilir: Pekiyi, yıkanmanın ilişkisi anlaşıldı, ama bu suyun nazar değene dökmülmesi de neyin nesidir? Bu itiraza şöyle cevap verilebilir: Çok yakından ilişkilidir. Çünkü bu su, bu ateşliliğin söndürüldüğü ve nazar değdirenin bu habis oluşumunu ortadan kaldıran bir sudur. Nasıl nazar değdirenin ateşliliği onunla söndürülüyorsa, nazar değdirenle ilişkisinden sonra nazar değenin ilgili yeri de onunla söndürülür ve etkisi ortadan kaldırılır. Demirin soğutulduğu su, tıpçıların belirttiği birçok tabiî ilaca karıştırılır. Nazar değdirenin ateşliliğinin söndürüldüğü bu suyun, böyle bir hastalığa uygun bir ilaca karışması inkâr edilemez. Kısacası, tabiat âlimlerinin tıbbı ve tedavisi, Hz. Peygamber'in tıbbına göre, kendilerinin kocakarı ilaçlarına nisbeti gibidir, hatta daha bile azıdır. Çünkü onlarla peygamberler arasındaki farklılık çok büyüktür; onlarla kocakarılar arasındaki farklılık, insanın anlayamadığı derecede büyüktür. Böylelikle hikmet ile şeriat arasındaki kardeşlik sözleşmesini ve birinin diğerine aykırı olmadığını anlamış bulundun. Allah, dilediğini doğruya eriştirir, başarı kapısını çalmayı sürdürenlere her kapıyı açar, sonsuz nimet ve apaçık deliller O'nundur.

Nazar değmesinin ilaçlarından ve korunma yollarından birisi, nazar değdirmesinden korkulan kişiye karşı onun etkisini engelleyecek şekilde iyilik ve güzelliklerin saklanmasıdır. Nitekim, Begavî, *Şerhu's-Sünne* adlı kitabında, sevimli bir çocuk görünce, Hz. Osman'ın nazar değmemesi için, "Çenesin-

deki gamzeyi karaya boyayın." dediğini nakleder. Bu sözü açıklarken, "gamze"nin, çocuğun çenesinde olduğunu belirtir.[20]

Hattâbî, *Garîbu'l-Hadîs* adlı kitabında, Hz. Osman'ın nazar değen bir çocuk görünce, "Gamzesini karaya boyayın." dediğini nakleder. Ebu Amr şöyle der: Ahmed b. Yahya'ya bu sözünü sordum. "Gamze" ile, çenesindeki gamzeyi kasdettiğini söyledi. Böylece bu sözüyle, "Nazar için çenesindeki bu gamzeli kısmı karaya boyayın." demek istemiştir. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre, bir gün hutbe okurken Rasûlullah'ı (s.a.) başında siyah bir sarıkla görmüştür.[21] Hattabî, bu hadisle, "siyah" (desma) sözcüğüne delil getirmek istemiştir. Şair de şu sözünü bundan ilhamla söylemiştir:

مَاكَانَ أَحْوَجَ ذَا الكَمَالِ إِلَى عَيْبٍ يُوَقِّيهِ مِنَ العَيْنِ

"Kemal sahibinin nazar değmesinden kendisini koruyacak bir kusura ne de çok ihtiyacı vardır."

Nazar değmesine karşı okunan dualardan biri de Ebu Abdillah es-Sâcî'den rivayet edilen şu duadır: Güzel bir deve üstünde hacca veya savaşa gittiği bir yolculuğunda, yoldaşları arasında nazar değdiren biri vardı. Bir şeye baktığında onu telef ederdi. Ebu Abdillah'a; "Deveni bu nazar değdirenden koru." denilince: "Deveme hiçbir şey yapamaz." cevabını verdi. Ebu Abdillah'ın bu sözü, nazar değdiren adama iletildi. Ebu Abdillah'ın kaybolmasını kolladı. Böyle bir durumda devesinin yanına geldi ve ona baktı. Deve sarsıldı ve yere yıkıldı. Ebu Abdillah geri dönünce, nazar değdirenin ona bakıp nazar değdiğini bildirdiler. Ebu Abdillah: "Onu bana gösterin." dedi, hemen adamı gösterdiler. Yanında durdu ve şu duayı yaptı:

بسمِ الله، حَبْسٌ حَابِسٌ، وَحَجَرٌ يَابِسٌ، وشِهابٌ قابسٌ، رددتُ عينَ العائن
عليه، وعلى أحبِّ الناس إليه، ﴿فارْجِعِ البَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ، ثم ارْجِعِ

20. Bk. *Şerhu's-Sünne*, 13/116.
21. Bu hadisi İbn Kayyim'in Hattabî'den naklettiği şekilde Hz. Âişe'nin Müsned'inde bulamadık. Buharî (7/92), Menâkıbu'l-Ensâr bölümünde İbn Abbas'tan şu rivayeti kaydeder: Hz. Peygamber (s.a.), omuzlarına salınmış bir atkısı ve siyah sarığı olduğu halde, minbere çıktı. Hamd ve senadan sonra şöyle dedi: "İnsanlar! Başkaları çoğalırken, Ensâr azalıyor, sonunda yemekteki tuz gibi olacaklar." Müslim (1358), Câbir'den naklen: "Hz. Peygamber (s.a.) fetih günü Mekke'ye başında siyah bir sarık olduğu halde girdi." hadisini verir. Bu, Ebu Davud (4076), Tirmizî (1735), Nesâî (5/200, 201) ve İbn Mâce'de (3585) de kaydedilmiştir. Ayrıca Müslim (1359), Ebu Davud (4077), Nesâî (8/212) ve İbn Mâce (2281), Amr b. Hureys'ten naklen şu rivayeti verirler: "Rasûlullah'ı (s.a.) minberde iki ucunu omuzlarına saldığı siyah bir sarıkla gördüm."

الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئاً وَهُوَ حَسِيرٌ﴾

"Allah'ın adıyla. Habsun Hâbis! ve Hacerun Yâbis! ve Şihâbun Kâbis! Nazar değdirenin bakışı kendisinin ve en sevdiğinin olsun. 'Gözünü bir çevir bak, bir çatlak görebilir misin? Bir aksaklık görmek için gözünü tekrar tekrar çevir bak ama göz umduğunu bulamayıp bitkin ve yorgun düşer.'"[22] Nazar değdirenin gözbebekleri fırladı ve deve hiçbir şeyi kalmamış biçimde ayağa kalktı.

Hz. Peygamber'in (s.a.) ilâhî rukye ile her şikâyete karşı kullanılabilen genel ilaç konusundaki tutumu şöyledir:

Ebu Davud, *Sünen*'inde Ebu'd-Derdâ'dan şu hadisi rivayet eder: Rasûlullah'ı (s.a.) şöyle derken işittim: "Sizden biri bir şeyden şikâyet eder veya kardeşi ona bir şikâyette bulunursa, şu duayı yapsın:

رَبَّنَا اللّهَ الَّذِى فِي السَّمَاءِ، تَقَدَّسَ اسْمُكَ، أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ كَمَا رَحْمَتُكَ فِي السَّمَاءِ، فاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الأرضِ، واغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وخَطَايَانَا أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِين، أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحمتك، وشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هٰذَا الوَجَع

'Yücelerde olan Rabbimiz Allah! İsmin yüce olsun. Gökte ve yerdeki emrin, gökteki rahmetin gibidir. Rahmetini yeryüzüne gönder. Gökte ve yerdeki emrin, gökteki rahmetin gibidir. Rahmetini yeryüzüne gönder. Günah ve hatalarımızı bağışla! Sen iyilerin Rabbisin. Bu acıya karşı, rahmet deryandan rahmet, şifa denizinden bir şifa indir.' Allah'ın izniyle iyileşir.[23]

Müslim'in *Sahih*'inde Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayete göre, Cibril (a.s.) Hz. Peygamber'e geldiğinde: "Ey Muhammed! Bir şikâyetin mi var?" diye sormuş, Rasûlullah "Evet" deyince, şu duayı yapmıştır:

22. Mülk, 67/3-4.
23. Ebu Davud, 3892. Senedinde, Ziyad b. Muhammed vardır, onun hadisleri münkerdir; seneddeki diğer râviler güvenilirdir. Ahmed (6/21), bu hadisi başka bir yolla rivayet eder. Senedinde, Ebu Bekr b. Ebî Meryem el-Gassânî eş-Şamî vardır ki zayıftır. Dârakutnî şöyle diyor: Bu râvi, metrûk'tür. İbn Âdî ise: Hadislerinin çoğu garîbdir, güvenilir râviler pek azına muvafakat ederler, demiştir.

بِاسْمِ اللّٰهِ أَرْقِيكَ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنِ حَاسِدٍ
اللّٰهُ يَشْفِيكَ، بِاسْمِ اللّٰهِ أَرْقِيكَ

"Allah'ın adıyla hasedçi bir nefis ve gözden acını dindirmesi için O'na dua ederim. Allah sana şifa verecektir. Allah'ın adıyla O'na dua ederim."(24)

Soru: Ebu Davud'un, "Yalnızca nazar değmesi ve zehirli varlıklar için dua okunur." şeklinde rivayet ettiği hadis için ne dersiniz?

Cevap: Hz. Peygamber (s.a.), bununla başka şeylerde dua edilmeyeceğini kasdetmemiştir. Bilakis bundan kastedilen, göz ve zehirli varlıklar hakkında bundan daha üstünü ve yararlısı olmadığıdır. Hadisin siyâkı da bunu gösteriyor. Çünkü Sehl b. Huneyf, nazar değince, "Dua okumakta bir yarar var mı?" diye sormuş ve Rasûlullah da: "Yalnızca nazar değmesi ve zehirli varlıklar için dua okunur." buyurmuştur. Bu konudaki diğer genel ve özel hadisler de aynı doğrultudadır. Ebu Davud, Enes'ten Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Yalnızca nazar değmesi, zehirli varlıklar ve yandaki yaralar, (ısırgı) için dua okunur."(25)

Müslim'in *Sahih*'inde, yine Enes'ten rivayetle, Rasûlullah'ın (s.a.) nazar değmesi, zehirli varlıklar ve yandaki yaralar (ısırgı) için dua okumaya izin verdiği rivayet edilir.(26)

2— Zehirli Hayvan Sokmalarının Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) zehirli hayvan sokmasına karşı Fâtiha okumasındaki tutumu şöyledir:

Buharî ve Müslim, *Sahih*lerinde Ebu Saîd el-Hudrî'den şu olayı rivayet ederler: Rasûlullah'ın ashâbından bir grup bir yolculuğa çıkmıştı. Bir Arap obasında konakladılar. Bu obadan kendilerini misafir etmesini istediler, ama oba halkı onları misafir etmeyi kabul etmedi. Bu oba halkının seyyidi bir hayvan tarafından sokulmuştu. Her çareyi aramışlar, ama bulamamışlardı. İçle-

24. Müslim, 2186.
25. Ebu Davud, 3889. Senedinde Şureyk el-Kâdî vardır. O, ezberi kötü bir râvidir, diğer râviler güvenilirdir. Müslim (220), Büreyde el-Husayb'dan: "Yalnızca nazar ve zehirli varlıklarda dua okunur." hadisini kaydeder. İbn Mâce (3513) bunu merfû olarak verir, senedi zayıftır. Aynı konuda Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud (3884) ve Tirmizî (2058): "Yalnızca nazar ve zehirli varlıklarda dua okunur." sözleriyle İmrân b. Husayn'dan rivayette bulunurlar, senedi sahihtir.
26. Daha önce geçti. Bk. dipnot: 2.

rinden birisi: "Şu konaklayanlara gitseniz, belki onların birinde bir çare vardır." dedi. Konaklayanların yanına geldiler. Oba halkı onlara şöyle dedi: "Ey topluluk! Seyyidimizi bir hayvan soktu. Yarar sağlayacak her çareyi aradık, ama bulamadık. İçinizde bize yardımı dokunacak olan var mı?" Aralarından biri şöyle dedi: "Evet, ben okuyabilirim. Ama bizi misafir etmenizi istedik, misafir etmediniz. Ortaya bir ödül koyana kadar dua okumayacağım." Bunun üzerine, bir bölüm koyuna anlaşma yaptılar. Bunun üzerine bu adam —Ebu Saîd— adama doğru gitti ve Fâtiha sûresini okudu. Adam iyileşti ve bukağısından çözülmüş hayvana döndü. İleri geri yürümeye başladı. Artık onda hiçbir hastalık kalmamıştı. Yaptıkları anlaşma gereği oba halkı ortaya koydukları karşılığı ödediler. Konaklayanlardan bir kısmı, "Bölüşün" dedi. Adama dua okuyan kişi ise: "Rasûlullah'a (s.a.) gidene kadar hiçbir şey yapmayın. Durumu ona anlatır, emredeceğini yaparız." dedi. Rasûlullah'a (s.a.) geldiler ve durumu anlattılar. Şöyle buyurdu: "Bunun rukye (dua) olduğunu nereden bildin?" Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: "Doğru yapmışsınız, o koyunları alın ve bana da bir pay ayırın."[27]

İbn Mâce, *Sünen*'inde Hz. Ali'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet eder: "En iyi ilaç, Kur'an'dır."[28]

Bilindiği gibi, bazı sözlerin özellikleri ve tecrübe edilmiş yararları vardır. Allah'ın diğer yaratıklara üstünlüğü gibi, diğer bütün sözlere üstün olan âlemlerin Rabbinin sözü hakkında ne denilebilir? Bu yüce sözler tam şifadır, yararlı koruyucudur, yol gösterici ışıktır, herkese ve herşeye rahmettir, bir dağa indirilseydi azamet ve celaletinden onu çatlatacak durumdadır. Yüce Allah şöyle buyurur: "Kur'an'dan, inananlara rahmet ve şifa olan şeyler indiriyoruz. O zâlimlerin ise sadece kaybını arttırır."[29] Bu âyette geçen "min" (-dan, Kur'an'dan) kelimesi, bölümlemeyi değil, cinsi açıklar. İki görüşün daha sahihi budur. Nitekim şu âyette de böyledir: "(..) Allah, inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlama ve büyük ecir vâdetmiştir."[30] Hepsi inanan ve iyi işler işleyenlerdendir. Kur'an'da, Tevrat'ta, İncil'de ve Zebur'da bir benzeri indirilmeyen, Allah'ın kitaplarının bütün anlamlarını kapsayan, Allah'ın —Allah, Rab ve Rahman gibi— bütün temel ve kapsamlı isimlerini, âhiretin varlığının ispatını, tevhidu'r-rubûbiyye ve tevhidu'l-ilâhiyye şeklindeki iki tevhidi içeren, yardım ve hidayeti yalnızca kendisinden istemede Yüce Rabbe ihtiyacı zikreden, mutlak olarak en üstün ve en yararlı duayı belirten Fâtiha sûresi

27. Buharî, 10/178; Müslim, 2201.
28. İbn Mâce, 3501. Senedinde Hâris el-A'ver vardır, zayıftır.
29. İsrâ, 17/82.
30. Fetih, 48/29.

için ne denilebilir? Kullar ona ne kadar da muhtaçtır. O, emrettiğini yapmak, yasakladığından kaçınmak ve ölünceye kadar bu şekilde dosdoğru olmak suretiyle Allah'ı tanımayı, tevhidi ve O'na ibadeti içeren doğru yolun kılavuzudur. Bu sûre, mahluktanın, hakikati tanımak, onu uygulamak, sevmek ve tercih etmek dolayısıyla "Nimet verilenler", hakikati tanıdıktan sonra ondan dönmek dolayısıyla "gazaba uğrayanlar", hakikatı tanımadıklarından dolayı "sapkınlar" şeklinde gruplandırılmasını içerir. Bu sûrede, kaderin, şeriatın, isim ve sıfatların, âhiretin, peygamberlerin, nefislerin arındırılmasının, kalbleri düzeltmenin isbatı, Allah'ın adalet ve ihsanı bütün bid'at ve bâtıl inançlıların reddedilmesi yer alır. Bunların hemen yanıbaşında da mahlukatın kısımları zikredilir. Biz bütün bunları *Medâricu's-Sâlikîn* adlı kitabımızda açıkladık. Bu sûreyle bazı hastalıklar için şifa istenebilir, sokmalara karşı okunabilir.

Kısacası, Fâtihâ sûresinin içerdiği samimi kulluk, Allah'a hamd ve senâ, bütün işlerin O'na havale edilmesi, O'ndan yardım isteme, O'na güvenme, herşeyi O'ndan isteme durumlarının tümü nimet sağlayıcıdır. Fâtiha sûresi, nimetleri sağlayan, belâları defeden, şifa verici ve yeterli en büyük ilaçlardandır.

Fâtiha sûresindeki rukye (dua) yerinin, "Yalnızca sana kulluk eder, yalnızca senden yardım isteriz." kısmı olduğu belirtilir. Şüphesiz ki bu iki cümle, bu ilacın en kuvvetli bölümlerindendir. Çünkü bu ikisinde, herşeyin Allah'a havale edilmesi ve tevekkül, O'na sığınma ve O'ndan yardım isteme, Allah'a muhtaç olma ve isteklerde bulunma, yalnızca Allah'a ibadetten ibaret olan gayelerin en yücesi ile ibadet konusunda O'ndan yardım istemekten ibaret vesilelerin en şereflisi yer almaktadır. Bir defasında Mekke'de rahatsızlanmıştım. Doktor ve ilaç bulamamıştım. Fâtiha sûresini okuyarak tedavi olmaya çalışıyor, zemzem suyundan içiyor, suya birkaç defa okuyor, ve sonra suyu içiyordum. Böylece tam bir şekilde iyileştim. Bundan sonra birçok ağrılarımda bu usulü uygular oldum. Böyle bir tedavi yolundan son derece yararlandım.

Zehirli hayvanların sokmalarına karşı tedavide Fâtiha ve diğerlerini okumakta harikulade bir sır vardır. Çünkü bu varlıklar, daha önce de geçtiği gibi, habis nefislerinin oluşumuyla etki ederler. Silahları, savunma aracı olan zehirleridir. Öfkelenmedikçe sokmazlar. Öfkelendiklerinde zehir harekete geçer ve soktuğu organla onu kusar. Yüce Allah, her derde bir deva vermiştir. Herşeyin panzehiri vardır. Okuyanın nefsi, okunanın nefsine etkide bulunur. İkisinin nefsi arasında etki ve tepki olur. Tıpkı hastalık ile ilaç arasındaki gibi, duyanın nefsi ve gücünün, okuma sonucunda bu derde karşı direnci artar. Allah'ın izni ve ilaç ile hastalığın etki ve tepkisiyle derdi başından defeder.

Bu bedenî olduğu kadar, ruhî hastalık ve ilaç hakkında da geçerlidir. Üfürme ve püskürmede, bu rutubet ve havadan, dua okuyan kişiden, zikir ve duadan yardım isteme sözkonusudur. Çünkü okuma, okuyanın kalbinden ve ağzından çıkar. Okuyan kişinin tükürük, nefes ve nefis gibi iç parçaları daha etkili ve aktif olur. İkisinin bileşiminden, ilaçların terkibinde ortaya çıkana benzer etkili bir durum doğar.

Kısacası, okuyanın nefsi, bu habis nefislerin karşıtıdır; nefsinin durumuna göre etkisi artar, okumak ve üfürmekle bu sonucu gidermeye yardım ister. Okuyanın nefsi daha kuvvetli olursa, okuma da daha tam olur. Üfürmeyle yardım istemesi, bu habis nefislerin sokmak yoluyla yardım istemesi gibidir.

Üfürmede başka bir sır daha vardır. Çünkü, hem iyi, hem de habis ruhlar ondan yardım ister. Bu yüzden de iman ehli kadar, büyücüler de onu uygular. Yüce Allah şöyle buyurur: "(..) Düğümlere nefes eden büyücülerin şerrinden tan yerini ağartan Rabbe sığınırım."[31]Çünkü nefis, öfke ve çatışmaya göre şekillenir. Nefeslerini bunların oku olarak gönderir. Bunu üfürme ve etkili durumun yandaşı olan tükürükten bir parça bulunan tükürmeyle gerçekleştirir. Büyücüler, üfürmeyle açık bir biçimde yardım isterler; büyü yapılanın vücuduyla doğrudan ilişki kurmazlar, bilakis düğümlere üfler ve onu bağlarlar, büyülü kelimeleri söylerler. Bunları, büyü yapılanda, süflî ve habis ruhlar aracılığıyla yaparlar. Dua okumada bunların karşısında, okumak suretiyle belânın defedilmesini sağlayan temiz ve arı ruh yer alır, üfürmeyle yardım ister. Hangisi daha güçlüyse, onun hükmü geçerli olur. Ruhlar birbirleriyle karşılaşırlar. Onların çatışması ve araçları, bedenlerinki gibidir. Çatışmaları ve araçları birbirinin aynıdır. Hatta ruhların ve bedenlerin çatışma ve karşılaşmasında asloIan, araç ve ordulardır. Ama hissin hâkim olduğu kişiler hissin kendisini hakimiyetine alması ve ruhlar âleminden ruhun hükümlerinden ve fiillerinden uzak bulunması dolayısıyla, ruhların etkisini ve tepkisini hissetmezler.

Kısacası, ruh, güçlü olur, Fâtiha'nın anlamlarıyla yoğrulur, üfürme ve püskürmeyle yardım alırsa, habis nefislerden doğan etkiyle karşılaşır ve onu yokeder. Allah en iyisini bilir.

3— Akrep Sokmasının Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) akrep sokmasına karşı dua okumakla tedavisi konusundaki tutumu şöyledir:

---

31. Felak, 113/4.

İbn Ebî Şeybe, *Müsned*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan şu hadiseyi rivayet eder: Rasûlullah'la (s.a.) birlikte namaz kılıyorduk. Secde ettiğinde, bir akrep parmağını soktu. Rasûlullah (s.a.) döndü ve şöyle buyurdu: "Ne bir peygamberi, ne de başkasını bırakmayan akrebe lânet olsun." Sonra içinde su ve tuz bulunan bir kap getirilmesini istedi. İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okuyarak akrebin soktuğu yeri bu kaba koymaya başladı, sonunda sakinleşti.(32)

Bu hadiste, tabiî ve ilâhî kısımlarından oluşan birleşik bir ilaçla tedavi olunabileceği yer alır. Çünkü İhlâs sûresinde, ilmî i'tikadî tevhidin yüceliği, Allah'ın her ortaklığı reddeden tekliğinin isbatı, mahlukatın ulvîsinin ve süflîsinin daima kendisine muhtaç oluşu ve O'na yönelişiyle birlikte her yüceliğin isbatını içeren samediyyetin ortaya konuluşu, doğmamış ve doğurulmamışlığın, asıl, füru, eş ve benzerin reddedilmesini içeren, eş ve benzerliğin reddi gibi yalnızca bu sûrede bulunan ve Kur'an'ın üçte birine denk açıklamalar sözkonusudur. O'nun "Samed" isminde, bütün kemâlin ortaya konuluşu yer alır. Eş ve benzerinin olmadığının açıklanmasında, benzer ve örnekten uzak oluşu sözkonusudur. Birliğinde, celâl sahibi Allah'a herhangi bir ortak bulunmadığı belirtilir. Bu üç esas, tevhidin özüdür.

Felâk ve Nâs (Mu'avvizeteyn) sûrelerinde, topluca ve tek tek her türlü kötülükten Allah'a sığınma vardır. Çünkü "Yaratıkların şerrinden sığınma", ister bedende, ister ruhta olsun, bütün sığınılacak kötülükleri kapsar. "Bastırdığı zaman karanlığın", yani gecenin ve battığı zaman işaretinin, yani ayın şerrinden sığınma, habis ruhların yayıldığı zamanın kötülüğünden sığınmaktır ki, gündüzün ışığı, bu ruhlar ile yayılışı arasına girer. Gece karanlığı çöküp ay batınca, yayılır ve bozgunculuk yapar.

"Düğümlere üfürenlerin şerrinden sığınma", büyücüler ve büyülerinin şerrinden sığınmayı içerir.

"Hasetçilerin şerrinden sığınma", hasedi ve nazarıyla acı veren habis nefislerden sığınmayı kapsar.

İkinci sûre, insan ve cin şeytanlarının kötülüklerinden sığınmayı içine alır. İki sûre, her türlü kötülükten Allah'a sığınmayı içerir. Bu ikisinin, olmazdan önce kötülüklerden korunma ve sakınma konusunda büyük bir önemi vardır. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.), Ukbe b. Âmir'e, her namazdan sonra bu iki sûreyi okumayı tavsiye etmiştir. Bu, Tirmizî'nin *Câmi*'inde yer alır.(33)

---

32. Tirmizî, 2905. Senedinde, ezberi kötü olan İbn Lehîa vardır.
33. Tirmizî, 2905. Ayrıca bk. Ahmed, 4/155; Ebu Davud, 1523; Nesâî, 3/68. Senedi sahihtir.

Bunda, namazdan namaza kötülüklerin defolmasını isteme konusunda büyük bir sır vardır. Tirmizî şöyle der: Allah'a sığınanlar, bu ikisinin benzeriyle sığınmamışlardır. Hz. Peygamber'e (s.a.) on bir düğümde büyü yapılmıştı. İşte bu sırada Cibrîl, bu iki sûreyi getirdi. Her âyeti okuyuşunda bir düğüm çözüldü, sonunda bütün düğümler çözülmüş oldu. Böylece Hz. Peygamber (s.a.) tam olarak iyileşti.

Hadisteki tabiî ilaca gelince, tuzda pek çok zehir için fayda vardır, özellikle de akrep sokmasına karşı, *Kanun* adlı kitabın yazarı (İbn Sina) şöyle diyor: "Akrep sokmasına karşı, keten tohumuyla birlikte tuz sarılır." Başkaları da bunu söylemiştir. Tuzda, zehirlerin çektiği ve girdiğini çeken ve giren bir kuvvet vardır. Akrep sokmasında soğutma, çekmeye ve çıkarmaya ihtiyaç gösteren ateşli bir güç olduğu için, sokma ateşine karşı soğutulmuş su ile çeken ve çıkaran tuz terkibi yapılır. Bu, yapılabilecek ilacın en tamı, en kolayı ve en basitidir. Bu hadiste, akrep sokmasına karşı kullanılacak ilacın soğutma, çekme ve çıkarma olduğu da belirtilmiştir.

Müslim, *Sahih*'inde Ebu Hureyre'den şu hadisi nakleder: Bir adam Rasûlullah'a (s.a.) geldi ve: "Dün rastladığım bir akrep beni soktu." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Akşamleyin, 'Yarattığının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınıyorum.' demiş olsaydın, sana bir zarar vermezdi." buyurdu[34]

Bil ki tabiî-ilâhî ilaçlar hastalıklara, hastalık ortaya çıktıktan sonra fayda verir, hastalanmadan önce korur. Hastalanınca, acı verse bile zararlı olmaz. Tabiî ilaçlar ise sadece hastalık ortaya çıktıktan sonra fayda verir. Sığınma ve dualar, ya hastalık sebeplerinin doğuşunu engeller, ya da sığınmanın tamlık, güç ve zaafına göre tam bir şekilde etkisini göstermesine mani olur. Dua ve sığınmalar, sağlığı korumak ve hastalığı gidermek için yapılır.

Birincisine örnek, Buharî ve Müslim'deki Hz. Âişe'den nakledilen şu hadistir: Rasûlullah (s.a.) yatağa girince avuçlarına "Kul huvallahu ahad" ve Muavvizeteyn'i (Felak ve Nâs sûrelerini) üfürür, sonra yüzüne sürerdi, eli derisine değmezdi.[35]

Ebu'd-Derdâ'nın rivayet ettiği sığınma hadisi de merfû olarak nakledilir: "Allah'ım! Sen Rabbimsin. Senden başka ilah yoktur. Sana güvendim. Sen yüce Arş'ın rabbisin." Bu, daha önce de geçmişti. Rivayette: "Kim bu duayı sabahleyin yaparsa, akşama kadar başına bir musibet gelmez. Kim ak-

34. Müslim, 2709.
35. Buharî, 11/107; Müslim, 2192.

şam üzeri yaparsa, sabaha kadar başına bir musibet gelmez." denir.[36]

Aynı şekilde Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde: "Bakara sûresinin son iki âyetini okuyana bu ikisi yeter." hadisi yer alır.[37]

Müslim'in *Sahih*'inde de şu hadis bulunuyor: "Bir eve giren, 'Yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım' derse, o evden ayrılıncaya kadar hiçbir şey ona zarar vermez."[38]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde şu rivayet vardır: Rasûlullah bir yolculukta geceleyin şöyle derdi: "Ey yeryüzü! Benim ve senin Rabbin Allah'tır. Senin şerrinden ve sendeki ve üstündeki varlıkların şerrinden Allah'a sığınırım. Arslandan ve karanlıktan, yılandan ve akrepten, evde oturandan, doğurandan ve doğandan Allah'a sığınırım."[39]

İkincisine gelince; yukarıda geçtiği gibi Fâtiha okumak, akrep sokmasına ve birazdan anlatılacak olanlara karşı dua okumak bunun örneğidir.

4— Isırgının Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) ısırgılara dua okuması konusundaki tutumu şöyledir:

Daha önce, Müslim'in *Sahih*'inde yer alıp, Enes'ten rivayet edilen hadiste, Hz. Peygamber'in (s.a.) zehirli hayvanlara, nazara ve ısırgıya (yandaki yara ve çıbana) karşı okumaya ruhsat verdiği geçmişti.

Ebu Davud'un *Sünen*'inde Şifâ bt. Abdillah'tan şu hadis rivayet edilir: Ben Hafsa'nın yanındayken Rasûlullah (s.a.) yanımıza geldi ve şöyle buyurdu: "Ona yazmayı öğrettiğin gibi, ısırgı duasını da öğretsene."[40]

Isırgı (karınca) iki yanda çıkan yaradır. Bu bilinen bir hastalıktır. Hasta, bu yaranın olduğu yerde sanki bir karınca gezinirmiş ve ısırırmış gibi hissettiğinden bu şekilde isimlendirilmiştir. İbn Kuteybe ve başkaları şöyle der:

36. Bu hadisi İbnü's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*'de (s. 20-21) kaydetmiştir. Senedi zayıftır. Ayrıca başka bir zayıf senedle de benzerini rivayet etmiştir. Irakî, yaptığı tahriçte bu hadisi zayıf bir senedle Taberânî'ye nisbet etmiştir.
37. Buharî, 9/50; Müslim, 808.
38. Müslim, 2708.
39. Ebu Davud, 2603. Ayrıca bk. Ahmed, 2/132. Senedinde Zübeyr b. el-Velid eş-Şâmî bulunuyor, İbn Hibbân'dan başkası ona güvenmemiştir. Diğer râvileri güvenilirdir.
40. Ebu Davud, 3887. Ayrıca bk. Ahmed, 6/372. Senedi sahihtir.

Mecusîler, kişinin kızkardeşinden oğuluna karınca remili yapılınca, hastanın iyileştiğini idda ederlerdi. Şairin şu sözü de bunu gösterir:

وَلاَعَيْبَ فِينَا غَيْرَ عُرْفٍ لِمَعْشَرٍ كِرَامٍ وَأَنَّا لاَنَخُطُّ عَلَى النَّمْلِ

"Bizde yüce topluluğun örfü dışında, bir ayıp bilinmez. Biz, karınca remili yapmayız."(41)

Hallâl şunu rivayet eder: Şifâ bt. Abdillah, cahiliyye devrinde ısırgı için dua okurdu. Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına gelince —Mekke'de O'na bîat etmişti—, şöyle dedi: "Ey Allah'ın elçisi! Ben cahiliye devrinde ısırgıya karşı dua okurdum. Bunu sana arzetmek istiyorum." Bunu şöylece arzetti: "Allah'ın adıyla. Yuvalarından çıkıp dönünceye kadar şaşırsın ve kimseye zarar vermesin. Allah'ım! İnsanların Rabbi! Sıkıntıyı gider."

Hadiste, kadınlara yazma öğretileceğine delil de vardır.

5— Yılan Sokmasının Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) yılan sokmasına karşı okuduğu dua konusundaki tutumu şöyledir:

Daha önce Hz. Peygamber'in (s.a.), "Yalnızca nazarda ve zehirli hayvanlarda dua okunur." hadisi geçmişti. Buradaki "hume" (zehirli) yer alan mim fethalı ve şeddesizdir. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde, Hz. Âişe'den, Hz. Peygamber'in (s.a.) yılan ve akrebe karşı dua okumaya izin verdiği rivayet edilir.(42) İbn Şihâb ez-Zührî'den rivayete göre şöyle demiştir: Rasûlullah'ın (s.a.) ashâbından birini yılan soktu. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Dua okuyacak biri yok mu?" Şu cevabı verdiler: "Ey Allah'ın elçisi! Hazm âilesi, yılana karşı dua okurlardı. Sen duaları yasaklayınca, onlar da okumaz oldular." Hz. Peygamber: "Umâre b. Hazm'ı çağırın." dedi. Umâre'yi çağırdılar. Rasûlullah'a, okuduğu duayı nakletti. Hz. Peygamber: "Bir sakıncası yok." buyurdu. Bu konudaki duasını okumaya izin verdi.(43)

---

41. *Lisânu'l-Arab*'da "r-m-l" maddesinde "örf" yerine "nesil" vardır.
42. İbn Mâce, 3517. Senedi güvenilirdir. Buharî, (10/175) ve Müslim (2193), Hz. Âişe'nin: "Hz. Peygamber (s.a.), her zehirli hayvana karşı okumaya izin verdi." dediğini rivayet ederler.
43. İn Hacer (*İsâbe*, 4/275) bunu, Ümare'nin biyografisinde verir ve şöyle der: "Buharî, bunu *et-Tarihu's-Sağîr*'de iyi bir senedle rivayet eder. Müslim, *Sahih*'inde (2199/63), Câbir'den şu rivayeti verir: Rasûlullah (s.a.) rukyeleri yasakladı. Amr b. Hazm ailesi gelip,

6— Yara ve Çıbanların Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) yara ve çıbanlara okuması hakkındaki tutumu şöyledir:

Buharî ve Müslim'de Hz Âişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: Bir insan rahatsızlandığında veya yara ve çıbanı olduğunda, Rasûlullah (s.a.) parmağını şöyle koyar —râvi Süfyân kendi şehâdet parmağını yere koyarak Hz. Peygamber'in bu fiilini göstermiştir—, sonra kaldırır: "Allah'ın adıyla, şu arzımızın (bölgemizin) toprağı ile bazımızın tükrüğü, Rabbımızın izniyle hastamıza şifa verilmesi içindir." diyerek şifa dilerdi.[44]

Bu, basit, yararlı ve bileşik bir ilaçtır. Yara ve taze çıbanların tedavisinde kullanılan güzel bir ilaçtır, özellikle de başka ilaç bulunmadığında. Çünkü her yerde vardır. Bilindiği gibi, halis toprağın tabiatı soğuktur, kurudur, tabiatın normal gelişmesini ve iyileşme hızını engelleyen, özellikle sıcak bölgelerdeki ve sıcak mizaçlı kişilerdeki yara ve çıbanların rutubetini kurutucudur. Çünkü yara ve çıbanlardan sonra, çoğu kez sıcak mizacın bozulması gelir. Böylece ülkenin sıcaklığı, mizaç ve yara üçlüsü oluşur. Halis toprağın tabiatı, soğuk ve basit bütün ilaçların soğukluğundan daha çok soğuk ve kurudur. Toprağın soğukluğu, hastalığın sıcaklığına karşılıktır. Özellikle de yıkanmış ve kurutulmuşsa. Yine peşinden habis rutubet ve akıntı gelir. Toprak onun kurutucusudur, iyileşmesini engelleyen habis kuruma ve kurutuculuğun da şiddetini azaltır. Böylece —bununla beraber— hasta organın mizacında bir değişme olur. Organın mizacı normale dönünce, yönetici güçleri kuvvetlenir ve Allah'ın izniyle acıyı ondan defeder.

Hadisin anlamı, kendi şehadet parmağının üstüne tükürüp, onu toprağa sürerek bir miktar toprak alması ve bunu yaraya sürmesidir. Bu sözü, Allah'ın adını zikretme bereketi bulunmasından, işi O'na havale etme ve O'na güvenmesinden dolayıdır. Böylece bir ilaç, ötekine katılarak, etkisi artar.

"Bölgemizin (arzımızın) toprağı" sözünden maksat, bütün yeryüzü mü, yoksa özellikle Medine toprağı mıdır? Bu konuda, iki görüş vardır. Hiç şüphesiz toprakta bazı özellikler vardır ki, bu özelliğiyle birçok hastalığa karşı

"Ey Allah'ın elçisi! Bizim akrep sokmasına karşı bir duamız vardı. Sen rukyeleri yasakladın." dediler. Okuduklarını Rasûlullah'a naklettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Bir sakınca görmüyorum. Sizden kardeşine yardım edebilen, ona yardım etsin." buyurdu.

44. Buharî, 10/176; Müslim, 2194.

fayda sağlar, birçok habis hastalıklar iyileşir. Galenos (Calinus) şöyle diyor: "İskenderiye'de karaciğer ve istiskâ (hydropisie) hastalığına yakalananları gördüm. Çoğu kez Mısır toprağını kullanırlardı. Bu toprağı uyluklarına, bacaklarına ve kollarına, sırtlarına ve kaburgalarına sürerlerdi. Bundan açık bir şekilde fayda görürlerdi. Bu sürme işte bu şekilde çürük ve şişkin yerlere fayda verir. Fazla kan kaybından dolayı bütün vücudu şişen bir topluluğun bu topraktan apaçık bir fayda gördüğünü bilirim. Başka bir topluluk da bazı organlarında müthiş bir şekilde yerleşmiş müzmin ağrılarına şifa buldu, ağrılar iyileşti ve temelli gitti." *Kitabu'l-Mesihî*'nin yazarı şöyle diyor: "Knossos (Kunûs, Mustakî adası)'tan getirilen toprak, parlak ve temizleyici, yaraları iyileştirici ve kapatıcıdır."

Bir takım topraklarda böyle özellikler olduğuna göre, yeryüzünün en temiz ve bereketli toprağı hakkında ne denir? Hz. Peygamber'in (s.a.) tükrüğüyle karışmış ve Allah'ın adı ve O'na güvenmesi bunun yoldaşı olmuştur. Daha önce de geçtiği gibi, duanın gücü ve etkisi yapana, kendisine karşı dua okunanın tepkisine göre değişir. Bu, erdemli, akıllı ve müslüman bir tıpçının reddetmeyeceği bir durumdur. Niteliklerden herhangi biri bulunmazsa, dilediğini söylesin.

7— Ağrıların Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) ağrılara okuma tedavisi konusundaki tutumu şöyledir:

Müslim'in, *Sahih*'inde Osman b. Ebi'l-Âs'tan rivayet ettiğine göre, Osman, müslüman olduğundan beri vücudunda gördüğü bir ağrıyı Rasûlullah'a (s.a.) arzetti. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Elini vücudunun ağrı duyduğun yerine koy ve üç defa bismillah, sonra da yedi defa 'Hissetmekte olduğum ve sakınıp sığınmaya çalıştığım şeyin şerrinden Allah'ın izzetine ve kudretine sığınıyorum' de."[45] Bu ilaçta, Allah'ın anılması, işin O'na havale edilmesi, acının şerrinden onu giderecek olan izzetine ve kudretine sığınma vardır. Daha etkili ve faydalı olması için tekrar edilmesi, zararlı maddenin çıkarılması için ilacın tekrarlanması gibidir. Yedi sayısında, başkasında olmayan bir özellik vardır. *Sahihayn*'da, Hz. Peygamber'in (s.a.) bazı âile üyelerini sağ eliyle sıvazlayarak dua okuduğu ve şöyle dediği rivayet edilir: "Allah'ım! İnsanların Rabbi! Hastalığı gider, şifa ver. Sen şifa vericisin, Senden

45. Müslim, 2202.

başka şifa veren yoktur. Öyle bir şifa ver ki, hastalıktan iz bırakmasın."[46] Bu duada, Rubûbiyetinin ve rahmetinin kemâliyle Allah'tan bir şifa isteği vardır; şifa vericinin yalnızca Allah olduğu, O'nun şifasından başka şifa bulunmadığı yer alır. Allah'ın tevhidi, ihsanı ve rubûbiyetiyle şifa dilemeyi içerir.

8— Musibet ve Üzüntünün Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) musibet ateşi ve üzüntüsünü tedavisindeki tutumu şöyledir:

Yüce Allah şöyle buyurur: "Sabredenleri müjdele. Onlara bir musibet geldiğinde 'Biz Allah'ınız ve elbette O'na döneceğiz.' derler. Rablerinin rahmeti ve mağfireti onlaradır. O'nun yolunda olanlar da onlardır."[47] *Müsned*'de, Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu nakledilir: "Bir musibete uğrayıp, 'Biz Allah'ınız ve O'na döneceğiz. Allah'ım; musibetim konusunda bana ecir ver ve ondan daha iyilisini ver.' derse, Allah da ona musibetinde ecir verir ve daha iyisini bedel kılar."[48]

Bu sözler, musibete uğrayan için en özlü, dünya ve âhireti konusunda en yararlı ilaçtır. Çünkü iki önemli esası içermektedir ki kul bunları gerçekten tanırsa musibetinden kurtulur:

Birincisi: Kulun kendisi, âilesi ve malı gerçekte yüce Allah'a aittir. Allah bunu kendisine emanet olarak vermiştir. Çekip aldığı takdirde, malı emanet edilenden geri alan emanet verici gibidir. Ayrıca kul iki yokluk arasındadır: Kendinden önceki yokluk, kendinden sonraki yokluk. Kulun mülkü, kısa bir süre için emanet bir maldır. Bunun yanısıra, kul bu malı yoktan var etmiş değildir ki mülkü gerçekten ona ait olsun. Var olduktan sonra onu âfetlerden koruyacak da, varlığını ilelebet sürdürecek de değildir. Malında hiçbir rolü yoktur, gerçek bir mülkü de yoktur. Ayrıca kul, malında mülkünde, gerçek mal sahibi gibi değil, verilen emir ve yasaklar çerçevesinde hareket eden biridir. Bu yüzden malında, ancak gerçek sahibinin onayladığı tasarruflarına izin verilir.

İkincisi: Kulun dönüşü gerçek mevlâsı olan Allah'adır. Dünyayı hiç şüphesiz ardında bırakacak ve ilk yaratılışta olduğu gibi âilesiz, malsız ve akrabasız bir şekilde Rabbine gelecektir. Kulun başlangıcı, hayatı ve sonu böyle

46. Buharî, 10/178; Müslim, 2191.
47. Bakara, 2/155-157.
48. Ahmed, 4/27. Ümmü Seleme—Ebu Seleme yoluyla. Müslim'de (918/4)'de yer alır.

olduğuna göre, bir varlık dolayısıyla nasıl sevinebilir veya bir kayıp dolayısıyla nasıl üzülebilir. Başlangıcı ve sonu hakkında düşünmesi, bu hastalığın en önemli ilaçlarındandır. İlaçlarından başka biri de, başına gelecek musibetin ondan şaşmayacağını, başına gelmeyenin de gelmeyeceğini yakînen bilmesidir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Yüryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce o, Kitap'ta bulunmasın. Doğrusu bu Allah'a kolaydır. Bu, kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamanız içindir. Allah kendini beğenip öğünen hiç kimseyi sevmez."[49]

Musibetin ilaçlarından birisi de, kulun başına gelen musibete bakmasıdır. Bu takdirde Rabbi'nin, benzerini veya daha üstününü kaldırdığını, —şayet sabreder ve razı olursa— bu musibetin kaldırılmasından kat kat büyüğünü rezerv ettiğini şayet dilerse, musibetinden daha büyüğünü yaratacağını görebilir.

Başka bir ilacı ise, musibetinin ateşini, başka musibete uğrayanların durumuna bakarak gönlünü soğutmasıdır. Bilsin ki beterin beteri vardır,[50] sağına baksın sıkıntıdan başkasını görebilir mi? Soluna baksın, pişmanlıktan başkasını görebilir mi?[51] Dünyaya şöyle bir baktığında, bir sevdiğini kaybetmekten veya kötü bir şey olmasından dolayı belâya uğrayanları, dünyadaki kötülüklerin birer rüya ve kaybolan gölge olduğunu, biraz güldürürse çokça ağlattığını, bir gün sevindirirse sürekli üzdüğünü, pek az faydalandırırsa uzun süre engellediğini, iyilik doldurduğu evi gözyaşına boğduğunu, bir gün sevindirdiyse bir üzüntü gününü sakladığını görür. Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) şöyle diyor: "Her gülüşten sonra bir ağlayış vardır."

Hind bt. en-Nu'man ise şöyle demiştir: "Kendimizi insanların en üstünü ve zengini görmüştüm. Sonra güneş batar batmaz bizi en fakir olarak gördüm. Gerçekten de, iyilik doldurduğu evi gözyaşına boğması Allah'a aittir."

Adamın biri, durumun açıklamasını isteyince şöyle cevaplamış: "Bir sabah, Arapların her biri bizim durumumuzu arzuluyordu. Akşamleyin ise, Araplar bize sadece acıyordu."

Bir gün kızkardeşi Hurka bt. en-Nu'man, en iyi durumdayken ağladı. "Seni ağlatan nedir? Belki biri sana acı veriyor." denilince şunu söyledi: "Ha-

---

49. Hadîd, 57/22.
50. Azbat b. Kuray'ın, "Her vadide Sa'doğulları vardır." deyişinden alınmıştır.
51. Bedîuzzaman el-Hemezânî'nin, akrabalarından bir kısmı ölen Ebu Âmir ed-Dabbî'ye ta'ziyet için yazdığı mektuptan alınmıştır. Bk. *er-Resâ'il*, s. 93. (el-Cevâib baskısı).

yır. Âilemde rahat bir hayat gördüm, her sevinç dolan ev, üzüntü de dolar."[52]

İshak b. Talha şöyle anlatıyor: Bir gün onun yanına girdim ve şöyle dedim: "Hükümdarların gözyaşları için ne dersin?" Şu cevabı verdi: "Bugünkü durumumuz, dünkünden daha iyi. Kitaplarda okuduğumuz kadarıyla, her iyilik içinde yaşayan âile, daha sonra gözyaşı da görecektir. Zaman bir topluluğa sevecekleri bir gün gösterirse, hoşlanmayacakları bir gün de gösterir." Sonra şu şiiri söyledi:

فَبَيْنَا نَسُوسُ النَّاسَ وَالأَمْرُ أَمْرُنَا إِذَا نَحْنُ فِيهِمْ سوقة نَتَنَصَّفُ
فَأُفٍّ لِدُنْيَا لايَدُومُ نَعِيمُهَا تَقَلَّبُ تَارَاتٍ بِنَا وَتَصَرَّفُ

"Bir zaman insanları yönetiyor, iktidarı elimizde tutuyoruz,
Bir de ne görelim ki günün birinde saray hizmetkârı olmuşuz,

Nimetleri devam etmeyen şu dünyaya yuh olsun,
Bazan bize gülüyor, bazan da bizden kaçıyor."[53]

Musibetin bir başka ilacı, sabırsızlığın onu kaldırmayıp kat kat arttırdığını bilmektir. Gerçekte sabırsızlık, hastalığı arttırıcı bir unsurdur.

Başka bir ilaç ise, sabrın, teslimiyetin —ki bu namaz, rahmet ve Allah'ın sabrın garantisi kıldığı hidayettir —ve Allah'a ait olup, O'na dönüşü kabullenme sevabının yok edilmesinin, gerçekte musibetten daha önemli olduğunu bilmektir.

Musibetin başka bir ilacı, sabırsızlığın düşmanı sevindirip dostu üzdüğünü, Rabbini kızdırıp şeytanı sevindirdiğini, ecrini boşa çıkardığını ve kendisini zayıflattığını bilmektir. Sabreder ve ölçülü giderse şeytanı çatlatır, onu eli boş döndürür. Rabbini hoşnut eder, dostunu sevindirir, düşmanını üzer, dostlarının yükünü azaltır ve kendisini teselli etmelerinden önce onları teselli eder. Sebat ve büyük olgunluk işte böylesidir; yoksa yanakları yolmak, elbiseleri parçalamak, beddua ve ağıtlar, kadere öfkelenmek değil.

Başka bir ilaç, sabrın ve işi Allah'a havale etmenin ortaya çıkardığı tat ve sevincin, şayet devam ederse, başına gelen musibetin devam etmesiyle ortaya çıkandan kat kat fazla olduğunu bilmektir. Bu konuda kendisine, Rab-

---

52. Metinde "gadâra" geçiyor. Rahat hayat demektir. İbn Abdurrabbih, *el-Ikdu'l-Ferîd*'de şöyle diyor: "Dünya sadece bol budaklı ağaç gibidir, bir tarafı yeşerirse, öbür tarafı kurur."
53. İki beyit, şu eserlerde yer alır: *el-Mu'telef ve'l-Muhtelef*, 145; *el-Hamâse*, 1203 (Merzukî'nin şerhiyle); *Hızânetu'l-Edeb* 3/178.

bine hamdetmesi ve işi O'na havale etmesi dolayısıyla cennetde inşa edilecek hamd köşkü yeter. Şimdi dönüp düşünsün: Hangi musibet daha büyük? Dünya musibeti mi, yoksa ebedî cennetteki hamd köşkünün kaybedilmesi musibeti mi? Tirmizî'de merfû olarak şu hadis vardır: "Kıyamet gününde insanlar, musibet ehlinin gördükleri karşılık için derilerinin dünyada önünç verilmiş olmasını ister."[54]

Seleften biri şöyle diyor: "Dünya musibetleri olmasaydı, kıyamete müflis olarak gelirdik."

Musibetin bir çaresi de, Allah'dan daha iyisinin geleceğini umarak kalbini rahatlatmaktır. Allah dışında herşeyin bir bedeli vardır, ama Allah'ın bedeli yoktur. Nitekim bir beyitte şöyle denir:

مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إذا ضَيَّعْتَهُ عِوَضٌ   وَمَا مِنَ اللَّهِ إنْ ضَيَّعْتَهُ عِوَاضُ

"Kaybettiğin taktirde, herşeyin yerini tutacak biri vardır,
Ama Allah'ı kaybedersen onun yerini tutacak asla yoktur."

Musibetin başka bir çaresi, musibetten payının sadece bu kadar olduğunu bilmektir. Kim hoşnutluk gösterirse hoşnutluk kazanır, kim hoşnutsuzluk gösterirse hoşnutsuzluk kazanır. Musibetten payın senin kabullendiğin kadardır. Payının ister iyisini, istersen kötüsünü seç. Şayet musibet kişide öfke ve küfür doğurursa helâk olanlar güruhuna, bir vacibi yapmayarak veya bir haramı işleyerek sabırsızlık ve aşırılık doğurursa aşırılar güruhuna yazılır. Şikâyet ve sabır göstermeme doğurursa aldanmışlar güruhuna yazılır. Şayet Allah'a itiraz ve hikmetini tenkit etme durumu doğurursa, zındıklık kapısını çalmış veya oraya girmiş olur. Allah için sabır ve sebat gösterirse sabredenler bölümüne, Allah'ın rızasını kazanırsa rıza kazananlar kısmına, hamd ve şükrederse şükredenler arasına yazılır ve hamdedenlerle birlikte hamd sancağının altında olur. Şayet Rabbine sevgi ve kavuşma sevinci doğurursa, halis âşıklar arasına yazılır.

İmam Ahmed'in *Müsned*'inde ve Tirmizî'de, Mahmud b. Lebîd'den merfû olarak şu hadis rivayet edilir: "Allah bir topluluğu sevdiğinde onlara belâ ve sıkıntı verir. Rıza gösteren O'nun rızasını, öfkelenen de hoşnutsuzluğunu kazanır." Ahmed b. Hanbel, şunu da ilâve eder: "Sabırsızlık gösteren de sa-

---

54. Tirmizî, 2404. Abdurrahman b. Mi'zâ—A'meş—Ebu'z—Zübeyr—Câbir senediyle. Abdurrahman zayıftır, A'meş'ten rivayet ettiği hadisler münker kabul edilmiştir, sika râvilerden onlara benzer rivayet yoktur. Ayrıca A'meş ile Ebu'z-Zübeyr'in muan'an rivayetleri söz konusudur.

bırsızlık görür."[55]

Musibetin çarelerinden biri, ne kadar sabırsızlık gösterilirse gösterilsin, işin sonunda mecburî bir sabır (*sabru'l-ıztırâr*) olduğunu bilmektir. Böylesi de övgüye ve mükâfata değer değildir. Bilgelerden biri şöyle diyor: "Akıllı kişi, bilgisizin günler sonra yaptığını, musibetin daha ilk gününde yapar. Büyükler gibi sabır göstermeyen, hayvanlar gibi teselli bulup avunur." Buharî'-de merfû olarak şu hadis vardır: "Sabır, musibetin ilk ânında gösterilendir."[56] el-Eş'as b. Kays şöyle diyor: "İnanarak ve karşılığını Allah'tan umarak sabret, aksi halde hayvanlar gibi teselli bulursun."

Musibetin bir çaresi de, musibete uğrayanın en yararlı ilacının, sevdiği ve hoşnutluk gösterdiğinde Rabbine ve ilâhına teslimiyet olduğunu, sevginin özellik ve sırrının sevgiliye teslimiyet olduğunu bilmesidir. Birini sevdiğini öne sürüp, sonra onun hoşlandığını reddeden ve hoşlanmadığını seven, kendisi aleyhine tanıklık yapmış ve sevgilisini öfkelendirmiş olur.

Ebu'd-Derdâ şöyle diyor: "Allah bir şeyi yarattığında, onunla hoşnut olmak ister." İmran b. Husayn, hastayken şöyle diyordu: "Bana en sevimli olan, O'na en sevimli olandır." Ebu'l-Âliye de böyle derdi.

Bu, yalnızca sevenlerle birlikte kullanılabilen bir çare ve ilaçtır. Herkesin bu ilacı kullanması mümkün değildir.

Musibetin başka bir çaresi, iki büyük ve sürekli tat ve yarar arasında mukayese yapmaktır: Musibetle yararlanma tadı ve Allah'ın verdiği mükâfatla yararlanma tadı. Şayet tercih edebileceği bir durum çıkarsa, üstün olanı tercih eder, başarı ihsan etmesinden dolayı da Allah'a hamdetsin. Her yönden alt mertebede olanı tercih ederse, aklındaki, kalbindeki ve dinindeki musibetin dünyasındaki musibetten daha büyük olduğunu bilsin.

Musibetin bir başka ilacı, bu belâyı verenin hâkimlerin hâkimi ve merhametlilerin en merhametlisi olduğunu, yüce Allah'ın belâyı , yoketmek, azap etmek ve süründürmek için göndermediğini bilmektir. Ondan bir nimeti alması; sabrını, hoşnutluğunu ve imanını sınamak, kalbi kırık bir halde huzu-

---

55. Sahih bir hadistir. Ahmed (5/427, 429), iki ayrı senedle ve şu sözlerle verir: "Allah, bir topluluğu sevdiğinde onlara sıkıntı verir. Sabredenler sabır, sabırsızlık gösterenler sabırsızlık kazanır." Tirmizî (2398) ve İbn Mâce'de (4031) ise Enes'ten şu sözlerle nakledilir: "Karşılığın büyüklüğü, sıkıntıya göredir. Allah bir topluluğu sevdiğinde onlara sıkıntı verir. Hoşnutluk gösteren hoşnutluk, hoşnutsuzluk gösteren de hoşnutsuzluk kazanır." Senedi hasendir.
56. Buharî, 3/138; Müslim, 926.

runda O'na sığınarak şikâyetini O'na anlatarak tazarru ve niyazda bulunduğunu işitmek ve kapısına geldiğini görmek içindir.

Şeyh Abdülkadir şöyle diyor: "Oğlum! Musibet seni yoketmek için gelmemiş, yalnızca sabrını ve imanını sınamak için gelmiştir. Oğlum! Kader, pençeli bir hayvan gibidir. Pençeli hayvan leş yemez."

Kısacası, musibet, ortaya çıkanı şekillendiren örs gibidir. Ya kırmızı altın çıkarır veya büsbütün pislik ve moloz çıkarır. Nitekim bir beyitte şöyle denir:

سَبَكْنَاهُ وَنَحْسِبُهُ لُجَيْناً فَأَبْدَى الكِيرُ عَنْ خَبَثِ الحَدِيدِ

"Onu döktük, sanıyoruz ki gümüştür,
Örs demirin molozunu ortaya çıkardı."

Bu örs ona dünyada fayda vermezse, önünde en büyük örs var. Kul, dünya örsüne ve kalıbına sokulmasının bu örs ve kalıptan daha iyi olduğunu ve iki örsten birinin zorunlu bulunduğunu bilirse, Allah'ın dünya örsüyle ilgili nimetinin kadrini bilmelidir.

Musibetin bir çaresi de, kulun, şayet dünya sıkıntıları ve musibetler olmasaydı, kibir, kendini beğenme, firavunluk ve kalp sıkıntısı gibi hem dünyayı, hem de ahiretini yoketme sebeplerinin geleceğini bilmesidir. Bazen çeşitli musibetlerle nimetleri kaybettirmesi, merhametlilerin en merhametlisi Yüce Allah'ın, bu hastalıklardan koruyan, kulluğun dosdoğru sürdürülmesini sağlayan, yokedici, habis ve bozuk maddelerden arınmasını ortaya çıkaran bir rahmetidir. Musibet dolayısıyla merhamet eden ve nimetlerle sınayan Allah, her noksandan uzaktır. Nitekim bir beyitte şöyle denir:

قَدْ يُنْعِمُ اللّٰهُ بِالبَلْوَى وإِنْ عَظُمَتْ وَيَبْتَلِي اللّٰهُ بَعْضَ القَوْمِ بِالنِّعَمِ

"Allah bazan —büyük de olsa— belâyla nimet verir,
Allah kimi toplulukları nimetlerle sınar."

Yüce Allah kullarını sıkıntı ve belâ hastalıklarıyla tedavi etmeseydi, azarlar, isyan ederler ve haddi aşarlardı. Yüce Allah bir kuluna iyilik dilediğinde, durumuna göre yokedici hastalıklardan arındıran belâ ve sıkıntı verir, bu belâ ve sıkıntı onu terbiye eder, temizler ve arındırırsa, dünya mertebelerinin en üstünü olan kulluğa ve ahiret sevabının en yücesi olan Allah'ı görme ve O'na yakın olma derecesine yükseltir.

Dünyadaki acının âhiretteki tatlının, dünyadaki tatlının âhiretteki acının ta kendisi olduğunu, Allah'ın birini öbürüyle değiştirdiğini bilmek de mu-

sibetin bir çaresidir. Geçici bir acıdan sürekli bir tatlılığa geçmek, bunun tersi bir durumdan daha iyidir. Bunu tam anlayamadıysan, Rasûlullah'ın şu sözüne bakıver: "Cennet nefse hoş gelmeyen şeylerle, cehennem nefsin şehvetleriyle kuşatılmıştır."(57)

Bu noktada, insanların akılları farklı şeyler anlar, insanların gerçeği ortaya çıkar. Çoğunluğu geçici tatlılığı, yok olmayan sürekli tatlılığa tercih eder, ebedî tatlılık için geçici acıya, ebedî izzet için geçici zillete, âfiyet için geçici sıkıntıya katlanmaz. Çünkü önündekini hemen görür, sonrakini ise göremez. İman zayıftır, şehvetin otoritesi ise onu etkisi altında tutmaktadır. İşte bundan da dünyanın tercihi, ahiretin reddedilmesi durumu ortaya çıkar. Böyle bir bakış açısı, işin dış yanına, ilk ve önceki durumlarına bakmaktan ibarettir. Dünya perdesini yırtan ve işin önüne ve sonuna geçebilen etkili bakış açısının farklı bir durumu vardır.

Nefsini; Allah'ın dostları ve itaatkâr kulları için hazırladığı sürekli nimet, ebedî mutluluk ve büyük kurtuluş ile tembel ve kaybeden kulları için hazırladığı utançlık, ceza ve sürekli pişmanlıklara çağırıver. Sonra kendine lâyık olanı seç. Herkes kapasitesine göre hareket eder. Herkes kendine uygun olanı ve yakışanı arzular. Bu ilacı daha fazla uzatmayayım. Doktor ve hastanın bu şiddetli ihtiyacı, genişçe yazmayı gerektirdi. Başarı Allah'tandır.

Hz. Peygamber'in (s.a.) keder, üzüntü, gam ve hüznün tedavisi konusundaki tutumları şöyledir:

Sahîhayn'da, İbn Abbas'tan rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.) üzüntülü durumunda şöyle derdi:

لاَإِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لاَإِلٰهَ إِلاَّ اللّٰهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لاَ إِلٰهَ إِلاَّ
اللّٰهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ، وَرَبُّ الأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ.

"Yüce ve hilim sahibi Allah'tan başka ilâh yoktur. Yüce Arş'ın Rabbi Allah'tan başka ilâh yoktur. Yedi kat göklerin, yeryüzünün ve yüce Arş'ın Rabbi Allah'tan başka ilâh yoktur."(58)

Tirmizî'nin *Câmi*'inde Enes'ten rivayete göre, bir durum Hz. Peygamber'e (s.a.) güç geldiğinde şöyle derdi:

يَاحَيُّ يَاقَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ

57. Müslim, 2822.
58. Buharî, 11/122, 123; Müslim, 2730.

"Yâ hayy, yâ kayyûm! Rahmetinle yardım istiyorum."(59)

Yine Tirmizî'de Ebu Hureyre'den rivayete göre, bir durum Hz. Peygamber'i üzdüğünde yüzünü göğe kaldırır ve: "Sübhanellahî'l Azîm = Ey büyük Allah'ım; sen her noksandan uzaksın." derdi. Kendisini duaya verince: "Yâ hayy, yâ kayyûm." derdi.(60)

Ebu Davud'un *Sünen*'inde Ebu Bekre'den rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Üzüntü duası şudur:

اَللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو، فَلاَ تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ

Allah'ım! Rahmetini umarım. Beni bir an bile nefsime teslim etme. Benim bütün durumumu düzelt. Senden başka ilâh yoktur."(61)

Yine Ebu Davud'un *Sünen*'inde, Esmâ bt. Umeys'ten rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.) ona şöyle buyurmuştur:

Üzüntülü durumda söyleyeceğin sözleri sana öğreteyim:

اللَّهُ رَبِّي لاَ أُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً

"Allah Rabbim'dir. O'na hiçbir şeyi ortak koşmam."(62) Bir rivayete göre bu, yedi defa söylenir.(63)

---

59. Tirmizî, 3522. Senedinde Yezîd b. Ebân er-Rukkâşî vardır, zayıftır.
60. Tirmizî, 3432. Senedinde İbrahim b. el-Fadl el-Mahzûmî vardır, metrûktur.
61. Ebu Davud, 5090. Ayrıca bk. Ahmed, 5/42; Buharî, *el-Edebü'l-Müfred*, 701. Senedi hasendir. İbn Hibbân (2370) bu hadisi sahih görmüştür. Yazarımız İbn Kayyim, bu hadisi Hz. Ebu Bekr'in Müsned'inden sanmıştır.
62. Ebu Davud, 1525. İbn Mâce (3882), Ömer b. Abdilazîz'in mevlası Hilâl b. Ebî Tu'me—Ömer b. Abdilaziz—Abdullah b. Câfer—Esmâ bt. Umeys yoluyla rivayet eder ve İbn Hibban'daki (2369) Hz. Âişe hadisi bunun şahididir.
Nâsıruddîn el-Elbânî, *el-Kelimu't-Tayyib*'e (s.73) yazdığı dipnotta, Ömer b. Abdilaziz'in mevlâsı Hilâl b. Ebu Tu'me'ye, kütüb-i sitte râvilerinin biyografilerini yazan *Tehzîb*, *Takrîb* ve *Hulâsa* gibi kitaplarda, her birinin künyeler kısmında bulunmasına rağmen, biyografiler arasında yer verilmediğini sanmıştır. Oysa *Tehzîb*'de aynen şunlar yazılıdır: Ebu Tu'me el-Umevî, Ömer b. Abdilaziz'in mevlâsıdır, adı Hilâl'dir. Şam'lıdır, Mısır'da oturmuştur. Ömer b. Abdilaziz'den ve Abdullah b. Ömer'den hadis rivayet etmiştir. Ondan da Abdulaziz b. Ömer b. Abdilaziz, Abdurrahman b. Yezid b. Câbir ve Abdullah b. Lehî'a rivayette bulunmuştur. Ebu Hâtim şöyle diyor: Ebu Tu'me, Mısır kurrasındandır. Ondan Yezid b. Câbir'in iki oğlu rivayette bulunmuştur. İbn Yûnus şöyle diyor: Hilâl, Ömer b. Abdilaziz'in mevlâsıdır, künyesi Ebu Tûme'dir. Mısır'da kurra idi. İbn Ammâr el-Mavsılî şunu söylüyor: Ebu Tu'me, sikadır.
63. Bu rivayeti bulamadık. Taberanî, Dua'da üç defa söylendiğini zikreder.

İmam Ahmed'in *Müsned*'inde, İbn Mes'ûd'dan rivayete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Birinde hüzün veya keder olunca şunu söylesin:

اَللّٰهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمتك نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ، أَو اسْتَأْثَرتَ بِهِ فِي عِلْمِ الغَيْبِ عِنْدَكَ: أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ الْعَظِيمَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجلاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي

'Allah'ım! Ben senin kulunum, senin kulunun oğluyum, ümmetinden biriyim. Kaderim senin elinde. Benim hakımda senin hükmün geçerli, takdir ettiğin adalettir. Kendine verdiğin, kitabında indirdiğin, yaratıklardan birine öğrettiğin veya gayb bilgisinde kendi tercih ettiğin isminle Senden dilekte bulunuyorum! Yüce Kur'an'ı kalbimin baharı, gönlümün nuru ve üzüntümün cilası kıl. Üzüntümü gider.'

Bunu söyleyenden Allah üzüntü ve kederi giderir, yerine sevinç getirir.''(64)

Tirmizî'de Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Yunus peygamber, balığın karnındayken Rabbına şu duayı yapmıştır:

لاَ إِلٰهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

'Senden başka ilâh yoktur. Sen her kusurdan uzaksın. Ben zalimlerden biri oldum.'

Müslüman biri bu duayı yaptığında duası mutlaka kabul olunur.''(65)

Başka bir rivayette şöyledir: "Ben bir söz biliyorum ki, üzüntüye düşen onu söylerse Allah bu üzüntüsünü giderir: Kardeşim Yunus'un sözü."

Ebu Davud'un *Sünen*'inde Ebu Saîd el-Hudrî'den şu hadis rivayet edilir: Bir gün Rasûlullah (s.a.) camiye girdi. Ensar'dan Ebu Ümâme adındaki

---

64. Ahmed, 1/394, 452. Senedi sahihtir. İbn Hibbân (2372) da sahih görmüştür. Daha önce de geçti.
65. Tirmizî, 3500. Ayrıca bk. Ahmed, 1/170. Hâkim (1/505) bu hadisi sahih görmüş, Zehebî de ona katılmıştır. Hadis onların dediği gibidir. İkinci rivayeti İbnu's-Sünnî, (s.111) kaydetmiştir, senedinde zaaf vardır.

biri camide idi. Rasûlullah ona: "Ey Ebu Ümâme! Hayrola, namaz vakti olmadığı halde camide misin?" diye sordu. Ebu Ümâme: "Üzüntü ve borçlar beni bırakmıyor, ey Allah'ın elçisi!" cevabını verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Sana söylediğin takdirde Yüce Allah'ın üzüntünü kaldıracağı ve borcunu ödeme imkânı vereceği bir söz öğreteyim mi?" Ebu Ümâme: "Evet, öğret ey Allah'ın elçisi!" deyince, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Sabah ve akşam şunu söyle:

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الهَمِّ والحَزَنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ العَجْزِ والكَسَلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الجُبْنِ والْبُخْلِ، وأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ

"Allah'ım! Üzüntü ve kederden, âcizlik ve tembellikten, korkaklık ve cimrilikten, borca batmaktan ve insanların kahrından Sana sığınırım."

Ebu Ümâme şöyle diyor: "Bunu yaptım. Yüce Allah da üzüntümü giderdi, borcumu ödeme imkânı verdi."(66)

Ebu Davud'un *Sünen*'inde İbn Abbas'tan rivayete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Allah, devamlı istiğfar edenin her üzüntüsünü sevince dönüştürür, her zorluktan çıkış yolu verir, ummadığı yerden onu rızıklandırır."(67)

Müsned'de, bir iş kendisini üzdüğünde Rasûlullah'ın (s.a.), namaz kılmağa sığındığı rivayet edilir.(68)

Yüce Allah şöyle buyurur: "Sabır ve namazla yardım isteyiniz."(69)

Sünen'de şu hadis vardır: "Cihad yapınız. Çünkü o, cennet kapılarından biridir. Allah onunla nefislerden gam ve kederi uzaklaştırır."(70)

İbn Abbas'tan Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Üzüntü ve kederi artan bol bol Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (güç ve kudret yalnızca Allah'tandır.) desin."

---

66. Ebu Davud, 1555. Senedinde Gassân b. Avf el-Basrî vardır, leyyinu'l-hadis bir râvidir.
67. Ebu Davud, 1518. Ayrıca bk. Ahmed, 2234; İbn Mâce, 3189. Senedinde el-Hakem b. Mus'ab vardır, meçhul bir râvidir.
68. Ahmed, 5/388. Senedinde Muhammed b. Abdillah ed-Duelî ve Abdulaziz b. Ebî Huzeyfe vardır. İbn Hibbân'dan başkası onları sika kabul etmez.
69. Bakara, 2/45.
70. Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ta Ebu Ümâme'den rivayetle kaydettiği sahih bir hadistir. Ayrıca Ahmed (5/314, 316, 326 ve 330) Ubâde b. Sâmit'ten rivayet eder. Hâkim (2/74, 75) bu hadisi sahih görmüş, Zehebî de ona katılmıştır.

Sahîhayn'da şu rivayet sabittir: "(Bu söz) cennet hazinelerinden biridir."[71]

Tirmizî'de ise şöyledir: "(Bu söz) cennet kapılarından biridir."[72]

Bunlar on beş ilaç türünü içerir. Şayet bu dualarla üzüntü, gam ve keder giderilemezse, bu hastalık iyice yerleşmiş, sebepleri kökleşmiş ve büsbütün bir arınmaya ihtiyaç var demektir.

1) Allah'ın rubûbiyet tevhidi,
2) İlâhlık tevhîdi,
3) İtikadî-ilmî tevhid,
4) Yüce Allah'ın kuluna zulmetmekten ve onu sebepsiz yere sorumlu tutmaktan uzak oluşu,
5) Kulun bizzat kendisinin zâlim olduğunu itiraf edişi,
6) Yüce Rabbimize en sevdiği şeylerle, O'nun isim ve sıfatlarıyla —ki bunların da en kapsamlısı, Hayy ve Kayyûm'dur— dua ediş,
7) Yalnızca O'ndan yardım isteyiş,
8) Kulun O'ndan ümit bekleyişini ikrar,
9) O'na güvenme, işi O'na havale etme ve kaderinin O'nun elinde oluşunu, dilediği gibi yaratacağını ve hakkında Allah'ın hükmünün geçerli, bu takdirinin de adalet oluşunu itiraf,
10) Kalbini Kur'an bahçelerinde besleyiş, Kur'an'ı kalbi için bahara döndürüş, şüphe ve şehvet karanlıklarına karşı ondan ışık bekleyiş, her kaybettiğine onunla teselli buluş, her musîbete karşı onunla gıdalanma, gönül hastalıklarına onunla şifa arama, üzüntüsünün cilası, gam ve kederinin şifası oluşu,
11) İstiğfar, af dileyiş,
12) Tevbe,
13) Cihad,
14) Namaz,
15) Güç ve kudretin yalnızca Allah'a ait oluşu.

Sözkonusu bu ilaçların bu hastalıklara etki yönü şöyledir:

Yüce Allah âdemoğlunu ve organlarını yaratmış, her birine kaybettiği zaman üzüntü duyacağı kemâl durumunu vermiş; onların hükümdarı olan kalbe kaybettiği zaman yerini hastalık ve gam, keder, hüzün gibi acıların alacağı bir mükemmellik vermiştir.

---

71. Buharî, 11/180; Müslim, 2704, Ebu Musâ'dan.
72. Tirmizi, 3576, Sa'd b.Ubâde'den İsnâdı hasendir.

Göz yaratılmış olduğu görme özelliğini, kulak yaratılmış olduğu işitme özelliğini ve dil yaratılmış olduğu konuşma özelliğini kaybederse, mükemmelliğini kaybetmiş olur.

Kalb; yaratıcısını bilmek, sevmek, tek olarak tanımak, O'nunla sevinmek, sevgisiyle coşmak, O'ndan hoşnut olmak, O'na güvenmek, O'nun için sevmek, O'nun için düşmanlık etmek, sürekli O'nu anmak, O diğer bütün şeylerden kendisine daha sevgili olmak, her şeyden daha çok O'ndan ümid etmek, kalbinde herşeyden çok O'na yer vermek, nimet, sevinç ve lezzetin, hatta hayatın ancak böylece olduğunu gönlüne yerleştirmek için yaratılmıştır. Bu, onun için gıda, sağlık ve hayat yerindedir. Bunları kaybedince, üzüntü, gam ve keder her yandan hızla onu sarar, sürekli teslim alır.

Kalbin en önemli hastalıkları, şirk, günah, gaflet, Allah'ın sevdiklerini ve hoşnutluk gösterdiklerini önemsemeyiş, işi O'na havale etmeme, O'na az güvenme, O'ndan başkasına meyil gösterme, takdirine öfkelenme ve verdiği sözde ve tehditte şüpheye düşmedir.

Kalbin hastalıklarını düşünürsen, başkasını değil, yalnızca bunları ve benzerlerini sebep olarak görürsün. Başka bir ilacı olmayan çaresi, bu hastalıkların panzehiri olan nebevî ilaçlardır. Çünkü hastalık panzehiriyle giderilir, sağlık benzeriyle korunur. Kalbin sağlığı bu nevebî emirlerle korunur, hastalıkları bu panzehirlerle giderilir.

Tevhid, kula hayır, sevinç, tat, ferahlık ve neşe kapılarını açar. Tevbe, kalbi hasta eden bozuk karışım ve maddelerin arındırılması ve karışmaktan korunmasıdır. O, kalbe sevinç, kötülük kapılarını kapatır, tevhid sayesinde mutluluk ve iyilik kapılarını açar, tevbe ve istiğfarla kötülük kapılarını kapatır.

Tıp otoritelerinden olan eski bir âlim şöyle diyor: "Vücudunun âfiyette olmasını isteyen az yesin ve içsin. Kalbinin âfiyetini isteyen, günahlarını terketsin." Sâbit b. Kurrâ şöyle diyor: "Vücudun rahatı az yemekte, ruhun rahatı az günahta, dilin rahatı da az konuşmaktadır."

Kalb için günah, zehir yerindedir; onu yok etmese de, hiç şüphesiz zayıflatır. Gücü zayıflayınca hastalıklara güç yetiremez. Gönül doktoru Abdullah b. Mübârek bir şiirinde şöyle diyor:

رَأَيْتُ الذُّنُوبَ تُمِيتُ الْقُلُوبَ وَقَدْ يُورِثُ الذُّلَّ إِدْمَانُهَا

وَتَرْكُ الذُّنُوبِ حَيَاةُ الْقُلُوبِ وَخَيْرٌ لِنَفْسِكَ عِصْيَانُهَا

"Günahların kalpleri öldürdüğünü gördüm.
Kalpteki perişanlığı sürekli günah işlemek yaratır,

Günahları terketmenin kalpleri diriltti̇ğini gördüm,
Senin için iyi olan, günahlara isyandır."

Heves ve arzular, kalbin en büyük hastalıklarından, heves ve arzuya aykırı davranış ise en önemli ilaçlarındandır. Nefis, aslında cahil ve zalim olarak yaratılmıştır. Cehaletinden dolayı nefis, şifasının heveslerine uymakta olduğunu sanır. Halbuki bu, telef ve ölmesidir. Zalim oluşu dolayısıyla nefis, dürüst doktorun dediğini kabul etmez bilakis hastalığı ilaç yerine koyar ve ona güvenir, ilacı hastalık sanır, ondan kaçar. Böylece, hastalığı tercih edip ilacından kaçınması sonucu, doktorları âciz bırakan ve bunlarla beraber şifası imkânsızlaşan hastalık ve illetler doğar. En büyük musibet bunu kadere yüklemesi, nefsini temize çıkarması, durumuyla sürekli olarak Rabbini kınaması, sonunda açıktan açığa bu kınamasını diliyle sürdürmesidir.

Hasta bu duruma gelince; onun iyileşmesi, sadece Rabbından bir rahmet gelip yeni bir hayat vermesi ve övgüye değer bir yolu benimsetmesi durumunda beklenebilir. Bu yüzden, İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadis, ilâhlık ve Rablık tevhidini içermiş, Yüce Rabbı, azamet ve hilimle nitelemiştir. Bu iki sıfat da, en yüce kudret ve rahmeti, iyilik ve bolluğu, ulvî ve süflî âlem ile yaratıkların en üst sınırı olan Arş için Rablığın mükemmelliğini gerektirir. Tam Rablık; tevhid, ibadet, sevgi, korku, ümit, ululama ve itaatın yalnızca O'na ait olmasını gerektirir. O'nun mutlak azameti, O'nda her mükemmelliğin varlığını, her noksan ve benzerliğin bulunmayışını gerektirir. O'nun hilmi, yaratıklarına en yüce rahmet ve iyiliği gerektirir.

Kalbin bunu bilmesi ve tanıması Yüce Allah'ı sevmeyi, ululamayı ve tevhidi gerektirir. Neşe, lezzet ve sevinçten, üzüntü, keder ve gam acısını giderecek olan durum doğar. Hastayı sevindiren, ferahlatan ve güçlendiren bir durum olunca, tabiatın bedenî hastalığa karşı nasıl güç kazandığını görürsün. Kalp için bu şifanın ortaya çıkması daha uygun ve iyidir.

Ayrıca, üzüntünün sıkıntısı ile üzüntü duasının içerdiği bu niteliklerin genişliğini karşılaştırırsan, bu sıkıntıdan kurtarmak ve kalbin, sevinç ve neşeye boğmak için son derece uygun olduğunu görürsün. Bunu yalnızca kalbinde nurları doğan ve kalbi gerçekleri arayanlar kabul eder.

"Yâ hayy, yâ kayyûm, rahmetinle imdat diliyorum." sözünün, bu hastalığı giderme konusundaki etkisi son derece anlaşılır durumdadır. Çünkü "hayat" sıfatı, Allah'ın bütün kemâl sıfatlarını içerir ve gerektirir. "Kayyûm" sıfatı ise, bütün fiilî sıfatları içerir. Bunun için, Allah'ın dua edilince kabul edilen ve istenince verilen en yüce ismi hayy ve kayyûm olmuştur. Tam hayat, bütün hastalık ve acıların zıddıdır. Bu yüzden cennet hayatı mükemmel

olduğundan, cennettekilere üzüntü, gam, keder ve herhangi bir âfet gelmez. Hayatın noksanlığı, fiillere zarar verir, kayyûm sıfatına aykırı düşer. Kayyûm sıfatının tamlığı, hayat sıfatının mükemmelliği içindir. Mutlak ve tam hayat sıfatıyla diri olanın, mutlaka kemâl sıfatı da vardır. Kayyûm olana mümkün olanı yapmak asla imkânsız değildir. Hayat ve kayyûm sıfatlarıyla Allah'tan dilekte bulunmanın, hayata aykırı düşen ve fiillere zarar veren durumun giderilmesinde etkisi vardır.

Bunun bir benzeri, hidayete erdirmesi için Hz. Peygamber'in (s.a.) Rabbine, "Cebrâil, Mikâil ve İsrâfil'in Rabbı" diyerek dilekte bulunmasıdır. Çünkü kalbin hayatı, hidayetledir. Yüce Allah, hayatı bu üç meleğe havale etmiştir. Cebrâil, kalblerin hayatı olan vahiy meleğidir. Mikâil, beden ve ruhların hayatı olan tabiatı yöneten melektir. İsrâfil, dünyanın hayatı ve ruhların cesetlere dönüşünün sebebi olan nefhayı üflemekle görevlidir. Yüce Allah'tan, hayatın havale edildiği büyük ruhların Rabbi diyerek dilekte bulunmanın, isteğin elde edilmesinde etkisi vardır.

Kısacası, hayy ve kayyûm isimlerinin, duaların kabulünde ve üzüntülerin giderilmesine özel bir etkisi vardır.

Sünen'de ve Ebu Hâtim'in *Sahih*'inde merfû olarak şu hadis rivayet edilir: "Allah'ın en yüce ismi, şu iki âyettedir: 'Tanrınız bir tek tanrıdır, O merhamet eden, merhametli olandan başka tanrı yoktur.'[73] 'Elif, lâm, mîm. Allah; O'ndan başka tanrı olmayan, diri (hayy) ve her an yarattıklarını gözetip durandır. (Kayyûm).'"[74] Tirmizî, "Bu sahih bir hadistir." diyor.[75]

Sünen ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde Enes'ten rivayete göre bir adam şöyle dua etti: "Allah'ım! Senden yalnızca Sana hamd ederek istiyorum. Senden başka tanrı yoktur. Sen ihsan sahibisin, gökleri ve yeri en iyi şekilde yaratansın. Celâl ve ikram sahibisin. Yâ hayy, yâ kayyûm." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Kendileriyle dua edilince duayı kabul ettiği, isteyince verdiği Allah'ın en büyük ismiyle dua etti."[76]

---

73. Bakara, 2/163.
74. Âl-İmrân, 3/1-2.
75. Tirmizî, 3472; İbn Mâce, 3855; Ebu Davud, 1496; Ahmed, 6/461; Dârimî, 2/450. Ubeydullah b. Ebî Ziyâd—Şehr b. Havşeb—Esma bt. Yezîd yoluyla. Ubeydullah kuvvetli bir râvi değildir. Şehr b. Havşeb için birçokları çeşitli sözler söylemiştir. Ancak Ebu Ümâme'den merfû olarak onu güçlendiren bir şahidi vardır: "Dua edildiğinde Allah'ın kabul edeceği en büyük ismi üç sûrede, Bakara, Âli İmrân ve Tahâ sûrelerindedir." Bu hadisi İbn Mâce, (3856), Tahavî, *(Muşkilu'l-Âsâr,'* 1/63) ve Hâkim, (1/506), rivayet etmişlerdir, senedi hasendir.
76. Ebu Davud, 1495; Nesâî, 3/52; İbn Mâce, 3858. İsnadı sahihtir. İbn Hibbân (2382) ve Hâkim (1/503, 504) bu hadisi sahih görmüş, Zehebî de ona katılmıştır.

Bu yüzden Rasûlullah (s.a.) kendini duaya verince, "Yâ hayy, yâ kayyûm" derdi.

"Allah'ım! Rahmetini umuyorum. Beni bir an bile nefsime bırakma. Bütün işimi düzelt. Senden başka ilâh yoktur." hadisi, ümidin tüm hayır kendisinde olana ait bulunduğunu, yalnızca O'na güvenildiğini, işin O'na havale edildiğini ve O'na niyaz yapıldığını, işini düzeltmesini, nefsine bırakmamasını ve bu hastalığı gidermekte güçlü bir etkisi bulunan tekliğini belirtmek içindir. "Allah, Rabbimdir. O'na hiçbir şeyi ortak koşmam." hadisi de böyledir.

İbn Mes'ûd'un, "Allah'ım! Ben senin kulunun oğlu bir kulunum." hadisinde ise, ilâhî bilgiler ve kitabımızın boyutunu aşan kulluk sırları vardır. Çünkü bu söz, kendisini, atalarının ve ninelerinin kulluğunu itirafı, kaderinin Allah'ın elinde olup dilediği gibi belirlediğini içermektedir. Kul, Allah olmaksızın bir fayda veya yarar elde edemez; ölüm, hayat ve dirilişe sahip değildir. Çünkü kaderi başkasının elinde bulunan kişinin elinde hiçbir şey bulunmaz, bilâkis kaderin sahibi elinde esir ve tartışmasız iktidarının emrinde olur.

"Benim hakkımda senin hükmün geçerli olur. Benimle ilgili takdirin adalettir." sözü, tevhidin dayandığı iki önemli temeli içerir:

1) Kaderin ve yüce Rabbin kulu hakkındaki hükümlerinin geçerli olduğunun, bundan kurtuluşun ve ona karşı hile yapmanın imkânsız olduğunun ispatı yer alır.

2) Yüce Allah bu hükümlerinde adaletlidir, kuluna haksızlık yapmaz, bilâkis bu hükümlerde adalet ve iyiliğin gereğinden dışarı çıkmaz. Çünkü zulmün sebebi, ya zâlimin ihtiyacı, ya bilgisizliği veya akılsızlığıdır. Herşeyi bilen, hiçbir şeye muhtaç olmayan, ama herşeyin kendisine muhtaç olduğu, hâkimlerin hâkimi birinden böyle bir şey gerçekleşemez. Hiçbir şey O'nun hikmet ve hamdi dışında olmadığı gibi, herşey O'nun kudret ve dilemesindedir. O'nun hikmeti, dileme ve kudretinin etkili olduğu her yerde etkilidir. Bunun için Allah'ın Peygamberi Hûd (a.s.), kavmi kendisini ilâhlarıyla korkutunca şöyle demiştir: "Doğrusu ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahid olun ki, ben O'nu bırakıp koştuğunuz ortaklardan uzağım. Hepiniz bana tuzak kurun, sonra da ertelemeyin. Ben, ancak benim de, sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenirim. Hiçbir canlı yoktur ki Allah ona el koymamış bulunsun. Rabbim elbette doğru yoldadır."[77] Yani, her ne kadar yüce Allah, mahlukatın kaderini elinde tutuyor ve dilediği gibi hareket ediyorsa da, O doğru yolda-

77. Hûd, 11/55-56.

dır; onlar hakkında yalnızca adalet ve hikmetle, iyilik ve rahmetle tasarrufta bulunmaktadır. "Benim hakkımda senin hükmün geçerlidir." sözünün karşılığı âyetin "Hiçbir canlı yoktur ki Allah ona el koymamış bulunsun" kısmına; "Benim hakkımdaki takdirin adalettir" sözü ise âyetin "Şüphesiz Rabbim doğru yoldadır." kısmına uygunluk gösterir. Sonra, yüce Rabbine kulların bildiği ve bilmediği —ki gayb âleminde tercih ettikleri bunlardandır, melek ve peygamberler dahi bunları bilmez— isimleriyle dua etmiştir. Bu en önemli; Allah'ın sevdiği ve isteğin elde edilmesine en yakın dua çeşididir.

Sonra, Kur'an'ı, kalbi için hayvanların beslendiği bahar kılmasını istemiştir. Kur'an gerçekten de kalbin damarıdır. Yine Kur'an'ı, gam ve kederine şifa kılıp, hastalığı kökünden söken, bedeni sıhhat ve normal durumuna döndüren ilaç yerinde olmasını, Kur'an'ın hüznünü cilalamasını istemiştir. Hasta doğru bir şekilde kullanırsa, bu ilaç ondaki hastalığı gidermeye, ona tam şifa, sağlık ve afiyet vermeye adaydır. Başarıya ulaştıran Allah'tır.

Yunus peygamberin duasına gelince; onda, Yüce Allah'ı en yüksek seviyede tek ve noksandan uzak tanıma, kulun kendi zulüm ve günahını itiraf gibi üzüntü, gam ve keder ilaçlarının ve ihtiyaçların giderilmesinde Yüce Allah için kullanılacak isimlerin en etkilisi vardır. Çünkü, tevhid ve tenzih; Allah için her kemâli kabul etmeyi, her türlü noksanı, kusuru ve benzeri reddetmeyi içerir. Zulmün itirafı; kulun şeriate, sevap ve cezaya inancını içerir, üzüntüsünü ve Allah'a sığınmayı, hatasını söylemeyi, kulluğunu kabullenmeyi ve Allah'a ihtiyaç duymayı gerektirir. Burada vesile edinilen tam dört durum vardır: Tevhid, tenzîh, kulluk ve itiraf.

"Allah'ım! Üzüntü ve kederden Sana sığınırım." şeklindeki Ebu Ümâme hadisi, her çifti birbirinin yakını ve eşi olan sekiz şeyden sığınmayı içerir. Keder ve hüzün kardeştir, âcizlik ve tembellik kardeştir, korkaklık ve cimrilik kardeştir, borca batmak ve insanların zorbalığı kardeştir. Çünkü, kalbe hoşlanılmayan ve acı veren şeyler geldiğinde, bunun sebebi, ya geçmişteki bir durumdur ki onu kedere boğar, şayet gelecekte olması beklenirse, onu üzer ve kulu çıkarlarından alıkoyar ve engeller; yahut âcizlik demek olan kudretsizliktir veya tembellik, iyiliği ve yararı kendisine ve diğer insanlara verdirmemek demek olan isteksizliktir; veyahut da yararı, korkaklık demek olan bedeniyle veya cimrilik demek olan malıyla engellemesidir. İnsanların ona kahır yapması, ya haklı gerekçeye dayanır ki bu borca dalmaktır, ya da haksızdır ki bu da insanların ona zorbalık yapmasıdır. Hadis, her kötülükten sığınmayı içermiştir. İstiğfarın gam, keder ve sıkıntıyı defetmedeki etkisi, din âlimlerinin ve her ümmetin akıllı kişilerinin günah ve bozgunculuğunun üzüntü ve kederi, korku ve hüznü, gönül sıkıntısını ve kalp hastalıklarını gerektirdiğini

bilme konusunda aynı görüşte birleşmesinden dolayıdır. Hatta günah işleyenler, arzularını yerine getirdiklerinde ve nefisleri usandığında, bunu kalplerindeki sıkıntı, gam ve keder dolayısıyla işlerler. Nitekim ahlâksızlıkların piri şiirinde şöyle diyor:

"Bir kadehi zevkle içtim,
Diğeriyle onu tedaviye çalıştım."[78]

Günahların ve suçların kalbteki sonucu bu olduğuna göre, onun çaresi tevbe ve istiğfardır.

Namaza gelince; namazda kalbi ferahlatan ve güçlendiren, onu açan, neşe ve zevke boğan bir özellik vardır. Namazda, kalp ve ruh Allah ile ilişki kurar, O'na yakın olur. O'nu zikrederek ferahlar, O'na yakararak neşe dolar, huzurunda durur, O'na ibadette bedenin tümünü, güçlerini ve organlarını kullanır, her organa bundan payını verir, mahlukatla ilgilenmek, karışmak ve konuşmaktan alıkoyar, kalbinin ve organlarının güçlerini Rabbine ve yaratıcısına yöneltir, ancak sağlam kalblerde yer eden en önemli ilaçlardan, ferahlatıcılardan ve gıdalardan olduğu sürece namaz durumunda düşmanından emin olur. Hasta kalpler ise, ancak üstün gıdalar uygun düşen bedenler gibidir.

Namaz, dünya ve âhiret iyiliklerinin elde edilmesinde, kötülüklerin defedilmesinde en önemli yardımcılardandır. Namaz, günahtan alıkoyar, kalp hastalıklarını defeder, hastalığı vücuttan atar, kalbi aydınlatır, yüzü ağartır, organlara ve nefse dinçlik verir, rızık getirir, zulmü defeder, mazluma yardım eder, şehvet pisliklerini defeder, nimeti korur, belâyı defeder, rahmet indirir, karanlığı aydınlatır, karın ağrılarının pek çoğuna yarar sağlar. İbn Mâce, *Sünen*'inde Mücâhid—Ebu Hureyre senediyle şunu rivayet eder: Ebu Hureyre der ki: Rasûlullah (s.a.) beni, yatarken karın ağrısından şikâyet ettiğim halde gördü. Bana şöyle dedi: "Ey Ebu Hureyre! Karnında bir derdin mi var?" "Evet, ey Allah'ın elçisi!" dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: "Kalk, namaz kıl. Çünkü namazda şifa vardır." buyurdu.[79] Bu hadis Ebu Hureyre'den mevkûf olarak rivayet edilmiştir. Hadisi, Mücâhid'e doğrudan Ebu Hureyre söylemiştir ki öyleye benziyor.

Şayet zındık bir doktor, namazın ilaç olduğunu kabul etmiyorsa, ona tıp diliyle hitap edilir ve: "Namaz, ruh ve bedenin birlikte yaptıkları bir spor-

---

78. Bu A'şa, Meymûn b. Kays'tır. Şiir, *Divan*'ında (s.121) yer almaktadır. Ebu Nuvas da şu beytinde onu izlemiştir:
"Beni kınamayı bırak, kınama özendirmedir.
Beni hastalıkla tedavi et."
79. İbn Mâce, 3458. İsnadı zayıftır.

dur." denilir. Çünkü namazda ayakta durmak, eğilmek, oturmak, intikal vb. yapıldığı sırada çoğu mafsalların hareket ettiği, mide, bağırsak ve diğer sindirim organları gibi iç organların çoğunun eğilip büküldüğü hareketler ve vaziyet alışlar vardır. Bu hareketlerde, maddeleri güçlendirme ve nüfuz etme olduğu inkâr edilemez. Özellikle nefis kuvveti ve onun namazda inşirah bulmasıyla tabiat güçlenip, acı defolur. Ama zındığın hastalığı, peygamberlerin getirdiğinden yüzçevirmesi ve onun yerine ilhadı geçirmesi, yalancı ve yüzçeviren mutsuzların gireceği kızgın ateşten başka bir ilacı olmayan hastalıktır.

Cihadın üzüntü ve kederi defetmedeki etkisi, vicdanen bilinen bir durumdur. Çünkü nefis, bâtıl saldırganı, saldırısını ve istilasını kendi başına bırakınca üzüntü ve kederi, hüzün ve korkusu artar. Ama onunla Allah için mücadele ederse, Allah onun hüznünü, gam ve kederini dinçlik, ferahlık ve kuvvetle değiştirir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Onlarla savaşın ki Allah sizin elinizle onları azaplandırsın, rezil etsin ve sizi üstün getirsin de mü'minlerin gönüllerini ferahlandırsın, kalplerindeki öfkeyi gidersin."[80] Kalbin sıkıntı, hüzün, keder ve üzüntüsünü cihaddan daha hızlı giderecek bir şey yoktur. Yardım yalnızca Allah'tan istenir.

"Lâ havle velâ kuvvete illâ billah"ın hastalığı defetmedeki etkisine gelince; bu sözde, güç ve kudretin yalnızca Allah'a ait olduğu, işin bütünüyle O'na bırakıldığı, O'ndan gelecek hiçbir şeye karşı çıkılamayacağı, ulvî ve süflî âlemde her dönüşümün bu çerçevenin dışına çıkamayacağı, bu dönüşüm kuvvetinin ve bütün bunların hepsinin yalnızca Allah'a ait olduğu yer alır. Bazı eserlerde şöyle denir: "Gökten inen ve oraya yükselen bir melek, bunu ancak *'Lâ havle velâ kuvvete illâ billah'* ile gerçekleştirir." Şeytanı kovmada bu sözün şaşılacak bir etkisi vardır. Yardım yalnızca Allah'tan istenir.

9— Korku ve Uykusuzluğun Tedavisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) korku ve uyumayı engelleyen durumun tedavisi hakkındaki tutumu şöyledir:

Tirmizî, *Câmi*'inde Büreyde'den şunu nakleder: Halid, Rasûlullah'a (s.a.): "Ey Allah'ın elçisi! Geceleyin uykum kaçıyor, uyuyamıyorum." diyerek şi-

80. Tevbe, 9/14-15.

kâyette bulundu. Rasûlullah (s.a.) ona şöyle buyurdu: Yatağına girdiğinde şöyle de:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظَلَّتْ، وَرَبَّ الأَرْضِيْنَ، وَمَا أَقَلَّتْ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضَلَّتْ، كُنْ لِي جَاراً مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعاً أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ، أَوْ يَبْغِيَ عَلَيَّ، عَزَّ جَارُكَ، وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ، وَلاَ إِلٰهَ غَيْرُكَ.

"Yedi kat göklerin ve gölgelendirdiğinin Rabbi, Allah'ım! Yeryüzünün ve taşıdığının Rabbi, Allah'ım! Şeytanların ve saptırdıklarının Rabbi Allah'ım! Bütün mahlukatının kötülüklerine, onların herhangi birinin bana aşırı gitmesine veya bana isyan etmesine karşı bana koruyucu ol. Senin koruman ne yücedir, şânın ne yücedir. Senden başka tanrı yoktur."[81]

Yine Tirmizî'de Amr b. Şu'ayb—babası—dedesi senediyle şu hadis vardır: Rasûlullah, onlara korkuya karşı şunu öğretiyordu:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ، وَعِقَابِهِ، وَشَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ، وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ.

"Gazabından ve cezasından, kullarının şerrinden ve şeytanlarının fısıltılarından Allah'ın tam kelimelerine sığınırım. Şeytanların gelmesinden de Sana sığınırım, Rabbim!" Abdullah b. Amr, büyük oğullarına bunları öğretir, küçüklerine yazar ve üstüne asardı.[82] Bu sığınmanın böyle bir hastalıkla ilişkisi açıktır.

10— Yangının Söndürülmesi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) yangın ve söndürülmesi konusundaki tutumu şöyledir:

Amr b. Şu'ayb—babası—dedesi senediyle Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Yangını gördüğünüzde tekbir getirin. Çünkü tekbir onu söndürür."[83] Çünkü yangının sebebi ateştir. Ateş, şeytanın yaratıldığı mad-

81. Tirmizî, 3518. Senedinde Hakem b. Zuhayr vardır, metrûk bir râvidir. Tirmizî şöyle diyor: Bu, senedi kuvvetli olmayan bir hadistir. Bazı ilim ehli, Hakem b. Zuhayr'ın hadisini terketmiştir.
82. Tirmizî, 3519. Ayrıca bk. Ebu Davud, 3893; Ahmed, 6696; Hâkim, 1/548. Râvileri sıkadır, İbnü's-Sünnî (643)'de mürsel bir şahidi vardır.
83. İbnü's-Sünnî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, 289, 290, 291, 292. Senedinde Kasım b. Abdullah b. Amr b. Hafs b. Âsım el-Ömerî vardır, metruk bir râvidir. Ahmed b. Hanbel yalancı olduğunu belirtmiştir.

dedir. Yangında maddesi ve fiiliyle şeytana uygun düşen genel bir kötülük vardır. Şeytanın ona yardımı ve uygulaması sözkonusudur. Ateş tabiatı itibarıyla taşkınlık ve bozgunculuğu arar. Bu iki durum, yani yeryüzünde taşkınlık ve bozgunculuk, şeytanın yoludur, onlara çağırır, insanoğlunu onlarla yok eder. Ateş ve şeytandan her biri, yeryüzünde taşkınlık ve bozgunculuğu arzular. Yüce Rabbin ululanması, şeytanı ve fiilini engeller.

Bu yüzden Yüce Allah'ı ululamanın yangını söndürmede etkisi vardır. Çünkü Allah'ın yüceliğine kimse karşı duramaz. Müslüman Rabbine tekbir getirdiğinde, tekbiri ateşin ve maddesi ateş olan şeytanın yatıştırılmasında etkili olur, yangını söndürür. Biz ve başkaları bunu denedik. Aynen böyle olduğunu gördük. Allah en iyisini bilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KORUYUCU HEKİMLİK

A) SAĞLIĞIN KORUNMASI

Hz. Peygamber'in (s.a.) sağlığın korunmasındaki tutumu şöyledir:

Bedenin normal durumu, sağlığı ve devamı sıcağa direnen rutubette olduğundan, rutubet bedenin maddesidir, sıcaklık onu olgunlaştırır, fazlalıkları atar, onu ıslah eder ve güzelleştirir. Aksi takdirde bedeni bozar ve devamı mümkün olmaz. Rutubet, sıcaklığın da gıdasıdır. Rutubet olmasaydı, bedeni yakar, kurutur ve bozardı. Her birinin devamı, diğeriyledir, bedenin devamı ise her ikisiyle birliktedir, her biri diğerinin maddesidir. Sıcaklık, rutubetin bozulma ve değişmesini engelleyen ve koruyan maddesidir. Rutubet, sıcaklığın besleyici ve taşıyıcı maddesidir. Herhangi biri diğerinden daha fazla olursa, bedenin mizacı için buna göre bir sapma olur. Sıcaklık daima rutubete girer. Beden —yaşamasını sürdürmek için— sıcaklığın girdiğine karşı duracak nesneye, yani yemeye ve içmeye ihtiyaç duyar. Girme miktarından fazla olunca, sıcaklık fazlalıklara girmede zaafa uğrar, pis maddelere dönüşür, bedende bozukluk yapar. Maddelerin türüne, orgaların kabulü ve kabiliyetine göre çeşitli hastalıklar ortaya çıkar. Bütün bunlar Yüce Allah'ın; "Yeyin, için, israf etmeyin."[1] âyetinden alınmıştır. Böylece Allah, kullarına; çıkanların yerine bedeni ayakta tutacak yiyecek ve içecek alınmasını, bunun da sayı ve nitelik olarak bedenin yararlanacağı ölçüde olmasını, bu ölçüyü aştığı takdirde israf olacağını açıklamıştır. Bunların her ikisi de sağlığa engel, has-

---

1. A'râf, 7/31.

talık getiricidir. Yani yememek ve içmemek veya bunlarda israf.

Sağlığın korunması, bütünüyle bu iki ilâhî sözde yer almıştır. Şüphesiz ki beden daima boşalmakta ve besin almaktadır. Boşalma arttığında, maddesinin tükenmesi dolayısıyla sıcaklık zayıflar. Çünkü boşalmanın fazlalığı, rutubeti azaltır, halbuki rutubet sıcaklığın maddesidir. Sıcaklık zayıflayınca, sindirim de zayıflar. Rutubet tükenene kadar durum böyle sürer, sonunda sıcaklık tümüyle gider. Böylece kul sonunda Allah'ın varacağını yazdığı ecelini tamamlamış olur.

İnsanın kendisini ve başkasını tedavi etmesinin gayesi, bu duruma varıncaya kadar bedeni korumaktır, yoksa bu gençlik, sağlık ve kuvvetin kendileriyle bulunduğu sıcaklık ve rutubetin sürekliliğini gerektirmez. Çünkü böyle bir durum bu dünyada hiçbir insan için gerçekleşmemiştir. Doktorun gayesi, sadece ve sadece kokuşma vb. bozuculardan rutubeti, zayıflatıcılardan sıcaklığı korumak, insan bedeninin kendisiyle ayakta durduğu normal dengeyi sağlamaktır. Gökler, yeryüzü ve diğer mahluklar da bu şekilde dengede durur. Hepsinin kıvamı, dengeyledir. Hz. Peygamber'in (s.a.) tutumunu inceleyip düşünen, sağlığın korunabileceği en iyi yol olduğunu görür. Çünkü sağlığın korunması, yiyecek ve içeceği, giyecek ve barınağı, hava ve uykuyu, uyanıklık ve hareketi, durgunluk ve evliliği, arınma ve korunmayı yerli yerinde ve iyi idare etmeye bağlıdır. Bunlar normal ve bedene, bölgeye, yaşa ve tabiat kanunlarına uygun oldukları takdirde ecele kadar sağlığının devam etmesine veya üstün durumda olmasına daha yakın bulunur.

Sağlık ve âfiyet, Allah'ın kullarına en büyük nimetlerinden, en bol ve geniş ihsan ve bağışlarından hatta mutlak âfiyet en büyük nimet olduğundan, bunu elde edene, sağlık ve âfiyetin gözetilmesi, koruması ve aykırılıklara karşı savunulması yaraşır. Buharî'nin *Sahih*'inde İbn Abbas'tan rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İki nimette insanların pek çoğu aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit."(2)

Tirmizî ve diğerlerinde, Ubeydullah b. Mihsan el-Ensârî'den rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Vücudu âfiyette, ruhundan emin, bir günlük azığı yanında olduğu halde sabahlayan, sanki dünya ona verilmiş gibidir."(3)

2.Buharî, 11/196.

3.Tirmizî, 2347; İbn Mâce, 4141; Buharî, *el-Edebu'l-Müfred*, 300; Humeydî, *Müsned*, 439. Senedinde meçhul biri var. Ama, İbn Hibbân (2503)'de Ebu'd-Derdâ'dan rivayet edilen şahidi vardır. Ayrıca başka bir şahidi İbn Ebi'd-Dünya'ya göre İbn Ömer'den rivayet edilir. Böylece ikisiyle kuvvet kazanır.

Yine Tirmizî'de Ebu Hureyre'den rivayete göre, Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde kula sorulacak nimetlerle ilgili ilk soru şudur: Sana sağlıklı bir beden vermedik mi? Serin sudan içirmedik mi?"(4)

İşte buradan hareketle, selefimiz "Sonra o gün, size verilmiş olan her nimetten sorguya çekileceksiniz."(5) âyetindeki "nimetler" ifadesini, "sağlık" olarak yorumlamıştır.

İmam Ahmed'in *Müsned*'inde, Rasûlullah'ın, Abbas'a şöyle buyurduğu kaydedilir: "Ey Abbas! Ey Rasûlullah'ın amcası! Dünya va âhirette Allah'tan âfiyet iste."(6)

Yine Ahmed'in *Müsned*'inde, Ebu Bekr es-Sıddîk'ten, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu işittiği kaydedilir: "Allah'tan kesin bilgi ve âfiyet isteyin. Kesin bilgiden sonra kula âfiyetten daha iyisi verilmemiştir."(7) Bu hadisinde Rasûlullah, din ve dünya âfiyetini bir arada zikretmiştir. Kulun iki dünyadaki iyiliği ancak yakîn bilgi ve âfiyetle tamam olur. Yakîn, ondan âhiret cezalarını, âfiyet ise kalp ve bedenindeki dünya hastalıklarını defeder.

Nesâî'nin *Sünen*'inde Ebu Hureyre'den merfû'an şu hadis vardır: "Allah'tan af, âfiyet ve esenlik isteyiniz. Hiç kimseye yakînden sonra âfiyetten daha iyisi verilmemiştir."(8) Bu üçü, affederek geçmişteki kötülüklerin, âfiyetle şimdikilerin, esenlikle de gelecektekilerin giderilmesini içerir. Çünkü, esenlik, âfiyetin sürekli ve devamlı oluşunu içerir.

Tirmizî'de merfû olarak şu hadis vardır: "Allah'tan âfiyetten daha sevimlisi istenilmemiştir."(9)

Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Ebu'd-Derdâ'dan şu hadisi rivayet eder: "Rasûlullah'a âfiyette olup şükretmem, musibete uğrayıp sabretmemden daha çok hoşuma gidiyor." dedim. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Rasûlullah da senin gibi âfiyeti seviyor."

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, bedevînin biri Rasûlullah'a gelerek: "Beş vakit namazdan sonra Allah'tan ne isteyeyim?" dedi. Rasûlullah: "Âfiyet

4.Tirmizî, 3555. İsnadı sahihtir. İbn Hibbân (2585) da sahih görmüştür.
5.Tekâsür, 102/8.
6.Ahmed, 1783. Ayrıca bk. Tirmizî, 3509. Senedinde Yezid b. Ebi Ziyad el-Kûfî vardır, zayıf bir râvidir.
7.Ahmed, 5/17. Ayrıca bk. İbn Mâce, 3849. Bu, Hz. Ebu Bekr'in Müsned'inde bulunan sahih bir hadistir.
8.Nesâî, bu hadisi *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*'de rivayet eder.
9.Tirmizî, 3510. Senedinde Abdurrahman b. Ebî Bekr el-Muleykî vardır, zayıftır.

iste'' buyurdu. Bedevî sorusunu yenileyince, Rasûlulah (s.a.) üçüncü defasında: ''Allah'tan dünya ve âhirette âfiyet iste.'' buyurdu.

Madem ki âfiyet ve sıhhat böylesine önemlidir, öyleyse dikkatle inceleyen için beden ve kalp sağlığının, dünya ve âhiret hayatının korunduğu mutlaka en mükemmel yol olduğu ortaya çıkacak olan Rasûlullah'ın (s.a.) yolunu ele alalım. Yardım Allah'tan istenir. O'na güvenilir, güç ve kudret O'na aittir.

B) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) BESLENME REJİMİ

1— Besinler:

Yemek ve içecek konusunda, belirli birini seçip, başkasını kullanmamak Hz. Peygamber'in (s.a.) âdeti değildi. Çünkü bu tabiata gerçekten zarar verir, hatta bazan imkânsızdır. Başkasını kullanmazsa, zayıflar veya yok olur. Başkasını kullanırsa, tabiat onu kabul etmez ve ondan zarar görür. En güzel gıda olsa bile, sürekli belli birini kullanmak tehlikeli ve zararlıdır.

Hz. Peygamber (s.a.), kendi bölge halkının âdeti üzere, et, meyve, ekmek, hurma vb. zikrettiğimiz diğer yiyecekleri yerdi. Bu konuyu ilgili yerinde görebilirsin.

İki yiyeceğin birinde kırma ve değiştirmeyi gerektirecek bir durum varsa, mümkünse onu zıddıyla kırar ve değiştirirdi; olgun taze hurmaları karpuzla değiştirmesi gibi. Buna imkân bulamazsa, ihtiyaç ve içinden gelen arzuya göre aşırı gidip vücudun zarar görmeyeceği şekilde yerdi.

İçi bir şeyi arzulamıyorsa onu yemez, isteksizce yemek için nefsine işkence çektirmezdi. Bu, sağlığın korunması konusunda önemli bir prensiptir. İnsan içinin çekmediği ve iştahsızca bir şeyi yerse, zararı yararından çok olur. Ebu Hureyre[1] şöyle diyor: "Hz. Peygamber (s.a.) hiçbir yemeğin kusuru-

1. Kitabın aslında bu isim "Enes" şeklindedir. Ama bu, yazar tarafından yapılan bir yanlışlıktır. Hadis Ebu Hureyre'den rivayet edilmiş olarak biliniyor. Bk. Buharî, 9/477; Müslim,

nu görmedi. Canı çekerse onu yer, aksi halde bırakır ve yemezdi." Kendisine keler kızartması sunulunca onu yemedi. "Yoksa haram mı?" denilince: "Hayır, kavmimin yaşadığı topraklarda yoktur, kendimi ondan hoşlanmaz görüyorum." buyurdu.[2] Geleneğe ve kendi isteğine uygun hareket etti. Kendi bölgesinde yenilmesi âdet değilse ve canı da çekmiyorsa, bunu yemedi, ama canı çekeni ve âdet olanı da yemekten alıkoymadı.

Rasûlullah (s.a.) eti severdi. En sevdiği, ön ayak ve boyunun ön kısmı idi. Bunun için de bu kısımlarla zehirlenmeye teşebbüs edildi. *Sahîhayn*'da Rasûlullah'a (s.a.) et getirildiği ve ön ayakların verildiği, bu kısmı sevdiği rivayet edilir.[3]

Ebu Ubeyde ve başkaları, Dubâa bt. ez-Zübeyr'in evinde koyun kestiğini rivayet eder. Rasûlullah (s.a.): "Kestiğiniz koyundan bize de tattırınız." diye haber gönderdi. Elçiye şöyle dedi: "Sadece boyun kısmı kaldı. Ben de bunu Rasûlullah'a göndermeye haya ediyorum." Elçi dönüp durumu Rasûlullah'a haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Ona git ve bu kısmın koyunun kılavuzu ve iyiye en yakın, eziyetten en uzak kısmı olduğunu bildir."[4]

Şüphesiz koyunun en hafif yeri boyun, ön ayak ve kas etleridir. Mideye hafif, çabuk sindirilebilirler. Bunda, üç niteliği bulunan gıdaları yemeye dikkat etmek gerektiği yer alır: 1) Yararının çokluğu ve bedenî kuvvetlere etkililiği. 2) Mideye hafif gelişi ve ağır olmayışı. 3) Çabuk sindirilebilirliği. Bu, gıdanın en üstünüdür. Böyle gıdaların azını almak, başkasının çoğunu almaktan daha yararlıdır.

Rasûlullah (s.a.) tatlı ve balı severdi. Bu üçü, yani et, tatlı ve bal; beden, ciğer ve organlar için en üstün ve yararlı gıdalardandır. Onlarla beslenmekte sağlık ve kuvvetin korunması açısından büyük yarar vardır. Bunlardan sadece hastalık ve âfeti olanlar nefret eder.

Ekmeği, katık bulduğu sürece katıkla yerdi. Bazan katık olarak eti kullanırdı. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurur: "O, dünya ve âhiret halkının en üs-

---

2064; Ebu Davud, 3763; Tirmizî, 2032; İbn Mâce, 3259; Ahmed, 2/427, 474, 481, 495; Ebu'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî*, s. 189-191; Tirmizî, *Şemâil*.

2. Buharî, 9/572, 574; Müslim, 1946.
3. Buharî, 6/264, 265; Müslim, 194(327).
4. Ahmed, 6/360, 361; Nesâî, senedinde el-Fadl b. Fadl el-Medenî vardır, İbn Hibbân dışında kimse onu güvenilir saymamıştır, diğer râvileri sikadır.

tün yiyeceğidir." Bunu İbn Mâce ve başkaları rivayet etmiştir.[5] Rasûlullah ekmeğe katık olarak bazan karpuz ve hurmayı da kullanırdı. Bir defasında arpa ekmeği parçasının üstüne bir hurma konulmuştu. Şöyle buyurdu: "Bu, bunun katığıdır."[6] İşte bunda, gıda maddelerinin düzenlenmesi yer alır. Arpa ekmeği soğuk ve kurudur, iki görüşün sahih olanına göre hurma sıcak ve yaştır. Arpa ekmeğine hurmanın katık yapılması, özellikle —Medine halkı gibi— alışkanlığı olanlar için en güzel düzenleme yollarından biridir. Bazan da ekmeğe katık olarak sirkeyi kullanırdı. Şöyle buyurur: "Sirke ne güzel katıktır." Bu, bazı cahillerin sandığı gibi, onu başkasından üstün kabul etmek değil, şu andaki durumun gereğine göre onu övmek için söylenmiştir. Hadisin söylenme sebebi şudur: Bir gün Rasûlullah eve gitti. Kendisine ekmek sundular. "Katık olarak bir şey yok mu?" diye sorunca, "Sadece sirkem var." dediler. Bunun üzerine: "Sirke ne güzel katıktır." buyurdu.[7]

Kısacası; sadece biriyle yetinmenin aksine, ekmeği katıkla yemek sağlığı koruma yollarından biridir. "Katık", ekmeği yenir ve sağlığı korumaya uygun hale getirmesi dolayısıyla böyle isimlendirilmiştir. Nitekim Rasûlullah'ın, nişanlanacak kişiye müstakbel eşine bakma iznini verdiği: "Bu, ikisi arasında kaynaşma olmasına daha uygundur." hadisinde "kaynaşma" ifadesi bu anlamda olmak üzere "uyum ve kabule daha yakındır" karşılığında kullanılmıştır. Çünkü koca gözünü açıp, ileride pişman olmaz.

Kendi bölgesinin meyvasından yer, onları yemezlik etmezdi. Bu da sağlığı korumanın en önemli yollarındandır. Çünkü yüce Allah hikmetiyle, her bölgeye çıktıkları vakit o bölge halkının yararlanacağı meyvalar yaratmıştır. Bu meyvaları yemekle, sağlık ve âfiyetlerini korurlar, bir çok ilaca gerek kalmaz. Sağlığa zararlıdır endişesiyle bölgesindeki meyvayı yemeyenler, vücudu en zayıf, sağlık ve kuvvetten en uzak kişilerdir.

Bu meyvalardaki rutubet, mevsimin, toprağın ve midenin sıcaklığıyla kurutulur ve aşırı kullanılmaz ve tabiata taşıyacağından daha fazlası yüklenmezse, sindirimden önce gıda bozulmaz, üstüne su içilmez ve olgunlaştıktan sonra yenirse kötülükler defedilir. Meyvanın uygununu, uygun vakitte ve uygun şekilde yiyene bu meyva yararlı bir ilaç olur.

5.İbn Mâce, 3305. Senedinde Süleyman b. Atâ el-Cezerî vardır, hadisleri münkerdir; Mesleme b. Abdillah el-Cühenî ile Ebi Mişca'a meçhul râvileridir.
6.Ebu Davud, 3259; râvileri sikadır, senedi munkatı'dır. Ebu Davud, 2260; Tirmizî, *Şemâil*, 184, senedinde meçhul biri vardır.
7.Müslim, 2052; Ebu Davud, 3820; Tirmizî, 1840, İbn Mâce, 3317; Nesâî, 7/14,

2— Yeyiş Şekli:

Hz. Peygamber'in (s.a.) yemeğe oturuş şeklindeki tutumu şöyledir:

Sahih olarak rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Yaslanarak yemem."[8] "Tıpkı kulun oturduğu gibi oturur ve öylece yerim."[9]

İbn Mâce, *Sünen*'inde Rasûlullah'ın yüzükoyun yatarak yemeyi yasakladığını rivayet eder.[10]

"Dayanmak" (*ittikâ*), bağdaş kurarak oturma, bir şeye dayanarak oturma ve yanına dayanarak oturma olarak yorumlanmıştır. Bunların her üçü de dayanarak oturmadır. Bu üçünden yana dayanarak oturmak, yemek yiyene zararlıdır. Çünkü, yenilenin mideye normal ve hızlı şekilde gitmesini, mideye baskı yapıp açılmasını engeller. Ayrıca yemek yiyen, eğilir, dik duramaz, böylece gıda mideye kolay bir şekilde gidemez.

Diğer iki oturuş şekli ise, kulluğa aykırı ceberût oturuşudur. Bu yüzden Rasûlullah: "Kul gibi yerim" buyurmuştur. Rasûlullah, iki baldırını dikmiş olarak yerdi.[11] Hz. Peygamber'in, Rabbine tevazu göstermek, huzurundakilere edepli, yemeğe ve yiyenlere saygılı davranmak için namazda oturur gibi oturarak yediği de rivayet edilir. Bu, yemek şekillerinin en yararlısı ve üstünüdür. Çünkü bütün organlar, edepli bir oturuş olmasının yanısıra, Allah'ın yarattığı tabiî durumlarındadır. İnsanın beslendiği en güzel şekil, organlarının tabiî durumda olduğu şekildir. Bu ise, insanın tabiî bir şekilde dik duruşuyla olur. Yeme oturuşlarının en kötüsü ise, yana dayanarak oturmadır. Çünkü, sindirim organları bu durumda sıkışır, mide tabiî şekliyle durmaz, sindirim ve solunum organları arasında sıkışır kalır.

Şayet "dayanma"dan kastedilen, yastık ve minderlere dayanmak ise, bu durumda anlam, "Ben yemek yediğimde, ceberût ve obur kişiler gibi minder

8.Buharî, 9/472.

9.Ebu'ş-Şeyh rivayet etmiştir; senedinde Ubeydullah b. Velîd el-Vassâfî vardır, zayıftır. Ancak bu hadisin İbn Sa'd'da (1/381) başka bir yolu ve Ahmed b. Hanbel'de (*Zühd*, 5, 6) Hasan'dan rivayet edilen mürsel bir şahidi vardır, senedi sahihtir. Böylece hadis kuvvet kazanır ve sahih olur.

10.İbn Mâce, 3370; Ebu Davud, 3775: Câfer b. Bürkân—Zührî—Sâlim—babası senediyle. Ebu Davud şöyle diyor: Câfer, bu hadisi Zührî'den duymamıştır, o münkerdir.

11.Müslim (2044), Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet eder: "Rasûlullah'ın iki inciğini (baldırını) dikmiş bir şekilde oturarak hurma yediğini gördüm."

ve yastıklara dayanmam, kul gibi normal bir şekilde otururum." biçiminde olur.

Hz. Peygamber (s.a.), üç parmağıyla yerdi. Bu en güzel yiyiş şeklidir. Çünkü yemek bir veya iki parmakla yenirse, kişi bundan tad almaz, ancak uzun süre sonra kanar ve doyar. Her yiyişte mide ve beslenme organları payına düşen kısımla kanmaz, onu gözü kapalı almaz. Beş parmakla ve avuçla yemek, yiyeceğin beslenme organları ve mideye yığılmasına yol açar, belki de organlar kapanıp kişi ölür. Organlar yiyeceği hareket ettirmeye, mide ise taşımaya zorlanır; bundan da ne tad, ne zevk alınır. En güzel yiyiş şekli, Rasûlullah'ın (s.a.) ve üç parmakla yiyip O'na uyanların yiyiş şeklidir.

Rasûlullah'ın (s.a.) gıda maddelerini ve yediklerini inceleyen; süt ile balığı, süt ile ekşiyi, iki sıcağı, iki soğuğu, iki yapışıcıyı, iki kabız yapıcıyı, iki müshili, iki kaba maddeyi, iki genişleticiyi, bir karışım yapılması imkânsız iki nesneyi, birbirleriyle uyuşmayan kabız yapıcı ve müshili, çabuk sindirileni ve sindirimi zor olanı, kızartma ve pişirmeyi, tazeyi ve kavrulmuşu, süt ile yumurta, et ile sütü birlikte yediğini göremez. Bir yiyeceği arzusunun en şiddetli noktasında yemezdi. Akşamdan kalıp ertesi gün ısıtılan, iştah açıcı sirkeli ve acılı yiyecekler gibi bozulmuş ve acılaşmış yiyecekleri de yemezdi. Bütün bunlar zararlıdır, sağlığın ve normal gidişin bozulmasına da yol açarlar.

İmkân bulduğunda yiyecekleri birbirleriyle terbiye ederdi. Birinin sıcaklığını ötekinin soğukluğu, birinin kuruluğunu öbürünün yaşlılığı ile kırardı; nitekim, hıyar ve yaş hurmada böyle yapar, hurmayı eritilmiş yağ, kuru yoğurt ve hurma karışımıyla yapılmış sosla yerdi, hurma şerbetini koyu yiyeceklerde yapıldığı gibi eriterek içerdi.

Bir tutam hurmayla bile olsa akşam yemeği yenilmesini emreder, şöyle buyururdu: "Akşam yemeği yememek, kişiyi yaşlandırır." Bu hadisi Tirmizî, *Câmi*'inde, İbn Mâce ise *Sünen*'inde zikreder.[12] Ebu Nuaym, Hz. Peygamber'in yemekten hemen sonra uyumayı yasakladığını ve bunun kalbi sıkıştırdığını zikreder. Bu yüzden doktorların, sağlığını korumak isteyenlere yaptıkları bir tavsiye, akşam yemeğinden sonra yüz adım da olsa biraz yürümek, yemekten hemen sonra uyumamaktır. Çünkü bu çok zararlıdır. Müslüman doktorlar ise şunu tavsiye eder: "Veya akşam yemeğinden hemen sonra mideye yerleşip sindirimi kolay ve yararlı olması için namaz kılınmalıdır."

12.Tirmizî, 1857. Enes b. Mâlik'ten rivayetle verir, senedinde zayıf ve meçhul râvi vardır; İbn Mâce, 3355, Câbir'den rivayet eder, senedinde İbrahim b.Abdisselâm b.Abdillah b. Bâbâh el-Mahzûmî vardır, zayıftır.

Yemek üstüne su içip onu bozmak, özellikle de soğuk veya sıcak su içmek Hz. Peygamber'in âdeti değildi. Çünkü bu gerçekten fena bir durumdur. Şair şöyle diyor:

لاَتَكُنْ عِنْدَ أَكْلِ سُخْنٍ وَبَرْدٍ   وَدُخُولِ الحَمَّامِ تَشْرَبُ مَـاء

فَإِذَا مَا اجْتَنَبْتَ ذٰلِكَ حَقًّـا   لَمْ تَخَفْ مَاحَيِيتَ فِي الجوفِ دَاء

"Soğuk veya sıcak yerken, banyoya girerken su içme sakın,
Bundan gerçek bir şekilde sakınırsan, yaşadığın sürece karnında ağrı olacağından korkma."

Spordan, yorgunluktan, cinsî birleşmeden, yemekten sonra ve önce, her ne kadar bazısından sonra içmek daha kolaysa da meyve yedikten sonra, banyodan, uykudan uyandıktan sonra su içmek mekruhtur. Bütün bunlar sağlığın korunmasına aykırıdır. Bu konuda ikinci tabiat olan âdetlere itibar edilmez.

3— İçecekler:

a) Su ve Diğer İçecekler:

Hz. Peygamber'in içecekler konusundaki tutumu, sağlığın korunacağı en güzel yoldur. Balı soğuk suyla karıştırarak içerdi. Bunun sağlığı koruduğu konusunda, ancak erdemli doktorların bileceği bir özelliği vardır. Çünkü içimi ve tükürüğe karıştırılması balgamı eritir, mide duvarını temizler ve cilalar, fazlalıkları atar, normal bir şekilde ısıtır, mideyi açar. Aynı etkiyi karaciğer, böbrek ve mesanede de gösterir. Mideye her çeşit tatlıdan daha yararlıdır. Sadece safra hastalığı olana zararlıdır, onu artırabilir. Onlara yaptığı zarar da sirkeyle giderilir, o zaman onlar için de yararlı olur. Bal şerbetinin içilmesi her çeşit şeker ve benzerlerinden elde edilen içeceklerin çoğundan daha yararlıdır. Özellikle bu içecekleri içme alışkanlığı olmayan ve vücudu alışmayanlar için. Çünkü bu son içecekler, bal tadını veya ona yakın bir tadı vermez. Bu konuda hakem, geleneklerdir. Çünkü onlar bazı prensipleri kaldırır, bazı prensipleri de koyar.

İçeceğin hem tatlı, hem de soğuk olması, bedene en yararlı olanlardan ve en önemli sağlığı koruma yollarındandır. Ruh ve kuvvetlerin, karaciğer ve kalbin, böylesine büyük bir sevgi ve dileği vardır. Bu iki nitelik bulununca, gıdalanma ve yiyeceğin organlara en güzel şekilde ulaştırılması sağlanmış olur.

Soğuk su harareti keser, vücudun aslî rutubetini korur, dışarıya atılanın yerine başkasını getirir, gıdayı eritir ve damarlara ulaştırır.

Doktorlar, bedeni besleyip beslemediği konusunda iki görüş belirtir: Gıda sağladığını savunanlara göre, bedende gelişme ve güç sağladığını gözlemledikleri için, özellikle de şiddetli bir ihtiyaç bulunduğunda besleyicidir.

Bir grup şöyle diyor: Hayvan ile bitki arasında birçok yönden ortak noktalar vardır. Gelişme, gıdalanma ve denge bunlardandır. Bitkide kendine uygun olanı hissetme gücü vardır. Bu yüzden bitkiler suyla gıdalanır. Hayvanın da bir gıdasının veya başka gıdasının bir parçasının su olması inkâr edilemez. Biz, gıdanın gücü ve çoğunluğunun yiyecekte olmasını inkâr etmiyoruz, ama suyun besin değeri olmadığı tezini de asla kabul etmeyiz. Nihayet yiyecek de gıdasını kendisindeki sıvı nesnelerle verir. Şayet bu sıvılar olmasaydı, besleyiciliği de olmazdı.

Su; hayvan ve bitkinin yaşaması için şarttır. Şüphesiz bir şeyin esasına yakın olan nesneyle gıdalanılır, aslî maddesiyle ise haydi haydi beslenilir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Bütün canlıları sudan meydana getirdik."[13] Mutlak biçimde hayatın esası olan bir şeyin besleyici olduğunu nasıl inkâr edebiliriz?

Susamış biri, soğuk su ile serinleyince, kuvvetleri, dinçliği ve hareketi geri gelir, yemeğe sabreder ve azıyla da yetinir. Susayan, çok yemekle yarar sağlamaz, gücünü bulamaz ve beslenmesini gerçekleştiremez. Biz; suyun, gıdayı vücudun her yerine ve bütün organlarına ulaştırdığını, gıdalanmanın ancak onunla tamamlandığını inkâr etmiyoruz. Ama suyun besleyiciliğini bütünüyle reddedenlerin görüşünü de kabullenemeyiz, böylelerinin görüşü bizce neredeyse vicdanî işlerin inkârı yerindedir.

Başka bir grup ise, suyun gıda sağladığını kabul etmez. Onunla yetinilmeyeceği, yemeğin yerini tutamayacağı, organların gelişimini sağlamadığı, sıcaklığın giderdiği nesnelerin yerine yenisini getirmediği vb. diğer gruptakilerin inkâr etmeyeceği gerekçelere dayanırlar. Bunlar suyun gıda sağlamasını, özüne ve inceliğine bağlarlar. Herşeyin gıda vermesi, durumuna göredir. Temiz, soğuk, ince ve tatlı havanın durumuna göre gıda verdiği gözlemlenmiştir. Güzel koku da bir çeşit gıda verir. Su ise haydi haydi gıda verir.

Kısacası, su soğuk olur ve bal, kuru üzüm, hurma ve şekerle karıştırılıp güzelliştirilirse, vücuda giren en yararlı nesnelerden olur, onun sağlığını ko-

13.Enbiyâ, 21/30.

rur. Bu yüzden Rasûlullah'ın (s.a.) en sevdiği içecekler soğuk ve tatlı olanlarıdır. Sıcaklayarak gevşemiş su, kabarcıklı olur ve bütün bunların zıddını yapar.

Gecelemiş su, hemen içilen sudan daha yararlı olduğu için Ebu'l-Heysem b. et-Teyyihân'ın bahçesine giren Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Bir kapta gecelemiş su yok mu?" Ebu'l-Heysem böyle su getirdi ve Rasûlullah ondan içti. Buharî bu hadisi, "Şayet kabında gecelemiş su varsa onu içeriz, yoksa ağzımızı dayayıp içeriz." şeklinde verir.(14)

Gecelemiş su, iyice maya tutmuş hamur gibidir. Halbuki hemen içilen su, henüz maya tutmamış hamur gibidir. Ayrıca, gecelediği takdirde, toprak parçacıkları suyun dibine çöker. Rasûlullah'a (s.a.) tatlı su verildiği ve gecelemiş suyu tercih ettiği rivayet edilir. Hz. Âişe (r.a.) şöyle demiştir: "Rasûlullah'a (s.a.) Sukyâ pınarından tatlı su çıkarılırdı."(15)

Kaplardaki, özellikle de katık için kullanılan su, çömlek, taş vb. deki sudan daha temizdir. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.), başkasında değil kırbada gecelemiş suyu tercih ederdi. Kırbaya veya katık kaplarına konan suda, suyu diğer nesnelerden ayırıcı delikleri olduğu için ince bir görünüş vardır. Bu yüzden çömlekte süzülen su, ondan daha leziz ve süzülmeyenden daha soğuk olur. Allah'ın salât ve selâmı, yaratıkların en mükemmeli ve şereflisine, her konuda yolu en iyiden ibaret Rasûlullah'a (s.a.) olsun. Ümmetine, kalb ve beden, dünya ve âhiret konusunde en üstün ve en yararlı işleri göstermiştir.

Hz. Âişe şöyle diyor: "Rasûlullah'ın en sevdiği içecekler, tatlı ve soğuk olanlardı."(16)

Bununla, tatlı pınar ve kuyu suları gibi tatlı su kastedilmiş olması muhtemeldir. Çünkü Rasûlullah'a tatlı su getirilirdi. Bununla birlikte bal veya hurma ya da kuru üzüm şerbeti eritilmiş su da kastedilmiş olabilir. Bir görüşe göre —ki açık olan budur—, her ikisini de içerir.

Sahih hadisteki, "Yanında kırbada gecelemiş su varsa onu içeriz, yoksa ağzımızı dayayıp içeriz." sözünde, bu şekilde, havuza, göle vb. ağzını daya-

14.Buharî, 10/77.

15.Ebu Davud, 3735; Ebu'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî*, 245. Hz. Âişe'nin şöyle dediğini rivayet eder: "Rasûlullah'a (s.a.) Sukyâ pınarından tatlı su çıkarılırdı." Senedi hasendir. Hâkim (4/138) bunu sahih görmüş, Zehebî de ona katılmıştır. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de senedinin ceyyid olduğunu belirtir. Sukyâ; Medine'nin sonundaki siyah taşlık, Hârre toprağındaki bir semttir.

16.Ahmed, 6/38, 40; Tirmizî, *Câmi*, 1896, *Şemâil*, 1/302. İsnadı sahihtir. Hâkim (4/138) bunu sahih görmüş, Zehebî de ona katılmıştır. Ahmed b. Hanbel'de (1/338) İbn Abbas'tan rivayete göre Rasûlullah'a: "Hangi içecek daha iyidir?" diye sorulunca: "Tatlı ve soğuk olanı." buyurmuştur. Senedi şahitlerle hasendir.

yıp su içmenin caiz olduğuna delil vardır. Bu, zaruretin ortaya çıkardığı gerçek bir olay veya caiz olduğunu açıklayıcı bir sözdür. Çünkü insanların bunu hoş görmeyeni vardır. Doktorlar da bunu neredeyse yasaklıyorlar ve mideye zarar verdiğini söylüyorlar. Durumunu bilmediğim bir hadiste İbn Ömer'den, şöyle rivayet edilir: Rasûlullah (s.a.), ağzımızı havuza dayayıp karnımızın üstünde ve tek elle avuçlayıp içmemizi yasakladı ve şöyle buyurdu: "Sizden biri köpeğin yalaması gibi su içmesin, mahmur hali hariç iyice yoklayıncaya kadar geceleyin bir kaptan su içmesin."[17]

Buharî'deki hadis bundan daha sahihtir. Şayet sahih ise aralarında bir çelişki yoktur. Çünkü, elle su içmek o zâman belki de mümkün değildir ve "yoksa ağzımızı dayayıp içeriz." demiştir. Ağızla içmek, nehir ve gölden içen gibi, ancak yüzüne ve karnına yüklenince zarar verir. Yüksek bir havuzdan vb. den dik durarak ağızla su içilirse, el veya ağızla içilmesi arasında bir fark yoktur.

b) Oturarak İçme:

Rasûlullah, oturarak içme alışkanlığındaydı. Bu sürekli uygulamasıydı. Ayakta içmeyi yasakladığı, ayakta içenin bunu geri çıkarmasını istediği ve ayakta içtiği sahih olarak gelmiştir.

Bir grup şöyle diyor: Bu, yasaklamayı yürürlükten kaldırır. Bir gruba göre, yasaklama; haram kılmak için değil de, öğretmek ve evlânın (daha iyinin) gösterilmesi içindir. Başka bir gruba göre, aralarında asla bir çelişki yoktur. Çünkü o bir ihtiyaç dolayısıyla ayakta su içmiştir. Zemzem'e gelmiş ve bir grubu orada su içerken görmüş, su istediğinde kovayı vermişler ve ayaktayken de bu suyu içmiştir. Bu ise, ihtiyaç yeridir.

Ayakta su içmenin birçok zararı vardır. Tam bir şekilde doyum sağlanmaz, karaciğerin onu organlara dağıtması için mideye tam yerleşmez, mideye hızla ve hiddetle iner, midenin sıcaklığını giderip soğutmasından ve onu bozmasından korkulur, vücudun en uç noktalarına dinlenmeksizin gider. Bütün bunlar içene zarar verir. Ama nadiren veya bir ihtiyaç dolayısıyla ayakta içilirse, bu bir zarar vermez. Âdetler öne sürülerek buna itiraz edilemez. Çünkü âdetler, ikinci tabiattır, ayrı hükümleri vardır, fukahâya göre kıyas kabul etmez niteliktedirler.

17. İbn Mâce, 3431. Senedinde Bakıyye vardır, müdellistir, ondan rivayet eden Ziyad b. Abdillah bilinmiyor.

c) Dinlenerek İçme:

Müslim'in *Sahih*'inde rivayet edildiğine göre, Enes b. Mâlik şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) üç solukta içer ve: "Böylesi daha kandırıcı, elemden sâlim kılıcı ve daha kolay akıcıdır." derdi.[18]

Şâri'nin ve şeriatı taşıyanların dilinde "içecek" (*şerâb*), sudur. Suyu soluklayarak içmek; içerken bardağını ağzından uzaklaştırmak ve bardağın dışına soluğunu vermek, sonra başka bir hadiste açıklandığı üzere, yeniden içmeye başlamaktır: "Sizden biri su içerken bardağa solumasın, fakat kabı ağzından uzaklaştırsın."[19]

Bu içişte, bir yığın hikmet ve önemli yararlar vardır. Rasûlullah, "Bu daha kandırıcı, elemden sâlim kılıcı ve daha akıcıdır." demekle, hepsini özetleyen bir söz söylemiştir. "Daha kandırıcı", kandırması en üstün, en ileri ve en yararlı demektir. "Elemden sâlim kılıcı", mideye yavaş yavaş indiği, ikinci birincinin yapamadığını, üçüncü ikincinin yapamadığını sâkinleştirdiği için susuzluğun şiddetini ve hastalığı iyileştirici oluşu demektir. Ayrıca bu, midenin sıcaklığını ve bir defada doluşan soğuktan koruyucudur.

Bunun yanısıra, bir anda rastladığı için susuzluğun hararetini kandıramaz, sonra da sertliği kırılmadan gider. Şayet kırılırsa, yavaş yavaş kırılmasının aksine, bütünüyle iptal olmaz.

Ayrıca sonuç bakımından daha iyi, bir defada kandıranın tümünü içmekten daha az gaile çıkarıcıdır. Çünkü soğuğunun şiddeti ve miktarının çokluğu dolayısıyla yüksek harareti söndürmesinden veya zayıflatıp mide ve karaciğeri bozmaya ve özellikle Hicaz, Yemen vb. sıcak bölgelerde veya yaz gibi sıcak zamanlarda kötü hastalıklara yol açmasından korkulur. Çünkü bir defada içmeleri gerçekten endişe vericidir. Bu bölge insanlarında veya sıcak mevsimlerde karındaki sıcaklık zayıftır.

18.Müslim, 2028.

19.İbn Mâce, (3427) bu hadisi Ebu Hureyre'den merfû olarak ve: "Sizden biri su içerken kaba solumasın. Yeniden içmek isterse kabı uzaklaştırsın, sonra yeniden isterse kabı ağzına koysun." sözleriyle rivayet eder. Bûsırî, *Zevâid*'de (varak 231) senedinin sahih, râvilerinin sika olduğunu belirtir. Mâlik (2/925), Tirmizî (1888), Ahmed (3/26, 32) ve Dârimî (2/119) de Ebu Saîd el-Hudrî'den Rasûlullah'ın (s.a.a) içeceğe üflemeyi yasakladığını işitmiş olduğunu rivayet ederler. Bir adam: "Ey Allah'ın elçisi! Ben bir solukta kanmıyorum." deyince, Rasûlullah ona: "Kabı ağzından uzaklaştır, sonra soluk al." buyurdu. Adam: "Ben bunda çöp görüyorum." deyince, "Onu dök." buyurdu. Senedi sahihtir. Buharî (1/221, 222) ve Müslim (267/65), Ebu Katâde'den merfu'an: "Biriniz su içerken, kaba solumasın." hadisini rivayet ederler.

Hz. Peygamber'in, "daha akıcı" sözü, yiyecek ve içeceğin bedene girip, kolay, lezzetle ve yararlı bir şekilde sinici oluşu anlamına gelir. Yüce Allah'ın: "Onu âfiyetle yiyin."[20] sözü de bu anlamdadır. Hem sonu, hem de tadı bakımından akıcıdır, âfiyet vericidir. Anlamının, çok olanın aksine, inceliği ve hafifliği dolayısıyla yemek borusundan daha çabuk inici olduğu da söylenir. Çünkü çok olanın, yemek borusundan inişi kolay değildir.

Bir defada içmenin zararlarından birisi de, içilenin çok oluşu dolayısıyla boğazın tıkanıp boğulmadan endişe duyulmasıdır. Şayet yavaşça soluk alınır, sonra içilirse, bundan emin olunur.

Faydalarından birisi ise, içenin ilk yudumunda, soğuk su gelişi dolayısıyla kalp ve karaciğerin üstündeki sıcak dumanımsı buharın yükselmesi ve tabiatın bunu dışarı atmasıdır. Şayet bir defada içerse, soğuk suyun inişi ile buharın yükselişi birleşip, karşılıklı bir hareketlenme olur. Bunun sonucunda tıkanma ve boğulma olur, içen doymaz, kanmaz ve yatışmaz. Abdullah b. Mübârek, Beyhakî ve diğerleri Hz. Peygamber'den (s.a.): "Biriniz içtiğinde, suyu iyice yutsun ve soluksuz içmesin. Çünkü bu, karaciğer hastalığına sebep olur." buyurduğunu rivayet ederler.[21]

Buradaki "Karaciğer hastalığı", kubâd terimiyle ifade olunur. Tecrübeyle sabittir ki, suyun bir defada ciğere inmesi ona acı verir ve sıcaklığını zayıflatır. Bunun sebebi, ciğerin sıcaklığı ile inenin soğukluğunun durumu ve çokluğu arasındaki zıtlıktır. Şayet yavaş yavaş inerse, sıcaklığıyla aykırı düşmez ve onu zayıflatmaz. Bu tıpkı, kaynayan tercereye soğuk su dökmek gibidir, yavaş yavaş dökülmesi ona zarar vermez. Tirmizî, *Câmi*'inde Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Deve gibi bir defada içmeyin. İki veya üç solukta için. İçmeye başlarken besmele çekin, bitirince hamdedin."[22]

Yemek yerken ve içerken başlangıçta besmele çekmenin, sonunda da hamdetmenin, yeme ve içmenin yararı, âfiyeti ve zararını uzaklaştırmada büyük etkisi vardır.

İmam Ahmed b. Hanbel şöyle diyor: "Yemek dört niteliği toplarsa tam olur: Başında besmele çekilmesi, sonunda Allah'a hamdedilmesi, kalabalıkla yenmesi ve helâlinden olması."

---

20. Nisâ, 4/4.
21. Zayıftır, sahih değildir.
22. Tirmizî, 1886. Senedinde Yezîd b. Sinan Ebu Ferve er-Ruhâvî vardır, zayıftır, bundaki şeyhi meçhuldür. Bu yüzden İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (1/81) onu zayıf görmüştür.

d) Su Kaplarının Örtülmesi:

Müslim, *Sahih*'inde, Câbir b. Abdillah'tan şu hadisi rivayet eder: Rasûlullah'ı (s.a.) şöyle buyururken işittim: "Kapları örtünüz, kırbaların ağzını bağlayınız. Çünkü sene içinde öyle bir gece vardır ki o gecede veba hastalığı iner. Üzerinde örtü bulunmayan bir kaba veya üzerinde bağı bulunmayan bir kaba uğrarsa, muhakkak bu vebadan oraya iner."[23] Bu, doktorların ilim ve irfanlarının erişemediği hususlardandır. İnsanların buna akıl erdireni, tecrübeyle gerçeğini öğrenmiştir. Hadisin râvilerinden biri olan Leys b. Sa'd şöyle demiştir: "Bizim yanımızdaki acemler Kânunulevvel'deki bu geceden korkarlar."

Hz. Peygamber'in (s.a.) bir çöple bile olsa, kapların örtülmesini emrettiği sahihtir.[24] Bir çöpün enlemesine konulmasında hikmet vardır. Ağzını kapatmayı unutmaz, bir çöple bile olsa bunu yapmayı alışkanlık haline getirir. Üstünden geçen canlı ona girmek ister de, çöp onu düşmekten alıkoyarak köprü görevi de yapabilir.

Hz. Peygamber'in, kapları örterken besmele çekmeyi emrettiği de sahihtir. Çünkü kapları örtme sırasında besmele çekilmesi şeytanı ondan uzaklaştırır, kapatılması haşeratı uzaklaştırır. Bu yüzden her ikisine karşı bu iki hikmet için besmele çekilmesini emretmiştir.

Buharî'nin *Sahih*'inde, İbn Abbas'tan rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) su kabının ağzından içmeyi yasaklamıştır.[25]

Bunda çeşitli edepler vardır:

a) İçen ona soluyup, bu yüzden hoşlanılmayacak sevimsiz bir koku kazandırmış olabilir.

b) Ağzına birden çok su boşalıp, zarar görebilir.

c) Belki içinde göremediği bir hayvan olup, kendisine acı verebilir.

23.Müslim, 2014.

24.Buharî (10/77) ve Müslim (2012/97), Câbir b. Abdillah'tan Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet ederler: "Gece karanlığı olduğu zaman veya akşama girdiğiniz vakit, çocuklarınızı dışarı çıkmaktan alıkoyun. Çünkü şeytanlar o sırada dağılıp faaliyete geçer. Geceden bir saat geçince, dışardaki çocuklarınızı içeri alın ve kapıları kapatın. Allah'ın ismini anın, çünkü şeytan kilitlenmiş bir kapıyı açamaz. Yine sizler Allah'ın adını anarak kırbalarınızın ağzını bağlayınız. Besmele çekerek enlemesine bir şey koyarak da olsa kaplarınızı örtünüz. Kandillerinizi söndürünüz."

25.Buharî, 10/79; ayrıca Ebu Hureyre'den de rivayet etmiştir.

d) İçinde içerken göremediği çerçöp olabilir, içine girebilir.

e) Bu şekilde içmek, karnı havayla doldurup pek az su içmesini sağlayabilir, birden boşalabilir, acı verebilir. Bunun gibi başka hikmetleri daha vardır.

Tirmizî'nin *Câmi*'inde yer alan şu hadise ne dersiniz şeklinde bir itiraz yapılabilir: Rasûlullah (s.a.), Uhud günü bir kap istedi ve: "Kabın ağzına üfle" dedi, sonra bu kabın ağzından içti.[26] Bu itiraza şöyle cevap veririz: Bu konuda Tirmizî'nin: "Bu, isnadı sahih olmayan bir hadistir. Abdullah b. Ömer el-Amrî, hafızası yönünden zayıf görülür. İsa'dan hadis dinleyip dinlemediğini bilmiyorum." sözüyle yetiniyoruz. Buradaki İsa, ondan rivayet ettiği İsa b. Abdillah'tır, o da Ensar'dan bir adamdan rivayet etmiştir.

e) Kırık Kaptan İçme ve Üfleme:

Ebu Davud'un *Sünen*'inde Ebu Saîd el-Hudrî'den şu hadis rivayet edilir: "Rasûlullah (s.a.), bardağın kırık yerinden içilmesini ve içeceğe üflenmesini yasakladı."[27] Bu, içenin yararının tamamlandığı edeplerden biridir. Çünkü bardağın kırık yerinden içilmesinde birçok kötülük vardır:

a) Suyun üstündeki çerçöp sağlam tarafın aksine kırık tarafta toplanır.
b) İçenin huzurunu kaçırır, kırık yerden düzgün bir şekilde içemeyebilir.

c) Kir ve pis koku kırık yerde toplanır ve yıkamanın etkisi sağlam yere ulaştığı gibi oraya ulaşamaz.

d) Kırık bölüm, bardağın kusurlu yeridir, onun en kötü yeridir, buradan kaçınıp sağlamını seçmek gerekir. Çünkü herşeyin kötüsünde hayır yoktur. Seleften biri, bir adamın kötü bir şey sattığını görünce, ona: "Böyle yapma. Allah'ın her kötü şeyden bereketi kaldırdığını bilmez misin?" dedi.

e) Kırık bölümde, içenin ağzına yara açan keskin veya uygunsuz bir yer veya başka kötülükler bulunabilir.

Suya üflemeye gelince; bunun yasaklanma sebebi üfleyenin ağzının —özellikle de ağzı kokuyorsa— bu yüzden hoşlanılmayacak çirkin bir koku kazandırabilmesidir. Kısacası, üfleyenin solukları onu karıştırır. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.), Tirmizî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği ve sahih gördüğü ha-

26.Ebu Davud (3721), hadisi bu sözlerle rivayet etmiştir. Tirmizî (1892)'nin rivayeti şöyledir: "Rasûlullah'ın asılı bir kaba doğru gittiğini, sonra ona üflediğini ve ağzından içtiğini gördüm." Üflemek (ihtinâs), ağzına soluk vermek, sonra ondan içmektir.
27.Ebu Davud, 3722. Ayrıca bk. Ahmed, 3/80. Senedinde Kurra b. Abdirrahman vardır, zayıftır, diğer râvileri sikadır.

diste kaba solumayı ve üflemeyi bir arada ele almıştır: "Rasûlullah (s.a.) kaba solumayı ve üflemeyi yasakladı."[28]

"*Sahihayn*'da Enes'ten rivayet edilen: 'Rasûlullah (s.a.) kaba üç defa soluyordu.'[29] hadisini ne yapacaksınız?" diye itiraz edilirse, deriz ki: Alır kabul ederiz, ikisi arasında herhangi bir çelişki yoktur. Bunun anlamı, içme sırasında üç defa soluk aldığıdır. Kaplar içme âleti olduğu için zikredilmiştir. Bu, tıpkı şu sahih hadisteki gibidir: "Rasûlullah'ın (s.a.) oğlu İbrahim memedeyken öldü."[30], yani emzirme süresinde öldü demektir.

f) Süt İçimi:

Rasûlullah (s.a.) sütü bazan sade, bazan da suyla karışık içerdi. Bu gibi sıcak bölgelerde, sütü sade veya suyla karışık olarak içmekte, sağlığı koruma, vücudu dinç tutma ve ciğeri kollama noktasında büyük fayda vardır. Özellikle de lavanta çiçeği vb. bulunan yerlerde güdülen hayvanların sütünde. Çünkü sütü vitamin yüklü bir gıda maddesidir. Tirmizî'nin *Câmi*'inde Rasûlullah'tan (s.a.) şu hadis rivayet edilir: "Biriniz yemek yediğinde;

اللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وأَطْعِمْنَا خَيْراً منه .

'Allah'ım; onu bize bereketli kıl, en iyisini yedir.' desin. Süt içtiğinde ise;

اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا منه.

'Allah'ım; onu bereketli kıl ve ondan bize bol miktarda bağışla.' desin. Çünkü yiyecek ve içecekten sadece süt yeterlidir." Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu söyler.[31]

28.Tirmizî, 1889. Ayrıca bk. Ebu Davud, 3728; İbn Mâce, 3428, 3429; Ahmed, 1907. İsnadı sahihtir.

29.Müslim, 2028 (lafız onundur); Buharî (10/81) ise Sumâme b. Abdillah'tan şu sözlerle rivayet eder: "Enes, kaba iki veya üç defa soluyor, Rasûlullah'ın üç defa soluduğunu iddia ediyordu."

30.Müslim, 2316. Enes'ten rivayet edilmiştir.

31.Tirmizî, 3451. Ayrıca bk. Ebu Davud 3730; Ahmed, 1/225, 284 senedinde Ali b. Zeyd b. Cüd'ân vardır, zayıftır, Ömer b. Harmele ise meçhuldür. Ama İbn Mâce (3322) hadisi başka bir yoldan rivayet ettiğinden, kuvvet kazanır ve hasen hadis olur.

g) Şıra İçimi:

Müslim'in *Sahih*'inde sabit olduğuna göre Rasûlullah'a akşamleyin şıra (*nebiz*) yapılır, onu sabahleyin, ertesi gece, öbür gün ve gece ve daha sonraki gün ikindiye kadar içerdi. Bundan sonraya kalırsa, hizmetçiye içirir veya dökülmesini emrederdi.[32] Bu şıra, içine tat vermesi için hurma atılan şıradır. Bu, gıda ve içecekler arasına girer, kuvvetin arttırılmasında ve sağlığın korunmasında büyük yararı vardır. Üç günden sonra, sarhoş edici olacağı endişesiyle bu şırayı içmezdi.

32.Müslim, 2004.

C) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) GİYİMİ

Hz. Peygamber'in (s.a.) giyim işlerini düzenlemesi şöyledir:

Bu konudaki tutumu en doğru, vücuda en yararlı ve hafif, giyilmesi ve çıkarılması en kolay olanı seçmek şeklindeydi. Çoğu kez rida ve izar giyerdi. Bunlar, vücuda diğerlerinden daha hafiftir.

Gömlek de giyerdi, hatta en sevdiği elbisesi gömlekti. Gömlek giyme konusundaki tutumu, vücuda en yararlısını giymekten ibaretti. Yenlerini uzatmaz ve geniş tutmazdı. Yeni bileğine kadar olup, giyene ağır gelecek, onu hareket ve tutmasına engel olacak şekilde değildi. Sıcak veya soğuğa maruz kalmaması için bundan kısa yapmazdı.

Gömlek ve izarının eteği topuklarını aşmayacak biçimde uyluklarının yarısına kadardı. Böylece yürüyenlere eziyet ve ağırlık vermez, onu bağlı gibi yapmazdı. Açılmaması, soğuk ve sıcaktan etkilenmemesi için uyluk kaslarından da kısa değildi.

Sarığı, taşınması başa eziyet verecek, onu zayıflatacak, zayıflık ve âfete sebebiyet verecek biçimde büyük, başı soğuk ve sıcaktan korumayacak kadar küçük değildi, bilâkis orta büyüklükteydi. Onu kuşak altına koyardı. Bunda birçok fayda vardır: Bu, boynu sıcak ve soğuktan korur, özellikle ata ve deveye binince, hareket durumunda daha elverişli olur. Pek çok insan kuşak yerine, kanca edinmiştir. Yarar ve estetik olarak birbirleri arasında ne kadar da fark vardır. Bu giyim şeklini incelediğinde, vücudun sağlık ve kuvvetini korumada, zorlanma ve güçlükten uzak oluşunda en iyi şekil olduğunu görürsün.

Bacaklar sıcak ve soğukta kendilerini koruyacak bir şeye ihtiyaç duyduğundan, yolculuklarında daima veya çoğunlukla, bazan hazardayken de mestlerini giyerdi.

En çok sevdiği elbise rengi, beyaz ve —çizgili bürdeleri gibi— çizgili idi. Kırmızı, siyah, boyalı ve parlak elbise giyme alışkanlığı yoktu. Giydiği kırmızı elbisesi, yeşili gibi, üstünde siyah, kırmızı ve beyaz renkler bulunan yemen ridâsı idi. Hem bunu, hem de ötekini giymiştir. Bunun böyle olduğunun açıklaması ve kırmızıyı giydiğinin yanlışlığının yeterli ölçüde ortaya konuluşu daha önce geçmişti.[1]

1. Bu konu için 1.cilde bakınız, s.125-134.

D) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) EVİ

Hz. Peygamber'in (s.a.) ev işlerini düzenlemesi şöyledir:

Hz. Peygamber (s.a.) de ömrü boyunca dünyada konaklayan, sonra âhirete göçen bir yolcu olduğundan, kendisinin, ashabının ve O'na uyanların bu konudaki tutumu; evlerle aşırı ilgilenmek, onları sapasağlam, yüksek, süslü ve geniş yapmak değildi. Bilâkis evleri, sıcaktan ve soğuktan koruyan, dışarıdan görülmesini engelleyen ve hayvanların girmesine imkân vermeyen en güzel yolcu evlerindendi.

Bu evler, çok ağır oluşundan dolayı yıkılmasından endişe edilmez, genişliği dolayısıyla haşeret yuva yapmaz, yüksekliğinden dolayı şiddetli rüzgârlar ve esintiler zarar vermez. Oturana eziyet verecek kadar yerin altında, ayrıca çok da yüksek değildir, bilâkis orta yüksekliktedir.

Bunlar, evlerin en mutedili ve yararlısı, soğuk ve sıcağı en az evlerdir. Oturanı sıkıştırıp hapsetmez, hiçbir yararı olmayan fazlalığı da yoktur ki haşerat oraları doldursun.

Evlerin içinde, kokusuyla oturana eziyet verecek tuvalet de yoktu. Bilâkis evin kokusu en güzelindendi. Çünkü Rasûlullah (s.a.) güzel kokuyu sever, daima yanında bulundururdu. O'nun kokusu ve teri en güzel kokulardandı. Evde kokusu yayılan tuvalet yoktu.

Hiç şüphesiz bunlar, vücut ve sağlığı için evlerin en normali, en yararlısı ve en uygunudur.

E) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) UYKUSU VE UYANIKLIĞI

Hz. Peygamber'in (s.a.) uyku ve uyanıklıktaki tutumu şöyledir:

Rasûlullah'ın (s.a.) uykusunu ve uyanık halini inceleyen, bu uykunun beden, organlar ve kuvvetler için en normal ve yararlı uyku olduğunu görür. Akşamleyin erkenden uyur, gece yarısının hemen başında uyanırdı. Kalkar, dişlerini misvaklar, abdest alır ve Allah'ın kendisine buyurduğu kadar namaz kılardı. Vücut, organlar ve kuvvetler, uyku ve dilenmeden, bol ecirle birlikte spordan payını alırdı. Böylesi, kalp ve bedenin, dünya ve ahiretin esenliğidir.

Uykudan nasibini ihtiyaç duyulandan fazla almazdı, bundan az uyumasına da meydan vermezdi. Bunu en güzel şekilde düzenlerdi. Uyku ihtiyacı duyduğunda, gözleri kapanıncaya kadar Allah'ı anarak, vücudu yiyecek ve içecekle dolu olmayarak, doğrudan yere temas etmeyerek ve yüksek yataklar edinmeyerek sağ yanına yatıp uyurdu. Uyku için, lifle dolu deri yatakları vardı. Yastığa yatar, bazan elini yanağının altına koyardı.

Uyku, zararlı ve yararlı uykularla ilgili bir açıklama yapmak istiyoruz:

Uyku, vücudun dinlenmek için, bol sıcaklığa ve iç kuvvetlere daldığı bir durumudur. İki çeşit uyku vardır: Tabiî uyku, tabiî olmayan uyku. Tabiî uyku, nefsânî kuvvetlerin hareketten alıkonulmasıdır. Bu nefsânî kuvvetler, hissetme ve iradî hareket kuvvetleridir. Bu güçler, bedeni hareket etmekten alıkoyunca vücut kendini bırakır, hareketli ve uyanık halde bu kuvvetlerin merkezi olan dimağda dağılan ve yayılan rutubet ve buharlar toplanır, vücut uyuşur ve kendini iyice bırakır. Tabiî uyku işte budur.

Tabiî olmayan uykuya gelince, bir arıza veya hastalık dolayısıyla olur. Bu, rutubetlerin dimağa, uyanıklıkta dağıtılamayacak bir şekilde hâkim olması veya yemek ve içmekten sonraki gibi, rutubetli ve çok miktardaki buharların yükselip, dimağa ağır gelerek uyuşturması ve nefsânî kuvvetleri hareketten alıkoymasıyla uyumak suretiyle olur.

Uykunun iki büyük yararı vardır:

a) Organların ortaya çıkan yorgunluktan sonra sâkinleşmesi ve dinlenmesi, bunun sonucunda da duyu organlarının uyanıklığın ortaya çıkardığı yorgunluğu atması, bitkinliği ortadan kaldırması.

b) Besinlerin sindirimi ve vücudun olgunlaştırılması. Çünkü uyku sırasındaki bol sıcaklık vücudun içine dolar, buna yardım eder. Bu yüzden dışı soğur ve uyuyan örtünmeye ihtiyaç duyar.

En yararlı uyku, yemeğin midede güzel bir şekilde yerleşebilmesi için sağ yanı üzere yatılarak olandır. Çünkü mide biraz sol yana eğimlidir. Sağ yanı üzere yattıktan sonra, sindirimi kolaylaştırmak üzere (midenin ciğere doğru eğilmesi için) biraz sol yan üzerine yatılır. Daha sonra gıdanın mideden daha çabuk inmesi için sağ yana dönülerek uykuya böyle devam edilir. Böylelikle uykunun başı ve sonu sağ yana yatarak olur. Sol yanı üzere çokça yatmak, organların kendisine doğru eğimli olup ona karşı dikilmesi dolayısıyla kalbe zararlıdır.

En kötü uyku, sırt üstü yatarak olanıdır. Uyumaksızın dinlenmek için bu şekilde yatmak zararlı değildir. Yüzü koyun yatarak uyumak bundan da kötüdür. *Müsned* ve İbn Mâce'nin *Sünen*'inde, Ebu Ümâme'den rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.) camide yüzü koyun uyuyan bir adam gördü, ayağıyla onu dürterek, "Kalk veya otur. Çünkü bu, cehennemî bir uykudur." buyurdu.[1]

Hipokrat, *Giriş* (Takdime) kitabında şöyle diyor: "Sağlığında karnı üstüne uyumayan hastanın bu şekildeki uykusu, bir akıl karışıklığını ve karın kısmındaki bir ağrıyı gösterir." Kitabının şârihleri şöyle diyorlar: "Çünkü, açık veya gizli bir sebebi olmaksızın, iyi durumu kötüye dönüştürerek âdetine aykırı davranmıştır."

1. İbn Mâce, 3725. Senedi zayıftır. Aynı konuda Ebu Hureyre'den şu rivayet vardır: Rasûlullah (s.a.) karnı üstü uyuyan bir adam gördü ve: "Bu, Allah'ın sevmediği bir yatıştır." buyurdu. Ahmed 2/287, 304; Tirmizî, 2769. Senedi hasendir. Ayrıca Ebu Davud (5040) ve İbn Mâce (752, 3727)'de senedi kuvvetli bir şahidi vardır.

Normal uyku, tabiî kuvvetlerin fonksiyonlarını sağlar, nefsanî kuvvetleri rahatlatır, cevherini çoğaltır, hatta genişlemesiyle ruhların çözülmesine engel de olabilir.

Gündüz uykusu fenadır, nemli hastalıklar ve nezle yapar, rengi bozar, dalağı şişirir, sinirleri genişletir ve tembelleştirir, şehveti zayıflatır; ama yazın öğle sıcağında böyle değildir. Sabahleyin veya ikindiden sonra uyumak, gündüz uykusundan daha fenadır. Abdullah b. Abbas, bir oğlunun sabah uykusunda olduğunu görünce, "Kalk, rızıkların dağıtıldığı saatte mi uyursun?" dedi.

Denildiğine göre, gündüz uykusu üç çeşittir: 1) İyi, 2) Ateş, 3) Ahmaklık olan. İyi olan, öğle sıcağında uyumaktır ki bu Rasûlullah'ın (s.a.) âdetidir. Ateş olan, kuşluk vakti uyumaktır ki dünya ve âhiret işini engeller. Ahmaklık olan, ikindi uykusudur. Seleften biri şöyle diyor: "İkindiden sonra uyuyanın aklı gitmiştir. Kendinden başkasını kınamasın." Şair şöyle diyor:

أَلاَ إِنَّ نَوْمَاتِ الضُّحَى تُورِثُ الْفَتَى . خَبَالاً وَنَوْمَاتِ الْعُصَيْرِ أزْراقها

"Kuşluk vakti uykuları gençleri sersem, ikindi uykuları ise deli eder."

Sabah uykusu, rızka engel olur. Çünkü bu mahlukatın rızıklarını aradığı vakittir, rızıkların dağıtıldığı bir zamandır. Bir ârıza veya zaruret dışında, insanı mahrum bırakıcı bir rol oynar. Bedeni gevşettiğinden ve sporla dışarı atılması gereken fazlalıkları bozduğundan bedene çok zararlıdır. Kırgınlık, âcizlik ve zaaf ortaya çıkarır. Şayet hareketten, spordan, mideyi bir şeyle doldurmazdan önce ise, böylesi âciz bırakan ve çeşitli hastalıklar ortaya çıkaran bir hastalıktır.

Güneşte uyumak, gizli hastalığı harekete geçirir. İnsanın biraz güneşte, biraz gölgede uyuması fenadır. Ebu Davud, *Sünen*'inde Ebu Hureyre'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Sizden biri güneşte olur, gölge de çekilirse, biraz güneşte, biraz gölgede olursa, kalksın."(2)

2. Ebu Davud, 4821. Senedi, İbnu'l-Munkedir ile Ebu Hureyre arasındaki vâsıtanın bilinmeyişinden dolayı zayıftır. Ayrıca bk. Ahmed, 2/383. Şayet İbnu'l-Munkedir'in Ebu Hureyre'den dinlediği doğruysa isnadı sahihtir. Bu hadisin, Ahmed (3/413)'te, Rasûlullah'ın ashâbından şu sözlerle kuvvetli bir şahidi vardır: "Güneş ve gölge arasında oturmayı yasakladı. 'Bu şeytanın meclisidir.' dedi." Hâkim (4/271), bunu başka bir yolla rivayet eder. Sahabîyi, Ebu Hüreyre olarak vermiş ve hadisi sahih görmüş, Zehebî de ona katılmıştır. İbn Mâce'de (3722), Büreyde'den rivayet edilen senedi hasen bir şahidi daha vardır.

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ve diğerlerinde, Büreyde b. el-Husayb'dan rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) gölge ve güneş arasında oturmayı yasaklamıştır. Bu, ikisi arasında uyumayı engelleme konusunda bir uyarıdır.

Sahihayn'da Berâ b. Âzib'den rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Yatağına geldiğinde namaz abdesti gibi abdest al. Sonra sağ yanına yat ve şöyle de:

اَللّٰهُمَّ إِسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَاَلْجَأْتُ
ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً، وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَامَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي
أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ.

'Allah'ım! Nefsimi Sana teslim ettim, yüzümü Sana döndürdüm, işimi Sana havale ettim, sırtımı Sana dayadım. Çünkü ümidim de Sendedir, korkum da Sendendir. Sığınacak ve kurtuluş yeri Sensin. İndirdiğin Kitab'ına ve gönderdiğin Peygamber'ine iman ettim.'

Bunları son sözlerin olarak söyle. Şayet o gece ölürsen, doğduğun gibi tertemiz ölürsün."[3]

Buharî'nın *Sahih*'inde Hz. Âişe'den rivayete göre, Rasûlullah (s.a.) sabah namazının iki rekât sünnetini kılınca, sağ yanına yatardı.[4]

Denilir ki: Sağ yanına yatmanın hikmeti, uyuyanın uykusunda boğulmamasıdır. Çünkü kalp sola meyillidir. Sağ yanına yatınca kalp sol yandaki yerini arar. Bu, sol yanına yatarak uyumasının aksine, uyuyanın ağırlaşmasına engel olur. Sol yanına yatınca, tam bir kopma ortaya çıkar. İnsan uykusunda boğulur ve ağırlaşır, bunun sonucunda da din ve dünya yararları kaybolur.

Uyuyan ölü gibi, uyku da ölümün kardeşi —bu yüzden de ölmeyen diri (Allah) için imkânsızdır, cennet ehli de orada uyumayacaktır— olduğuna göre, uyuyan kendisini koruyacak, doğacak âfetlerden ve bedenini facialardan koruyacak birine muhtaçtır. Bunu yalnızca onu yaratan Rabbi yapabilir. Allah'ın kendisini, nefsini ve bedenini tam korumasını istemek için Rasûlullah (s.a.), uyuyana herşeyi Allah'a havale etme ve O'na sığınma ile ümit ve korku kelimelerini söylemesini öğretmiş bunun yanında imanı hatırlamasını, bu şekilde uyumasını ve bunları son sözleri yapmasını öğütlemiştir. Çünkü Rabbi onun canını uykusunda alabilir. İman son sözü olunca cennete girer. Uy-

3.Buharî, 11/93, 95; Müslim, 2710.
4.Buharî, 3/35.

ku ile ilgili bu tutum, kalp, beden ve ruhun uyku ve uyanıklıktaki, dünya ve âhiret yararlarını içerir. Kendisi sayesinde ümmetin her iyiliğe nâil olduğu kişiye Allah'ın salâtları ve selâmı olsun.

"Kendimi Sana teslim ettim" demek, "Kendimi Sana, kölenin kendisini mâlikine ve efendisine teslim ettiği gibi teslim ettim." demektir. Yüzünü O'na döndürmesi, bütünüyle Rabbine yönelişini, kasıt ve isteğinin yalnızca O'na ait olduğunu, O'na boyun eğdiğinin itirafını içerir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Eğer seninle tartışmaya girişirlerse: 'Ben, bana uyanlarla birlikte kendimi Allah'a verdim? de."[5] Bu âyetteki yüz (yöneliş)ün kullanılışı, insanın en şerefli yeri ve duyu organlarının merkezi olduğundan dolayıdır. Ayrıca bunda, yönelme ve kasdetme anlamı da vardır. Şair şöyle diyor:

اسْتَغْفِرُ اللّهَ ذَنْباً لَسْتُ مُحْصِيَهُ   رَب العِبَادِ إلَيْهِ الوَجْهُ وَالعَمَلُ

"Sayısız günahtan dolayı Allah'tan af isterim. Yöneliş ve iş kulların Rabbinedir."[6]

"İşin O'na havale edilmesi" Allah'a ısmarlanması demektir. Bu, kalbin sükûnet ve emniyetini, takdir ettiğine ve sevip hoşnut olduklarından onun için seçtiğine rıza göstermeyi gerektirir. İşin havale edilmesi, kulluk makamlarının en üstünlerindendir, bunda şüphe yoktur. Bu, tersini ileri sürenlerin aksine, seçkinlerin makamlarındandır.

"Sırtın Allah'a dayanması", O'na güvenmenin, dayanmanın ve tevekkülün kuvvetini içerir. Çünkü, sırtını sağlam bir direğe dayayan, yıkılmaktan korkmaz.

Kalbin iki kuvveti vardır: İstek kuvveti ki, bu ümittir; korkma kuvveti ki, bu korkudur. Kul da zararlardan kaçıp yararlarını arar. İşte bu teslimiyet ve yönelişte, iki durum da toplanmış olur. "Ümit ve korku Sendendir." demiş, "Kulun Senden başka sığınağı ve kurtuluş yeri yoktur." buyurarak Rabbini övmüştür. Nefsinden kurtarması için kulun sığınağı Allah'tır. Nitekim başka bir hadiste: "Gazabından rızana, cezandan afiyet verişine, Senden Sana sığınırım." buyuruyor.[7] Dilemesi ve kudretiyle kulu, elinden kurtaracak olan O'dur. Belâ O'ndandır, yardım O'ndandır, kurtuluş O'ndan istenir, kurtuluş konusunda O'na sığınılır, kendisinden gelecek olandan kurtuluş için O'na

5.Âl-i İmrân, 3/20.
6.Bunlar, *el-Kitab* (1/17)'deki beyitlerdendir. Bağdâdî, *Hızânetu'l-Edeb* (1/486)'de bunları vermiş, Sîbeveyh'in söyleyenini bilmediği elli beyit arasında yer aldığını zikretmiştir.
7.Müslim, (486)'deki Hz. Âişe'den rivayet edilen hadisin bir bölümüdür.

sığınılır, O'ndan gelecek olandan O'na sığınılır. O, her şeyin Rabbi'dir, her şey O'nun dilemesiyle olur: "Allah sana bir sıkıntı verirse, O'ndan başkası gideremez."[8]; "De ki: Allah size bir kötülük dilese veya bir rahmet istese, O'na karşı kim sizi korayabilir?"[9] Sonra duayı; Kitab'ına ve dünyada ve âhirette kurtuluş ve başarının rehberi olan Peygamber'ine imanı itirafla bitirmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.) uyku konusundaki tutumu işte budur.

لَوْ لَمْ يَقُلْ إِنِّي رَسُولٌ لَكَا نَ شَاهِدٌ فِي هَدْيِهِ يَنْطِقُ

"Şayet ben peygamberim demeseydi, tutumunda bunu söyleyen bir tanık olurdu."

Uyanıklıktaki tutumuna gelince; horoz ötünce uyanır, Allah'a hamdeder, tekbir, tehlil ve dua okurdu. Sonra dişlerini misvaklar, abdest alır, kendi kelâmıyla yakararak, O'nu överek, O'ndan bekleyiş, ümid ve korkuyla Rabbinin huzurunda namaza dururdu. Kalp ve bedenin, ruh ve kuvvetlerin sağlığı, dünya ve âhiret esenliği için bundan üstün koruyucu var mıdır?

8.En'âm, 6/17.
9.Ahzâb, 33/17.

F) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) SPOR VE BEDEN EĞİTİMİNDEKİ TUTUMU

Hareket ve sükûn, yani spordaki tutumuna gelince, bu konuda en olgun, övgüye değer ve en doğru türlerine uygun düştüğü bilinenlere bir fasıl ayırıyoruz.

Bilindiği gibi beden, devamı için yeme ve içmeye muhtaçtır. Besin, bir bütün olarak bedenin bir parçası olamaz, bilâkis her sindirimde gıda maddesinden bir parça kalması gerekir. Zamanla artınca sayı ve nitelik olarak ondan da bir şey toplanır. Sayısıyla, bedeni kapaması ve ağırlaştırması suretiyle zarar verir ve şişmanlık (*ihtibâs*) hastalıkları ortaya çıkarır. Boşaltılırsa, ilaçlarla bedene acı verir. Çünkü çoğu zehirlidir. Yararlı ve iyiyi de çıkarır. Niteliğiyle de, bizzat veya bozularak pişirmek, bizzat soğutmak veya sıcaklığından dolayı bol sıcağın zayıflaması suretiyle yine zarar verir.

Fazlalık tıkanıklıkları zararlıdır, terkedilmiş veya boşaltılmıştır. Hareket, bunların doğmasını engellemede en kuvvetli yollardandır. Çünkü organları ısıtır, fazlalıkları akıtır, zamanla bir toplanma olmaz, bedeni hafiflik ve dinçliğe alıştırır, gıdayı kabul edici yapar, mafsalları sertleştirir, pazuları ve bağları güçlendirir, vaktinde ve normal ölçüde kullanılınca maddî ve mizacî hastalıkların çoğundan emin kılar.

Spor, gıdanın inmesinden ve iyice sindirilmesinden sonra yapılır. Normal spor, derinin kızardığı, bedenin geliştiği ve terlediği spordur. Ter akıtacak

derecede spor, aşırıdır. Çok hareket eden organ kuvvetlidir, özellikle de sporun türü bunu etkiler, hatta her kuvetin durumu budur. Çünkü çok ezber yapanın hafızası güçlenir. Çok düşünenin düşünme gücü artar. Her organın özel sporu vardır. Gönlün sporu, okumaktır. Okumaya gizliden açığa doğru yavaş yavaş başlamalıdır. Kulağın sporu, sesleri ve sözü duymakla ilgilidir. Hafiften ağıra doğru geçilir. Dilin eğitimi, konuşmakladır. Gözünki de buna benzer. Yürüme eğitimi, yavaş yavaş yapılır.

Ata binme, ok atma, güreş ve koşu, bütün beden için spordur. Cüzzam, istiskâ (hydropisie) ve kulanc gibi müzmin hastalıkları söküp atar.

Nefsin eğitimi; ilim ve edep öğrenme, sevinç ve neşe, sabır ve sebat, cesaret ve hoşgörü, iyilik yapma vb. gibi, nefislerin eğitildiği şeylerle olur. En önemli eğitiminden biri, sabır, sevgi, cesaret ve iyiliktir. Benimsenmiş durum ve yerleşmiş melekeler oluncaya kadar bu şekilde eğitime devam edilir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) bu konudaki tutumunu incelersen, sıhhat ve kuvvetleri koruyan, dünya ve âhirette yararlı en üstün bir tutum olduğunu görürsün.

Şüphesiz ki bizzat namaz; iman sağlığını, dünya ve âhiret mutluluğunu korumasından ayrı olarak, beden sağlığını koruma ve fazlalıkları eritme konusunda en yararlı eğitimdir. Geceleyin namaz kılmak da sağlığı koruma yollarının en önemlilerindendir, müzmin hastalıkların pek çoğunu engeller ve beden, ruh ve kalp için en etkili şeylerdendir. Nitekim *Sahihayn*'da Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Sizden biri gece uyuyunca, şeytan onun boyun kökünе üç düğüm bağlar. Her bir düğümle birlikte senin üzerinde uzun bir gece vardır diye (vesvese) vurur. O kimse uyanıp Allah'ı anarsa, bir düğüm çözülür. Abdest alırsa ikinci düğüm de çözülür. Namazı da kılarsa şeytanın düğümlerinin hepsi çözülür. Artık o teheccüd sahibi, düğümü çözük, gönlü hoş ve neşeli bir halde sabahlar. Fakat zikir yapmaz, abdest alıp, namaz kılmazsa gönlü kirli ve uyuşuk bir halde sabahlar."(1)

Şeriata uygun oruçta, sağlığı koruma, bedeni ve nefsi eğitme konusunda sağlam fıtratlı kimselerin reddedemeyeceği durumlar vardır.

Cihada ve ayrıca kuvvet, sağlığı koruma, kalp ve bedeni güçlendirme ve fazlalıklarını atma, üzüntü, gam ve kederi giderme sebeplerinden olan küllî hareketlerin bulunduğu işlere gelince; bunlar ancak nasibi olanların bileceği durumlardır. Hac ve hac işlemlerinin yapılışı da böyledir. At yarışı, mızrak

1.Buharî, 3/19, 22; Müslim, 776. Ebu Hureyre'den.

oyunu, ihtiyaçları gidermeye, dostlara, haklarını yerine getirmeye, hastalarını ziyarete ve cenazelerini defnetmeye yürüyüş, cuma ve cemaat namazlarına yürüyüş, abdest ve gusül hareketleri de böyledir.

Bu, sağlığı koruma ve fazlalıkları atma konusunda belirlenen eğitimin en azıdır. Dünya ve âhiret iyiliklerine ulaşmak ve kötülüklerini defetmek konusunda Rasûlullah'a meşrû kılınan ise bunun ötesinde bir durumdur.

Bildiğin gibi, Rasûlullah'ın beden ve kalp sağlıklarını koruma ve zararlarını atma tıbbı konusundaki tutumu, her türlü tutumun üstündedir. Anlayan için konuyu daha fazla anlatmaya gerek yok. Başarı, Allah'tandır.

G) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) EVLİLİK HAYATI

1— Evliliğe Teşviki:

Cinsî birleşmeye gelince, bu konudaki tutumu, sağlığı koruyan lezzet ve gönül hoşluğu sağlayan, konulduğu amaç gerçekleşen en mükemmel tutumdur. Çünkü birleşme üç amaca hizmet eder, bunlar onun temel gayeleridir:

1— Neslin korunması ve kıyamete kadar insan türünün devamı,

2— Saklanması ve depolanması bütün vücuda zarar veren suyun dışarıya çıkarılması,

3— İhtiyaç ve arzunun giderilmesi, lezzeti tatma ve nimetten yararlanma. Yalnız bu, cennetteki yararıdır. Çünkü orada neslin devamı ve inzâlin boşalttığı depolama yoktur.

Erdemli doktorlar, cinsî birleşmenin, sağlığı koruma yollarından biri olduğu görüşündedirler. Calinus şöyle diyor: "Meninin özüne hâkim olan, ateş ve havadır. Sıcak ve rutubetli bir yapıdadır. Çünkü, aslî organların gıdalandığı saf kandan oluşur." Meninin bu üstünlüğü ortaya çıktığına göre, onun ancak neslin devamı ve depolananın dışarı çıkarılması gayesiyle atılması gerekir. Çünkü vücutta depolanırsa, kötü hastalıklar ortaya çıkarır. Vesvese, delilik, sar'a vb. bunlardandır. Meninin atılması, bu hastalıkların pek çoğunu iyileştirir. Çünkü saklanması uzarsa, bozulur ve belirttiğimiz gibi kötü hastalıkları gerektiren zehirli bir niteliğe dönüşür. Bu yüzden de tabiat onu, çoğaldığı zaman cinsî birleşme olmaksızın rüyada boşaltır.

Seleften biri şöyle diyor: "Kişinin üç şeyi âdet edinmesi gerekir: Yürümeyi bırakmamalı, çünkü bir gün ihtiyaç duyarsa yürüyebilir. Yemeyi bırakmamalı, çünkü bağırsakları daralabilir. Cinsî birleşmeyi bırakmamalı, çünkü suyu boşaltılmazsa suyu çekilebilir." Muhammed b. Zekeriyya şöyle diyor: "Uzun bir süre cinsî birleşme yapmayanın, sinir kuvvetleri zayıflar, delikleri kapanır ve erkeklik organı büzülür. Derideki bir yara dolayısıyla birleşmeyi bırakan bir grup gördüm. Bedenleri soğudu, hareketleri güçleşti, sebepsiz olarak moralsizlik çöktü, iştah ve sindirimleri azaldı."

Gözü koruması, nefsi alıkoyması, haramdan korunup iffetli olmayı sağlama, cinsî birleşmenin yararlarındandır. Aynı durum kadın için de sözkonusudur. Böylece kişiye, dünya ve ahiret konusunda yarar sağlar. Bu yüzden Rasûlullah (s.a.) bunu âdet edinir ve severdi. Şöyle buyuruyor: "Dünyanızdan bana, kadınlar ve güzel koku sevdirildi."(1)

İmam Ahmed'in *Kitabu'z-Zühd*'ünde bu hadisle ilgili olarak hoş bir fazlalık vardır. O da şudur: "Yemeğe ve içmeğe sabrederim, onlara sabredemem."

Rasûlullah (s.a.), ümmetini evlenmeye teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Evlenin, çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim."(2)

İbn Abbas şöyle der: "Bu ümmetin en hayırlısı, karısı en çok olandır."(3)

Rasûlullah şöyle buyurur: "Ben kadınlarla evlenirim, hem uyurum, hem de gece namaza kalkarım, hem oruç tutarım ve hem de tutmam. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir."(4)

Yine şöyle buyurur: "Gençler! Evlenmeye gücü yeteniniz, evlensin. Çünkü bu gözü engeller, namusu korur. Evlenmeye gücü yetmeyen, oruç tutsun. Çünkü oruç onun şehvetini kırar."(5)

Câbir, dul bir kadınla evlenince ona şöyle buyurdu: "Bâkire birini bulsaydın ya! Sen onunla, o seninle oynardı."(6)

1.Ahmed, 3/128, 199, 285; Nesâî, 7/61. Enes b. Mâlik'ten, senedi hasendir, Hâkim bunu sahih görmüştür.

2.Sahih bir hadistir. Beyhakî bu sözlerle, *Şu'abu'l-İman*'da Ebu Ümâme'den rivayet etmiştir. Ebu Davud (2050) ve Nesâî (6/65, 66), Ma'kıl b. Yesâr'dan merfû olarak şu sözlerle rivayet ederler: "Seven ve doğurgan kadınla evlenin. Çünkü ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim." Senedi hasendir. Ahmed (3/158, 245)'de Enes b. Mâlik'ten şahidi vardır, senedi hasendir. İbn Hibbân (1228) bunu sahih görmüştür.

3.Buharî, 9/99.

4.Buharî, 9/89, 90; Müslim, 1401.

5.Buharî, 9/92, 95; Müslim, 1400. Abdullah b. Mes'ûd'dan.

6.Buharî, 9/104, 106; Müslim, 3/1221 (110), 2/1087 (56, 57).

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Allah'a temiz ve temizlenmiş olarak kavuşmak isteyen, hür kadınlarla evlensin."[7]

Yine İbn Mâce'nin *Sünen*'inde İbn Abbas'tan merfûan şöyle dediği rivayet edilir: "Birbirini sevenler için evlenmeleri dışında çözüm görmedik."[8]

Müslim'in *Sahih*'inde Abdullah b. Ömer'den rivayete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Dünya, bir metâdır. Dünya metâının en iyisi, salih bir kadındır."[9]

Ümmetini bâkire, güzel ve dindar kadınlarla evlenmeye teşvik ederdi. Nesâî'nin *Sünen*'inde Ebu Hureyre'den rivayete göre, Rasûlullah'a (s.a.): "Kadınların hangisi daha hayırlıdır?" diye sorulunca, şöyle buyurmuştur: "Bakınca sevindiren, emredince itaat eden, nefsi ve malı konusunda hoşlanmadığına muhalefet etmeyen."[10]

Sahihayn'da Ebu Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kadın malı, nesebi, güzelliği ve dindarlığı dolayısıyla nikâhlanır. Dindar olanı seçmezsen, fakirliğe düşersin."[11]

Doğurgan kadınla evlenmeye teşvik eder, doğurmayan kadından hoşlanmazdı. Nitekim, Ebu Davud'un *Sünen*'inde Ma'kıl b. Yesâr'dan şu rivayet edilir: Bir adam Rasûlullah'a (s.a.) şöyle dedi: "Soylu ve güzel bir kadın buldum, ama kısır. Onunla evleneyim mi?" Rasûlullah: "Hayır, evlenme." dedi. Adam ikinci ve üçüncü defa geldi, her defasında Rasûlullah ona evlenmemesini söyledi. Şöyle buyurdu: "Sevilen ve doğurgan kadınla evlenin. Çünkü ben sizin çokluğunuzla övüneceğim."[12]

Tirmizî'de merfu'an şu hadis vardır: "Dört şey peygamberlerin sünnetidir: Evlenme, misvak kullanma, güzel koku sürme ve kına."[13] *Câmi*'de "hınnâ" (kına) yerine, "hınnây" kelimesi yer alır.[14] Ebu'l-Haccâc el-Hâfız'ın şöyle dediğini duydum: "Doğrusu hıtân (sünnet)dır. Nûn düşmüştür." Ebu'l-Muhamilî de Ebu İsa et-Tirmizî'nin şeyhinden bu şekilde rivayet etmiştir.

7.İbn Mâce, 1862. Senedinde Kesir b. Süleym vardır, zayıftır. Sellâm b. Süleyman b. Sevvâr hakkında İbn Âdî: "Münkerleri vardır." der.
8.İbn Mâce, 1847; Hâkim, 2/160; Beyhakî, 7/78. Senedi hasendir.
9.Müslim, 1467.
10.Nesâî, 6/68; Ahmed, 2/251. Senedi hasendir.
11.Buharî, 9/115, 116; Müslim, 1466.
12.Tahrici biraz önce yapılmıştır, sahihtir. Bk. dipnot: 2.
13.Tirmizî, 1080; Ahmed, 5/421. Senedinde meçhul bir râvi vardır.
14.*Müsned*'de: "ve hayâ" ifadesi vardır.

2— Birleşme Âdâbı:

Cinsî birleşmeden önce, kadınla oynamak, onu öpmek ve dilini emmek gerekir. Rasûlullah (s.a.), karısıyla oynar ve onu öperdi.

Ebu Davud, *Sünen*'inde Hz. Âişe'yi öptüğünü ve dilini emdiğini rivayet eder.(15)

Câbir'den rivayete göre, Rasûlullah (s.a.), oynaşmadan birleşmeyi yasaklamıştır.

Bazan bütün eşleriyle bir gusülle birleşirdi, bazan da her defasında guslederdi. Müslim, *Sahih*'inde Enes'ten Rasûlullah'ın (s.a.) bütün eşlerini dolaştığını ve sonunda bir gusül yaptığını rivayet eder.(16)

Ebu Davud, *Sünen*'inde Rasûlullah'ın (s.a.) mevlâsı Ebu Râfi'den şunu rivayet eder: Rasûlullah bir gecede bütün eşlerini dolaşır ve her birinden sonra guslederdi. Bunun üzerine: "Ey Allah'ın elçisi! Bir gusül yapsaydın ya!" dedim. Şöyle buyurdu: "Böylesi daha arındırıcı, temizleyici ve iyileştiricidir."(17)

Cinsî birleşme yapanın, gusülden önce yeniden birleşme yapmak istemesi durumunda, iki birleşme arasında abdest alması meşrû kılınmıştır. Nitekim Müslim, *Sahih*'inde Ebu Saîd el-Hurdî'den Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Sizden biri eşiyle birleşir, sonra yeniden birleşmek isterse abdest alsın."(18)

Birleşmeden sonraki gusül ve abdestte, dinçlik, gönül hoşluğu, birleşmeyle dışarı atılanların yerinin doldurulması, tam temizlik ve arınma, birleşmeyle yayılmasından sonra bol sıcaklığın bedende toplanması, Allah'ın sevdiği temizlik ve sevmediği pislikten arınma gibi birleşmeyi, sağlığı ve kuvvetleri korumayı en güzel şekilde gerçekleştiren durumlar vardır.

En yararlı birleşme, sindirimden sonra, bedenin sıcaklık ve soğukluk, kuruluk ve rutubet, boşluk ve doluluk yönlerinden normal olduğu zamanda yapılandır. Bedenin dolu olması durumundaki zarar, boş olmasındaki zarar-

15.Ebu Davud, 2386; Ahmed, 6/123, 234. Senedinde Muhammed b. Dinar el-Ezdî vardır, ezberi kötüdür. Şeyhi Sa'd b. Evs el-Abdî'nin yanlışlıkları çoktur.
16.Müslim, 309.
17.Ebu Davud, 219; İbn Mâce, 590. Senedi hasen olabilecek durumdadır.
18.Müslim, 308.

dan daha kolay ve azdır. Rutubetin çokluğundaki zararı kuruluğundaki zararından, sıcaklığındaki soğukluğundaki zararından daha azdır. Şehvet arttığı ve zorlama, düşünce veya sürekli bakış sonunda ortaya çıkmayan tam sertleşme olduğu zaman birleşilmelidir. Birleşme arzusunu zorlamamalı, nefsi buna teşvik etmemelidir. Meninin çokluğu kişiyi hareketlendirdiği ve arzusu doruktayken hemen birleşilmelidir. Yaşlı ve küçük gibi şehveti olmayanlarla, hastayla, çirkin görüntülüyle, hoşlanılmayanla birleşmeden kaçınılmalıdır. Böyleleriyle birleşmek, kuvvetleri zayıflatır, birleşmenin özelliğini zayıflatır. Doktorlardan: "Dulla birleşmek, bâkireyle birleşmekten daha yararlı ve sağlığı daha koruyucudur." diyen yanılıyor. Bu, fâsid bir kıyastır. Bazı doktorlar da bundan sakındırıyor. Bu, akıllı insanların görüşüne ve tabiat ile şerîatın birleştiğine aykırıdır.

Bâkireyle birleşmede özellik, birleşenler arasında tam bir yapışma, kadının kalbinin erkeğin sevgisiyle dolması, arzusunu onun dışında bir erkekle paylaşmama sözkonusudur, bunlar dulda yoktur. Nitekim Rasûlullah (s.a.) Câbir'e: "Bâkireyle evlenseydin ya!" buyurmuştur. Yüce Allah, cennet ehlinin kadınları hûru'l-in'i, verilenden başkasının dokunmadığı kadınlar olarak yaratmıştır. Hz. Âişe, Rasûlullah'a (s.a.): "Ne dersin? Şayet biri yenilmiş, diğeri yenilmemiş ağaca uğrasaydın, deveni hangisinde doyururdun?" dediğinde, Rasûlullah: "Yenilmemiş ağaçta." cevabını verdi.[19] Hz. Âişe bununla, kendisinden başka bâkire olmadığını kastediyor.

Sevilen kadınla birleşmenin, çok meni boşaltmakla birlikte, bedeni zayıflatması azdır. Hoşlanılmayan kadınla birleşme, az meni boşaltması yanında, bedeni gevşetir ve kuvvetleri zayıflatır. Âdet gören kadınla birleşme, tabiata ve şerîata aykırıdır. Çok zararlıdır. Bütün doktorlar bundan sakındırır.

Birleşme şekillerinin en güzeli, oynaşma ve öpüşmeden sonra, yatmış vaziyette erkeğin kadının üstünde olduğu şekildir. Nitekim Rasûlullah (s.a.): "Çocuk yatağındır."[20] buyuruyor. Bu şekil, erkeklerin kadınlara hâkimiyetinin tamamlanması yollarındandır. Yüce Allah: "Erkekler kadınlara hâkimdirler."[21] buyurur. Bir beyitte şöyle denir:

إِذَا رُمْتُهَا كَانَتْ فِرَاشاً يُقِلُّنِي   وَعِنْد فَرَاغِي خَادِمٌ يَتَمَلَّقُ

19.Buharî, 9/104.
20.Buharî, 5/278; Müslim, 1457. Hz. Âişe'den.
21.Nisâ, 4/34.

"İstediğimde beni taşıyan yatak olur,
İşim bittiğindeyse yaltaklanan bir hizmetkâr."

Yüce Allah şöyle buyurur: "Onlar sizin, siz de onların örtüsüsünüz."(22) En mükemmel ve güzel örtü, bu şekilde olandır. Çünkü erkeğin yatağı onun örtüsüdür. Kadının yorganı da onun örtüsüdür. Bu üstün şekil, işte bu âyetten alınmıştır. Böylelikle, karı-kocadan her birinin diğerine örtü olduğu şeklindeki benzetme güzelleşmiş olur. Burada başka bir yön daha vardır ki o da, kadının bazan erkeğin üstüne eğilmesi ve ona örtü gibi olmasıdır.

Şair şöyle diyor:(23)

إِذَا ما الضَّجِيعُ ثَني جِيدَها   تَثَنَّتْ فَكَانَتْ عَلَيْهِ لِبَاسا

"Yataktaki erkek, kadının boynunu örttüğünde, kadın örtünür, üstünde bir elbise bulunmuş olur."

Birleşmenin en kötü şekli, kadının üstte olması ve erkeğin sırtüstü yatarak birleşmesidir. Bu, Allah'ın kadın ve erkeğe, hatta erkek ve dişi türlerine vermiş olduğu tabiî şekle aykırıdır. Böylesinde birtakım kötülükler vardır. Meninin bütünüyle çıkması zorlaşır. Organda bir miktar kalabilir, bu da bozulur ve çözülür, zararlı olur. Ayrıca, erkeklik organına kadının organından salgılar akabilir. Bunun yanısıra, rahim çocuk doğurmak için suyu kapsamaya ve orada toplanıp birleşmeye imkân bulamaz. Bütün bunların yanında, kadın, tabiat ve şeriat açısından pasif durumdadır. Aktif duruma geçerse, tabiat ve şeriatın gereğine aykırı davranmış olur. Ehl-i kitab, karılarıyla yan yatarak birleşirler ve bu kadın için daha kolaydır, derlerdi.

Kureyş ve Ensâr, kafaları üzerine yatardı. Yahudiler bu durumlarını yadırgadılar. Bunun üzerine: "Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin."(24) âyeti indi.(25)

Sahihayn'da Câbir'den rivayete göre Yahudiler "Erkek karısıyla arkasında durup önden birleşince, çocuk şaşı olur." derlerdi. Bunun üzerine "Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin." âyeti indi. Müslim'in rivayetinde "İster yüzü üstüne kapanarak, isterse yüz üstü kapamaya-

22.Bakara, 2/187.
23.Bu şair, Nâbiga el-Ca'dî'dir. Beyit Divan'ında, s. 81'de; *eş-Şi'r ve'ş-Şu'arâ*'da s. 296'dadır.
24.Bakara, 2/223.
25.Ebu Davud, 2164. Râvileri sikadır. Ahmed (6/305, 310, 318), Tirmizî (2983) ve Dârimî (1/256)'de Ümmü Seleme'den benzer ve senedi sahih bir şahidi vardır.

rak birleşir. Ancak birleşme, zürriyet yeri olan, bir tek yerden olur." ilavesi vardır.[26]

Arkadan birleşme, hiçbir peygamberin dilinde mübah kılınmamıştır. Seleften birine böyle bir durumu nisbet eden yanılıyor. Ebu Davud'un *Sünen*'inde Ebu Hureyre'den rivayete göre, Rasûlullah (s.a.): "Karısına arkadan birleşen mel'undur." buyurmuştur.[27]

Ahmed ve İbn Mâce'deki bir lafız ise: "Allah eşiyle arkadan birleşene bakmaz." şeklindedir.[28]

Tirmizî ve Ahmed'in bir lafzında: "Âdet görenle ve arkadan birleşen veya kâhine başvurup bunu doğru kabul eden, Muhammed'e (s.a.) indirileni inkâr etmiş demektir." şeklindedir.[29]

Beyhakî'nin rivayeti ise şöyledir: "Erkek veya kadınlarla arkadan birleşenler küfre girmiş olur."

Vekî'in *Musannef*'inde, Zem'a b. Salih—İbn Tâvûs—babası—Amr b. Dinar—Abdullah b. Yezid senediyle şu rivayet yer alır: Hz. Ömer, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: Allah gerçeği söylemekten hayâ etmez. Kadınlarla arkadan birleşmeyin."[30]

Tirmizî'de Ali b. Talk'tan, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Kadınlarla arkadan birleşmeyin. Çünkü Allah gerçeği açıklamaktan hayâ etmez."[31]

26.Buharî, 8/143; Müslim, 1435.

27.Ahmed, 2/444, 479; Ebu Davud, 2162. Bûsırî, isnadını sahih görmüştür. İbn Adî (1/211) ile Taberânî'nin *Evsât* ve *Mecmâ*'ında (4/299), Ukbe b. Âmir'den rivayet edilen şahidi vardır, senedi hasen bu hadisle güçlenir.

28.Ahmed, 2/272, 344; İbn Mâce, 1923. Tirmizî'de, İbn Abbas'tan rivayet edilen hasen senedli bir şahidi vardır, onunla güçlenir. İbn Hibbân (1302) bunu sahih görmüştür.

29.Tirmizî, 135; İbn Mâce, 639; Ahmed, 2/408, 476; Ebu Davud, 3904; Dârimî,1/259. Ebu Hureyre'den ve senedi kuvvetli olarak rivayet edilmiştir.

30.Zem'a b. Salih zayıftır. Münzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb* (3/200)'de verir ve: "Bunu Ebu Ya'lâ, ceyyid bir isnadla rivayet etmiştir" der. Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*'de (4/298, 299) verir, Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde ve Bezzâr'da da bulunduğunu belirtir ve: "Ebu Ya'lâ'nın râvileri, *Sahih* râvileridir. Ya'lâ b. Yemân ise sikadır." der.

31.Tirmizî, 1165. Dârimî, 1/260. Tirmizî bunu hasen, İbn Hibbân ise sahih görmüştür. Huzeyme b. Sâbit'in rivayet ettiği bir şahidi vardır. Bu, Şafiî (2/360), Ahmed (2/213) ve Tahavî (2/25)'de yer alır. Senedi sahihtir. İbn Hibbân (1299) ile *Hulâsatu'l-Bedri'l-Münîr*'de İbnu'l-Mulakkın bunu sahih görmüş, İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (8/142), isnadı iyi hadislerden olduğunu belirtmiştir.

İbn Adî'nin *Kâmil*'inde, el-Muhamilî—Saîd b. Yahya el-Umevî—Muhammed b. Hamza—Zeyd b. Refî—Ebu Ubeyde—merfûan Abdullah b. Mes'ûd senediyle şu hadis vardır: "Kadınlarla arkadan birleşmeyin."(32)

Hasan b. Ali el-Cevherî, merfûan Ebu Zer'den şu hadisi rivayet etti: "Erkekler veya kadınlarla arkadan birleşen, küfre sapmıştır."

İsmail b. Ayyâş, Süheyl b. Ebî Sâlih—Muhammed b. el-Münkedir—merfûan Câbir'den şu hadisi rivayet eder: "Allah'tan hayâ edin. Çünkü Allah, gerçeği açıklamaktan hayâ etmez. Kadınlarla arkadan birleşmeyin." Dârakutnî bu hadisi aynı yolla, şu sözlerle rivayet eder: "Allah gerçeği açıklamaktan hayâ etmez. Kadınlarla arkadan birleşmen helâl değildir."(33)

Bağavî şöyle diyor: Hudbe, Hemmâm'dan şunu rivayet eder: Katâde'ye, karısıyla arkadan birleşenin durumu soruldu. Şöyle dedi: Amr b. Şuayb—babası—dedesi senediyle Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Bu, küçük lûtîliktir."

Ahmed'in *Müsned*'inde Abdurrahman—Hemmâm—Katâde—Amr b. Şuayb—babası—dedesi senediyle de aynı hadis yer alır.(34)

Yine *Müsned*'de İbn Abbas'tan şu rivayet vardır: "Kadınlarınız sizin tarlanızdır." âyeti, Ensâr'dan bir grup hakkında indi. Rasûlullah'a (s.a.) gelip konuyu sorunca, onlara şöyle buyurdu: "Her halûkârda kadınla önden birleş."(35)

Yine *Müsned*'de İbn Abbas'tan şu rivayet vardır: Hz. Ömer, Rasûlullah'a gelip, "Ey Allah'ın elçisi! Mahvoldum." dedi. Rasûlullah: "'Seni mahveden nedir?" diye sordu. Hz. Ömer: "Dün gece değirmenimi değiştirdim." dedi. Rasûlullah ona hiçbir cevap vermedi. Bunun üzerine: "Kadınlarınız si-

---

32.Ebu Ubeyde, babasından dinlememiştir. Aynı konuda Ahmed'de yer alan ve râvileri sika olan Hz. Ali'nin rivayet ettiği bir hadis vardır.

33.Dârakutnî, 3/288. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de bunu zikretmiş ve: "Hadisi Taberanî rivayet etmiştir, râvileri sikadır." demiştir.

34.Ahmed, 6706, 6976. İsnadı sahihtir. Bu hadisi Münzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, (3/200)'de zikreder ve Bezzâr'a nisbet eder, râvilerinin sahih olduğunu söyler. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (4/298) verir. Taberânî'nin *Evsât*'ına atıfta bulunur ve: "Ahmed'in râvileri, Sahih râvileridir." der. Bu görüşleri incelenmeye değer. Çünkü muhaddislerin terminolojisinde âşina olunan, bu terimin Buharî ve Müslim'in birlikte veya tek başlarına rivayetlerini aldıkları râviler için kullanılmasıdır. Buharî ve Müslim birlikte veya ayrı ayrı, Amr b. Şuayb'dan asla rivayette bulunmuş değillerdir. Taberî (2/234), Ahmed (6968) ve Beyhakî (7/199), Katâde'den Ukbe b. Vessâc—Ebu'd-Derdâ senediyle, Ebu'd-Derdâ'nın şöyle dediğini naklederler: "Bunu sadece kâfir yapar." Senedi sahihtir.

35.Ahmed, 1/268. Senedinde Rüşd b. Sa'd vardır, zayıftır. Ama şahidi daha önce geçti.

zin tarlanızdır. Tarlanıza istediğiniz gibi gelin." âyeti indi. Önden veya arkada durarak birleş, ama âdet görürken ve arkadan birleşmekten sakın."[36]

Tirmizî'de İbn Abbas'tan merfûan şu rivayet vardır: "Allah, bir erkek veya kadınla arkadan birleşen adama bakmaz."[37]

Ebu Ali el-Hasan b. el-Huseyn b. Dûmâ'nın merfûan Berâ b. Âzib'ten şu rivayeti vardır: "Bu ümmetin on kişisi Allah'ı inkâr etmiştir: 1) Kâtil, 2) Sihirci, 3) Deyyûs, 4) Kadınla arkadan birleşen, 5) Zekât vermeyen, 6) İmkânı olduğu halde hacca gitmeden ölen, 7) İçki içen, 8) Fitne peşinde koşan, 9) Harb ehline (düşmana) silah satan, 10) Nâmahremiyle evlenen."[38]

Abdullah b. Vehb şöyle der: Abdulah b. Lehî'a ve Mişrah b. Ha'ân, Ukbe b. Âmir'den, Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet ederler: "Kadınlarla arkadan birleşen mel'ûndur."[39]

Hâris b. Ebî Üsâme'nin *Müsned*'inde, Ebu Hureyre ve İbn Abbas'tan şu rivayet vardır: Vefatından önce okuduğu son hutbede Rasûlullah (s.a.) şunları söyledi: "Bir kadınla, erkekle veya çocukla arkadan birleşen, kıyamet günü kokusu leşten daha pis olduğu halde haşrolunur, cehenneme girene kadar insanlar ondan acı duyar, Allah onun ecrini iptal eder, hiç kimseden fidye ve şefaat kabul etmez, ateşten bir tabuta sokulur, üstüne ateşten çiviler çakılır." Ebu Hureyre: "Bu, tevbe etmeyen içindir." demiştir.

Ebu Nuaym el-Isbahânî, Huzeyme b. Sâbit'ten merfûan şunu rivayet eder: "Allah gerçeği söylemekten hayâ etmez. Kadınlarla arkadan birleşmeyin."[40]

Şafiî der ki: Amcam Muhammed b. Ali b. Şâfiî, bana Abdullah b. Ali b. es-Sâib—Amr b. Uhayha b. el-Cellâh—Huzeyme b. Sâbit senediyle şunu rivayet etti: Bir adam Rasûlullah'a kadınlarla arkadan birleşmeyi sordu. "Helâldir" dedi. Adam dönünce, hemen çağırdı ve: "Nasıl dedin? Önünden mi, arkasından mı? Evet, arkasından mı, arkasına mı? Hayır, olamaz. Allah gerçeği açıklamaktan hayâ etmez. Kadınlarla arkadan birleşmeyin." buyurdu[41]

36.Ahmed, 1/297; Tirmizî 2984. Senedi hasendir.

37.Tirmizî, 1165, isnadı hasendir. İbn Hibbân (1302) ise bunu sahih görmüştür.

38.Bunu Süyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*'de zikretmiş ve İbn Asâkir'e nisbet etmiştir, zayıf olduğunu da belirtmiştir.

39.Senedi hasendir. İbn Adî bunu, *Kâmil* (1/211)'de vermiştir. Az önce de geçtiği gibi, Ebu Hureyre'den rivayet edilen şahidi vardır.

40.*Hılyetu'l-Evliyâ*, 8/376. Senedi zayıftır.

41.Sahih bir hadistir. Şâfiî, 2/260. Ondan da Beyhakî (7/196), Tahavî (2/25), Nesâî (İşret'te) ve İbn Hibbân (1299, 1300) bu hadisi verirler. İbnu'l-Mulakkın, *Hulâsatu'l-Bedri'l-Münîr*'de; İbn Hazm, *el-Muhalla*'da (10/70) bunu sahih, Münzirî (3/200) de iyi görmüştür.

Rebî der ki: Şâfiî'ye, "Ne dersin?" diye soruldu. Şu cevabı verdi: "Amcam sikadır. Abdullah b. Ali, sikadır. Ensârî'yi, yani Amr b. el-Cellâh'ı iyi olarak anmıştır. Huzeyme, sikalığından şüphe edilmeyen biridir. Bu konuda izin veremem, bilâkis yasaklarım."

Ben derim ki: Selef ve imamlardan, mübah olduğunu nakledenlerin yanlışlığı işte buradan doğmuştur. Çünkü onlar, arkada durup önden birleşmeyi mübah görmüşlerdir. Arkada durur ama birleşme yapmaz. İşiten, ismin "den" ile "de" hallerini karıştırmış ve aralarında fark olmadığını sanmıştır. Selefin mübah kıldığı işte budur. Onlara karşı yanlışlık yapanlar, çok çirkin ve kötü yanlışlık yapmışlardır.

Yüce Allah: "Onlarla Allah'ın emrettiği yerden birleşin." buyurmuştur. Mücâhid şöyle der: İbn Abbas'a bu âyeti sorduğumda şu cevabı verdi: "Âdet gördüğünde ayrılan yer, emredilen yerdir." Ali b. Ebî Talha ondan naklen şöyle diyor: "Önden birleşin demektir. Bundan başkası sanmayasın."

Âyet, arkadan birleşmenin haram olduğunu iki yönden göstermektedir:

1— Yüce Allah, "ekin yeri" olan yerden birleşmeye izin vermiştir. Bu da, arka değil, çocuğun doğduğu yerdir. "Ekin yeri", "Allah'ın size emrettiği yerden" ve "tarlanıza dilediğiniz şekilde gelin" âyetinden çıkarılır. Kadınla arkasında durup önden birleşmek de yine âyetten çıkarılmıştır. Çünkü Allah "dilediğiniz şekilde", yani ister önde, ister arkada durarak istediğiniz şekilde buyurmuştur. İbn Abbas'a göre, "Tarlanıza gelin", önden birleşin demektir.

Yüce Allah, geçici olarak çıkan sıkıntı dolayısıyla önden birleşmeyi haram kıldığına göre, (neslin kesilmesine) maruz kalma kötülüğünün ve mutlak sıkıntı yeri olan arkadan birleşme haydi haydi haramdır. Ayrıca (sıbyancılığa yol açar).

Kadının kocasında onunla birleşme hakkı vardır. Kadınla arkadan birleşmek onun hakkını ortadan kaldırır, arzusunu gidermez, gayesini sağlamaz.

Arka, bunun için hazırlanmamış ve yaratılmamıştır. Birleşme için hazırlanan öndür. Önden vazgeçip arkadan birleşenler, Allah'ın hikmet ve şeriâtinden uzaklaşmış olurlar.

2— Bu, erkeğe de zararlıdır. Filozof ve diğer gruplardan aklı başında tabipler bunu yasaklar. Çünkü kadının ön kısmı, birikmiş suyu çekmekte özel bir duruma sahiptir, erkek de bu şekilde huzur bulur. Arkadan birleşme bütün suyu çekmeye yardım etmez. Tabiî duruma aykırılığı dolayısıyla bütün biriken dışarı çıkmaz.

Tabiata aykırılığı dolayısıyla çok yorucu hareketleri gerektirdiğinden, yine başka bir yönden daha zararlıdır.

Orası pislik ve temizlenme yeridir. Erkek bu şekilde kendisine zarar verir.

Bu, kadına da zararlıdır. Çünkü böylesi tabiate aykırı ve uzaktır, kadın böyle durumdan hoşlanmaz.

Bu, yapana ve yapılana üzüntü, gam ve nefret doğurur.

Bu, yüzü kızartır, gönlü karartır, kalbin nurunu söndürür, azıcık feraseti olanın tanıyacağı bir sima şeklinde yüze vahşi bir görünüm kazandırır.

Hiç şüphesiz bu, yapan ve yapılan arasında nefret, hoşnutsuzluk ve ilişkinin kopması sonuçlarını doğurur.

Allah'a samimi tevbe dışında, yapan ve yapılanın durumunda sonradan ıslah olmayacak derecede bir kötülük ortaya çıkarır.

Bu, her ikisinden de iyilikleri alır, onları kötülüklerle doldurur. Aralarındaki sevgiyi alıp, yerine nefret ve lânetleşmeyi getirmesi gibi.

Bu, nimetlerin yok olup, belâların gelme sebeplerinin en önemlilerindendir. Çünkü, Allah'ın yapana lânet, nefret ve yüzçevirmesini, yüzüne bakmamasını gerektirir. Bundan sonra hangi iyiliği umar, hangi kötülükten emin olabilir? Allah'ın lânetlediği, sevmediği, yüzçevirdiği ve bakmadığı bir kulun hayatı ne halde olur?

Bu, hayâyı bütünüyle ortadan kaldırır. Hayâ, kalplerin can damarıdır. Kalp bunu kaybedince, çirkini beğenir, iyiyi kötü görür. Bunun sonunda, kötülüğü daha da katmerleşir.

Bu, Allah'ın yarattığı tabiatın dışına çıkarır, insanı tabiatından uzaklaştırır. Bu tersyüz edilmiş bir tabiattır. Tabiat tersyüz olunca kalp, eylem ve hidayet de tersyüz olur. Bunun sonunda kötü iş ve durumları iyi görür. Elinde olmayarak durumu, eylemi ve sözü bozulur.

Başkasının yapmadığı, kabalık ve cür'eti ortaya çıkarır.

Başkasının yapmadığı hafiflik, rüsvaylık ve aşağılık doğurur.

İnsana, başkalarının hoşnutsuzluk, nefret ve azarlamasını, onu küçük görmeleri gibi gözle görülen durumları ortaya çıkarır. Dünya ve âhiret saadeti tutumunda ve getirdiğini izlemekte, dünya ve âhiret helâki tutumuna ve getirdiğine aykırılıkta bulunan kişiye Allah'ın salât ve selâmı olsun!

3— Haram Birleşmeler:

Zararlı cinsî birleşme iki tanedir: 1) Şer'an zararlı, 2) Tab'an zararlı.

Şer'an zararlı olan, haramdır. Bunun da dereceleri vardır. Geçici haram olan, sürekli haram olandan daha hafiftir. İhramlıya, oruçluya, i'tikâf yapana, keffâret ödemezden önce zıhar yapana, âdet görme vb. dolayısıyla haram olan birleşmeler böyledir. Bu yüzden bunlarda had cezası yoktur.

Sürekli haram olan iki çeşittir:

a) Helâl olmasına asla imkân bulunmayan. Nâmahremle birleşmek gibi. Bu, cinsî birleşmeden de zararlıdır. Ahmed b. Hanbel ve başka bazı bilginlere göre bu hadden idamı gerektirir. Bu konuda merfû bir hadis de vardır.[42]

b) Helâl olması mümkün bulunan. Yabancı bir kadınla birleşmek gibi. Şayet bu kadın bir başka biriyle evliyse, onunla birleşmekte iki hak vardır: Allah'ın hakkı ve kocanın hakkı. Şayet kadın tehdid altında idiyse, üç hak vardır. Eğer kadının bu fiilden hayâ duyacakları ailesi ve yakınları varsa dört hak sözkonusudur. Şayet erkek nâmahremi ise, beş hak vardır. Bu çeşidin zararı, haramlıktaki derecesine göredir.

Tab'an zararlı olan da iki çeşittir:

a) Şekli dolayısıyla zararlı olan, ki bu az önce geçti.

b) Sayısı dolayısıyla zararlı olan. Çok birleşme yapmak gibi. Çünkü çok birleşme yapmak, kuvveti azaltır, sinirlere zarar verir, titreme, felç ve adale bu-

42.Ahmed, 2/295; Ebu Davud, 4457; Tirmizî, 1362, Nesâî, 6/109; İbn Mâce, 2607. Berâ b. Âzib'den: Elinde bir sancak olduğu halde dayımı gördüm. "Nereye gidiyorsun?" diye sordum. "Rasûlullah (s.a.) beni babasının karısıyla evlenen birine gönderdi. Boynunu vurmamı ve malına el koymamı emretti." cevabını verdi. Senedi hasendir. Ebu Davud (4456), Müsedded—Hâlid b. Abdillah—Mutarrif—Ebi'l-Cehm—Berâ b Âzib senediyle şunu rivayet eder: "Kaybolan bir devemi aramak için dolaşırken, karşıma yanlarında sancak olan bir kervan veya atlılar çıktı. Peygambere (s.a.) yakınlığım dolayısıyla bedevîler beni dolaştırmaya başladı. Bir çadıra geldiklerinde, bir adamı çıkarıp adamın boynunu vurdular. Sebebini sordum. Babasının karısıyla evlendiğini söylediler." İsnadı sahihtir. *Müsned*'de (4/295), Esbât—Mutarrif—Ebu'l-Cehm—Ebu'l-Berâ senediyle yer alır. Sözleri arasındaki "evlendi" (*a'res*) ifadesi konusunda el-Hattabî şöyle diyor: "Bu, nikâh için kullanılır. Gerçekte düğünle ilgilenmek demektir." Bunda, nâmahremle evlenmenin zina hükmünde olduğu, akdin yapılmasının haddi düşürmediği açıklanmıştır. İbn Mâce (2608), Muâviye b. Kurra—babası şeklindeki sahih senediyle şunu rivayet eder: "Rasûlullah (s.a.) beni, babasının hanımıyla evlenen bir adamın boynunu vurmaya ve malına el koymaya gönderdi."

ruşması ortaya çıkarır, görme ve diğer kuvvetleri zayıflatır, sıcaklığı söndürür, boşaltım organlarını genişletir ve sıkıntı veren fazlalıklara hazır duruma getirir.

Birleşmenin en yararlı vakti, gıdanın midede sindirilmesinden sonrası ve sıcaklığı zayıflattığından aç değil, şiddetli hastalıklara sebep olduğundan tok değil, banyodan sonra, boşaltımdan sonra, gam, üzüntü, keder ve aşırı sevinç gibi psikolojik bir infialden sonra değil, normal durumda yapılanıdır.

En tercih edilen vakti, yemeğin sindirilmesine rastladığı takdirde gecenin ilk üçte veya dörtte birinden sonrasıdır. Sonra gusül yapar veya abdest alır, bundan hemen sonra da uyur, böylece kuvvetleri geri gelir. Birleşmeden sonra hareket ve spordan kaçınmalıdır, çünkü çok zararlıdır.

H) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) AŞK İLLETİNİ TEDAVİSİ

1— Aşk İlleti:

Rasûlullah'ın (s.a.) aşkı tedavi konusundaki tutumu şöyledir:

Bu, kalp hastalıklarından biridir. Niteliği, sebepleri ve tedavisi konusunda diğer hastalıklardan farklıdır.

Yerleşir ve sağlamlaşırsa, doktorlara tedavisi güçleşir, hastalık da hastayı güçsüz bırakır. Yüce Allah aşk hastalığını, Kitab'ında iki grup insanla ilgili olarak zikreder. Kadınlar ve çocuklara âşık olan taşkınlar. Hz. Yusuf'la ilgili olarak azizin karısı hikâyesini anlatır. Lût kavmiyle ilgili durumu anlatır: "Şehir halkı sevinerek geldiler. Lût: 'Bunlar benim konuklarımdır, onlara karşı beni rüsvay etmeyin. Allah'tan korkun, beni utandırmayın.' dedi. 'Biz sana kimseyi misafir kabul etmeyi yasaklamamış mıydık?' dediler. Lût: 'Alacaksanız, işte benim kızlarım.' dedi. Ey Muhammed! Senin hayatına and olsun ki, onlar sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı. Tanyeri ağarırken çığlık onları yakalayıverdi."[1]

Rasûlullah'ı (s.a.) gerçek bir şekilde tanımayanların şöyle bir iddiası var: Hz. Peygamber, Zeyneb bt. Cahş'a âşık oldu. Onu görünce: "Kalbleri yöneten Allah'ı tesbih ederim." dedi. Rasûlullah'ın kalbini çalmıştı. Zeyd b. Hâ-

---

1. Hicr, 15/67-73.

rise'ye şöyle demeye başladı: "Onu bırakma." Nihayet bu olay üzerine şu âyet indi: "Ey Muhammed! Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: 'Eşini bırakma, Allah'tan sakın' diyor, Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu."[2]Bu iddia sahipleri, bunun aşk konusunda olduğunu sanmış, bazıları aşk konusunda kitaplar yazmış, peygamberlerin aşklarını zikretmiş ve bu olayı da bunlar arasında saymışlardır. Bu anlayış, Kur'an'ı ve peygamberleri bilmemek, Allah'ın sözünü ihtimali olmayan şekilde yorumlamak, Allah'ın akladığı Rasûlullah'a (s.a.) bunu nisbet etmek demektir. Çünkü Zeyneb bt. Cahş, Zeyd b. Hârise'nin nikâhı altındaydı. Rasûlullah (s.a.) Zeyd'i evlatlık edinmişti, insanlar da Zeyd'i, "Muhammed'in oğlu Zeyd" diye çağırıyorlardı. Zeyneb, Zeyd'e karşı kibirli ve gururlu davranıyordu. Onu boşaması konusunda Rasûlullah'a danıştı. Rasûlullah (s.a.) ona şöyle dedi: "Eşini bırakma, Allah'tan kork." Zeyd onu boşadığı takdirde Zeyneb'le evleneceği düşüncesini içinde sakladı. İnsanların, "Oğlunun karısıyla evlendi" demesinden endişe duyuyordu. Çünkü Zeyd, oğlu diye çağrılıyordu. İçinde gizlediği işte budur. İnsanlardan endişe duyduğu işte budur. Bu yüzden Yüce Allah, bu âyeti zikretmiş, verdiği nimetleri saymış, bu konuda O'nu kınamamış, Allah'ın helâl kıldığında insanlardan çekinmemesini, asıl Allah'tan sakınmasını, insanların diline düşmek endişesiyle Allah'ın helâl kıldığında sıkıntı duymamasını bildirmiş; sonra da bu konuda, kişinin sulbünden değil, evlatlıktan oğlunun karısıyla evlenebileceği noktasında ümmetinin kendisine uyması için, Zeyd'in arzusunu giderdikten sonra Zeyneb'le evleneceğini haber vermiştir. Bu sebeple, evlenme yasağı (*tahrîm*) âyetinde Yüce Allah şöyle buyurur: "Sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri."[3] Bu sûrede ise şöyle bu-

---

2.Âyet: Ahzâb, 33/37. Bu iddia; İbn Sa'd (Tabakat, 8/101, 102) ve Hâkim (4/23)'de, Muhammed b. Ömer el-Vâkidî (Vâkıdî, metrûktur, bazıları onun hadis uydurduğunu ileri sürer)—Abdullah b. Âmir el-Eslemî (zayıftır)—Muhammed b. Yahyâ b. Hıbbân (sikadır, ama tâbiin'dendir. Rasûlullah'tan rivayeti mürseldir) senediyle yer alan bâtıl bir haberdir. Bu haberin yanlışlığına birçok muhakkık imam dikkat çekmiş ve şöyle demişlerdir: Bu olayı nakledenler, nübüvvet makamını gerçek şekilde tanımayıp âyeti anlamadan bunu iddialarına delil getirirler. Bunlar ismet sıfatının özünü de kavrayamazlar. Rasûlullah'ın (s.a.) içinde gizleyip sakladığı, daha sonra Allah'ın ortaya çıkardığı, ileride karısı olacağını haber vermektir. Rasûlullah'ı, bunu gizlemeye iten şey, insanların "oğlunun karısıyla evlendi" demesinden endişesidir. Bununla Yüce Allah, cahiliye ehlinin uyguladığı evlatlık hükümlerini son derece açık bir şekilde ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu durum, evlatlık diye çağrılanın karısıyla evlenmektir. İnsanların efendisi ve önderinin böyle bir evlilik yapması, bu hükmü kabule daha elverişli olur. Bk. İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 3/1530-1532; *Fethu'l-Bârî*, 8/404; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3/490-492; *Rûhu'l-Ma'ânî*, 22/24-25.

3.Nisâ, 4/23.

yurur: "Muhammed, sizden birinin babası değildir."[4] Sûrenin başında ise şöyle buyurur: "Allah, evlatlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dilinize doladığınız boş sözlerdir."[5] Rasûlullah'ın (s.a.) bu şekildeki korunmasını ve iddiacıların bu tenkitlerinin cevabını düşün; başarı Allah'tandır.

Evet, Rasûlullah (s.a.) karılarını severdi. En sevdiği de, Hz. Âişe idi. Allah sevgisi dışında, ne Âişe'nin, ne de başkasının sevgisi, son noktaya varabildi. Bilâkis Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu sahihtir: "Şayet dünya ehlinden birini dost edinseydim, Ebu Bekr'i edinirdim."[6] Bir rivayette: "Arkadaşınız, Rahmân'ın dostudur." ifadesi vardır.[7]

2— Görüntü Aşkı:

Görüntü aşkına (*ışku's-suver*, mâsivâ aşkı), Allah sevgisi olmayan veya Allah'tan yüz çevirip yerine başkasını koyan kalpler müptelâ olur. Kalbe Allah sevgisi ve O'na kavuşma dolarsa, bu görüntü aşkı hastalığını defeder. Bu yüzden Yüce Allah, Hz. Yusuf hakkında şöyle buyuruyor: "İşte ondan kötülük ve fenalığı böyle engelledik. Doğrusu o bizim çok samimi kullarımızdandır."[8] Bu âyet, samimiyetin (*ihlâs*), aşkı ve onun semere ve sonucu olan kötülük ve fenalığı defetme sebebi olduğunu ortaya koyuyor. Sonucu engellemek, sebebini engellemekle olur. Bu yüzden seleften biri şöyle diyor: "Aşk, boş bir kalbin hareketidir.", yani sevdiği dışındakilere boş veren kalbin. Yüce Allah, şöyle buyurur: "Musa'nın annesi gönlü bomboş sabahı etti (oğlundan başkasını düşünemiyordu). Allah'ın va'dine iyice inanması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse saraya alınan çocuğun kendi oğlu olduğunu açığa vuracaktı."[9] Yani aşırı sevgi ve bağlılığı yüzünden Musa dışında herşeye boşvermişti.

Aşk iki şeyden oluşur: Sevdiğini beğenme ve vuslatı ümit etme. İkisinden biri olmayınca, aşk da ortadan kalkar. Aşk illeti pek çok akıllı insanı âciz bırakmıştır. Bazıları da bu konuda çeşitli sözler söylemiştir.

4.Ahzâb, 33/40.
5.Ahzâb, 33/4.
6.Buharî, 7/15, Abdullah b. Abbas'tan; Müslim, 2383, Abdullah b. Mes'ûd'dan. Her ikisi de Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet etmişlerdir.
7.Müslim, 2383/5, İbn Mes'ûd'dan; Tirmizî, 3656: "Ama arkadaşınız, Allah'ın dostudur." lafzıyla.
8.Yusuf, 12/24.
9.Kasas, 28/10.

Deriz ki: Yüce Allah'ın yaratma ve yönetmedeki hikmeti; benzerler arasında uyum ve yakınlık, bir şeyin tabiî olarak uygununa ve benzerine meyletmesi, aykırıdan kaçınması ve ondan tabiî olarak hoşnutsuzluk duyması şeklinde ortaya çıkmıştır. Ulvî ve süflî âlemde uyum ve birleşimin sırrı, uygunluk, benzerlik ve beraberliktir. Zıtlık ve ayrılığın sırrı ise, uygunluk ve benzerliğin olmayışıdır. Yaratma ve yönetme işte buna dayanır. Benzer, benzerine meyleder ve yönelir. Zıt, zıddından kaçar ve hoşlanmaz. Yüce Allah şöyle buyurur: "Sizi bir nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır."[10] Yüce Allah, erkeğin eşiyle gönlünün hoş olma sebebini, onun cinsinden ve özünden oluşa bağlamıştır. Sözü edilen gönlün hoş olma sebebi, —ki bu aşktır— kendinden oluşudur. Bunlar, her ne kadar gönlün hoş olma ve sevgi sebeplerinden iseler de gerçek sebebin, görüntü güzelliği, niyet ve maksatta, yaratılış ve davranışta uygunluk olmadığını ortaya koyar.

Sahih'te, Rasûlullah'tan (s.a.) sâbit olduğuna göre şöyle buyurmuştur: "Ruhlar toplanmış cemaatlar gibidir. Birbirleriyle tanışanlar, sevişip anlaşırlar. Tanışmayanlar anlaşamazlar."[11] İmam Ahmed'in *Müsned*'inde ve başkalarında, bu hadisin sebebi olarak şu yer alır: Mekke'de bir kadın, insanları güldürürdü. Medine'ye geldi. Burada insanları güldüren bir kadına konuk oldu. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Ruhlar, toplanmış cemaatlar gibidir."[12]

Yüce Allah'ın şerîati, bir şeyin, benzerinin hükmünü alması gerekir şeklinderir. Allah'ın şerîati, benzeşen iki şeyi asla ayırmaz, iki zıddı da birleştirmez. Bunun aksini düşünen, ya şerîati az tanır, ya da benzerlik veyahut Allah'ın otorite vermediği insanların görüşlerini şerîatine nisbet etmesi dolayısıyla böyle düşünür. Allah'ın hikmet ve adaletiyle, yaratma ve şerîati ortaya çıkmıştır. Yaratma ve şerîat de, adalet ve dengeyle ayaktadır. Bu, benzerlere aynı hükmü, zıtlara farklı hükmü vermektir.

Bu, dünyada olduğu gibi, âhirette de böyledir. Yüce Allah şöyle buyurur: "Zulmedenleri, onlarla işbirliği edenleri ve Allah'ı bırakıp da taptıkları-

---

10.A'raf, 7/189.
11.Buharî, 7/263, ta'likan Hz. Âişe'den; Müslim, 2638, mevsûlen Ebu Hureyre'den.
12.Ahmed, 2/295, 527; Ebu Davud, 4834. İsnadı sahihtir. Ancak hadisin vürûd sebebi zikredilmemiştir. Bunu Ebu Ya'lâ el-Mavsılî, Amra bt. Abdirrahman'dan rivayet eder: Mekke'de hoş bir kadın vardı. Medine'de kendisine benzeyen bir kadına konuk oldu. Bu, Hz. Âişe'ye ulaştı. Şöyle dedi: Rasûlullah'ın "Ruhlar, toplanmış cemaatler gibidir." buyurduğunu işittim.

nı derleyin. Onları cehennem yoluna koyun."[13]

Hz. Ömer ve daha sonra İmam Ahmed şöyle demiştir: "Bu âyette geçen 'işbirliği edenleri' (*ezvâc*), benzerleri demektir."

Yüce Allah şöyle buyurur: "Canlar bedenlerle birleştirildiği (*zuvvicet*) zaman."[14] Yani her iş sahibi benzerine yakınlaştığı zaman, Allah için sevenler cennette, şeytana itaat için sevenler cehennemde birleştirilir. Kişi, sevdiğiyle beraberdir. Hâkim'in *Müstedrek*'inde ve daha başka kaynaklarda Rasûlullah'tan (s.a.) şu hadis rivayet edilir: "Kişi, ancak sevdikleriyle birleştirilir."[15]

Sevginin birçok çeşidi vardır: En üstünü ve yücesi, Allah uğruna ve Allah için sevmektir. Bu, Allah'ın sevdiğini sevmeyi, Allah ve Peygamber sevgisini gerektirir.

Tarikat, din, mezhep, fırka, akraba, meslek veya herhangi bir istekte birleşmeden doğan sevgi de vardır.

Sevdiğini; bulunduğu makam, malı, öğretimi ve yönlendirmesi, bir arzusunu gidermesi gibi bir gayeye ulaşmak için de seven vardır. Bu, sebebi ortadan kalkınca, kendisi de ortadan kalkan geçici sevgidir. Çünkü seni bir gaye dolayısıyla seven, bu yerine gelince senden uzaklaşır.

Seven ile sevilen arasındaki benzerlik ve uygunluk dolayısıyla ortaya çıkan sevgi, sürekli sevgidir; ancak geçici bir sebeple ortadan kalkar. Aşk işte bu türden bir sevgidir. Çünkü o, ruhî bir beğenme, nefsânî bir uyuşmadır. Aşktan doğan vesvese, zayıflık, aklın takılması ve telef olma gibi durumlar hiçbir sevgi türünden doğmaz.

Burada şöyle bir itiraz yapılabilir: Madem ki aşkın sebebi, belirttiğiniz ruhî beraberlik ve uygunluktur, öyleyse neden daima iki taraftan doğmuyor,

---

13.Saffât, 37/22.
14.Tekvîr, 81/7.
15.Ahmed, 6/145, 160; Nesâî, Hz. Âişe'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet eder: Üç kişi hakkında yemin ederim. Allah, İslâm'da payı olanı, olmayan gibi kılmaz. İslâm'ın payları namaz, oruç ve zekâttır. Allah bir kulu dünyada dost edindiğinde, onu kıyamet günü başkasına havale etmez. Bir topluluğu seveni Yüce Allah onlarla beraber kılar. Dördüncüsü için yemin etsem, günaha girmeyeceğimi umarım. Allah, dünyada örtmediği bir kulu kıyamet günü örter." Râvileri, Urve'den rivayet eden Hudârî (*Müsned*'de Hadrâmî şeklindedir) dışında sikadır. İbn Hibbân'dan başkası onu sika kabul etmez. Ancak Ebu Ya'lâ'nın İbn Mes'ûd'dan, Taberânî'nin Ebu Ümâme'den rivayet ettiği şahidleri vardır, bunlarla beraber sahihtir.

çoğu kez yalnızca seven tarafında sözkonusudur. Şayet sebebi ruhî birleşme ve uygunluk olsaydı, sevgi aralarında ortaklaşa olurdu.

Buna şöyle cevap verilebilir: Bir şartın bulunmaması veya bir engel bulunması dolayısıyla sebep, bazan sonucu doğurmayabilir. Sevginin diğer tarafta doğmaması, şu üç sebepten biri dolayısıyladır:

1) Sevgiden doğan sebep: Bu sürekli değil, geçici bir sevgidir. Geçici sevgide ortaklık gerekmez, hatta bazan sevilen taraf nefret eder.

2) Huyu, yaratılışı, tutumu, eylemi, görünüşü vb. dolayısıyla sevenin, sevilen tarafından da sevilmesini engelleyen bir durumun bulunması.

3) Sevilende, sevmesine engel olan bir durumun ortaya çıkması. Bu engel olmasaydı, tıpkı seven gibi sevilen de severdi. Engeller ortadan kalkarsa sevgi sürekli olur. Bu, mutlaka iki taraftan olur. Şayet kâfirlerde kibir, haset, liderlik ve düşmanlık engeli olmasaydı, peygamberleri kendilerinden, ailelerinden ve mallarından daha çok severlerdi. Emrindekilerin kalblerinden bu engel kalkınca, peygamberi kendileri, aileleri ve mallarından daha çok severlerdi.

3— Aşkın Tedavisi:

Kısacası, madem ki aşk bir hastalıktır, öyleyse tedavi de edilebilir. Onun çeşitli tedavi şekilleri vardır. Şayet âşık sevdiğine şer'an ve fiilen kavuşursa, ilacı işte budur. Nitekim, *Sahihayn*'da İbn Mes'ûd'dan şu hadis rivayet edilir: "Gençler! Evlenmeye gücü yeteniniz evlensin, evlenmeye gücü yetmeyen oruç tutsun. Çünkü o koruyucudur."[16] Bu hadis, sevene iki yol gösterir: Aslî ilaç ve ikâme ilaç. Birinciyi, bu hastalığın tedavisine yarayan ilaç olarak emretmiştir. İmkân bulunduğu sürece, başka ilaç aranmaz.

İbn Mâce, *Sünen*'inde İbn Abbâs'tan Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet eder. "Birbirini sevenlere, evlenmeleri dışında çözüm göremiyoruz."[17] Bu, ihtiyaç durumunda hür veya köle kadınlarla evlenmenin helâl kılınmasından sonra işaret ettiği mânadır: "İnsan zayıf yaratılmış olduğundan, Allah sizden yükü hafifletmek ister."[18] İnsandan bu durumda yükün hafifletileceğinin zikredilmesi ve insanın zayıf olduğunun bildirilmesi;

16.Daha önce kaynağı gösterildi. Bk. Evlilik Hayatı, dipnot: 5.
17.Daha önce kaynağı gösterildi, sahihtir. Bk. Evlilik Hayatı, dipnot: 8.
18.Nisâ, 4/28.

bu şehveti taşımada zayıf olduğunu, beğendiği kadınlardan iki, üç ve dört tanesiyle evlenmeye, eli altındakilerden dilediğiyle evlenmeye, sonra da bu şehveti gidermek ve zayıf yaratılışlı insanın yükünü hafifletmek için ve ona rahmet olarak köle kadınlarla evlenmeye izin vermek suretiyle yükünü hafiflettiğini göstermektedir.

Âşığın sevdiğine kavuşması, güç yönünden ve şer'an mümkün değilse veya her iki yönden de imkânsızsa, bu katmerli bir hastalıktır. Bunun ilaçlarından biri, gönlüne ümitsizliği yerleştirebilmesidir. Çünkü nefis bir şeyden ümidini kesince, rahatına kavuşur ve bu konuya iltifat etmez. Şayet aşk hastalığı ümit kesmek suretiyle ortadan kalkmazsa, tabîat şiddetli bir şekilde değişir, başka bir ilaca ihtiyaç duyulur. Bu da, ümitsiz bir şeye kalbi bağlamanın bir çeşit delilik olduğunu, böyle birinin güneşe âşık olana benzediğini, ruhunun ona yükselmeye ve yörüngesinde onunla birlikte dönmeye bağlandığını bilmek suretiyle aklının tedavi edilmesidir. Böylesi, bütün akıllılara göre deliler zümresindendir.

Vuslat, güç yönünden değil de, şer'an mümkün değilse; bunun ilacı güç yönünden imkânsız gibi kabul edilmesidir. Çünkü Allah'ın izin vermediğinde, kulun tedavisi ve kurtuluşu bundan kaçınmaya bağlıdır. Kendisine bunun imkânsız ve gerçekleşmez olduğunu hissettirmesi gerekir. Şayet nefs-i emmâresi buna cevap vermezse, onu iki durum dolayısıyla bırakması gerekir: 1) Korku, 2) Daha sevgili, yararlı, iyi, lezzet ve sevinç yönünden daha sürekli sevgiliyi kaybetme. Çünkü akıllı kişi çabuk kaybolan sevgili ile daha büyük, sürekli, yararlı tatlı veya bunların aksi sevgilinin kaybolmasını karşılaştırırsa, farklılığı kavrar. Tehlikesiz ebedî lezzeti, üzüntüye dönüşen, gerçekte uyuyanın rüyaları veya geçici hayal olan bir anlık lezzete satmaz. Yoksa lezzet gider, zahmet kalır; şehvet giderilir, mutsuzluk kalır.

İkincisi, bu sevgiliyi kaybetmekten daha ağır bir kötülüğün doğuşudur. Hatta onun için iki durum bir araya gelir. Yani, bu sevgiliden daha sevgili olanın kaybedilmesi ile bu sevgiliyi kaybetmekten daha kötü olanın doğuşu. Bu sevgiden nefsin payını vermekte bu iki durumun bulunduğunu yakînen bilirse, onu terketmesi kolaylaşır ve kaybetmeye sabretmesinin, ikisine sabretmekten çok daha kolay olduğunu anlar. Aklı, dini, mürüvveti ve insanlığı bu iki zararı kaldırmak için hızla lezzet, sevinç ve ferahlığa dönüşen az bir zarara katlanmasını emreder. Bilgisizliği, hevesi, zulmü, akılsızlığı ve hafifliği ise çekiciliği dolayısıyla önündeki bu sevgiliyi tercih etmesini emreder. Allah'ın koruduğu kişi masum olur.

Şayet nefsi bu ilacı kabul etmez ve bu tedaviden hoşlanmazsa bu şehvetinin sağladığı peşin kötülüklere ve engellediği iyiliklere bakılmalıdır. Çünkü

bu, dünya kötülüklerini en çok sağlayan ve yararlarını en çok engelleyen şeydir. Bu, kul ile işininin esası ve çıkarlarının kıvamı olan olgunluğunun arasına girer.

Nefsi bu ilacı kabul etmezse, sevgilisinin kötülüklerini ve ondan nefret etmeyi gerektiren durumları hatırlamalıdır. Çünkü onu ister ve düşünürse, sevmesini gerektiren iyiliklerini kat kat büyütür. Etrafına, onunla ilgili bilmediği durumları sormalıdır. Çünkü, nasıl ki iyilikler sevgi ve isteği gerektiriyorsa, kötülükler de hoşnutsuzluk ve nefreti gerektirir. İkisi arasında bir karşılaştırma yapmalı, daha uygun ve yakınını sevmelidir. Görüntünün aldattığı kişilerden olmasın, gözü görüntüyü aşıp kötü fiili görsün. İyi görüntüden kötü durum ve kalbe geçsin.

Şayet bütün bu ilaçlar ona fayda vermezse, darda kalanın duasını kabul edene (Allah'a) samimiyetle sığınmasından başka çaresi yoktur. Kendisini, yardım dileyerek, yakararak, aczini belirterek ve teslim olarak O'nun huzuruna atsın. Bunda başarı ihsan edilirse, başarı kapısını çalmış olur. Dilini tutsun, sırrını saklasın. Sevgilisini anarak gazel söylemesin, insanlar arasında onu mahçup etmesin ve sıkıntıya sokmasın. Çünkü zalim ve haddi aşmış biri olur.

Süveyd b. Saîd—Ali b. Misher—Ebu Yahya el-Kattât—Mücâhid—İbn Abbas senediyle rivayet edilen mevzu (uydurma) hadis onu aldatmasın. Aynı zamanda bu, Ebu Misher—Hişâm b. Urve—Urve—Âişe senediyle de rivayet edilir. Zübeyr b. Bekkâr ise, Abdülmelik b. Abdilaziz b. el-Mâcişûn—Abdülaziz b. Ebî Hâzim—İbn Ebî Necîh—Mücâhid—İbn Abbas senediyle rivayet eder. Buna göre Rasûlullah şöyle buyurmuş: "Kim âşık olur, bunu kimseye söylemeden vefat ederse, şehittir." Bir rivayette ise şöyledir: "Kim âşık olur, kimseye söylemez ve sabrederse, Allah onu affeder ve cennete sokar."(19)

Çünkü bu hadisin Rasûlullah'a ait olduğu sahih değildir, O'nun sözü olması mümkün değildir. Çünkü şehitlik Allah katında yüksek bir derecedir,

19.Bunu Hatîb el-Bağdadî (*Tarih*, 5/156, 262, 6/50-51, 13/184), İbn Asâkir ve başkaları, Süveyd b. Saîd el-Hadsânî—Ali b. Misher—Ebu Yahya el-Kattât—Mücâhid—İbn Abbas senediyle rivayet eder. Süveyd ve Ebu Yahya'nın zayıflıkları dolayısıyla senedi zayıftır. Mütekaddimîn hadis imamları bu hadisin zayıf olduğunda ve yazarın da açıklayacağı gibi Süveyd dolayısıyla illetli olduğunda ittifak etmiştir. el-Harâitî, *İ'tilâlu'l-Kulûb* adlı eserinde başka yollarla da rivayet eder. Yazar, *Ravdatu'l-Muhibbîn* (182)'de şöyle der: Bu Ya'kûb b. İsa'nın rivayetlerindendir, o zayıftır, rivayeti delil olarak kullanılmaz. Hadis ehli onu zayıf görmüş ve yalancı olduğunu belirtmiştir.

sıddîklerin derecesine yakındır. Şehitlik için amel ve durumlar vardır. Bunlar onun gerçekleşme şartıdır. Bu şartlar iki çeşittir: Genel ve özel.

Özel olan, Allah yolunda şehitliktir.

Genel olan ise, *Sahih*'te zikredilen beş tanesidir ki, aşk bunlar arasında yoktur.[20] Sevgide şirk, kalbi Allah'tan başkasına vermek, kalbi ve ruhu başkasına bağışlamak demek olan aşk, başkasını sevme nasıl şehitliğe ulaştıran bir şey olabilir? Bu imkânsızdır. Çünkü görüntü aşkının kalbi bozması, her türlü bozmanın üstündedir, hatta ruhu sarhoş eden, Allah'ı anmaktan ve sevmekten, O'na yakararak lezzet almaktan ve O'na yakın olmaktan alıkoyan, kalbin başkasına tapınmasını gerektiren bir ruh şarabıdır. Çünkü âşığın kalbi, sevdiğine tapınır, hatta aşk tapınmanın özüdür. Zira kulluk, boyun eğmenin en yücesi, sevgi ve yüceltmedir. Kalbin Allah'tan başkasına tapınması, seçkin muvahhidlerin ve evliyânın derecesine nasıl ulaştırabilir? Bu hadisin isnadı güneş gibi olsaydı bile, galat ve vehim olurdu. Çünkü Rasûlullah'tan (s.a.) rivayet edilen hiçbir sahih hadisde aşk sözü geçmemiştir.

Sonra aşkın helâl olanı var, haram olanı var. Böyle olunca Rasûlullah'ın (s.a.), aşkını gizleyen ve saklayan her âşığın şehid olduğuna hükmettiği nasıl düşünülebilir? Başka birinin karısına âşık olanın, iffetsizlere âşık olanın aşkıyla şehitler derecesine ulaştığını nasıl söyleyebilirsin? Bu, Rasûlullah'ın (s.a.) dininden zarureten bilinene aykırıdır. Ayrıca, aşk, Yüce Allah'ın şer'an ve fiilen ilaç verdiği hastalıklardan biridir. Aşkın tedavisinin, şayet haram bir aşksa vâcip ve ayrıca müstehap olanı vardır.

Rasûlullah'ın (s.a.), ashâbının şehid olacağını belirttiği hastalık ve âfetleri incelediğinde; bunların tâun, karın ağrısı, zâtülcenb, boğularak, yanarak ve hamile olarak ölmek gibi tedavisi olmayan hastalıklar olduğunu görürsün. Çünkü bunlar, kulun bir rolü olmayan ve ilacı da bulunmayan Allah'ın verdiği âfetlerdir. Sebepleri haram değildir. Ayrıca bunlar dolayısıyla, aşkın or-

---

20. Buharî (6/32,33) ve Müslim (1914), Ebu Hureyre'den Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet ederler: "Şehitler beş tanedir: 1) Tâundan ölen, 2) Karın hastalığından ölen, 3) Suda boğulan, 4) Yıkık altında kalıp ölen, 5) Allah yolunda öldürülen." Mâlik, (*Muvatta*, 1/233, 234), Ebu Davud (3111), Nesâî (4/13, 14) ve İbn Mâce (2803), Câbir b. Atîk'ten merfûan şu hadisi rivayet ederler: "Allah yolunda öldürülme dışında yedi tanedir: Tâundan ölen şehittir, boğularak ölen şehittir, zâtülcenbten ölen şehittir, karın ağrısından ölen şehittir, yanarak ölen şehittir, yıkık duvar altında kalarak ölen şehittir, hamile olarak ölen kadın şehittir." İbn Hibbân (1616) ve Hâkim (1/352) bu hadisi sahih görmüş, Zehebî de ona katılmıştır. Aynı konuda Hâkim (2/109)'da Ömer'den; Ebu Davud (2499)'da ve Hâkim (2/78)'de Ebu Mâlik el-Eş'arî'den; Buharî (10/162, 163, 164)'de Enes ve Âişe'den; Ahmed (4/201, 5/323) ve Dârimî (2/208)'de Ubâde b. es-Sâmit'ten; Ahmed (4/207)'de Ukbe b. Âmir'den de hadisler rivayet edilir.

taya çıkardığı kalbin bozulması ve Allah'tan başkasına tapınması gibi sonuçlar doğmaz. Bu hadisin Rasûlullah'a (s.a.) nisbetinin iptali konusunda bu açıklama yetmezse, bunu ve illetlerini bilen hadis âlimlerine uymalıdır. Çünkü, hiçbir hadis imamının bu hadisi, sahih, hatta hasen gördüğü bilinmez. Bunun da ötesinde Süveyd'i münker görmüşler, hakkında önemli şeyler söylemişler, onunla savaşı helâl görmüşlerdir. Ebu Ahmed b. Adî, *Kâmil*'de: "Bu hadis, Süveyd'in münker görülen hadislerinden biridir." diyor. Beyhakî de: "Onun münker hadislerindendir." demektedir. İbn Tâhir, *ez-Zehîrâ*'da ve ondan naklen Hâkim, *Târihu Nisâbûr*'da şöyle diyor: "Bu hadise şaşıyorum. Çünkü Süveyd'den başkası onu rivayet etmez, o sikadır." Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî bunu *Mevdûât* adlı kitabında zikreder. Ebu Bekr el-Ezrak, önceleri bunu Süveyd'den merfûan rivayet ederdi. Bu yüzden kınanınca, Hz. Peygamber'i bırakıp, İbn Abbas'tan rivayet etti.

Bu hadisi, Hişâm b. Urve—babası—Âişe senediyle rivayet etmek, kaldırılamaz musibetlerdendir. Hadisle ve illetleriyle en küçük bir ilgisi olan, bunu asla kaldıramaz. el-Mâcişûn—İbn Ebî Hâzim—İbn Ebî Necîh—Mücâhid—merfûan İbn Abbas senediyle rivayeti de ihtimal dahilinde değildir. İbn Abbas'a mevkûf oluşunun sıhhati şüphelidir. Bilginler bu hadisin râvisi Süveyd b. Saîd'le ilgili olarak önemli suçlamalarda bulunmuşlardır. Yahya b. Maîn onu münker görmüş ve: "Reddedilir, yalancıdır. Şayet atım ve okum olsaydı, onunla savaşırdım." demiştir. İmam Ahmed: "Hadisi terkedilir.", Nesâî: "Sika değildir.", Buharî: "Gözü kör olmuştu, hadisi olmayanı telkin ederdi.", İbn Hibbân: "Sikalardan karmaşıkları getirirdi, rivayetinden sakınmak gerekir." demektedir. Bu konuda güzel sözü, Ebu Hâtim er-Râzî söylemiştir: "O tedlisi çok olan bir doğru sözlüdür." Dârakutnî de güzel söylemiştir: "O sikadır. Ne var ki ihtiyarlayınca, münkerliği bulunan hadisler okunduğunda onlara icazet verirdi." Durumu bu iken, Müslim'in ondan hadis rivayet etmesi kınanmıştır. Ancak Müslim, uygunluk gösteren başka bir hadis bulununca onun hadisini rivayet etmiş, yalnızca onunkini almamıştır. Bu hadisin aksine, münker ve şâz olmamış hadislerini almıştır.

İ) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) GÜZEL KOKU KULLANMASI

Hz. Peygamber'in (s.a.) güzel kokuyla sağlığı koruma konusundaki tutumu şöyledir:

Güzel koku; ruhun gıdası, ruh kuvvetlerinin taşıyıcısı olduğuna ve kuvvetler de güzel kokuyla arttığına göre, dimağa, kalbe ve diğer iç organlara yarar sağlar, kalbi ferahlatır, nefsi sevindirir, ruhu genişletir. Güzel koku, ruh için en uygun şeydir. Güzel koku ile güzel ruh arasında yakın bir ilişki vardır. O, güzellerin en güzeli Rasûlullah'ın (s.a.) dünyadaki sevdiklerinden biridir.

Buharî'nin *Sahih*'inde Rasûlullah'ın (s.a.) güzel kokuyu reddetmediği belirtilir.[1]

Müslim'in *Sahih*'inde de şu hadis vardır: "Kendisine reyhan otu sunulan, onu reddetmesin. Çünkü o, hem taşınması hafif ve hem de güzel kokulu bir ottur."[2]

Ebu Davud ve Nesâî'de Ebu Hureyre'den Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Kendisine güzel koku sunulan onu reddetmesin. Çünkü o taşınması hafif, kokusu güzeldir."[3]

1.Buharî, 10/312. Enes b. Mâlik'ten.
2.Müslim, 2253.
3.Ebu Davud, 4172; Nesâî, 8/189. İsnadı sahihtir. İbn Hibbân (1473) sahih görmüştür.

Bezzâr'ın *Müsned*'inde Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Allah güzeldir, güzeli sever, temizdir, temizi sever; cömerttir, cömerti sever; (avlularınızı ve) alanlarınızı temiz tutun. Yahudilere benzemeyin; onlar çöplerini evlerine toplarlar."[4]

İbn Ebî Şeybe'nin zikrettiğine göre, Rasûlullah'ın (s.a.) süründüğü bir koku çeşidi vardı.

Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu sahih olarak rivayet edilir: "Her müslümanın yedi günde bir yıkanması ve varsa güzel koku sürünmesi Allah'ın bir hakkıdır."[5]

Güzel kokunun, meleklerin sevdiği, şeytanların nefret ettiği bir özelliği vardır. Şeytanların en sevdiği şey, bozuk ve kötü kokudur. Güzel ruhlar, güzel kokuyu sever. Kötü ruhlar, kötü kokuyu sever. Her ruh kendisine uygun düşeni sever. Kötü kadınlar, kötü erkekler; kötü erkekler, kötü kadınlar; iyi kadınlar, iyi erkekler; iyi erkekler iyi kadınlar içindir. Bu her ne kadar kadın ve erkeklerle ilgiliyse de, söz ve fiilleri, yiyecek ve içecekleri, giyecek ve güzel kokuları da lafzının veya mânasının umumî oluşuyla kapsamaktadır.

4.Tirmizî (2800), Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan bu hadisi rivayet eder. Senedinde Hâlid b. İlyâs vardır ki, *Takrîb*'de: "Metrûku'l-hadis" olduğu belirtilir. Ancak, Taberânî, *Evsât*'da *Mecmau'l-Bahreyn*'in (2/11) Sa'd'dan merfûan kaydettiği şu rivayeti verir: "Avlularınızı temiz tutun. Çünkü yahudiler avlularını temiz tutmazlar." Senedi hasendir. Aynı konuda Müslim (91) ve Tirmizî (1999), İbn Mes'ûd'dan merfûan şu hadisi rivayet ederler: "Allah güzeldir, güzeli sever." Beyhakî, Talha b. Ubeydullah'tan; Ebu Nuaym, *Hilye* (5/29)'de İbn Abbas'tan merfûan: "Allah cömerttir, cömertliği sever. Ahlâkî yücelikleri sever, değersiz şeylerden hoşlanmaz." hadisini rivayet ederler.

5.Buharî (2/302), Ebu Saîd el-Hudrî'den şu sözle nakleder: "Cuma günü ihtilam olanın yıkanması, misvak kullanmak ve bulunca güzel koku sürmek vaciptir."

J) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) SÜRME KULLANMASI

Hz. Peygamber'in (s.a.) göz sağlığının korunmasındaki tutumu (sürme) şöyledir:

Ebu Davud, *Sünen*'inde Abdurrahman b. en-Nu'mân b. Ma'bed b. Hevze el-Ensârî—babası—dedesi senediyle Rasûlullah'ın (s.a.), uyurken misk sürülmüş sürme taşı sürülmesini emrettiğini ve: "Oruçlu bundan kaçınsın." buyurduğunu rivayet eder.(1) Ebu Ubeyd der ki: "Muravvah", miskle karışık demektir.

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ve başkalarında İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayeti vardır: "Rasûlullah'ın (s.a.) her göze üç kez sürdüğü sürmeliği vardı."(2)

Tirmizî'de İbn Abbas'tan şu rivayet vardır: "Rasûlullah, sürme çekince sağdan başlar, üç kere sürer, sağ tarafında bitirirdi. Sola iki kez sürerdi."(3)

1.Ebu Davud, 2377. Nu'man b. Ma'bed b. Hevze, meçhuldür. Ebu Davud şöyle diyor: "Yahya b. Maîn bana: 'O münker bir hadistir' dedi."

2.İbn Mâce, 3499; Tirmizî, 1757; Ahmed, 1/384; Tirmizî, *Şemâil*, 1/125, 126. Abbâd b. Mansur'un kötü hıfzı, tedlis ve tağyîri dolayısıyla zayıf oluşu yüzünden isnadı zayıftır.

3.Tirmizî'deki bu İbn Abbas hadisine göre, Rasûlullah her gözüne üç kez sürerdi. Şu rivayeti ise, Ebu'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî* (183)'de Enes'ten rivayet eder: "Rasûlullah (s.a.) sağ gözüne üç kere sürme çeker, sol gözüne iki kez misk sürülmüş sürme taşını sürerdi." Senedi ceyyiddir, râvileri sikadır. Taberanî, *Kebîr* (3/119)'de İbn Ömer'den merfûan: "Sürme çekince sağ gözüne üç kez, sol göze iki kez sürerdi, sürmeyi tekli rakamda bırakırdı." Senedinde iki zayıf râvi vardır.

Ebu Davud, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Sürme çeken, tek rakamda bıraksın."[4] Tek rakam, her iki göze birden mi aittir, böylece birinde üç, ötekinde iki olur, sağdan başlamak tercihli ve üstündür, yoksa her iki göze de ayrı ayrı mıdır, böylece üç biri, üç öteki olur?. Bu konuda Ahmed ve diğerlerinin mezhebinde iki görüş vardır.

Sürmede, göz sağlığının korunması, gören kısmın güçlendirilmesi ve cilalanması, süslemesinin yanısıra kötü maddenin inceltilmesi ve dışarı çıkarılması sözkonusudur. Uyku sırasında sürmeyi kuşatması, ardından zararlı hareketten korunması ve tabiatın ona hizmeti dolayısıyla üstünlüğü vardır. Misk sürülmüş sürme taşının özelliği vardır.

İbn Mâce'de, Sâlim—babası senediyle merfûan şu hadis yer alır: "Misk sürülmüş sürme taşı kullanın. Çünkü o gözü cilalar, saçı bitirir."[5]

Ebu Nuaym'ın kitabında şu vardır: "Çünkü o saçı bitirir, kiri giderir, gözü temizler."[6]

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde İbn Abbas'tan merfûan şu hadis vardır: "En iyi sürmeniz, misk sürülmüş sürme taşıdır. Gözü cilalar, saçı bitirir."[7]

---

4. Ebu Davud, 35; Dârimî, 1/169, 170; İbn Mâce, 337. Ebu Hureyre'den. Senedinde el-Huseyn el-Cubrânî vardır. İbn Hacer, onun hakkında şöyle der: "Meçhuldür, ondan rivayet eden Ebu Saîd de meçhuldür." Bununla birlikte, İbn Hibbân (132) ve Aynî (*Umde*, 1/732) bunu sahih görür. İbn Hacer ise bu konuda çelişkilidir. *Fethu'l-Bârî*'de (1/225) hasen, *Telhîs*'de (1/103) de zayıf görür.
5. İbn Mâce, 3495. Senedinde Osman b. Abdülmelik vardır, o leyyinu'l-hadis'tir. İsnadın diğer kısmındaki râviler sikadır. İbn Abbas'ın bundan sonraki hadisi onun şahididir.
6. Ebu Nuaym, *Hilye*, 3/178; Taberâni *Kebîr*, 183. Hz. Ali'den. Senedi hasendir. el-Irakî, senedi ceyyid demiştir. Münzirî ile İbn Hacer ise hasen demişlerdir. Önceki İbn Ömer ve sonraki İbn Abbas hadisleri şahididir.
7. İbn Mâce, 3497. Ahmed, 3036, 3426; Ebu Davud, 3878; Beyhakî, 3/245. İsnadı sahihtir. İbn Hibbân (1439, 1440) sahih görmüştür.